

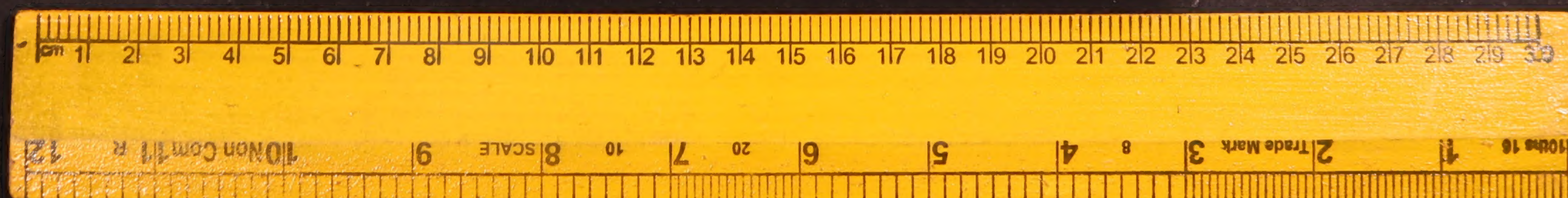
PRĀJÑA-PĀṬHA-SĀLĀ-MANḌALĀ GRANTHA-MĀLĀ

DHARMAKOSA

धर्मकोश
द्वितीय भाग

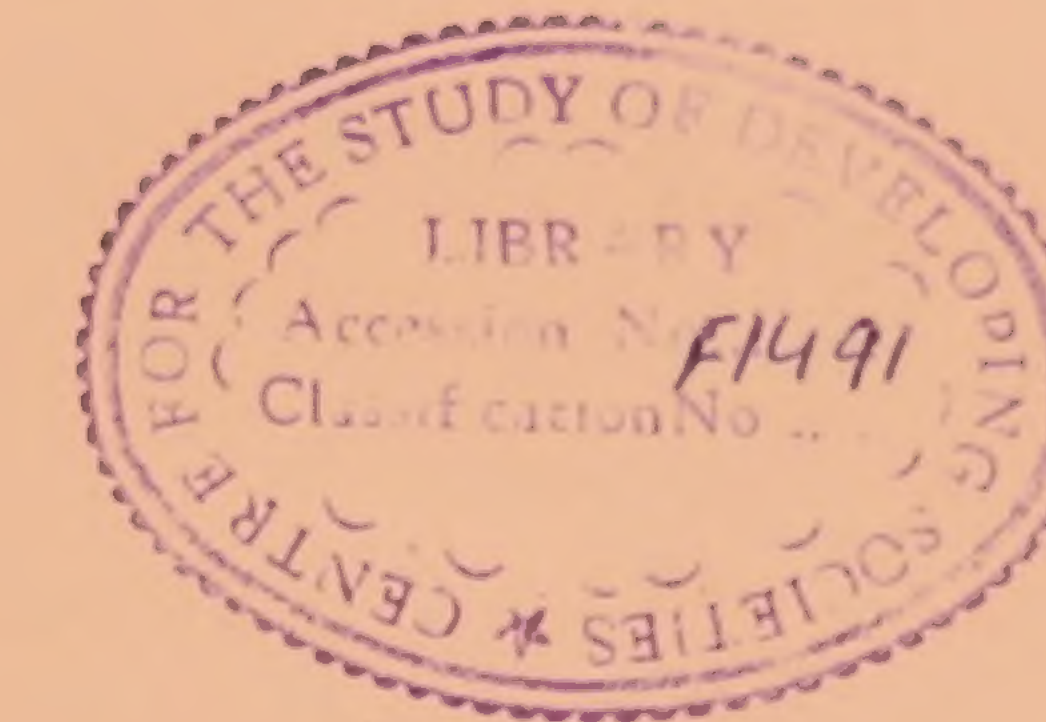
Laxmanshastri Joshi

Centre for the Study of Developing Societies
29, Rajpur Road, Delhi - 110 054

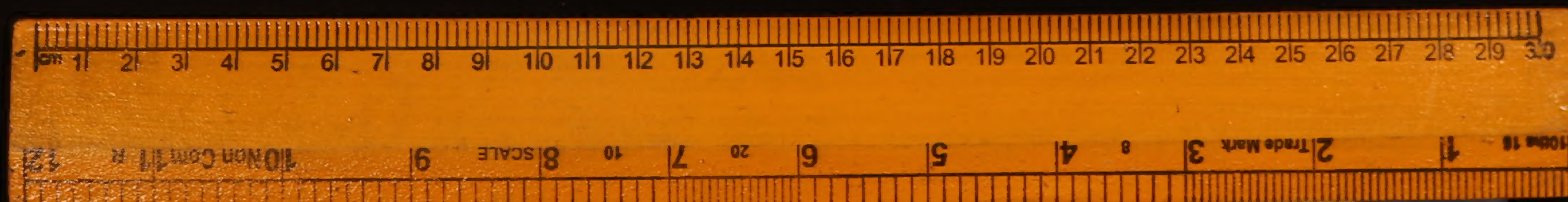
R 29459203 Acc. No. F1491
Class No. Book No. DHA

Centre for the Study of
Developing Societies
29, Rajpur Road,
DELHI-110 054

A/c Date 24-12-88
P. 250 f
Ford

clwcat

॥ धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा ॥

धर्मकोशः

संस्कारकाण्डम्

द्वितीयो भागः

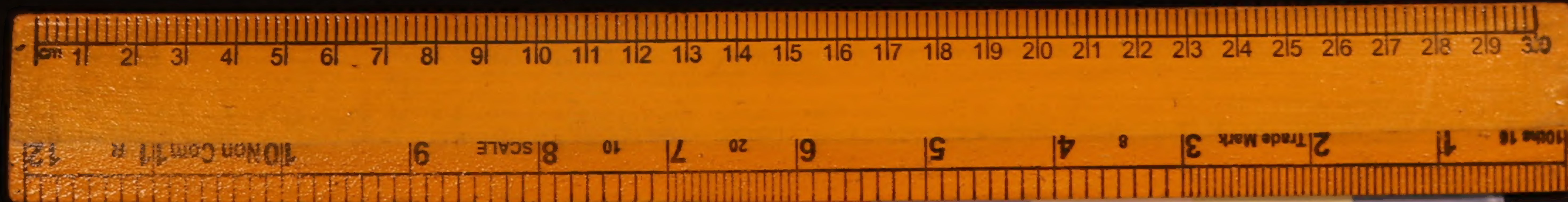
प्रधानसंपादकः

लक्ष्मणशास्त्री जोशी, तर्कतीयः

अध्यक्षः प्राज्ञपाठशालामण्डलस्य

संवत् २०३६]

[शकः १९०२

[All rights reserved]

Printed by R. B. Joshi, at the Prājña Press
315 Gangapuri, Wai.

&

Published by R. B. Joshi, for Prājña Pāṭhaśālā Maṇḍala
Wai (Satara).

DHARMAKOŚA

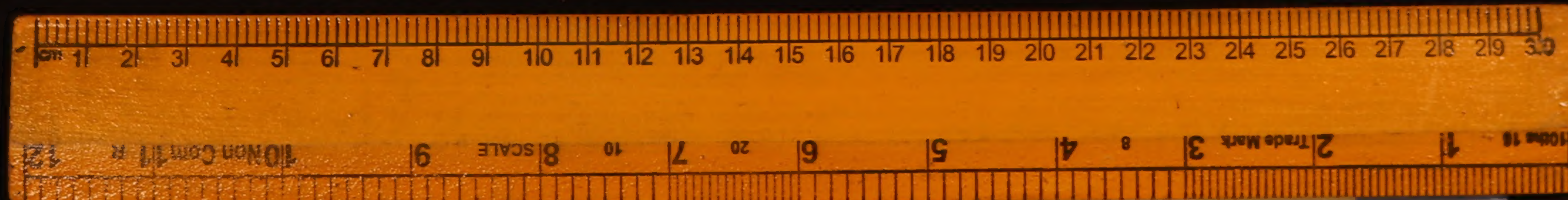
SAMSKĀRAKĀṆḌA

Volume III

Part II

1980

EDITED BY
Laxmanshastri Joshi, Tarkateertha
President, Prājña Pāṭhaśālā Maṇḍala

EDITORIAL STAFF

Editor-in-Chief :—

Pt. Laxmanshastri Joshi, Tarkateertha,
President, Prājñapāṭhaśālā Maṇḍala, Wai.

Sub-editors :—

1. Pt. Ranganathshastri Joshi,
Sahityashastri, Wai.
2. Pt. Govindshastri Kelkar,
Vyakaranateertha, Vedantachudamani, Wai.
3. Pt. Narayanshastri Sahakari,
Tarkateertha, Wai.

Secretary :—

Pt. Ranganathshastri Joshi, Wai.

श्रीविडलाकुलतिलकरामेश्वरदाससुतस्य

माधवस्य

तापडियाकुलार्णवोद्भूतरत्नश्रियः

प्रियंवदायाश्च

ख्रिस्ते ३१-१-१९४२ दिने

शाके १८६३ माघशुक्लचतुर्दश्यां तिथौ

सुवर्ण्यां संपन्नस्य विवाहस्य

श्रेयोऽथ संकल्पितोऽयं ग्रन्थः

प्रकाश्यते

R
294.592 03
DHA
N8
U.S. P. 2
PA

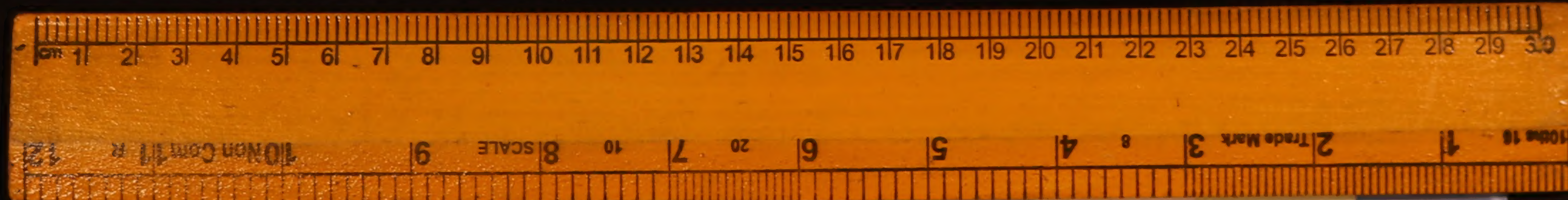

TABLE OF CONTENTS

द्वितीयभागस्य रचनास्वरूपम्	१-३
द्वितीयभागे संगृहीतग्रन्थादर्शपुस्तकपरिचयः	४-१३
ग्रन्थनामसंक्षेपाः	१४-१७
द्वितीयभागीयस्थलनिर्देशाङ्कपरिचयः	१८-२२
द्वितीयभागस्य प्रकरणक्रमेण विषयानुक्रमणिका	२३-५३
द्वितीयभागस्य ऋष्यादिक्रमेण विषयानुक्रमणिका	५४-९८
शुद्धिपत्रम्	९९-१०२
द्वितीयभागपृष्ठसंख्या	८१५-१५४९
विवाहज्योतिषम्	८१५-१०७४
प्रश्नविचारः	८१५-८२४
कूटविचारः-	८२५-८६७
<p>कूटगणना ८२५-८२६; कूटविचारपरिभाषा ८२६-८२९; वर्णकूटम् ८२९-८३०; वक्ष्यकूटम् ८३१-८३२; ताराकूटम् ८३३-८३४; योनिकूटम् ८३४-८३७; ग्रहमेवकूटम् ८३७-८४२; गणकूटम् ८४२-८४३; राशिकूटम् ८४४-८४७; नाडीकूटम् ८४७-८५०; माहेन्द्रकूटम् ८५०; स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१; रज्जुकूटम् ८५१-८५२; वेधकूटम् ८५२; भूतकूटम् ८५३; लिङ्गकूटम् ८५३; जातिकूटम् ८५४; पक्षिकूटम् ८५४; योगिनीकूटम् ८५५; गोत्रकूटम् ८५५; आयकूटम् ८५६; सुषोऽयुक्कूटम् ८५६; दैवकूटम् ८५७; पुञ्जीकूटम् ८५७; वर्गकूटम् ८५७; कूट- गुणविचारः ८५८; कूटपवादाः ८५९-८६४; वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५; एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६-८६७.</p>					
कन्या-वरवरणकालः	८६८-८७०
विवाहमुहूर्तः-	८७१-१०४४
<p>कालमानविचारः ८७१-८७२; वर्षविचारः ८७३-८७५; अयन-ऋतु-मासविचारः ८७६-८८६; पक्षविचारः ८८६-८८८; तिथिविचारः ८८९-८९३; वारविचारः ८९३-८९५; नक्षत्रविचारः ८९६-९०४; योगकरणविचारः ९०४-९०५; ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६-९११; लग्नशुद्धिविचारः ९१२-९१६; महादोषाः ९१७-९६१ [महादोषगणना ९१७, पञ्चाङ्गदोषः ९१८, संक्रान्तिदोषः ९१८-९१९, समग्रदोषः (संग्रहदोषः) ९२०-९२१, कर्तरीदोषः ९२१-९२३,</p>					

(२)

नवांशदोषः ९२३-९२६, षडष्टिरिफचन्द्रदोषः ९२६-९२८, पापषड्वर्गदोषः ९२८-९३२, कुजाष्टमदोषः ९३२, भृगुषट्कदोषः ९३२-९३३, गण्डान्तदोषः ९३३-९३५, खार्जूरदोषः (एकागलदोषः) ९३६-९३८, वारदोषः ९३८-९४१, विषषटीदोषः ९४१-९४३, अष्टमलदोषः ९४३-९४६, अकालवृष्टिदोषः ९४६-९४७, कुसुहूर्तदोषः (दुर्मुहूर्तदोषः) ९४७-९४९, महापात-वैधृतिदोषः ९४९-९५०, उदयास्तदोषः ९५०-९५२, ग्रहणभ-उत्पातभ-क्रग्रहविद्धभ-दोषाः ९५२-९६०, महादोषसामर्थ्यम् ९६०-९६१] ; अल्पदोषाः ९६२-९७५ [अल्पदोषगणना ९६२-९६३, उपग्रहदोषः ९६३-९६४, लक्षादोषः ९६४-९६५, पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः) ९६५-९६७, दग्धतिथिदोषः ९६७, वज्रदोषः ९६७, पञ्चवन्धकाणवधिराख्यलम्बदोषाः ९६७-९६८, दशयोग-दोषाः ९६८-९६९, युतिदोषः ९७०, जामित्रदोषः ९७०-९७२, वाणदोषः ९७२-९७४, परिवेषभूकम्पादिदोषाः ९७४-९७५] ; देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७६-९७७ ; दोषापवादाः ९७८-९८४ ; विवाहलम्बजन्मलम्बकालीनग्रहबला-बलविचारः ९८५-१००७ ; गुर्वर्कबलविचारः १००८-१०१३ ; चन्द्र-ताराबलविचारः १०१४-१०१७ ; सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१८-१०२४ ; गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२५-१०३० ; वक्रातिचारगुरु-निर्णयः १०३१ ; गुर्वादित्याख्यदोषविचारः १०३२ ; गोयूलिकादिलम्बविचारः १०३३-१०३८ ; ग्रहादिषु वर्ज्यकालविचारः १०३९-१०४४.

विवाहाङ्गकालः	१०४५-१०४८
लग्नपत्रिकालेखनपूजनविचारः	१०४९
घटिकापात्रादिविचारः	१०५०-१०५३
नागवलिः	१०५४
वधूगृहप्रवेशकालः	१०५५-१०६२
चतुर्थीकर्मकालः	१०६३
देवकोत्थापनम्	१०६४
मण्डपोद्गासनकालः	१०६५
द्विरागमकालः	१०६६-१०७१
विवाहानन्तरं वध्वाः पित्रादिगृहनिवासविचारः	१०७२
द्वितीयादिविवाहकालः	१०७३-१०७४
कर्मपरिभाषा	१०७५-१३४७
अग्निमुखम्	१३४८-१५४९

संस्कारकाण्डस्य

द्वितीयभागस्य रचनास्वरूपम्

मूलवचन-व्याख्यानसंग्रहपद्धतिः

(१) प्रथमतः प्रकरणनाम, ततः साम्ने अवान्तर-प्रकरणनाम, तदधस्तात् ऋष्यादिनाम, तदधस्तात् मूल-वचन-तद्याख्यानसंग्रहो विहितः । मूलग्रन्थो व्याख्यान-सहितो रेलया मर्यादितः । तदधस्तात् विशेषटिप्पणी, तदधस्ताच्च स्थलनिर्देशाः पाठभेदाश्च संगृहीताः ।

(२) मूलवचनानां संग्रहः कालक्रममनुसृत्य कृतः । यत्र तु संग्राह्यमूलग्रन्थप्रवृत्तयोः प्रायः समानानुपूर्वीकत्वं तत्र ग्रन्थविस्तारपरिहारार्थं पूर्वसंग्राह्यग्रन्थवचनेभ्योत्तर-संग्राह्यग्रन्थवचनानां स्थलादिनिर्देशः कृतः । तत्र च तद्वचनानामुभयग्रन्थीयत्वसुत्तरग्रन्थीयत्वं वा निबन्धा-भिप्रेतं चेत् निबन्धस्थलादिनिर्देशान्ते तथोक्तैः कृतः । यत्र न तथोक्तैस्तत्र पूर्वग्रन्थीयत्वमभिप्रेतमिति संकेतः ।

(३) येषां वचनानामृषिविशेषसंबन्धो निबन्धेषु स्पष्टं बोधितस्तानि ' मनुः, याज्ञवल्क्यः ' इत्यादिषु ऋषिनामशीर्षकेषु संगृहीतानि । येषाम् ' स्मृतिः, स्मृत्यन्तरम् ' इत्यादिशब्दैः सामान्यतः स्मृतिसंबन्धो बोधितस्तानि ' स्मृत्यन्तरम् ' इति शीर्षके संगृहीतानि । येषां वचनानाम् ' रुसिंहः, स्मृतिचन्द्रिकायाम् ' इति ग्रन्थकारेण ग्रन्थेन वा संबन्धो निबन्धकारैर्बोधितस्तानि वचनानि तत्तदग्रन्थकार-ग्रन्थनामशीर्षकेषु संगृहीतानि । एवम् ' गृह्यम्, गृह्यसूत्रम् ' इति सामान्यतो गृह्यसूत्र-संबन्धे ' गृह्यसूत्रम् ' इति शीर्षके, ' पुराणम् ' इति सामान्यतः पुराणसंबन्धे ' पुराणम् ' इति शीर्षके वचनानि संगृहीतानि । येषां वचनानाम् ऋषि-स्मृति-ग्रन्थकार-ग्रन्थैः संबन्धो न बोधितस्तानि ' अनिर्दिष्ट-कर्तृकवचनम् । ने । नानि ' इति शीर्षके संगृहीतानि ।

(४) मूलवचनस्योपरितने प्रदेशे सूत्राक्षरैर्विषय-निर्देशः कृतः ।

(५) मूलवचनं स्थलाक्षरैः, व्याख्यानानि मध्यमा-क्षरैः, विशेषटिप्पणीस्थलनिर्देशादिकं सूत्रमाक्षरैः, ग्रन्थ-नामसंक्षेपाश्च सूत्रमकुण्ठाक्षरैर्मुद्रितानि ।

(६) एकस्य वचनस्य अनेकप्रकरणसंबन्धे तद्वचनं तत्तत्प्रकरणे प्रायः आवर्तितम् । यत्र तु नाऽऽवर्तितं तत्र ' अमुकस्मिन् प्रकरणे द्रष्टव्यम् ' इति टिप्पणी दत्ता ।

(७) यद्वचनं बहुभिर्निबन्धकारैरेकविनाम्ना समुद्भू-तम्, अल्पैर्निबन्धकारैरुप्यन्तरीयत्वेनोद्भूतम्, तत् बहु-मतादरेण बहुमान्ये ऋषौ एव संगृहीतम् । यस्य तु वचनस्य एकैनापि निबन्धकृता ऋषिविशेषसंबन्धो दर्शितः, बहुभिस्तु सामान्यमृष्यादिसंबन्धः टीकानिबन्धसंबन्धो वा दर्शितः, केनचित्सह संबन्धो वा नोक्तः, तद्वचन-मृषिसंबन्धस्मृत्यादिसंबन्धयोर्विरोधाभावात् ऋषिविशेषे एव संगृहीतम् । यस्य तु वचनस्य एकैनेव निबन्धादिकृता एकस्मिन्नेव स्थले अनेकपिसंबन्धो दर्शितः, तत्तु दर्शित-संबन्धेषु सर्वेषु ऋषिषु संगृहीतम् । एतादृशेषु स्थलेषु यस्मिन् ऋषौ वचनं संगृहीतं तदतिरिक्तैर्ऋष्यादिभिर्निबन्ध-कारदर्शितस्तद्वचनसंबन्धोऽस्माभिरपि स्थलनिर्देशान्ते दर्शितः ।

(८) वचने व्याख्याने च संग्रहमाणे यत्राशुद्धि-लक्षिता तत्र शुद्धिरुत्प्रेक्षिता चेत् अशुद्धग्रन्थोत्तरं कसे आदौ प्रश्नचिह्नं तत् उत्प्रेक्षितः शुद्धपाठो दत्तः । यत्र न शुद्धरुत्प्रेक्षा तत्र अशुद्धग्रन्थोत्तरं कसे प्रश्नचिह्न-मात्रं दत्तम् । यत्र तु अशुद्धिबहुलो ग्रन्थः तत्र कचित् प्रश्नचिह्नमपि न दत्तम् । यत्र अक्षरं पदे वाक्यं वा पूर्वापरसंगत्यभावादानावश्यकमधिकमिति प्रतीतं तत्र सो-ऽधिकोऽंशः प्रश्नचिह्नोत्तरकः कसे निवेशितः । यत्राक्षर-पदादिरावश्यकस्य न्यूनता प्रतीता तत्र तत् अक्षरादिकं प्रश्नचिह्नरहितं कसे निवेशितम् ।

(९) क्वचित् व्याख्यानानि विरोधात्कलने संशोधनात्मिकाः संपादकीयाः टिप्पण्यो दत्ताः । ताश्च विदुषां विचारे प्रवृत्तिं प्रथयितुं विप्रतिपत्तिस्थानीया भवन्तीति मत्वा विद्वद्भिर्निर्णयो विधेयः ।

(१०) सर्वाणि व्याख्यानानि कालक्रममनुसृत्य संगृहीतानि । तत्र यत् प्रथमं व्याख्यानं तत् संपूर्णं संगृहीतम् । अग्रिमेषु तु व्याख्यानेषु पूर्वव्याख्यानसदृशमंशं विहाय विसदृशं एव संगृहीतम् । यत्र सकलसादृश्यं तत्र 'अमुकवत्' इति, यत्र एकदेशसादृश्यम्, एकदेशश्च संगृहीतः, तत्र 'शेषम् अमुकवत्' इति च अधस्तन-टिप्पण्यमतिदेशो विहितः । यत्र तु पूर्वसादृश्येऽपि न्यून-विषयं व्याख्यानं तत्र पूर्वोक्तातिदेशो वतेः स्थाने 'गतम्' इति, 'गतार्थम्' इति वा पदं निवेशितम् । क्वचित् पुनः उत्तरव्याख्यानस्य प्रसन्नत्वे तस्य पूर्वसादृश्येऽपि संग्रहः कृतः, पूर्वमसंगृह्य वा तत्र उत्तरस्यातिदेशो विहितः । प्रकरणसंग्रहान्यपि व्याख्यानानि प्रायशो विभज्य तत्तद्वचनेषु संगृहीतानि । क्वचित्संगतिलोभेनानेकवचन-व्याख्यानमेकस्मिन् वचने संगृह्य इतरेषु वचनेषु 'अमुक-वचने व्याख्यानं द्रष्टव्यम्' इति टिप्पणी विहिता ।

स्थलनिर्देश-पाठभेदपद्धतिः

(११) स्थलनिर्देशाः पाठभेदाश्च यद्वचनान्यव-लम्बन्ते तेषु एकादिसंख्याङ्का मुद्रिताः । त एव संख्याङ्का अधस्तात् कंसचिह्ने आवलिताः ।

(१२) संगृहीतानां ग्रन्थानां नामधेयानि ग्रन्थ-गौरवमयात् संक्षेपरूपेण निर्दिष्टानि । संक्षेपविवरणमग्रे स्वातन्त्र्येण कृतम् । यथा- मनुस्मृतिः = मस्मृ. ; प्रयोगपारिजातः = प्रपा.

(१३) प्रथमं संक्षेपरूपग्रन्थसंज्ञाः, तदुत्तरं स्थल-निर्देशाः, ततः पाठभेदाः इत्यनुक्रमः । एकग्रन्थानेक-स्थलनिर्देशाः स्वल्पविरामचिह्नेन विभेदिताः । पूर्वग्रन्थी-यस्थलनिर्देशादिसमाप्तिः अर्धविरामचिह्नेन दर्शिता । सर्वग्रन्थीयस्थलनिर्देशादिसमाप्तिः अवसानचिह्नेन दर्शिता । यथा- [पृ. ११२२ स्तम्भः १] आपगृ. २।९; गौमि. ८।१९, १०।६७; चम. ११८; मुक्ता. ६८.

(१४) यस्मिन् ग्रन्थे केवलपूर्वार्धस्य उत्तरार्धस्यैव वा स्थलनिर्देशाः कर्तव्याः तत्र स्थलनिर्देशात् परं 'पूर्व', 'उत्तर' इति निर्देशाः कृताः । यथा- [पृ. ९०७ स्तम्भः २] मुक्ता. १४७ कन्याया (कन्यया) पू.; प्रका. ३५९ उत्त., चण्डेश्वरः.

(१५) पाठभेदाः मूलवचनानां संगृहीताः, न व्याख्यानानाम् ।

(१६) यस्य मूलांशस्य पाठभेदो देयः तं मूलांशं दत्त्वा ततः परं कंसचिह्नोदरे पाठभेदो निर्दिष्टः । यथा- [पृ. ८१५ स्तम्भः २] वसं. ३१४ पञ्चमस्य; (सप्तमस्य).

(१७) यत्र 'च, वा, तु, ते' इत्यादिस्वरूपमेक-मक्षरं गृहीत्वा पाठभेदो निर्दिश्यते तत्र तत् पूर्वोत्तरेण वा पदेनासंयुक्तं सत् पृथक्पदमेवाभिप्रेयते, न तु पदाव-यवभूतं पदान्तरेण संयुक्तं च । यथा- [पृ. १२३२ स्तम्भः २] मुक्ता. २५२ वा (च).

(१८) यत्र पूर्वार्धः, उत्तरार्धः, तृतीयार्धः, विशिष्टचरणो वा अनेकपाठभेदसंयुतः तत्र 'पूर्वार्धे', 'उत्तरार्धे', 'तृतीयार्धे', 'अमुकचरणे' इत्यादि निर्दिश्य तदुत्तरं कंसचिह्नोदरे पूर्वार्धादिस्थाने विवक्षितः पाठभेदमयो ग्रन्थः मुद्रितः । यथा- [पृ. ९०६ स्तम्भः १] मुक्ता. १४७ पूर्वार्धे (जन्ममासे च जन्मक्षे न च जन्मदिने तथा ।).

(१९) यत्र संपूर्णं वचनं पाठभेदमयं तत्र मूल-वचनमनुवृत्त्यैव कंसचिह्नोदरे पाठभेदमयं संपूर्णं वचनं समुद्धृतम् । यथा- [पृ. १२१५ स्तम्भः २] पमा. ४५२ (विशीर्णा विदला हस्वा वक्रा समुपिरा कृशा । दीर्घा स्थूला गुणैर्दृष्टा कर्मशुद्धिनाशिका ॥).

(२०) पूर्वग्रन्थेन उत्तरग्रन्थस्य पाठभेदसाम्ये उत्तर-ग्रन्थस्थलनिर्देशोत्तरम् 'अमुकवत्' इत्युक्तम् । अंशेन साम्यं चेत् विशेषं पाठभेदं दत्त्वा 'शेषं अमुकवत्' इत्युक्तम् । यथा- [पृ. ९०७ स्तम्भः १] चम. १०९ प्रपावत्; मुक्ता. १४७ जन्मक्षे (जन्मभे) शेषं प्रपावत्.

(२१) यत्र अधिकांशरूपः पाठभेदो निर्देष्टुमिष्ट-स्तत्र यदुत्तरमधिकांशस्तच्छब्दोत्तरमधिकचिह्नं कृत्वा तदुत्तरं कंसचिह्नोदरे अधिकांशरूपः पाठभेदः प्रदर्शितः । यथा- [पृ. ११४९ स्तम्भः २] चम. ३३-३४ दैवेन + (कुर्यात्).

(२२) यत्र कस्यचिदंशस्य न्यूनता निर्देष्टुमिष्टा तत्र यावान् न्यूनांशः तं कंसोदरे निर्दिश्य ततः परम् '०' एतादृशं चिह्नं कृतम् । तावानंशो नास्तीति तदर्थः । यथा- [पृ. ८७६ स्तम्भः १] स्मृसा. ४ (गोदान ०).

(२३) यत्र एकस्मिन् वचने कस्यचिदंशस्य आवृत्तिः, ग्रन्थान्तरे प्रत्यावृत्ति पाठभेदश्च समानः, तत्र एकवार-मेव स पाठभेदो दर्शितः । प्रत्यावृत्ति स पाठभेद इति तदर्थः । यथा- [पृ. ८७२ स्तम्भः १] संत. ९०८ स्मृतः (मतः).

(२४) यत्र महतीऽंशस्य पाठभेदो दर्शितव्यस्तत्र तदंशस्य आद्यन्ती '.....' एतादृशचिह्नगर्भांनुद्धृती, न संपूर्णोऽंश उद्धृतः । यथा- [पृ. ११२६ स्तम्भः १] चम. ४२ अयेध्मार्थे दुम्बराणां (अयेध्म-पालाशाश्चत्यखदिरलोहितहरितोदुम्बराणां).

(२५) यत्र एकस्मिन्नेव ग्रन्थे कस्यचिद्विशेषस्य अनन्तरपूर्वस्थलमात्रेण संबन्धो विवक्षितस्तत्र ततः पूर्वतरस्थलेन संबन्धमात्रं बोधयितुं अनन्तरपूर्वस्थल-निर्देशात् पूर्वं 'ः' इति विसर्गचिह्नं विहितम् । यथा- [पृ. ८७६ स्तम्भः २] संकौ. ११९ : १२० (आपूर्यमाणपक्षे) एतावदेव. अत्र कंसचिह्नोदरस्थपाठ-भेदस्य ११९ इति स्थलेन संबन्धो नास्तीति तदर्थः ।

(२६) यत्र यद्वचनस्य ऋष्यादिसंबन्धो निबन्ध-कृता न निर्दिष्टः तत्र तद्वचनस्यानिर्दिष्टकर्तृकत्वादि-बोधनाय स्थलनिर्देशोत्तरं '(=)' इति चिह्नं दत्तम् । यथा- [पृ. ८२३ स्तम्भः १] विसौ. ५२ (=).

संस्कारकाण्डस्य
द्वितीयभागे संगृहीतग्रन्थादर्शपुस्तकपरिचयः
मूलग्रन्थाः

क्रमांकः	ग्रन्थः	ग्रन्थप्रकाशनादिस्थानम्
१	बोधायनश्रौतसूत्रम्	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
२	आश्वलायनश्रौतसूत्रम्	Anandashrama, Poona.
३	शाङ्खायनश्रौतसूत्रम्	Dr. Alfred Hillebrandt, Ph. D., Calcutta.
४	आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्	Government Oriental Library Series, Mysore.
५	कात्यायनश्रौतसूत्रम्	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
६	लाट्यायनश्रौतसूत्रम्	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
७	बोधायनगृह्यसूत्रम्	University of Mysore.
८	बोधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्	" "
९	बोधायनगृह्यशेषसूत्रम्	" "
१०	आश्वलायनगृह्यसूत्रम्	(1) Ganapata Krishnaji Press, Bombay. (2) Anandashrama, Poona. (3) The Adyar Library Series, Adyar. (4) Trivandrum Sanskrit Series, Trivandrum.
११	आश्वलायनगृह्यपरिशिष्टम्	(1) Ganapata Krishnaji Press, Bombay, (2) Anandashrama, Poona.
१२	कौषीतकिगृह्यसूत्रम् (शाङ्खायनगृह्यसूत्रम्)	(1) Benares Sanskrit Series, Benares. (2) Navin Press, 6 Faiz Bazar Delhi.
१३	आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१४	हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्	Anandashrama, Poona.
१५	हिरण्यकेशिगृह्यशेषसूत्रम्	" "
१६	मानवगृह्यसूत्रम्	Gaekwad's Oriental Series, Baroda.
१७	भारद्वाजगृह्यसूत्रम्	Printed by E. J. Brill, Leyden (Holland).
१८	काठकगृह्यसूत्रम्	Dayananda Mahavidyalaya Sanskrit Granthamala, Lahore.
१९	वाराहगृह्यसूत्रम्	Gaekwad's Oriental Series, Baroda.
२०	आग्निवेश्यगृह्यसूत्रम्	Trivandrum Sanskrit Series, Trivandrum.
२१	पारस्करगृह्यसूत्रम्	Gujarati Printing Press, Bombay.
२२	गोभिलगृह्यसूत्रम्	(1) Chowkhamba Sanskrit Series, Benares. (2) Shashtra Prakasha Bhavan, Madhurapur, (Bihar)
२३	खादिरगृह्यसूत्रम् (द्राह्यायण०)	Government Oriental Library Series, Mysore.

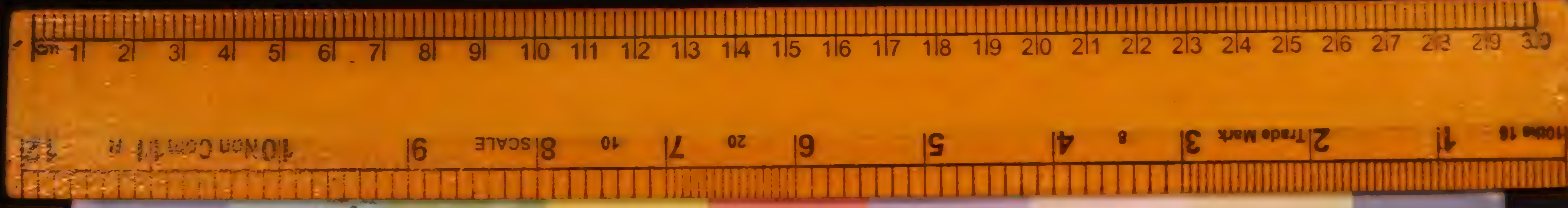
(५)

क्रमांकः	ग्रन्थः	ग्रन्थप्रकाशनादिस्थानम्
२४	जैमिनिगृह्यसूत्रम्	Punjab Sanskrit Series, Lahore.
२५	कौशिकगृह्यसूत्रम्	Shashtra Prakasha Bhavan, Madhurapur (Bihar).
२६	वैखानसगृह्यसूत्रम्	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
२७	ऋग्वेदसंनिक्रमणो	Swadhyaya Mandala, Aundh.
२८	ऋग्विधानम्	Auctor Rudolt Meyer, Berlin 1873.
२९	गौतमधर्मसूत्रम्	(1) Government Oriental Library Series, Mysore. (2) Anandashrama, Poona. (1) Manmatha Natha Dutt, Calcutta. (2) Shri Venkateswara Press, Bombay.
३०	हारीतस्मृतिः	Anandashrama, Poona.
३१	बृहद्हारीतस्मृतिः	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
३२	बोधायनधर्मसूत्रम्	" " " "
३३	आपस्तम्बधर्मसूत्रम्	Anandashrama, Poona.
३४	हिरण्यकेशिधर्मसूत्रम्	(1) Anandashrama, Poona. (2) Manmatha Nath Dutt, Calcutta.
३५	वसिष्ठस्मृतिः	(3) Bombay Sanskrit and Prakrit Series, Bombay.
३६	वसिष्ठसंहिता (ज्योतिषम्)	Laxmi Venkateshwara Press, Bombay.
३७	विष्णुस्मृतिः	Prof. Julius Jolly, the Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
३८	शङ्खस्मृतिः	Anandashrama, Poona.
३९	लिखितस्मृतिः	" "
४०	महामारतम्	(1) Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona. (2) Chitrashala Press, Poona. (3) Ganapata Krishnaji Press, Bombay.
४१	मनुस्मृतिः	(1) V. N. Mandlik, Bombay. (2) J. R. Gharpure, " (3) Asiatic Society of Bengal, Calcutta. (4) Nirnayasagara Press, Bombay.
४२	याज्ञवल्क्यस्मृतिः	Nirnayasagara Press, Bombay.
४३	नारदीयमनुसंहिता	Trivandrum Sanskrit Series, Trivandrum.
४४	नारदसंहिता (ज्योतिषम्)	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
४५	कात्यायनस्मृतिः	(1) Anandashrama, Poona. (2) Manmatha Nath Dutta, Calcutta.

क्रमांकः	ग्रन्थः	ग्रन्थप्रकाशनादिस्थानम्
४६	व्यासस्मृतिः	(1) Anandashrama, Poona.
४७	लघुव्यासस्मृतिः	(2) Manmatha Nath Dutta, Calcutta.
४८	ओशनसस्मृतिः	Jnanadarpana Press, Bombay.
४९	दशस्मृतिः	" " "
५०	संवत्सस्मृतिः	Anandashrama, Poona.
५१	शातातपस्मृतिः	" " "
५२	लघुशातातपस्मृतिः	" " "
५३	पराशरस्मृतिः	(1) Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
		(2) Bombay Sanskrit Series, Bombay.
		(3) Shri Venkateshwara Press, Bombay.
		Bombay Sanskrit Series, Bombay.
५४	बृहत्पराशरसंहिता	Anandashrama, Poona.
५५	अत्रिसंहिता	" " "
५६	अत्रिस्मृतिः	" " "
५७	अङ्गिरःस्मृतिः	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai (हस्तलिखितम्)
५८	आश्वलायनस्मृतिः	Anandashrama, Poona.
५९	लघ्वाश्वलायनस्मृतिः	" " "
६०	प्रजापतिस्मृतिः	" " "
६१	वायुपुराणम्	Kashinatha Shastri Lele, Wai.
६२	माकण्डेयपुराणम्	Modavrutta Press, Wai.
६३	विष्णुपुराणम्	Shri venkateshwara Press, Bombay.
६४	बृहज्जातकम्	Anandashrama, Poona.
६५	स्मृत्यर्थसारः (श्रीधरकृतः ख्रि. ११५०-१२००)	Mahashakti Press, Benares.
६६	विवाहवृन्दावनम् (केशवाकृतम् ख्रि. १३९८-१३९९)	Laxmi Venkateshwara Press, Bombay.
६७	मुहूर्तचिन्तामणिः (ख्रि० १६०१)	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai (हस्तलिखितम्)
६८	शाकलकारिकाः	" " "
६९	शौनककारिकाः	(1) Ganapata Krishnaji Press, Bombay.
७०	कुमारिलकारिकाः	(2) Anandashrama, Poona.
७१	कपदिकारिकाः	Prajna-patha-Shala-Mandal, Wai, (हस्तलिखितपुस्तकद्वयम्)
७२	त्रिकाण्डमण्डनः आपस्तम्बसूत्र- धनितार्थकारिकाः (भास्कर- मिश्रसोमयाजी ख्रि. ११००- १२५०)	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
७३	यज्ञशास्त्रकारिकाः	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai (हस्तलिखितम्)
७४	रेणुकारिकाः (ख्रि. १२६६)	" " "
७५	गृह्यासंग्रहः	(हस्तलिखितपुस्तकानि) Asiatic Society of Bengal, Calcutta.

निबन्ध-टीका-ग्रन्थाः

क्र.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनविस्तारम्	सूचितम्
७६	विद्वत्सूत्रः	विद्वत्सूत्राचार्यः	याज्ञवल्क्यस्मृतिटीका	(1) A. D. 720-773 by K. L. Daptari; (2) " 800-825 by P. V. Kane.	Trivandrum Sanskrit Series, Trivandrum.	सूचितम्
७७	स्मृतिसारसूत्रः	भारुचिः	निबन्धः	A. D. 800-825	Saraswati Mahal Library, Tanjore.	हस्तलि.
७८	मेघातिथिभाष्यम्	मेघातिथिः	मनुस्मृतिटीका	" " 825-900	(1) J. R. Gharpure, Bombay. (2) Ganganath Jha, Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	सूचितम्
७९	देवस्वामिभाष्यम्	देवस्वामी	आश्वलायनसूत्र- टीका	" " 1000-1050	(3) V. N. Mandlik, Bombay. The Adyar Library Series, Adyar.	"
८०	गोविन्दराजीया	गोविन्दराजः	मनुस्मृतिटीका	" " 1050-1100	V. N. Mandlik, Bombay.	"
८१	मिनाक्षरा	विज्ञानेश्वरः	याज्ञवल्क्यस्मृति- टीका	" " 1070-1100	Nirnayasagara Press, Bombay.	"
८२	आनर्तीयभाष्यम्	आनर्तीयः	शाङ्खायनश्रौत- सूत्रभाष्यम्	" " 1070-1100	Dr. Alfred Hillebrandt, pu. D. Calcutta.	"
८३	अग्निस्वामिभाष्यम्	अग्निस्वामी	लाट्यायनश्रौत- सूत्रभाष्यम्	" " 1070-1100	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
८४	कर्मभाष्यम्	कर्मचार्यः	काल्यायनश्रौतसूत्र- व्याख्या	Earlier than 1100 A. D.	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.	"
८५	अपराजः	अपराजः	पारस्करसूत्रसूत्र- व्याख्या	" "	Gujarati Printing Press, Bombay.	"
८६	गङ्गाचारिकल्पतरुः	गङ्गाचारिकल्पतरुः	याज्ञवल्क्यस्मृतिटीका	A. D. 1115-1130	Anandashrama, Poona.	"
८७	गङ्गाचारिकल्पतरुः	गङ्गाचारिकल्पतरुः	निबन्धः	" " 1100-1150	Gaekwad's Oriental Series, Baroda.	"

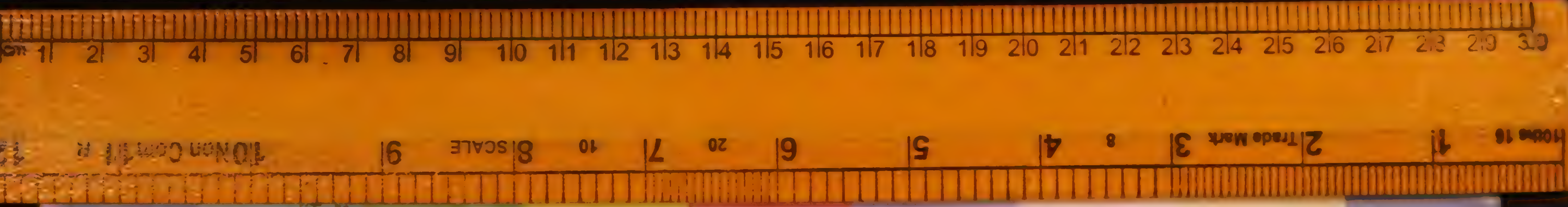

क्र.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनादिस्थानम्	मुद्रितम्
८८	गार्ग्यनारायणवृत्तिः	गार्ग्यनारायणः	आश्वलायनश्रौत- सूत्रव्याख्या आश्वलायनगृह्य- सूत्रव्याख्या	A. D. 1100-1300	Anandashrama, Poona.	"
८९	महर्षिभाष्यम्	महर्षिः	गौतमधर्मसूत्र- व्याख्या	" "	(1) Ganapata Krishnaji Press, Bombay.	"
९०	हरदत्तकृता वृत्तिः	हरदत्तः	आपस्तम्बपरि- भाषासूत्रव्याख्या	" "	(2) Anandashrama, Poona.	"
९१	अनाकुलवृत्तिः	"	आपस्तम्बगृह्य- सूत्रटीका	" "	Government Oriental Library Series, Mysore.	"
९२	उज्ज्वला	"	आपस्तम्बधर्मसूत्र- टीका	" "	" "	"
९३	अनाविलावृत्तिः	"	आश्वलायनगृह्य- सूत्रटीका	" "	Chowkhamba Sanskrit Series Benares.	"
९४	मिताक्षरा	"	गौतमधर्मसूत्रटीका	" "	Trivandrum Sanskrit Series, Trivandrum.	"
९५	मन्वर्थविवृतिः	सर्वज्ञनारायणः	मनुस्मृतिटीका	" "	Anandashrama, Poona.	"
९६	स्मृतिचन्द्रिका	देवणभट्टः	निबन्धः	" " 1150-1225	V. N. Mandlik, Bombay.	"
९७	मन्वर्थमुद्रतावलिः	कुल्लूकभट्टः	मनुस्मृतिटीका	" " 1150-1300	(1) J. R. Gharpure, Bombay.	"
९८	चतुर्वर्गविवतामणिः— कालखण्डः	हेमाद्रिः	निबन्धः	(Probably about 1250) A. D. 1260-1270	(2) Government Oriental Library Series, Mysore.	"
९९	"	"	"	" "	(1) V. N. Mandlik, Bombay.	"
१००	"	"	"	" "	(2) Nirnayasagara Press, Bombay.	"
१०१	"	"	"	" "	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
१०२	कुल्लूकरत्नाकरः	चण्डेश्वरः	"	" " 1314-1324	" "	"

(८)

क्र.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनादिस्थानम्	मुद्रितम्
१०३	गृह्यरत्नाकरः	चण्डेश्वरः	निबन्धः	A. D. 1314-1324	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
१०४	कीर्तिनिर्णयः	वामदेवः	कीर्तिनिर्णय- सूत्रव्याख्या	Before 1371 A. D.	Benares Sanskrit Series, Benares.	"
१०५	जयरामभाष्यम्	जयरामः	पारस्करगृह्यसूत्र- टीका	A. D. 1200-1400	Gujarati Printing Press, Bombay.	"
१०६	हरिहरभाष्यम्	हरिहरः	निबन्धः	" " 1275-1400	" "	"
१०७	स्मृतिसारः	हरितियः	निबन्धः	" " 1300-1350	Prajna-Path-shala-Mandal, Wai.	मुद्रितम्
१०८	पराशरमाधवः	माधवाचार्यः	पराशरस्मृतिटीका	" " 1330-1385	(1) Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
१०९	मदनपारिजातः	विदेवेश्वरभट्टः	निबन्धः	" " 1360-1390	(2) Bombay Sanskrit Series, Bombay.	"
११०	स्मृतिकौमुदी	"	"	" "	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
१११	प्रयोगपारिजातः	"	"	" " 1360-1435	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai.	मुद्रितम्
११२	मदनरत्नम्	मदनसिंहदेवः	"	" " 1425-1450	Nirayasagara Press, Bombay.	मुद्रितम्
११३	(आचार्योक्तः)	विद्याकरवाजपेयी	याज्ञवल्क्यस्मृति- टीका	" " 1350-1500	Saraswati Mahal Library, Tanjore.	"
११४	दीपकालिका	शूलपाणिः	याज्ञवल्क्यस्मृति- टीका	" " 1375-1460	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
११५	श्राद्धकालिका	कृष्णमिश्रः	काल्यायनश्राद्ध- सूत्रटीका	" " 1448-1449	J. R. Gharpure, Bombay.	"
११६	गदाधरभाष्यम्	गदाधरः	पारस्करगृह्यसूत्र- टीका	About 1500 A. D.	Gujarati Printing Press, Bombay.	"
११७	गदाधरसङ्कतिः	"	निबन्धः	or Later than 1550 A. D.	" "	"
११८	नित्याचारप्रदीपः	"	"	About 1500 A. D.	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.	"
११९	श्राद्धकौमुदी	नरसिंहवाजपेयी	"	Later than 1400 A. D.	" "	"
१२०	OR श्राद्धकौमुदी	गोविन्दानन्दकवि-	"	A. D. 1500-1540	" "	"
१२१	संस्कारतत्त्वम्	कङ्कणाचार्यः	"	"	Jyotiranda Vidyasagara, Calcutta.	"
१२२		रघुनन्दनभट्टाचार्यः	"	1490-1570	"	"

(९)

क्रि.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनादिव्ययम्
१२१	आह्निकतत्त्वम्	रघुनन्दनभट्टाचार्यः	निबन्धः	A. D. 1490-1570	Jivananda Vidyasagara, Calcutta.
१२२	उद्वाहितत्वम्	"	"	"	"
१२३	श्राद्धतत्त्वम्	"	"	"	"
१२४	प्रयोगरत्नम् (नारायणभट्टी)	नारायणभट्टः	"	"	"
१२५	धर्मप्रवृत्तिः	"	"	1540-1570	Nirnayasagara Press, Bombay.
१२६	संस्कारसीलम्	टोडरानन्दः	"	"	"
१२७	विवाहसीलम्	"	"	1400-1600	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai.
१२८	शुद्धाचारशिरोमणिः	श्रीकृष्णशेषः	"	"	The Anup Sanskrit Library, Bikaner.
१२९	सापिण्डयनिर्णयदीपिका	श्रीधरः	"	"	B. O. R. Institute, Poona.
१३०	मातृदत्ताचार्यवृत्तिः	मातृदत्ताचार्यः	"	1520-1590	Saraswati Bhawana, Benares.
१३१	तात्पर्यदर्शनवृत्तिः	सुदर्शनाचार्यः	हिरण्यकेशिगृह- सूत्रटीका	"	J. R. Gharpure, Bombay.
१३२	अष्टावक्रभाष्यम्	अष्टावक्रः	आपस्तम्बगृह- सूत्रटीका	"	Anandashrama, Poona.
१३३	देवपालभाष्यम्	देवपालः	मानवगृहसूत्रटीका	...	"
१३४	आदित्यदर्शनविवरणम्	आदित्यदर्शनः	काठकगृहसूत्रटीका	...	"
१३५	विश्वनाथभाष्यम्	विश्वनाथः	"	...	"
१३६	मन्वर्थचन्द्रिका	राघवानन्दः	पारस्करगृहसूत्र- टीका	About 1500 A. D.	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१३७	परिशिष्टप्रकाशः	नारायणोपाध्यायः	मत्स्यतिथीका कर्मप्रदीपटीका	About 15 th Century A. D.	Gaekwad's Oriental Series, Baroda.
१३८	वीरमित्रोदयाख्यटीका	मित्रमिश्रः	याज्ञवल्क्यस्मृति- टीका	...	Dayananda Mahavidyalaya Sanskrit Granthamala, Lahore.
१३९	परिभाषाप्रकाशः	"	निबन्धः	About 1550 A. D.	"
१४०	संस्कारप्रकाशः	"	"	Later than 1400 A. D.	Gujarati Printing Press, Bombay.

क्रि.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनादिव्ययम्
१४१	श्राद्धप्रकाशः	मित्रमिश्रः	निबन्धः	A. D. 1540	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१४२	निबन्धसारः	वक्षिपः or वक्षिपः	"	"	B. O. R. Institute, Poona.
१४३	चतुर्विंशतिमतसंग्रहः	भट्टजीदीक्षितः	"	"	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१४४	स्मृतिमुक्ताफलम्	वैद्यनाथः	"	About 1600 A. D.	J. R. Gharpure, Bombay.
१४५	आचाररत्नम्	लक्ष्मणभट्टः	"	A. D. 1580-1640	Nirnayasagara Press, Bombay.
१४६	श्राद्धकलता	नन्दपण्डितः	"	"	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१४७	संस्कारसमूहः	शंकरभट्टः	"	(1) A. D. 1540 by Chinna-swami, (2) " 1610-1645 by P. V. Kane.	(1) J. R. Gharpure, Bombay. (2) Gujarati Printing Press, Bombay.
१४८	आचारसमूहः	नीलकण्ठभट्टः	"	"	J. R. Gharpure, Bombay.
१४९	शान्तिमयूखः	"	"	"	"
१५०	समयमयूखः	"	"	"	"
१५१	पीयूषधारा	गोविन्ददेवज्ञः	मुहूर्तचिन्तामणि- टीका	A. D. 1603	Laxmi Venkateshwar Press, Bombay.
१५२	निर्णयसिन्धुः	कमलाकरभट्टः	निबन्धः	"	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१५३	शुद्धकमलाकरः	"	"	1610-1640	"
१५४	विद्यानपारिजातः	अनन्तभट्टः	"	"	Nirnayasagara Press, Bombay.
१५५	उद्योतिनिबन्धः	श्रीशिवराजनिधुवतः कश्चित्	"	"	Asiatic Society of Bengal, Calcutta
१५६	संस्कारकौस्तुभः	अनन्तदेवः	"	1625	Anandashrama, Poona.
१५७	संस्काररत्नम् (अनुगविलासः)	मणिग्रामदीक्षितः	"	1644-1660	Nirnayasagara Press, Bombay
१५८	आचाररत्नम् (अनुगविलासः)	अपत्यदीक्षितः	"	Third Quarter of the 17 th Century About 1600 A. D.	B. O. R. Institute, Poona.
१५९	आचाररत्नम् (अनुगविलासः)	अपत्यदीक्षितः	"	A. D. 1684-1711	Saraswati Mahal Library, Tanjore.

क्र.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनदिवसानाम्
१५९	संस्कारप्रकाशः (प्रतापनारसिंहः)	रुद्रदेवः	निबन्धः	A. D. 1710-1711	...
१६०	बालम्भट्टी	बालम्भट्टः पायगुण्डे	याज्ञवल्क्यस्मृति- मिताक्षराटीका	" 1730-1800	J. R. Gharpure, Bombay.
१६१	संस्कारगणपतिः	रामकृष्णभट्टः	पारस्करगृह्यसूत्र- टीका	About 1750 A. D.	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१६२	संस्कारवत्सः (अहल्याकामधेनुः)	केसवदासः	निबन्धः	A. D. 1770-1790	Prajna-Patha-Shala-Mandal, Wai.
१६३	पुरुषार्थचिन्तामणिः	विष्णुभट्टः	"	" 1784-1785	Nirmayasagara Press, Bombay.
१६४	नन्दितो	नन्दनाचार्यः	मनुस्मृतिटीका	After 15 th Century A. D.	V. N. Mandlik, Bombay.
१६५	मनुभाष्यार्थचन्द्रिका	रामचन्द्रः	"	" "	" "
१६६	बोधायनविवरणम्	गोविन्दस्वामी	बोधायनवर्मसूत्र- टीका	" "	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१६७	सच्छूद्राचारस्मृतिः	निबन्धः	...	Saraswati Mahal Library, Tanjore.
१६८	कृष्णम्भट्टी	कृष्णम्भट्टः	निर्णयसिन्धुटीका	...	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१६९	रुद्रस्कन्दभाष्यम्	रुद्रस्कन्दः	खादिरगृह्यसूत्रटीका	...	Government Oriental Library Series, Mysore.
१७०	संस्काररत्नमाला	गोपीनाथभट्टः	निबन्धः	A. D. 1765 or 1780	Anandashama, Poona.
१७१	आचारिण्डुः	ग्राम्यकशास्त्री भाटे	"	" 1838	" "

(२)

क्र.सं.	ग्रन्थः	ग्रन्थकर्ता	ग्रन्थस्वरूपम्	ग्रन्थकालः	ग्रन्थप्रकाशनदिवसानाम्
१७२	श्रीनिवासाध्वरिविरचिता जैमिनिब्रह्मव्याख्या	श्रीनिवासाध्वरिः	जैमिनिगृह्यसूत्र- टीका	...	Punjab Sanskrit Series, Lahore.
१७३	संस्कारदीपकः	नित्यानन्दपन्त- पर्वतीयः	निबन्धः	A. D. 1832	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१७४	दारिल्लकेशवकृता कोशिकगृह्यसूत्रटीका	दारिल्लकेशवो	कोशिकगृह्यसूत्र- टीका	...	Shashtra Prakashya Bhavan, Madhurapur (Bihar).
१७५	प्रभा	श्रीचन्द्रकातर्तकी- लंकारभट्टाचार्यः प. अनन्तकृष्ण- शास्त्री च	कर्मप्रदीपटीका	...	Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
१७६	गृह्यासंग्रहभाष्यम्	श्रीचन्द्रकातर्तकी- लंकारभट्टाचार्यः	गृह्यासंग्रहटीका	...	" "
१७७	पदप्रकाशिका	त्रिकाण्डशण्डन- कारिकाटीका	...	" "
१७८	मृदुला	मुकुन्दगर्मा	गोबिलगृह्यसूत्र- टीका	A. D. 1923	Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.
१७९	वसन्तलक्ष्मीः	प. सीताराम झा	विवाहवृन्दावन- टीका	" 1935	Mahashakti Press, Benares.

(३)

ग्रन्थनामसंक्षेपाः

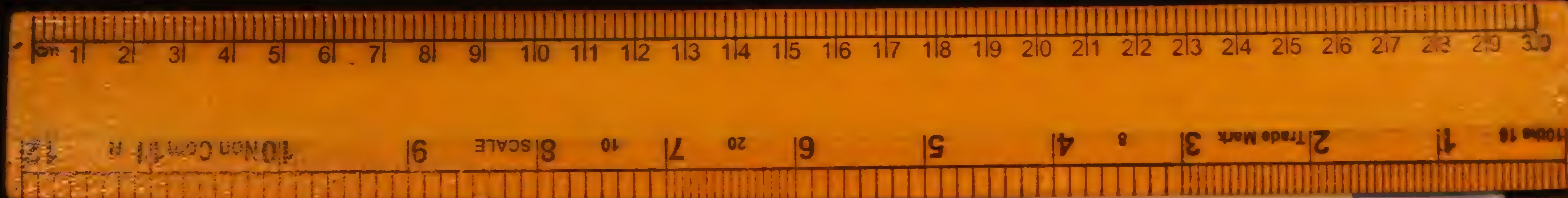
८३ अग्निभा.	अग्निस्वामिभाष्यम्
५७ अङ्गिस्मृ.	अङ्गिरःस्मृतिः
५५ अत्रिसं.	अत्रिसंहिता
५६ अत्रिस्मृ.	अत्रिस्मृतिः
९३ अना.	अनाविलावृत्तिः
९१ अनाकुला.	अनाकुलावृत्तिः
८५ अप.	अपरार्कः
१३२ अष्टाभा.	अष्टावक्रभाष्यम्
१० आगृ.	आश्वलायनगृह्यसूत्रम्
११ आगृप.	आश्वलायनगृह्यपरिशिष्टम्
२० आग्निगृ.	आग्निवेश्यगृह्यसूत्रम्
१२१ आत.	आह्निकतत्त्वम्
३३ आध.	आपस्तम्बधर्मसूत्रम्
१५८ आन.	आचारनवनीतम्
१३ आपगृ.	आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्
४ आपप.	आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्
आपश्रौ.	आपस्तम्बश्रौतसूत्रम्
८२ आभा.	आनर्तीयभाष्यम्
१४८ आम.	आचारमयूखः
१४५ आर.	आचाररत्नम्
१३४ आवि.	आदित्यदर्शनविवरणम्
२ आश्रौ.	आश्वलायनश्रौतसूत्रम्
५८ आश्वस्मृ.	आश्वलायनस्मृतिः
१७१ इन्दु.	आचारिन्दुः
९२ उ.	उज्ज्वला
१२२ उत्.	उद्गाहतत्त्वम्
२८ ऋग्वि.	ऋग्विधानम्
पेद्वा.	ऐतरेयब्राह्मणम्

४८ औस्मृ.	औशनसस्मृतिः
७१ कका.	कर्पदिकारिकाः
८४ कभा. } कर्क.	कर्कभाष्यम्
१८ कागृ.	काठकगृह्यसूत्रम्
५ काश्रौ.	काल्यायनश्रौतसूत्रम्
४५ कास्मृ.	काल्यायनस्मृतिः
७० कुका.	कुमारिलकारिकाः
१६८ कृभ.	कृष्णभट्टी
१०२ कूर.	कृत्यरत्नाकरः
१२ कौगृ.	कौपीतकिगृह्यसूत्रम्
१०४ कौगृसं.	कौपीतकिगृह्यसंग्रहः
२५ कौसू.	कौशिकगृह्यसूत्रम्
२३ खागृ.	खादिरगृह्यसूत्रम्
११७ गप.	गदाधरपद्धतिः
११६ गभा.	गदाधरभाष्यम्
८८ गानावृ.	गार्ग्यनारायणवृत्तिः
८७ गृक.	गृह्यकल्पतरुः
१०३ गृर.	गृह्यरत्नाकरः
७५ गृसं.	गृह्यासंग्रहः
१७६ गृसंभा.	गृह्यासंग्रहभाष्यम्
२२ गोगृ.	गोभिलगृह्यसूत्रम्
८० गोरा.	गोविन्दराजीया
२९ गौध.	गौतमधर्मसूत्रम्
९४ गौमि.	गौतमधर्मसूत्रटीका मिताक्षरा
९८ चका.	चतुर्वर्गचिन्तामणिः कालखण्डः
९९ चदा.	चतुर्वर्गचिन्तामणिः दानखण्डः

(१५)

१४३ चम.	चतुर्विंशतिमतसंग्रहः
१०१ चव.	चतुर्वर्गचिन्तामणिः व्रतखण्डः
१०० चश्रा.	चतुर्वर्गचिन्तामणिः श्राद्धखण्डः
छाउ.	छान्दोग्योपनिषत्
१०५ जभा.	जयरामभाष्यम्
२४ जैगृ.	जैमिनिगृह्यसूत्रम्
जैस्.	जैमिनिसूत्रम्
४४ ज्योना.	नारदसंहिता (ज्योतिषम्)
१५५ ज्योनि.	ज्योतिर्निबन्धः
तन्त्रवा.	तन्त्रवार्तिकम्
१३१ ताद.	तात्पर्यदर्शनवृत्तिः
तावा.	ताण्ड्यमहाब्राह्मणम्
तैआ.	तैत्तिरीयारण्यकम्
तैत्रा.	तैत्तिरीयब्राह्मणम्
तैसं.	तैत्तिरीयसंहिता
७२ त्रिम.	त्रिकाण्डमण्डनः
४९ दस्मृ.	दक्षस्मृतिः
१७४ दाकेटी.	दारिकेशवटीका
११४ दीक.	दीपकलिका
७९ देभा.	देवस्वामिभाष्यम्
१३३ देव.	देवपालभाष्यम्
१२५ धप्र.	धर्मप्रवृत्तिः
१६४ नन्द.	नन्दिनी
४३ नासं.	नारदीयमनुसंहिता
११३ निप.	नित्याचारपद्धतिः
११८ निप्र.	नित्याचारप्रदीपः
१४२ निसा.	निबन्धसारः
१७७ पदप्र.	पदप्रकाशिका
१३९ पप्र.	परिभाषाप्रकाशः
१०८ पमा.	पराशरमाधवः

५३ पस्मृ.	पराशरस्मृतिः
पा.	पाणिनिसूत्रम्
पागृ.	पारशरगृह्यसूत्रम्
१५१ पीटी.	पीयूषधाराटीका
१६३ पुम.	पुरुषार्थचिन्तामणिः
१५९ प्रका.	प्रतापनारसिंहस्य संस्कारः प्रकाशः
१३७ प्रकाश.	परिशिष्टप्रकाशः
१११ प्रपा.	प्रयोगपरिज्ञातः
१७५ प्रभा.	कर्मप्रदीपटीका
१२४ प्रग.	प्रयोगरत्नम्
६० प्रस्मृ.	प्रजापतिस्मृतिः
१६० बाल.	बालभट्टी
६४ बृजा.	बृजजातकम्
५४ बृपस्.	बृहत्पराशरसंहिता
७ बौगृ.	बौधायनगृह्यसूत्रम्
८ बौगृप.	बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्
९ बौगृश्रौ.	बौधायनगृह्यश्रौतसूत्रम्
३२ बौध.	बौधायनधर्मसूत्रम्
१६६ बौवि.	बौधायनविवरणम्
१ बौश्रौ.	बौधायनश्रौतसूत्रम्
८६ ब्रक.	ब्रह्मनार्तिककल्पतरुः
भर्गी.	भगवद्गीता
४० भा.	महाभारतम्
१७ भागृ.	भारद्वाजगृह्यसूत्रम्
१६५ भाच.	मनुभाष्यार्थचन्द्रिका
१३६ मच.	मन्वर्थचन्द्रिका
१०९ मपा.	मदनपारिजातः
८९ मभा.	मत्सरिभाष्यम्
९७ ममृ.	मन्वर्थमुक्तावलिः

(१६)

११२ मर.	मदनरत्नम्
९५ मवि.	मन्वर्थविबुतिः
४१ मस्मृ.	मनुस्मृतिः
१६ मागृ.	मानवगृह्यसूत्रम्
१३० मातृवृ.	मातृदत्ताचार्यवृत्तिः
६२ मार्क.	मार्कण्डेयपुराणम्
८१ मिता.	याज्ञवल्क्यस्मृतिटीका
	मिताक्षरा
१४४ मुक्ता.	स्मृतिमुक्ताफलम्
६७ मुचि.	मुहूर्तचिन्तामणिः
१७८ मृदुला.	मृदुलाटीका
७८ मेघा.	मेघातिथिभाष्यम्
७३ यका.	यज्ञपार्थकारिकाः
४२ यास्मृ.	याज्ञवल्क्यस्मृतिः
रघु.	रघुवंशम्
१५७ रत्न.	संस्काररत्नम्
१६९ रुद्रभा.	रुद्रस्कन्दभाष्यम्
७४ रेका.	रेणुकारिकाः
१७९ लक्ष्मी.	वसन्तलक्ष्मीः विवाहवृन्द- वनस्य टीका
५९ लघ्वाश्वस्मृ.	लघ्वाश्वलायनस्मृतिः
१४६ लता.	श्राद्धकल्पलता
४७ लघ्वास्मृ.	लघुव्यासस्मृतिः
५२ लशास्मृ.	लघुशातातपस्मृतिः
६ लाश्रौ.	लाश्र्यायनश्रौतसूत्रम्
३९ लिस्मृ.	लिखितस्मृतिः
३६ वसं.	वसिष्ठसंहिता (ज्यौतिषम्)
३५ वस्मृ.	वसिष्ठस्मृतिः
१९ वागृ.	वाराहगृह्यसूत्रम्
६१ वायु.	वायुपुराणम्
१५४ विपा.	विधानपारिजातः

१३५ विभा.	विश्वनाथभाष्यम्
६६ विवृ.	विवाहवृन्दान्नम्
७६ विश्व.	विश्वरूपः
६३ विष्णु.	विष्णुपुराणम्
१२७ विसौ.	विवाहसौख्यम्
३७ विस्मृ.	विष्णुस्मृतिः
१३८ वीमि.	वीरमित्रोदयाख्यटीका
३१ वृहास्मृ.	वृद्धहारीतस्मृतिः
२६ वैगृ.	वैखानसगृह्यसूत्रम्
४६ व्यास्मृ.	व्यासस्मृतिः
३८ शंस्मृ.	शङ्खस्मृतिः
शत्रा.	शतपथब्राह्मणम्
६८ शाका.	शाकलकारिकाः
१४९ शाम.	शान्तिमयूखः
३ शाश्रौ.	शाङ्खायनश्रौतसूत्रम्
५१ शास्मृ.	शातातपस्मृतिः
शुसं.	शुक्लयजुर्वेदमाध्यंदिनसंहिता
१५३ शूक.	शूद्रकमलाकरः
१२८ शूशि.	शूद्राचारशिरोमणिः
६९ शौका.	शौनकाकारिकाः
११५ श्राका.	श्राद्धकाशिका
११९ श्राकौ.	श्राद्धक्रियाकौमुदी
१२३ श्रात.	श्राद्धतत्त्वम्
१४१ श्राप्र.	श्राद्धप्रकाशः
१७२ श्रीव्या.	श्रीनिवासाध्वरिव्याख्या
पत्रा.	षड्विंशब्राह्मणम्
१५६ संकौ.	संस्कारकौस्तुभः
१६१ संग.	संस्कारगणपतिः
१२० संत.	संस्कारतत्त्वम्
१७३ संदी.	संस्कारदीपकः
१४० संप्र.	संस्कारप्रकाशः

(१७)

१४७ संम.	संस्कारमयूखः
१७० संर.	संस्काररत्नमाला
१६२ संव.	संस्कारवत्सः
१२६ संसौ.	संस्कारसौख्यम्
५० संस्मृ.	संवर्तस्मृतिः
१५० सम.	समयमयूखः
७७ समु.	स्मृतिसारसमुच्चयः
२७ सर्वानुक्रमणी.	ऋग्वेदसर्वानुक्रमणी
सश्रौ.	सत्यापादश्रौतसूत्रम्
१६७ सस्मृ.	सच्छुद्राचारस्मृतिः
१२९ सादी.	सापिण्ड्यनिर्णयदीपिका

१५२ सिन्धु.	निर्णयसिन्धुः
११० स्मृकौ.	स्मृतिकौमुदी
९६ स्मृच.	स्मृतिचन्द्रिका
१०७ स्मृसा.	स्मृतिसारः
१५ स्मृसार.	स्मृत्यधैसारः
१०६ हभा.	हरिहरभाष्यम्
९० हवृ.	हरदत्तकृता वृत्तिः
३० हास्मृ.	हारीतस्मृतिः
१४ हिगृ.	हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्
१५ हिगृश्रो.	हिरण्यकेशिश्रौतसूत्रम्
३४ हिप्र.	हिरण्यकेशिधर्मसूत्रम्

सं. का. ३

संस्कारकाण्डस्य

*द्वितीयभागीयस्थलनिर्देशाङ्कपरिचयः

अङ्गिरस्मृतिः— श्लोकः
अत्रिर्संहिता— श्लोकः
अत्रिस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
आग्निवेद्यगृह्यसूत्रम्— प्रश्नः । अध्यायः । खण्डः
आचारनवनीतम्— पृष्ठम्
आचारमयूखः— पृष्ठम्
आचाररत्नम्— पृष्ठम्
आचारेन्दुः— पृष्ठम्
आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्— खण्डः । सूत्रम्
आपस्तम्बधर्मसूत्रम्— प्रश्नः । कण्डिका । सूत्रम्
आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्— खण्डः । सूत्रम्
आश्वलायनगृह्यपरिशिष्टम्— अध्यायः । खण्डः
आश्वलायनगृह्यसूत्रम्— अध्यायः । खण्डः । सूत्रम्
आश्वलायनश्रौतसूत्रम्— षट्कम् । अध्यायः । खण्डः
आश्वलायनस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
आह्निकतत्त्वम्— पृष्ठम्
उद्वाहतत्त्वम्— पृष्ठम्
ऋग्विधानम्— अध्यायः । श्लोकः
ऋग्वेदसर्वातुकमणी— (परिभाषा) खण्डः
ऐतरेयब्राह्मणम्— अध्यायः । खण्डः
औशनसस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
कर्पटिकारिकाः— पटलः । श्लोकः
काठकगृह्यसूत्रम्— अध्यायः । सूत्रम्
कात्यायनश्रौतसूत्रम्— अध्यायः । सूत्रम्
कात्यायनस्मृतिः— प्रपाठकः । श्लोकः
कुमारिलकारिकाः— अध्यायः । खण्डः । श्लोकः
कृत्यरत्नाकरः— पृष्ठम्

* अत्र केवलं मूलग्रन्थानां निबन्धग्रन्थानां च स्थलनिर्देशाङ्कपरिचयो दत्तः । टीकाग्रन्थानां तु निर्देशाङ्काः प्रायः तत्तन्मूलग्रन्थीया एव वर्तन्ते इत्यतः ते न स्वातन्त्र्येण प्रदत्ताः ।

(१९)

कृष्णम्भट्टी— पृष्ठम्
कौशिकगृह्यसूत्रम्— कण्डिका । सूत्रम्
कौपीनकिगृह्यसूत्रम्— अध्यायः । खण्डः । सूत्रम्
खाद्विगृह्यसूत्रम्— पटलः । खण्डः । सूत्रम्
गदाधरपद्धतिः— पृष्ठम्
गदाधरभाष्यम्— पृष्ठम्
गृहस्थकल्पान्तः— पृष्ठम्
गृहस्थरत्नाकरः— पृष्ठम्
गृह्यासंग्रहः— प्रपाठकः । श्लोकः
गोभिलगृह्यसूत्रम्— प्रपाठकः । कण्डिका । सूत्रम्
गौतमधर्मसूत्रम्— अध्यायः । सूत्रम्
चतुर्वर्गचिन्तामणिः कालखण्डः— पृष्ठम्
” दानखण्डः— पृष्ठम्
” यत्रखण्डः— पृष्ठम्
” श्राद्धखण्डः— पृष्ठम्
चतुर्विंशतिमत्संग्रहः— पृष्ठम्
छान्दोग्योपनिषत्— अध्यायः । खण्डः । वाक्यम्
जैमिनिगृह्यसूत्रम्— भागः । खण्डः
जैमिनिसूत्रम्— अध्यायः । पादः । सूत्रम्
ज्योतिर्निबन्धः— पृष्ठम्
ताण्ड्यमहाब्राह्मणम्— अध्यायः । खण्डः । वाक्यम्
तैत्तिरीयब्राह्मणम्— काण्डम् । प्रपाठकः । अनुवाकः । दशकः
तैत्तिरीयसंहिता— काण्डम् । प्रपाठकः । अनुवाकः । पञ्चाशिका
तैत्तिरीयारण्यकम्— प्रपाठकः । अनुवाकः । दशकः
त्रिकाण्डप्रण्डनः— काण्डम् । श्लोकः
दक्षस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
धर्मप्रवृत्तिः— पृष्ठम्
नारदसंहिता (ज्योतिषम्)— अध्यायः । श्लोकः
नारदीयमनुसंहिता— अध्यायः । श्लोकः
नित्याचारपद्धतिः— पृष्ठम्
नित्याचारप्रदीपः— पृष्ठम्
निबन्धसारः— पृष्ठम्
निर्णयसिन्धुः— पृष्ठम्
पराशरमाधवः— पृष्ठम्

पराशरस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 परिभाषाप्रकाशः— पृष्ठम्
 पाणिनिसूत्रम्— अध्यायः । पादः । सूत्रम्
 पारस्करगृह्यसूत्रम्— काण्डम् । कण्डिका । सूत्रम्
 पुरुषार्थचिन्तामणिः— पृष्ठम्
 प्रजापतिस्मृतिः— श्लोकः
 प्रयोगपारिजातः— पृष्ठम्
 प्रयोगरत्नम्— पृष्ठम्
 बृहज्जातकम्— अध्यायः । श्लोकः
 बृहत्पराशरसंहिता— अध्यायः । श्लोकः
 बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्— प्रश्नः । अध्यायः । सूत्रम्
 बौधायनगृह्यशेषसूत्रम्— प्रश्नः । अध्यायः । सूत्रम्
 बौधायनगृह्यसूत्रम्— प्रश्नः । अध्यायः । सूत्रम्
 बौधायनधर्मसूत्रम्— प्रश्नः । खण्डः । सूत्रम्
 बौधायनश्रौतसूत्रम्— प्रश्नः । खण्डः
 ब्रह्मचारिकल्पतरुः— पृष्ठम्
 भगवद्गीता— अध्यायः । श्लोकः
 भारद्वाजगृह्यसूत्रम्— प्रश्नः । खण्डः
 मदनपारिजातः— पृष्ठम्
 मदनरत्नम्— पृष्ठम्
 मनुस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 महाभारतम्— पर्व । अध्यायः । श्लोकः
 मानवगृह्यसूत्रम्— पुरुषः । खण्डः । सूत्रम्
 मार्कण्डेयपुराणम्— अध्यायः । श्लोकः
 मुहूर्तचिन्तामणिः— प्रकरणम् । श्लोकः
 यज्ञपार्श्वकारिकाः— परिशिष्टम् । श्लोकः
 याज्ञवल्क्यस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 रघुवंशम्— सर्गः । श्लोकः
 रेणुकारिकाः— श्लोकः
 लघुव्यासस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 लघुशातातपस्मृतिः— श्लोकः
 लघ्वाश्वलायनस्मृतिः— प्रकरणम् । श्लोकः
 लाट्यायनश्रौतसूत्रम्— प्रपाठकः । कण्डिका । सूत्रम्
 लिखितस्मृतिः— श्लोकः

वसिष्ठसंहिता (त्रैविध्यम्)— अध्यायः । श्लोकः
 वसिष्ठस्मृतिः— अध्यायः । सूत्रः श्लोको वा
 वायुपुराणम्— अध्यायः । श्लोकः
 वाराहगृह्यसूत्रम्— खण्डः
 विधानपारिजातः— पृष्ठम्
 विवाहवृन्दावनम्— अध्यायः । श्लोकः
 विवाहसौख्यम्— पृष्ठम्
 विष्णुपुराणम्— अंशः । अध्यायः । श्लोकः
 विष्णुस्मृतिः— अध्यायः । सूत्रम्
 वृद्धहारीतस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 वेङ्गानसगृह्यसूत्रम्— प्रश्नः । खण्डः
 व्यासस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 शङ्खस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 शातपथब्राह्मणम्— काण्डम् । अध्यायः । ब्राह्मणम् । कण्डिका
 शाकलकारिकाः— श्लोकः
 शाङ्खायनश्रौतसूत्रम्— अध्यायः । खण्डः । सूत्रम्
 शातातपस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
 शान्तिमयूखः— पृष्ठम्
 शुक्लयजुर्वेदमाध्यंदिनसंहिता— अध्यायः । मन्त्रः
 शूद्रकमलाकरः— पृष्ठम्
 शूद्राचारशिरोमणिः— पृष्ठम्
 शौनकारिकाः— श्लोकः
 श्राद्धकल्पलता— पृष्ठम्
 श्राद्धकाशिका— पृष्ठम्
 श्राद्धक्रियाकौमुदी— पृष्ठम्
 श्राद्धतत्त्वम्— पृष्ठम्
 श्राद्धप्रकाशः— पृष्ठम्
 षड्विंशब्राह्मणम्— प्रपाठकः । खण्डः
 संवर्तस्मृतिः— श्लोकः
 संस्कारकौस्तुभः— पृष्ठम्
 संस्कारगणपतिः— पृष्ठम्
 संस्कारतत्त्वम्— पृष्ठम्
 संस्कारदीपकः— पृष्ठम्
 संस्कारप्रकाशः— पृष्ठम्

संस्कारप्रकाशः— पृष्ठम्
(प्रतापनारसिंहस्य)
संस्कारमयूखः— पृष्ठम्
संस्काररत्नम्— पृष्ठम्
संस्काररत्नमाला— पृष्ठम्
संस्कारवत्सः— पृष्ठम्
संस्कारसौख्यम्— पृष्ठम्
सच्छुद्धाचारस्मृतिः— पृष्ठम्
सत्याषाढश्रौतसूत्रम्— प्रश्नः । पटलः । सूत्रम्
समयमयूखः— पृष्ठम्
सापिण्ड्यनिर्णयदीपिका— पृष्ठम्
स्मृतिकौमुदी— पृष्ठम्
स्मृतिचन्द्रिका— पृष्ठम्
स्मृतिमुक्ताफलम्— पृष्ठम्
स्मृतिसारः— पृष्ठम्
स्मृतिसारसमुच्चयः— पृष्ठम्
स्मृत्यर्थसारः— पृष्ठम्
हरिहरभाष्यम्— पृष्ठम्
हारीतस्मृतिः— अध्यायः । श्लोकः
हिरण्यकेशिगृह्यशेषसूत्रम्— पटलः । खण्डः
हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्— प्रश्नः । पटलः । सूत्रम्
हिरण्यकेशिधर्मसूत्रम्— प्रश्नः । पटलः । सूत्रम्

संस्कारकाण्डस्य

द्वितीयभागस्य प्रकरणक्रमेण विषयानुक्रमणिका

विवाहज्यौनिषम्

[पृ. ८१५-१०७४]

प्रश्नविचारः

(पृ. ८१५-८२४)

वसिष्ठः— ८१५ दैवशुभाः प्रश्नकरणप्रकारश्च ; शुभाशुभग्रहयोगाः ; ८१६ शास्त्रविरुद्धफलादेशो दोषः .
नारदः— ८१६ दैवशुभाः प्रश्नकरणप्रकारश्च ; शुभाशुभग्रहयोगाः ; फलादेशो जन्म-प्रश्न-विवाहकालीनग्रहयोगाः जन्मकालदोषाश्च विचारणीयाः ; ८१७ शुभाशुभनिमित्तादिभिः शुभाशुभफलादेशः . वृहस्पतिः— ८१७ प्रश्नकरणप्रकारः ; अशुभनिमित्तानि तत्फलादेशश्च . संवर्तः— ८१७ दैवजदोषाः तत्फलं च .
शौनकः— ८१७ मुहूर्तस्य सफलता, मुहूर्तविज्ञाने मतभेदाः ; ८१८ प्रश्नपरिणयकालीनग्रहयोगाः जन्मकालीनग्रहयोगानुसारेण विचारणीयाः , शुभाशुभग्रहयोगाः , शुभाशुभनिमित्तानि , शास्त्रविरुद्धफलादेशो दोषः . सप्तर्षयः— ८२० निमित्तानुसारेण फलमादेश्यम् . लल्लुः— ८२० प्रश्नकरणप्रकारः ; शुभनिमित्तानि ; शुभाशुभशकुनेभ्यः शुभाशुभफलानि . उत्पलः— ८२० प्रश्नकरणप्रकारः . विवाहवृन्दावनम्— ८२० शुभाशुभानि प्रश्नकालीनग्रहयोगनिमित्तानि . मुहूर्तचिन्तामणिः— ८२१ प्रश्नकरणप्रकारः शुभाशुभग्रहयोगाश्च ; ८२२ शुभाशुभनिमित्तानि . ज्योतिःसारसागरे— ८२३ विवाहे वर्जनीयाः पञ्च दोषाः . अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि— ८२३ प्रश्नकरणप्रकारः , शुभाशुभग्रहयोगाः , क्षुतानि शुभाशुभानि .

कूटविचारः

[पृ. ८२५-८३७]

कूटगणना

(पृ. ८२५-८२६)

वसिष्ठः , नारदः , वृहस्पतिः , गर्गः , देवजमनोहरे , पटलसारे , मुहूर्तचिन्तामणिः , अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि— ८२५-८२६ कूटगणना .

कूटविचारपरिभाषा

(पृ. ८२६-८२९)

वसिष्ठः , वृहस्पतिः , लघुवसिष्ठः , स्मृति-संग्रहः , यवनमतम् , विवाहवृन्दावनम् , स्वशास्त्रे , ज्योतिषप्रकाशे , शार्ङ्गधरीये , पटलसारे , दीपिकायाम् , अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि— ८२६-८२९ कूटविचारपरिभाषा .

वर्णकूटम्

(पृ. ८२९-८३०)

नारदः , महेश्वरः , जगन्मोहने , कालप्रकाशिकायाम् , विवाहवृन्दावनम् , मुहूर्तचिन्तामणिः , अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि— ८२९-८३० वर्णकूटम् .

वश्यकूटम्

(पृ. ८३१-८३२)

वसिष्ठः , वृहस्पतिः , गर्गः , महेश्वरः , श्रीधरः , विवाहवृन्दावनम् , मुहूर्तचिन्तामणिः , मुहूर्तदर्पणे , अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि— ८३१-८३२ वश्यकूटम् .

ताराकूटम्

(पृ. ८३३-८३४)

वसिष्ठः- ८३३ ताराकूटम्. नारदः- ८३३ तारा-
कूटम्; दुष्टताराः; शुभताराः. बृहस्पतिः- ८३३
ताराकूटम्. माधवीये- ८३३ ताराकूटम्. संग्रहे-
८३३ ताराकूटम्. विवाहवृन्दावनम्- ८३४ तारा-
कूटम्. मुहूर्तचिन्तामणिः- ८३४ ताराकूटम्.
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८३४ ताराकूटम्.

योनिःकूटम्

(पृ. ८३४-८३७)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, गर्गः, श्रीपतिः,
विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योति-
ष्प्रकाशे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८३४-८३७
योनिःकूटम्.

ग्रहमैत्रीकूटम्

(पृ. ८३७-८४२)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, अत्रिः, बृह-
ज्जातकम्, यवनसंहितायाम्, सत्यमतम्,
विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योति-
ष्प्रकाशे- ८३७-८४२ ग्रहमैत्रीकूटम्.

गणकूटम्

(पृ. ८४२-८४३)

वसिष्ठः, नारदः, श्रीधरः, विवाहवृन्दा-
वनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः, पटलसारे, अनिर्दिष्ट-
कर्तृकवचनानि- ८४२-८४३ गणकूटम्.

राशिकूटम्

(पृ. ८४४-८४७)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, कश्यपः,
शार्ङ्गधरः, ललुः, वैद्यनाथः, श्रीधरीये, विवाह-
वृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योतिष्प्रकाशे,
कालार्णवः, संग्रहे, चिन्तामणिटीकायाम्, अनि-
र्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८४४-८४७ राशिकूटम्.

नाडीकूटम्

(पृ. ८४७-८५०)

वसिष्ठः, नारदः, गर्गः, वृद्धगर्गः, वराह-
मिहिरः, स्वरोदये, विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्त-
चिन्तामणिः, ज्योतिष्प्रकाशे, रत्नकोशे, अनि-
र्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८४७-८५० नाडीकूटम्.

माहेन्द्रकूटम्

(पृ. ८५०)

वसिष्ठः, गर्गः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-
८५० माहेन्द्रकूटम्.

स्त्रीवरदीर्घकूटम्

(पृ. ८५१)

वसिष्ठः, नारदः, दैवज्ञमनोहरे, विधिरत्ने,
डामरतन्त्रे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- ८५१ स्त्रीवर-
दीर्घकूटम्.

रज्जुकूटम्

(पृ. ८५१-८५२)

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५१-८५२ रज्जु-
कूटम्.

वेधकूटम्

(पृ. ८५२)

वसिष्ठः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५२
वेधकूटम्.

भूतकूटम्

(पृ. ८५३)

वसिष्ठः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५३ भूत-
कूटम्.

लिङ्गकूटम्

(पृ. ८५३)

वसिष्ठः, बृहस्पतिः, गर्गः, अनिर्दिष्टकर्तृक-
वचनम्- ८५३ लिङ्गकूटम्.

जानिकूटम्

(पृ. ८५४)

वसिष्ठः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५४ जानि-
कूटम्.

पश्चिकूटम्

(पृ. ८५४)

वसिष्ठः- ८५४ पश्चिकूटम्.

योगिनीकूटम्

(पृ. ८५५)

वसिष्ठः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५५
योगिनीकूटम्.

गोत्रकूटम्

(पृ. ८५५)

वसिष्ठः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५५
गोत्रकूटम्.

आयकूटम्

(पृ. ८५६)

वसिष्ठः, गर्गः- ८५६ आयकूटम्.

सुधांशुयुक्कूटम्

(पृ. ८५६)

वसिष्ठः- ८५६ सुधांशुयुक्कूटम्.

दैवकूटम्

(पृ. ८५७)

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८५७ दैवकूटम्.

पुञ्जीकूटम्

(पृ. ८५७)

रत्नमालायाम्- ८५७ पुञ्जीकूटम्.

वर्गकूटम्

(पृ. ८५७)

मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्-
८५७ वर्गकूटम्.

सं. का. ४

कूटगुणविचारः

(पृ. ८५८)

मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि
८५८ कूटगुणविचारः.

कूटापवादाः

(पृ. ८५९-८६४)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, शौनकः, गर्गः,
मनुः, वराहः, श्रीधरीये, श्रीपतिः, चित्राङ्ग-
वृन्दावनम्, दैवज्ञमनोहरे, विधिरत्ने, यथार्थमे,
माधवीये, राजमानण्डः, वैद्यनाथः, स्वरोदये,
मुहूर्तचिन्तामणिः, संग्रहे, ज्योतिष्प्रकाशे,
चूडामणौ, ज्योतिष्प्रकाशे, स्मृतिदीपिके,
विवाहदीपिकायाम्, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-
८५९-८६४ कूटापवादाः.

वर्णदेवादिभेदेन कूटव्यवस्था

(पृ. ८६५)

वसिष्ठः, नारदः, गर्गः, मनुः, वादरायणः,
ज्योतिष्प्रकाशे, कालविधाने, कालप्रकाशिका,
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ८६५ वर्णदेवादिभेदेन
कूटव्यवस्था.

एकराशिनक्षत्रविचारः

(पृ. ८६६-८६७)

वसिष्ठः, नारदः, भृगुः, गर्गः, वराहः,
भुजबलभीमः, कालनिर्णये, संग्रहे, विवाह-
वृन्दावनम्, विधिरत्ने, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-
८६६-८६७ एकराशिनक्षत्रविचारः.

कन्या-वरवरणकालः

(पृ. ८६८-८७०)

वैश्यायनगृह्यसूत्रम्, आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्,
भारद्वाजगृह्यसूत्रम्, काठकगृह्यसूत्रम्, वाराह-
गृह्यसूत्रम्, नारदः, कश्यपः, स्मृत्यन्तरम्,
वराहः, महेश्वरः, व्यवहारचण्डेश्वरः, मुहूर्त-
चिन्तामणिः, ज्योतिष्प्रकाशे, चूडारत्ने, अनि-

दिष्टकर्तृकवचनानि, शौनकाकारिका, रेणुकारिका-
८६८-८७० कन्या-वरवरणकालः.

विवाहमुहूर्तः

[पृ. ८७१-१०४४]

कालमानविचारः

(पृ. ८७१-८७२)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, आश्वलायनः,
कश्यपः, कण्वशृङ्गः, गर्गः, स्मृत्यन्तरम्,
ब्रह्मपुराणम्, कल्पद्रुमे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-
८७१-८७२ कालमानविचारः.

वर्षविचारः

(पृ. ८७३-८७५)

वसिष्ठः, हारीतः, नारदः, बृहस्पतिः,
व्यासः, दक्षः, पराशरः, शौनकः, च्यवनः,
माण्डव्यः, स्मृत्यन्तरम्, वराहः, श्रीपति-
निबन्धे, लल्लः, भुजबलभीमः, राजमार्तण्डः.
विवाहपटले, कल्पद्रुमे, ज्योतिस्तन्त्रे, कृत्यचिन्ता-
मणौ, स्मृतिसंग्रहे- ८७३-८७५ वर्षविचारः.

अयन-ऋतु-मासविचारः

(पृ. ८७६-८८६)

बौधायनगृह्यसूत्रम्, बौधायनगृह्यपरिभाषा-
सूत्रम्, आश्वलायनगृह्यसूत्रम्, कौपीतिकगृह्य-
सूत्रम्, आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्, भारद्वाजगृह्य-
सूत्रम्, काठकगृह्यसूत्रम्, पारस्करगृह्यसूत्रम्,
खादिरगृह्यसूत्रम्, कौशिकगृह्यसूत्रम्, गृह्य-
परिशिष्टम्, बौधायनः, वसिष्ठः, नारदः, व्यासः,
दक्षः, भरद्वाजः, लघुवसिष्ठः, गर्गः, वात्स्यः,
वात्स्यायनः, शौनकः, आश्वलायनः, वराहः,
श्रीधरः, श्रीपतिः, विधिरत्ने, महेश्वरः, विवाह-
वृन्दावनम्, राजमार्तण्डः, भुजबलभीमः, भीम-
पराक्रमः, संग्रहे, मुहूर्तचिन्तामणिः, मुहूर्त-
सर्वस्वे, ज्योतिर्निबन्धे, सुप्रभेदे, दीपिकायाम्,
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, रेणुकारिका- ८७६-
८८६ अयन-ऋतु-मासविचारः.

पक्षविचारः

(पृ. ८८६-८८८)

बौधायनगृह्यसूत्रम्, बौधायनगृह्यपरिभाषा-
सूत्रम्, आश्वलायनगृह्यसूत्रम्, कौपीतिकगृह्य-
सूत्रम्, आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्, भारद्वाजगृह्य-
सूत्रम्, पारस्करगृह्यसूत्रम्, खादिरगृह्यसूत्रम्,
वसिष्ठः, नारदः, व्यासः, वात्स्यः, वात्स्यायनः,
आश्वलायनः, वराहः, मदनरत्ने, श्रीधरः,
संग्रहे, ज्योतिर्निबन्धे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्-
८८६-८८८ पक्षविचारः.

तिथिविचारः

(पृ. ८८९-८९३)

कौपीतिकगृह्यसूत्रम्, आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्,
हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्, भारद्वाजगृह्यसूत्रम्,
पारस्करगृह्यसूत्रम्, वसिष्ठः, नारदः, बृह-
स्पतिः, मनुः, व्यासः, गर्गः, वात्स्यः,
शौनकः, वराहः, लल्लः, नृसिंहः, विवाहपटले,
विधिरत्ने, विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः,
ज्योतिर्निबन्धे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्- ८८९-
८९३ तिथिविचारः.

वारविचारः

(पृ. ८९३-८९५)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, व्यासः, बृह-
गर्गः, शौनकः, वराहः, लल्लः, रत्नमाला-
याम्, नृसिंहः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्, रेणु-
कारिका- ८९३-८९५ वारविचारः.

नक्षत्रविचारः

(पृ. ८९६-९०४)

बौधायनगृह्यसूत्रम्, बौधायनगृह्यपरिभाषा-
सूत्रम्, आश्वलायनगृह्यसूत्रम्, आपस्तम्बगृह्य-
सूत्रम्, मानवगृह्यसूत्रम्, भारद्वाजगृह्यसूत्रम्,
काठकगृह्यसूत्रम्, वाराहगृह्यसूत्रम्, आग्निवेद्य-

गृह्यसूत्रम्, पारस्करगृह्यसूत्रम्, गोमिलगृह्य-
सूत्रम्, कौशिकगृह्यसूत्रम्, वसिष्ठः, नारदः,
बृहस्पतिः, गर्गः, वात्स्यः, शौनकः, श्रीपतिः,
विवाहवृन्दावनम्, भुजबलभीमः, संग्रहः
(संग्रहकारः), ज्योतिषप्रकाशे, ज्योतिर्निबन्धे,
मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, शौन-
काकारिका, रेणुकारिका- ८९६-९०४ नक्षत्र-
विचारः.

योगकरणविचारः

(पृ. ९०४-९०५)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, शौनकः,
ज्योतिःसागर- ९०४-९०५ योगकरणविचारः.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः

(पृ. ९०६-९११)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, भरद्वाजः,
शातातपः, पराशरः, अत्रिः, अङ्गिराः, गर्गः,
बृहगर्गः, वराहमिहिरः, लल्लः, श्रीपतिः, शार्ङ्ग-
धरः, चण्डेश्वरः, भुजबलः, नृसिंहः, संग्रहः
(संग्रहकारः), कक्षोच्चये, अर्णवे, पृथ्वीचन्द्रो-
दये, अर्णले, वृत्तशते, राजमार्तण्डः, ज्योतिष-
काशे, ज्योतिःसागरे, कालादर्शे, मुहूर्तचिन्ता-
मणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९०६-९११
ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः.

लग्नशुद्धिविचारः

(पृ. ९१२-९१६)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, व्यासः, देवलः,
कश्यपः, गर्गः, शौनकः, भविष्यपुराणम्,
वराहमिहिरः, श्रीधरीये, महेश्वरः, विवाह-
पटले, विश्वामित्राये, मुहूर्तचिन्तामणिः, लघु-
जातके, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९१२-९१६
लग्नशुद्धिविचारः.

महादोषाः

(पृ. ९१७-९६१)

महादोषराणना

(पृ. ९१७)

वसिष्ठः, नारदः, विवाहपटले- ९१७ महा-
दोषराणना.

पञ्चाङ्गदोषः

(पृ. ९१८)

वसिष्ठः- ९१८ पञ्चाङ्गदोषः, नारदः- ९१८
पञ्चाङ्गदोषः, पञ्चाङ्गदोषपरिहारकः, कश्यपः-
९१८ पञ्चाङ्गदोषः.

संक्रान्तिदोषः

(पृ. ९१८-९१९)

वसिष्ठः, नारदः, कश्यपः, ज्योतिषप्रकाशे,
मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्-
९१८-९१९ संक्रान्तिदोषः.

संग्रहदोषः (संग्रहदोषः)

(पृ. ९२०-९२१)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, मुहूर्तचिन्ता-
मणिः, मुहूर्तदर्पणे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-
९२०-९२१ संग्रहदोषः (संग्रहदोषः).

कर्तरीदोषः

(पृ. ९२१-९२३)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, वादरायणः,
लल्लः, विवाहवृन्दावनम्, राजमार्तण्डे, मुहूर्त-
चिन्तामणिः, ज्योतिःसागरे, भास्करव्यवहारे,
फलप्रदीपे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- ९२१-९२३
कर्तरीदोषः.

नवांशदोषः

(पृ. ९२३-९२६)

वसिष्ठः- ९२३ नवांशदोषः, नारदः- ९२४
नवांशदोषः, व्यासः- ९२४ नवांशदोषः, वराह-
मिहिरः- ९२४ वगोत्तमसङ्ग्रहम्, विवाहवृन्दा-

वनम्- ९२५ नवांशदोषः, मुहूर्तचिन्तामणिः-
९२५ नवांशदोषः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९२५
नवांशदोषः.

पडष्टरिफचन्द्रदोषः

(पृ. ९२६-९२८)

वसिष्ठः, नारदः, विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्त-
चिन्तामणिः, मुहूर्तदर्पणे- ९२६-९२८ पडष्ट-
रिफचन्द्रदोषः.

पापपङ्कदोषः

(पृ. ९२८-९३२)

वसिष्ठः- ९२८ पापपङ्कदोषः, नारदः- ९२९
पापपङ्कदोषः; ९३० पुष्कर(ल)भागाः; अमि-
जिह्वागाः, विवाहवृन्दावनम्- ९३० पापपङ्क-
दोषः, श्रीधरः- ९३१ पापपङ्कदोषः, मुहूर्त-
चिन्तामणिः- ९३१ पापपङ्कदोषः, अनिर्दिष्ट-
कर्तृकवचने- ९३२ पापपङ्कदोषः.

कुजाष्टमदोषः

(पृ. ९३२)

वसिष्ठः, नारदः, कश्यपः, मुहूर्तचिन्तामणिः,
अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- ९३२ कुजाष्टमदोषः.

भृगुपट्टकदोषः

(पृ. ९३२-९३३)

वसिष्ठः, नारदः, कश्यपः, मुहूर्तचिन्तामणिः-
९३२-९३३ भृगुपट्टकदोषः.

गण्डान्तदोषः

(पृ. ९३३-९३५)

वसिष्ठः- ९३३ गण्डान्तदोषः; नक्षत्रगण्डान्तः;
तिथिगण्डान्तः; लग्नगण्डान्तः, नारदः- ९३३ तिथि-
गण्डान्तः; लग्नगण्डान्तः; ९३४ नक्षत्रगण्डान्तः,
गर्गः- ९३४ गण्डान्तदोषः, च्यवनः- ९३४ गण्डा-
न्तदोषः, सूर्यसिद्धान्ते- ९३४ गण्डान्तदोषः,
रत्नमालायाम्- ९३४ गण्डान्तदोषः, लल्लुः- ९३४

गण्डान्तदोषः, विवाहवृन्दावनम्- ९३४ गण्डान्त-
दोषः, राजमार्तण्डः- ९३५ गण्डान्तदोषः, मुहूर्त-
चिन्तामणिः- ९३५ गण्डान्तदोषः, ज्योतिःसागरे-
९३५ गण्डान्तदोषः, रत्नकोशे- ९३५ गण्डान्त-
दोषः.

स्वार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः)

(पृ. ९३६-९३८)

वसिष्ठः, नारदः, श्रीपतिः, त्रिविक्रमः,
विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९३६-
९३८ स्वार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः).

वारदोषः

(पृ. ९३८-९४१)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, गर्गः, श्रीपतिः,
वैद्यनाथः, महेश्वरः, संग्रहः (संग्रहकारः),
चूडारत्ने, दीपके, रत्नकोशे, संहिताप्रदीपे,
मुहूर्तचिन्तामणिः, मुहूर्तसर्वस्वे, अनिर्दिष्टकर्तृक-
वचनानि- ९३८-९४१ वारदोषः.

विषघटीदोषः

(पृ. ९४१-९४३)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, दैवज्ञमनोहरे,
फलप्रदीपे, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९४१-९४३
विषघटीदोषः.

अष्टमलग्नदोषः

(पृ. ९४३-९४६)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, पराशरः,
कश्यपः, महेश्वरः, कालदीपे, शाकल्यसंहि-
तायाम्, विवाहवृन्दावनम्, फलप्रदीपे, दोष-
विवेके, चूडामणौ, मुहूर्तचिन्तामणिः, मुहूर्त-
दर्पणे- ९४३-९४६ अष्टमलग्नदोषः.

अकालवृष्टिदोषः

(पृ. ९४६-९४७)

वसिष्ठः, नारदः, श्रीपतिः, मुहूर्तचिन्ता-
मणिः- ९४६-९४७ अकालवृष्टिदोषः.

कुमुहूर्तदोषः (दुर्मुहूर्तदोषः)

(पृ. ९४७-९४९)

वसिष्ठः, नारदः, कश्यपः, श्रीपतिः,
मुहूर्तचिन्तामणिः- ९४७-९४९ कुमुहूर्तदोषः
(दुर्मुहूर्तदोषः).

महापात-वैधृति-दोषः

(पृ. ९४९-९५०)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, सूर्यसिद्धान्ते,
सिद्धान्तशिरोमणौ, संग्रहे, विवाहवृन्दावनम्,
भीमपराक्रमे, संहिताप्रदीपे, ग्रहप्रदीपे, मुहूर्त-
चिन्तामणिः- ९४९-९५० महापात-वैधृति-दोषः.

उदयास्तदोषः

(पृ. ९५०-९५२)

वसिष्ठः, नारदः, श्रीपतिः, विवाहवृन्दा-
वनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९५०-९५२ उदयास्त-
दोषः.

ग्रहणभ-उत्पातभ-क्रूरग्रहविद्धभ-दोषाः

(पृ. ९५२-९६०)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, कश्यपः,
माण्डव्यः, वात्स्यः, वराहः, श्रीपतिः, लल्लुः,
वैद्यनाथः, भीमपराक्रमः, विवाहवृन्दावनम्,
भुजबलः, रत्नकोशे, राजमार्तण्डः, दीपिका-
याम्, व्यवहारोच्चये, ज्योतिषप्रकारे, मुहूर्त-
चिन्तामणिः- ९५२-९६० ग्रहणभ-उत्पातभ-क्रूर-
ग्रहविद्धभ-दोषाः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९६०
पञ्चशलाकावेधः; सप्तशलाकावेधः.

महादोषसामर्थ्यम्

(पृ. ९६०-९६१)

वसिष्ठः, नारदः, फलप्रदीपे, ज्योतिषचिन्ता-
मणौ- ९६०-९६१ महादोषसामर्थ्यम्.

अल्पदोषाः

[पृ. ९६२-९६५]

अल्पदोषाणाम्ना

(पृ. ९६२-९६३)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, व्यवहारोच्चये-
९६२-९६३ अल्पदोषाणाम्ना.

उपग्रहदोषः

(पृ. ९६३-९६४)

वसिष्ठः, नारदः, वराहः, विवाहवृन्दावनम्,
मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९६३
-९६४ उपग्रहदोषः.

लतादोषः

(पृ. ९६४-९६५)

नारदः, वराहः, श्रीपतिः, विवाहवृन्दा-
वनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९६४-९६५ लतादोषः.

पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः)

(पृ. ९६५-९६७)

वसिष्ठः, नारदः, श्रीपतिः, त्रिविक्रमः,
विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९६५-
९६७ पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः).

दग्धतिथिदोषः

(पृ. ९६७)

वसिष्ठः, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९६७ दग्धतिथि-
दोषः.

वज्रदोषः

(पृ. ९६७)

अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- ९६७ वज्रदोषः.

पङ्कवन्धकाणवधिराख्यलग्नदोषाः

(पृ. ९६७-९६८)

वसिष्ठः, बृहस्पतिः, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९६७
-९६८ पङ्कवन्धकाणवधिराख्यलग्नदोषाः.

दशयोगदोषाः

(पृ. ९६८-९६९)

ललः, व्यासः, भरद्वाजः, भुजबलः, दीपिकायाम्, व्यवहारोचये, मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९६८-९६९ दशयोग-दोषाः.

युतिदोषः

(पृ. ९७०)

विवाहवृन्दावनम्- ९७० युतिदोषः.

जामित्रदोषः

(पृ. ९७०-९७२)

वसिष्ठः, ललः, भुजबलः, विवाहवृन्दावनम्, राजमार्तण्डः, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्ञानमञ्जर्याम्, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९७०-९७२ जामित्रदोषः.

बाणदोषः

(पृ. ९७२-९७४)

च्यवनः, देवज्ञमनोहरे, ज्योतिष्प्रकाशे, सप्तविंशते, ज्योतिश्चिन्तामणौ, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योतिर्निबन्धे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- ९७२-९७४ बाणदोषः.

परिवेषभूम्पादिदोषाः

(पृ. ९७४-९७५)

नारदः, वराहमिहिरः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९७४-९७५ परिवेषभूम्पादिदोषाः.

देशभेदेन दोषव्यवस्था

(पृ. ९७६-९७७)

वसिष्ठः, नारदः, गर्गः, वराहः, मुहूर्तचिन्तामणिः- ९७६-९७७ देशभेदेन दोषव्यवस्था.

दोषापवादाः

(पृ. ९७८-९८४)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, माण्डव्यः, ललः, मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९७८-९८४ दोषापवादाः.

विवाहलग्नमलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः

(पृ. ९८५-१००७)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, वृद्धगर्गः, वात्स्यः, वात्स्यायनः, शौनकः, वराहमिहिरः, ललः, श्रीधरीये, महेश्वरः, त्रिविक्रमः, नृसिंहः, विवाहपटले, विवाहवृन्दावनम्, संहितासारे, ज्योतिःसागरे, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योतिर्निबन्धे, लग्नचन्द्रिकायाम्, होरामकरन्दे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- ९८५-१००७ विवाह-लग्नमलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः.

गुर्वर्कबलविचारः

(पृ. १००८-१०१३)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, देवलः, गर्गः, शौनकः, वराहमिहिरः, ललः, सारावल्याम्, विवाहवृन्दावनम्, राजमार्तण्डः, मुहूर्तचिन्तामणिः, चूडारत्ने, मुहूर्तमुक्तावल्याम्, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, शौनककारिका, रेणुकारिका- १००८-१०१३ गुर्वर्कबलविचारः.

चन्द्र-ताराबलविचारः

(पृ. १०१४-१०१७)

नारदः, वराहमिहिरः, श्रीपतिः, रत्नमालायाम्, सारावल्याम्, विवाहपटले, विवाहवृन्दावनम्, चूडारत्ने, रत्नसंग्रहे, ज्योतिर्निबन्धे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- १०१४-१०१७ चन्द्र-ताराबलविचारः.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः

(पृ. १०१८-१०२४)

वसिष्ठः, नारदः, गौतमः, व्यासः, देवलः, पराशरः, गर्गः, वात्स्यः, वात्स्यायनः, शौनकः,

शौनकीयपटले, कश्यपः, मन्मथः, माण्डव्यः, अगस्त्यः, स्कन्दपुराणम्, गरुडपुराणम्, वामनपुराणम्, देवीपुराणम्, श्रीपतिः, ललः, श्रीधरीये, सारावल्याम्, सप्तविंशते, देवज्ञमनोहरे, राजमार्तण्डः, कालनिर्णये, कालविधाने, मुहूर्तचिन्तामणिः, रत्नसंग्रहे, ज्योतिर्निबन्धे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, रेणुकारिका- १०१८-१०२४ सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः

(पृ. १०२५-१०३०)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, गर्गः, वात्स्यः, माण्डव्यः, अगस्त्यः, वराहमिहिरः, ललः, सारावल्याम्, विवाहवृन्दावनम्, संग्रहे, ज्योतिःसागरे, ब्रह्मसिद्धान्ते, दामोदरीये, कालनिर्णये, रत्नकोशे, वृत्तशते, मुहूर्तचिन्तामणिः, मुहूर्तगणपतिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- १०२५-१०३० गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः.

वक्रातिचारगगुरुनिर्णयः

(पृ. १०३१)

हारीतः, वसिष्ठः, राजमार्तण्डः, दीपिकायाम्, कृत्यचिन्तामणौ, मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्- १०३१ वक्रातिचारगगुरुनिर्णयः.

गुर्वादित्याख्यदोषविचारः

(पृ. १०३२)

वसिष्ठः, गर्गः, शौनकः, होराप्रकाशे, मुहूर्तकल्पद्रुमे, मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचने- १०३२ गुर्वादित्याख्यदोषविचारः.

गोभूलिकादिलग्नविचारः

(पृ. १०३३-१०३८)

वसिष्ठः, नारदः, अत्रिः, वराहमिहिरः, श्रीपतिः, ललः, विवाहवृन्दावनम्, सारावल्याम्, देवज्ञमनोहरे, राजमार्तण्डः, ब्रह्मयामले,

ज्योतिःसंहितासारे, मुहूर्तचिन्तामणिः, भूपालवल्लभे, मुहूर्तमालायाम्- १०३३-१०३८ गोभूलिकादिलग्नविचारः.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः

(पृ. १०३९-१०४४)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, भृगुः, अङ्गिराः, कश्यपः, गर्गः, वराहमिहिरः, ललः, शार्ङ्गधरः, चण्डेश्वरः, हेमाद्रौ, सारावल्याम्, विवाहवृन्दावनम्, राजमार्तण्डः, अद्भुतसागरे, संवत्शतके, ज्योतिर्निबन्धे, मुहूर्तचिन्तामणिः, कालामृतसंग्रहे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- १०३९-१०४४ ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः.

विवाहाङ्गकालः

(पृ. १०४५-१०४८)

बौधायनगृह्यशेषसूत्रम्, नारदः, बृहस्पतिः, वात्स्यः, स्मृत्यन्तरम्, देवज्ञमनोहरे, शार्ङ्गधरीये, विवाहवृन्दावनम्, मुहूर्तचिन्तामणिः, कालविधाने, चूडारत्ने, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, शौनककारिका- १०४५-१०४८ विवाहाङ्गकालः.

लग्नपत्रिकालेखनपूजनविचारः

(पृ. १०४९)

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- १०४९, लग्नपत्रिका-लेखनपूजनविचारः.

घटिकापात्रादिविचारः

(पृ. १०५०-१०५३)

वसिष्ठः, नारदः, वात्स्यः, शौनकः, वामनः, सिद्धान्तशिरोमणौ, विवाहपटले (सप्तविंशते), अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, रेणुकारिका- १०५०-१०५३ घटिकापात्रादिविचारः.

नागबलिः

(पृ. १०५४)

वराहमिहिरः, शौनकः, यज्ञपार्श्वः- १०५४ नागबलिः.

वधूगृहप्रवेशकालः

(पृ. १०५५-१०६२)

वसिष्ठः, नारदः, बृहस्पतिः, अत्रिः, गर्गः, माण्डव्यः, छागलः, स्मृत्यन्तरम्, संग्रहे, वराह-मिहिरः, श्रीपतिः, रत्नमालायाम्, लङ्घः, विवाहपटले (जयवृद्धे), ऋक्षोच्चये, मुहूर्त-संग्रहे, चन्द्रिकायाम्, ज्योतिषप्रकाशे, ज्योति-मणिः, भास्करव्यवहारे, ज्योतिर्निबन्धे, मुहूर्त-गणपतिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि, रेणुकारिका, जयन्तकारिका- १०५५-१०६२ वधूगृहप्रवेश-कालः.

चतुर्थीकर्मकालः

(पृ. १०६३)

वात्स्यः, देवलः, वराहमिहिरः, विवाहपटले, रेणुकारिका, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्- १०६३ चतुर्थीकर्मकालः.

देवकोत्थापनम्

(पृ. १०६४)

नारदः, ज्योतिर्निबन्धे, भास्करव्यवहारे, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्- १०६४ देवकोत्थापनम्.

मण्डपोद्घासनकालः

(पृ. १०६५)

नारदः, मुहूर्तचिन्तामणिः, अनिर्दिष्टकर्तृक-वचनम्- १०६५ मण्डपोद्घासनकालः.

द्विरागमकालः

(१०६६-१०७१)

बृहस्पतिः, वादरायणः, चण्डेश्वरः, दैवज्ञ-मनोहरे, कालप्रदीपे, कालदीपे, दीपिकायाम्, ऋक्षोच्चये, व्यवहारचण्डेश्वरे, वृत्तशते, सार-संग्रहे, भीमपराक्रमे, ज्योतिषप्रकाशे, राज-मार्तण्डः, मुहूर्तचिन्तामणिः, ज्योतिःसागरे,

मुहूर्तगणपतिः, अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि- १०६६-१०७१ द्विरागमकालः.

विवाहानन्तरं वध्वाः पित्रादिगृहनिवासविचारः (पृ. १०७२)

ज्योतिर्निबन्धे, मुहूर्तचिन्तामणिः, मुहूर्त-गणपतिः- १०७२ विवाहानन्तरं वध्वाः पित्रादिगृह-निवासविचारः.

द्वितीयादिविवाहकालः

(पृ. १०७३-१०७४)

वसिष्ठः- १०७३ द्वितीयादिविवाहेषु वर्षे मासश्च, गर्गः- १०७३ द्वितीयादिविवाहेषु वर्षम्. मनुः- १०७३ द्वितीयादिविवाहेषु वर्षम्. संग्रहकारः (स्मृतिसंग्रहः)- १०७३ द्वितीयादिविवाहेषु वर्षे मासश्च; १०७४ अर्कविवाहे वारनक्षत्रादिनभागाः.

कर्मपरिभाषा

(पृ. १०७५-१२४७)

आश्वलायनश्रौतसूत्रम्- १०७५ प्राक्चेष्टाया नित्यत्वम्; अङ्गधारणाया नित्यत्वम्; यज्ञोपवीतशौचयो- नित्यत्वम्; १०७६ विहारे कर्मकाले विहारस्य अप-ष्ठतः करणम्; एकाङ्गवचनम् अङ्गावचनं वा यत्र तत्र दक्षिणाङ्गस्य साधनता; पादग्रहणे ऋग्वेदः; सूक्तादि-न्यूनपादग्रहणे सूक्तबोधः; पादाधिकग्रहणे तृचबोधः; मन्त्राणामुपांशुप्रयोगो जपादौ; १०७७ अपवादस्य प्रसङ्गाद्वलीयस्त्वम्; विहिताकरणान्यथाकरणयोः प्राय-श्चित्तम्; विहिताभावेऽन्यस्य प्रतिनिधानम्. शाङ्खा-यनश्रौतसूत्रम्- १०७७ त्रैविणिकानामेव यज्ञेऽ-धिकारः; १०७८ अनिर्दिष्टाधिकारिकं कर्म सर्वसाधार-णम्; आर्थाऽपि संबन्धः कर्मतत्संबन्धिनोर्व्यवस्थापकः; दैवकर्मसु यज्ञोपवीतमधिकारिविशेषणम्; पित्र्यकर्मसु प्राचीनावीतमधिकारिविशेषणम्; कर्मकर्तुः स्वाधिकारा-दव्यावृत्तिः; कर्म कर्मान्तरेण न व्यवधातव्यम्; इतिकर्तव्यता पाठक्रमेणानुष्ठया; १०७९ विशेषवचना-भावे उत्तरतोऽनुष्ठानम्; दैवकर्मसु पूर्वदिक्संबन्धः;

पित्र्यकर्मसु दक्षिणदिक्संबन्धः; जुहोतिचोदिते सवि-र्ब्रह्मम्; मन्त्रभेदे कर्मभेदः; इति-स्वाहा-नमःशब्दैर्मन्त्र-परिच्छेदः सूत्रेषु; मन्त्रकरणकर्मसु मन्त्रान्तेन कर्मभिः संयोगः. आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्- १०७९ त्रैविणिकस्यैवाधिकारो यज्ञे; १०८० जुहोतिचोदिते आग्नें द्रव्यम्, जुहूहोमसाधनम्, तदसंभवे सुवः; यावज्जीवं यज्ञपात्रधारणम्; प्रतिकर्म पात्रसंस्कारावृत्तिः; कर्मणि मन्त्राणां नान्वयायः; १०८१ प्रतिमन्त्रं कर्मभेदः; संख्यायुक्तेषु व्यापारावृत्तिरूपेषु च कर्मसु सकृन्मन्त्रोच्चारणम्; एककाटावच्छेदेन कण्ड्वयनाशावृत्ता-वपि न मन्त्रावृत्तिः; प्रयागे सकृन्मन्त्रपाठः; अदृष्ट-संस्कारकेष्वपि सकृदेव मन्त्रपाठः; वचनादैकस्यापि कर्मणो बहुमन्त्रकत्वम्; १०८२ मन्त्रान्त-कर्मारम्भयोः संयोगः; सूत्रे मन्त्रप्रतीकं कृत्स्नमन्त्रपरम्; प्रतीका-त्प्रतीकं यावदेकमन्त्रतः; रौद्रादिकर्मोत्तरमुद्रकोपस्पर्शनम्; दैवकर्मणां प्राक्संस्थत्वं प्रदक्षिणक्रियत्वमुद्रकसंस्थत्वं यज्ञो-पवीत्यधिकारिकत्वं च; १०८३ पित्र्यकर्मणां दक्षिण-संस्थत्वमप्रदक्षिणक्रियत्वं प्राचीनावीत्यधिकारिकत्वं च; सम-स्तानां रज्जुनामप्रदक्षिणावेष्टनपूर्वकं प्रदक्षिण संयो-जनम्; असमस्तानां रज्जुनां प्रदक्षिणमात्रं संयोजनम्; एकप्रकरणगतप्रधानानां समानाङ्गकत्वम्; प्रकरणमङ्ग-प्रधानभावनियामकम्; विशेषवचनाभावे अङ्गानां सर्व-प्रधानसाधारणत्वम्; विशेषवचनमङ्गप्रधानभावव्यवस्थाप-कम्; अनुपदिष्टाङ्गकस्य प्रधानस्यातिदिष्टाङ्गकत्वम्; १०८४ निर्दिष्टदेशकालकर्तृकस्य प्रधानस्य तद्देशकालकर्तृ-कत्वमेव; सामान्यशब्दाः प्रधानभूतविशेषपराः, न अङ्गभूतविशेषपराः; दर्शोहोमानां यावदुपदिष्टाङ्गकत्वम्; होमेषु मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता; १०८५ देवतासामा-न्यात् हविःसामान्यं वलीयः; द्रव्यसंस्कारयोर्द्रव्यं वलीयः; अर्थद्रव्ययोरर्थो वलीयान्; अतिदेशेभ्यः मन्त्रेषूहः, नोपदिष्टेषु; विकृतौ स्तुतिनिन्दापदवज्जै यथार्थमूहः; १०८६ मुख्यभावे सदृशस्यैव प्रतिनिधेयत्वम्; १०८७ मुख्यधर्माणामेव प्रतिनिधावनुष्ठानम्; अंशतो द्रव्यनाशे ज्ञापेणैव कर्मसमापनम्; स्वाग्यभिदेवतामन्त्रकर्मणां न

प्रतिनिधिः, मापादीनां च निषेधान् न प्रतिनिधित्वम्; प्रत्याम्नानप्रतिषेधाभेदोपैः प्राकृतपदार्थानवृत्तिविकृतौ; १०८८ यज्ञफलयाज्ञाङ्गफलयोः संख्यास्याऽऽदौ वलीयता; मन्त्रकर्मणोऽन्यनाधिकर्मस्यन्ते व्यवस्था; उपदिष्टानिर्दिष्टा-ङ्गयोः कर्मव्यवस्था. कात्यायनश्रौतसूत्रम्- १०८९ कर्माधिकारव्याख्यानप्रतिज्ञा; कर्मणां फलजनकत्वम्; १०९० मनुष्याणामेव समर्थानां शूद्रमिश्रानामधिकारः कर्मसु; स्त्रीणामप्यधिकारः कर्मसु; १०९१ औषामना-श्रिसाध्यत्वं स्मार्तानां कर्मणाम्; यज्ञलक्षणम्; १०९२ अङ्गनिरूपणम्; १०९३ काम्यानां यथाकाममनुष्ठानम्, नित्यादीनां तु नियोगतः; वैगुण्येऽपि नित्यकर्मणां फलवत्ता; १०९४ काम्यस्य सगुणस्यैव फलवत्त्वम्; १०९५ मन्त्र-प्रकाराः; यज्ञवैक्यलक्षणम्; अथाहारिणानुषङ्गेण वाऽऽ-काङ्क्षापूर्णम्; अविनियुक्तमन्त्राणां लिङ्गप्रमाणाद्विनि-योगः; मन्त्रान्तेन कर्मभिः संयोगः; १०९६ मन्त्रादि-ग्रहणं समस्तमन्त्रग्राहकम्; परमन्त्रादिना पूर्वमन्त्रावसान-बोधः; यज्ञपामुपांशुत्वम्; संग्रहाणां नोपांशुत्वम्; बहिः-शब्दो जातिनिमित्तकः; सामर्थ्यात्परिमाणनिर्णयः; आद्या अन्तशब्देन च संबद्धस्य शब्दस्य कर्मवाचकत्वम्; अनारम्भाधीतस्य प्रकृतौ निवेशः; १०९७ पात्रप्रकृति-दारुणिः; पात्रप्रमाणानि; अनारम्भकाम्येषु न प्रति-निधिः; नित्येषु आरम्भकाम्येषु च प्रतिनिधिग्रहणम्; १०९८ प्रतिनिहितस्य श्रुतशब्देनाभिधानम्; वृषदाज्य-स्याऽऽज्यशब्देनाभिधानम्; १०९९ वैकल्पिकद्रव्यनाशे तत्सदृशस्यैव प्रतिनिधानम्, न वैकल्पिकद्रव्यान्तरग्रह-णम्; प्रतिनिधिनशे श्रुतस्यैवोपादानम्; असमर्थश्रुत-सद्भावेऽपि समर्थप्रतिनिधेरैव ग्रहणम्; गुणद्रव्ययोर्विरोधे द्रव्यं वलीयः; अङ्गकमः सप्रमाणः; ११०० पाठक्रमा-दर्शकमो वलीयान्; पाठक्रमाच्छ्रौतकमो वलीयान्; चोदनापाठान्मन्त्रपाठो वलीयान्; ११०१ पदार्थानु-समयकाण्डानुसमययोर्व्यवस्था; ११०२ प्राप्तकालस्य नित्यस्य कर्मान्तरमध्येऽपि कर्तव्यता; प्रधानकर्मणामनियत-क्रमत्वम्; अवतनशो हविरन्तरस्योत्पादनम्; ११०३ देवतादीनामप्रतिनिधेयत्वम्; स्वामिनः प्रतिनिधेयत्वा-

प्रतिनिधेयत्वव्यवस्था; एककालावच्छिन्नानेककर्मणां तन्त्र-
प्रयोगः; ११०४ तन्त्रप्रयोगवाचकारणानि; ११०५
कर्मावृत्तावपि सकृन्मन्त्रवचनं तदपवादश्च; अप्रधान-
कालीनाङ्गस्यानेकप्रधानोपकारकत्वम्; ऋत्विजामपि
कर्मण्यधिकारः; त्यागवचनादौ तु स्वामिन एव; ११०६
कर्मण्यधिकारः; त्यागवचनादौ तु स्वामिन एव; ११०६
उपवीतमधिकारिविशेषणम्; कर्मणां प्राक्संस्थता उदक्सं-
स्थता च; कर्मणां प्रदक्षिणक्रियत्वम्; पित्र्येष्वप्रदक्षिणत्वं
सकृत्त्वं दक्षिणाभिमुखत्वं च; प्रधानसाधननाशे साङ्गप्रधाना-
वृत्तिः; एकदृष्टप्रयोजनकानामनेकेषां विकल्पः; अदृष्ट-
प्रयोजनकानां तु समुच्चयः; ११०७ प्रायश्चित्तानाम-
दृष्टार्थत्वात्समुच्चयः; आज्यशब्दोऽसंस्कृतधृत्वाचकः;
११०८ अनादिष्टद्रव्यके होमे आज्यं द्रव्यम्; साधनातुक्तौ
जुह्वोमसाधनम्; हविःशब्देन विधाने व्रीहियवयोर्बोधः;
जुह्वोमसाधनम्; हविःशब्देन विधाने व्रीहियवयोर्बोधः;
हविषां पाठगतोत्तरत्वस्याऽऽसादनादिषु देशतः कालत-
श्चान्वयः; फलाश्रुतौ स्वर्गः फलम्; गुणाधिक्ये फलाधि-
क्यम्; अनिर्दिष्टकर्तृकेषु दानादिषु परिगणितेषु यजमा-
नस्य कर्तृत्वम्; रौद्रादिकं मन्त्रमुक्त्वा कर्म वा कृत्वा-
नस्य कर्तृत्वम्. **लाटथायनगृह्यसूत्रम्**— ११०८
ऽनुपस्पर्शनम्. **लाटथायनश्रौतसूत्रम्**— ११०८
अनारभ्याधीतो विधिः सर्वकर्मसाधारणः; ११०९ आदि-
ग्रहणेन कृत्स्नमन्त्रग्रहणम्; यजुःषु उत्तरमन्त्रादिना
पूर्वमन्त्रावसानस्य बोधनम्, एतदभावे लिङ्गान्मन्त्रे-
यत्ताबोधः; आदिग्रहणेन कृत्स्नयोर्कृत्स्नमयोर्ग्रहणम्;
यशोपवीताचमने अधिकारिविशेषणे; १११० प्राङ्मुखत्वं
मनादेशे. **बौधायनगृह्यसूत्रम्**— १११० काभ्या दर्व्यः;
सुवस्य होमसाधनतानियमः; सुवप्रकृतिद्रव्याणि मतमेदेन.
बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्— १११० अश्वेः
पाश्चात्यः कर्मदेशः; प्रदक्षिणमुपचारो यशोपवीतं च दैवे
कर्मणि, अप्रदक्षिणमुपचारः प्राचीनावीतं च पित्र्ये कर्मणि;
कर्मणः प्रागात्मालंकरणं ब्राह्मणानुज्ञापनं च; हुतप्रहुता-
हुताः पाकयज्ञाः पक्वद्रव्यकाः; इधमसमित्संख्या दर्वा-
प्रमाणं च; होमे स्यनुपनीतकर्तृत्वस्य क्षारादिसंख्यद्रव्यस्य
च निषेधः; काभ्यानां यथोपदेशकर्तृत्व्यता; श्रौतपुरो-
डाशादिस्थानेषु स्मार्तेषु चर्वादयः; ११११ निवीतप्रा-
चीनावीतोपवीतानि क्रमेण मनुष्यपितृदेवकर्मसु; निवीतादि-

लक्षणानि; यशोपवीतशब्दव्युत्पत्तिः; यशोपवीतमाचमने
च; १११२ पाकयज्ञसंख्यालक्षणम्; क्षत्रियवैश्याभ्यां
ब्राह्मणस्य पुरोधानम्; दैवकर्मधर्माः पित्र्यकर्मधर्माश्च.
बौधायनगृह्यश्रौतसूत्रम्— १११२ परिधिलक्षणम्;
इधमलक्षणम्; शम्भ्यानां प्रकृतिराकृतिर्मानि च; मन्त्राना-
देशे व्याहृतिर्महोमः; १११३ असंस्कृतोपकरणकस्य
होमस्य निषेधः; कर्मसमाप्तावधेर्लौकिकत्वसंपत्तिः;
परिधीधमपवित्रयज्ञपात्राणां मानानि; कर्मदैक्यफलाणि.
आश्वलायनगृह्यसूत्रम्— १११३ अनादिष्टमन्त्रके होमे
देवतानाममन्त्रः; १११४ समानकालानां पाकयज्ञानां
समानतन्त्रता. **आश्वलायनगृह्यपरिशिष्टम्**— १११६
स्नानं धौतानाद्र्वासःपरिधानं यशोपवीतमाचमनं प्राङ्-
मुखत्वमासीनत्वं दक्षिणाङ्गकारित्वं समाधानं चेत्यधिकारि-
धर्माः, मन्त्रान्ते कर्मकरणम्, प्रत्युचोक्तौ प्रतिक्रान्ते
कर्मकरणम्, द्रव्यानादेशे आज्यं द्रव्यम्, अवदान-
रहितहोमेषु सुवः अवदानवस्तु च दर्वा कणम्, कठिन-
द्रव्यकेषु होमेषु पाणिः करणम्, कर्मावृत्तौ मन्त्रा-
वृत्तिः, कर्मान्ते आचमनम्; मन्त्रेषु ऋष्यादिसरणं
केवलदेवतस्मरणं वा कर्माङ्गम्. **कौपीतकिगृह्य-
सूत्रम्**— १११६ कर्मान्ते ब्राह्मणभोजनं ब्राह्मण-
गुणाश्च; अनादिष्टमन्त्रादिष्टदेवताकर्मसु स्वाहाकारात्तस्य
चतुर्थ्यन्तानामनो मन्त्रत्वम्; प्रतिश्रुतप्रकरणोक्तहोमकल्पस्य
सर्वहोमप्रकृतित्वम्; हुताहुतप्रहुतप्राशितानां लक्षणानि;
रौद्रादिमन्त्रोच्चारणे अनुपस्पर्शः; १११७ व्याहृतिग्रहणे
व्यस्तसमस्तग्रहणम्, अनादेशे व्याहृत्याहुतयः. **आप-
स्तम्बगृह्यसूत्रम्**— १११७ स्मार्तकर्मव्याख्यानप्रतिज्ञा;
उदगयनादिः कर्मसामान्यकालः; १११८ यशोपवीत-
मधिकारिविशेषणम्; प्रदक्षिणक्रियत्वम्; प्रागुपक्रमतोद-
गुपक्रमता च वैकल्पिकी; प्रागपवर्गतोदगपवर्गता च
वैकल्पिकी; १११९ पित्र्यकर्मकालः; ११२०
पित्र्यकर्मसु प्राचीनावीतमप्रदक्षिणक्रियत्वं दक्षिणतोपवर्गता
च; ११२१ निमित्तसमनन्तरं नैमित्तिककर्तृत्व्यता;
शम्भ्याः परिधयः; ११२२ पाकयज्ञलक्षणम्; स्य-
नुपनीतकर्तृकस्य क्षारादिद्रव्यकस्य च होमस्य निषेधः;

काभ्यानां वलीनां च यथोपदेशकर्तृत्व्यता. **हिरण्यकेशि-
गृह्यसूत्रम्**— ११२३ अनादिष्टमन्त्रेषु देवतानाम्नां
मन्त्रता; व्याहृतिशब्दार्थः व्यस्तसमस्तहोमश्च; अना-
दिष्टदेवतेऽन्नहोमे नाममन्त्रविशिष्टदेवताविशेषविधिः;
अनादिष्टमन्त्रेऽन्नहोमे देवतानाम्नां मन्त्रता. **हिरण्य-
केशिगृह्यश्रौतसूत्रम्**— ११२४ प्राजापत्यादितीर्थानि;
कटिमुञ्जराह्वयमधिकारिविशेषणम्; सदशत्वादिधर्मक-
वस्त्रधारणं मौनं शिवा उपवीतमुख्यपुण्ड्रधारणं भस्म-
त्रिपुण्ड्रधारणं पवित्रपाणित्वं चेत्यधिकारिधर्माः, उप-
वीतसंख्या पवित्रलक्षणं च; प्राणायामलक्षणम्; संध्या-
वन्दनमधिकारिविशेषणम्; कर्ममेदेन विभक्त्यवस्था;
हस्तस्थिततीर्थानि; ११२५ पञ्चगव्यविधिः. **मैत्राय-
णीयगृह्यपरिशिष्टम्**— ११२५ दक्षिणाप्रतिनिधिः;
दक्षिणाया अवश्यभावः; धर्मप्रतिनिधिः; ११२६
इधमसमिधः तत्प्रतिनिधिश्च; व्रीहियवप्रतिनिधिः;
आज्यप्रतिनिधयः. **भारद्वाजगृह्यसूत्रम्**— ११२७
इधमसमिधः, दर्वाप्रकृतिकाष्ठं दर्वाप्रमाणं च; अनादिष्ट-
मन्त्रके देवतानाम्नाः मन्त्रत्वम्, अनादिष्टदेवताके अग्न्या-
दयो देवता मन्त्राश्च; स्यनुपेतयोरधिकारचिन्ता; रौद्रादि-
कर्मांतरमनुपस्पर्शनम्; परिधिपरिमाणम्. **काठकगृह्य-
सूत्रम्**— ११२८ अनादिष्टमन्त्रदेवताकेषु मन्त्रदेव-
तयोर्विधानम्; शिखाभावे कौशी शिवा. **वाराह-
गृह्यसूत्रम्**— ११२८ पाकयज्ञानामग्निविधानम्,
पाकयज्ञपदार्थः, दर्शपूर्णमासप्रकृतिकत्वम्, विकार-
विशेषश्च. **अग्निवेद्यगृह्यसूत्रम्**— ११२८ मन्त्रान्ते
स्वाहाकारः, अनादिष्टमन्त्रेषु देवतानाममन्त्रः, व्याहृति-
संज्ञा व्यस्तसमस्तहोमश्च; ११२९ अनादिष्टदेवते-
ऽन्नहोमे नाममन्त्रविशिष्टदेवताविशेषविधिः; अना-
दिष्टमन्त्रेऽन्नहोमे देवतानाम्नां मन्त्रता; बहिरादीनामव-
दानादीनां च मानानि; हस्तस्थितानि तीर्थानि देवतानि
च; आर्द्रवस्त्रत्वमेकवस्त्रत्वं च कर्माधिकारविरोधिः पञ्चगव्य-
विधिः; नैमित्तिकप्रायश्चित्तानि. **गोभिलगृह्यसूत्रम्**—
११३० यशोपवीतमाचमनं चाधिकारिविशेषणम्; कर्म-
कालः; गृह्यकर्मणां नान्दीश्राद्धपूर्वकत्वं दक्षिणान्तत्वं च;

कर्मान्ते ब्राह्मणभोजनम्; ११३१ मुख्यमुपवीतमनुकल्प-
सहितम्; ११३२ यशोपवीतस्वरूपम्; प्राचीनावीतस्य
स्वरूपं पितृकर्माङ्गता च; ११३३ कर्मान्ते आचमनम्;
कर्मकालवर्हिर्होतानि विराचमननिमित्तानि; इधमसमिधः
तदनुकल्पश्च; दैवपित्र्यवर्हिःस्वरूपं; बहिरनुकल्पश्च;
११३४ परिधयः; मुख्यमाज्यं तदनुकल्पाश्च; ११३५
कर्मगणेषु परिसमुद्धानां देस्तन्त्रप्रयोगः; पूर्णपात्रपदार्थः;
पाकयज्ञेषु ब्रह्मैवैक कृत्विक्; पाकयज्ञेषु स्वयं होमः;
पाकयज्ञदक्षिणा; ११३६ आहुतिधर्मातिदेशः; आज्य-
होमेष्व्वाज्यभागयोः स्विष्टकृतश्च निषेधः; आज्यहोमेषु
अनादिष्टहोमेषु च महाव्याहृतिहोमः; महाव्याहृत्याहुतीनां
त्रित्वचतुष्टयव्यवस्था; ११३७ कर्मान्ते वामदेव्यगानम्.
खादिरगृह्यसूत्रम्— ११३७ औत्सरिकः कर्मकालः;
कर्मान्ते ब्राह्मणभोजनम्; यशोपवीतम्; प्राचीनावीतम्;
११३८ कर्मान्ते आचमनम्; आसनादिदभौगासुदगग्रता;
कत्रदिः प्राङ्मुखत्वम्; स्नानं सशिरस्कस्य; अनादिष्टकरणके
दक्षिणपाणेः करणत्वम्; परमन्त्रादिना पूर्वमन्त्रान्तबोधः;
११३९ पाकयज्ञसंज्ञा; पाकयज्ञेषु ब्रह्मैव कृत्विक्; ह्रीवस्य
यजमानकर्तृकता; आज्यहोमेष्व्वाज्यभागस्विष्टकृतमभावो-
ऽनादेशे; गृह्याग्निलक्षणम्; द्रव्यानुक्तावाज्यं द्रव्यम्;
मन्त्रानादेशे देवतानाम्नो मन्त्रत्वम्. **जैमिनिगृह्यसूत्रम्**—
११४० पाकयज्ञानां गृह्याग्निस्वाध्यत्वम्; यशोपवीताचम-
नयोः कर्माङ्गता; दर्शपूर्णमासतन्त्रातिदेशः; पाकयज्ञेषु;
इधमवर्हिःपुष्याज्यानां मुख्यकल्पा अनुकल्पाश्च. **कौशिक-
गृह्यसूत्रम्**— ११४० दैवकर्मसु कर्तुः प्राङ्मुखत्वम्,
मन्त्राणामुपांशुत्वम्, यशोपवीतम्, प्राक्क्रियत्वमुदक्क्रि-
यत्वं वा, प्रागुदगपवर्गत्वम्, व्यवराधित्वम्, प्रदक्षिणक्रिय-
त्वम्, स्वाहाकारवषट्कारवस्त्रम्, बर्हिषः पर्वङ्गनत्वं
च। पित्र्यकर्मसु प्राचीनावीतम्, दक्षिणदिक्क्रियत्वम्,
दक्षिणप्रत्यगपवर्गत्वम्, सकृत्त्वम्, प्रसव्यक्रियत्वम्,
स्वधाकारनमस्कारवस्त्रम्, बर्हिष उपमूल्लुत्वं च;
११४१ बर्हिल्वनप्रकारः; समानकालहोमानां तन्त्रप्र-
योगः; अश्रातिविधौ स्थालीपाकस्य, जुहोतिविधौ आज्यस्य,
आदधातिविधौ समिधः, आवपतिविधौ व्रीहियवतिला-

नाम्, भक्षयतिविधौ क्षीरोदनपुरोडाशरसानाम्, प्रयच्छ-
नाम्, भक्षयतिविधौ क्षीरोदनपुरोडाशरसानाम्, प्रयच्छ-
तिविधौ मन्यौदनयोः कर्मेता; पूर्वशब्दः त्रिपत्तीयसूक्तस्य,
उदकशब्दः उदपात्रस्य च बोधकः; वानस्पत्यसंभारा-
हरणम्; कर्मणामौत्सर्गिको देशः, ततो ग्रामोपावर्तनविधि-
श्च; संपातवतां परिगणनम्; अभिमन्त्रणम्; स्त्रीव्याधि-
तयोः स्नानकल्पः; मन्यौदनदानस्य प्रपादनपूर्वकत्वम्;
११४२ वासितवन्धनविधिः; अभिमन्त्रणहोमयोरन्वा-
रम्भः; अग्नेः पश्चात् कर्मणि हविःसंस्कारः; आनहुह-
शक्त्यिण्डस्य जीवधाल्यचर्मणः अकर्णाग्रमन्त्रश्च कर्माङ्गता;
आग्रवनावसेचनयोरुपाचमननियमः; संपातस्य अशन-
मञ्जनं वा; धूमनियमनम्; कर्तृशौचस्य कर्माङ्गता;
निशाकर्मसु साधारणविधिः; स्वस्त्ययनेषु साधारणविधिः,
अधिकरणं कर्तुर्दक्षिणा; उदकक्रियायाः विराट्तिः;
अन्तरपठितसूक्तानां संहत्य प्रयोगः; ११४३ शान्त-
संभारस्यौत्सर्गिकत्वम्; अधिकृतस्य उत्तरत्र संबन्धः;
संनिक्तासंनिक्तायोः संनिक्ते कार्यसंप्रत्ययः; दर्भलवित्र-
दानमन्त्रः; सामान्यतस्तक्षणमन्त्रः; सामान्यः प्रक्षालन-
मन्त्रः; उल्लुल्लसुल्लप्रक्षालनमन्त्रः; शान्तवृक्षौषधि-
मन्त्रः; ११४४ चतुर्विधरसाः; मिश्रधान्यानि;
विषसीसनि; ११४५ हस्तस्थिततीर्थानि
प्रतीकात् प्रतीकं यावदेकमन्त्रता; अनुपङ्गस्य यथार्थत्वम्;
वास्तोष्पतीयसंज्ञकमन्त्राः; मातृनामसंज्ञकमन्त्राः; चातन-
संज्ञकमन्त्राः; शान्त्युदकसूक्तानि शान्त्युदकविधिश्च.
वैखानसगृह्यसूत्रम्— ११४५ हस्तस्थिततीर्थानि
तत्साध्यकर्माणि च, यशोपवीत्यादिलक्षणानि; स्थण्डिल-
परिस्तरण-परिधि-प्रोक्षणकूर्च-पवित्र-समिधां मानानि;
दैवपिण्यकर्मसु संभारस्थानभेदः; ११४६ दैविक-पैतृक-
कर्मधर्माः; विशेषानुक्तौ होमसाधनहविर्मन्त्रप्रायश्चित्त-
विधयः. **परिशिष्टम्**— ११४६ दर्भादेरयातयामता
पुनरुपयोगश्च; दर्भाणां पुनरुपयोगापवादः; पृषदाज्य-
संज्ञा आमिषासंज्ञा च; यशोपवीतादिलक्षणानि तेषां
कर्मभेदेन विनियोगश्च; ११४७ प्रोक्षणादौ हस्तमुद्राभेदः
मुद्राहीनप्रोक्षणे दोषश्च; परसूत्रपरिग्रहनिषेधः. **ऋग्वेद-
सर्वानुक्रमणी**— ११४७ ऋग्वेदज्ञानस्य कर्माङ्ग-

त्वम्. **यजुर्वेदसर्वानुक्रमणी**— ११४७ ऋग्वेद-
ज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम्. **गौतमः**— ११४८ धर्मे अस्वा-
तन्त्र्यं स्त्रियाः; दानस्योदकपूर्वकता; ११४९ उदङ्-
मुखताव्यवस्था; एकवस्त्रतानिषेधः; आसुरीकक्षाचन्धन-
निषेधः. **हारीतः**— ११४९ हस्तस्थिततीर्थानि तत्साध्य-
कर्माणि च; पवित्रधारणम्; स्वयमाहुतसमिदादीनां
कर्माङ्गता, अन्यथा दोषः; कर्माङ्गदर्भगुणाः; ११५०
दर्भादिसंज्ञाः; त्याज्यदर्भाः; पुनरुपयोग्या दर्भाः;
११५१ पवित्रधारणम्; ग्रन्थियुक्तपवित्रवत् आच-
मननिषेधः; कुशप्रतिनिधयः; शौचस्य कर्माङ्गता;
संकल्पे कालनिर्देशः; उपवीतविशेषः; अनुष्ठानस्य
संकल्पाभिलाषपूर्वकत्वम्; विध्यतिक्रमे कर्मफलभावः.
लघुहारीतः— ११५१ पुनरुपयोगानर्हा दर्भाः; ११५२
पुनरुपयोगार्हा दर्भाः; करे सुवर्ण- रजत- कुश-
धारणम्; दर्भाणामुदकस्य संख्यानस्य च क्रमेण
संख्यादानजपाङ्गत्वम्; ११५३ सपवित्राचमने नोच्छि-
ष्टत्वम्, भुक्तशेषकुशालागः; चातुर्मास्ये बहिरिध्म-
च्छेदननिषेधः, स च पुरुषार्थ इति टीकाकृतमतम्.
वृद्धहारीतः— ११५३ पवित्रकदर्भगुणाः; ब्रह्मग्रन्थि-
वर्तुलग्रन्थियुतपवित्रयोः कर्मभेदेन व्यवस्था; पुनरु-
योगानर्हा दर्भाः; आचमने सपवित्रकत्वम्; दर्भ-कुश-
तुणलक्षणानि; कुशासनप्रशंसा; धार्मिकस्य कर्माधिकारः;
आश्रमभेदेनोपवीतसंख्यानियमः; अहतवस्त्रलक्षणम्;
देवतीर्थविनियोगः. **वौधायनः**— ११५३ यशोपवी-
तम्; ११५४ प्राचीनावीतम्; निवीतम्; अधोवीतम्;
हस्तस्थिततीर्थानि; ११५५ अनुपस्पृशन्ननिमित्तम् अनुप-
स्पृशन्नानुकल्पश्च; कर्मकाले नामेरघः स्पर्शननिषेधः;
पादस्पृष्टस्य प्रक्षालनम्; अनुपस्पृशन्ननिमित्तानि; निमित्त-
विशेषे दक्षिणबाहूद्वरणम्; ११५६ सोत्तरीयत्वमधि-
कारिविशेषणम्; बहिर्जातुतानिषेधः; कर्तुरेकवस्त्रत्वादे-
निषेधः; ११५७ दानप्रतिग्रहयोरङ्गुष्ठबहिर्भावस्य
आचमने तिष्ठत्वस्य च निषेधः; दाने आयत्तयोर्जल-
दानम्; द्विराचमननिमित्तानि; कर्तुर्यथान्यायं स्थाना-
सनाद्यनुमतिः; मुख्याव्यं तत्प्रतिनिधयश्च; ११५८

आग्नेयादितीर्थानि तेषां विनियोगश्च; मौनं कर्तृधर्मे;
यावदर्थसंभाषणानुमतिश्च; प्राणायामस्वरूपम्; हस्तमान-
स्वरूपम्; स्वशाखासूत्रपरिग्रहनियमः. **आपस्तम्बः**—
११५८ अग्निकार्योपयुक्तशेषेणोदकेन लौकिककर्मकरण-
निषेधः; ओंकारपूर्वकत्वमनुजादिवाक्यानाम्; ११५९
ओंकारप्रयोगे मानानियमः; यशोपवीतिकर्तृकाणं
कर्माणि; ११६० अप्सु आचमननिषेधः; किञ्चिद-
प्रायत्यनिमित्तापवादः; अनुपस्पृशन्ननिमित्तानि; लौकिक-
फलोद्देशेन धर्माचरणनिषेधः; ११६१ दानाना-
मुदकपूर्वकता तदपवादश्च; क्षारादिसंस्पृष्टस्य होम-
निषेधः; अमोक्षनीयद्रव्येण यागनिषेधः; स्यनुपेतयो-
र्होमानधिकारः; प्रयोजयिताऽनुमन्ता कर्ता च कर्मफल-
भागिनः; ११६२ यत्नाधिक्ये फलाधिक्यम्; दक्षिण-
बाहूद्वरणनिमित्तानि; पातुकावर्जननिमित्तानि; आर्द्र-
वस्त्रताबहिर्जातुतयोर्निषेधः; ११६३ शुक्लवस्त्राद्रवस्त्र-
तयोर्व्यवस्था; नीलवस्त्रधारणनिषेधः; समिधध्वपरिधि-
मानानि. **वसिष्ठः**— ११६३ शाखाव्यवस्थाप्रयुक्ता
कर्माधिकारव्यवस्था तदपवादश्च, शाखारण्डसंज्ञा;
११६४ हस्तस्थिततीर्थानि; पुनराचमननिमित्तानि;
प्राणायामस्वरूपम्; धौतवस्त्रधारणम् अलेकारः शौचं मौनं
जितेन्द्रियत्वं च कर्तृधर्माः; कर्तुः शुक्लवस्त्राद्रवस्त्रतयो-
र्व्यवस्था; ११६५ मौनं कर्तृधर्मे तदपवादश्च; बहिरर्थ-
कुशकाशादिदेवताः; सवौषधिगणः; सुकुसुमप्रतिनिधी.
वृद्धवसिष्ठः— ११६५ पवित्रादेः रौद्रत्वादित्यातु-
विध्यम्; दर्भाणां सतविधत्वम्, लवने कालादिनि-
यमश्च; कुशप्रतिनिधयः विश्वामित्रशब्दनिर्वचनं च;
ब्रह्मशिवत्वस्य कर्माङ्गता. **विष्णुः**— ११६५ आचमन-
निमित्तानि; ११६६ गवां मङ्गल्यपङ्कजम्; प्राणायाम-
लक्षणम्; वैवाहिकामौ पाकयज्ञाः; श्रौतस्मार्तलौकिका-
ग्नीनां कर्मभेदेन व्यवस्था; हस्तस्थिततीर्थानि; स्नान-
मधिकारिविशेषणम्; ११६७ रात्रियह्नीतस्योदकस्य कर्मा-
नर्हता; दक्षिणबाहूद्वरणनिमित्तानि; प्रायत्यार्थमाचमनम्;
कर्मादौ संकल्पस्य कर्तव्यता; दक्षिणाभिसुखत्वस्य पिण्य-
कर्माङ्गता उत्तराभिसुखत्वस्य च दैवकर्माङ्गता; काशदू-

र्वाणां कुशप्रतिनिधित्वम्; दर्भाणामयातयामता. **शङ्खः**
लिखितः शङ्खलिखितौ च— ११६७ स्नानमधि-
कारिविशेषणम्; ११६८ प्राणायामस्वरूपम्; हस्तस्थित-
तीर्थानि; आचमनविधिः; पुनराचमननिमित्तानि;
ब्राह्मणपरीक्षा; यज्ञपात्रशुद्धिः; रजस्वलाशुद्धिः कर्मपिशा;
आचमननिमित्तानि; ११६९ दर्भाणामयातयामता पुन-
रुपयोगश्च; दर्भाणां पुनरुपयोगानर्हता; काशस्य कुश-
प्रतिनिधित्वम्; कर्तुराद्रवस्त्रत्वे बहिर्जातुद्वस्त्रत्वं च
कर्मनिष्फलताप्रयोजकम्; पवित्रे वर्णभेदेन दर्भसंख्या-
भेदः; ग्रासाहुतिमृत्तकानां परिमाणम्. **महाभारतम्**—
११६९ दक्षिणबाहूद्वरणनिमित्तानि; कर्मार्थं वस्त्रपरि-
वर्तः; कर्माह्वयत्वम्; ११७० कर्मणि ओंकारप्रयोगः;
कर्मभेदेनोक्तारमात्राभेदः; कर्मसाधनगङ्गोदकस्तुतिः; ताम्र-
पात्रस्य बल्यादिदानसाधनताविधानम्; सामान्यदक्षिणाः;
कर्मविशेषे कालनियमः; मात्यधारणविधिः; मुख्यदीपः
तदनुकल्पश्च. **मनुः**— ११७० सकामतानिष्कामतयोः
कर्मभेदेन व्यवस्था निष्कामकर्मयोगो वा मत-
भेदेन; ११७४ काव्यकर्मणां यथाविध्यनुष्ठाननियमः;
११७५ आचमने तीर्थनियमः; ११७६ हस्तस्थित-
तीर्थानि; उपवीति-प्राचीनावीति-निवीतिलक्षणानि;
११७७ औपासनाग्निसाध्यानि कर्माणि; ११७९
चाण्डालाद्यभिषिक्तस्य कर्मणस्तदङ्गस्य वा निष्फलत्वम्;
सामान्यदैवकर्माङ्गानि; ११८० हविष्यद्रव्याणि; प्राचीना-
वीतमप्रदक्षिणत्वं दर्भपाणित्वं च पिण्यकर्माङ्गानि; ११८१
दक्षिणबाहूद्वरणनिमित्तानि; आचमननिमित्तानि; ११८२
अनापदि आपकल्पस्य निष्फलत्वम्; ११८३ आर्त्वि-
ज्यानर्हता आर्त्विज्यार्हता च; ११८४ दक्षिणहस्तः,
यशोपवीतम्, प्रादक्षिण्यम्, अखण्डवस्त्रत्वम्, अल-
म्बितवस्त्रार्थत्वम्, उत्तरीयवस्त्रं च कर्माङ्गानि. **वृद्ध-
मनुः**— ११८४ रजकधौतोपयुक्तवस्त्रयोः कर्मानर्हता;
११८५ प्राणायामस्य कर्माङ्गता; स्वसूत्राभावे परसूत्री-
यकर्मानुज्ञा; देशान्तरलक्षणम्. **याज्ञवल्क्यः**— ११८५
आचमनकल्पः; ११८६ हस्तस्थिततीर्थानि; प्राणा-
यामकल्पः; ११८७ श्रौतस्मार्तकर्मणां क्रमेण श्रौत-

स्मार्तमिसाध्यत्वम् ; ११८९ काम्यकर्मणो हीनकल्पत्वं
निष्फलम् ; द्विराचमननिमित्तानि ; ११९० वज्रनीयानि
वस्त्राणि. **योगियाश्वक्यः**— ११९० आसुरकक्ष्या-
वस्त्रनिषेधः आसुरकक्ष्यास्वरूपं च ; ११९१ वस्त्रानुकल्पः ;
हस्तस्थिततीर्थानि ; विध्यतिक्रमस्य फलप्रतिबन्धकत्वम् ;
विष्णुस्मरणस्य कर्मविकलतासमाधायकत्वम् ; ११९२
मन्त्रादौ ओंकारप्रयोगावश्यकता ; कर्तुरेकवस्त्रत्वनिषेधः ;
स्नानस्य सप्तविधानुकल्पाः ; मन्त्रादौ ओंकारप्रयोगस्य
ऋष्यादिज्ञानस्य चाऽऽवश्यकता ऋष्यादिस्वरूपं च ;
११९५ मौनलोपे प्रायश्चित्तम् ; ११९६ जपादिकाले
स्त्रीशूद्रादिभिः सह संभाषणनिषेधः , चाण्डालादीनां दर्श-
नादिनिषेधः , दर्शनादौ शुद्धिहेतुः , मौनपवादश्च ; अर्द्धा-
विधि-भावानां कर्मफलहेतुत्वम् ; अनुपस्पर्शननिमित्तानि.
नारदः— ११९६ दैवमानुषपिण्यकर्मणां कालाः ; आस-
नादौ पलाशाश्वत्थयोर्वर्जनम् ; सोभाग्याष्टकम् ; दक्षिणा-
दानम् ; ११९७ कार्पाषणमानं तस्य देशभेदेन व्यवस्था
च. **बृहस्पतिः**— ११९७ अनुपस्पर्शननिमित्तानि ;
दक्षिणश्रवणस्पर्शनम् ; अर्सेकृतमन्त्रस्य आचार्यत्वेऽनधि-
कारः ; देशान्तरलक्षणम्. **भृगुः**— ११९७ कर्तुरेक-
वस्त्रत्वाशुचित्वयोनिषेधः , द्वीपानावृतदेशयोः कर्मान-
हता ; ११९८ द्वीपविशेषस्य कर्माहता ; कर्मानहं वस्त्रम् ;
पञ्चविधो नमः ; कटिसूत्रहीनस्य नम्रता कर्मानहता च ;
नम्रविधाः नम्रस्य कर्मानहता च ; उपवीतं बद्धशिखत्वं
च कर्तृधर्मौ. **कात्यायनः**— ११९८ उपवीतं बद्धशिख-
त्वं च कर्तृधर्मौ ; १२०१ कर्मणां दक्षिणहस्तसाध्यत्व-
मुत्सर्गः ; दिङ्निवमः ; १२०२ कर्तुरासीनत्वमुत्सर्गः ;
कर्मभेदेन दर्भगुणभेदविधानम् ; १२०३ त्याज्यदर्भाः ;
दर्भाणामयातयामता पुनः पुनर्योज्यता च ; पवित्रस्य दर्भ-
पिञ्जल्याश्च लक्षणम् ; १२०४ पिञ्जल्या लक्षणान्त-
रम् , अनुपस्पर्शननिमित्तानि ; १२०५ त्रिविधा अक्रिया ,
परशास्त्रीयकर्मनुष्ठाननिषेधः , अविरोधिपरशास्त्रीयानुष्ठाना-
नुज्ञा ; १२०६ स्वशास्त्रीयमात्रानुष्ठानस्य सफलत्वम् ;
१२१० परशास्त्रीयानुष्ठानानुज्ञा ; कर्मोपशान्त्यानुष्ठानेऽ-
ननुष्ठाने च समाधानप्रकारः ; १२१२ यजमानस्य मान-

कर्तृत्वमुत्सर्गः ; १२१३ अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानस्य सू-
त्यर्धमिः कर्तव्यता ; अनादेशे द्रवद्रव्ये सुवस्य कठिन-
द्रव्ये पाणेश्च होमसाधनता ; सुक्कुवयोः प्रकृतिकाष्ठं मानं
च ; अनादेशे आर्घ्ये द्रव्यम् , व्याहृतयो मन्त्रः ,
समिहोपाः ; इध्मस्य मानम् ; वामदेव्यगानस्य कर्म-
विशेषे स्थानम् ; १२१६ हविष्येषु मुख्यकल्पानुकल्पाः
माषादिनिषेधश्च ; संध्यावन्दनमधिकारिविशेषणम् ; आच-
मनविधिः , दर्भपरिमाणम् , पवित्रविशेषः , वामहस्तास्य
सोपग्रहत्वम् , दक्षिणहस्तास्य सपवित्रकत्वं च ; १२१८
प्राणाधामकल्पः ; नमोन्तेन नाममन्त्रेण देवेभ्यः स्वा-
कारान्तेन पितृभ्यो हस्तकारान्तेन मनुष्येभ्यो बलिदानं
तत्र मतभेदश्च ; १२१९ काम्यसामान्यहोमबलिभ्यां पूर्व
नित्यविशेषहोमबल्योः कर्तव्यता ; नित्यविशेषोत्तरं काम्य-
सामान्ययोर्धेयच्छमनुष्ठानम् , कर्ममध्ये कर्मान्तरस्थाननुज्ञा-
नम् ; १२२० पूर्णपात्रशब्दार्थः ; चरुपरिमाणम् ,
कुञ्चिपुष्कलपूर्णपात्रमानानि ; दक्षिणादानस्य प्रथमं संप्रदा-
नम् ; संप्रदानान्तराय दक्षिणादानस्य मुख्यसंप्रदानानुज्ञा-
पूर्वकत्वम् ; १२२१ संप्रदानान्तराय दानस्य दूरस्थ-
मुख्यसंप्रदानमानसदानपूर्वकत्वम् ; मुख्यसंप्रदानातिक्रमे
दोषः ; मुख्यसंप्रदानत्वघटकसेनिकृष्टत्वापवादः ; आज्य-
स्थात्याः प्रकृतिद्रव्यं मानं गुणाश्च ; १२२२ चरु-
स्थात्या मानगुणप्रकृतिद्रव्याणि ; मेक्षणस्वरूपं दर्शित्वं
च ; १२२३ मुसलोत्खलसुर्पस्वरूपाणि ; परिधीनां
स्वरूपं संख्या विन्यासप्रकारश्च ; प्रतिनिधेर्मुख्यसहस्रत्वम् ;
१२२४ मृत्पात्रस्याऽऽसुरत्वं दैविकत्वं च ; मन्त्राणा-
मोंकारपूर्वकत्वं तदपवादश्च ; १२२५ परिगणितदर्भमया-
थेषु दर्भाणामनियतसंख्यत्वम् ; हविष्यलैविष्यम् ; एण-
—माणव—रु—तम्बलपदार्थाः ; अक्षत—धाना—लाज-
खाण्डिकपदार्थाः ; भूयोभिरल्पानां बाधः ; १२२६
कालातीतानुष्ठानपूर्वकमुत्तरकर्मानुष्ठानम् ; प्रायश्चित्तानु-
ष्ठानपूर्वकं लुप्तकर्मानुष्ठानम् ; माङ्गल्यस्नानम् ; तैल-
यन्त्रादिशब्दश्रवणकाले कर्माचरणनिषेधः ; सर्वौषधिगणः .
व्यासः— १२२६ चातुर्वर्ण्यस्य धर्माधिकारः ; विष्णु-

स्मरणं शुचित्वसंपादकम् ; शिखा , यज्ञोपवीतम् , अना-
र्द्रवासस्त्वम् , अग्रहिर्जातुता , साङ्गुष्ठत्वं च कर्माङ्गाणि ;
१२२७ द्विराचमननिमित्तानि ; बलिहारेण होमे च
हस्तमुद्रा आहुतिपरिमाणं च ; आचमने वामदक्षिणहस्तयो-
र्दर्भधारणम् ; ऋष्यादिज्ञानस्य कर्माङ्गता ; कर्मादौ ओंकार-
प्रयोगः ; मौनस्य कर्माङ्गता ; १२२८ हस्ते कुशकाञ्चनधार-
णम् ; कर्मकाले परमेश्वरानुसंधानम् ; उपवीतादिलक्षणानि ,
उपवीतस्य कर्माङ्गत्वम् ; समिधां मुख्यकल्पानुकल्पाः ;
समिहोपास्तफलानि च. **लघुव्यासः**— १२२९ स्नानं
संध्यावन्दनं चाधिकारिविशेषणम् ; दर्भधारणं यज्ञोपवीत-
धारणं च कर्माङ्गम्. **देवलः**— १२२९ उदयव्यापिन्या
अस्तव्यापिन्याश्च तिथेः सकलत्वम् ; संकल्पे कालनिमित्तो-
ल्लेखस्याऽऽवश्यकता ; १२३० आचमने दर्भधारणम् ;
दैवपिण्यकर्मणामौत्सर्गिकः कालः ; रजकधौतस्य अहतस्य
च वस्त्रस्य कर्मानहत्वम् ; १२३१ यज्ञोपवीतादिलक्ष-
णानि ; यज्ञोपवीतसंख्या. **उशानः**— १२३१ कर्तुं वैधित-
शिरस्त्वस्य कृष्णकापायवस्त्रत्वस्य च निषेधः ; उपवीति-
त्वं बद्धशिखत्वं च कर्तृधर्मौ ; परिधानीयगुणाः , उत्त-
रीयत्वेनाजिनविधिः ; उपवीतं तत्साध्यकर्माणि च ,
निवीतम् , पिण्यकर्मसाधनं प्राचीनावीतं च ; १२३२
द्विराचमननिमित्तानि , अनुपस्पर्श—तृणोपस्पर्श—भूम्युप-
स्पर्शानां विकल्पः , तन्निमित्तानि च ; हस्तस्थिततीर्थानि ,
तत्र कतिपयानामाचमने विनियोगः . **प्रजापतिः**—
१२३२ पवित्रलक्षणम् ; परिधानीयोत्तरीययोश्चातुर्विध्यं
श्रेष्ठयतारतम्यं दैर्घ्यपरिमाणं गुणाश्च ; त्याज्यात्याज्यपुष्टि-
पदार्थाः ; भूमिपविष्यनिमित्तानि ; तर्पणे वस्त्रप्राशस्यम् ;
कर्मादौ पिण्यकर्मोत्तरं च सकृदाचमनाच्छुद्धिः ; विष्णु-
स्मरणात्कर्मणः संपूर्णता. **यमः**— १२३३ आर्द्धे दर्भोणां
समूलत्वं बहिर्लूनत्वं सकृद्वन्दनत्वं च ; बर्हिपः सप्तविध-
त्वम् ; विष्णुस्मरणस्य मानसनियमलोपसमाधायकत्वम् ;
कौपीनकटिसूत्रधारणव्यवस्था ; निमित्तविशेषे यज्ञोपवीतस्य
देहाद्बहिःकरणम्. **मरीचिः**— १२३३ दर्भाणामयात-
यामत्वं पुनर्विनिर्णयोगश्च ; १२३४ इध्मसमिधां जातयः
मानं संख्या गुणाश्च ; कर्मभेदेन समिद्गुणव्यवस्था ;

१२३५ समिहोपाः . **दशः**— १२३५ स्वसूत्रीयं
परित्यज्य परसूत्रीयकर्मोचरणे दोषः ; स्नानस्य कर्माङ्गता ;
हस्तस्थिततीर्थानि ; १२३६ साङ्गुष्ठकरणीयकर्मगणना ;
संध्यावन्दनस्य कर्माङ्गता ; देवपितृमनुष्यकर्मणामौत्स-
र्गिकः कालः ; कालातिक्रमे दोषः . **अरुद्राजः**—
१२३६ यज्ञोपवीतनिवीतप्राचीनावीतानां विन्यासविशेषाः
विनियोगश्च ; यज्ञोपवीतसंख्या ; १२३७ यज्ञोप-
वीतस्य नित्यधार्थता ; स्वस्तिक—पद्म—वीरासनानां
कर्माङ्गत्वं लक्षणानि च ; उपवीतादीनां मुख्यमन्त्राज्ञाने
तत्स्थाने प्रणव—व्याहृतिवित्तययोर्विकल्पेन प्रतिनिधानम् ;
दर्भोणां जातयः , प्राशस्यम् , स्वरूपदोषाः , स्पृष्टि-
दोषाः , दर्भग्रहणकल्पः , चौर्वसंपादितानां कर्मानह-
त्वम् ; १२३९ पवित्रे कर्मभेदेन कुशसंख्याभेदः ;
ब्रह्मपवित्रकरणकल्पः ; पवित्रस्य मानं स्थानम् अधिदेव-
ताश्च ; पिण्यपवित्रकरणकल्पः ; पवित्रकस्यामन्त्रधृतस्य
निष्फलत्वम् , धारणमन्त्रः , तस्य ऋषिदैवतच्छन्दसि ,
शूद्रस्य धारणमन्त्रः ; हेमपवित्रकम् ; पवित्रस्य कर्मा-
ङ्गता ; पवित्रत्यागविधिः ; १२४० पवित्रस्य पात्रत्यागे
प्रायश्चित्तम् ; पवित्रस्य पुरीषोत्सर्गादौ दक्षिणश्रवण-
न्यासः ; गोपुच्छरोमपवित्रकम् , तस्य पुनः पुनर्धार्थता
त्यागनिमित्तं च ; रोम—कुश—हेमपवित्राणां मार्जने प्राश-
स्यम् ; रोमसंग्रहणे प्रशस्ता अप्रशस्ताश्च गावः ;
गोरोमसंग्रहणकल्पः ; कूर्चस्य दर्भसंख्या मानं निर्माणं च ;
कूर्चविनियोगः ; १२४१ कर्मादौ संकल्पस्याऽऽव-
श्यकता संकल्पस्वरूपं च ; सिद्धस्योपादाने केवलमन्त्र-
प्रयोगः . **सर्वतः**— १२४१ आचमने कर्तृधर्माः तीर्थ-
निमित्तानि च ; अशुद्धयापादका अवयवविन्यासाः ;
होमादिषु पात्रतोययोर्वामहस्तस्पर्शानुमतिः ; कटिसूत्रस्य
कर्माङ्गता. **गोभिलः**— १२४१ आर्द्रासस्त्वबहिर्जातुत्व-
योनिषेधः ; कर्तुरेकवस्त्रत्ववामबाहुपरिश्रवस्त्रत्वयो-
निषेधः ; १२४२ कर्तुः ऋष्यादिज्ञानमात्रस्य कर्माङ्गता ,
न तु ऋष्यायुच्चारणस्य. **शातातपः**— १२४२ ब्राह्मणा-
नामनुज्ञा—कर्मसंपत्तिवचनयोः कर्माङ्गता ; स्वयच्छोक्तमात्रा-
चरणेन कृतार्थता ; श्रौतस्मार्तेषु सर्वशास्त्रोपसंहारः ;

मुख्यकर्मकर्तुः प्रतिनिधिः ; शुद्रानीत-कृत्यक्रीतसमिदा-
दीनां कर्मानर्हता ; सपवित्रकरत्वे सव्यापसव्ययोः कर्मा-
ङ्गता ; १२४३ ससुवर्णरजतकुशकरत्वं कर्तुर्धर्मः . लघु-
शातातपः- १२४३ कर्तुरसपरिश्रष्टोत्तरीयत्वस्य
निषेधः ; पादुकावर्जननिमित्तानि ; आचमनकर्तुर्धर्माः ;
ब्राह्मणानामच्छिद्रवचनस्य कर्माङ्गता . वृद्धशातातपः-
१२४३ दक्षिणश्रवणस्पर्शननिमित्तानि . पराशरः- १२४३
ब्राह्मणानामच्छिद्रवचनस्य कर्मसंपत्तिहेतुत्वम् ; १२४४
आपत्काले ब्राह्मणस्य प्रतिनिधानम् ; अत्यन्तापदि
ब्राह्मणाशीर्वचनस्य कर्मफलसंपादकत्वम् ; व्रते ब्राह्मणा-
नुशाया आवश्यकता ; ब्राह्मणवचनस्य प्रशंसा ; १२४५
द्विराचमननिमित्तानि ; दक्षिणश्रवणस्पर्शननिमित्तानि दक्षिण-
श्रवणप्रशंसा च ; रात्रौ स्नानादिनिषेधः ; उभयोर्हस्तयोः
पवित्रधारणम् ; होमकाले स्वाध्याये दानकाले चान्त-
रागमने प्रायश्चित्तम् ; १२४६ परशास्त्रीयकर्मानुष्ठान
निषेधः . बृहत्पराशरः- १२४६ मन्त्रस्य ऋषिदैवतच्छ-
न्दोविनियोगब्राह्मणज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम् , कृष्यादिस्वरूपं
च ; अविकलस्यैव कर्मणः सफलत्वम् ; स्नानमधिकारिवि-
शेषणम् ; श्रद्धा- विध्यन्तिक्रम- शौच- मनःसमाधा-
नानि कर्तुर्धर्माः ; १२४७ स्वरवर्णसंपन्नानामेव मन्त्राणां
सफलत्वम् ; प्राणायामकल्पः ; दर्भप्रतिनिधयः ; कर्तुः
शुष्कवस्त्राद्रवस्त्रतयोर्व्यवस्था ; हस्तस्थिततीर्थानि ; मन्त्र-
संबन्धिच्छन्दःकृष्यादिपञ्चाङ्गज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम् , स्वर-
वर्णसंपन्नस्यैव मन्त्रस्य विनियोगः ; दानादीनां फल-
समृद्धिकरा गुणाः ; देवादीनां दानार्थकनिपातनियमः ;
असमर्थस्यैव दक्षिणानुकल्पः ; आचमननिमित्तानि ;
दैवपितृकर्मणोस्तिथिव्याप्तिनियमः ; कर्मभेदेन दर्भगुण-
भेदः दर्भस्तुतिश्च ; वैकल्पिकपदार्थेषु प्रथमपरिग्रहीतस्यैव
सर्वदा परिग्रहनिधयः ; दक्षिणश्रवणस्पर्शननिमित्तानि
श्रवणस्पर्शहेतुश्च . अत्रिः- १२४८ पत्न्या दक्षिणतोऽ-
वस्थानम् ; प्राणायामस्वरूपम् ; पञ्चगव्ये शकुदादिपरि-
माणम् ; मौननिमित्तानि ; कर्तुः प्रौढपादत्वनिषेधः ;
उच्छिष्टतादोषापवादः ; ब्रह्मग्रन्थिमत्पवित्रकस्योभयहस्त-
धारणम् , तस्य दर्भवटोश्च विषयभेदः ; १२४९

ब्रह्मग्रन्थिमतां गणना ; ब्रह्मग्रन्थिमत्पवित्रस्योभयहस्त-
धारणम् , पवित्रधारणे अङ्गुल्यादिनियमः ; निवीत-
निमित्तानि ; सुकसुवयोः स्वरूपं परिमाणं च . सुमन्तुः-
१२४९ कुशप्रतिनिधयः . जाधालिः- १२४९ अमा-
वास्यायां कुशादिग्रहणम् . पैठीनसिः- १२५०
दक्षिणबहुद्वरणनिमित्तानि ; प्राजापत्यतीर्थसाध्यकर्मणि ;
समिप्रतिनिधित्वप्रयोजकसादृश्यपरिगणनम् , सईशा-
भावे यवः प्रतिनिधिः ; यशियायशियधातुपात्राणि .
अङ्गिराः- १२५० नीलीरक्तवस्त्रनिषेधः ; स्नान-
दानजपेषु क्रमेण दर्भोदकसंख्यानामानामावश्यकता ; जल-
स्थलगतयोः शौचनियमः ; पादुकाविसर्जननिमित्तानि ;
१२५१ देशकालादिज्ञानस्याऽऽवश्यकता ; नित्य-
पवित्रपदार्थाः ; मौनस्य कर्माङ्गता ; प्रत्यहकुशच्छेदप्रशंसा
उपयुक्तकुशालागश्च ; कर्मकाले चाण्डालदर्शनादिज्या-
शुचित्वशोधनम् . कार्णार्जिनिः- १२५१ स्वसूत्राय-
भावे परसूत्रीयाद्यनुज्ञा . प्रचेताः- १२५२ अहतवस्त्र-
लक्षणम् ; पवित्रलक्षणम् ; करे कुशधारणम् . व्याघ्र-
पादः- १२५२ एकवस्त्रतानिषेधः वस्त्रदोषाश्च . गर्गः-
१२५३ कर्मादौ कालोद्देशः ; कर्मकालव्यापितिथेः कर्मा-
ङ्गत्वम् . वृद्धगर्गः- १२५३ सर्वगन्धः विसृगन्धं
च . आश्वलायनः- १२५३ स्वशास्त्रीयकर्मानुष्ठान-
व्यवस्था ; हस्तस्थिततीर्थानि ; स्नानस्य कर्माङ्गता स्नान-
निकल्पश्च ; प्राणायामलक्षणम् ; मौनस्य कर्माङ्गता ; १२५४
विध्यनुमानयोर्वेलावलम्बः ; तिथ्युद्गमनम् ; आचमनानु-
कल्पः ; कटिबन्ध-कथयाराहित्य- कौपीनानां कर्मकाले
निषेधः ; स्नानाचमनोपवीतवस्त्रद्वयकौपीनराहित्यानां
कर्माङ्गत्वम् ; पवित्रस्य तिलकस्य च कर्मफल-
वृद्धिहेतुत्वम् ; १२५५ पवित्रकरणम् ; सग्रन्थिपवित्रवता
करेण कर्तव्याकर्तव्यकर्मणि , हैमस्य सर्वकर्माङ्गता ;
पवित्रधारणेऽङ्गुलिनियमः ; पवित्रे धातुपरिमाणं धातु-
पवित्रफलं च ; कर्मभेदेन पवित्रधारणाङ्गुलिभेदः ;
पवित्रकरणम् ; जीर्णपवित्रप्रतिपत्तिः ; अन्ययुतपवित्र-
धारणाधारणयोर्व्यवस्था ; पवित्रजपमणिपते प्रायश्चित्तम् ,
पवित्रदोषे कर्तव्यविधिश्र ; १२५६ एकवस्त्रत्वस्य

फलापकर्षकत्वम् ; पवित्रत्यागः . लघुशास्त्रालयनः-
१२५६ कर्तुः कर्माङ्गता ; परिधानीयोत्तरीययोग्यदोषाः ;
विष्णुस्मरणस्य कर्मसादृश्यहेतुत्वम् ; कृष्यादेः प्रणवस्य
च क्वचिदनुच्चारणम् ; वस्त्रस्य कर्माङ्गत्वम् ; सव्या-
पसव्यनिवीतलक्षणानि ; कर्मभेदेन दानार्थकनिपातभेदः ;
मुख्याभावे गौणकालः ; कर्मणो दक्षिणहस्तसाध्यता
औत्सर्गिका ; पात्रवर्हिर्निधानां मानानि ; १२५७
पात्रप्रकृतिद्रव्याणि ; समिष्काद्यानि ; दक्षिणायाः कर्मा-
ङ्गता अनुकल्पश्च ; यजमान-पत्नी-संस्कार्याणां स्नान-
नियमः ; सत्यां पत्न्यां संस्कारे तदवश्यकता ;
अशुचिस्पर्शे जुम्भादिधिकारे च दोषशोधनम् ; १२५८
कृकशास्त्रिणां स्वशास्त्रोक्तकर्मनियमः , अन्येषां स्वीया-
भावे कृकशास्त्रीयविधिः . जानूकर्ण्यः- १२५८
वस्त्रदोषाः ; उत्तरीयानुकल्पः . सांख्यायनः- १२५८
दक्षिणश्रवणस्पर्श हेतुः . कश्यपः- १२५८ अहत-
लक्षणम् . शास्त्रायनः- १२५८ प्रौढपादताया निषेधः
प्रौढपादलक्षणं च ; १२५९ कर्मादौ प्रणवोच्चारणम् .
शाण्डिल्यः- १२५९ कर्तुरावृतकण्ठत्वाद्रवस्त्रत्वयो-
निषेधः . कांशिकः- १२५९ प्रशस्ता दर्भाः ,
दर्भ-कुश-कुत-तृणलक्षणानि , कुतपोपयोगश्च ; १२६०
कुशच्छेदनविधिः ; कुशासनप्रशंसा ; पवित्रप्रशंसा
आचमने सपवित्रकरत्वं च . सत्यतपाः- १२६०
अहतस्य लक्षणं विनियोगश्च . पुलस्त्यः- १२६०
पूर्वकालकृतस्य मुख्यकाले पुनःकरणम् , कालातीतस्य
व्यर्थत्वं च . वैजयापः- १२६० दैवे रजतस्य
दक्षिणात्वनिषेधः ; १२६१ स्वग्रहोक्तमात्रकरणेन कृत-
कृत्यता . छागलेयः- १२६१ ब्रह्मतीर्थं तद्विनियोगश्च .
सतर्पिस्मृतिः- १२६१ शुचित्वमधिकारिविशेषणम् .
स्मृत्यन्तरम्- १२६१ शुचित्वमधिकारिविशेषणम् ;
रजस्वलापते गर्भिणीपतेश्चाऽऽर्च्यव्यानर्हता ; सर्वकर्मादौ
नारायणनमस्कारः ; यजमान-पत्नी-पुत्राणां स्थान-
नियमः ; १२६२ प्रशस्तान्यासनदारुणि ; समिद्गुणाः ;
दर्भाणां मासमयतायामता ; हस्तादिधार्यदर्भसंख्या ; पवित्रे
दर्भसंख्या ; समूलमूलदर्भव्यवस्था ; अङ्गुलिगतं पवित्र-

सं. का. ६

धारणस्थानम् ; पवित्रलक्षणम् ; पवित्रत्यागप्रकारः ; बहि-
र्गमनम् ; नम्रताप्रकाराः , नम्रस्य कर्मानविकारश्च ;
१२६३ अहतस्य धानुरक्तस्य च वस्त्रस्य कर्माङ्गत्वम् ;
कर्मकाले कटिबन्धननिषेधः ; दक्षिणश्रवणस्पर्शननिमि-
त्तानि ; अर्च्यमानम् ; आचमनानिमित्तमक्षणानि ;
मन्त्रे अदःपदस्थाने एव नामोच्चारणम् ; एककर्तृकानेक-
कर्मसु अष्टवर्गस्यैकत्वं संकल्पस्य पृथक्त्वं च . वायु-
पुराणम्- १२६३ आचमनस्य साङ्गुण्यहस्तस्य च
कर्माङ्गत्वम् ; १२६४ अन्नचानुतायाः कर्माङ्गत्वम् ;
अयातयामपट्टकम् ; आद्रे प्रस्तराद्वा वक्ष्यां प्राद्याश्च
दर्भाः ; मुख्यमिधुस्तदनुकल्पाश्च ; ग्राम्योपधिषयः ;
१२६५ यज्ञार्हग्राम्यारण्योपधिषयः ; लुक्लुनप्रकृतिद्रव्याणि ;
दैवपितृभेदेन त्रिः सकृदानुष्ठानानि कर्माणि . ब्रह्माण्ड-
पुराणम्- १२६५ प्रस्तरार्थं छिन्नमूलदर्भाणां ग्रहणम् ;
पञ्च पल्लवाः पञ्च त्वचश्च ; समिद्गुणाः ; मुक्त-
कच्छमुक्तशिखयोः कर्मानविकारः ; १२६६ अहत-
वस्त्रस्य कर्माङ्गत्वम् , अधीनकाराधीनयोर्निषेधश्च ;
यज्ञोपवीतद्वयस्य कर्माङ्गत्वम् , उत्तरीयानुकल्पसूत्रीय-
मुपवीतम् . मार्कण्डेयपुराणम्- १२६६ इत्याभ्यन्त-
रीयानि तेषां विनियोगश्च ; उभयोर्हस्तयोः पवित्रधार-
णम् ; वर्णभेदेन कर्मभेदेन च पवित्रदर्भसंख्याभेदः ;
द्विदर्भपवित्रस्य सर्ववर्णोपाधारणत्वं च ; सप्तदर्भपवित्रस्य
दैवपितृसाधारणत्वम् ; १२६७ संकल्पस्य कर्माङ्गत्वम् ;
१२६८ क्षौरपूर्वकशिरःस्नानस्य कर्माङ्गत्वम् ; १२६९
आचमनस्य कर्माङ्गत्वम् ; आचमननिमित्तानि आच-
मनानुकल्पाश्च ; सपवित्रकरेणाऽऽचमनम् , भुक्तोच्छिष्ट-
पवित्रत्यागः ; आचमने पवित्रविशेषनिषेधः ; उपःकाल्या-
त्पाककर्मानुष्ठाननिषेधः ; १२७० पवित्रधारणकलम् ;
ग्राम्योपधिषयः ; यज्ञार्हग्राम्यारण्योपधिषयः . मत्स्य-
पुराणम्- १२७० पवित्रधारणम् ; तालकादिधातु-
गणः ; १२७१ यजमानस्य यागमण्डपप्रवेशे द्वार-
नियमः ; स्नानाङ्गमहौषधकम् ; समिलक्षणम् . विष्णु-
पुराणम्- १२७१ ग्राम्योपधिषयः ; यज्ञार्हग्राम्यारण्यो-
पधिषयश्च ; कुशासनस्य यज्ञोपवीतस्य च कर्माङ्गत्वम् ;

कर्तृकवस्त्वनिषेधः. लिङ्गपुराणम्- १२७२ कर्मा-
रामे पुरोहितादिभ्यो वस्त्रालंकारदानम्; मधुरत्रयम्.
स्कन्दपुराणम्- १२७२ कर्तुः प्रतिनिधयः; माषपल-
मानम्; पतितादीनां कर्मसंनिधिनियमः; विसम-
चतुःसमपदार्थः; पञ्चगव्यपदार्थः; पञ्चगव्ये गोनियमः;
पञ्चगव्यदेवताः; गोनियमानुकल्पः; गव्यमानानि, गव्य-
मन्त्राः, ब्रह्मकूर्चमिति संशान्तरम्; रसगणना; १२७३
कर्मसादृगुण्यसंपादकविष्णुस्मरणमन्त्रः; अघोतवस्त्रस्य
कर्मज्ञत्वनिषेधः. शिवपुराणम्- १२७३ उप-
वासस्य कर्मज्ञत्वम्. शिवधर्मपुराणम्- १२७३ कर्म-
पञ्चामृतम्. विष्णुधर्मोत्तरपुराणम्- १२७३ कर्म-
मये धुतादौ प्रायश्चित्तम्; अनादिष्टहविष्के दूर्वा-
विहविःफलतारतम्यम्; सति स्वसूत्रीये परसूत्रीया-
नुष्ठाननिषेधः; नव रत्नानि; पञ्चरत्नम्; सप्तधान्यम्;
दधिमधुवृत्तानां प्रतिनिधयः; पञ्चगव्ये गव्यग्रहणे गोनि-
यमः; १२७४ अभिषेके कुम्भजातयः कुम्भमानं च;
पञ्चत्वचः, तद्वटप्रक्षेपमन्त्रः, पञ्च पलवाश्च; माल्यानुलेप-
नाग्रदाननिषेधः ब्राह्मणादावपवादश्च. गरुडपुराणम्-
१२७४ स्नानमधिकारिविशेषणम्; मूलमन्त्रः; पवित्र-
धारणस्य कर्मज्ञत्वम्, वर्णभेदेन पवित्रे दर्भसंख्याभेदः,
द्विदर्भपवित्रस्य सर्ववर्णसाधारणत्वम्; १२७५ वृत्त-
ग्रन्थिमत्पवित्रलक्षणम्; ब्रह्मग्रन्थिमत्पवित्रलक्षणम्; चतुः-
समसंज्ञकग्रन्थविशेषः; सर्वगन्धम्; यक्षकर्दमः. ब्रह्म-
पुराणम्- १२७५ हस्तस्थितप्राजापत्य-सोमतीर्थे तदुप-
योगश्च; १२७६ यज्ञियवृक्षाः; शौचं श्रद्धा चाधिकारि-
विशेषणे, साधनशुद्धेः कर्मज्ञत्वम्; पित्र्यचरुस्थाली-
मानम्; पादप्रक्षालननिमित्तानि; श्राद्धार्हा दर्भाः, पट्ट-
विधदर्भाः, श्राद्धे वर्जनीया दर्भाश्च. ब्रह्मवैवर्त-
पुराणम्- १२७७ अरुणोदय-रजनी-संध्यापदार्थाः;
वराहपुराणम्- १२७७ स्नानाचमनादीन्यधिकारि-
विशेषणानि; उपवासस्य अधिकारिविशेषणत्वम्;
१२७८ अघोत-कारुधौतयोर्वस्त्रयोनिषेधः, अहृतस्य
कर्मज्ञत्वम्; धनिक-मध्यम-महाधन-दरिद्र-महा-
दरिद्र-धन्य-धन्यतर-धन्यतम-धीर-धीरतर-धीरतम-

लक्षणानि; धनिकादिदेयदक्षिणामानतारतम्यम्. वामन-
पुराणम्- १२७९ सर्वकर्मणां नारायणनमस्कारपूर्वक-
त्वम्. कूर्मपुराणम्- १२७९ पवित्रकयशोपवीतयोः
कर्मज्ञत्वम्; तिलपात्रस्य श्रेष्ठत्वतारतम्यम्. भविष्य-
पुराणम्- १२७९ नित्ये कामस्याधिकारिविशेषणत्वा-
भावात्, काम्ये कामस्याधिकारिविशेषणत्वम्, सदाचार-
-श्रद्धा-ऽध्यात्मज्ञान-न्यायार्जितधनत्वानि साधारणान्य-
धिकारिविशेषणानि; १२८० संकल्पस्य कर्मफलसमृद्धि-
हेतुत्वम्; स्वशास्त्रीयपरशास्त्रीयानुष्ठानव्यवस्था; हस्त-
स्थिततीर्थोपयोगः; दैवपित्र्यकर्मणोस्तिथिव्याप्तिनियमः;
देवताप्रतिमानां प्रकृतिद्रव्यं मानं च; धातुसप्तकम्;
अष्टाङ्गोऽर्घः; कौतुकाख्याः कङ्कणौषधयः; कुण्डलि-
न्यमानम्; ग्राम्यारण्यौषधयः; १२८१ धान्यमानम्;
सर्वौषधानि; रसपट्टकम्; विजयसंज्ञको धूपः; अमृत-
नामा पञ्चरसनामा वा धूपः; अनन्तरस्थो धूपः;
प्रबोधाख्यो धूपः; महाङ्गसंज्ञको धूपः; महाधूपः;
प्राजापत्यो धूपः; यक्षाङ्गो धूपः; १२८२ दशाङ्गो
धूपः; उपवासशब्दनिर्वचनं व्रतग्रहणकल्पश्च. नारदीय-
पुराणम्- १२८२ परमेश्वरार्पणस्य कर्मफलहेतुत्वम्.
अग्निपुराणम्- १२८२ स्नानमधिकारिविशेषणम्,
स्नानानुकल्पाः. देवीपुराणम्- १२८२ व्रत-
विशेषस्य कृष्णपक्षादावारम्भः; १२८३ अनामिकायां
सुवर्णादिधारणम्. कालिकापुराणम्- १२८३ ब्रह्म-
ग्रन्थिलक्षणम्; देवापितृगन्धपुष्पाद्युत्सर्गविधिः; रत्न-
पञ्चकम्; उपवासस्य अधिकारिविशेषणत्वम्. आदित्य-
पुराणम्- १२८३ रत्नपञ्चकं तत्प्रतिनिधिश्च.
नृसिंहपुराणम्- १२८३ कर्मानर्हे वस्त्रम्. पुराणम्-
१२८३ कुशमूलमध्याग्नैः साध्यानि कर्माणि; वित्त-
शाठ्यस्य कर्मफलाभावहेतुत्वम्. अनिर्दिष्टकर्तृकवच-
नानि- १२८३ ऋग्वेदिसामवेदिनोराध्वर्यवादौ याजुष-
शाखापरिग्रहे नियमः; १२८४ परशास्त्रपरिग्रहे विधि-
निषेधाः प्रायश्चित्तं च; स्वशास्त्रालक्षणं तदीयकर्मणः
कर्तव्यता च; १२८५ उपांशुत्वलक्षणम्; प्राच्या दिशो
द्विविधत्वम्; पत्नीप्रतिनिधिः; देवकर्मज्ञाचमने दिङ्-

नियमः; कर्माहर्निर्भवस्त्विवेकः; कच्छपञ्चकम्; कच्छ-
त्रयम्; पञ्चविधा नम्रता; वस्त्रप्रयोगे दशानां दिङ्-
नियमः, अन्यथा पुनःप्रक्षालनं च; एकवज्रोपवीतेन
कर्मकरणनिषेधः; कुशासनस्य यजोपवीतस्य च कर्मज्ञ-
त्वम्; आसनस्वरूपम् आसनमानं च; १२८६
प्रोक्षणाप्रोक्षणाभ्युक्षणपरिभाषा; अनुदुधुतनारस्य पयस-
स्ताम्रपात्रे दोषाभावः; अनुदुधुतनारस्य यजोपवीतस्य
मानम्; अमायां कुशसमिच्छेदननिषेधः; कर्मज्ञं काम्ये
च पवित्रधारणम्, पूर्वभेदेन फलभेदः; ब्रह्मविष्टयो-
र्निर्माणप्रकारः; मुख्यकालादुत्तरकालस्यैव गौणत्वम्;
कुश-पात्र-मन्त्र-ब्राह्मणानामयातयामता पुनर्विनि-
योगश्च; कुशादीनां यातयामनानिर्मितानि; १२८७
इभर्भर्हिषामयातयामतावधिः; त्याज्यदर्भाः; पवित्रदर्भ-
संख्या; उत्सवकर्मोदौ मङ्गलस्नाननृतनवस्त्रपरिधाना-
लंकरणानां कर्तव्यता; आचमनस्य कर्मज्ञत्वम्; पवित्र-
चमननिमित्तानि; अर्घ्याज्यानि धान्यानि; आहुति-
बलि-शोधनमृदां मानम्; कर्ममध्ये कर्मान्तरकरण-
निषेधः; पल्लुपवेशननियमः; प्रयोगामये ऋष्यादि-
स्मरणनिषेधः; सुकुलुवयोराकृतिर्मानं च; १२८८
पवित्राः क्षाराः; सर्वगन्धलक्षणम्; परितोमानम्;
एण-माणव-रुह-समरपदार्थाः. पट्टविंशन्मतम्-
१२८८ दर्भोणां ग्रहणकालः अयातयामता पुनर्विनि-
योगश्च; कर्मविशेषे ताम्रपात्रे गव्यदोषाभावः. चतु-
र्विंशतितमम्- १२८८ फलमूलादिभक्षणोऽपि कर्माह-
त्वम्; १२८९ वेदभेदेन शिखावन्धदेशव्यवस्था; ज्ञानस्य
कर्मसंपादकत्वम्. संग्रहकारः (स्मृतिसंग्रहः)-
१२८९ रात्रौ प्रहरपर्यन्तं दिवाकृत्यानुष्ठानानुमतिः;
प्राणायामत्रयस्य कर्मज्ञत्वम्; कर्मविशेषेषु औंकारस्वर्णि-
देवतच्छन्दःस्मरणस्य च वर्जनम्; कच्छत्रयम्, तस्य
कर्मज्ञत्वम्, वर्जनीयं वस्त्रं च; १२९० पल्लुपवेशनदेशः;
परशास्त्रीयानुष्ठानानुमतिः; परशास्त्रीयानुष्ठाननिषेधः;
सुकुलुवयोराकृतिर्मानं च; १२९१ सभित्पवित्रवेध-
परिधीनां मानानि; पवित्रासनादिपु दर्भसंख्यानियमः;
प्रोक्षणाप्रोक्षणाभ्युक्षणपरिभाषाः. हलायुधः- १२९१

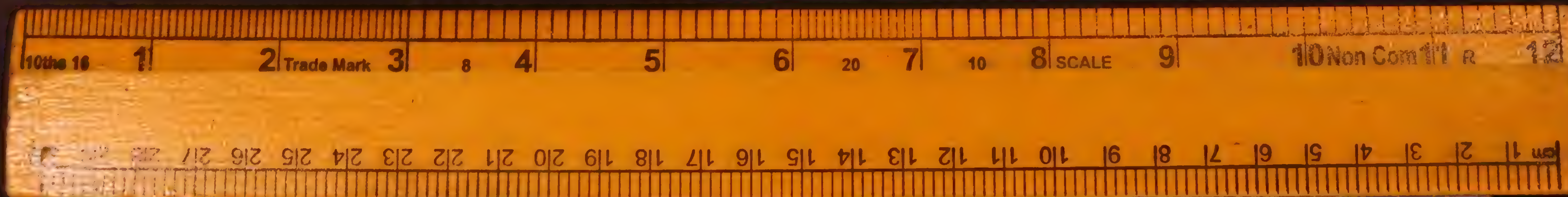
कुशमन्त्रिकाद्वरणकालः. वराहः- १२९१ मङ्गलाष्टक-
द्रवम्. स्मृत्यर्थसंग्रहः- १२९१ रात्रौ तदीया ईशाना
च दिक्, आसीनत्वम्, दक्षिण-ङ्गम्, यजोपवीतम्,
प्रदक्षिणत्वम्, आत्मश्राद्धिभ्येतेषां कर्मज्ञत्वम्, कर्मो-
च्चारं समाधानप्रकारः; १२९२ सति सामर्थ्येऽनुकल्प-
कृतस्य निष्कल्पत्वम्; स्वशास्त्रीयमानानुष्ठानेऽपि कुश-
यथा; श्रौतेषु परशास्त्रीयानुष्ठानानुमतिः; अज्ञानवत्
मुख्यमुत्तरीयम्, तदभावे तृतीये यजोपवीतम्; यजो-
पवीत-प्राचीनास्वीत-निर्वीतलक्षणानि; वस्त्रयजोपवीतयोः
कर्मज्ञत्वम्, यजोपवीतप्रकृत्यष्टाङ्गात् च; कर्मभेदे-
नाग्निभेदः; हस्तस्थिततीर्थानां तद्विनिर्देशः; १२९३
आचमनस्य द्विराचमनस्य च निमित्तानि; आचमनयो-
र्द्विराचमननिमित्तानि; आचमननिमित्तानि; श्रवण-
स्पर्शनादिनिमित्तानि; श्रवणस्पर्शस्य शुद्धिनिमित्तत्वे
कारणम्; अन्ते आचमननिमित्तानि; पादशौचान्तर-
चमनाङ्गानि; आचमनमन्त्राः, अमन्त्रकाचमनम्;
आचमनोत्तरं पवित्रव्याग्राग्रासी; आचमननिर्देशादकृतं
कर्मकरणनिषेधः आपक्कल्पश्च; १२९४ उच्छिष्टता-
दोषापवादः; जल-स्थल-तदुभयाचमनैः शुद्धिस्त्वस्था;
शुष्काद्रवस्त्रव्यवस्था, अन्तर्वातुता च; स्नानस्य अर्थ-
कारिविशेषणत्वम्; शूद्राणां नमस्कृत्यमन्त्रः; वस्त्र-
विचारः; संख्यावन्दनमाधिकारिविशेषणम्; तपःशुद्धये
स्वरूपेण उभयरूपेण च होतव्यानि द्रव्याणि; मित्रादिकस्य
धान्यमानम्; समिधो वृक्षाः गुणाः दोषाश्च; १२९५
समित्पवित्रवेधेऽप्यर्घ्यानां मानानि; दशविधा दर्भाः,
तदाहरणकालः, अयातयामता, पुनः पुनर्विनिर्देशः;
दर्भग्रहणविधिः; पित्र्यदैवकर्मसु दर्भगुणभेदः, पवित्र-
दर्भगुणाः; वर्णभेदेन कर्मभेदेन च पवित्रदर्भसंख्याभेदः,
सर्ववर्णसाधारणपवित्रं च; १२९६ पवित्रस्वाऽऽचमना-
ङ्गत्वम् उच्छिष्टतानुच्छिष्टतं च; त्याज्या दर्भाः; आच-
मने वामहस्ते दर्भधारणनिषेधः तदपवादश्च, ब्रह्मग्रन्थि-
दूर्वाधारणनिषेधः; सपवित्र-मदभ-करसाध्यकर्मणि;
कुशानां मुख्यत्वे कुशप्रतिनिधयश्च, श्रेष्ठेने विधेर्निषेधो;
देवादिभेदेन दानार्थकनियतभेदः; नौकीदोषापवादः;

प्राद्व-सङ्काजान- ब्रह्मचर्या- लङ्करण- प्रतिसरकथ-
पुण्याहवाचनानां मनःप्रसाद- सत्योक्ति- तपः- स्नाना-
ऽऽचमनेरात्ममुद्देश्य पूर्वाङ्गत्वम्, कर्तव्य- प्रतिनिधयश्च;
प्राक्कृत्वा, प्राक्संस्थानम्, प्राडमुखता, परिसमुद्गम,
दक्षिणाङ्गकैवल्या, आसीनकैवल्या, हविरानदेश आश्व-
हविः, उपवीतम्, निवीतम्, होममन्त्रेषु एकश्रुति-
विधानं स्वाहाकारविधानं च; १२०२ प्रत्यु-
चब्देन होमविधानं विशेषणियमः; जपे होमे च महा-
याहतिनिर्णयः; पृथ्विया मन्त्राः, तेषामुपाङ्गप्रयोगः-
तेषां लक्षणानि, मन्त्रसंज्ञा, सावित्रप्राजापत्ययोः संपातम्;
१२०३ परिध्यादीनां ध्येऽन्तर्भाव्य इष्ट्यसमिधां संख्या-
मानं च, परिधिचक्रलक्षणानि, यज्ञिया वृक्षाः; समि-
लक्षणम्; समिदीपाः; यज्ञिवाति वृणानि वृणदोषाश्च;
पात्राणां प्रकृतयः मुख्यकल्याणकल्पाश्च; १२०४
पवित्रलक्षणम्; मन्त्रोपदेशाभावे अनादिश्रावृत्यः;
कृत्येयादीनां याज्ञभद्यास्यापरिग्रहणियमः. कुमारिल-
कारिकाः- १२०४ अन्यथायः सामान्या देवताः
समानकालिकानां समानतन्त्रानां, तत्र ऐच्छिक-निष्ठा-
ज्ञानि, द्रव्यानां देवो आश्वं द्रव्यम्, साधनानुक्तं सुवक्ष्य-
साधनता; पृथ्विमन्त्राणामुपाङ्गत्वम्, तत्र मन्त्रविशेष-
लक्षणम्; १२०५ मन्त्रान्ते कर्मणः कर्तव्यता, कर्मवृत्ति-
मन्त्राहतिः; कर्मण उच्यते कर्तव्यता, प्रायश्चित्तोक्त-
मन्त्रावस्थानुष्ठानमननुष्ठानं च मन्त्रभेदेन. कर्पादिकारिका-
- १२०५ प्राणावाप्तलक्षणम्; अनादिश्रावृत्यं होम-
साधनत्वम्; अन्वारम्भणियमः; यज्ञोपवीतस्य कर्मोद्देश-
संज्ञा च. त्रिकाण्डमण्डनः- १२०५ काव्योवीर्यदि-
मन्त्रोपवीतस्य अधिकारिदेशोपपन्नम्; अग्निचिह्नस्य नाऽऽ-
हतिः, प्रायश्चित्तं शोभनहेतुः; अग्निचिह्नस्याऽऽवृत्ति-
रिति मतान्तरम्; अन्वयतन्त्रान्तरप्रसक्तस्य महातन्त्रस्या-
चरतन्त्रस्याप्यनुवारे कर्तव्यता; १२०६ अधिकारिपुण्य-
विशेषणानि; १२०७ पत्न्याः पतिपुत्र्योऽधिकारः
कर्मणि; यागोपाकरणे पतिपुत्र्योऽप्युपवीर्यभ्यग्रीही-
१२०८ पत्न्याः त्रिमयाधिकारः कर्मणीति पक्षः; प्रायश्-
चित्तस्यान्वयऽधिकारहानापरि यथापनीयत्वम्; कर्म्य-

धिकारहेतुः कामना दम्पत्योः पत्युरेव वेति मत-
द्रयम्; नित्येषु तिरोहितशक्तेरप्यधिकारः, नष्टशक्तेर्ना-
धिकारः; यावज्जीवकरणसंकल्पेऽपि यावच्छक्ति-
लोपमधिकार इति मतम्; यावज्जीवकरणसंकल्पे शक्ति-
लोपेऽप्यधिकार इति मतान्तरम्; १३०९ याव-
ज्जीवकरणसंकल्पभावेऽपि शक्तिलोपेऽप्यधिकारानुवृत्तिः;
कर्माशक्तावपि त्यागस्य कर्तव्यता, तत्राप्यशक्तौ प्रति-
निधानम्; नित्यनैमित्तिकयोः सूतादौ कर्तव्यता,
काव्यस्याकर्तव्यता च; पातित्यरहितत्वमधिकारनिर्या-
मकम्; १३१० अस्त्रिजधर्मे सामान्यधर्मे च पतितस्या-
प्यधिकारः; पातित्यप्राप्यश्चित्ते पतितस्याधिकारः सुतराम्;
सहशस्य प्रतिनिधेयता; काम्ये प्रतिनिध्यभावः तदपवादश्च;
१३११ प्रतिनिधिनिषेधः; गुणकर्मणः स्वामिनोऽपि
प्रतिनिधिः; पत्न्याः प्रतिनिधिः, पत्युः प्रतिनिध्यभावः;
संकल्पितद्रव्याभावे सहशस्य प्रतिनिधानम्, न तु वैक-
ल्पिकस्य; १३१२ प्रतिनिधिसंकल्पेऽपि मुख्यलाभे
मुख्यस्यैव ग्राह्यता; प्रतिनिधिना प्रयोजननिर्वृत्तौ मुख्य-
लाभेऽपि प्रतिनिधिवैव समापनम्; १३१३ प्रति-
निध्यपचारे मुख्यसहशस्यैव ग्राह्यता; प्रधान-
मात्रपर्याप्तस्यापि मुख्यस्यैव ग्रहणम्, न तदधिक-
स्यापि प्रतिनिधिः; १३१४ मुख्यस्य प्रधानापर्याप्त-
त्वे प्रतिनिधेरैव ग्रहणम्; द्रव्यगुणविरोधे द्रव्यानु-
रोधेन प्रतिनिधानम्, न गुणानुरोधेन; प्रतिनिधिसाहस्य-
प्रयोजकसाधर्म्याणि, तेषां बलाबलं च; मुख्ये हविस्त-
त्प्रतिनिधयश्च, निषिद्धद्रव्याणि; १३१७ गुण-दिग्वि-
रोधे दिशो बलीयस्त्वम्; अवदाननाशे हविःशेषा-
दवदानान्तरग्रहणम्; १३१८ पशुप्रतिनिधिसाधर्म्यम्;
प्रतिनिध्यापकरणोत्तरं प्राप्तस्य पूर्वपशोरनादरणम्; गवाश्चौ-
लागमेयौ च परस्परं प्रतिनिधी; जातिदोषाभावयोर्वि-
रोधे दोषाभावो बलीयानिति मतम्, दोषगणना च;
१३१९ जातिदोषाभावयोर्विरोधे जातिवैलीयसीति मतम्;
पशवदाननाशे श्रुतं प्रतिनिधिः, सर्वावदाननाशेऽपि
श्रुतमेवति मतम्; सर्वपशवदाननाशे पश्वन्तरे प्रति-
निधिरिति मतान्तरम्; हृदयनाशे पश्वन्तरे श्रुतं वा

प्रतिनिधिरिति मतद्वयम् ; १३२० वपानाशे पश्चन्तरं भुंते वा प्रतिनिधिरिति मतद्वयम् ; पश्चन्तरालम्भपक्षे पूर्वपशु-
शेषस्य प्रतिपत्तिः ; आद्यस्य सर्वप्रतिनिधित्वम् ; बहि-
रर्थे कुशा मुख्याः ; कुशप्रतिनिधयः ; तत्र मतान्तरं च ;
१३२१ मुख्य इभ्यवृक्षः ; तत्प्रतिनिधयः ; निषिद्ध-
वृक्षाश्च ; उल्लूखलमुसलयोः प्रकृतिः प्रकृतिप्रतिनिधश्च ;
दक्षिणागमवीप्रत्याम्नायाः ; मुख्यस्य बहुव्यक्तिकत्वे यथा-
लाभे मुख्यव्यक्तीनां शेषे च प्रतिनिधिव्यक्तीनां ग्रह-
णम् ; दक्षिणार्थगो-हेम-वस्त्राणां प्रत्याम्नायाः ; १३२२
यशोपवीतप्रतिनिधिः ; मुख्यवृत्तिमुख्यद्रव्ययोर्विरोधे मुख्य-
द्रव्यं बलीयः ; मन्त्रोक्तगुणामन्त्रोक्तगुणयोर्विरोधे मन्त्रो-
क्तगुणा बलीयांसः ; अवयव-गुणविरोधे गुणा
बलीयांसः ; परिणामरूपविरोधे रूपं बलीयः ; दूरागुणा-
सन्नगुणविरोधे आसन्नगुणा बलीयांसः ; सबलदुर्बलधर्म-
विरोधे सबलधर्मादरः ; मुख्यधर्मागमूहरहितमुख्य-
मन्त्राणां च प्रतिनिधौ प्रयोगः ; प्रतिनिधुपादाने प्राय-
श्चित्तं कार्यम् , न कार्यं चेति मतद्वयम् ; १३२३
न्याय्याभावे वाचनिकः प्रतिनिधिः ; सिद्धद्रव्यग्रहणेऽपि
निष्पादनमन्त्रजपस्याऽऽवश्यकता , कृताकृतत्वम् , अभाव-
श्चेति मतानि ; नित्यनैमित्तिकयोर्मुख्यकालतिपाते गौण-
काले कर्तव्यता , गौणस्य मुख्यसादृश्यं च ; विशिष्ट-
कर्मणां गौणकालस्य लक्षणं मतभेदेन ; गौणकालेऽपि
प्रायश्चित्तपूर्वकं प्रायश्चित्तं विना वाऽनुष्ठानमिति पक्ष-
द्वयम् ; १३२४ मुख्यकालमुख्यसाधनयोर्विरोधे मुख्य-
कालो बलीयान् ; १३२५ नदीलक्षणं मतभेदेन ;
१३२७ नित्यकर्मणो गौणकाले प्रायश्चित्तपूर्वक-
मनुष्ठानम् ; कालातीतं कृत्वैवोत्तरकर्ममनुष्ठानम् ; गौण-
कालातिक्रमे प्रायश्चित्तमात्रम् । **यज्ञपार्ष्वकारिकाः**
(**यज्ञपार्ष्वः**) — १३२७ कर्मणि अग्निनियमः ;
केवलमन्त्रपाठस्यापि साङ्गतासंपादकत्वम् ; १३२८
स्वशाखीयमात्रानुष्ठानेन कृतार्थता , परशाखीयगुणोप-
संहारः ; स्वशाखीयं त्यक्त्वा परशाखीयानुष्ठाने दोषः ;
गुर्वनुष्ठयस्य गुरुमृत्तानुसारित्वम् ; कर्मान्ते भोजनीय-
ब्राह्मणसंख्या ; ब्राह्मणभोजन-मन्त्र-दक्षिणाहीनत्वे

फलानि ; अन्वारभिनियमः ; लौकिकाग्नेः संस्कार्यता ;
कर्मभेदेन दर्भगुणभेदः ; दर्भ-कुश-कुतप-वर्हिः-
पवित्रसंज्ञाः ; १३२९ दशविधा दर्भाः ; कुशेतराणां
कुशप्रतिनिधित्वम् ; धान्यमानं स्मार्तकर्मदक्षिणा च ;
अग्निधमनसाधनानां विधिनिषेधाः फलानि च ; आज्य-
प्रतिनिधौ आज्यशब्दप्रयोगः ; पात्रमानानि ; १३३०
पवित्रलक्षणम् , पवित्रच्छेदनसाधनानां विधिनिषेधौ
फलानि च. **रेणुकारिकाः**- १३३० गौणकाले
कर्मावधानस्यानादिप्रप्रायश्चित्तपूर्वकत्वम् ; पारंपरिक-
शास्त्रीयकर्मणः कर्तव्यता ; देशान्तरलक्षणम् ; पात्राणां
मानाकृतिप्रकृतिद्वयाणि ; १३३१ यज्ञवास्तु-मुष्टि-
सम्ब-दर्भवटवः अनियतदर्भसंख्याः ; लुक्नुवयोर्मानसः
पूर्णपात्रलक्षणे धान्यमाने च ; वरलक्षणम् , पात्राणां
मानाकृतिप्रकृतिद्वयाणि ; १३३२ कर्ममध्ये आनमनस्य
निमित्तानि. **गृह्यासंग्रहः**- १३३२ निषिद्धसमिधां
संज्ञाः ; तासां लक्षणानि फलानि च ; सर्वकामदाः
समिधः ; १३३३ गृह्याशब्दार्थः ; गोचर्मशब्दार्थः ;
वरपदार्थः ; १३३४ किंचिन्-मुष्कल-पूर्णतावाणि ;
दक्षिणवाहूद्वरणनिमित्तानि ; कर्मणामन्तर्गतानुष्ठानव्यव-
साहसुदृष्टसाध्यता च ; १३३५ कर्त्तव्येतिरेकेण तन्व-
धारकप्रश्नप्रवक्तव्योपावश्यकता ; पात्राणां मानानि
प्रकृतयश्च ; १३३६ पवित्रलक्षणे परिधिमाने च ;
संस्कारादौपनिवृत्तिः ; ब्रह्मविष्टरवोर्लक्षणेः ; १३३७
कृतमकृतं कृताकृतं चेति धैवत्ये हविः ; गोमि-
श्रृङ्गागतसर्वतःशब्दार्थः ; मेक्षणम् समिधा च मानम् ;
समिदगुणाः ; १३३८ आज्यसंज्ञा ; होमशेषवर्णन-
वलिहरणम् ; मन्वानादेवै व्याहृतीना मन्वन्तव्यम् ;
व्याहृतिप्रशसा, आकाराशब्दयोर्महत्त्वकल्पम् ; १३३९
अग्निदक्षिणलक्षणम् ; अग्निमन्त्रलक्षणम् ; कर्मयोग्या-
योग्याग्निहोमफलानि ; १३४० पञ्चमनेतिकर्तव्यता ;
हासनपदार्थः ; १३४१ गृह्यासंगतसुरोत्तरपदार्थः ;
चरोरूपानां च मानम् ; पितृयज्ञेषु प्रणवस्य संततव-
धुपाशुच्यं च ; अनीतप्राणि कुर्म्योत्तरकर्माधिकारः ;

१३४२ प्रागुदीच्या अपराजितेति संज्ञा ; हविष्यपदार्थः ;
१३४३ दर्भ-कुणाजिन-मन्त्र-ब्राह्मणानां निर्मात्यत्वा-
भावः पुनः पुनर्विनियोगश्च ; दर्भादीनां निर्मात्यत्वा-
भावापवादः ; दर्भाणां पुनर्विनियोगापवादः ;
दक्षिणश्रवणस्पर्शे निमित्तानि उपपत्तिश्च ; १३४४
स्वशास्त्रानुकस्य परशास्त्रीयस्य सर्वसाधारणस्य च
कर्मणोऽनुष्ठानविधिः ; स्वशास्त्रोक्तौ परशास्त्रीयानुष्ठान-
निषेधः . **अनन्तपाठकारिकाः**- १३४६ आचमन-
प्राणायाम- गणेशादिस्मरण-देशकालस्मरणचित्तैकाग्र्याणां
कर्माह्वयत्वम् . **कारिकाः**- १३४७ गृह्याशब्दार्थः ; लुक्-
कर्मानुष्ठानस्य वैकल्पिकत्वम् .

अग्निमुच्यम्

(पृ. १३४८-१५४९)

बौधायनश्रौतसूत्रम्- १३४८ जयहोमः ;

अभ्यातानहोमः अभ्यातानादिहोमकर्मश्च. **आश्वलायन-
श्रौतसूत्रम्**- १३४८ आसनाचूणनिरसनमुपवेशने
च ; ब्रह्मणो विषयः ; १३५० दृष्टां होमेषु प्रजापति-
देवता- शब्दध्यानम् . **शाङ्खायनश्रौतसूत्रम्**-
१३५० स्वाहाकारान्तरा होममन्त्राणां समिदाधान-
मन्त्राणां च. **आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्**- १३५०
आधारवसोभारयोर्मन्त्रारम्भ-कारिभयोः संयोगः ;
यज्ञाङ्ग-यजमान-यन्त्रीभ्यः कर्त्तव्यता अहिर्भावः ; इन्द्र-
गृहीतामृतवसाङ्गस्यतिरग्वैर्वाविष्टपि न दोषः ; होमेषु
मन्त्राणां स्वाहाकारान्तरा ; दर्भाहोमेषु हविषः सकृद-
ग्रहणम् ; आहुतिगणेषु यावदाहुति सकृदग्रहणं प्रत्याहुति
पृथग्ग्रहणं वा ; १३५१ अग्निहोमविष्टदर्भाहोमेषु
आहुत्याधारसमिदाधानाभावः ; जातुनिवातनादयो दर्भा-
होमसंज्ञाः . **कान्वयनश्रौतसूत्रम्**- १३५१ इध्मा-
वर्हिषोः संनहनप्रकारः ; इध्मसमिन्त्रकल्पा ; प्राक्संख्या
विदिसंख्या वाऽऽधारयोः ; सकृदग्रहीतेन होमः ;
१३५२ हविषो द्विरवदानम् ; जमदग्नीनां त्रिरवदानम् ;
तृतीयावदानदेशः ; सवेत द्विर्विर्वाऽवदानम् ; प्रथम-
द्वितीयावदानदेशः अवदानपरिमाणं च ; उपसाराभि-
धारणे ; स्विष्टकृताः सकृदवदानं द्विर्वाभ्यारणम् ;

स्विष्टकृदवदानात्प्राचीनावदानोत्तरं हविषः प्रायश्चित्त-
णम् ; यावत्प्रयोजनं द्रव्योपकल्पनम् ; चर्मणमुत्तरलोमता
प्राग्भीवता च. **लाटायनश्रौतसूत्रम्**- १३५२
कर्मकर्तृयज्ञाङ्गयोरव्यवधानमभिमुखता च. **बौधायन-
गृह्यसूत्रम्**- १३५२ आधारवर्द्धीहोमतन्त्रम्-
स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; १३५३ परिसमूह-
पर्युक्षणपरिस्तरणानि ; पात्राणामासादनं प्रोक्षणं च ;
ब्रह्मणः उदपात्रस्य च स्थानम् ; आज्यसंस्कारः ;
दर्वांसमार्गः ; शम्यापरिधानम् , काम्या दयः ; सुवस्य
होमसाधनतानियमः , सुवप्रकृतिद्रव्याणि मतभेदेन ;
परिधानान्तस्य प्रतिनिधिनोऽनुष्ठानेऽनुमतिः ; पतिपत्यो-
रुपवेशनम् ; १३५४ परिषेचनम् ; इध्माधानम्
आधाराधारणं च ; आज्यभागौ ; अग्निमुखसंज्ञकहोमः ;
जयाभ्यातानराष्ट्रभूदमालप्राजापत्यहोमाः ; स्विष्टकृद्धोमः ;
परिषेचनम् , बर्हिस्तुप्रहरणम् , शम्यापोहनम् , उत्तर-
परिषेचनम् , दिव्युत्तरयनम् , ब्रह्मणे वरप्रदानम् ; १३५५
आग्निहोत्रिकतन्त्रम् ; अपूर्वतन्त्रम् ; दर्वाहोमप्रकृति-
त्वमतभेदाः ; होमविशेषेऽग्निनियमः ; स्थण्डिलस्य श्वादि-
दूषितत्वे प्रायश्चित्तम् ; प्रणीतापात्रभेदे प्रायश्चित्तम् ;
प्रणीतापरासेके प्रायश्चित्तम् ; दर्व्यादिनाशे प्राय-
श्चित्तम् ; परिस्तरणदाहे प्रायश्चित्तम् ; १३५६ परिधि-
दाहे प्रायश्चित्तम् ; वस्त्रनाशादौ प्रायश्चित्तम् ;
गवादीनामपसव्यगमने प्रायश्चित्तम् ; रौद्राभिव्याहारे प्राय-
श्चित्तम् ; शकुनाभिव्याहारे प्रायश्चित्तम् ; सालावृक्षी-
शब्दे प्रायश्चित्तम् ; धुते निशीवने च प्रायश्चित्तम् ;
अग्नेः स्वयं प्रज्वलने प्रायश्चित्तम् ; द्रव्यहविर्मन्त्रकर्मादी-
नामतिपत्तिस्कन्दनभेदनादौ अनाम्नातप्रायश्चित्तम् ;
१३५७ प्रायश्चित्तहोमानां मतभेदेन स्थानानि ; दर्भास्त-
रणादिविषये प्रायश्चित्तम् ; पशुपश्यादीनामन्तरागमने
प्रायश्चित्तम् ; पाक्येषु प्रयजानूयाजसामिधेनीना-
मभावः , दर्वाहोमेषु चरोरवदानधर्मेण होमः ; स्कन्दन-
भेदनादौ मक्षिकादिस्पर्शे च प्रायश्चित्तम् ; अन्तरागमने
अन्तर्धाने च प्रायश्चित्तम् ; विकृतरूपादौ प्रायश्चित्तम् ,
अनादिप्रप्रायश्चित्तं च ; संस्कारान्ते अग्न्युत्सादे प्राय

श्चित्तम् ; स्वरादिभ्ये प्रायश्चित्तम् ; पाक्येषु सद-
स्येभ्यो दक्षिणादानं सदस्यानां कार्यं च ; १३५८
होमकाले अग्न्युपशमने प्रायश्चित्तम् . **बौधायनगृह्य-
परिभाषासूत्रम्**- १३५८ स्थण्डिलकरणम् ; ब्रह्मो-
पवेशनं ब्रह्मप्रतिनिधिश्च ; उदपात्रादिस्थापनमुत्तरतः ;
शम्यानां परिधीनां च विकल्पः , परिधानावश्यकता,
परिसमूहनादिविधिः ; ब्राह्मणानुज्ञा ; आधारवर्द्धीहोमेषु
याज्यापुरोनुवाक्ययोर्विधानम् , अनाम्नातेषु सर्वप्रायश्चि-
त्तम् ; १३५९ आग्निहोत्रिकतन्त्रम् ; आपूर्विकतन्त्रम् .
बौधायनगृह्यशेषसूत्रम्- १३५९ आधारवर्द्धी-
होमपदार्थानुक्रमः ; १३६० पत्या हविःशेषभक्षणस्य
निषेधः ; १३६१ पात्रासादनक्रमः ; आपूर्विकतन्त्रम् ;
पाक्येषु कर्तुंस्तिष्ठस्वनिषेधः , पाक्यसंस्थालक्षणम् ;
आद्यन्तयोः परिषेचनम् ; आधारसमिध आवश्यकत्वम् ;
मेक्षणस्याऽऽहुतिसाधनत्वम् ; हविर्विशेषेषु हस्तस्य होम-
साधनत्वम् ; पदार्थविशेषक्रमः ; उत्तरहोमतन्त्रम् ; स्थण्डि-
लकरणम् ; १३६२ अग्नेर्वर्जनीया दोषाः स्थापनमन्त्रश्च ;
सिकतादोषाः तत्फलानि च ; १३६३ परिस्तरणविधिः ;
ब्रह्मोपवेशनम् , प्रणीतासादनं च ; दर्वाहोमोपयोज्य-
दर्भाणां गणना ; स्थण्डिलकरणम् ; होमोपयुक्तपदार्थानां
देवताविधानम् , देवताज्ञानफलम् ; १३६४ अग्निमुख-
पदार्थानुक्रमः ; १३६६ पञ्चावत्तिनामवदानधर्मः ;
बहुदेवत्ये चतुरवत्तिनामवदानधर्मः ; बहुदेवत्ये पञ्चा-
वत्तिनामवदानधर्मः ; आपूर्विकतन्त्रम् ; आग्निहोत्रिक-
तन्त्रम् . **आश्वलायनगृह्यसूत्रम्**- १३६६ स्थण्डिल-
करणादिपर्युक्षणान्तपदार्थक्रमः ; १३६८ आज्योत्पव-
नम् ; १३७० आज्यहोमेषु परिस्तरणविकल्पः ; पाक्यशे-
षाज्यभागविकल्पः ब्रह्मविकल्पश्च ; १३७१ इध्मावर्हिषोः
संनहनम् ; हविर्निर्वपः ; १३७२ हविःप्रोक्षणम् ; अव-
घातः , फलीकरणम् , श्रपणम् ; तण्डुलभिर्मर्शः ;
१३७३ हविषामभिधारः , उद्रासनम् , आसादनं च ,
इध्माधानम् ; आधारौ आज्यभागौ च ; १३७४
आहुतिदेशः ; १३७५ अवदानधर्मः ; १३७६ स्विष्टकृ-
द्धोमः ; पूर्णपात्रनियनम् , तस्यावभृत्त्वम् ; प्रकृत-

तत्रत्य पाकयज्ञविषयत्वम् ; १३७७ दक्षिणा. आद्व-
लायनगृह्यपरिशिष्टम्- १३७७ स्थण्डिलकरणम्,
स्थण्डिलक्षणम् ; अग्निस्थापनम्, अन्वाधानम्,
अन्वाधानलक्षणम् ; इध्मावर्हिषोः संनहनम्, रज्जुकर-
णम् ; १३७८ परिसमूहनम्, . परिस्तरणम्,
पात्राख्ये दर्भास्तरणम्, पर्युक्षणम् ; पात्रासादनम् ;
प्रणीताप्रणयनम् ; आज्यसंस्कारः ; लुक्लुवसंमार्गः ;
१३७९ ब्रह्मत्वप्रयोगः, ब्रह्मणः पञ्च कर्माणि ;
स्थालीपाकतन्त्रम् . कौपीतिकगृह्यसूत्रम्- १३७९
स्थण्डिलकरणम्, अग्निस्थापनम्, परिसमूहनम् ; १३८०
परिस्तरणम्, ब्रह्मोपवेशनम्, प्रणीताप्रणयनम् ; आज्य-
संस्कारः, अनुत्पवनम् ; आधारी, आज्यभागौ, कुडा-
प्रहरणम्, समिदाधानम्, पर्युक्षणम् ; १३८२ पाकयज्ञे
प्रयाजाद्यभावः ; अनुत्पवनं व्युत्पन्नानुत्पन्नं च होतु-
धर्मौ . आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्- १३८२ परिस्तरणम् ;
१३८३ पात्रासादनम् ; १३८४ पवित्रसंस्कार-प्रोक्षणी-
संस्कार- पात्रप्रोक्षणानां नृणीभावः ; १३८५ प्रणीता-
संस्कारः ; ब्राह्मणोपवेशनम् ; १३८६ आज्यसंस्कारः ;
१३८७ लुक्लुवसंमार्गः ; १३८८ शम्पापरिधानम् ; परि-
पेचनम् ; १३८९ पैतृकेषु परिपेचने विशेषः ; आधारी ;
१३९० आज्यभागौ ; १३९१ प्रधानाहुतयः,
जयादिसौविष्टकृतान्ता उपहोमाः ; १३९२ परिपेचनम् ;
१३९३ पाकयज्ञपदार्थः ; १३९४ ब्राह्मणवेष्ट (आग्नि-
होत्रिक) तन्त्रम् ; १३९५ अवघातस्य पन्नीकर्तृत्वम् ;
श्रवणादिप्रधानहोमान्तपदार्थक्रमः ; १३९६ अवदान-
धर्मः ; देवतानाम्नो मन्त्रत्वम् ; होमे उपघातपक्षः ;
१३९७ श्विष्टकृद्धोमः ; प्रधानश्विष्टकृतोपघातधर्मः ;
आहुतिस्थाने च ; १३९८ बर्हिःप्रहरणम् ; उत्तर-
तन्त्रम्, उत्तरपरिपेचने वा मतमेदेन ; १३९९ हविः-
शेषेण ब्रह्मन्विभोजनम् ; पार्वणस्थालीपाके तन्त्रानिदेशः ;
१४०० पार्वणस्थालीपाकदक्षिणा ; स्थालीपाकान्तरे
उक्ततन्त्रानिदेशः . हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्- १४०४
अग्निस्थापनम् ; १४०५ परिस्तरणम् ; ब्रह्मायतने दर्भा-
संस्तरणम् ; आत्मन्यग्निग्रहणम् ; पात्रासादनम्, इध्मा-

संनहनं च ; १४०७ ब्रह्मोपवेशनम् ; १४०८ प्रणीता-
संस्कारः ; १४०९ प्रोक्षणीसंस्कारः पात्रप्रोक्षणं च ;
दर्वासंमार्गः ; आज्यसंस्कारः ; १४१० शम्पापरि-
धानम् ; कर्तृपवेशनम् ; परिपेचनम् ; इध्माधानम् ;
१४११ आधारी ; आज्यभागौ ; १४१२ प्रधानाहुति-
देशः ; साधारणाज्यहुतयः ; सर्वदर्विहोमेषु कल्पातिदेशः ;
१४१४ होममन्त्राणां स्वाहाकारान्तता ; व्याहृतिहोमः ;
१४१५ साधारणाज्यहुतयः ; श्विष्टकृद्धोमः ; जयादि-
होमानां स्थानविकल्पः ; १४१६ जयहोमाः ; अग्ना-
तानहोमाः ; १४१७ राष्ट्रभृद्धोमाः ; उत्तरपरिपेच-
नम् ; १४१८ अन्नहोमेषु मन्त्रदेवताविधिः . मानव-
गृह्यसूत्रम्- १४१८ स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापने
च ; १४२० पवित्रकरणे स्थालीपाकश्रपणं च ; परि-
समूहनादिबर्हिःस्तरणान्ताः पदार्थाः ; १४२१ ब्रह्मार्थे
पत्न्यर्थे च दर्भास्तरणम् ; पात्रासादनम् ; आज्य-
संस्कारः, संमार्गः, आज्यवेष्टनं च ; इध्माधानम्
आधारणं च ; १४२२ आज्यभागौ ; साधारणाज्य-
होमः ; १४२३ अवदानधर्मः प्रधानहोमश्च ; जयहोमः
श्विष्टकृद्धोमश्च ; साधारणाज्यहोमः ; समिदाधानम्
उपस्थाने माजने च ; १४२४ दक्षिणा ; बर्हिःप्रहरणम् ;
तन्त्रानिदेशः . भारद्वाजगृह्यसूत्रम्- १४२४
स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापने च ; परिस्तरणम्, ब्रह्मार्थे
दर्भास्तरणम्, आत्मन्यग्निग्रहणम्, पात्रासादनम्,
ब्रह्मोपवेशनम्, पवित्रकरणम् ; प्रणीताप्रोक्षणीसंस्कारः,
पात्रप्रोक्षणम्, दर्वासंमार्गः, आज्यसंस्कारः, शम्पापरि-
धानम्, कर्तृपवेशनम्, आचमनं च ; १४२५
परिपेचनम्, इध्माधानम्, आधारी, आज्यभागौ,
प्रधानाहुतिदेशः, तन्त्रानिदेशः, मन्त्राणां स्वाहाकार-
ान्तता, अनादिष्टमन्त्रके देवतानाम्नः मन्त्रत्वम्,
अनादिष्टदेवताके अग्नादेवो देवता मन्त्रश्च, व्याहृति-
होमः ; साधारणाज्यहोमः, जयादिहोमः, पुनराज्य-
होमः, श्विष्टकृद्धोमः, प्राजापत्यहोमः, दक्षिणा च ;
पयोदवियपदाज्यानां संस्कारः, स्कन्दनमेदनादि-
निमित्तकयावश्चित्तानि . काटकगृह्यसूत्रम्- १४२६

औपसदेऽग्नौ पाकयज्ञाः ; अग्निसुखपदार्थक्रमः ; प्रधाना-
वापः ; साधारणाज्यहोमः, श्विष्टकृद्धोमः, प्राय-
श्चित्तानि ; १४२७ परिस्तरणानुप्रहरणविकल्पः .
वाराहगृह्यसूत्रम्- १४२७ अग्निसुखपदार्थक्रमः .
आग्निवेद्यगृह्यसूत्रम्- १४२८ स्थण्डिलकरणम्
अग्निस्थापनं च ; परिस्तरणम् ; दर्भासंस्तरणम्,
आत्मन्यग्निग्रहणम्, पात्रासादनम् ; ब्रह्मोपवेशनम् ;
पवित्रकरणम्, प्रणीता- प्रोक्षणीसंस्कारः, पात्रप्रोक्ष-
णम्, दर्वासंमार्गः ; आज्यसंस्कारः ; शम्पापरि-
धानम्, कर्तृपवेशनम् ; परिपेचनम् इध्माधानं च ;
१४२९ आधारी, आज्यभागौ, आहुतिदेशश्च ;
साधारणाज्यहोमः, कल्पातिदेशः ; साधारणहोमः,
प्राजापत्यहोमः ; श्विष्टकृद्धोमः ; जयादिहोमस्थाने मता-
न्तरम् ; जयहोमः ; अग्नातानहोमः ; राष्ट्रभृद्धोमः ;
स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; १४३० होमसंवेधि-
प्रायश्चित्तानि पयोदव्यादिसंस्कारश्च . पारस्करगृह्य-
सूत्रम् १४३१ अग्निसुखपदार्थक्रमः ; १४३२ सर्वहोम-
साधारण्यश्रुतुदेशाऽऽहुतयः ; १४३९ आज्यातिरिक्ते
हविषि श्विष्टकृद्धोमक्रमः ; १४४० जयाभ्यातानराप्रभृतां
विधिः ; जयहोममन्त्राः ; १४४१ अग्नातानमन्त्राः .
गोभिलगृह्यसूत्रम्- १४४२ स्थण्डिलकरणम् ;
१४४३ अग्निस्थापनम् ; ब्रह्मोपवेशनम् ; १४४५
ब्रह्मनियमाः ; होत्रब्रह्मव्योरेककर्तृकत्वे विशेषविधिः ;
१४४६ हविर्निर्वापः ; १४४८ अवघातः ; फली-
करणं प्रक्षालनं च ; तण्डुलावापः ; स्थालीपाकश्रपणम् ;
अभिचारणोद्गासनप्रत्यभिचारणानि ; १४४९ परिस्तर-
णम् ; १४५० परिधिपरिधानम् ; उदकार्यं सुवः प्रणीता
वा ; १४५१ इध्माधानम् आज्यसंस्कारश्च ; १४५५
आज्यस्थालीपाकयोरासादनदेशौ ; उपघातहोमतन्त्रम् ;
उपस्तीर्णाभिघारिततन्त्रम्, तत्र आज्यभागौ ; १४५६
अवदानधर्मः ; आग्नेयाहुतिः ; १४५७ श्विष्टकृद्धोमः ;
व्याहृतिहोमः ; १४५८ प्रधानाहुतिस्थानम् ; मेक्षण-
प्रतिपत्तिः ; १४५९ हविःशेषभोजनम् ; सुवातुप्रहरण-
विकल्पः ; यज्ञवास्तुकर्म ; १४६१ सहविःशेषाग्नेन

ब्रह्मतर्पणम् ; १४६२ ब्राह्मणभोजनम् ; ब्रह्मणे दक्षिणा-
दानम् ; मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता ; वक्ष्यमाणधर्माणां
काम्यविषयत्वं काम्याकाम्यविषयत्वं वा ; १४६३ भूमि-
जपः, परिसमूहनम् ; १४६४ विरूपाक्षमन्त्रजपः ;
१४६६ प्रपदमन्त्रजपः . खादिरगृह्यसूत्रम्- १४६७
होमकर्तृरग्नेः पश्चादवस्थानम् ; मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता ;
ब्रह्मधर्माः ; होत्रब्रह्मव्योरेककर्तृकत्वे विशेषः ; अग्ना-
वृत्तिरव्यवायश्च यजमानधर्मौ ; स्थण्डिलकरणम् ; १४६८
अग्निस्थापनम् ; परिसमूहनम् ; भूमिजपः ; परिस्तरण-
कल्पाख्यः ; १४६९ पवित्रकरणम् ; आज्यसंस्कारः ;
पर्युक्षणम् ; इध्माधानम् ; प्रपदजपः ; १४७० महा-
व्याहृतिहोमः ; प्राजापत्यहोमः ; प्रायश्चित्तहोमः ; १४७१
हविर्निर्वापः ; हविःप्रक्षालनम् ; हविःश्रपणम् ; हविर्भि-
घारणप्रत्यभिघारणे ; उक्तकल्पातिदेशो होमान्तरेषु ; पात्रा-
सादनम् ; १४७२ आज्यभागौ ; अवदानधर्मः ; प्रधान-
होमः ; श्विष्टकृद्धोमः ; समिदाधानम् ; १४७३ यज्ञ-
वास्तु ; ब्रह्मणे हविःशेषदानम् ; दक्षिणादानम् . जैमिनि-
गृह्यसूत्रम्- १४७३ स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं
च ; पात्रासादनं पात्रप्रोक्षणं च ; १४७४ आचमनम् ;
भूमिजपः ; परिसमूहनम् ; परिस्तरणम् ; पवित्रकरणम् ;
आज्य-हविः-प्रणीता-सुवाणामुत्पवनम् ; १४७५
प्रणीताप्रणयने विरूपाक्षजपश्च ; सुवसंमार्गः ; जन्तुपाते
पुनराज्यसंस्कारः ; १४७६ परिधिपरिधानम् ; परिपेच-
नम् ; इध्माधानम् ; आधारी आज्यभागौ च ; आहुतिदेशः
व्याहृतिहोमश्च ; १४७७ पूर्वपूर्वाहुत्यपेक्षयोत्तराहुति-
देशः ; श्विष्टकृद्धोमः ; अवदानधर्मः ; उपस्तरणाभिघारण-
साधनम्, होमकल्पातिदेशः ; प्रस्तरतृणानुप्रहरणम् ;
समिदाधानम्, प्रायश्चित्ताहुतयः ; १४७८ दिक्षु अपा-
मुत्सेकः ; अपां निनयनम्, अक्षिविमारजनम्, अग्नौ
दर्भपरिध्याधानम्, वामदैव्यगानम्, पर्युक्षणम् ; दक्षिणा-
दानम् . कौशिकगृह्यसूत्रम्- १४७८ अविपर्यवृत्तिः
अव्यवायः सुयजानुता च कर्तृधर्माः ; तण्डुलकरणार्थं
कृष्णाजिनास्तरणं पवित्रकरणं च ; हविषो निर्वापः प्रोक्षणं
च ; अवघातः ; १४७९ चरुश्रपणम् ; इध्मावर्हिषो-

रासादनं प्रोक्षणं च ; दर्भमुष्टिनिधानम् ; ब्रह्मसनस्याप-
नम् ; परिस्तरणम् ; कर्मसंनिपतितस्य संस्कारावश्यकता ;
पात्रासादनम् ; आज्यसंस्कारः ; हविःसंस्कारः ; इध्मा-
धानम् ; १४८० उदपात्रासादनम् ; पयुक्षणं प्रपदनं
च ; ब्रह्मोपवेशनम् ; सुवसंस्कारः ; ग्रहग्रहणम् ; पुरस्ता-
द्धोमः ; १४८१ उदपात्रे संपातानयनम् ; आज्यभागौ ;
प्रधानाहुतिदेशः ; अवदानधर्मः ; साधारणाहुतयः ; आहु-
तीनां संहतत्वं देशश्च ; पार्वण-प्रधान-समृद्धि-होम-
स्थानम् ; १४८२ साधारणाज्यहोमः ; स्विष्टकृद्धोमः , सर्व-
प्रायश्चित्तीयहोमाः , प्रायश्चित्तहोमाः ; संस्थितहोमाः ;
चतुर्गृहीतहोमः ; बहिरनुग्रहरणम् ; संस्वावहोमः ; सुव-
निधानम् ; समिदाधानम् ; मुवनिमाजैनम् ; १४८३
विष्णुकर्मक्रमणम् ; आदित्यदर्शनम् ; बर्हिषि उदपात्र-
निनयनम् ; समिदाधानम् ; परिषेचनं शेषहविर्विद्रासनं च ;
दक्षिणा ; ब्राह्मणभोजनम् ; उक्ततन्त्रातिदेशः पाक्यशेषु ;
होमेषु व्युत्कारकल्पः ; १४८४ यथायज्यविस्तारं यज्ञशाला-
विस्तारः ; वेदिकरणम् ; रेखाकरणम् अग्निस्थापनं च ; इध्मा-
धानम् ; दर्भसंस्तरणम् ; ब्रह्मोपवेशनम् ; १४८५ सर्व-
कर्मणामाद्यन्तयोरभ्यातानहोमः . **वैखानसगृह्यसूत्रम्-**
१४८५ स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; वेदिपरि-
मार्जनम् ; ब्रह्मसोमयोर्वरणं प्रोक्षणं च ; बर्हिरादिप्रोक्षणं
परिस्तरणं परिधानं च ; १४८६ परिषेचनम् , प्रणीता-
प्रणयनसंस्कारः , प्रणीताप्रणयनम् ; सुवसंस्कारः , आज्य-
संस्कारः , समिन्स्थापनादि ; देवतावाहनम् , निर्वा-
पादि ; १४८७ पयुक्षणम् , इध्महवनम् , चन्द्रमश्राप्या-
यनम् ; आचाराज्यसागाज्याहुतिरूपमग्निमुत्तमम् , आज्या-
हुतयः ; सामान्यतः क्रियाया होममन्त्राः ; १४८८ जय-
होमः ; अभ्यातानहोमः ; राष्ट्रभृद्धोमः ; स्विष्टकृद्धोमः ,
प्रायश्चित्नाहुतयः , समिदाहुतयः , पूर्णाहुतिः , चर्वा-
हुतिः , संस्वावहोमः , आज्यशेषाहुतिः ; तर्पणम् ; १४८९
प्रवाहणम् , पवित्रहोमः , दिकपरिषेकः , आभावस्यावः ,
प्रणिश्विजलस्यावः , प्रणिश्विध्वजैनम् ; सुवसिर्जनम् ,
वर्षिष्टमदादिहोमाः , अविच्छिन्नदाहः , विमृतिधारणम् ,
प्रोक्षणम् , अग्न्यादिव्योपस्थानम् , अग्निविसर्जनम् ; क्रिया-

लोपादिनिमित्तकप्रायश्चित्तानि . **गृह्यान्तरम्-** १४९०
पुनर्भूसंस्कारः ; परिस्तरणम् ; आज्यहविषोरासादन-
स्थानम् ; होमे सुवसुवयोरुपयोगः . **परिशिष्टम्-**
१४९० सधूमाग्नौ होमे दोषः . **ऋग्विधानम्-** १४९०
पूर्णाहुतिः ; अग्न्यर्चनम् ; अग्न्युपस्थानम् . **हारीतः-**
१४९० इन्धनदोषाः . **बौधायनः-** १४९० अन्तरा-
गमननिषेधः ; १४९१ आहुतिमानम् . **आपस्तम्बः-**
१४९१ अप्रोक्षितेन्धनाधाननिषेधः ; रेखाकरणम् ;
अवोक्षणशेषोदकोत्सेकः . **वसिष्ठः-** १४९२ स्थण्डिल-
करणम् ; १४९३ विभूतिधारणम् ; शान्तिपाठः ,
दक्षिणादानम् , अन्ध्रद्रावधारणम् , देवताविसर्जनम् ;
आचार्यादिवरणम् . **विष्णुः-** १४९३ निर्धूमप्रदीताग्ने-
होमाधिकरणत्वनियमः , अन्यथा दोषफलं च ;
अग्नेः कर्णाद्यवयवेषु होमे अनिष्टफलम् , जिह्वासु
होमविधानम् , कर्णाद्यवयवाभिज्ञापनं च . **याज्ञ-
वल्क्यः-** १४९३ विष्णुस्मरणम् . **कात्यायनः-**
१४९३ रेखाकरणम् ; १४९४ पात्रसंमार्गः ; पात्रा-
सादनम् ; इध्ममन्त्रमित्यस्या ; १४९५ होमादौ होमान्ते
च समिदाधानम् ; इध्मस्याग्निसमिन्धनार्थत्वं निवृत्तेभ्य-
कर्मगणना च ; क्षिप्रहोमकल्पः ; १४९६ उत्तरपयुक्षणम् ,
वामदेश्यगानं तन्त्रनिनिषिधः ; कर्मविशेषेषु परिस्तरण-
परिषिन्निषेधः ; आभिचारिकेषु बर्हिरादिनिषेधः ; आहुति-
मानं देवतीर्थस्य होमकरणता अग्नेर्होमयोग्यस्वरूपं च ;
१४९७ अयोग्याग्निहोमफलम् ; योग्याग्निहोमफलम् ;
अग्निधमननियमः ; १४९८ ब्राह्मणं दक्षिणादानम् ;
१४९९ होतुर्ब्रह्मदक्षिणार्थहरत्वम् , ब्रह्महोत्रोरासावेदस्यस्यै
दक्षिणादानम् ; चरुगुणाः ; पाण्योग्यैकरणप्रकारः ;
परिसमूहनप्रकारः ; परिधीनां स्वरूपं संख्या विन्यास-
प्रकारश्च ; १५०० देवताविपर्ययप्रायश्चित्तम् ; परि-
षेचन-परिधान-परिस्तरण-ब्रह्मचर्चनदेशः . **उयासः-**
१५०० होम-हस्तमुद्रा आहुतिपरिमाणं च . **देवलः-**
१५०० अग्निधमने वस्त्रादिनिषेधः तत्फलं व्यजनादि-
विधिश्च . **भरद्वाजः-** १५०० स्थण्डिलकरणम् .
गोमिलः- १५०० होमे हस्तमुद्राः १५०१ होमे कर्तु-

नियमः हस्तमुद्रा च . **अत्रिः-** १५०१ अग्निप्रणयनम् .

अङ्गिराः- १५०१ अन्तरागमननिषेधः . **आश्वलायनः-**

१५०१ अग्निस्वरूपं तत्स्मरणं च ; पूर्णपात्रनिनयनं

प्रोक्षणं च . **लघ्वाश्वलायनः-** १५०२ हवनप्रकारः ;

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; ध्यानम् अग्निसमिन्धनं

च ; अन्वाधानम् ; परिसमूहनपयुक्षणे ; परिस्तरणम् ;

पात्रासादनम् , इध्मबन्धनम् , प्रोक्षणाप्रणीतापात्रसंस्कारः ;

१५०३ रज्जुकरणम् ; ब्रह्मवरणोपवेशने ; प्रणीता-

प्रणयनम् ; निर्वापः , तण्डुलसंस्कारः , चरुश्रपणं च ;

आज्यसंस्कारः ; सुवसुवसंमार्गः , हविर्वेक्षणम् ; हविष

उद्रासनं स्थापनं विभाजनं च ; १५०४ अग्न्यर्चनस्तवने ;

इध्माधानम् आधारौ च ; आज्यभागौ ; अवदानधर्मः ,

प्रधानहोमः , आहुतिदेशश्च ; स्वाहाकारान्ते होमः

त्यागाकारश्च ; स्विष्टकृद्धोमः , इध्मसंनहनहोमः , संस्वाव-

होमः ; प्रायश्चित्ताहुतयः ; पूर्णाहुतिः ; दिगुत्सेकः ,

मार्जनम् , प्रोक्षणं च ; परिस्तरणविसर्जनादि , उप-

स्थानम् , प्रार्थना , दक्षिणादानम् . **अगस्त्यः-** १५०५

द्रवद्रव्याहुतिमानम् . **स्मृत्यन्तरम्-** १५०५ अग्न्याय-

तनस्याऽऽकारो मानं च ; परिषेचन-परिधान-परिस्तरण-

-पूजनदेशाः ; होमान्तेऽग्न्यर्चनम् . **वायुपुराणम्-**

१५०५ स्थण्डिलकरणे उद्धरणकर्तव्यता ; पूर्णा-

हुतिः . **ब्रह्माण्डपुराणम्-** १५०६ होमोत्तरमर्चनोत्तरं

च पुण्ड्रकरणम् . **मार्कण्डेयपुराणम्-** १५०६ होमा-

त्प्रागग्न्यर्चनम् . **मत्स्यपुराणम्-** १५०६ सुवधारण-

देशः , देशान्तरधारणफलानि , धारणमुद्रा च ; सुव-

मूलस्य संगोपनीयत्वम् ; पूर्णाहुतिः . **विष्णुधर्मोत्तर-**

पुराणम्- १५०६ हवनप्रकारः . **कूर्मपुराणम्-**

१५०६ वस्त्रेणोपधमननिषेधः . **भविष्यपुराणम्-**

१५०६ हवनीयलागप्रकारः ; हवनविपर्ययः केचि-

ज्जिपधाः ; पूर्णाहुतिः . **अग्निपुराणम्-** १५०६ पूर्णाहुतिः .

देवीपुराणम्- १५०६ अग्निप्रणयनम् . **आदित्य-**

पुराणम्- १५०६ होमे त्वरायाः मन्त्रराहित्यस्य

अप्रवृद्ध-सधूमाग्न्यधिकरणकत्वस्य च निषेधः ; १५०७

होमानर्हा अग्न्यवस्थाः . **पुराणे-** १५०७

स्थण्डिलोपलेपनकर्तव्यता . **अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि-**

१५०७ स्थण्डिलकरणम् उद्धरणप्रयोजनं च ; अग्नि-

ध्यानम् ; १५०८ विमुखस्याग्नेर्जलपरिप्रेक्षाभिमुखीकर-

णम् ; अग्निजिह्वाः तासामुपयस्तसाध्यकर्माणि च ; अग्नेः

कर्णाद्यवयवाः , तत्र होमस्य फलानि च ; प्रणीता-

पूर्णम् ; १५०९ प्रणीतापात्रस्थापनदेशः ; आज्यसंस्कार-

देशः ; पात्रासादनम् ; आज्यसंस्कारः सुवसंमार्गश्च ;

सुवधारणम् ; विभूतिधारणम् . **संग्रहकारः (स्मृति-**

संग्रहः)- १५०९ स्थण्डिलकरणम् ; अग्निस्थापनम् ;

अवैधसाधनैराग्निधमने दुष्फलानि साधनविधिश्च ; १५१०

अग्निध्यानावश्यकता ; अग्नेः सप्त जिह्वाः , कर्मभेदेन

तद्विधानं च ; अग्नेः कर्णाद्यवयवाः तदधिकरणकहोमानां

फलानि च ; समिद्धोमलक्षणम् , अपचारे दोषश्च ;

ब्रह्मणः कर्मपञ्चकम् ; १५११ पर्याग्निकरणाग्निप्रति-

पत्तिः ; पूर्णाहुतिः . **स्मृत्यर्थसारः-** १५११

अग्निस्थापनम् ; अग्नेर्होमयोग्यता ; आहुतेः साधनं

मानं च . **सिद्धान्तशेखरे-** १५१२ प्रणया-

ग्नियोग्यतातारतम्यम् ; द्रव्यभेदेन आहुतिमानभेदः ;

होमे हस्तमुद्रायाः . **स्मृतिसारे-** १५१२ अग्नि-

प्रणयनम् . **शारदातिलके-** १५१२ अग्निध्यानम् .

स्मृतिरत्ने- १५१३ अग्निध्वने वर्जनीया वृक्षाः ;

अग्नेः सप्त जिह्वाः तत्स्थानानि च . **पञ्चरात्रे-** १५१३

होमसाधनं मुद्रात्रयम् , तस्य लक्षणानि विनियोगश्च ,

आहुतिमानं च ; द्रव्यभेदेनाग्नेः स्थानशयननिषेधनाव-

स्थानां ध्येयत्वम् ; अग्नेर्मुखे होमविधानम् , कर्णादिहोमे

अनिष्टफलानि च ; १५१४ अग्नेः शोभना वर्णध्वनि-

गन्धाः ; अग्नेः शुभदं स्वरूपम् ; शोभनाशोभनौ धूम-

वर्णौ ; अग्नेरशोभना वर्णध्वनिगन्धशिलाः , तत्फलानि

च ; अशोभनो धूमवर्णः तत्फलं च ; अशोभनाग्निधूम-

रूपारिष्टे प्रायश्चित्तम् . **मेरुतन्त्रम्-** १५१४ अग्नि-

प्रणयनम् . **विधानमालायाम्-** १५१४ सुवधारण-

देशः . **विधानपारिजाते-** १५१४ कुण्डस्थण्डिलो-

च्छायाः . **कर्मकौमुद्याम्-** १५१५ हविःप्रक्षेपकाल-

नियमः ; होमकाले सुवमूलसंगोपनम् ; यम-रुद्र-पितृ-

मृतीनामाहुत्यन्ते जलस्पर्शः. **प्रयोगार्णवे**— १५१५ सुव-
धारणमुद्रा. **रङ्गनाथकृतद्रुपदतौ**— १५१५ विकीर्ण-
हविःप्रतिपत्तिः. **शाकलकारिका**— १५१५ स्थण्डिल-
करणादिसमिन्धनान्ताः पदार्थाः ; अग्निध्यानम् ; १५१६
अग्न्यभिसुखीकरणम् ; अन्वाधानम् ; परिसमूहनादिविष्णु-
स्मरणान्ताः पदार्थाः. **शौनककारिका**— १५१६
होममन्त्रेषु एकश्रुतिविधानं स्वाहाकारविधानं च ; स्थण्डि-
लकरणम् अग्निस्थापनं च ; १५१७ अग्निधमनम् ; परि-
समूहनपर्युक्षणे, अन्वाधानम्, अग्न्यलंकरणम् ; इध्मा-
वर्हिणोः सनहनम् ; इध्मसमिधां परिधीनां च मानं संख्या
च ; १५१८ वर्हिर्मानम् ; परिसमूहनपरिस्तरणपर्युक्षणपात्रा-
सादनानि ; १५१९ पात्रप्रोक्षणादि, प्रोक्षणीसंस्कारश्च ;
पवित्रस्वरूपम् ; उत्पवनस्वरूपम् ; ब्रह्मणो वरणं कर्माणि
च ; १५२० प्रणीताप्रणयनम् ; हविषो निर्वापः प्रोक्षणं
च ; हविषः संस्कारः पाकश्च ; आज्यसंस्कारः ; १५२१
वर्हिस्तरणमाज्यनिधानं च ; सुक्खुवसंमार्गः ; अग्नि-
धारणं हविर्निधानं च ; परिधानम् ; आधारानुयाज-
समिन्धनम् ; परिसमूहनाग्न्यलंकरणात्मांकरेध्मा-
धानानि ; आचारौ ; आज्यभागौ ; १५२२ प्रधान-
स्विष्टकृदाहुतिदेशः ; हविष उद्धरणविभागौ ; अवदान-
धर्मः ; पञ्चावत्तिपरिगणनम् ; प्रधानहोमः ; स्विष्टकृ-
द्धोमः ; अनुयाजसमित्परिध्याधारसमिद्धिध्मरज्जुग्रहणम् ;
प्रायश्चित्ताहुतयः ; १५२३ पूर्णाहुतिः ; दिगुत्सुकः मार्जनं
प्रोक्षणं च ; अग्न्युपस्थानम् ; अग्निप्रायेना ; परिसमूहन-
पर्युक्षणे, दक्षिणादानम् ; पात्राणां क्षालनं ग्रहणं च ;
ब्रह्मवरणादिवैकल्पिककर्माङ्गसंग्रहः ; १५२४ होमतन्त्रोप-
संहारः. **जयन्तकारिका**— १५२४ अग्निस्थापनम् ;
यथानिर्वापक्रमं प्रोक्षणक्रमः. **कुमारिलकारिका**—
१५२४ स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; ब्रह्मपरि-
स्तरणयोः कर्मभेदेन नित्यत्वं विकल्पश्च, आज्यभागयो-
र्विकल्पः, मन्वानादेशो नाममन्त्रः ; १५२५ कर्मविशेषे
निर्वापप्रोक्षणयोः नृणांत्वम्, सहश्रवणम्, व्युद्धरणाभाव-
श्च ; परिसमूहनपरिस्तरणपरिप्रेक्षानि ; पात्रासादनम् ;
पवित्रलक्षणम् ; प्रोक्षणाप्रणीतासंस्कारः ; १५२६ निर्वा-

पादिः हविःसंस्कारः ; आज्यसंस्कारः ; सुक्खुवसंमार्गः ;
हविर्निधानम् इध्माधानं च ; १५२७ आचारौ ; आज्य-
भागौ ; हविर्विभागः ; अवदानधर्मः प्रधानहोमश्च ; स्विष्ट-
कृद्धोमः ; इध्मरज्जुप्रासनम्, प्रायश्चित्ताहुतयः ; १५२८
पूर्णपात्रनिनयनम्, मार्जनम्, उपस्थानम्, परिसमूहन-
परिप्रेक्षे, दक्षिणादानम् ; तन्त्रातिदेशः ; पूर्णाहुतिः ;
अग्नेरायतनाद्वर्हिर्गमने प्रायश्चित्तम् ; इध्माधानोत्तरं
हविर्दोषे प्रायश्चित्तम् ; इध्माधानात्पूर्वं हविर्दोषे प्राय-
श्चित्तम् ; १५२९ हविर्दोषे प्रायश्चित्तम् ; पात्र-
पवित्रनाशे प्रायश्चित्तम् ; अनादिष्टप्रायश्चित्तम् ; स्वयं-
जलनादिप्रायश्चित्तानि ; प्रायश्चित्तस्याऽऽज्यसंस्कारो-
त्तरकर्तव्यता ; व्युत्क्रमनिमित्तकप्रायश्चित्तानि ; १५३०
हविरपक्वतादिनिमित्तकप्रायश्चित्तानि. **कपदिकारिका**—
१५३० रेखाकरणम् अग्निस्थापनं च ; पात्रासादनम् ;
आहुतिसाधनम् ; १५३१ होमतन्त्रव्यवस्था ;
आग्निहोत्रिकतन्त्रम् ; आशीर्वाचनम् ; अनादेश-
प्रायश्चित्तम् ; श्रेयप्रायश्चित्तम् ; सुक्खुवससाधन-
काहुतिविभागः ; १५३२ संस्त्रावापवादः ; अग्निमुख-
देवतासंग्रहः. **शुक्लकारिका**— १५३२ स्थण्डिल-
मानम्. **रेणुकारिका**— १५३२ हविःशेषस्थापनम्.
परशुरामकारिका— १५३२ पर्युक्षणोत्तरं प्रणीतासु
पवित्रकनिधानम् ; हविर्द्रव्यप्रक्षेपणे त्रयः पक्षाः, सम
अग्निजिह्वाः ; दक्षिणजानुनिपातनम् ; हविःशेषस्थापने
पात्रानियमः ; पूर्णाहुतावासीनत्वम्. **अग्निगुह्ये**— १५३३
परिसमूहनम् ; अग्नेरानयने स्थापनं च ; ब्रह्माद्यासनदर्भ-
संख्या ; ब्रह्मणो दक्षिणदिगवस्थाने निमित्तम् ; प्रणीता-
धारणे हस्तमुद्रा ; परिस्तरणम् ; पात्रासादनम् ; पात्र-
प्रोक्षणं प्रोक्षणीरात्रनिधानं च. **गृह्यासंग्रहः**— १५३३
अग्निनामानि, तेषां कर्मसु विनियोगः, श्रावणविधिः,
ज्ञानविधिश्च ; १५३६ अग्निजिह्वाः, तासां कर्मभेदेन
विनियोगश्च ; होमात्पूर्वं विहितनामाऽग्न्याह्वानम् ; अग्नि-
स्वरूपाज्ञाने होमवैफल्यम् ; अग्निस्वरूपज्ञाने होम-
साफल्यम् ; १५३७ अग्निस्वरूपम्, तत्र जिह्वामानम्,
जिह्वाध्यानम्, जिह्वासंख्या, देवताभेदेन जिह्वा-

विनियोगश्च ; होमयोग्यमग्निस्वरूपम् ; १५३८
पूर्णाहुतियोग्यमग्निस्वरूपम् ; परिसमूहनादिक्रमः ;
स्थण्डिलपरिमाणम् ; १५३९ दिग्भेदेन स्थण्डिल-
निम्नताफलानि ; रेखाकरणं साधन-देवता-मान-वर्ण-
सहितम् ; १५४१ स्थण्डिलोपलेपनप्रयोजनम् ; १५४२
अग्निप्रणयने विधिनिषेधाः ; १५४३ अग्निस्वरूपम् ;
अग्निधमनसाधनानि तत्फलानि च ; लेखनादिचक्षुश्रवण-
न्तपदार्थक्रमः, स्तरणे विशेषः ; १५४४ ब्रह्मासनस्थाने
उदकधारादानम् ; कर्मविशेषेषु ब्रह्मनिषेधः ; विहितप्रति-
पिद्धायाः प्रणीताया निषेधः, वैरूपाक्षप्रपदजपविधिः ;
परिधिस्थाने उदकाञ्जलयः ; १५४५ सर्वेषु होमेष्वान्तयोः
समिदाधानम् ; इध्मसमित्संख्या ; तूर्णीकर्तव्याणि कर्माणि,
इध्मस्य निःशेषस्याऽऽधानम् ; उपकृततद्रव्याणां वीक्षणम्

अभ्युक्षणं च ; १५४६ संपूयनपदार्थः तत्पूर्वकत्वमुत्प-
वनस्य ; आज्यप्रतिनिधौ आज्यशब्दप्रयोगः ; दध्नोऽधि-
श्रयणनिषेधः ; संस्कृताज्यपात्रे निक्षिप्तस्य घृतादेर्न पुनः
संस्कारः ; आज्यहविरन्तरयोर्भेदे आज्यसंस्कारस्य प्राथ-
म्यम् ; १५४७ उपघातपदार्थः ; उपघातहोमधर्माः ;
संपातसंज्ञा ; 'स्थालीपाकावृताऽन्यत्' इति गोभिल-
सूत्रोक्तस्य पारिभाषिकोऽर्थः ; १५४८ स्तृतशेषदर्भ-
यज्ञवास्तुकर्मणः कर्तव्यता ; यज्ञवास्तुत्तरं पूर्णाहुतिः ;
व्याहृति-यज्ञवास्तुकर्मणोः परिगणितकर्मसु निषेधः ; चरो-
रभिवारणप्रत्यभिचारणे. **कारिका**— १५४९ स्थण्डिल-
मानम् ; रेखाकरणम् ; पात्रासादनम् ; सुक्खुवसंमार्गः ;
त्यागस्य होमात्प्राक् कर्तव्यता.

संस्कारकाण्डस्य द्वितीयभागस्य ऋष्यादिक्रमेण विषयानुक्रमणिका

वौधायनश्रौतसूत्रम्

अग्निमुखम्—

जयहोमः ; अभ्यातानहोमः अभ्यातानादिहोमक्रमश्च
१३४८.

आश्वलायनश्रौतसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

प्राक्चेष्टताया नित्यत्वम् ; अङ्गधारणाया नित्यत्वम् ; यशोपवीतशौचयोर्नित्यत्वम् १०७५. विहारे कर्मकाले विहारस्य अग्र्यतःकरणम् ; एकाङ्गवचनम् अङ्गावचनं वा यत्र तत्र दक्षिणाङ्गस्य साधनता ; पादग्रहणे ऋष्यबोधः ; सूक्तादिन्युनपादग्रहणे सूक्तबोधः ; पादाधिकग्रहणे वृत्तबोधः ; मन्त्राणामुपांशुप्रयोगो जपादौ १०७६. अपवादस्य प्रसङ्गाद्वलीयस्त्वम् ; विहिताकरणा-न्यथाकरणयोः प्रायश्चित्तम् ; विहिताभावेऽन्यस्य प्रतिनिधानम् १०७७.

अग्निमुखम्—

आसनात्तृणनिरसनमुपवेशनं च ; ब्रह्मणो विषयः
१३४८. तूर्णोद्गोमेण प्रजापतिदेवता—शब्दध्यानम्
१३५०.

जाह्नव्यनश्रौतसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

त्रैवर्णिकानामेव यज्ञेऽधिकारः १०७७. अनिदिष्टाधिकारिकं कर्म सर्वसाधारणम् ; आर्थोऽपि सवन्धः कर्म-तत्संबन्धिनोऽर्थवस्थापकः ; दैवकर्मसु यशोपवीतमधिकारि-विशेषणम् ; पित्र्यकर्मसु प्राचीनावीतमधिकारिविशेषणम् ; कर्मकर्तुः स्वाधिकारादव्यावृत्तिः ; कर्म कर्मान्तरेण न व्यवधानव्यम् ; इतिकर्तव्यता पाठक्रमेणानुष्ठेया १०७८. विशेषवचनाभावे उत्तरतोऽनुष्ठानम् ; दैवकर्मसु पूर्व-

दिकसंबन्धः ; पित्र्यकर्मसु दक्षिणदिकसंबन्धः ; जुहोतिचोदिते सर्पिर्द्रव्यम् ; मन्त्रभेदे कर्मभेदः ; इति—स्वाहा—नमः—शब्दैर्मन्त्रपरिच्छेदः सूत्रेषु ; मन्त्रकरणकर्मसु मन्त्रान्तेन कर्मादेः संयोगः १०७९.

अग्निमुखम्—

स्वाहाकारान्तता होममन्त्राणां समिदाधानमन्त्राणां च
१३५०.

आपस्तम्बपरिभाषासूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

त्रैवर्णिकस्यैवाधिकारो यज्ञे १०७९. जुहोतिचोदिते आज्यं द्रव्यम्, जुहोमसाधनम्, तदसंभवे खुवः ; यावज्जीवं यज्ञपात्रधारणम् ; प्रतिकर्म पात्रसंस्कारावृत्तिः ; कर्मणि मन्त्राणां नानाप्यायः १०८०. प्रतिमन्त्रं कर्मभेदः ; संख्यायुक्तेषु व्यापारावृत्तिरूपेषु च कर्मसु सकृन्मन्त्रोच्चारणम् ; एककालावच्छेदेन कण्डूयनाद्यावृत्तावपि न मन्त्रावृत्तिः ; प्रयागे सकृन्मन्त्रपाठः ; अदृष्टसंस्कारकेष्वपि सकृदेव मन्त्रपाठः ; वचनादेकस्यापि कर्मणो बहुमन्त्र-कत्वम् १०८१. मन्त्रान्त—कर्मारम्भयोः संयोगः ; सूत्रे मन्त्रप्रतीकं कृत्स्नमन्त्रपरम् ; प्रतीकात्प्रतीकं यावदेक-मन्त्रता ; रौद्रादिकर्मोत्तरमुदकोपस्पर्शनम् ; दैवकर्मणां प्राकर्मस्यत्वं प्रदक्षिणक्रियत्वमुदकसंस्थत्वं यशोपवीत्यधि-कारिकत्वं च १०८२. पित्र्यकर्मणां दक्षिणसंस्थत्व-मप्रदक्षिणक्रियत्वं प्राचीनावीत्यधिकारिकत्वं च ; समस्तानां रज्जुनामप्रदक्षिणावेष्टनपूर्वकं प्रदक्षिणं संयोजनम् ; असम-स्तानां रज्जुनां प्रदक्षिणमात्रं संयोजनम् ; एकप्रकरणगत-प्रधानानां समानाङ्गकत्वम् ; प्रकरणमङ्गप्रधानभावनिवा-मकम् ; विशेषवचनाभावे अङ्गानां सर्वप्रधानसाधारण-त्वम् ; विशेषवचनमङ्गप्रधानभावव्यवस्थापकम् ; अनुप-दिष्टाङ्गकस्य प्रधानस्यातिदिष्टाङ्गकत्वम् १०८३. निदिष्ट-

ऋष्यादिक्रमेण विषयानुक्रमणिका

११

देशकालकर्तृकस्य प्रधानस्य तद्देशकालकर्तृकत्वमेव ; सामान्यशब्दाः प्रधानभूतविशेषपराः, न अङ्गभूत-विशेषपराः ; दर्शहोमानां यावदुपदिष्टाङ्गकत्वम् ; होमेषु मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता १०८४. देवतासामान्यात् हविःसामान्यं बलीयः ; द्रव्यसंस्कारयोर्द्रव्यं बलीयः ; अर्थद्रव्ययोरर्थो बलीयान् ; अतिदिष्टेष्वेव मन्त्रेषूहः ; नोपदिष्टेषु ; विकृतौ स्तुतिनिन्दापदवज्जं यथार्थमुहः १०८५. मुख्याभावे सदृशस्यैव प्रतिनिधेयत्वम् १०८६. मुख्यधर्माणामेव प्रतिनिधावनुष्ठानम् ; अंशतो द्रव्यनाशे शेषेणैव कर्मसमापनम् ; स्वाम्यग्निदेवतामन्त्रकर्मणां न प्रतिनिधिः ; मापादीनां च निषेधात् न प्रतिनिधि-त्वम् ; प्रत्याम्नानप्रतिषेधार्थेल्पैः प्राकृतपदार्थनिवृत्ति-विकृतौ १०८७. यशफलयशङ्गफलयोः संकल्पस्याऽऽदौ कर्तव्यता ; मन्त्रकर्मणोर्नूनाधिकसंख्यत्वे व्यवस्था ; उप-दिष्टातिदिष्टाङ्गयोः क्रमव्यवस्था १०८८.

अग्निमुखम्—

आधारवसोधारयोर्मन्त्रारम्भ—कर्मारम्भयोः संयोगः ; यशङ्ग—यजमान—पत्नीभ्यः ऋत्विजां बहिर्भावः ; हस्त-गृहीतासंस्कृतयशङ्गस्त्वित्स्वहिमवेऽपि न दोषः ; होमेषु मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता ; दर्शहोमेषु हविषः सकृद्-ग्रहणम् ; आहुतिगणेषु यावदाहुति सकृद्ग्रहणं प्रत्याहुति पृथग्ग्रहणं वा १३५०. अग्निहोत्रभिन्नदर्शहोमेषु आहुत्या-धारसमिदाधानाभावः ; जानुनिपातनादयो दर्शहोमधर्माः १३५१.

कात्यायनश्रौतसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

कर्माधिकारव्याख्यानप्रतिज्ञा ; कर्मणां फलजनकत्वम् १०८९. मनुष्याणामेव समर्थानां शूद्रभिन्नानामधिकारः कर्मसु ; स्त्रीणामप्यधिकारः कर्मसु १०९०. औपासनाग्नि-साध्यत्वं स्मार्तानां कर्मणाम् ; यशलक्षणम् १०९१. अङ्गनिरूपणम् १०९२. काम्यानां यथाकाममनुष्ठानम्, नित्यादीनां तु नियोगतः ; वैगुण्येऽपि नित्यकर्मणां फलवत्ता १०९३. काम्यस्य सगुणस्यैव फलवत्त्वम् १०९४. मन्त्र-

प्रकाराः ; यजुर्वैक्यलक्षणम् ; अध्याहारेणानुपङ्गेण वाऽऽकाङ्क्षापूर्णम् ; अविनियुक्तमन्त्राणां लिङ्गप्रमाणा-द्विनियोगः ; मन्त्रान्तेन कर्मादेः संयोगः १०९५. मन्त्रादिग्रहणं समस्तमन्त्रग्राहकम् ; परमन्त्रादिना पूर्व-मन्त्रावसानबोधः ; यजुषामुपांशुत्वम् ; सप्तैवाणां नोपां-शुत्वम् ; बर्हिःशब्दो जातिनिमित्तकः ; सामर्थ्यात्परिमाण-निर्णयः ; आहुता अन्तशब्देन च संवदस्य शब्दस्य कर्म-वाचकत्वम् ; अनारभ्याधीतस्य प्रकृतौ निवेशः १०९६. पात्रप्रकृतिदारुणि ; पात्रप्रमाणानि ; अनारब्धकाम्येषु न प्रतिनिधिः, नित्येषु आरब्धकाम्येषु च प्रतिनिधिग्रह-णम् १०९७. प्रतिनिहितस्य श्रुतशब्देनाभिधानम् ; पृथदाज्यस्याऽऽज्यशब्देनाभिधानम् १०९८. वैकल्पिक-द्रव्यनाशे तत्सदृशस्यैव प्रतिनिधानम्, न वैक-ल्पिकद्रव्यान्तरग्रहणम् ; प्रतिनिधिनाशे श्रुतस्यैवोपादा-नम् ; असमर्थश्रुतसद्भावेऽपि समर्थप्रतिनिधेरैव ग्रहणम् ; गुणद्रव्ययोर्विरोधे द्रव्यं बलीयः ; अङ्गक्रमः सप्रमाणः १०९९. पाठक्रमादर्थकमो बलीयान् ; पाठक्रमा-च्छ्रौतक्रमो बलीयान् ; चोदनापाठान्मन्त्रपाठो बलीयान् ११००. पदार्थानुसमयकाण्डानुसमययोर्व्यवस्था ११०१. प्राप्तकालस्य नित्यस्य कर्मान्तरमध्येऽपि कर्तव्यता ; प्रधानकर्मणामनियतक्रमत्वम् ; अवत्तनाशे हविरन्तरस्यो-त्पादनम् ११०२. देवतादीनामप्रतिनिधेयत्वम् ; स्वामिनः प्रतिनिधेयत्वाप्रतिनिधेयत्वयोर्व्यवस्था ; एकका-लावच्छिन्नानेककर्मणां तन्त्रप्रयोगः ११०३. तन्त्रप्रयोग-बाधकारणानि ११०४. कर्मावृत्तावपि सकृन्मन्त्रवचनं तदपवादश्च ; अप्रधानकालीनाङ्गस्यानेकप्रधानोपकार-कत्वम् ; ऋत्विजामपि कर्मण्यधिकारः, त्यागवचनादौ तु स्वामिन एव ११०५. उपवीतमधिकारिविशेषणम् ; कर्मणां प्राक्संस्थता उदकसंस्थता च ; कर्मणां प्रदक्षिणक्रियत्वम् ; पित्र्येष्वप्रदक्षिणत्वं सकृत्वं दक्षिणाभिमुखत्वं च ; प्रधान-साधननाशे साङ्गप्रधानावृत्तिः ; एकदृष्टप्रयोजनकाना-मनेकेषां विकल्पः ; अदृष्टप्रयोजनकानां तु समुच्चयः ११०६. प्रायश्चित्तानामदृष्टार्थत्वात्समुच्चयः ; आज्य-शब्दोऽसंस्कृतप्रवृत्तवाचकः ११०७. अनादिष्टद्रव्यके होमे

आज्यं द्रव्यम् ; साधनास्तुतौ जुहोमसाधनम् ; हविः-
शब्देन विधाने ग्रीहियवयोर्बोधः ; हविषां पाठगतोत्तर-
त्वस्याऽऽसादनादिषु देशतः कालतश्चान्वयः ; फलाश्रुतौ
स्वर्गः फलम् ; गुणाधिक्ये फलाधिक्यम् ; अनिदिष्ट-
कर्तृकेषु दानादिषु परिगणितेषु यजमानस्य कर्तृत्वम् ;
रौद्रादिकं मन्त्रमुक्त्वा कर्मे वा कृत्वाऽवुपस्पर्शनम्
११०८.

अग्निमुखम्—

इष्मावर्हिषोः संनहनप्रकारः ; इष्मसमित्संख्या ;
प्राक्संस्थता विदिकसंस्थता वाऽऽधारयोः ; सकृद्गृहीतेन
होमः १३५१. हविषो द्विरवदानम् ; जमदग्नीनां त्रिरव-
दानम् ; तृतीयावदानदेशः ; सर्वेषां द्विस्त्रिर्वाऽवदानम् ;
प्रथमद्वितीयावदानदेशः अवदानपरिमाणं च ; उपस्तरणा-
भिधारणे ; स्विष्टकृतः सकृदवदानं द्विश्चाभिधारणम् ; स्विष्ट-
कृदवदानात्प्राचीनावदानोत्तरं हविषः प्रत्यभिधारणम् ;
यावत्प्रयोजनं द्रव्योपकल्पनम् ; चर्मणामुत्तरलोमता प्राग्-
शीवता च १३५२.

लाट्यायनश्रौतसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

अनारभ्याधीनो विधिः सर्वकर्मसाधारणः ११०८.
आदिग्रहणेन कृत्स्नमन्त्रग्रहणम् ; यद्युःपु उत्तरमन्त्रादिना
पूर्वमन्त्रावसानस्य बोधनम्, एतदभावे लिङ्गामन्त्रेय-
त्ताबोधः ; आदिग्रहणेन कृत्स्नयोर्कर्मसामयोरग्रहणम् ;
यज्ञोपवीताचमने अधिकारिविशेषणे ११०९. प्राह्मु-
खत्वमनादेशे १११०.

अग्निमुखम्—

कर्मकर्तृयज्ञाङ्गयोरव्यवधानमभिमुखता च १३५२.

बौधायनगृह्यसूत्रम्

कन्या—वरवरणकालः— ८७८.

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७६.

पक्षविचारः ८८६.

नक्षत्रविचारः ८९६.

कर्मपरिभाषा—

काम्या दर्भ्यः ; सुवस्य होमसाधनतानियमः ; सुव-
प्रकृतिद्रव्याणि मतभेदेन १११०.

अग्निमुखम्—

आधारवद्दर्बीहोमतन्त्रम्— स्थण्डिलकरणम् अग्नि-
स्थापनं च १३५२. परिसमूहनपशुक्षणपरिस्तर-
णानि ; पात्राणामासादनं प्रोक्षणं च ; ब्रह्मणः उद-
पात्रस्य च स्थापनम् ; आज्यसंस्कारः ; दर्बीसंमार्गः ;
शम्यापरिधानम्, काम्या दर्भ्यः ; सुवस्य होमसाधनता-
नियमः ; सुवप्रकृतिद्रव्याणि मतभेदेन ; परिधानान्तस्य
प्रतिनिधिनाऽनुष्ठानेऽनुमतिः ; पतिपत्न्योरुपवेशनम्
१३५३. परिषेचनम् ; इष्माधानम् आधारधारणं
च ; आज्यभागौ ; अग्निमुखसंज्ञकहोमः ; जयाभ्याता-
राष्ट्रभद्रमाल्यप्राजापत्यहोमाः ; स्विष्टकृद्भेदः ; परिष्यञ्ज-
नम्, बर्हिरनुग्रहणम्, शम्यापोहनम्, उत्तरपरिषेचनम्,
द्विरभ्युज्यनम्, ब्रह्मणे वरप्रदानम् १३५४. आग्निहोवि-
कतन्त्रम् ; अपूर्वतन्त्रम् ; दर्बीहोमप्रकृतित्वे मतभेदाः ;
होमविशेषेऽग्नियमः ; स्थण्डिलस्य श्वादिदूषितत्वे प्राय-
श्चित्तम् ; प्रणीतापात्रभेदे प्रायश्चित्तम् ; प्रणीता-
परासेके प्रायश्चित्तम् ; दर्व्यादिनाशे प्रायश्चित्तम् ;
परिस्तरणदाहे प्रायश्चित्तम् १३५५. परिधिदाहे
प्रायश्चित्तम् ; वस्त्रनाशादौ प्रायश्चित्तम् ; गवा-
दीनामपसव्यगमने प्रायश्चित्तम् ; रौद्राभिव्याहरे प्राय-
श्चित्तम् ; शकुनाभिव्याहारे प्रायश्चित्तम् ; सालावृक्षीशब्दे
प्रायश्चित्तम् ; धुने निष्ठीवने च प्रायश्चित्तम् ; अग्नेः
स्वयं प्रज्वलने प्रायश्चित्तम् ; द्रव्यहविर्मन्त्रकर्मादीनामति-
पत्तिस्कन्दनभेदादौ अनाम्नातप्रायश्चित्तम् १३५६.
प्रायश्चित्तहोमानां मतभेदेन स्थानानि ; दर्भास्तरणा-
दिविषये प्रायश्चित्तम् ; पशुपश्यादीनामन्तरागमने प्राय-
श्चित्तम् ; पाकयज्ञेषु प्रयाजान्याजसामिधेनीनामभावः ;
दर्बीहोमेषु चरोरवदानधर्मेण होमः ; स्कन्दनभेदादौ
मक्षिकादिस्पर्शे च प्रायश्चित्तम् ; अन्तरागमने अन्तर्धाने
च प्रायश्चित्तम् ; विकृतरूपादौ प्रायश्चित्तम्, अना-
दिष्टप्रायश्चित्तं च ; संस्कारान्ते अग्न्युत्सादे प्रायश्चित्तम् ;

स्वरादिश्रेषे प्रायश्चित्तम् ; पाकयज्ञेषु सदस्येभ्यो दक्षिणा-
दानं सदस्यानां कार्यं च १३५७. होमकाले अग्न्युप-
शमने प्रायश्चित्तम् १३५८.

बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७६.

पक्षविचारः ८८६.

नक्षत्रविचारः ८९६.

कर्मपरिभाषा—

अग्नेः पाश्चात्यः कर्मदेशः, प्रदक्षिणमुपचारो यज्ञोपवीतं
च दैवे कर्मेण, अप्रदक्षिणमुपचारः प्राचीनावीतं च पित्र्ये
कर्मेण, कर्मेणः प्रागात्मालङ्करणं ब्राह्मणानुज्ञापनं च ;
हुतप्रहुताहुताः पाकयज्ञाः पक्वद्रव्यकाः ; इष्मसमित्संख्या
दर्बीप्रमाणं च ; होमे रुच्युपनीतकर्तृत्वस्य क्षारादिसंस्पृ-
द्रव्यस्य च निषेधः ; काम्यानां यथोपदेशकर्तव्यता ;
श्रौतपुरोडाशादिस्थानेषु स्मार्तेषु चर्वादयः १११०.
निवीतप्राचीनावीतोपवीतानि क्रमेण मनुष्यपितृदेवकर्मसु ;
निवीतादिलक्षणानि ; यज्ञोपवीतशब्दव्युत्पत्तिः ; यज्ञोप-
वीतमाचमनं च ११११. पाकयज्ञसंस्थालक्षणम् ;
क्षयियवैश्याभ्यां ब्राह्मणस्य पुरोधानम् ; दैवकर्मधर्माः
पित्र्यकर्मधर्माश्च १११२.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् ; ब्रह्मोपवेशनं ब्रह्मप्रतिनिधिश्च ;
उदपात्रादिस्थापनमुत्तरतः ; शम्यानां परिधीनां च
विकल्पः, परिधानावश्यकता, परिसमूहनादिविधिः ;
ब्राह्मणानुज्ञा ; आधारवद्दर्बीहोमेषु याज्यापुरोनुवाक्ययो-
र्विधानम्, अनाम्नातेषु सर्वपायश्चित्तम् १३५८.
आग्निहोविकतन्त्रम् ; आपूर्विकतन्त्रम् १३५९.

बौधायनगृह्यशेषसूत्रम्

विवाहाङ्गकालः— १०४५.

कर्मपरिभाषा—

परिधिलक्षणम् ; इष्मलक्षणम् ; शम्यानां प्रकृति-
राकृतिर्मानं च ; मन्त्रानादेशे व्याहृतिर्भिर्होमः १११२.

सं. का. ८

असंस्कृतोपकरणकस्य होमस्य निषेधः ; कर्मसमाप्तावधे-
र्लौकिकत्वसंपत्तिः ; परिधीधमपवित्रयज्ञपात्राणां मानानि ;
कर्मवैकल्यफलानि १११३.

अग्निमुखम्—

आधारवद्दर्बीहोमपदार्थानुक्रमः १३५९. पत्न्या हविः-
शेषभक्षणस्य निषेधः १३६०. पात्रासादनक्रमः ; आपू-
र्विकतन्त्रम् ; पाकयज्ञेषु कर्तृस्तिष्ठत्वनिषेधः, पाकयज्ञसंस्था-
लक्षणम् ; आद्यन्तयोः परिषेचनम्, आधारसमिध आ-
वश्यकत्वम्, मेक्षणस्याऽऽहुतिसाधनत्वम्, हविर्विशेषेषु
हस्तस्य होमसाधनत्वम् ; पदार्थविशेषक्रमः ; उत्करहोम-
तन्त्रम्, स्थण्डिलकरणम् १३६१. अग्नेर्वैजनीया दोषाः
स्थापनमन्त्रश्च ; सिकतादोषाः तत्फलानि च १३६२. परि-
स्तरणविधिः, ब्रह्मोपवेशनम्, प्रणीतासादनं च ; दर्बी-
होमोपयोज्यदर्भाणां गणना ; स्थण्डिलकरणम् ; होमोप-
युक्तपदार्थानां देवताविधानम्, देवताज्ञानफलम् १३६३.
अग्निमुखपदार्थानुक्रमः १३६४. पञ्चावत्तिनामवदान-
धर्मः ; बहुदेवत्ये चतुरवत्तिनामवदानधर्मः ; आपूर्विक-
तन्त्रम् ; आग्निहोविकतन्त्रम् १३६६.

आश्वलायनगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७६.

पक्षविचारः ८८७.

नक्षत्रविचारः ८९६.

कर्मपरिभाषा—

अनादिष्टमन्त्रके होमे देवतानाममन्त्रः १११३.
समानकालानां पाकयज्ञानां समानतन्त्रता १११४.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणादिपशुक्षणान्तपदार्थक्रमः १३६६.
आज्योत्पवनम् १३६८. आज्यहोमेषु परिस्तरण-
विकल्पः ; पाकयज्ञेयाज्यभागविकल्पः ब्रह्मविकल्पश्च
१३७०. इष्मावर्हिषोः संनहनम् ; हविर्निर्वापः १३७१.
हविःप्रोक्षणम् ; अवघातः, फलीकरणम्, श्रपणम् ;
तण्डुलाभिमर्शः १३७२. हविषामभिधारः, उद्धासनम्,
आसादनं च, इष्माधानम् ; आधारौ आज्यभागौ च

१३७३. आहुतिदेशः १३७४. अवदानधर्मः १३७५.
स्विष्टकृद्धोमः ; पूर्णपात्रनिनयनम्, तस्यावभृथत्वम् ;
प्रकृततन्त्रस्य पाकयज्ञविषयत्वम् १३७६. दक्षिणा
१३७७.

आश्वलायनगृह्यपशिष्टम्

कर्मपरिभाषा—

स्नानं धौतानाद्र्वासःपरिधानं यज्ञोपवीतमाचमनं
प्राङ्मुखत्वमासीनत्वं दक्षिणाङ्गकारित्वं समाधानं चेत्यधि-
कारिधर्माः, मन्त्रान्ते कर्मकरणम्, प्रत्युचोक्तौ प्रति-
क्रमन्तं कर्मकरणम्, द्रव्यानादेशे आज्यं द्रव्यम्,
अवदानरहितहोमेषु तुल्यः अवदानवत्तु च दर्वी करणम्,
कठिनद्रव्यकेषु होमेषु पाणिः करणम्, कर्मावृत्तौ मन्त्रा-
वृत्तिः, कर्मान्ते आचमनम् ; मन्त्रेषु ऋष्यादिस्मरणे
केवलदैवतस्मरणे वा कर्माङ्गम् १११६.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम्, स्थण्डिलक्षणम् ; अग्निस्थापनम्,
अन्वाधानम्, अन्वाधानलक्षणम् ; इध्मावर्हिषोः सैनह-
नम्, रात्रिकरणम् १३७७. परिसमूहनम्, परिस्तरणम्,
पात्राद्यर्थे दर्भास्तरणम्, पर्युक्षणम् ; पात्रासादनम् ;
प्रणीताप्रणयनम् ; आज्यसंस्कारः ; सुक्लुवसंमार्गः १३७८.
ब्रह्मत्वप्रयोगः, ब्रह्मणः पञ्च कर्माणि ; स्थालीपाकतन्त्रम्
१३७९.

कौपीनकिगृह्यसूत्रम्

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७७.

पक्षविचारः ८८७.

तिथिविचारः ८८९.

कर्मपरिभाषा—

कर्मान्ते ब्राह्मणभोजने ब्राह्मणगुणः ; अनादिष्ट-
मन्त्रादिष्टदेवाक्कर्मेषु स्वाहाकारान्तस्य चतुर्थ्यन्तनाम्नो
मन्त्रत्वम् ; प्रतिश्रुवप्रकारोक्तहोमकल्पस्य सर्वहोमप्रकृति-
त्वम् ; हुताहुतप्रहुताप्रशिनानां लक्षणानि ; रौद्रादि-

मन्त्रोच्चारणे अनुपस्पृशः १११६. व्याहृतिग्रहणे व्यस्त-
समस्तग्रहणम्, अनादेशे व्याहृत्याहुतयः १११७.
अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम्, अग्निस्थापनम्, परिसमूहनम्
१३७९. परिस्तरणम्, ब्रह्मोपवेशनम्, प्रणीताप्रणयनम् ;
आज्यसंस्कारः ; अनुत्पवनम् ; आधारी, आज्यभागौ,
कुशप्रहरणम्, समिदाधानम्, पर्युक्षणम् १३८०. पाक-
यज्ञेषु प्रयाजाद्यभावः ; अनुत्पवनत्वं व्यूढजातत्वं च होतृ-
धर्मौ १३८२.

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

कन्या—वरवरणकालः— ८६८.

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७७.

पक्षविचारः ८८७.

तिथिविचारः ८८९.

नक्षत्रविचारः ८९७.

कर्मपरिभाषा—

स्मार्तकर्मव्याख्यानप्रतिज्ञा ; उदशयनादिः कर्मसामान्य-
कालः १११७ यज्ञोपवीतमधिकारिविशेषणम् ; प्रदक्षिण-
क्रियत्वम् ; प्रागुपक्रमतोदगुपक्रमता च वैकल्पिकी ; प्राग-
पवर्गतोदगपवर्गता च वैकल्पिकी १११८. पित्र्यकर्मकालः
१११९. पित्र्यकर्मेषु प्राचीनावीतमप्रदक्षिणक्रियत्वं
दक्षिणतोपवर्गता च ११२०. निमित्तसमनन्तरं नैमित्तिक-
कर्तव्यता ; शम्याः परिधयः ११२१. पाकयज्ञलक्षणम् ;
स्यनुपनीतकर्तृकस्य क्षारादिद्रव्यकस्य च होमस्य निधयः ;
काम्यानां बलीनां च यथोपदेशकर्तव्यता ११२२.

अग्निमुखम्—

परिस्तरणम् १३८२. पात्रासादनम् १३८३.
पवित्रसंस्कार—प्रोक्षणीसंस्कार—पात्रप्रोक्षणानां तृष्णीभावः
१३८४. प्रणीतासंस्कारः ; ब्राह्मणोपवेशनम् १३८५.
आज्यसंस्कारः १३८६. सुक्लुवसंमार्गः १३८७.
शम्यापरिधानम् ; परिधेयनम् १३८८. पैतृकेषु परिधेयने
विशेषः ; आधारी १३८९. आज्यभागौ १३९०.
प्रधानाहुतयः, जयादिहोमविष्टकृतान्ता उपहोमाः १३९१.

हिरण्यकेशिगृह्यशेषसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

प्राजापत्यादितीर्थानि ; कटिसूत्राहिल्यमधिकारि-
विशेषणम् ; सदशत्वादिधर्मकवस्त्रधारणं मीनं शिखा
उपवीतमूर्ध्वपुण्ड्रधारणं भस्मत्रिपुण्ड्रधारणं पवित्रपाणित्वं
चेत्यधिकारिधर्माः, उपवीतसंख्या, पवित्रलक्षणं च ;
प्राणायामलक्षणम् ; संध्यावन्दनमधिकारिविशेषणम् ; कर्म-
भेदेन विभक्त्यवस्था ; हस्तस्थिततीर्थानि ११२४.
पञ्चगव्यविधिः ११२५.

मानवगृह्यसूत्रम्

विवाहमुहूर्तः—

नक्षत्रविचारः ८९८.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च १४१८. पवित्र-
करणं स्थालीपाकश्रपणं च ; परिसमूहनादिबर्हिःस्तरणान्ताः
पदार्थाः १४२०. ब्रह्मार्थं पत्यर्थं च दर्भास्तरणम् ;
पात्रासादनम् ; आज्यसंस्कारः, संमार्गः, आज्यवेक्षणं
च ; इध्माधानम् आधारणं च १४२१. आज्यभागौ ;
साधारणाज्यहोमः १४२२. अवदानधर्मः प्रधानहोमश्च ;
जयहोमः स्विष्टकृद्धोमश्च ; साधारणाज्यहोमः ; समिदा-
धानम् उपस्थानं मार्जनं च १४२३. दक्षिणा ;
बर्हिःप्रहरणम् ; तन्त्रातिदेशः १४२४.

मैत्रायणीयगृह्यपशिष्टम्

कर्मपरिभाषा—

दक्षिणाप्रतिनिधिः, दक्षिणाया अवश्यंभावः ; दर्भ-
प्रतिनिधिः ११२५. इध्मसमिधः तत्प्रतिनिधिश्च ;
ब्रीहियवप्रतिनिधिः ; आज्यप्रतिनिधयः ११२६.

भारद्वाजगृह्यसूत्रम्

कन्या—वरवरणकालः— ८६८.

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७८.

पक्षविचारः ८८७.

परिधेयनम् १३९२. पाकयज्ञपदार्थः १३९३. ब्राह्मणा-
वेक्ष(आग्निहोत्रिक)तन्त्रम् १३९४. अवधातस्य पत्नी-
कर्तृकत्वम् ; श्रपणादिप्रधानहोमान्तपदार्थकर्मः १३९५.
अवदानधर्मः ; देवतानाम्नो मन्त्रत्वम् ; होमे
उपधातपक्षः १३९६. स्विष्टकृद्धोमः ; प्रधान—स्विष्टकृतो-
रवदानधर्मः आहुतिस्थानं च १३९७. बर्हिःप्रहरणम् ;
उत्तरतन्त्रम्, उत्तरपरिधेयनं वा मतभेदेन १३९८.
हविःशेषेण ब्रह्मत्विजभोजनम् ; पार्वणस्थालीपाके तन्त्राति-
देशः १३९९. पार्वणस्थालीपाकदक्षिणा ; स्थालीपाका-
न्तरेषु उक्ततन्त्रातिदेशः १४००.

हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्

विवाहमुहूर्तः—

तिथिविचारः ८८९.

कर्मपरिभाषा—

अनादिष्टमन्त्रेषु देवतानाम्नां मन्त्रता ; व्याहृति-
शब्दार्थः व्यस्तसमस्तहोमश्च ; अनादिष्टदेवतेऽन्नहोमे नाम-
मन्त्रविशिष्टदेवताविशेषविधिः ; अनादिष्टमन्त्रेऽन्नहोमे
देवतानाम्नां मन्त्रता ११२३.

अग्निमुखम्—

अग्निस्थापनम् १४०४. परिस्तरणम् ; ब्रह्मायतने
दर्भसंस्तरणम् ; आत्मन्यग्निग्रहणम् ; पात्रासादनम्,
इध्मसंनहनं च १४०५. ब्रह्मोपवेशनम् १४०७.
प्रणीतासंस्कारः १४०८. प्रोक्षणीसंस्कारः पात्रप्रोक्षणं च ;
दर्वासंमार्गः ; आज्यसंस्कारः १४०९. शम्यापरिधानम् ;
कर्तृपवेशनम् ; परिधेयनम् ; इध्माधानम् १४१०.
आधारी ; आज्यभागौ १४११. प्रधानाहुतिदेशः ;
साधारणाज्याहुतयः ; सर्वदेविहोमेषु कल्पातिदेशः १४१२.
होममन्त्राणां स्वाहाकारान्तता ; व्याहृतिहोमः १४१४.
साधारणाज्याहुतयः ; स्विष्टकृद्धोमः ; जयादिहोमानां
स्थानविकल्पः १४१५. जयहोमाः ; अभ्यातानहोमाः
१४१६. राष्ट्रकृद्धोमाः ; उत्तरपरिधेयनम् १४१७.
अन्नहोमेषु मन्त्रदेवताविधिः १४१८.

तिथिविचारः ८८९.

नक्षत्रविचारः ८९८.

कर्मपरिभाषा—

इधमसमिधः, दर्वाप्रकृतिकाष्ठं दर्वाप्रमाणं च; अनादिष्टमन्त्रके देवतानाम्नः मन्त्रत्वम्, अनादिष्टदेवताके अग्न्यादयो देवता मन्त्राश्च; स्वयंप्रयोजनयोरधिकारविन्ता; रौद्रादिकर्मोत्तरमनुपस्पर्शनम्; परिधिपरिमाणम् ११२७. अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापने च; परिस्तरणम्, ब्रह्मार्थे दर्भास्तरणम्, आत्मन्यग्निग्रहणम्, पात्रासादनम्, ब्रह्मोपवेशनम्, पवित्रकरणम्; प्रणीताप्रोक्षणी-संस्कारः, पात्रप्रोक्षणम्, दर्वासंमार्गः, आज्यसंस्कारः, शम्यापरिधानम्, कर्तृवपवेशनम्, आचमने च १४२४. परिधेचनम्, इध्माधानम्, आचारी, आज्यभागौ, प्रधानाहुतिदेशः, तन्त्रातिदेशः, मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता, अनादिष्टमन्त्रके देवतानाम्नः मन्त्रत्वम्, अनादिष्टदेवताके अग्न्यादयो देवता मन्त्राश्च, व्याहृतिहोमः, साधारणज्यहोमः, जवादिहोमः, पुनराज्यहोमः, स्विष्टकृद्धोमः, प्राजापत्यहोमः, दक्षिणा च; पयो-दधिपृषदाज्यानां संस्कारः, स्कन्दनभेदनादिनिमित्तक-प्रायश्चित्तानि १४२५.

काठकृद्धसूत्रम्

कन्या—वरवरणकालः— ८६८.

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७८.

नक्षत्रविचारः ८९८.

कर्मपरिभाषा—

अनादिष्टमन्त्रके देवताके तु मन्त्रदेवतयोर्विधानम्; शिल्पाभावे कौशी शिल्पा ११२८.

अग्निमुखम्—

औपमदेऽग्नौ पाकयज्ञाः; अग्निमुखपदार्थकमः; प्रधानावापः; साधारणज्यहोमः, स्विष्टकृद्धोमः, प्रायश्चित्तानि १४२६. परिस्तरणानुग्रहणविकल्पः १४२७.

वाराहगृह्यसूत्रम्

कन्या—वरवरणकालः— ८६८.

विवाहसुहृत्—

नक्षत्रविचारः ८९८.

कर्मपरिभाषा—

पाकयज्ञानामग्निविधानम्, पाकयज्ञपदार्थः, दर्शपूर्णमासप्रकृतिकत्वम्, विकारविशेषश्च ११२८.

अग्निमुखम्—

अग्निमुखपदार्थकमः १४२७.

आग्नेवेश्यगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्—

नक्षत्रविचारः ८९८.

कर्मपरिभाषा—

मन्त्रान्ते स्वाहाकारः, अनादिष्टमन्त्रेषु देवतानाम्नः, व्याहृतिर्ब्रह्मा व्यस्तसमस्तहोमश्च ११२८. अनादिष्टदेवतेऽब्रह्मोमे नाममन्त्रविशिष्टदेवताविशेषविधिः; अनादिष्टमन्त्रेऽब्रह्मोमे देवतानाम्नः मन्त्रता; वहिरादीनामवदानादीनां च मानानि; इत्यस्त्वितानि तीर्थानि दैवतानि च; आर्द्रवस्त्वमेकवस्त्वमेकं कर्माधिकारविशेषः; पञ्चशब्दविधिः; नैमित्तिकप्रायश्चित्तानि ११२९.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापने च; परिस्तरणम्; दधे-संस्तरणम्, आत्मन्यग्निग्रहणम्, पात्रासादनम्; ब्रह्मोपवेशनम्; पवित्रकरणम्, प्रणीता-प्रोक्षणीसंस्कारः, पात्रप्रोक्षणम्, दर्वासंमार्गः; आज्यसंस्कारः; शम्यापरिधानम्, कर्तृवपवेशनम्; परिधेचनम् इध्माधानं च १४२८. आचारी, आज्यभागौ, आहुतिदेशश्च; साधारणज्यहोमः, कन्यातिदेशः; साधारणहोमः, प्राजापत्यहोमः; स्विष्टकृद्धोमः; जवादिहोमस्थाने मतान्तरम्; जयहोमः; अग्न्यातानहोमः; राष्ट्रभूद्धोमः; स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापने च १४२९. होमसंनिधप्रायश्चित्तानि पयोदध्यादिसंस्कारश्च १४३०.

पारस्करगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७८.

पक्षविचारः ८८७.

तिथिविचारः ८९०.

नक्षत्रविचारः ८९८.

अग्निमुखम्—

अग्निमुखपदार्थकमः १४३१. सर्वहोमसाधारण्य-श्चतुर्दशाऽऽहुतयः १४३७. आज्यातिरिक्ते हविषि स्विष्टकृद्धोमकमः १४३९. जयाग्न्यातानराष्ट्रभूतां विधिः; जयहोममन्त्राः १४४०. अग्न्यातानमन्त्राः १४४१.

गोभिलगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्—

नक्षत्रविचारः ८९९.

कर्मपरिभाषा—

यशोपवीतमाचमने चाधिकारिविशेषणम्; कर्मकालः; गृह्यकर्मणां नान्दीश्राद्धपूर्वकत्वं दक्षिणान्तत्वं च; कर्मान्ते ब्राह्मणभोजनम् ११३०. मुख्यमुपवीतमनुकल्पसहितम् ११३१. यशोपवीतस्वरूपम्; प्राचीनावीतस्य स्वरूपं पितृकर्माङ्गता च ११३२. कर्मान्ते आचमनम्; कर्म-कालवर्हिर्भूतानि द्विराचमननिमित्तानि; इध्मसमिधः तदनुकल्पश्च; दैवपितृवर्हिःस्वरूपं वहिरनुकल्पश्च ११३३. परिधयः; मुख्यमाज्यं तदनुकल्पाश्च ११३४. कर्म-रणेषु परिसमूहनादेस्तन्त्रप्रयोगः, पूर्णपात्रपदार्थः; पाकयज्ञेषु ब्रह्मैवैक कृत्विक्; पाकयज्ञेषु स्वयं होमः; पाकयज्ञदक्षिणा ११३५. आहुतिधर्मातिदेशः; आज्य-होमेष्वाज्यभागयोः स्विष्टकृतश्च निषेधः; आज्यहोमेषु अनादिष्टहोमेषु च महाव्याहृतिहोमः; महाव्याहृत्या-हुतीनां त्रित्वचतुष्टयव्यवस्था ११३६. कर्मान्ते वामदेव्य-गानम् ११३७.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् १४४२. अग्निस्थापनम्; ब्रह्मोप-वेशनम् १४४३. ब्रह्मनियमाः; हौत्रब्रह्मत्वयोरेककर्तृकत्वे

विशेषविधिः १४४५. हविर्निर्वापः १४४६. अवघातः; फलीकरणं प्रक्षालनं च; तण्डुलावापः; स्थालीपाक-श्रपणम्; अभिधारणोद्गासनप्रत्यभिधारणानि १४४८. परिस्तरणम् १४४९. परिधिपरिधानम्; उदकार्ये खुवः प्रणीता वा १४५०. इध्माधानम् आज्यसंस्कारश्च १४५१. आज्यस्थालीपाकयोरुद्गासनदेशो; उपघातहोम-तन्त्रम्; उपस्तीर्णाभिधारिततन्त्रम्, तत्र आज्यभागौ १४५५. अवदानधर्मः; आग्नेयाहुतिः १४५६. स्विष्ट-कृद्धोमः; व्याहृतिहोमः १४५७. प्रधानाहुतिस्थानम्; मेक्षणप्रतिपत्तिः १४५८. हविःशेषभोजनम्; खुवानु-ग्रहणविकल्पः; यज्ञवास्तुकर्म १४५९. सहविःशेषा-न्नेन ब्रह्मतर्पणम् १४६१. ब्राह्मणभोजनम्; ब्रह्मणे दक्षिणादानम्; मन्त्राणां स्वाहाकारान्तता; वक्ष्यमाण-धर्माणां काम्यविषयत्वं काम्याकाम्यविषयत्वं वा १४६२. भूमिजपः, परिसमूहनम् १४६३. विरूपाक्षमन्त्रजपः १४६४. प्रपदमन्त्रजपः १४६६.

खादिरगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७८.

पक्षविचारः ८८७.

कर्मपरिभाषा—

औत्सर्गिकः कर्मकालः; कर्मान्ते ब्राह्मणभोजनम्; यशोपवीतम्; प्राचीनावीतम् ११३७. कर्मान्ते आच-मनम्; आसनादिदर्भणासुदगग्रता; कर्वादेः प्राङ्मुख-त्वम्; स्नानं सशिरस्कस्य; अनादिष्टकरणके दक्षिणपाणेः करणत्वम्; परमन्त्रादिना पूर्वमन्त्रान्तबोधः ११३८. पाकयज्ञसंज्ञा; पाकयज्ञेषु ब्रह्मैव कृत्विक्; हौत्रस्य यज-मानकर्तृकता; आज्यहोमेष्वाज्यभागस्विष्टकृतमभावोऽना-देशो; गृह्याग्निलक्षणम्; द्रव्यानुक्तावाज्यं द्रव्यम्; मन्त्रानादेशे देवतानाम्नो मन्त्रत्वम् ११३९.

अग्निमुखम्—

होमकर्तृरग्नेः पश्चादवस्थानम्; मन्त्राणां स्वाहाकारा-न्तता; ब्रह्मधर्माः; हौत्रब्रह्मत्वयोरेककर्तृकत्वे विशेषः; अव्यावृत्तिरव्यवायश्च यजमानधर्मौ; स्थण्डिलकरणम्

१४६७. अग्निस्थापनम् ; परिसमूहनम् ; भूमिजपः ;
परिस्तरणकल्पाख्यः १४६८. पवित्रकरणम् ; आज्य-
संस्कारः ; पर्युक्षणम् ; इध्माधानम् ; प्रपदजपः १४६९.
महाव्याहृतिहोमः ; प्राजापत्यहोमः ; प्रायश्चित्तहोमः
१४७०. हविर्निर्वापः ; हविःप्रक्षालनम् ; हविःश्रपणम् ;
हविरभिघारणप्रत्यभिघारणे ; उक्तकल्पातिदेशो होमान्तरेषु ;
पात्रासादनम् १४७१. आज्यभागौ ; अवदानधर्मः ;
प्रधानहोमः ; स्विष्टकृद्धोमः ; समिदाधानम् १४७२.
यज्ञवास्तु ; ब्रह्मणे हविःशेषदानम् ; दक्षिणादानम्
१४७३.

जैमिनिगृह्यसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

पाकयज्ञानां गृह्याग्निसाध्यत्वम् ; यज्ञोपवीताच-
मनयोः कर्माङ्गता ; दर्शपूर्णमासतन्त्रातिदेशः पाकयज्ञेषु ;
इध्मवर्हिःपुष्याज्यानां मुख्यकल्पा अनुकल्पाश्च ११४०.
अग्निमुखम्—
स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; पात्रासादनं
पात्रप्रोक्षणं च १४७३. आचमनम् ; भूमिजपः ; परि-
समूहनम् ; परिस्तरणम् ; पवित्रकरणम् ; आज्य-हविः—
प्रणीता-सुवाणामुत्पवनम् १४७४. प्रणीताप्रणयनं विरु-
पाक्षजपश्च ; सुवसंमार्गः ; जन्तुपाते पुनराज्यसंस्कारः
१४७५. परिधिपरिधानम् ; परिधेचनम् ; इध्मा-
धानम् ; आधारी आज्यभागौ च ; आहुतिदेशः
व्याहृतिहोमश्च १४७६. पूर्वपूर्वाहुत्यपेक्षयोत्तरोत्तराहुति-
देशः ; स्विष्टकृद्धोमः ; अवदानधर्मः ; उपस्तरणाभिघा-
रणसाधनम्, होमकल्पातिदेशः ; प्रस्तर-वृणानु-
प्रहरणम् ; समिदाधानम्, प्रायश्चित्ताहुतयः १४७७.
दिक्षु अपामुत्प्रेकः ; अपां निनयनम्, अक्षिविमारजनम्,
अग्नौ दर्भपरिध्याधानम्, वामदेव्यगानम्, पर्युक्षणम्,
दक्षिणादानम् १४७८.

कौशिकगृह्यसूत्रम्

विवाहसुहृत्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८७९.

नक्षत्रविचारः ८९९.

कर्मपरिभाषा—

दैवकर्मसु कर्तुः प्राङ्मुखत्वम्, मन्त्राणासुपाङ्मुख-
त्वम्, यज्ञोपवीतम्, प्राक्क्रियत्वमुदक्क्रियत्वं वा, प्रागुदगपवर्ग-
त्वम्, त्र्यवराधत्वम्, प्रदक्षिणक्रियत्वम्, स्वाहाकार-
वषट्कारवत्त्वम्, बर्हिषः पर्वलूनत्वं च ; पितृ-
कर्मसु प्राचीनावीतम्, दक्षिणदिक्क्रियत्वम्, दक्षिण-
प्रत्यगपवर्गत्वम्, सङ्कृतम्, प्रसव्यक्रियत्वम्, स्वधा-
कारनमस्कारवत्त्वम्, बर्हिष उपमूलदनत्वं च ११४०.
बर्हिर्लवनप्रकारः ; समानकालहोमानां तन्त्रप्रयोगः ;
अश्रातिविधौ स्थालीपाकस्य, जुहोतिविधौ आज्यस्य, आद-
धातिविधौ समिधः, आवपतिविधौ व्रीहियवतिलानाम्,
भक्षयतिविधौ क्षीरौदनपुरोडाशरसानाम्, प्रयच्छति-
विधौ मन्योदनयोः कर्माङ्गता ; पूर्वशब्दः त्रिपतीयसूक्तस्य,
उदकशब्दः उदपात्रस्य च बोधकः ; वानस्पत्यसंभाराह-
णम् ; कर्मणामोत्सर्गिको देशः ; ततो ग्रामोपावर्तनविधिश्च ;
संपातवतां परिगणनम् ; अभिमन्त्रणम् ; स्त्रीव्याधितयोः
स्नानकल्पः ; मन्थौदनदानस्य प्रपादनपूर्वकत्वम् ११४१.
वासितवन्धनविधिः ; अभिमन्त्रणहोमयोरन्वारम्भः ; अग्नेः
पश्चात् चर्मणि हविःसंस्कारः ; आनहुहशकृत्पण्डस्य
जीवघाल्यचर्मणः अकर्णाश्मनश्च कर्माङ्गता ; आग्रव-
नावसेचनयोरचमननियमः ; संपातस्य अशनमञ्जनं
वा ; धूमनियमनम् ; कर्तृशौचस्य कर्माङ्गता ; निशकर्मसु
साधारणविधिः ; स्वस्त्ययनेषु साधारणविधिः ; अधि-
करणं कर्तुर्दक्षिणा ; उदकक्रियायाः त्रिरावृत्तिः ; अनन्तर-
पठितसूक्तानां संहत्य प्रयोगः ११४२. शान्तसंभारस्त्री-
त्सर्गिकत्वम् ; अधिकृतस्य उत्तरत्र संवन्धः ; सैनिकृष्टा-
सैनिकृष्टयोः सैनिकृष्टे कार्यसंप्रत्ययः ; दर्भेलवित्रदान-
मन्त्रः ; सामान्यस्तक्षणमन्त्रः ; सामान्यः प्रक्षालनमन्त्रः ;
उद्वस्त्रमुसलप्रक्षालनमन्त्रः ; शान्तवृष्टौपधिपरिगणनम् ;
परिगणितौपधीनां जीर्णत्वं कर्माङ्गम् ; चतुर्विधसी-
सानि ११४३. चतुर्विधरसाः ; मिश्रधान्यानि ; प्रती-
कान् प्रतीकं यावदेकमन्त्रना ; अनुषङ्गस्य यथार्थत्वम् ;
वास्तोष्तीयसंस्कृतमन्त्राः ; मानुषानामसंस्कृतमन्त्राः ; चानन-

संस्कृतमन्त्राः ; शान्त्युदकसूक्तानि शान्त्युदकविधिश्च
११४४.

अग्निमुखम्—

अविपर्यावृत्तिः अव्यवायः भुग्जानुता च कर्तृधर्माः ;
तण्डुलकरणार्थं कृष्णाजिनास्तरणं पवित्रकरणं च ; हविषो
निर्वापः प्रोक्षणं च ; अवघातः १४७८. चरुश्रपणम् ;
इध्मावर्हिषोरासादनं प्रोक्षणं च ; दर्भमुष्टिनिधानम् ;
ब्रह्मासनस्थापनम् ; परिस्तरणम् ; कर्मसंनिपतितस्य
संस्कारावश्यकता ; पात्रासादनम् ; आज्यसंस्कारः ;
हविःसंस्कारः ; इध्माधानम् १४७९. उदपात्रासादनम् ;
पर्युक्षणं प्रपदनं च ; ब्रह्मोपवेशनम् ; सुवसंस्कारः ; ग्रह-
ग्रहणम् ; पुरस्ताद्धोमः १४८०. उदपात्रे संपातनयनम् ;
आज्यभागौ ; प्रधानाहुतिदेशः ; अवदानधर्मः ;
साधारणाहुतयः ; आहुतीनां संहतत्वं देशश्च ; पार्वण-
प्रधान-समृद्धि-होमस्थानम् १४८१. साधारणाज्य-
होमः ; स्विष्टकृद्धोमः ; सर्वप्रायश्चित्तीयहोमाः ; प्राय-
श्चित्तहोमाः ; संस्थितहोमाः ; चतुर्गृहीतहोमः ; बर्हि-
रनुप्रहरणम् ; संस्त्रावहोमः ; सुवनिधानम् ; समिदा-
धानम् ; सुवनिर्माणम् १४८२. विष्णुकमकमणम् ;
आदित्यदर्शनम् ; बर्हिषि उदपात्रनिनयनम् ; समिदा-
धानम् ; परिधेचनं शेषहविरुद्रासनं च ; दक्षिणा ;
ब्राह्मणभोजनम् ; उक्ततन्त्रातिदेशः पाकयज्ञेषु ; होमेषु
व्युद्धारकल्पः १४८३. यथायज्ञविस्तारं यज्ञशाला-
विस्तारः ; वेदिकरणम् ; रेखाकरणम् अग्निस्थापनं च ;
इध्माधानम् ; दर्भसंस्तरणम् ; ब्रह्मोपवेशनम् १४८४.
सर्वकर्मणामाद्यन्तधोरभ्यातानहोमः १४८५.

वैखानसगृह्यसूत्रम्

कर्मपरिभाषा—

हस्तस्थिततीर्थानि तत्साध्यकर्मणि च, यज्ञोपवीत्या-
दिलक्षणानि ; स्थण्डिल-परिस्तरण-परिधि-प्रोक्षणकूर्च-
पवित्र-समिधां मानानि ; दैव-पितृकर्मसु संभारस्थान-
भेदः ११४५. दैविक-पैतृककर्मधर्माः ; विशेषानुक्ती
होमसाधनहविर्मन्त्रप्रायश्चित्तविधयः ११४६.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ; वेदिपरिमार्जनम् ;
ब्रह्मसोमयोर्वरणं प्रोक्षणं च ; बर्हिरादिप्रोक्षणं परिस्तरणं
परिधानं च १४८५. परिधेचनम्, प्रणीताप्रणयन-
संस्कारः, प्रणीताप्रणयनम् ; सुवसंस्कारः, आज्य-
संस्कारः, समिद्धापनादि ; देवतावाहनम्, निर्वापादि
१४८६. पर्युक्षणम्, इध्महवनम्, चन्द्रमआप्यायनम् ;
आधाराज्यभागाज्याहुतिरूपमग्निमुखम्, आज्याहुतयः ;
सामान्यतः क्रियाया होममन्त्राः १४८७. जयहोमः ;
अभ्यातानहोमः ; राष्ट्रभृद्धोमः ; स्विष्टकृद्धोमः, प्राय-
श्चित्ताहुतयः, समिदाहुतयः, पूर्णाहुतिः, चर्वाहुतिः,
संस्त्रावहोमः, आज्यशेषाहुतिः ; तर्पणम् १४८८.
प्रवाहणम्, पवित्रहोमः, दिक्परिषेकः, आधावस्त्रावः,
प्रणिधिजलस्त्रावः, प्रणिधिविसर्जनम् ; सुवविसर्जनम्,
वर्षिष्ठसमिदादिहोमाः, अग्निच्छिन्नदाहः, विभूति-
धारणम्, प्रोक्षणम्, अग्न्यादित्योपस्थानम्, अग्निविस-
र्जनम् ; क्रियालोपादिनिमित्तकप्रायश्चित्तानि १४८९.

गृह्यान्तरम्

अग्निमुखम्—

पुनर्भूतसंस्कारः ; परिस्तरणम् ; आज्यहविषोरासादन-
स्थानम् ; होमे सुक्लुवयोरुपयोगः १४९०.

गृह्यपरिशिष्टम्

विवाहसुहृत्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८७९.

परिशिष्टम्

कर्मपरिभाषा—

दर्भदिरयातयामता पुनरुपयोगश्च ; दर्भानां पुनरुप-
योगापवादः ; पृषदाज्यसंज्ञा आमिक्षासंज्ञा च ; यज्ञो-
पवीतादिलक्षणानि तेषां कर्मभेदेन विनियोगश्च ११४६.
प्रोक्षणादौ हस्तमुद्राभेदः मुद्राहीनप्रोक्षणे दोषश्च ; परसूत्र-
परिग्रहनिषेधः ११४७.

अग्निमुखम्—

सधूमाम्नौ होमे दोषः १४९०.

ऋग्विधानम्

अग्निमुखम्—

पूर्णहृतिः ; अग्न्यर्चनम् ; अग्न्युपस्थानम् १४९०.

ऋग्वेदसर्वानुक्रमणी

कर्मपरिभाषा—

ऋष्यादिज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम् ११४७.

यजुर्वेदसर्वानुक्रमणी

कर्मपरिभाषा—

ऋष्यादिज्ञानस्य कर्माङ्गत्वम् ११४७.

गौतमः

विवाहमुहूर्तः—

सिंहस्थ—मकरस्थयुग्मनिर्णयः १०१८.

कर्मपरिभाषा—

धर्मे अस्वातन्त्र्यं स्त्रियाः ; दानस्योदकपूर्वकता ११४८. उदङ्मुखताव्यवस्था ; एकवस्त्रतानिषेधः ; आसुरीकक्षावन्धननिषेधः १४४९.

हारीतः

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

वक्रान्तिवारगगुर्गनिर्णयः १०३१.

कर्मपरिभाषा—

हस्तस्थिततीर्थानि तस्याध्यकर्माणि च ; पवित्रधारणम् ; स्वयमाहूतमग्निदादीनां कर्माङ्गता, अन्यथा दोषः ; कर्माङ्गदभेदगुणाः ११४९. दर्मादिसंज्ञाः ; त्याग्यदर्माः ; पुनरुपयोग्या दर्माः ११५०. पवित्रधारणम् ; ग्रन्थि-युक्तापवित्रवत आचमननिषेधः ; कुशप्रतिनिधयः ; शीचस्य कर्माङ्गता ; संकल्पे कालनिर्देशः ; उपवीतवि-शेषः ; अनुष्ठानस्य संकल्पामिष्टापूर्वकत्वम् ; विध्यति-क्रमे कर्मफलभावः ११५१.

अग्निमुखम्—

हग्न्यनदोषाः १४९०.

लघुहारीतः

कर्मपरिभाषा—

पुनरुपयोगानर्हा दर्माः ११५१. पुनरुपयोगार्हा दर्माः ; करे सुवर्ण—रजत—कुशधारणम् ; दर्भाणामुदकस्य संख्यानस्य च क्रमेण संध्यादानजपाङ्गत्वम् ११५२. सपवित्राचमने नोच्छिष्टत्वम् ; शुक्तदोषकुशत्यागः ; चातु-र्मास्ये बर्हिर्भिष्मच्छेदननिषेधः ; स च पुरुषार्थे इति टीकाकृतमतम् ११५३.

वृद्धहारीतः

कर्मपरिभाषा—

पवित्रकदर्भगुणाः ; ब्रह्मग्रन्थिवर्तुलग्रन्थियुतपवित्रयोः कर्मभेदेन व्यवस्था ; पुनरुपयोगानर्हा दर्माः ; आचमने सपवित्रकरत्वम् ; दर्भ—कुश—तृणलक्षणानि ; कुशासन-प्रशंसा ; धार्मिकस्य कर्माधिकारः ; आश्रमभेदेनोपवीत-संख्यानियमः ; अहतवस्त्रलक्षणम् ; देवतीर्थविनियोगः ११५३.

बौधायनः

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७९.

कर्मपरिभाषा—

यज्ञोपवीतम् ११५३. प्राचीनावीतम् ; निवीतम् ; अपोवीतम् ; हस्तस्थिततीर्थानि ११५४. अबुपस्पर्शन-निमित्तम् अबुपस्पर्शानुक्त्यपश्च ; कर्मकाले नाभेरधः स्पर्शननिषेधः ; पादस्पृष्टस्य प्रक्षालनम् ; अबुपस्पर्शन-निमित्तानि ; निमित्तविशेषे दक्षिणबाहूद्वरणम् ११५५. मोक्षरीयन्वमधिकारिविशेषणम् ; वस्त्रिजानुतानिषेधः ; कर्तुरेकवस्त्रत्वादेनिषेधः ११५६. दानप्रतिग्रहयोरङ्गुष्ठ-बहिर्भावस्य आचमने तिष्ठस्वस्य च निषेधः ; दाने आद्यन्तयोर्जलदानम् ; द्विराचमननिमित्तानि ; कर्तुर्ध्या-व्यायं स्थानासनाद्यनुमतिः ; मुख्यायं तत्प्रतिनिधयश्च ११५७. आमेयादितीर्थानि तेषां विनियोगश्च ; मौनं कर्तुर्धर्मः यावदर्थसंभाषणानुमतिश्च ; प्राणायामस्व-रूपम् ; हस्तमानस्वरूपम् ; स्वयाम्वायुपरिग्रहनियमः ११५८.

अग्निमुखम्—

अन्तरागमननिषेधः १४९०. आहुतिमानम् १४९१.

आपस्तम्बः

कर्मपरिभाषा—

अग्निकार्योपयुक्तदोषेणोदकेन लौकिककर्मकरणनिषेधः ; ओंकारपूर्वकत्वमनुज्ञादिवाक्यानाम् ११५८. ओंकार-प्रयोगे मात्रानियमः ; यज्ञोपवीतिकर्तृकाणि कर्माणि ११५९. असु आचमननिषेधः ; किंचिदप्रायत्यनिमित्ता-पवादः ; अबुपस्पर्शननिमित्तानि ; लौकिकफलोद्देशेन धर्मा-चरणनिषेधः ११६०. दानानामुदकपूर्वकता तदपवादश्च ; क्षारादिसंसृष्टस्य होमनिषेधः ; अभोजनीयद्रव्येण याग-निषेधः ; स्यनुपेतयोर्होमानधिकारः ; प्रयोजयिताऽनुमन्ता कर्ता च फलभागिनः ११६१. यत्नाधिक्ये फलाधिक्यम् ; दक्षिणबाहूद्वरणनिमित्तानि ; पादुकावर्जननिमित्तानि ; आर्द्र-वस्त्रतावहिर्जातुतयोर्निषेधः ११६२. शुक्लवस्त्रतार्द्रवस्त्र-तयोर्व्यवस्था ; नीलवस्त्रधारणनिषेधः ; समिधिधूमपरिधि-मानानि ११६३.

अग्निमुखम्—

अप्रोक्षितेन्धनाधाननिषेधः ; रेव्याकरणम् ; अवोक्षण-शोषोदकोत्सेकः १४९१.

वसिष्ठः

प्रश्नविचारः—

दैवज्ञगुणाः प्रश्नकरणप्रकारश्च ; शुभाशुभग्रहयोगाः ८१५. शास्त्रविरुद्धफलादेशो दोषः ८१६.

कूटविचारः—

कूटगणना ८२५.

कूटविचारपरिभाषा ८२६.

वस्यकूटम् ८३१.

ताराकूटम् ८३३.

योनि कूटम् ८३४.

ग्रहमैत्रीकूटम् ८३७.

गणकूटम् ८४२.

राशिकूटम् ८४४.

सं. का. ९

नाडीकूटम् ८४७.

माहन्द्रकूटम् ८५०.

स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१.

वेधकूटम् ८५२.

भूतकूटम् ८५३.

लिङ्गकूटम् ८५३.

जातिकूटम् ८५४.

पक्षिकूटम् ८५४.

योगिनीकूटम् ८५५.

गोत्रकूटम् ८५५.

आयकूटम् ८५६.

सुधांशुयुक्कूटम् ८५६.

कूटापवादाः ८५९.

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७१.

वर्षविचारः ८७३.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८७९.

पक्षविचारः ८८७.

तिथिविचारः ८९०.

वारविचारः ८९३.

नक्षत्रविचारः ८९९.

योगकरणविचारः ९०४.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.

लग्नशुद्धिविचारः ९१२.

महादोषाः—महादोषगणना ९१७. पञ्चाङ्गदोषः ;

संक्रान्तिदोषः ९१८. सग्रहदोषः (संग्रहदोषः) ९२०.

कर्तरीदोषः ९२१. नवांशदोषः ९२३. षडष्टरिप्फ-

चन्द्रदोषः ९२६. पापषड्वर्गदोषः ९२८. कुजाष्टम-

दोषः ; भृगुषट्कदोषः ९३२. गण्डान्तदोषः ; नक्षत्र-

गण्डान्तः ; तिथिगण्डान्तः ; लग्नगण्डान्तः ९३३.

खार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः) ९३६. वारदोषः

९३८. विषघटीदोषः ९४१. अष्टमलग्नदोषः ९४३.

अकालवृद्धिदोषः ९४६. कुमुहूर्तदोषः (दुर्मुहूर्तदोषः)
९४७. महापात-वैधृति-दोषः ९४९. उदयास्तदोषः
९५०. महणभ-उत्पातभ-कूरग्रहविद्वभ-दोषाः ९५२.
महादोषसामर्थ्यम् ९६०.
अल्पदोषाः—अल्पदोषगणना ९६२. उपग्रहदोषः
९६३. पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः) ९६५.
दम्भतिथिदोषः ; पङ्ग्वन्धकाणवधिराख्यलशदोषाः ९६७.
जामिषदोषः ९७०.

देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७६.

दोषापवादाः ९७८.

विवाहलग्नजन्मलग्नकादीनग्रहबलाबलविचारः ९८५.

गुरुर्कबलविचारः १००८.

सहस्य—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१८.

गुरुकादीनां बाल्यादिविचारः १०२५.

वक्रानिचारगुरुनिर्णयः १०३१.

गुर्यादित्याख्यदोषविचारः १०३२.

गोश्रुतिकादिलशविचारः १०३३.

ग्रहणादिषु वर्गकालविचारः १०३९.

घटिकापात्रादिविचारः— १०५०.

कागृहग्रहवैकालः— १०५५.

द्वितीयादि विवाहकालः—

द्वितीयादिविवाहेषु वर्षे मासश्च १०७३.

कर्मपरिभाषा—

आत्मव्यवस्थाप्रयुक्ता कर्माधिकारव्यवस्था तदपवा-
दश्च, आचारण्टसंज्ञा ११६३. हस्तस्थिततीर्थानि ; पुन-
राचमननिमित्तानि ; प्राणायामस्वरूपम् ; श्रौतवस्त्रधारणम्
अलङ्कारः शौचं मौने जितेन्द्रियत्वं च कर्तव्यमार्गः ; कर्तुः
शुक्लवस्त्राद्रवस्त्रयोर्यवस्था ११६४. मौने कर्तव्यमः
तदपवादश्च ; वार्हग्यकुशकाशादिदेवताः ; सर्वोपायगणः ;
सुकृत्यपतिविधी ११६५.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् १४९२. विमृतिधारणम् ; शान्ति-
पाठः ; दक्षिणादानम् ; अष्टिद्रवधारणम् ; देवताविस-
र्जनम् ; आचार्यादवरणम् १४९३.

लघुवसिष्ठः

कूटविचारः—

कूटविचारपरिभाषा ८२६.

विवाहमुहूर्तः—

अयन—कृतु—मासविचारः ८८१.

वृद्धवसिष्ठः

कर्मपरिभाषा—

पवित्रादेः रौद्रत्वादित्वातुर्विध्यम् ; दर्भाणां सम-
विधत्त्वम्, लवने कालादिनियमश्च ; कुशप्रतिनिधयः
विश्वामित्रशब्दनिर्वचनं च ; ब्रह्मशिवत्वस्य कर्माङ्गता
११६५.

विष्णुः

कर्मपरिभाषा—

आचमननिमित्तानि ११६५. गवां मङ्गल्यपङ्कजम् ;
प्राणायामलक्षणम् ; वैवाहिकामौ पाकयज्ञाः ; श्रौतस्मार्त-
लौकिकादीनां कर्मभेदेन व्यवस्था ; हस्तस्थिततीर्थानि ;
स्नानमधिकारविशेषणम् ११६६. रात्रिगृहीतस्योदकस्य
कर्मानर्हता ; दक्षिणवाहूद्वरणनिमित्तानि ; प्रायज्यार्थ-
माचमनम् ; कर्मादौ संकल्पस्य कर्तव्यता ; दक्षिणाभि-
मुखत्वस्य पित्र्यकर्माङ्गता उत्तराभिमुखत्वस्य च दैवकर्मा-
ङ्गता ; काचद्वाराणां कुशप्रतिनिधित्वम् ; दर्भाणामया-
तयामता ११६७.

अग्निमुखम्—

निर्धूमप्रदीपशेहोमाधिकरणवर्णनम् ; अन्यथा दोष-
फले च ; अग्नेः कर्णाद्यवयवेषु हेमि अनिष्टफलम्,
जिह्वायु होमविधानम्. कर्णाद्यवयवविभागनं च १४९३.

अङ्गवः लिखितः अङ्गवलिखितौ च

कर्मपरिभाषा—

स्नानमधिकारविशेषणम् ११६७. प्राणायामस्वरूपम् ;
हस्तस्थिततीर्थानि ; आचमनविधिः ; पुनराचमननिमि-
त्तानि ; ब्राह्मणपरीक्षा ; यज्ञयात्राशुद्धिः ; रजस्वलाशुद्धिः
कर्मपिशा ; आचमननिमित्तानि ११६८. दर्भाणामया-
तयामता पुनरपयोगश्च ; दर्भाणां पुनरपयोगानर्हता ;

काशस्य कुशप्रतिनिधित्वम् ; कर्तुराद्रवस्त्रत्वं वह्निर्जानु-
हस्तत्वं च कर्मनिष्फलताप्रयोजकम् ; पवित्रे वर्णभेदेन
दर्भसंख्याभेदः ; आसाहुतिमृत्तिकाणां परिमाणम् ११६९.

महाभारतम्

कर्मपरिभाषा—

दक्षिणवाहूद्वरणनिमित्तानि ; कर्मार्थं वस्त्रपरिवर्तः ;
कर्माह्वयत्वम् ११६९. कर्मणि ओंकारप्रयोगः ; कर्मभेदे-
नोंकारमात्राभेदः ; कर्मसाधनगङ्गोदकस्तुतिः ; ताम्र-
पात्रस्य बल्यादिदानसाधनताविधानम् ; सामान्यदक्षिणाः ;
कर्मविशेषे कालनियमः ; मात्यधारणविधिः ; मुख्यदीपः
तदनुकल्पश्च ११७०.

मनुः

कूटविचारः—

कूटापवादाः ८६०.

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

विवाहमुहूर्तः—

तिथिविचारः ८९०.

द्वितीयादिविवाहकालः—

द्वितीयादिविवाहेषु वर्षम् १०७३.

कर्मपरिभाषा—

सकामतानिष्कामतयोः कर्मभेदेन व्यवस्था निष्काम-
कर्मयोगो वा मतभेदेन ११७०. काम्यकर्मणां यथा-
विध्यनुष्ठाननियमः ११७४. आचमने तीर्थेनियमः
११७५. हस्तस्थिततीर्थानि ; उपवीति—प्राचीनावीति—
निवीतिलक्षणानि ११७६. औपासनाग्निसाध्यानि कर्माणि
११७७. चाण्डालाद्यभिवीक्षितस्य कर्मणस्तदङ्गस्य वा
निष्फलत्वम् ; सामान्यदैवकर्माङ्गानि ११७९. हविष्य-
द्रव्याणि ; प्राचीनावीतमप्रदक्षिणत्वं दर्भपाणित्वं च
पित्र्यकर्माङ्गानि ११८०. दक्षिणवाहूद्वरणनिमित्तानि ;
आचमननिमित्तानि ११८१. अनापदि आपत्कल्पस्य
निष्फलत्वम् ११८२. आर्तिवज्यानर्हता आर्तिवज्यार्हता
च ११८३. दक्षिणहस्तः, यशोपवीतम्, प्रादक्षिण्यम्,
अवण्डवस्त्रत्वम्, अलम्बितवस्त्रार्थत्वम्, उत्तरीयवरवं
च कर्माङ्गानि ११८४.

वृद्धमनुः

कर्मपरिभाषा—

रजकयूतोपभुक्तवस्त्रयोः कर्मानर्हता ११८४. प्राणा-
यामस्य कर्माङ्गता ; स्वसूत्राभावे परसूत्रीयकर्माङ्गता ; देशा-
न्तरलक्षणम् ११८५.

याज्ञवल्क्यः

कर्मपरिभाषा—

आचमनकल्पः ११८५. हस्तस्थिततीर्थानि ; प्राणा-
यामकल्पः ११८६. श्रौतस्मार्तकर्मणां क्रमेण श्रौतस्मार्ता-
ग्निसाध्यत्वम् ११८७. काम्यकर्मणो हीनकल्पत्वं निष्फ-
लम् ; द्विराचमननिमित्तानि— ११८९. वर्जनीयानि
वस्त्राणि ११९०.

अग्निमुखम्—

विष्णुस्मरणम् १४९३.

योगियाज्ञवल्क्यः

कर्मपरिभाषा—

आसुरकस्यावन्धनिषेधः आसुरकस्यास्वरूपं च
११९०. वस्त्रानुकल्पः ; हस्तस्थिततीर्थानि ; विध्यति-
क्रमस्य फलप्रतिबन्धकत्वम् ; विष्णुस्मरणस्य कर्मविकलता-
समाधायकत्वम् ११९१. मन्त्रादौ ओंकारप्रयोगावश्य-
कता ; कर्तुरेकवस्त्रत्वनिषेधः ; स्नानस्य सप्तविधातुकल्पाः ;
मन्त्रादौ ओंकारप्रयोगस्य ऋष्यादिज्ञानस्य चाऽऽवश्यकता
ऋष्यादिस्वरूपं च ११९२. मौनलोपे प्रायश्चित्तम्
११९५. जपादिकाले स्त्रीशूद्रादिभिः सह संभाषणनिषेधः ;
चाण्डालादीनां दर्शनादिनिषेधः, दर्शनादौ शुद्धिहेतुः,
मौनापवादश्च ; श्रद्धा—विधि—भावानां कर्मफलहेतुत्वम् ;
अनुपस्पर्शननिमित्तानि ११९६.

नारदः

प्रश्रविचारः—

दैवशुभः प्रश्रकरणप्रकारश्च ; शुभाशुभग्रहयोगाः ;
फलादेशे जन्म—प्रश्न—विवाहकालीना ग्रहयोगाः जन्म-
कालदोषाश्च विचारणीयाः ८१६. शुभाशुभनिमित्ता-
दिभिः शुभाशुभफलादेशः ८१७.

कूटविचारः—

कूटगणना ८२५.
वर्णकूटम् ८२९.
ताराकूटम् ; दुष्टताराः ; शुभताराः ८३३.
योनिक्कूटम् ८३५.
ग्रहमैत्रीकूटम् ८३७.
गणकूटम् ८४२.
राशिकूटम् ८४४.
नाडीकूटम् ८४८.
स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१.
कूटापवादाः ८५९.
वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.
एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

कन्या—वरवरणकालः— ८६८.

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७१.
वर्षविचारः ८७३.
अयन—ऋतु—मासविचारः ८७९.
पक्षविचारः ८८७.
तिथिविचारः ८९०.
वारविचारः ८९३.
नक्षत्रविचारः ८९९.
योगकरणविचारः ९०५.
ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.
लग्नशुद्धिविचारः ९१२.

महादोषाः— महादोषगणना ९१७. पञ्चाङ्गदोषः ;
पञ्चाङ्गदोषपरिहारोपायः ९१८. संक्रान्तिदोषः ९१९.
समग्रदोषः (संग्रहदोषः) ९२०. कर्तरीदोषः ९२२.
नवांशदोषः ९२४. षडष्टरिफचन्द्रदोषः ९२६. पाप-
पह्वर्गदोषः ९२९. पुष्कर(ल)भागाः ; अभिजिह्वाभागाः
९३०. कुजाष्टमदोषः ९३२. भृगुषट्कदोषः ; तिथिग-
णहान्तः ; लग्नगणहान्तः ९३३. नक्षत्रगणहान्तः ९३४.
स्वार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः) ९३६. वारदोषः ९३८.
विषघटीदोषः ९४२. अष्टमलग्नदोषः ९४४. अकालशृष्टि-

दोषः ९४६. कुमुहूर्तदोषः (दुर्मुहूर्तदोषः) ९४७. महा-
पात-वैधृति—दोषः ९४९. उदयास्तदोषः ९५०. ग्रह-
णभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५३. महादोष-
सामर्थ्यम् ९६१.

अल्पदोषाः— अल्पदोषगणना ९६२. उपग्रहदोषः
९६३. लतादोषः ९६४. पातदोषः (चण्डीशचण्डा-
युधदोषः) ९६५. परिवेषभूकम्पादिदोषाः ९७४.

देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७६.

दोषापवादाः ९८०.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९८७.

गुरुकैवलविचारः १००८.

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१४.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१८.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२५.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३३.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०३९.

विवाहाङ्गकालः— १०४५.

वटिकापात्रादिविचारः— १०५०.

वधूरुहप्रवेशकालः— १०५५.

देवकोत्थापनम्— १०६४.

मण्डपोद्वासनकालः— १०६५.

कर्मपरिभाषा—

दैवमानुषपितृकर्मणां कालाः ; आसनादौ पलाशा-
श्वत्थयोर्वर्जनम् ; सौभाग्याष्टकम् ; दक्षिणादानम्
११९६. कार्यापणमानं तस्य देशभेदेन व्यवस्था च
११९७.

वृहस्पतिः

प्रश्वविचारः—

प्रश्वकरणप्रकारः ; अशुभनिमित्तानि तत्फलदेशश्च
८१७.

कूटविचारः—

कूटगणना ८२५.

कूटविचारपरिभाषा ८२६.

वर्ज्यकूटम् ८३१.

भृगुः

कूटविचारः—

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

विवाहमुहूर्तः—

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४०.

कर्मपरिभाषा—

कर्तुरेकवस्त्राद्युचित्ययोर्निषेधः , द्वीपानावृतदेशयोः
कर्मानर्हता ११९७. द्वीपविशेषस्य कर्मानर्हता ; कर्मानर्ह-
वस्त्रम् ; पञ्चविधो नमः ; कटिसूत्रहीनस्य नम्रता कर्मा-
नर्हता च ; नम्रविधाः नमस्य कर्मानर्हता च ; उपवीतं
वद्वशिखत्वं च कर्तृधर्मौ ११९८.

कात्यायनः

कर्मपरिभाषा—

उपवीतं वद्वशिखत्वं च कर्तृधर्मौ ११९८. कर्मणां
दक्षिणहस्तसाध्यत्वमुत्सर्गः ; दिङ्मनियमः १२०१.
कर्तुरासीनत्वमुत्सर्गः ; कर्मभेदेन दर्भगुणभेदविधानम्
१२०२. त्याज्यदर्भाः ; दर्भाणामध्यातयामता पुनः पुन-
योज्यता च ; पवित्रस्य दर्भपिञ्जल्याश्च लक्षणम् १२०३.
पिञ्जल्या लक्षणान्तरम् ; अशुपस्पर्शननिमित्तानि १२०४.
त्रिविधा अक्रिया, परशाखीयकर्मानुष्ठाननिषेधः , अवि-
रोधिपरशाखीयानुष्ठानानुज्ञा १२०५. स्वशाखीयमात्रानुष्ठा-
नस्य सफलत्वम् १२०९. परशाखीयानुष्ठानानुज्ञा ; कर्मा-
शस्यान्यथानुष्ठानेऽननुष्ठाने च समाधानप्रकारः १२१०.
यजमानस्य मानकर्तृत्वमुत्सर्गः १२१२. अङ्गुष्ठाङ्गुलि-
मानस्य बृहत्पर्वभिः कर्तव्यता ; अनादेशो द्रवद्रव्ये सुवस्य
कठिनद्रव्ये पाणेश्च होमसाधनता ; सुकुसुमयोः प्रकृतिकाष्ठं
मानं च ; अनादेशो आवयं द्रव्यम्, व्याहृतयो मन्त्रः ,
प्रजापतिर्देवता च १२१३. समिद्रुणाः १२१४. समि-
द्रोपाः ; इध्मस्य मानम् ; वामदेव्यगानस्य कर्मविशेषे
स्थानम् १२१५. हविष्येषु मुख्यकल्पानुकल्पाः माषादि-
निषेधश्च ; सन्ध्यावन्दनमधिकारिविशेषणम् ; आचमन-
विधिः , दर्भपरिमाणम् , पवित्रविशेषः , वामहस्तस्य
सोपग्रहत्वम् , दक्षिणहस्तस्य सपवित्रकत्वं च १२१६.

ताराकूटम् ८३३.

योनिक्कूटम् ८३५.

ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.

राशिकूटम् ८४४.

लिङ्गकूटम् ८५३.

कूटापवादाः ८५९.

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७१.

वर्षविचारः ८७३.

तिथिविचारः ८९०.

वारविचारः ८९३.

नक्षत्रविचारः ८९९.

योगकरणविचारः ९०५.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.

लग्नशुद्धिविचारः ९१२.

महादोषाः— संग्रहदोषः (संग्रहदोषः) ९२०.

कर्तरीदोषः ९२२. वारदोषः ९३८. विषघटीदोषः

९४२. अष्टमलग्नदोषः ९४४. महापात—वैधृति—दोषः

९४९. ग्रहणभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५४.

अल्पदोषाः— अल्पदोषगणना ९६२. पङ्गवन्ध-

काणवधिराख्यलग्नदोषाः ९६७.

दोषापवादाः ९८१.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९८८.

गुरुकैवलविचारः १००८.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२५.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०३९.

विवाहाङ्गकालः— १०४५.

वधूरुहप्रवेशकालः— १०५६.

द्विरागमकालः— १०६६.

कर्मपरिभाषा—

अशुपस्पर्शननिमित्तानि ; दक्षिणश्रवणस्पर्शनम् ; अ-
संस्तुतमन्त्रस्य आचार्यत्वेऽनधिकारः ; देशान्तरलक्षणम्
११९७.

प्राणायामकल्पः ; नमोन्तेन नाममन्त्रेण देवेभ्यः स्वधा-
कारान्तेन पितृभ्यो हन्तकारान्तेन मनुष्येभ्यो बलिदानं
तत्र मतमेदश्च १२१८. काम्यसामान्यहोमबलिभ्यां
पूर्वं नित्यविशेषहोमबल्योः कर्तव्यता ; नित्यविशेषोत्तरं
काम्यसामान्यदोषैश्छेदमनुष्ठानम् ; कर्ममध्ये कर्मान्तर-
स्थाननुष्ठानम् १२१९. पूर्णपात्रशब्दार्थः ; चरुपरि-
माणम् , कुत्रिपुष्कलपूर्णपात्रमानानि ; दक्षिणादानस्य
प्रथमं संप्रदानम् ; संप्रदानान्तराय दक्षिणादानस्य
मुख्यसंप्रदानानुशापूर्वकत्वम् १२२०. संप्रदानान्तराय
दानस्य दूरस्थमुख्यसंप्रदानमानसदानपूर्वकत्वम् ; मुख्य-
संप्रदानातिक्रमे दोषः ; मुख्यसंप्रदानत्वघटकसंनिष्ठत्वा-
पवादः ; आज्यस्थाल्याः प्रकृतिद्रव्यं मानं गुणाश्च १२२१.
चरुस्थाल्या मानगुणप्रकृतिद्रव्याणि ; मेक्षणस्वरूपं
दर्शित्वरूपं च १२२२. सुसलोलखलशुर्पस्वरूपाणि ;
परिधीनां स्वरूपं संख्या विन्यासप्रकारश्च ; प्रतिनिधेर्मुख्य-
सदृशत्वम् १२२३. मृत्पात्रस्याऽऽसुरत्वं दैविकत्वं
च ; मन्त्राणामांकारपूर्वकत्वं तदपवादश्च १२२४.
परिगणितदर्भमयार्थेषु दर्भाणामनियतसंख्यत्वम् ; हविष-
स्त्रैविध्यम् ; एण-माणव-रुच-तम्बलपदार्थाः ; अक्षत-
धाना-लाज-खाण्डिकपदार्थाः ; भूयोभिरुत्पानां वाधः
१२२५. कात्यानीतानुष्ठानपूर्वकमुत्तरकर्मानुष्ठानम् ; प्राय-
श्चित्तानुष्ठानपूर्वकं उत्तरकर्मानुष्ठानम् ; माङ्गल्यस्नानम् ;
तैलघ्नवादिशब्दश्रवणकाले कर्मान्तरणनिषेधः ; सर्वो-
पविगणः १२२६.

अग्निमुखम्—

रेखाकरणम् १४९३. पावसमार्गः ; पावासादनम् ;
इध्मसमिन्संख्या १४९४. होमादौ होमान्ते च समिदा-
धानम् ; इध्मस्याग्निमन्थनार्थत्वं निवृत्तध्मकर्मगणना
च ; क्षिप्रहोमकल्पः १४९५. उत्तरपथुक्षणम् , वामदेव्य-
गानं तत्प्रतिनिधिश्च ; कर्मविशेषेषु परिस्तरणपरिधि-
निषेधः ; आमिचारिकेषु बहिरादिनिषेधः ; आहुतिमानं
देवतीर्थस्य होमकरणता अग्नेर्होमयोग्यस्वरूपं च १४९६.
अयोग्याग्निहोमफलम् ; योग्याग्निहोमफलम् ; अग्निधमन-
नियमः १४९७. ब्रह्मणे दक्षिणादानम् १४९८. होतु-

ब्रह्मदक्षिणाधैरुत्वम् , ब्रह्महोत्रोरभावेऽन्यस्मै दक्षिणा-
दानम् ; चरुगुणाः ; पाण्योर्न्यकरणप्रकारः ; परिसमूहन-
प्रकारः ; परिधीनां स्वरूपं संख्या विन्यासप्रकारश्च
१४९९. देवताविपर्ययसंप्रायश्चित्तम् ; परिधेचन-परि-
धान-परिस्तरण-वहन्यर्चनदेशाः १५००.

व्यासः

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८०.

पक्षविचारः ८८७.

तिथिविचारः ८९०.

वारविचारः ८९४.

लग्नशुद्धिविचारः ९१३.

महादोषाः— नवांशदोषः ९२४.

अन्यदोषाः— दशयोगदोषाः ९६८.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१९.

कर्मपरिभाषा—

चातुर्वर्ण्यस्य धर्माधिकारः ; विष्णुस्मरणं शुचित्वं
संपादकम् ; शिखा, यज्ञोपवीतम् , अनार्द्रवासस्त्वम् ,
अवहिराजितुता , साङ्गुष्ठत्वं च कर्माङ्गाणि १२२६.
द्विराचमननिमित्तानि ; बलिहारेण होमे च हस्तमुद्रा
आहुतिपरिमाणं च ; आचमने वामदक्षिणहस्तयोर्दर्भधार-
णम् ; कथ्यादिज्ञानस्य कर्माङ्गता ; कर्मादौ ओंकार-
प्रयोगः ; मौनस्य कर्माङ्गता १२२७. हस्ते कुशकाञ्चन-
धारणम् ; कर्मकाले परमेश्वरानुसंधानम् ; उपवीतादि-
लक्षणानि, उपवीतस्य कर्माङ्गत्वम् ; समिधो मुखकल्पानु-
कल्पाः ; समिधोपासनात्फलानि च १२२८.

अग्निमुखम्—

होमे हस्तमुद्रा आहुतिपरिमाणं च १५००.

लघुव्यासः

कर्मपरिभाषा—

स्नानं संन्यावन्दनं चाधिकारिविधायकम् ; दर्भधारणं
यज्ञोपवीतधारणं च कर्माङ्गम् १२२९.

देवलः

विवाहमुहूर्तः—

लग्नशुद्धिविचारः ९१३.

गुर्वर्कबलविचारः १००९.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१९.

चातुर्वर्ण्यकर्मकालः— १०६३.

कर्मपरिभाषा—

उदयध्यापिन्या अस्तध्यापिन्याश्च तिथेः सकलत्वम् ;
संकल्पे कालनिमित्तोल्लेखस्याऽऽवश्यकता १२२९. आच-
मने दर्भधारणम् ; दैवपित्र्यकर्मणामौत्सर्गिकः कालः ;
रजकधोतस्य अहतस्य च वस्त्रस्य कर्मानर्हत्वम् १२३०.
यज्ञोपवीतादिलक्षणानि ; यज्ञोपवीतसंख्या १२३१.

अग्निमुखम्—

अग्निधमने वस्त्रादिनिषेधः तत्फलं व्यञ्जनादिविधिश्च
१५००.

उशना

कर्मपरिभाषा—

कुतुबेष्टितशिरस्त्वस्य कृष्णकापायवस्त्रत्वस्य च निषेधः ;
उपवीतित्वं बद्धशिखत्वं च कर्तृधर्मौ ; परिधानीयगुणाः ,
उत्तरीयत्वेनाविज्ञानविधिः ; उपवीते तत्साध्यकमोणि च,
निवीतम् , पित्र्यकर्मसाधने प्राचीनावीते च १२३१.
द्विराचमननिमित्तानि, अबुपस्पर्श-तृणोपस्पर्श-भूम्युप-
स्पर्शानां विकल्पः , तन्निमित्तानि च ; हस्तस्थिततीर्थानि,
तत्र कतिपयानामाचमने विनियोगः १२३२.

प्रजापतिः

कर्मपरिभाषा—

पवित्रलक्षणम् ; परिधानीयोत्तरीययोश्चातुर्विध्यं श्रैष्ठ्य-
तारतम्यं दैर्घ्यपरिमाणं गुणाश्च ; त्याज्यात्याज्यपर्युषित-
पदार्थाः ; भूमिपाविष्यनिमित्तानि ; तर्पणे प्राशस्त्यम् ;
कर्मादौ पित्र्यकर्मोत्तरं च सकृदाचमनाच्छुद्धिः ; विष्णु-
स्मरणात्कर्मणः संपूर्णता १२३३.

यमः

कर्मपरिभाषा—

श्राद्धे दर्भाणां समूलत्वं बहिल्लूनत्वं सकल्लूनत्वं
च ; बर्हिषः सप्तविधत्वम् ; विष्णुस्मरणस्य मानस-
नियमलोपसमाधायकत्वम् ; कौपीनकटिसूत्रधारणव्यवस्था ;
निमित्तविशेषे यज्ञोपवीतस्य देहाद्वहिःकरणम् १२३३.

मरीचिः

कर्मपरिभाषा—

दर्भाणामयातयामत्वं पुनर्विनियोगश्च १२३३. इध्म-
समिधां जातयः मानं संख्या गुणाश्च ; कर्मभेदेन समि-
दगुणव्यवस्था १२३४. समिधोषाः १२३५.

दक्षः

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८१.

कर्मपरिभाषा—

स्वसूत्रीयं परिलज्ज्य परसूत्रीयकर्माचरणे दोषः ;
स्नानस्य कर्माङ्गता ; हस्तस्थिततीर्थानि १२३५. साङ्गुष्ठ-
करणीयकर्मगणना ; संध्यावन्दनस्य कर्माङ्गता ; देव-
पितृमनुष्यकर्मणामौत्सर्गिकः कालः ; कालातिक्रमे दोषः
१२३६.

भरद्वाजः

विवाहमुहूर्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८१.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.

अल्पदोषाः— दशयोगदोषाः ९६८.

कर्मपरिभाषा—

यज्ञोपवीतनिवीतप्राचीनावीतानां विन्यासविशेषाः
विनियोगश्च ; यज्ञोपवीतसंख्या १२३६. यज्ञोपवीतस्य
नित्यधार्थता ; स्वस्तिक-पद्म-वीरासनानां कर्माङ्गत्वं
लक्षणानि च ; उपवीतादीनां मुख्यमन्त्राज्ञाने तत्स्थाने
प्रणव-व्याहृतिचित्तययोर्विकल्पेन प्रतिनिधानम् ; दर्भाणां
जातयः , प्राशस्त्यम् , स्वरूपदोषाः , स्पृष्टिदोषाः , दर्भ-

ग्रहणकल्पः, चौथीसंपादितानां कर्मानर्हत्वम् १२३७.
पवित्रे कर्मभेदेन कुशसंख्याभेदः; ब्रह्मपवित्रकरणकल्पः;
पवित्रस्य मानं स्थानम् अधिदेवताश्च; पित्र्यपवित्रकरण-
कल्पः; पवित्रकस्यामन्त्रधृतस्य निष्फलत्वम्, धारण-
मन्त्रः, तस्य ऋषिदेवतच्छन्दोसि, शूद्रस्य धारणमन्त्रः;
हेमपवित्रकम्; पवित्रस्य कर्माङ्गता; पवित्रत्यागविधिः
१२३९. पवित्रस्य पात्रत्यागे प्रायश्चित्तम्, पवित्रस्य
पुरीषोत्सर्गादौ दक्षिणश्रवणन्यासः; गोपुच्छरोमपवित्र-
कम्, तस्य पुनःपुनर्धार्यता त्यागनिमित्तं च; रोम-
कुश-हेमपवित्राणां मार्जने प्राशस्त्यम्; रोमसंग्रहणे
प्रशस्ता अप्रशस्ताश्च गावः; गोरोमसंग्रहणकल्पः;
कूर्चस्य दर्भसंख्या मानं निर्माणं च; कूर्चविनियोगः
१२४०. कर्मादौ संकल्पस्याऽऽवश्यकता संकल्पस्वरूपं
च; सिद्धस्योपादाने केवलमन्त्रप्रयोगः १२४१.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् १५००.

संवर्तः

प्रश्नविचारः—

दैवज्ञदोषाः तत्फलं च ८१७.

कर्मपरिभाषा—

आचमने कर्तृधर्माः तीर्थे निमित्तानि च; अमुद्व्या-
पादका अवयवविन्यासाः; होमादिषु पात्रतोययोर्विम-
हस्तस्पर्शानुमतिः; कटिसूत्रस्य कर्माङ्गता १२४१.

गोभिलः

कर्मपरिभाषा—

आर्द्रवागस्त्ववर्जितुत्वयोर्निषेधः; कर्तुरेकवस्त्व-
वामबाहुपरिग्रहवस्त्वयोर्निषेधः १२४१. कर्तुः ऋष्या-
दिज्ञानमात्रस्य कर्माङ्गता, न तु ऋष्यागुचारणस्य
१२४२.

अग्निमुखम्—

होमे हस्तमुद्रा १५००. होमे कर्तुर्नियमः हस्तमुद्रा च
१५०१.

शातातपः

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.

कर्मपरिभाषा—

ब्राह्मणानामनुज्ञा—कर्मसंपत्तिवचनयोः कर्माङ्गता;
स्वयच्छोक्तमात्राचरणेन कृतार्थता; औतस्मातेषु सर्वशास्त्रो-
पसंहारः; मुख्यकर्मकर्तुः प्रतिनिधिः; शूद्रानीत—कथकीत-
समिदादीनां कर्मानर्हता; सपवित्रकरस्यैव सव्यापसव्ययोः
कर्माङ्गता १२४२. ससुवर्णरजतकुशकरत्वं कर्तुर्धर्मः
१२४३.

लघुशातातपः

कर्मपरिभाषा—

कर्तुरसपरिग्रहोत्तरीयत्वस्य निषेधः; पादुकावर्जन-
निमित्तानि; आचमनकर्तुर्धर्माः; ब्राह्मणानामच्छिद्रवचनस्य
कर्माङ्गता १२४३.

वृद्धशातातपः

कर्मपरिभाषा—

दक्षिणश्रवणस्पर्शनिमित्तानि १२४३.

पराशरः

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०६.

महादोषाः—अष्टमलमहादोषः ९४४.

सिद्धस्य—मकरस्यगुरुनिर्णयः १०१९.

कर्मपरिभाषा—

ब्राह्मणानामच्छिद्रवचनस्य कर्मसंपत्तिहेतुत्वम् १२४३.
आपत्काले ब्राह्मणस्य प्रतिनिधानम्; अन्यन्तापदि ब्राह्मणा-
शीर्षे वनस्य कर्मफलसंपादकत्वम्; वने ब्राह्मणानुज्ञाया
आवश्यकता; ब्राह्मणवचनस्य प्रशंसा १२४४. द्विराच-
मननिमित्तानि; दक्षिणश्रवणस्पर्शनिमित्तानि दक्षिण
श्रवणप्रशंसा च; रात्रौ स्नानादिनिषेधः; उभयो-
र्हस्तयोः पवित्रधारणम्; होमकाले स्वाध्याये दानकाले
चान्तरागमने प्रायश्चित्तम् १२४५. परशास्त्रीयकर्मा-
नुष्ठाननिषेधः १२४६.

वृहत्पराशरः

कर्मपरिभाषा—

मन्त्रस्य ऋषिदेवतच्छन्दोविनियोगब्राह्मणज्ञानस्य कर्मा-
ङ्गत्वम्, ऋष्यादिस्वरूपं च; अविकलस्यैव कर्मणः
सफलत्वम्; स्नानमधिकारिविशेषणम्; श्रद्धा—विध्यनति-
क्रम—शौच—मनःसमाधानानि कर्तृधर्माः १२४६. स्वर-
वर्णसंपन्नानामेव मन्त्राणां सफलत्वम्; प्राणायामकल्पः;
दर्भप्रतिनिधयः; कर्तुः शुष्कवस्त्रताद्रवस्त्रतयोर्व्यवस्था;
हस्तस्थिततीर्थानि; मन्त्रसंबन्धिच्छन्दःकृत्यादिपञ्चाङ्गज्ञानस्य
कर्माङ्गत्वम्, स्वरवर्णसंपन्नस्यैव मन्त्रस्य विनियोगः;
दानादीनां फलसमृद्धिकरा गुणाः; देवादीनां दानार्थक-
निपातनियमः; असमर्थस्यैव दक्षिणानुक्त्यः; आचमन-
निमित्तानि; दैवपित्र्यकर्मणोस्तिथिव्याप्तिनियमः; कर्म-
भेदेन दर्भगुणभेदः दर्भस्तुतिश्च; वैकल्पिकपदार्थेषु प्रथम-
परिग्रहीतस्यैव सर्वदा परिग्रहनिधयः; दक्षिणश्रवणस्पर्श-
निमित्तानि श्रवणस्पर्शहेतुश्च १२४७.

अत्रिः

कूटविचारः—

ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

गोभूलिकादिलग्नविचारः १०३३.

वभूएहप्रवेशकालः—१०५६.

कर्मपरिभाषा—

पत्न्या दक्षिणतोऽवस्थानम्; प्राणायामस्वरूपम्;
पञ्चगव्ये शकृदादिपरिमाणम्; मौननिमित्तानि; कर्तुः
प्रौढपादत्वनिषेधः; उच्छिष्टतादोषापवादः; ब्रह्मग्रन्थिम-
तपवित्रकस्योभयहस्तधारणम्, तस्य दर्भवटोश्च विषयभेदः
१२४८. ब्रह्मग्रन्थिमतां गणना; ब्रह्मग्रन्थिमतपवित्रस्यो-
भयहस्तधारणम्, पवित्रधारणे अङ्गुल्यादिनियमः; निवीत-
निमित्तानि; सुक्खवयोः स्वरूपं परिमाणं च १२४९.
अग्निमुखम्—

अग्निप्रणयनम् १५०१.

सं. का. १०

सुमन्तुः

कर्मपरिभाषा—

कुशप्रतिनिधयः १२४९.

जाबालिः

कर्मपरिभाषा—

अमावास्यायां कुशादिग्रहणम् १२४९.

पैठीनसिः

कर्मपरिभाषा—

दक्षिणबाहुद्वरणनिमित्तानि; प्राजापत्यतीर्थसाध्य-
कर्माणि; समित्प्रतिनिधित्वप्रयोजकसादृश्यपरिगणनम्;
सदृशाभावे यवः प्रतिनिधिः; यज्ञियायज्ञियधातुपात्राणि
१२५०.

अङ्गिरः

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

कर्मपरिभाषा—

नीलीरक्तवस्त्रनिषेधः; स्नानदानजपेषु क्रमेण दर्भो-
दकसंख्यानामावश्यकता; जल—स्थलगतयोः शौच-
नियमः; पादुकाविसर्जननिमित्तानि १२५०. देशकालादि-
ज्ञानस्याऽऽवश्यकता; नित्यपवित्रपदार्थाः; मौनस्य
कर्माङ्गता; प्रत्यङ्मुखराच्छेदप्रशंसा उपयुक्तकुशत्यागश्च;
कर्मकाले चाण्डालदर्शनादिजन्याशुचित्वशोधनम् १२५१.
अग्निमुखम्—

अन्तरागमननिषेधः १५०१.

कार्णाजिनिः

कर्मपरिभाषा—

स्वस्त्राद्यभावे परसूत्रीयाद्यनुज्ञा १२५१.

प्रचेताः

कर्मपरिभाषा—

अहतवस्त्रलक्षणम्; पवित्रलक्षणम्; करे कुशधारणम्
१२५२.

व्याघ्रपादः

कर्मपरिभाषा—

एकवस्त्रतानिषेधः वस्त्रदोषाश्च १२५२.

ऋष्यशृङ्गः

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७२.

गर्गः

कूटविचारः—

कूटगणना ८२५.

वर्यकूटम् ८३१.

योनिकूटम् ८३५.

नाडीकूटम् ८४८.

माहेन्द्रकूटम् ८५०.

लिङ्गकूटम् ८५३.

आयकूटम् ८५६.

कूटपवादाः ८५९.

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७२.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८१.

तिथिविचारः ८९०.

नक्षत्रविचारः ८९९.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

लग्नशुद्धिविचारः ९१३.

महादोषाः—गण्डान्तदोषः ९३४. वारदोषः ९३८.

देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७६.

गुर्वैकल्यविचारः १००९.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१९.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२५.

गुर्वादित्याख्यदोषविचारः १०३२.

ग्रहणादिषु चर्यकालविचारः १०४०.

वधूग्रहमेषकालः— १०५६.

द्वितीयादिविवाहकालः—

द्वितीयादिविवाहेषु वर्षस्य १०७३.

कर्मपरिभाषा—

कर्मादौ कालोद्देशः ; कर्मकालव्यापितिथेः कर्माङ्ग-
त्वम् १२५३.

बृद्धगर्गः

कूटविचारः—

नाडीकूटम् ८४८.

विवाहमुहूर्तः—

वारविचारः ८९४.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९८८.

कर्मपरिभाषा—

सर्वगन्धः त्रिसुगन्धं च १२५३.

वात्स्यः

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८१.

पक्षविचारः ८८८.

तिथिविचारः ८९१.

नक्षत्रविचारः ८९९.

महादोषाः—ग्रहणभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—

दोषाः ९५५.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९८८.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०१९.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२६.

विवाहाह्निककालः— १०४६.

घटिकापात्रादिविचारः— १०५१.

चतुर्थीकर्मकालः— १०६३.

वात्स्यायनः

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८२.

पक्षविचारः ८८८.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १८९.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२.

शौनकः

प्रश्नविचारः—

मुहूर्तस्य सफलता, मुहूर्तविज्ञाने मतभेदाः ८१७.

प्रश्नपरिणयकालीनग्रहयोगाः जन्मकालीनग्रहयोगानुसारेण
विचारणीयाः, शुभाशुभग्रहयोगाः, शुभाशुभनिमित्तानि,
शास्त्रविरुद्धकलादेशो दोषः ८१८.

कूटविचारः—

कूटपवादाः ८५९.

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८२.

तिथिविचारः ८९१.

वारविचारः ८९५.

नक्षत्रविचारः ८९९.

योगकरणविचारः ९०५.

लग्नशुद्धिविचारः ९१३.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९८९.

गुर्वैकल्यविचारः १००९.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२०.

गुर्वादित्याख्यदोषविचारः १०३२.

घटिकापात्रादिविचारः— १०५२.

नागबलिः— १०५४.

शौनकीयपटले

विवाहमुहूर्तः—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२०.

च्यवनः

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७३.

महादोषाः—गण्डान्तदोषः ९३४.

अल्पदोषाः—वारदोषः ९७२.

आश्वलायनः

विवाहमुहूर्तः—

कालमानविचारः ८७२.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८२.

पक्षविचारः ८८८.

कर्मपरिभाषा—

स्वशास्त्रीयपरशास्त्रीयकर्मानुष्ठानव्यवस्था ; हस्तस्थित-
तीर्थानि ; स्नानस्य कर्माङ्गता स्नानानुकल्पश्च ; प्राणायाम-
लक्षणम् ; मौनस्य कर्माङ्गता १२५३. विषयानुमानयोर्वै-
लाबलम् ; तिर्यङ्मानम् ; आचमनानुकल्पः ; कटिबन्ध-
कक्ष्याराहित्यकौपीनानां कर्मकाले निषेधः ; स्नानाचमनो-
पवीतवस्त्रद्वयकौपीनराहित्यानां कर्माङ्गत्वम् ; पवित्रस्य
तिलकस्य च कर्मफलवृद्धिहेतुत्वम् १२५४. पवित्रकरणम् ;
सग्नन्थिपवित्रवता करेण कर्तव्याकर्तव्यकर्माणि, हैमस्य
सर्वकर्माङ्गता ; पवित्रधारणेऽङ्गुलिनियमः ; पवित्रे धातु-
परिमाणे धातुपवित्रफले च ; कर्मभेदेन पवित्रधारणाङ्गुलि-
भेदः ; पवित्रकरणम् ; जीर्णपवित्रप्रतिपत्तिः ; अन्य-
धृतपवित्रधारणाधारणयोर्व्यवस्था ; पवित्र—जपमणिपाते
प्रायश्चित्तम्, पवित्रदोषे कर्तव्यनिधिश्च १२५५. एक-
वस्त्रत्वस्य फलापकर्षकत्वम् ; पवित्रत्यागाः १२५६.

अग्निमुखम्—

अग्निस्वरूपं तत्स्मरणं च ; पूर्णपात्रनिनयनं प्रोक्षणं च
१५०१.

लघ्वाश्वलायनः

कर्मपरिभाषा—

कर्तुः कर्माङ्गता ; परिधानीयोत्तरीययोगदोषाः ;
विष्णुस्मरणस्य कर्मसाद्गुण्यहेतुत्वम् ; ऋष्यादेः प्रणवस्य
च क्वचिदनुच्चारणम् ; वस्त्रस्य कर्माङ्गत्वम् ; सव्यापसव्य-
निवीतलक्षणानि ; कर्मभेदेन दानार्थकनिपातभेदः ;
मुख्याभावे गौणकालः ; कर्मणो दक्षिणहस्तसाध्यता
औत्सर्गिकी ; पात्रवहिरिध्मानां मानानि १२५६.
पात्रप्रकृतिद्रव्याणि ; समित्काष्ठानि ; दक्षिणायाः कर्मा-
ङ्गता अनुकल्पश्च ; यजमान—पत्नी—संस्कार्याणां स्थान-
नियमः ; सत्यां पत्न्यां संस्कारे तदावश्यकता ; अशुचि-
स्पर्शे जृम्भादिविकारे च दोषशोधनम् १२५७. ऋक्शा-
खिनां स्वशाखोक्तकर्मनियमः, अन्येषां स्वीयाभावे
ऋक्शास्त्रीयविधिः १२५८.

अग्निमुखम्-

हवनप्रकारः ; स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च ;
ध्यानम् अग्निसमिन्वनं च ; अन्वाधानम् ; परिसमूहन-
पुष्टेक्षणम् ; परिस्तरणम् ; पात्रासादनम्, इष्मन्वनम्, प्रोक्ष-
णीप्रणीतापात्रसंस्कारः १५०२. रज्जुकरणम् ; ब्रह्मवरणो-
पवेशने; प्रणीताप्रणयनम् ; निर्वापः, तण्डुलसंस्कारः, चरु-
अपणं च; आल्यसंस्कारः ; सुकसुवसमार्गः, हविरवेक्षणम् ;
हविष उद्गासनं स्थापनं विभाजनं च १५०३. अग्न्य-
चनस्तवने ; इष्माधानम् आधारी च ; आल्यभागौ ;
अवदानधर्मः, प्रधानहोमः, आहुतिदेशश्च; स्वाहा-
कारान्ते होमः त्यागाकारश्च; स्विष्टकृद्धोमः, इष्मसंन-
हनहोमः, संस्त्रावहोमः ; प्रायश्चित्ताहुतयः ; पूर्णाहुतिः ;
दिगुत्सेकः, माजनम्, प्रोक्षणं च; परिस्तरणविषर्जनादि,
उपस्थानम्, प्रार्थना, दक्षिणादानम् १५०४.

जातृकर्ण्यः

कर्मपरिभाषा-

वस्त्रदोषाः ; उत्तरीयानुकल्पः १२५८.

सांख्यायनः

कर्मपरिभाषा-

दक्षिणश्रवणस्पर्शौ हेतुः १२५८.

कश्यपः

कृतविचारः-

राशिकूटम् ८४५.

कन्या-वरवरणकालः- ८६८.

विवाहमुहूर्तः-

कालमानविचारः ८७२.

लग्नशुविचारः ९१३.

महादोषाः-पञ्चाङ्गदोषः ९१८, संक्रान्तिदोषः ९१९.

कुजाष्टमदोषः ९३२. भृगुषट्कदोषः ९३३. अष्टमलग्न-

दोषः ९४४. कुमुद्वर्तदोषः (दुष्टमुहूर्तदोषः) ९४७.

ग्रहणभ-उत्पातभ-क्रूरग्रहविज्जभ-दोषाः ९५४.

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२०.

ग्रहणादिपु वज्रकालविचारः १०४०.

कर्मपरिभाषा-

अहतलक्षणम् १२५८.

शाट्यायनः

कर्मपरिभाषा-

प्रौढपादताया निषेधः प्रौढपादलक्षणं च १२५८.

कर्मादौ प्रणवोच्चारणम् १२५९.

शाण्डिल्यः

कर्मपरिभाषा-

कर्तुरावृतकण्ठत्वाद्वस्त्रत्वयोनिषेधः १२५९.

कौशिकः

कर्मपरिभाषा-

प्रशस्ता दर्भाः, दर्भ-कुश-कुतप-गुणलक्षणानि,
कुतपोपयोगश्च १२५९. कुशच्छेदनविधिः ; कुशासन-
प्रशंसा ; पवित्रप्रशंसा आचमने सपवित्रकरत्वं च
१२६०.

मत्यतपाः

कर्मपरिभाषा-

अहतस्य लक्षणं विनियोगश्च १२६०.

पुलस्त्यः

कर्मपरिभाषा-

पूर्वकालकृतस्य मुख्यकाले पुनःकरणम्, कालातीतस्य
व्यर्थत्वं च १२६०.

वैजवापः

कर्मपरिभाषा-

दैवे रजतस्य दक्षिणात्वनिषेधः १२६०. स्वयच्छोक्त-
मात्रकरणेन कृतकृत्यता १२६१.

मत्स्यः

विवाहमुहूर्तः-

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२०.

बादरायणः

कृतविचारः-

वर्णवेशादिभेदेन कृतव्यवस्था ८६५.

विवाहमुहूर्तः-

महादोषाः- कर्तरीदोषः ९२२.

द्विरागमकालः- १०६६.

माण्डव्यः

विवाहमुहूर्तः-

वर्षविचारः ८७४.

महादोषाः- ग्रहणभ-उत्पातभ-क्रूरग्रहविज्जभ-दोषाः
९५५.

दोषापवादाः ९८२.

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२०.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२६.

वयूग्रहप्रवेशकालः- १०५७.

छागलः

वयूग्रहप्रवेशकालः- १०५७.

छागलेयः

कर्मपरिभाषा-

ब्रह्मतीर्थे तद्विनियोगश्च १२६१.

अगस्त्यः

विवाहमुहूर्तः-

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२१.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२६.

अग्निमुखम्-

द्रवद्रव्याहुतिमानम् १५०५.

सप्तर्षयः

प्रश्रविचारः-

निमित्तानुसारेण फलमादेश्यम् ८२०.

सप्तर्षिस्मृतिः

कर्मपरिभाषा-

शुचित्वमधिकारिविशेषणम् १२६१.

सप्तर्षिपटले

विवाहमुहूर्तः-

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२२.

सप्तर्षिमेते

विवाहमुहूर्तः-

अल्पदोषाः- वाणदोषः ९७३.

स्मृत्यन्तरम्

कन्या-वरवरणकालः ८६८.

विवाहमुहूर्तः-

कालमानविचारः ८७२.

वर्षविचारः ८७४.

विवाहाङ्गकालः- १०४६.

वयूग्रहप्रवेशकालः- १०५७.

कर्मपरिभाषा-

शुचित्वमधिकारिविशेषणम् ; रजस्वलापतेः गर्भिणी-
पतेश्चाऽऽत्विज्यानर्हता ; सर्वकर्मादौ नारायणनमस्कारः ;
यजमान-पत्नी-पुत्राणां स्थाननियमः १२६१. प्रशस्ता-
न्यासनदारुणिः समिद्गुणाः ; दर्भाणां मासमयातयामता;
हस्तादिधार्यदर्भसंख्या; पवित्रे दर्भसंख्या; समूलामूलदर्भ-
व्यवस्था; अङ्गुलिमातं पवित्रधारणस्थानम् ; पवित्रलक्षणम् ;
पवित्रत्यागप्रकारः ; बर्हिर्मानम् ; नयताप्रकाराः, नयस्य
कर्मानधिकारश्च १२६२. अहतस्य धातुरक्तस्य च
वस्त्रस्य कर्माहृत्यम् ; कर्मकाले कटिबन्धननिषेधः ;
दक्षिणश्रवणस्पर्शनिमित्तानि ; अरत्निमानम् ; आचमना-
निमित्तभक्षणानि ; मन्त्रे अदःपदस्थाने एव नामोच्चारणम् ;
एककर्तृकानेककर्मसु अष्टवर्गस्थैकत्वं संकल्पस्य पृथक्त्वं
च १२६२.

अग्निमुखम्-

अग्न्यायतनस्याऽऽकारो मानं च ; परिषेचन-परिधान-
-परिस्तरणपूजनदेशाः ; होमान्तेऽग्न्यर्चनम् १५०५.

वायुपुराणम्

कर्मपरिभाषा-

आचमनस्य साङ्गुष्ठहस्तस्य च कर्माङ्गत्वम् १२६३.
अन्तर्जानुताया कर्माङ्गत्वम् ; अयातयामषट्कम् ; श्रद्धे
प्रस्तराह्नी वर्णा ग्राह्याश्च दर्भाः ; मुख्यसमिधस्तदनु-
कल्पाश्च ; ग्राम्यौषधयः १२६४, यशार्हग्राम्यारण्यौषधयः ;

सुकुसुवप्रकृतिद्रव्याणि ; दैवपिण्डभेदेन विः सकृत्वातुषे-
यानि कर्माणि १२६५.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणे उद्धरणकर्तव्यता ; पूर्णाहुतिः १५०५.

ब्रह्माण्डपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

प्रस्तारथं छिन्नमूलदर्भाणां ग्रहणम् ; पञ्च पलवाः
पञ्च त्वचश्च ; समिद्धाः ; सुक्तकल्लसुक्तशिखयोः
कर्मानधिकारः १२६५. अहतवस्त्रस्य कर्माङ्गत्वम्,
अधौतकारुधौतयोर्निषेधश्च ; यज्ञोपवीतद्वयस्य कर्मा-
ङ्गत्वम्, उत्तरीयानुकल्पस्तृतीयसुपर्वीतम् १२६६.

अग्निमुखम्—

होमोत्तरमर्चनोत्तरं च पुण्ड्रकरणम् १५०६.

मार्कण्डेयपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

हस्तस्थिततीर्थानि तेषां विनियोगश्च ; उभयोर्हस्तयोः
पवित्रधारणम् ; वर्णभेदेन कर्मभेदेन च पवित्रदर्भसंख्या-
भेदः ; द्विदर्भपवित्रस्य सर्ववर्णसाधारणत्वं च ; समदर्भ-
पवित्रस्य दैवपिण्डसाधारणत्वम् १२६६. संकल्पस्य कर्मा-
ङ्गत्वम् १२६७. क्षौरपूर्वकक्षिरःस्नानस्य कर्माङ्गत्वम्
१२६८. आचमनस्य कर्माङ्गत्वम् ; आचमननिमित्तानि
आचमनानुकल्पाश्च ; सपवित्रकरेणाऽऽचमनम्, भुक्तो-
च्छिष्टपवित्रत्यागः ; आचमने पवित्रविशेषनिषेधः ; उप-
कालात्प्राक्कर्मानुष्ठाननिषेधः १२६९. पवित्रधारणकलम् ;
ग्राभ्यौपधिगणः ; यज्ञार्हग्राभ्यारण्यौपधिगणः १२७०.

अग्निमुखम्—

होमाग्रागम्यर्चनम् १५०६.

मत्स्यपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

पवित्रधारणम् ; तालकादिधातुगणः १२७०. यज्ञ-
मानस्य यागमण्डपप्रवेशो द्वारनियमः ; स्नानाङ्गमहौप-
ध्वयकम् ; समिद्धाणम् १२७१.

अग्निमुखम्—

सुवधारणदेशः, देशान्तरधारणफलानि, धारणमुद्रा
च ; सुवमूलस्य संगोपनीयत्वम् ; पूर्णाहुतिः १५०६.

विष्णुपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

ग्राभ्यौपधिगणः यज्ञार्हग्राभ्यारण्यौपधिगणश्च ; कुशा-
सनस्य यज्ञोपवीतस्य च कर्माङ्गत्वम् ; कर्तुरेकवस्त्रत्व-
निषेधः १२७१.

लिङ्गपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

कर्मारम्भे पुरोहितादिभ्यो वस्त्रालङ्कारदानम् ; मधुर-
त्रयम् १२७२.

स्कन्दपुराणम्

विवाहसुहृत्—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२१.

कर्मपरिभाषा—

कर्तुः प्रतिनिधयः ; मापपलमानम् ; पतितादीनां
कर्मसंनिधिनिषेधः ; त्रिसम-चतुःसमपदार्थः ; पञ्चगव्य-
पदार्थः ; पञ्चगव्ये गोनियमः ; पञ्चगव्यदेवताः ;
गोनियमानुकल्पः, गव्यमानानि, गव्यमन्त्राः, ब्रह्मकूर्च-
मिति संज्ञान्तरम् ; रसगणना १२७२. कर्मसाद्गुण्य-
संसादकविष्णुस्मरणमन्त्रः ; अधौतवस्त्रस्य कर्माङ्गत्वनिषेधः
१२७३.

शिवपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

उपश्रामस्य कर्माङ्गत्वम् १२७३.

शिवधर्मपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

पञ्चामृतम् १२७३.

विष्णुधर्मोत्तरपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

कर्ममध्ये श्रुतादौ प्रायश्चित्तम् ; अनादिष्टहविष्के दूर्वा-
दिहविःफलनारतम्यम् ; मति स्वसूत्रीये परसूत्रीया-

नुष्ठाननिषेधः ; नव रत्नानि ; पञ्चरत्नम् ; सप्तधान्यम् ;
दधिमधुघृतानां प्रतिनिधयः ; पञ्चगव्ये गव्यग्रहणे
गोनियमः १२७३. अभिषेके कुम्भजातयः कुम्भ-
मानं च ; पञ्चत्वचः, तद्वटप्रक्षेपमन्त्रः, पञ्च पलवा-
श्च ; माल्यानुलेपनाद्यदाननिषेधः ब्राह्मणादावपवादश्च
१२७४.

अग्निमुखम्—

हवनप्रकारः १५०६.

गरुडपुराणम्

विवाहसुहृत्—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२१.

कर्मपरिभाषा—

स्नानमधिकारिविशेषणम् ; मूलमन्त्रः ; पवित्रधार-
णस्य कर्माङ्गत्वम्, वर्णभेदेन पवित्रे दर्भसंख्याभेदः,
द्विदर्भपवित्रस्य सर्ववर्णसाधारणत्वम् १२७४. वृत्तग्रन्थि-
मत्पवित्रलक्षणम् ; ब्रह्मग्रन्थिमत्पवित्रलक्षणम् ; चतुः-
समसंशकगन्धविशेषः ; सर्वगन्धम् ; यक्षकर्मः १२७५.

ब्रह्मपुराणम्

विवाहसुहृत्—

कालमानविचारः ८७२.

कर्मपरिभाषा—

हस्तस्थितप्राजापत्य—सोमतीर्थे तदुपयोगश्च १२७५.
यज्ञियवृक्षाः ; शौचं श्रद्धा चाधिकारिविशेषणे, साधन-
शुद्धेः कर्माङ्गत्वम् ; पिण्डचरुखालीमानम् ; पादप्रक्षाल-
ननिमित्तानि ; श्राद्धार्हा दर्भाः, षड्विधदर्भाः, श्राद्धे
वर्जनीया दर्भाश्च १२७६.

ब्रह्मवैवर्तपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

अरुणोदय—रजनी—संध्यापदार्थाः १२७७.

वराहपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

स्नानाचमनादीन्यधिकारिविशेषणानि ; उपवासस्य
अधिकारिविशेषणत्वम् १२७७. अधौत—कारुधौतयो-

र्वस्त्रयोर्निषेधः, अहतस्य कर्माङ्गत्वम् ; धनिक—मध्यम—
महाधन—दरिद्र—महादरिद्र—धन्य—धन्यतर—धन्यतम—
धीर—धीरतर—धीरतमलक्षणानि ; धनिकादिदेयदक्षिणा-
मानतारतम्यम् १२७८.

वामनपुराणम्

विवाहसुहृत्—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२१.

कर्मपरिभाषा—

सर्वकर्मणां नारायणनमस्कारपूर्वकत्वम् १२७९.

कूर्मपुराणम्

कर्मपरिभाषा—

पवित्रकयशोपवीतयोः कर्माङ्गत्वम् ; तिलपात्रस्य
श्रेष्ठत्वतारतम्यम् १२७९.

अग्निमुखम्—

वस्त्रेणोपधमननिषेधः १५०६.

भविष्यपुराणम्

विवाहसुहृत्—

लघुशुद्धिविचारः ९१४.

कर्मपरिभाषा—

नित्ये कामस्याधिकारिविशेषणत्वाभावः, काम्ये
कामस्याधिकारिविशेषणत्वम्, सदाचार—श्रद्धा—ऽध्या-
त्मज्ञान—न्यायार्जितधनत्वानि साधारणान्यधिकारिविशे-
षणानि १२७९. संकल्पस्य कर्मफलसमुद्दिहेतुत्वम् ;
स्वशास्त्रीयपरशास्त्रीयानुष्ठानव्यवस्था ; हस्तस्थिततीर्थो-
पयोगः ; दैवपिण्डकर्मणोस्तिथिव्याप्तिनियमः ; देवता-
प्रतिमानां प्रकृतिद्रव्यं मानं च ; धातुसप्तकम् ;
अष्टाङ्गोऽर्थः ; कौतुकाख्याः कङ्कणौषधयः ; कृष्णलादि
रूप्यमानम् ; ग्राभ्यारण्यौषधयः १२८०. धान्यमानम् ;
सर्वौषधानि ; रसपट्टकम् ; विजयसंज्ञको धूपः ; अमृत-
नामा पञ्चरसनाना वा धूपः ; अनन्ताख्यो धूपः ;
प्रबोधाख्यो धूपः ; महाङ्गसंज्ञको धूपः ; महाधूपः ;
प्राजापत्यो धूपः ; यक्षाङ्गो धूपः १२८१. दशाङ्गो
धूपः ; उपवासशब्दनिर्वचनं व्रतग्रहणकल्पश्च १२८२.

अग्निमुखम्-

हवनीयत्यागप्रकारः ; हवनविषयकाः केचिन्निषेधाः ; पूर्णाहुतिः १५०६.

नारदीयपुराणम्

कर्मपरिभाषा-

परमेश्वरार्पणस्य कर्मफलहेतुत्वम् १२८२.

अग्निपुराणम्

कर्मपरिभाषा-

स्तानमधिकारिविशेषणम्, स्नानानुकल्पाः १२८२.

अग्निमुखम्-

पूर्णाहुतिः १५०६.

देवीपुराणम्

विवाहसुहृत्तः-

सिंहस्य-मकरस्यगुरुनिर्णयः १०२१.

कर्मपरिभाषा-

व्रतविशेषस्य कृष्णपक्षादावारम्भः १२८२. अनामिकायां सुवर्णादिधारणम् १२८३.

अग्निमुखम्-

अग्निप्रणयनम् १५०६.

कालिकापुराणम्

कर्मपरिभाषा-

ब्रह्मग्रन्थिलक्षणम् ; देवार्पितगन्धपुष्पाद्युत्सर्गविधिः ; रत्नपञ्चकम् ; उपवासस्य अधिकारिविशेषणत्वम् १२८३.

आदित्यपुराणम्

कर्मपरिभाषा-

रत्नपञ्चकं तत्प्रतिनिधिश्च ; पथुपितस्यापि शुद्ध-रूपस्यापि च जाह्नवीनोयस्य कर्महेतुत्वम् १२८३.

अग्निमुखम्-

होमे त्वरायाः मन्त्राह्नित्यस्य अप्रवृद्ध-सधूमाग्न्यधिकरणकत्वस्य च निषेधः १५०६. होमानर्हा अग्न्यवस्थाः १५०७.

नृसिंहपुराणम्

कर्मपरिभाषा-

कर्मानर्हं वज्रम् १२८३.

पुराणम्

कर्मपरिभाषा-

कुशमूलमध्याग्रेः साध्यानि कर्माणि ; वित्तशाठ्यस्य कर्मफलाभावहेतुत्वम् १२८३.

अग्निमुखम्-

स्थण्डिलोपलेपनकर्तव्यता १५०७.

षट्त्रिंशन्मतम्

कर्मपरिभाषा-

दर्शनां ग्रहणकालः अयातयामता पुनर्विनीययोगश्च ; कर्मविशेषे ताम्रपात्रे गव्यदोषाभावः १२८८.

चतुर्विंशतिमतम्

कर्मपरिभाषा-

फलमूलादिमक्षणेऽपि कर्महेतुत्वम् १२८८. वेदभेदेन शिवाचन्धदेशव्यवस्था ; ज्ञानस्य कर्मसंपादकत्वम् १२८९.

संग्रहः (स्मृतिसंग्रहः, संग्रहकारः)

कूटविचारः-

कूटविचारपरिभाषा ८२७.

ताराकूटम् ८३३.

राशिकूटम् ८४७.

कूटापवादाः ८६३.

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६७.

विवाहसुहृत्तः-

वर्षविचारः ८७५.

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८५.

पक्षविचारः ८८८.

नक्षत्रविचारः ९०२.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.

महादोषाः- वारदोषः ९३९. महापात-वैधृति-दोषः ९४९.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.

वधूगृहप्रवेशकालः- १०५७.

द्वितीयादिविवाहकालः-

द्वितीयादिविवाहेषु वर्षे मासश्च ; अर्कविवाहे वार-नक्षत्रादिनभागाः १०७४.

कर्मपरिभाषा-

रात्रौ प्रहरपर्यन्तं दिवाकृत्यानुष्ठानानुमतिः ; प्राणायामत्रयस्य कर्माङ्गत्वम् ; कर्मविशेषेषु ओंकारस्वर्धदैवत-च्छन्दःस्मरणस्य च वर्जनम् ; कलत्रत्रयम्, तस्य कर्माङ्गत्वम् ; वर्जनीयं वस्त्रं च १२८९. पत्युपवेशनदेशः ; परशास्त्रीयानुष्ठानानुमतिः ; परशास्त्रीयानुष्ठाननिषेधः ; सुक्तसुवयोरारुतिर्मानं च १२९०. समित्पवित्रवेदधर्म-परिधीनां मानानि ; पवित्रासनादिषु धर्मसंख्यानियमः ; प्रोक्षणवोक्षणान्युक्षणपरिभाषाः १२९१.

अग्निमुखम्-

स्थण्डिलकरणम् ; अग्निस्थापनम् ; अवैधसाधनैरग्नि-धमने दुष्फलानि साधनविधिश्च १५०९. अग्निध्याना-वश्यकता ; अग्नेः सप्त जिह्वाः, कर्मभेदेन तद्विधानं च ; अग्नेः कर्णाद्यवयवाः तदधिकरणकहोमानां फलानि च ; समिद्धोमलक्षणम्, अपचारे दोषश्च ; ब्रह्मणः कर्म-पञ्चकम् १५१०. पर्यगिकरणाग्निप्रतिपत्तिः ; पूर्णाहुतिः १५११.

सूर्यसिद्धान्ते

विवाहसुहृत्तः-

महादोषाः- गण्डान्तदोषः १३४. महापात-वैधृति-दोषः ९४९.

ब्रह्मसिद्धान्ते

विवाहसुहृत्तः-

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.

वामनः

घटिकापात्रादिविचारः- १०५२.

सिद्धान्तशिरोमणौ

विवाहसुहृत्तः-

महादोषाः- महापात-वैधृति-दोषः ९४९.

घटिकापात्रादिविचारः- १०५२.

यवनसंहितायाम्

कूटविचारः-

ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.

सं. का. ११

यवनमतम्

कूटविचारः-

कूटविचारपरिभाषा ८२७.

हलायुधः

कर्मपरिभाषा-

कुशमृत्तिकाहरणकालः १२९१.

वराहः (वराहमिहिरः)

कूटविचारः-

नाडीकूटम् ८४८.

कूटापवादाः ८६०.

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

कन्या-वरवरणकालः- ८६८.

विवाहसुहृत्तः-

वर्षविचारः ८७४.

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८२.

पक्षविचारः ८८८.

तिथिविचारः ८९१.

वारविचारः ८९५.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

लग्नशुद्धिविचारः ९१४.

महादोषाः- वर्गोत्तमलक्षणम् ९२४. ग्रहणम्-

उत्पातम्-कूरग्रहविदग्ध-दोषाः ९५५.

अल्पदोषाः- उपग्रहदोषः ९६३. लत्तादोषः ९६४.

परिवेषभूकम्पादिदोषाः ९७५.

देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७७.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९९१.

गुरुर्कबलविचारः १०१०.

चन्द्र-ताराबलविचारः १०१४.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२६.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३३.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

नागबलिः- १०५४.

वधूगृहप्रवेशकालः- १०५८.

चतुर्थीकर्मकालः— १०६३.

कर्मपरिभाषा—

मङ्गलाष्टकद्वयम् १२९१.

बृहज्जातकम्

कूटविचारः—

ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.

स्मृत्यर्थसारः

कर्मपरिभाषा—

प्राची उदीची ईशानी च दिक्, आसीनत्वम्, दक्षिणाङ्गम्, यशोपवीतम्, प्रदक्षिणत्वम्, आत्मशुद्धि-
श्रेत्येतेषां कर्माङ्गत्वम्, कर्मापचारे समाधानप्रकारः
१२९१. सति सामर्थ्येऽनुकल्पकृतस्य निष्फलत्वम् ;
स्वशास्त्रीयमात्रानुष्ठानेऽपि कृतार्थता; श्रौतेषु परशास्त्रीया-
नुष्ठानानुमतिः; अहतवस्त्रं मुख्यमुत्तरीयम्, तदभावे
तृतीयं यशोपवीतम् ; यशोपवीत-प्राचीनावीत-निर्वीत-
लक्षणानि ; वस्त्रयशोपवीतयोः कर्माङ्गत्वम्, यशोपवीत-
प्रकृतिद्रव्याणि च ; कर्मभेदेनाग्निभेदः ; हस्तस्थिततीर्थानि
तद्विनियोगश्च १२९२. आचमनस्य द्विराचमनस्य च
निमित्तानि ; आद्यन्तयोर्द्विराचमननिमित्तानि ; आच-
मननिमित्तानि ; श्रवणस्पर्शनादिनिमित्तानि ; श्रवण-
स्पर्शस्य शुद्धिनिमित्तत्वे कारणम् ; अन्ते आचमन-
निमित्तानि ; पादशौचादीन्याचमनाङ्गानि ; आचमन-
मन्त्राः, अमन्त्रकमाचमनम् ; आचमनोत्तरे पवित्र-
त्यागात्यागौ ; आचमनादिशेषोदकेन कर्मकरणनिषेधः
आपत्कल्पश्च १२९३. उच्छिष्टतादोषापवादः ; जल-
स्थल-तटुभयाचमनैः शुद्धिव्यवस्था ; शुष्काद्रवस्त्र-
व्यवस्था, अन्तर्जानुता च ; स्नानस्य अधिकारिविशेषण-
त्वम् ; शूद्राणां नमस्कारमन्त्रः ; वस्त्रविचारः ; सन्ध्या-
वन्दनमधिकारिविशेषणम् ; तण्डुलरूपेण स्वरूपेण उभय-
रूपेण च होतव्यानि द्रव्याणि ; भिक्षादिरूपं धान्य-
मानम् ; समिधां वृक्षाः गुणाः दोषाश्च १२९४.
समित्पवित्रवेदेष्वपरिधीनां मानानि ; दशविधा दर्भाः ;
तदाहरणकालः, अयातयामता, पुनःपुनर्विनियोगश्च ;

दर्भग्रहणविधिः ; पित्र्यदैवकर्मसु दर्भगुणभेदः, पवित्रदर्भ-
गुणाः ; वर्णभेदेन कर्मभेदेन च पवित्रदर्भसंख्याभेदः ;
सर्ववर्णसाधारणपवित्रं च १२९५. पवित्रस्याऽऽचमना-
ङ्गत्वम् उच्छिष्टतानुच्छिष्टते च; त्याज्या दर्भाः ; आचमने
वामहस्ते दर्भधारणनिषेधः तदपवादश्च, ब्रह्मयन्त्रिपूर्वा-
धारणनिषेधः ; सपवित्र-सदर्भकरसाध्यकर्माणि ; कुशानां
मुख्यत्वं कुशप्रतिनिधयश्च, छेदने विधिनिषेधौ ; देवादि-
भेदेन दानार्थकनिपातभेदः ; नीलीदोषापवादः ; परितो-
मानम् ; तिर्यङ्मानम् १२९६.

अग्निमुखम्—

अग्निस्थापनम् ; अग्नेर्होमयोग्यता ; आहुतेः साधनं
मानं च १५११.

शार्ङ्गधरः

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४५.

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

शार्ङ्गधरीये

कूटविचारः—

कूटविचारपरिभाषा ८२९.

विवाहाङ्गकालः— १०४६.

स्मृतिचन्द्रिकायाम्

कर्मपरिभाषा—

संकल्पस्य कर्तव्यता ; अनुपयोगकाले पवित्रविन्यास-
नियमः १२९६.

लल्लुः

प्रश्नविचारः—

प्रश्नकरणप्रकारः ; शुभनिमित्तानि ; शुभाशुभशकुनेभ्यः
शुभाशुभफलानि ८२०.

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४५.

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७४.

तिथिविचारः ८९१.

वारविचारः ८९५.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०७.

महादोषाः— कर्तरीदोषः ९२२. गण्डान्तदोषः ९३४.

ग्रहणम्—उत्पातम्—क्रूरग्रहविद्वम्—दोषाः ९५६.

अल्पदोषाः— दशयोगदोषाः ९६८. जामित्रदोषः
९७०.

दोषापवादाः ९८२.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहवलावलविचारः ९९४.

गुर्वर्कवलविचारः १०१०.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२१.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२६.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३४.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

वभूगृहप्रवेशकालः— १०५८.

हेमाद्रौ

विवाहमुहूर्तः—

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

कर्मपरिभाषा—

ऊर्ध्वपुण्ड्रस्य कर्माङ्गत्वम् १२९६. सुवर्णपवित्र-
प्रशंसा ; स्वसूत्रोलङ्घननिषेधः १२९७.

उत्पलः

प्रश्नविचारः—

प्रश्नकरणप्रकारः ८२०.

श्रीधरः

कूटविचारः—

वश्यकूटम् ८३१.

गणकूटम् ८४२.

विवाहमुहूर्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८३.

पक्षविचारः ८८८.

महादोषाः— पापषड्वर्गदोषः ९३१.

श्रीधरीये

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४५.

कूटापवादाः ८६०.

लग्नशुद्धिविचारः ९१५.

विवाहमुहूर्तः—

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहवलावलविचारः ९९४.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२२.

श्रीपतिः

कूटविचारः—

योनि कूटम् ८३५.

कूटापवादाः ८६०.

विवाहमुहूर्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८३.

नक्षत्रविचारः ९०१.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.

महादोषाः— खाजूरदोषः (एकार्गलदोषः) ९३६.

वारदोषः ९३९. अकालवृष्टिदोषः ९४६. कुसुहूर्तदोषः

(दुर्गहूर्तदोषः) ९४७. उदयास्तदोषः ९५०. ग्रहणम्—

उत्पातम्—क्रूरग्रहविद्वम्—दोषाः ९५६.

अल्पदोषाः— लतादोषः ९६४. पातदोषः

(चण्डीशचण्डायुधदोषः) ९६६.

चन्द्र-तारावलविचारः १०१४.

सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२१.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३४.

वभूगृहप्रवेशकालः— १०५८.

श्रीपतिनिबन्धे

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७४.

नृसिंहः

विवाहमुहूर्तः—

तिथिविचारः ८९२.

वारविचारः ८९५.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.
विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९९४.

दैवज्ञमनोहरे

कूटविचारः—

कूटगणना ८२५.

लीवरदीर्घकूटम् ८५१.

कूटपवादाः ८६१.

विवाहमुहूर्तः—

महादोषाः— विषघटीदोषः ९४२.

अल्पदोषाः— बाणदोषः ९७२.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२२.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३६.

विवाहाङ्गकालः— १०४६.

द्विरागमकालः— १०६६.

वैद्यनाथः

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४५.

कूटपवादाः ८६१.

विवाहमुहूर्तः—

महादोषाः— वारदोषः ९३९. ग्रहणभ—उत्पातभ—

क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५६.

महेश्वरः

कूटविचारः—

वर्णकूटम् ८२९.

वक्ष्यकूटम् ८३१.

कन्या—वरवरणकालः ८६९.

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८३.

लग्नशुद्धिविचारः ९१५.

महादोषाः— वारदोषः ९३९. अष्टमलग्नदोषः ९४४.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९९४.

त्रिविक्रमः

विवाहमुहूर्तः—

महादोषाः— खाजुरदोषः (एकार्गलदोषः) ९३७.

अल्पदोषाः— पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः)

९६६.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९९४.

भुजबलभीमः

कूटविचारः—

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७४.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८५.

नक्षत्रविचारः ९०२.

भुजबलः

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.

महादोषाः— ग्रहणभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः

९५८.

अल्पदोषाः— दशयोगदोषाः ९६८. जामित्रदोषः

९७०.

भीमपराक्रमे

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८५.

महादोषाः— महापात—वैधृति—दोषः ९५०. ग्रह-

णभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५६.

द्विरागमकालः— १०६८.

रत्नमालायाम्

कूटविचारः—

पुञ्जीकूटम् ८५७.

विवाहमुहूर्तः—

वारविचारः ८९५.

महादोषाः— गण्डान्तदोषः ९३४.

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१४.

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५८.

कालनिर्णये

कूटविचारः—

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६६.

विवाहमुहूर्तः—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२३.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२८.

कालविधाने

कूटविचारः—

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

विवाहमुहूर्तः—

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२३.

विवाहाङ्गकालः— १०४७.

सारावल्याम्

विवाहमुहूर्तः—

गुर्वैकल्यविचारः १०१०.

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१४.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२२.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३६.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

कालप्रदीपे

द्विरागमकालः— १०६७.

कालदीपे

विवाहमुहूर्तः—

महादोषाः— अष्टमलग्नदोषः ९४५.

द्विरागमकालः— १०६७.

शाकल्यसंहितायाम्

विवाहमुहूर्तः—

महादोषाः— अष्टमलग्नदोषः ९४५.

दीपिकायाम्

कूटविचारः—

कूटविचारपरिभाषा ८२९.

विवाहमुहूर्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८६.

महादोषाः— ग्रहणभ—उत्पातभ—क्रूरग्रहविद्वभ—दोषाः

९५९.

अल्पदोषाः— दशयोगदोषाः ९६९.

वक्रातिचारगुरुनिर्णयः १०३१.

द्विरागमकालः— १०६७.

क्रक्षोचये

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५८.

द्विरागमकालः— १०६७.

मुहूर्तसंग्रहे

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५९.

चन्द्रिकायाम्

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५९.

ज्योतिषार्णवे

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५९.

व्यवहारतत्त्वे

वधूगृहप्रवेशकालः— १०५९.

चण्डेश्वरः

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०८.

ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

द्विरागमकालः— १०६६.

व्यवहारचण्डेश्वरः

कन्या—वरवरणकालः— ८६९.

द्विरागमकालः— १०६७.

अर्णवे

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.

पृथ्वीचन्द्रोदये

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.

अर्णले

विवाहमुहूर्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.

सिद्धान्तशेखरे

अग्निमुखम्—
प्रणयाग्नियोग्यतातारतम्यम् ; द्रव्यभेदेन आहुतिमान-
भेदः ; होमे हस्तमृगीमुद्रा १५१२.

स्मृतिसारे

कर्मपरिभाषा—
सग्रन्थिपवित्रेण कर्मविशेषकरणस्य निषेधः १२९७.
अग्निमुखम्—
अग्निप्रणयनम् १५१२.

पारिजाते

कर्मपरिभाषा—
पवित्रग्रन्थिबन्धने ज्ञानमुद्रा १२९७.

महर्णवे

कर्मपरिभाषा—
सर्वविधिगणः १२९७.

चिन्तामणौ

कर्मपरिभाषा—
समिद्दोषाः ; तेषां फलानि च ; समिद्गुणाः ; वृक्ष-
भेदेन समित्फलानि १२९७. नीलीरागदोषापवादः
१२९८.

स्मृतिरत्नावल्याम्

कर्मपरिभाषा—
सप्तवाताहतवस्त्रस्य शुष्कतुल्यत्वम् ; दिवाकृत्यानां
रात्रौ प्रहरपर्यन्तं गौणकालः १२९८.

शारदातिलके

अग्निमुखम्—
अग्निध्यानम् १५१२.

स्मृतिरत्ने

कर्मपरिभाषा—
ज्ञानमुद्रालक्षणं पवित्रग्रन्थिकरणं च १२९८.
अग्निमुखम्—
अग्नीन्धने वर्जनीया वृक्षाः ; अग्नेः सप्त जिह्वाः
तत्स्थानानि च १५१३.

कपिलपञ्चरात्रे

कर्मपरिभाषा—
ज्येष्ठ—मध्यम—कनिष्ठान्यङ्गुलिमानानि १२९८.

पञ्चरात्रे

अग्निमुखम्—
होमसाधनं मुद्रात्रयम्, तस्य लक्षणानि विनि-
योगश्च, आहुतिमानं च ; द्रव्यभेदेनाग्नेः स्थानशयन-
निषेधनावस्थानां ध्येयत्वम् ; अग्नेर्मुखे होमविधानम्,
कर्णादिहोमे अनिष्टफलानि च १५१३. अग्नेः शोभना-
वर्णध्वनिगन्धाः ; अग्नेः शुभदं स्वरूपम् ; शोभना-
शोभनौ धूमवर्णौ ; अग्नेरशोभना वर्णध्वनिगन्धशिखाः,
तत्फलानि च ; अशोभनो धूमवर्णः तत्फलं च ; अशोभ-
नाग्निधूमरूपारिष्टे प्रायश्चित्तम् १५१४.

मेरुतन्त्रे

कर्मपरिभाषा—
पूर्णपात्रलक्षणम् १२९८.
अग्निमुखम्—
अग्निप्रणयनम् १५१४.

मन्त्रतन्त्रप्रकाशे

कर्मपरिभाषा—
नमः—स्वाहान्तपठितमन्त्रेषु द्वितीयनमस्कारस्वाहा-
कारसंयोजननिषेधः १२९८.

स्मृतिभास्करे

कर्मपरिभाषा—
पवित्रलक्षणम् १२९८.

स्मृतिदर्पणे

कर्मपरिभाषा—
देवताष्टवर्गाः १२९८.

वृत्तशते

विवाहमुहूर्तः—
ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२८.
द्विरागमकालः—१०६८.

सारसंग्रहे

द्विरागमकालः—१०६८.

विवाहपटले

विवाहमुहूर्तः—
वर्षविचारः ८७५.
तिथिविचारः ८९२.
लग्नशुद्धिविचारः ९१५.
महादोषाः—महादोषगणना ९१७.
विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहचलावलविचारः ९९४.
चन्द्र—ताराचलविचारः १०१५.
घटिकापात्रादिविचारः—१०५२.
बधूगृहप्रवेशकालः—१०५८.
चतुर्थीकर्मकालः—१०६३.

विश्वामित्रीये

विवाहमुहूर्तः—
लग्नशुद्धिविचारः ९१५.

विधिरत्ने

कूटविचारः—
स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१.
कूटापवादाः ८६१.
एकराशिनक्षत्रविचारः ८६७.
विवाहमुहूर्तः—
अयन—ऋतु—मासविचारः ८८३.
तिथिविचारः ८९२.

विधानमालायाम्

अग्निमुखम्—
सुवधारणदेशः १५१४.

डामरतन्त्रे

कूटविचारः—
स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१.

बुधवल्लभे

कूटविचारः—
कूटापवादाः ८६१.

माधवीये

कूटविचारः—
ताराकूटम् ८३३.
कूटापवादाः ८६१.

स्वरोदये

कूटविचारः—
नाडीकूटम् ८४९.
कूटापवादाः ८६१.

सत्यमतम्

कूटविचारः—
ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.

जगन्मोहने

कूटविचारः—
वर्णकूटम् ८२९.

कालप्रकाशिकायाम्

कूटविचारः—
वर्णकूटम् ८३०.
वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

मदनरत्ने

विवाहमुहूर्तः—
पक्षविचारः ८८८.

विवाहवृन्दावनम्

प्रश्नविचारः—
शुभाशुभानि प्रश्नकालीनग्रहयोगनिमित्तानि ८२०.
कूटविचारः—
कूटविचारपरिभाषा ८२७.
वर्णकूटम् ८३०.
वश्यकूटम् ८३१.
ताराकूटम् ८३४.
योनि कूटम् ८३६.
ग्रहमैत्रीकूटम् ८३८.
गणकूटम् ८४२.

राशिकूटम् ८४६.
नाडीकूटम् ८४९.
कूटापवादाः ८६०.
एकराशिनक्षत्रविचारः ८६७.

विवाहमुहूर्तः—
अयन—ऋतु—मासविचारः ८८४.
तिथिविचारः ८९२.
नक्षत्रविचारः ९०२.

महादोषाः— कर्तरीदोषः ९२२. नवांशदोषः ९२५.
षडष्टरिफचन्द्रदोषः ९२६. पापषड्वर्गदोषः ९३०.
गण्डान्तदोषः ९३४. खार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः)
९३७. अष्टमलग्नदोषः ९४५. महापात—वैधृति—दोषः
९४९. उदयास्तदोषः ९५१. ग्रहणभ—उत्पातभ—कूरग्रह-
विद्वभ—दोषाः ९५७.

अल्पदोषाः— उपग्रहदोषः ९६३. लतादोषः ९६४.
पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः) ९६६. युतिदोषः ;
जामित्रदोषः ९७०.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः ९९४.
गुर्वर्कबलविचारः १०११.
चन्द्र—ताराबलविचारः १०१५.
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.
गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३४.
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४१.

विवाहाङ्गकालः— १०४६.

स्वरशास्त्रे

कूटविचारः—
कूटविचारपरिभाषा ८२८.

संहितासारे

विवाहमुहूर्तः—
विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १००३.

राजमार्तण्डः

कूटविचारः—
कूटापवादाः ८६१.

विवाहमुहूर्तः—

वर्षविचारः ८७५.
अयन—ऋतु—मासविचारः ८८५.
ज्येष्ठमास—जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.
महादोषाः— कर्तरीदोषः ९२२. गण्डान्तदोषः
९३५. ग्रहणभ—उत्पातभ—कूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५८.

अल्पदोषाः— जामित्रदोषः ९७१.
गुर्वर्कबलविचारः १०११.
सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२२.
वक्रातिचारगुरुनिर्णयः १०३१.
गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३६.
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४३.

वधूगृहप्रवेशकालः— १०६०.
द्विरागमकालः— १०६८.

ब्रह्मयामले

विवाहमुहूर्तः—
गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३७.

अद्भुतसागरे

विवाहमुहूर्तः—
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४३.

संबन्धतत्त्वे

विवाहमुहूर्तः—
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४३.

ज्योतिःसारसागरे

प्रश्नविचारः—
विवाहे वर्जनीयाः पञ्च दोषाः ८२३.

विवाहमुहूर्तः—
योगकरणविचारः ९०५.
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.

दामोदरीये

विवाहमुहूर्तः—
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२७.

कल्पद्रुमे

विवाहमुहूर्तः—
कालमानविचारः ८७२.
वर्षविचारः ८७५.

ज्योतिस्तन्त्रे

विवाहमुहूर्तः—
वर्षविचारः ८७५.

कृत्यचिन्तामणौ

विवाहमुहूर्तः—
वर्षविचारः ८७५.
वक्रातिचारगुरुनिर्णयः १०३१.

दीपके

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— वारदोषः ९३९.

रत्नकोशे

कूटविचारः—
नाडीकूटम् ८५०.
विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— गण्डान्तदोषः ९३५. वारदोषः ९३९.
ग्रहणभ—उत्पातभ—कूरग्रहविद्वभ—दोषाः ९५८.
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२८.

संहिताप्रदीपे

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— वारदोषः ९४०. महापात—वैधृति—
दोषः ९५०.

ग्रहप्रदीपे

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— महापात—वैधृति—दोषः ९५०.

फलप्रदीपे

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— कर्तरीदोषः ९२३. विषयदोषः ९४२.
अष्टमलग्नदोषः ९४५. महादोषसामर्थ्यम् ९६१.

सं. का. १२

दोषविवेके

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— अष्टमलग्नदोषः ९४५.
पटलसारे

कूटविचारः—
कूटगणना ८२६.
कूटविचारपरिभाषा ८२९.
गणकूटम् ८४३.

होराप्रकाशे

विवाहमुहूर्तः—
गुर्वादित्याख्यदोषविचारः १०३२.

मुहूर्तकल्पद्रुमे

विवाहमुहूर्तः—
गुर्वादित्याख्यदोषविचारः १०३२.

व्यवहारोच्चये

विवाहमुहूर्तः—
महादोषाः— ग्रहणभ—उत्पातभ—कूरग्रहविद्वभ—दोषाः
९५९.
अल्पदोषाः— अल्पदोषगणना ९६३. दशयोगदोषाः
९६९.

ज्योतिःसंहितासारे

विवाहमुहूर्तः—
गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३७.

मुहूर्तचिन्तामणिः

प्रश्नविचारः—
प्रश्नकरणप्रकारः शुभाशुभग्रहयोगाश्च ८२१. शुभा-
शुभनिमित्तानि ८२२.
कूटविचारः—
कूटगणना ८२६.
वर्णकूटम् ८३०.
वश्यकूटम् ८३२.
ताराकूटम् ८३४.
योनि कूटम् ८३६.

ग्रहमैत्रीकूटम् ८४१.
गणकूटम् ८४३.
राशिकूटम् ८४६.
नाडीकूटम् ८४९.
वर्गकूटम् ८५७.
कूटगुणविचारः ८५८.
कूटापवादाः ८६१.
कन्या-वरवरणकालः- ८६९.
विवाहसुहृत्तः-
अयन-ऋतु-मासविचारः ८८५.
तिथिविचारः ८९२.
नक्षत्रविचारः ९०३.
ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९१०.
लग्नादिविचारः ९१५.
महादोषाः- संक्रान्तिदोषः ९१९. सग्रहदोषः
(सग्रहदोषः) ९२१. कर्तरीदोषः ९२२. नवांशदोषः
९२५. षडष्टरिप्फचन्द्रदोषः ९२८. पापषड्वर्गदोषः
९३१. कुजाष्टमदोषः ९३२. भृगुषट्कदोषः ९३३.
गण्डान्तदोषः ९३५. खाजूरदोषः (एकार्गलदोषः)
९३७. वारदोषः ९४०. विषघटीदोषः ९४३. अष्टमल्लम-
दोषः ९४५. अकालवृष्टिदोषः ९४६. कुमुहूर्तदोषः
(दुर्मुहूर्तदोषः) ९४८. महापात-वैधृति-दोषः ९५०.
उदयास्तदोषः ९५१. ग्रहणभ-उत्पातभ-कूरग्रहविद्वभ-
दोषाः ९५९.
अल्पदोषाः- उपग्रहदोषः ९६४. लतादोषः ९६५.
पातदोषः (चण्डीशचण्डायुधदोषः) ९६६. दग्ध-
तिथिदोषः ९६७. पङ्क्वन्धकाणवधिराख्यलमदोषाः
९६८. दशयोगदोषः ९६९. जामित्रदोषः ९७१. बाण-
दोषः ९७३.
देशभेदेन दोषव्यवस्था ९७७.
दोषापवादाः ९८२.
विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः
१००३.

गुर्वर्कवलविचारः १०१२.
सिंहस्थ-मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२३.
गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२८.
वक्रातिचारगुरुनिर्णयः १०३१.
गुर्वीदित्याख्यदोषविचारः १०३२.
गोधूलिकादिलमविचारः १०३७.
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४४.
विवाहाङ्गकालः- १०४६.
वधूगृहप्रवेशकालः- १०६०.
मण्डपोद्गासनकालः- १०६५.
द्विरागमकालः- १०६९.
विवाहानन्तरं वध्वाः पित्रादिग्रहनिवासविचारः- १०७२.

विधानपारिजाते

कर्मपरिभाषा-
एकवस्त्रत्वं कच्छहीनत्वं च स्त्रियाः कर्माधिकारप्रति-
बन्धकम् ; तेजनी गौः १२९९.
अग्निमुखम्-
कुण्डस्थण्डिलोच्छ्रायः १५१४.

मन्त्रमुक्तावल्याम्

कर्मपरिभाषा-
वर्ज्ये ग्राह्ये चाऽऽसनम् १२९९.

मन्त्रकोशकारः

कर्मपरिभाषा-
पुष्पादीनां क्रयक्रयणप्रतिप्रसवः १२९९.

संध्यारत्ने

कर्मपरिभाषा-
संकल्पप्रकाराः १२९९.

मुद्रालक्षणग्रन्थे

कर्मपरिभाषा-
मृगमुद्रालक्षणम् १२९९.

कुथुमिः

कर्मपरिभाषा-
शिखाबन्धप्रकारः १२९९.

दामोदरः

कर्मपरिभाषा-
चित्रौदनलक्षणम् १२९९.

कर्मकौमुद्याम्

अग्निमुखम्-
हविःप्रक्षेपकालनियमः, होमकाले सुवमूलसंगोपनम् ;
यम-रुद्र-पितृ-मृतीनामाहुत्यन्ते जलस्पर्शः १५१५.

प्रयोगार्णवे

अग्निमुखम्-
सुवधारणमुद्रा १५१५.

रङ्गनाथकृतरुद्रपद्धतौ

अग्निमुखम्-
विकीर्णहविःप्रतिपत्तिः १५१५.

उयोतिश्चिन्तामणौ

कूटविचारः-
कूटापवादाः ८६३.
विवाहसुहृत्तः-
महादोषाः- महादोषसामर्थ्यम् ९६१.
अल्पदोषाः- बाणदोषः ९७३.

चडामणौ

कूटविचारः-
कूटापवादाः ८६३.
विवाहसुहृत्तः-
महादोषाः- अष्टमल्लमदोषः ९४५.

कालामृतसंग्रहे

विवाहसुहृत्तः-
ग्रहणादिषु वर्ज्यकालविचारः १०४४.

ज्ञानमञ्जर्याम्

विवाहसुहृत्तः-
अल्पदोषाः- जामित्रदोषः ९७१.

लघुजातके

विवाहसुहृत्तः-
लग्नशुद्धिविचारः ९१६.

मुहूर्तसर्वस्वे

विवाहसुहृत्तः-
अयन-ऋतु-मासविचारः ८८६.
महादोषाः- वारदोषः ९४०.

चूडारत्ने

कन्या-वरवरणकालः- ८६९.
विवाहसुहृत्तः-
महादोषाः- वारदोषः ९३९.
गुर्वर्कवलविचारः १०१२.
चन्द्र-तारावलविचारः १०१७.

विवाहाङ्गकालः- १०४७.

मुहूर्तमुक्तावल्याम्

विवाहसुहृत्तः-
गुर्वर्कवलविचारः १०१२.

उयोनिष्प्रकाशे

कूटविचारः-
कूटविचारपरिभाषा ८२८.
योनि कूटम् ८३६.
ग्रहमैत्रीकूटम् ८४२.
राशिकूटम् ८४७.
नाडीकूटम् ८५०.
कूटापवादाः ८६३.
वर्णदेशादिभेदेन कूट-यवस्था ८६५.

कन्या-वरवरणकालः- ८६९.

विवाहसुहृत्तः-
नक्षत्रविचारः ९०३.
ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः ९०९.
महादोषाः- संक्रान्तिदोषः ९१९. ग्रहणभ-उत्पातभ-
कूरग्रहविद्वभ-दोषाः ९५९.
अल्पदोषाः- बाणदोषः ९७२.
वधूगृहप्रवेशकालः- १०५९.
द्विरागमकालः- १०६८.

कालाणवः

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४७.

चिन्तामणिटीकायाम्

कूटविचारः—

राशिकूटम् ८४७.

संहितादीपके

कूटविचारः—

कूटापवादाः ८६३.

विवाहदीपिकायाम्

कूटविचारः—

कूटापवादाः ८६३.

ज्योतिःसागरे

विवाहसुहृत्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनाक्षत्रादिविचारः ९०९.

महादोषाः—कर्तरीदोषः ९२३. गण्डान्तदोषः ९३५.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १००३.

द्विरागमकालः— १०७०.

कालादर्शे

विवाहसुहृत्तः—

ज्येष्ठमास—जन्ममासनाक्षत्रादिविचारः ९१०.

भास्करव्यवहारे

विवाहसुहृत्तः—

महादोषाः—कर्तरीदोषः ९२३.

वधूग्रहप्रवेशकालः— १०६१.

देवकोत्थापनम्— १०६४.

रत्नसंग्रहे

विवाहसुहृत्तः—

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१७.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२४.

ज्योतिर्निबन्धे

विवाहसुहृत्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८६.

पक्षविचारः ८८८.

तिथिविचारः ८९३.

नक्षत्रविचारः ९०३.

अल्पदोषाः— बाणदोषः ९७४.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १००४.

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१७.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२४.

ग्रहणादिषु वर्णकालविचारः १०४४.

वधूग्रहप्रवेशकालः— १०६१.

देवकोत्थापनम्— १०६४.

विवाहानन्तरं वर्षाः पित्रादिग्रहनिवासविचारः— १०७२.

सुप्रभेदे

विवाहसुहृत्तः—

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८६.

भूपालवल्लभे

विवाहसुहृत्तः—

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३८.

सुहृत्तमालायाम्

विवाहसुहृत्तः—

गोधूलिकादिलग्नविचारः १०३८.

सुहृत्तदर्पणे

कूटविचारः—

वश्यकूटम् ८३२.

विवाहसुहृत्तः—

महादोषाः— सग्रहदोषः (सग्रहदोषः) ९२१. षडष्ट-

रिप्फचन्द्रदोषः ९२८. अष्टमलग्नदोषः ९४६.

लग्नचन्द्रिकायाम्

विवाहसुहृत्तः—

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १००४.

होरामकरन्दे

विवाहसुहृत्तः—

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः १००४.

सुहृत्तगणपतिः

विवाहसुहृत्तः—

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२९.

वधूग्रहप्रवेशकालः— १०६१.

द्विरागमकालः— १०७०.

विवाहानन्तरं वर्षाः पित्रादिग्रहनिवासविचारः— १०७२.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

प्रश्नविचारः—

प्रश्नकरणप्रकारः, शुभाशुभग्रहयोगाः, क्षुत्तानि

शुभाशुभानि ८२३.

कूटविचारः—

कूटगणना ८२६.

कूटविचारपरिभाषा ८२९.

वर्णकूटम् ८३०.

वश्यकूटम् ८३२.

ताराकूटम् ८३४.

योनिकूटम् ८३७.

गणकूटम् ८४३.

राशिकूटम् ८४७.

नाडीकूटम् ८५०.

माहेन्द्रकूटम् ८५०.

स्त्रीवरदीर्घकूटम् ८५१.

रज्जुकूटम् ८५१.

वेधकूटम् ८५२.

भूतकूटम् ८५३.

लिङ्गकूटम् ८५३.

जातिकूटम् ८५४.

योगिनीकूटम् ८५५.

गोत्रकूटम् ८५५.

दैवकूटम् ८५७.

वर्गकूटम् ८५७.

कूटगुणविचारः ८५८.

कूटापवादाः ८६४.

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था ८६५.

एकराशिनक्षत्रविचारः ८६७.

कन्या—वरवरणकालः— ८६९.

विवाहसुहृत्तः—

कालमानविचारः ८७२.

अयन—ऋतु—मासविचारः ८८६.

पक्षविचारः ८८८.

तिथिविचारः ८९३.

वारविचारः ८९५.

नक्षत्रविचारः ९०३.

ज्येष्ठमास—जन्ममासनाक्षत्रादिविचारः ९१०.

लग्नशुद्धिविचारः ९१६.

महादोषाः— संक्रान्तिदोषः ९१९. सग्रहदोषः (सग्र-

हदोषः) ९२१. कर्तरीदोषः ९२३. नवांशदोषः ९२५.

पापपञ्चमदोषः ; कुजाष्टमदोषः ९३२. वारदोषः ९४१.

पञ्चशलाकाविधः ; सप्तशलाकाविधः ९६०.

अल्पदोषाः— उपग्रहदोषः ९६४. वज्रदोषः ९६७.

दशयोगदोषाः ९६९. जामित्रदोषः ९७२. बाणदोषः

९७४. परिवेषभूकम्पादिदोषाः ९७५.

दोषापवादाः ९८४.

विवाहलग्नजन्मलग्नकालीनग्रहबलावलविचारः

१००४.

गुर्वर्णकूटविचारः १०१२.

चन्द्र—ताराबलविचारः १०१७.

सिंहस्थ—मकरस्थगुरुनिर्णयः १०२४.

गुरुशुक्रादीनां बाल्यादिविचारः १०२९.

वक्रातिचारगुरुनिर्णयः १०३१.

गुर्वीदित्याख्यदोषविचारः १०३२.

ग्रहणादिषु वर्णकालविचारः १०४४.

विवाहाङ्गकालः— १०४७.

लग्नपत्रिकालेखनपूजनविचारः— १०४९.

घटिकापात्रादिविचारः— १०५२.

वधूग्रहप्रवेशकालः— १०६२.

चतुर्थीकर्मकालः— १०६३.

देवकोत्थापनम्— १०६४.

मण्डपोद्भासनकालः— १०६५.

द्विरागमकालः— १०७०.

कर्मपरिभाषा—

ऋग्वेदिसामवेदिनोराध्वर्यवादौ याजुषशाखापरिग्रहे नियमः १२८३. परशास्त्रपरिग्रहे विधिविधेयाः प्रायश्चित्तं च; स्वशास्त्रलक्षणं तदीयकर्मणः कर्तव्यता च १२८४. उपांशुत्वलक्षणम्; प्राच्या दिशो द्विविधत्वम्; पत्नीप्रतिनिधिः; देवकर्माङ्गाचमने दिङ्नियमः; कर्माङ्गानिर्हवस्त्विवेकः; कच्छपञ्चकम्; कच्छत्रयम्; पञ्चविधा नग्नता; वस्त्रप्रसारणे दशानां दिङ्नियमः; अन्यथा पुनःप्रक्षालनं च; एकयशोपवीतेन कर्मकरणनिषेधः; कुशासनस्य यशोपवीतस्य च कर्माङ्गत्वम्; आसनस्वरूपम् आसनमानं च १२८५. प्रोक्षणाबोक्षणाभ्युक्षणपरिभाषा; अनुद्धृतसारस्य पयसस्ताम्रपात्रे दोषाभावः; अनुक्तसंख्ये जपादौ संख्यामानम्; अमायां कुशसमिच्छेदननिषेधः; कर्माङ्गं काम्यं च पवित्रधारणम्, पर्वभेदेन फलभेदः; ब्रह्मविष्टयोर्निर्माणप्रकारः; मुख्यकालादुत्तरकालस्यैव गौणत्वम्; कुश-पात्र-मन्त्र-ब्राह्मणानामयातयामता पुनर्विनियोगश्च; कुशादीनां यातयामतानिमित्तानि १२८६. इध्म-बर्हिषामयातयामताविधिः; त्याज्यदर्भाः; पवित्रदर्भ-संख्या; उत्सवकर्मादौ मङ्गलस्ताननूतनवस्त्रपरिधानालङ्कारानां कर्तव्यता; आचमनस्य कर्माङ्गत्वम्; द्विराचमननिमित्तानि; अयशियानि धान्यानि; आहुति-बलि-शोधनमृदां मानम्; कर्ममध्ये कर्मान्तरकरणनिषेधः; पत्युपवेशननियमः; प्रयोगमध्ये ऋष्यादिस्मरणनिषेधः; लुक्लुक्वयोराकृतिर्मानं च १२८७. पवित्राः क्षाराः; सर्वगन्धलक्षणम्; परितोमानम्; एण-माणव-रुह-सुमरपदार्थाः १२८८.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् उद्धरणप्रयोजनं च; अग्निध्यानम् १५०७. विमुखस्याग्नेर्जलपरिप्रेक्षाभिमुखीकरणम्; अग्नि-

जिह्वाः तासामृषयस्तत्साध्यकर्माणि च; अग्नेः कर्णाच-यवाः; तत्र होमस्य फलानि च; प्रणीतापूरणम् १५०८. प्रणीतापात्रस्थापनदेशः; आज्यसंस्कारदेशः; पात्रासादनम्; आज्यसंस्कारः सुवसंमार्गश्च; सुवधारणम्; विभूतिधारणम् १५०९.

शाकलकारिकाः

कर्मपरिभाषा—

अग्निविषये निरुदानिरुदपदार्थौ; विष्णुस्मरणस्य कर्मसंपूर्णताहेतुत्वम्; पत्नीपुत्रयोरुपवेशनदेशः १२९९. प्राणायामलक्षणम्; दशौषधयः १३००.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणादिसमिन्धनान्ताः पदार्थाः; अग्निध्या-नम् १५१५. अग्न्यभिमुखीकरणम्; अन्वाधानम्; परिसमूहनादिविष्णुस्मरणान्ताः पदार्थाः १५१६.

शौनकाकारिकाः

कन्या-वरवरणकालः ८६९.

विवाहमुहूर्तः—

नक्षत्रविचारः ९०४.

गुर्वैकंठविचारः १०१३.

विवाहाङ्गकालः— १०४८.

कर्मपरिभाषा—

द्विजातीनां कर्माधिकारः, ब्राह्मणस्य याजकत्वम्; अग्निप्रकाराः तत्साध्यकर्माणि च; कर्मणां दक्षिणकर-साध्यत्वम्; कर्मसु दिङ्नियमः; अनुपस्पर्शननिमित्तानि १३००. कर्मणामुपविश्यकर्तव्यता; कर्मप्रकाराः; पूर्वदिने नान्दीश्राद्ध-सकृद्भोजन-ब्रह्मचर्या-लङ्घन-प्रतिस्वन्ध-पुण्याहवाचनानां मनःप्रसाद-सत्योक्ति-तपः-स्नाना-ऽऽचमनैरात्मशुद्धेश्च पूर्वाङ्गत्वम्, कर्तुः प्रतिनिधयश्च; प्राक्कूलता, प्राक्संस्थत्वम्, प्राङ्मुखता, परिसमूहनम्, दक्षिणाङ्गकर्तव्यता, आसीनकर्तव्यता, हविर्नादेशो आज्यं हविः, उपवीतम्, निवीतम्, होममन्त्रेषु एकश्रुतिविधानं स्वाहाकारविधानं च १३०१. प्रत्युचशब्देन होमविधाने विशेषनियमः; जपे होमे च महाव्याहृतिनिर्णयः;

पञ्चविधा मन्त्राः, तेषामुपांशुप्रयोगः, तेषां लक्षणानि, मन्त्रसंज्ञा, सावित्रप्राजापत्ययोरुपांशुत्वम् १३०२. परिध्यादीनिध्मेऽन्तर्भाव्य इध्मसमिधां संख्या मानं च, परिधिवयलक्षणानि, यशिधा वृक्षाः; समिलक्षणम्; समिदोषाः; यशियानि तृणानि तृणदोषाश्च; पात्राणां प्रकृतयः मुख्यकल्पानुकल्पश्च १३०३. पवित्रलक्षणम्; मन्त्रोपदेशाभावे अनादेशाहुतयः; ऋग्वेद्यादीनां याजुष-शाखापरिग्रहनियमः १३०४.

अग्निमुखम्—

होममन्त्रेषु एकश्रुतिविधानं स्वाहाकारविधानं च; स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च १५१६. अग्निधनम्; परिसमूहनपर्युक्षणे, अन्वाधानम्, अग्न्यलंकरणम्; इध्माचर्हिषोः संनहनम्; इध्मसमिधां परिधीनां च मानं संख्या च १५१७. बर्हिर्मानम्; परिसमूहनपरिस्तरण-पर्युक्षणपात्रासादनानि १५१८. पात्रप्रोक्षणादि, प्रोक्षणी-संस्कारश्च; पवित्रस्वरूपम्; उत्पवनस्वरूपम्; ब्रह्मणो वरणं कर्माणि च १५१९. प्रणीताप्रणयनम्; हविषो निर्वापः प्रोक्षणं च; हविषः संस्कारः पाकश्च; आज्यसंस्कारः १५२०. बर्हिरास्तरणमाज्यनिधानं च; लुक्लुक्वसंमार्गः; अग्निधारणं हविर्निधानं च; परिधानम् आधारानुयाज-समिधनिधानम्; परिसमूहनाग्न्यलंकरणालंकारेभ्मा-धानानि; आधारौ; आज्यभागी १५२१. प्रधान-स्विष्टकृदाहुतिदेशः; हविष उद्धरणविभागौ; अवदान-धर्मः; पञ्चावत्तिपरिगणनम्; प्रधानहोमः; स्विष्ट-कृद्धोमः; अनुयाजसमिधपरिध्याधारसमिधिध्मरज्जुग्रह-रणम्; प्रायश्चित्ताहुतयः १५२२. पूर्णाहुतिः; दिगुत्सेकः मार्जनं प्रोक्षणं च; अग्न्युपस्थानम्; अग्नि-प्राथेना; परिसमूहनपर्युक्षणे, दक्षिणादानम्; पात्राणां क्षालनं ग्रहणं च; ब्रह्मवरणादिवैकल्पिककर्माङ्गसंग्रहः १५२३. होमतन्त्रोपसंहारः १५२४.

जयन्तकारिकाः

वधूगृहप्रवेशकालः— १०६२

अग्निमुखम्—

अग्निस्थापनम्; यथानिर्वापकं प्रोक्षणक्रमः १५२४.

कुमारिलकारिकाः

कर्मपरिभाषा—

अग्न्यादयः सामान्या देवताः; समानकालिकानां समानतन्त्रता, तत्र ऐच्छिक-नित्याङ्गानि, द्रव्यानादेशो आज्यं द्रव्यम्, साधनानुक्तौ सुवस्य साधनता; पङ्-विधमन्त्राणामुपांशुत्वम्, तत्र मन्त्रविशेषलक्षणम् १३०४. मन्वान्ते कर्मणः कर्तव्यता, कर्माङ्गौ मन्त्रावृत्तिः; कर्मण उपविश्यकर्तव्यता, प्रायश्चित्तोत्तरमतीतस्यानुष्ठानमननु-ष्ठानं च मतभेदेन १३०५.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलकरणम् अग्निस्थापनं च; ब्रह्मपरिस्तरणयोः कर्मभेदेन नित्यत्वं विकल्पश्च, आज्यभागयोर्विकल्पः, मन्त्रानादेशो नाममन्त्रः १५२४. कर्मविशेषे निर्वाप-प्रोक्षणयोस्तृणीत्वम्, सहश्रपणम्, व्युद्धरणाभावश्च; परि-समूहनपरिस्तरणपरिप्रेक्षानि; पात्रासादनम्; पवित्र-लक्षणम्; प्रोक्षणीप्रणीतासंस्कारः १५२५. निर्वापादिः हविःसंस्कारः; आज्यसंस्कारः; लुक्लुक्वसंमार्गः; हवि-निधानम् इध्माधानं च १५२६. आधारौ; आज्यभागौ; हविर्विभागः; अवदानधर्मः प्रधानहोमश्च; स्विष्ट-कृद्धोमः; इध्मरज्जुप्रासनम्, प्रायश्चित्ताहुतयः १५२७. पूर्णयात्रनिनयनम्, मार्जनम्, उपस्थानम्, परि-समूहनपरिप्रेक्षे, दक्षिणादानम्; तन्त्रातिदेशः; पूर्णाहुतिः; अग्नेरायतनाद्वर्हिर्गमेने प्रायश्चित्तम्; इध्मा-धानोत्तरं हविर्दोषे प्रायश्चित्तम्; इध्माधानात्पूर्वं हवि-र्दोषे प्रायश्चित्तम् १५२८. हविर्दोषे प्रायश्चित्तम्; पात्र-पवित्रनाशे प्रायश्चित्तम्; अनादिष्टप्रायश्चित्तम्; स्वयंज्वलनादिप्रायश्चित्तानि; प्रायश्चित्तस्याऽऽज्यसंस्कारो-त्तरकर्तव्यता; व्युत्क्रमनिमित्तकप्रायश्चित्तानि १५२९. हविरपक्वतादिनिमित्तकप्रायश्चित्तानि १५३०.

कपर्दिकारिकाः

कर्मपरिभाषा—

प्राणायामलक्षणम्; अनादेशो दर्व्या होमसाधनत्वम्; अन्वारम्भनियमः; यशोपवीतस्य कर्माङ्गत्वं संख्या च १३०५.

अग्निमुखम्—

रेखाकरणम् अग्निस्थापनं च ; पात्रासादनम् ; आहुति-
साधनम् १५३०. होमतन्त्रव्यवस्था ; आग्निहोविकृत-
न्त्रम् ; आशीर्वाचनम् ; अनादेशप्रायश्चित्तम् ; श्रेष-
प्रायश्चित्तम् ; लुक्लुवसाधनकाहुतिविभागः १५३१.
संलावापवादः ; अग्निमुखदेवतासंग्रहः १५३२.

त्रिकाण्डमण्डनः

कर्मपरिभाषा—

कालशौचादिमज्जीवनस्य अधिकारिविशेषणत्वम् ;
अशुचिकृतस्य नाऽऽवृत्तिः , प्रायश्चित्तं शोधनहेतुः ;
अशुचिकृतस्याऽऽवृत्तिरिति मतान्तरम् ; अल्पतन्त्रान्तः-
प्रसक्तस्य महातन्त्रस्याल्पतन्त्रसमाप्त्युत्तरं कर्तव्यता
१३०५. अधिकारिपुरुषविशेषणानि १३०६. पत्न्याः
पतितुल्योऽधिकारः कर्मणि ; त्यागोच्चारणे पतिपत्न्योस्तुल्य-
त्ववैषम्यपक्षौ १३०७. पत्न्या विषमाधिकारः कर्मणीति
पक्षः ; प्रारब्धकाम्यस्यान्तराऽधिकारहानावपि समापनी-
यत्वम् ; काम्याधिकारहेतुः कामना दम्पत्योः पत्युरेव वेति
मतद्वयम् ; नित्येषु तिरोहितशक्तेरप्यधिकारः , नष्टशक्तेर्ना-
धिकारः ; यावज्जीवकरणसंकल्पेऽपि यावच्छक्तिलोपमधि-
कार इति मतम् ; यावज्जीवकरणसंकल्पे शक्तिलोपेऽप्यधि-
कार इति मतान्तरम् १३०९. यावज्जीवकरणसंकल्पा-
भावेऽपि शक्तिलोपेऽप्यधिकारानुवृत्तिः ; कर्माशक्ता-
वपि त्यागस्य कर्तव्यता , तत्राप्यशक्तौ प्रतिनिधानम् ;
नित्यनैमित्तिकयोः सूतकादौ कर्तव्यता , काम्यस्याकर्तव्यता
च ; पातित्यरहितत्वमधिकारिनियामकम् १३०९. अद्रि-
जधर्मे सामान्यधर्मे च पतितस्याप्यधिकारः ; पातित्यप्राय-
श्चित्ते पतितस्याधिकारः सुतराम् ; सदृशस्य प्रतिनिधेयता ;
काम्ये प्रतिनिध्यभावः तदपवादश्च १३१०. प्रतिनिधिनि-
षेधः ; गुणकर्मणि स्वामिनोऽपि प्रतिनिधिः ; पत्न्याः प्रति-
निधिः , पत्युः प्रतिनिध्यभावः ; संकल्पितद्रव्याभावे सदृशस्य
प्रतिनिधानम् , न तु वैकल्पिकस्य १३११. प्रतिनिधि-
संकल्पेऽपि मुख्यलाभे मुख्यस्यैव ग्राह्यता ; प्रतिनिधिना
प्रयोजननिष्ठैतौ मुख्यलाभेऽपि प्रतिनिधिनैव समापनम्
१३१२. प्रतिनिध्यपचारे मुख्यसदृशस्यैव ग्राह्यता ; प्रधान-

मात्रपर्याप्तस्यापि मुख्यस्यैव ग्रहणम् , न तदधिकस्यापि
प्रतिनिधिः १३१३. मुख्यस्य प्रधानापर्याप्तत्वे प्रतिनिधि-
रेव ग्रहणम् ; द्रव्यगुणविरोधे द्रव्यानुरोधेन प्रतिनिधानम् ,
न गुणानुरोधेन ; प्रतिनिधिसादृश्यप्रयोजकसाधर्म्याणि , तेषां
बलाबलं च ; मुख्यं हविस्तत्प्रतिनिधयश्च , निषिद्धद्रव्याणि
१३१४. गुण-दिग्विरोधे दिशो बलीयस्त्वम् ; अवदान-
नाशे हविःशेषादवदानान्तरग्रहणम् १३१७. पशुप्रति-
निधिसाधर्म्यम् ; प्रतिनिधुपाकरणोत्तरं प्राप्तस्य पूर्व-
पशोरनादरणम् ; गवाश्वौ छागमेधौ च पर-
स्परं प्रतिनिधी ; जातिदोषाभावयोर्विरोधे दोषाभावो
बलीयानिति मतम् , दोषगणना च १३१८. जाति-
दोषाभावयोर्विरोधे जातिर्बलीयसीति मतम् ; पश्ववदान-
नाशे घृतं प्रतिनिधिः , सर्वावदाननाशेऽपि घृतमेवेति
मतम् ; सर्वपश्ववदाननाशे पश्वन्तरं घृतं वा प्रतिनिधिरिति
मतान्तरम् ; हृदयनाशे पश्वन्तरं घृतं वा प्रतिनिधिरिति
मतद्वयम् १३१९. वपानाशे पश्वन्तरं घृतं वा प्रति-
निधिरिति मतद्वयम् ; पश्वन्तरालम्भपक्षे पूर्वपशुशेषस्य
प्रतिपत्तिः ; आज्यस्य सर्वप्रतिनिधित्वम् ; बर्हिर्गृहे कुशा
मुख्याः , कुशप्रतिनिधयः , तत्र मतान्तरं च १३२०.
मुख्य इध्मवृक्षाः , तत्प्रतिनिधयः , निषिद्धवृक्षाश्च ;
उत्पलमुसलयोः प्रकृतिः प्रकृतिप्रतिनिधिश्च ; दक्षिणार्ध-
गवीप्रत्याम्नायाः ; मुख्यस्य बहुव्यक्तिकत्वे यथाशब्दे
मुख्यव्यक्तीनां शेषे च प्रतिनिधिव्यक्तीनां ग्रहणम् ;
दक्षिणार्धगो-हेम-पश्याणां प्रत्याम्नायाः १३२१. यज्ञो-
पवीतप्रतिनिधिः ; मुख्यवृत्तिमुख्यद्रव्ययोर्विरोधे मुख्यद्रव्यं
बलीयः ; मन्त्रोक्तगुणामन्त्रोक्तगुणयोर्विरोधे मन्त्रोक्तगुणा
बलीयांसः ; अवयव-गुणविरोधे गुणा बलीयांसः ; परि-
माणरूपविरोधे रूपं बलीयः ; दूरगुणसन्नगुणविरोधे
आसन्नगुणा बलीयांसः ; सञ्चलदुर्बलधर्मविरोधे सञ्चलधर्मा-
दरः ; मुख्यधर्माणामुद्ग्रहितमुख्यमन्त्राणां च प्रतिनिधौ
प्रयोगः ; प्रतिनिधुपादाने प्रायश्चित्तं कार्यम् , न कार्यं
चेति मतद्वयम् १३२२. न्याय्याभावे वाचनिकः प्रति-
निधिः ; सिद्धद्रव्यग्रहणेऽपि निष्पादनमन्त्रजपस्याऽऽव-
श्यकता , कृताकृतत्वम् , अभावश्चेति मतानि ; नित्य-

नैमित्तिकयोर्मुख्यकालातिपाते गौणकाले कर्तव्यता,
गौणस्य मुख्यसादृश्यं च ; विशिष्टकर्मणां गौणका-
लस्य लक्षणं मतभेदेन ; गौणकालेऽपि प्रायश्चित्त-
पूर्वकं प्रायश्चित्तं विना वाऽनुष्ठानमिति पक्षद्वयम् १३२३.
मुख्यकालमुख्यसाधनयोर्विरोधे मुख्यकालो बलीयान्
१३२४. नदीलक्षणं मतभेदेन १३२६. नित्यकर्मणो
गौणकाले प्रायश्चित्तपूर्वकमनुष्ठानम् ; कालातीतं कृत्वै-
वोत्तरकर्मनुष्ठानम् ; गौणकालातिक्रमे प्रायश्चित्तम्
१३२७.

शुल्बकारिकाः

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलमानम् १५३२.

यज्ञपार्श्वकारिकाः (यज्ञपार्श्वः)

कर्मपरिभाषा—

कर्मणि अग्निधमः ; केवलमन्त्रपाठस्यापि साङ्गता-
संपादकत्वम् १३२७. स्वशास्त्रीयमात्रानुष्ठानेन कृतार्थता,
परशास्त्रीयगुणोपसंहारः , स्वशास्त्रीयं त्यक्त्वा परशास्त्रीया-
नुष्ठाने दोषः ; गुर्वनुष्ठेयस्य गुरुसूत्रानुसारित्वम् ; कर्मान्ते
भोजनीयब्राह्मणसंख्या ; ब्राह्मणभोजन-मन्त्र-दक्षिणाहीनत्वे
फलानि ; अन्वारम्भनियमः ; लौकिकाग्नेः संस्कार्यता ;
कर्मभेदेन दर्भगुणभेदः , दर्भ-कुश-कुतप-बर्हिः-पवित्र-
संज्ञाः १३२८. दशविधा दर्भाः , कुशोतराणां कुशप्रति-
निधित्वम् ; धान्यमानं स्मार्तकर्मदक्षिणा च ; अग्निधमन-
साधनानां विधিনিषेधाः फलानि च ; आज्यप्रतिनिधौ
आज्यशब्दप्रयोगः ; पात्रमानानि १३२९. पवित्रलक्षणम् ;
पवित्रच्छेदनसाधनानां विधিনিषेधौ फलानि च १३३०.

रेणुकारिकाः

कन्या-वरवरणकालः— ८७०.

विवाहमुहूर्तः—

अयन-ऋतु-मासविचारः ८८६.

वारविचारः ८९५.

नक्षत्रविचारः ९०४.

गुर्वर्कबलविचारः १०१३.

सं. का. १३

सिंहस्य-मकरस्यगुणनिर्णयः १०२४.

घटिकापात्रादिविचारः— १०५३.

वधूर्यहप्रवेशकालः— १०६२.

चतुर्थीकर्मकालः— १०६३.

कर्मपरिभाषा—

गौणकाले कर्मानुष्ठानस्यानादिष्टप्रायश्चित्तपूर्वकत्वम् ;
पारंपरिकशास्त्रीयकर्मणः कर्तव्यता ; देशान्तरलक्षणम् ;
पात्राणां मानाकृतिप्रकृतिद्रव्याणि १३३०. यज्ञवास्तु-
मुष्टि-स्तम्भ-दर्भवटवः अनियतदर्भसंख्या ; लुक्लुवयोर्मा-
नम् ; पूर्णपात्रलक्षणं धान्यमानं च ; वरलक्षणम् , पात्राणां
मानाकृतिप्रकृतिद्रव्याणि १३३१. कर्ममध्ये आचमनस्य
निमित्तानि १३३२.

अग्निमुखम्—

हविःशेषस्थापनम् १५३२.

परशुरामकारिकाः

अग्निमुखम्—

पशुशृङ्गोत्तरं प्रणीतासु पवित्रकनिधानम् ; हविर्द्रव्य-
प्रक्षेपणे त्रयः पक्षाः , सप्त अग्निजिह्वाः ; दक्षिणजानुनि-
पातनम् ; हविःशेषस्थापने पात्रनियमः ; पूर्णाहुतावासीन-
त्वम् १५३२.

अग्निगुह्ये

अग्निमुखम्—

परिसमूहनम् ; अग्नेरानयनं स्थापनं च ; ब्रह्माद्यासन-
दर्भसंख्या ; ब्रह्मणो दक्षिणदिगवस्थाने निमित्तम् ;
प्रणीताधारणे हस्तमुद्रा ; परिस्तरणम् ; पात्रासादनम् ;
पात्रप्रोक्षणं प्रोक्षणीपात्रनिधानं च १५३३.

गृह्यासंग्रहः

कर्मपरिभाषा—

निषिद्धसमिधां संज्ञाः , तासां लक्षणानि फलानि च ;
सर्वकामदाः समिधाः १३३२. गृह्याशब्दार्थः ; गोचर्मे-
शब्दार्थः ; वरपदार्थः १३३३. किञ्चित्-पुष्कल-पूर्ण-
पात्रमानानि ; दक्षिणब्राह्मणनिमित्तानि ; कर्मणामन्त-
र्जानुर्कृत्यता साङ्गुष्ठहस्तसाध्यता च १३३४. कर्त्रेति-

रेकेण तन्त्रधारकप्रवक्त्रोवाच्यकता ; पात्राणां मानानि प्रकृतयश्च १३३५. पवित्रलक्षणं परिधिमानं च; संस्काराद्दोषनिवृत्तिः ; ब्रह्मविष्टरयोर्लक्षणे १३३६. कृतमकृतं कृताकृतं चेति त्रैविध्यं हविषः ; गोभिलगृह्य-गतसर्वतःशब्दार्थः ; मेक्षणस्य समिधां च मानम् ; समिद्गुणाः १३३७. आज्यसंज्ञा ; होमशेषचरणैव बलिहरणम् ; मन्त्रानादेशे व्याहृतीनां मन्त्रत्वम् ; व्याहृतिप्रशंसा, ओंकाराथशब्दयोर्मङ्गलिकत्वम् १३३८. अविदासिहदलक्षणम् ; अमिरूपलक्षणम् ; कर्मयोग्यायोग्या-ग्रिहोमफलानि १३३९. प्लावनेतिकर्तव्यता ; विवाहविधि-गतमन्त्रजपकर्तृत्वनियमः ; अपां भुवासंज्ञा ; हासन-पदार्थः १३४०. गृह्यसूत्रगतसुरोत्तमपदार्थः ; चरो-रूपानां च मानम् ; पितृयज्ञेषु प्रणवस्य सैततत्वमुपांशुत्वं च ; अतीतकर्माणि कृत्वैवोत्तरकर्माधिकारः १३४१. प्रागुदीच्या अपराजितेति संज्ञा ; हविष्यपदार्थः १३४२. दर्भ-कृष्णाजिन-मन्त्र-ब्राह्मणानां निर्मात्यत्वाभावः पुनः पुनर्विनियोगश्च ; दर्भादीनां निर्मात्यताभावापवादः ; दर्भाणां पुनर्विनियोगापवादः ; दक्षिणश्रवणस्पर्शे निमि-त्तानि उपपत्तिश्च १३४३. स्वशास्त्रानुक्तस्य परशास्त्रीयस्य सर्वसाधारणस्य च कर्मणोऽनुष्ठानविधिः ; स्वशास्त्रोक्तौ परशास्त्रीयानुष्ठाननिषेधः १३४४.

अग्निमुखम्—

अग्निनामानि, तेषां कर्मसु त्रिनियोगः, श्रावणविधिः, ज्ञानविधिश्च १५३३. अग्निजिह्वाः, तासां कर्मभेदेन विनियोगश्च ; होमात्पूर्वं विहितनाम्नाऽग्न्याह्वानम् ; अग्नि-स्वरूपाज्ञाने होमवैफल्यम् ; अग्निस्वरूपज्ञाने होमसाफ-ल्यम् १५३६. अग्निस्वरूपम्, तत्र जिह्वामानम्, जिह्वा-ध्यानम्, जिह्वासंख्या, देवताभेदेन जिह्वाविनियोगश्च ; होमयोग्यमग्निस्वरूपम् १५३७. पूर्णाहुतियोग्यमग्निस्व-रूपम् ; परिसमूहनादिक्रमः ; स्थण्डिलपरिमाणम् १५३८. दिग्भेदेन स्थण्डिलनिम्नताफलानि ; रेखाकरणं साधन-

देवता-मान-वर्णसहितम् १५३९. स्थण्डिलोपलेपन-प्रयोजनम् १५४१. अग्निप्रणयने विधिविधेयाः १५४२. अग्निस्वरूपम् ; अग्निधमनसाधनानि तत्फलानि च ; लेखनादिचरुश्रवणान्तपदार्थक्रमः ; स्तरणे विशेषः १५४३. ब्रह्मसनस्थाने उदकभारादानम् ; कर्मविशेषेषु ब्रह्मनिषेधः ; विहितप्रतिषिद्धायाः प्रणीताया निषेधः ; वैरूपाक्षप्रपदजपविधिः, परिधिस्थाने उदकाञ्जलयः १५४४. सर्वेषु होमेष्वान्तयोः समिदाधानम् ; इध्म-समित्संख्या ; तूर्णां कर्तव्यानि कर्माणि, इध्मस्य निःशेष-स्याऽऽधानम् ; उपकलतद्रव्याणां वीक्षणम् अग्न्युक्षणं च १५४५. संपूयनपदार्थः, तत्पूर्वकत्वमुत्पवनस्य ; आज्य-प्रतिनिधौ आज्यशब्दप्रयोगः ; दध्नोऽधिश्रयणनिषेधः ; संस्कृताज्यपात्रे निक्षिप्तस्य घृतादेर्न पुनः संस्कारः ; आज्य-हविरन्तरयोर्भेदे आज्यसंस्कारस्य प्राथम्यम् १५४६. उपघातपदार्थः ; उपघातहोमधर्माः ; संपातसंज्ञा ; 'स्थाली-पाकावृताऽन्यत्' इति गोभिलसूत्रोक्तस्य पारिभाषिकोऽर्थः १५४७. स्तुतशेषदर्भैर्यज्ञवास्तुकर्मणः कर्तव्यता ; यज्ञ-वास्तूत्तरं पूर्णाहुतिः ; व्याहृति-यज्ञवास्तुकर्मणोः परिगणित-कर्मसु निषेधः ; चरोरभिधारणप्रत्यभिधारणे १५४८.

अनन्तपाठकारिकाः

कर्मपरिभाषा—

आचमन-प्राणायाम-गणेशादिस्मरण-देशकालस्मरण-चित्तैकान्ग्याणां कर्माङ्गत्वम् १३४६.

कारिकाः

कर्मपरिभाषा—

गृह्यशब्दार्थाः ; उतकर्मानुष्ठानस्य वैकल्पिकत्वम् १३४७.

अग्निमुखम्—

स्थण्डिलमानम् ; रेखाकरणम् ; पात्रासादनम् ; सुक्खुवसंमार्गः ; त्यागस्य होमात्प्राक् कर्तव्यता १५४९.

शुद्धिपत्रम्

पृष्ठम् स्तम्भः पङ्क्तिः

८१७	१	२८
८२३	२	२८
८६१	२	१३
८६८	२	५
८७२	१	११
८७८	१	२९
८८३	२	२८
८८७	२	१४
८९१	२	२१
९२२	२	३२
९२३	२	१२
९२७	२	३२
१०१८	२	२७
१०४०	२	२३-२४
१०४४	२	६
१०६०	१	१
१०८२	१	२९
१०८४	१	१८
१०८७	२	३१
१०९३	१	१८
१०९४	१	२०
१०९५	२	१६
११०३	२	१२
११२४	१	२२
११२८	१	१३
११३२	२	२२
११३६	१	५
११३७	२	१
११३९	१	२३

अशुद्धम्

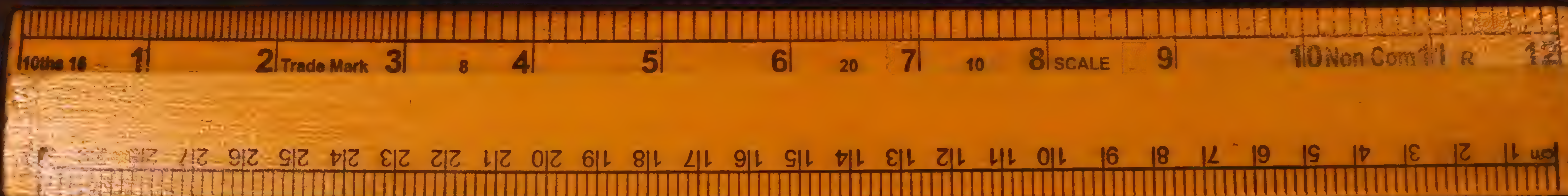
ज्यानि
ममन्ति
द्वयोज
आदित्य
सार
देभा
के ताव
आपूय
सखा
श्लोकौग
शुभारा
कृष्ण
यदा न
* संर ... द्रष्टव्यम् ।
काल
मातैङ्गः
राद्रा
विशेष
नार्पेयं
तत्राऽपि
रेवाहा
मन्त्रा
स्वामी
तोऽऽग्निः
आज्या
चन्नपि
प्राग्राग्रा
निवेपत्
ऋत्तिकक्

शुद्धम्

ज्योनि
मनन्ति
द्वयोजे
आदि
सौर
देव
केताव
आपूर्ये
सखा
श्लोको ग
शुभा रा
कृष्ण
मघा न
टिप्पणिरियं नास्तीति मन्तव्यम्
काला
मातैण्डः
रोद्रा
विशेष
नाऽऽर्पेयं
तत्रापि
रेवाऽऽहा
मन्त्रा
स्वामि
तोऽग्निः
आज्य
चरन्नपि
प्राग्न्याग्न्या
निर्वेपत्
ऋत्विक्

पृष्ठम् स्तम्भः पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
११५७ २ २१	व्याख्यानं	व्याख्यानं
११६५ १ १८	रीद्र	रीद्र
११७० १ ५	नोकार	नोकार
११७२ १ ३२	२।३	२।३ ;
११८० १ ३१	(३)	(१)
११९० १ १८	इत्यास्तम्भ	इत्यापस्तम्भ
११९१ २ ३३	प्राप	प्राप
११९४ १ १	एव	एवं
११९९ १ ७	विशखो	विशिखो
११९९ १ १८	कृत	कृत
१२२५ २ १३	भृष्टा	भृष्टा
१२३७ २ २७	कानीयां	कनीयां
१२३८ २ ३२	भिः शः	भिः कुशः
१२४३ १ ३३	शातापतः	शातातपः
१२४४ २ १९	मयत्यं	मयत्वं
१२४७ २ २०	सर्वदापरि	सर्वदा परि
१२५३ २ ३१	(४)	(२)
१२५५ २ २१	योर्व्यवस्था	योर्व्यवस्था
१२६० १ १९	कुशानो	कुशासनो
१२६३ १ २२	आचमाना	आचमना
१२६३ २ ३	तद्रूपं	तद्रूपं
१२६८ १ २९	न्यस्याप्य	न्यस्याप्य-
१२७१ १ ७	मण्डपप्रवेशे	मण्डपप्रवेशे
१२७६ १ २६	श्वत्थ	श्वत्थ
१२८० २ ३१	क्रमेण	क्रमेण
१२९७ १ ११	मुद्रा	मुद्रा
१२९७ २ १४	समुपिरा	समुपिराः
१३०१ १ २७	शौक	शौका
१३०१ १ २८	ऋत्विक्-	ऋत्विक्
१३०१ १ २९	ऋत्विक्	ऋत्विक्-
१३०९ २ ९	रजः-सं	रजःसं
१३१२ १ २१	संकल्प	संकल्पः
१३१२ २ ३५	पादनयो	पादानयो

पृष्ठम् स्तम्भः पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१३१३ २ ८	पदचारे	पचारे
१३१८ १ २९	तद्रूप	तद्रूप
१३२२ १ १२	तथाऽऽपि	तथाऽपि
१३२५ १ १	ध्येयाऽवि	ध्येयावि
१३२५ १ २	तथाऽऽपि	तथाऽपि
१३२८ २ १६	दैवत्या	दैवत्याः
१३३९ १ २१	तदुद्राता	तदुद्राता
१३३३ १ ८	व्याश्रिति	व्याश्रिति-
१३५४ १ २३	सनेमिः	सनेमि
१३५७ १ २१	सामवेनी	समिषेनी
१३५८ १ ८	गृहपरिभाषासूत्र	गृहपरिभाषासूत्र
१३५८ १ १०	कथं	कथं
१३५८ १ २३	मृद्भृत्य	मुद्भृत्य
१३५८ २ २२	नुवाक्य	नुवाक्य
१३५८ २ २३	प्र य	प्राय
१३५९ १ १२	पवसु	पर्वसु
१३७८ २ १४	पात्र	पात्रे
१३७९ २ ६	सुक्लव	सुक्लव
१३८० २ १०	उर्जे	ऊर्जे
१३९७ १ १३	स्थली	स्थाली
१४०१ १ १७	बल्यदौ	बल्यदौ
१४०४ २ २४	पुनर्धर्म	पुनर्धर्म
१४०४ २ २६	प्रागपवर्गा	प्रागपवर्गा
१४०८ २ २८	छिन्नाग्रौ	छिन्नाग्रौ
१४०९ १ २९	मातृवृत्	मातृवृत्
१४०९ २ ३१	रहार	राहार
१४१३ २ २८	स्याऽऽवश्य	स्याऽऽवश्य
१४१६ १ ३१	समृद्धर्थ	समृद्धर्थ
१४१६ २ ३०	पितृन्	पितृन्
१४१७ १ २६	उच्छिन्न	उच्छिन्न
१४२१ २ २७	वर	वरं
१४२३ १ ८	स्तीर्याऽप	स्तीर्याप
१४३२ २ २९	दैक्षिण्या	दैक्षिण्या
१४३८ २ ३३	स्वमुष्मे	स्वमुष्मे

पृष्ठम्	स्तम्भः	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१४३९	१	१०	कालौ	कलौ
१४४०	२	३३	३।४।४।१	३।४।४।१
१४४१	१	७	यथाऽऽ-	यथा-
१४४१	२	२८	निद्राय	निन्द्राय
१४४३	२	२०	धृवचनं	धृतवचनं
१४५६	१	२२	संख्यायन	सांख्यायन
१४७२	२	३१	न्मत्र	न्मन्त्र
१४७३	२	१	जैमिनीय	जैमिनि
१४७८	१	५	ये	मे
१४८१	१	१३	'सोमाय त्वं	सोमाय ' त्वं
१४८१	१	३२	कौस	कौसू
१४८६	१	२४	वानस्पत्योसि	वानस्पत्योऽसि
१४८६	२	१४	दर्भोल्केन	दर्भोल्मुकेन
१४८७	१	२८	इन्द्राय	इन्द्राय
१४८८	२	१	राष्ट्र	राष्ट्र
१४९०	१	९	गङ्गा	गङ्गा
१४९१	१	१७	नाऽप्रोक्षि	नाप्रोक्षि
१५०३	२	११	प्रोक्ष्याऽऽग्री	प्रोक्ष्याग्री
१५०५	२	४	स्तरणामु	स्तरणानामु
१५०७	२	२१	ध्याम्	ध्यानम्
१५१०	२	६	दुःखं	दुःखं
१५२१	२	१३	विश्वानिन	विश्वानि न
१५२२	२	१५	विलस्याऽग्री	विलस्याग्री
१५२५	२	७	पात्राण्य	पात्राण्या
१५२६	१	२९	१।२) ३१-३२	१।२।३१-३२
१५२७	२	२६) प्रपा) प्रपा
१५२८	१	५	माऽऽहं	माऽहं
१५२९	२	३१	अमुद्रित	अममुद्रित
१५३५	२	१३	वर्तको	वर्तको
१५३९	१	३३	४२	१४२
१५४३	१	९	स्वरूप	स्वरूपम्
१५४३	१	२८	धमेत्	धमेत्
१५४३	२	३१	८८	१८८
१५४७	१	२	देवसवि	देव सवि

धर्मकोषः

संस्कारकाण्डम्

विवाहः

विवाहज्योतिषम्

प्रश्नविचारः

वसिष्ठः

दैवज्ञशुभाः प्रश्नकरणप्रकारश्च

*स्कन्धत्रयविचारज्ञो दोषादोषविवेकवान् ।
बुद्धिकालाद्यभिज्ञश्च शास्त्रवादी जितेन्द्रियः ।
पूर्वोक्तदोषरहितः सम्यक्शास्त्रविचारकः ॥

*शुभे दिने दैवविद्ं त्वभिज्ञं
ताम्बूलपुष्पाक्षतपूर्णपाणिः ।
प्रष्टा च गत्वा प्रणिपत्य पृच्छेत्
निवेद्य तस्मै वरकन्ययोर्भम् ॥

भूमिति नाम्नोऽप्युपलक्षणम् । संप्र. ७७३

शुभाशुभग्रहयोगाः

प्रष्टुर्विलम्भात्प्रबलः शशाङ्कः
शत्रुस्थितो मृत्युगृहस्थितो वा ।
यद्यष्टमाच्चात्परतो विवाहे
करोति मृत्युं वरकन्ययोश्च ॥

(१) प्रपा. ३४२.

(२) वसं. ३११ प्रष्टा (कर्ता) योर्भम् (योश्च) ;
विसौ. २ ; संप्र. ७७३.

(३) विसौ. ३.

सं. कां. १०३

*एकोऽपि लग्नोपगतश्च पापः

पापस्ततोऽन्यः खलु सप्तमस्थः ।

आसप्तमाव्दान्निधनं वरस्य

बलान्वितौ तौ कुरुतस्त्ववश्यम् ॥

*प्रालेयरश्मिर्यदि लग्नसंस्थः

तस्मात्कुजः सप्तमराशिसंस्थः ।

तदाऽष्टमाव्दात्कुरुतस्त्ववश्यं

वरस्य मृत्युं त्वथवाऽङ्गनायाः ॥

*स्वनीचगः शत्रुनिरीक्षितश्च

पापो विलम्बाद्यदि पञ्चमस्थः ।

विवाहिता सा मृतपुत्रिणी स्यात्

वन्ध्याऽथवा भर्तृविवर्जिता वा ॥

*लग्नात्त्रिपञ्चास्तदशायगेपु

हिमद्युतिर्जीवन्निरीक्षितश्च ।

तयोस्तु संबन्धकरस्तदानीं

नार्काशुल्लभो न च नीचगश्चेत् ॥

(१) वसं. ३१२ ; विसौ. ३.

(२) वसं. ३१३ रश्मिर्यदि लग्नसंस्थः (रश्मौ यदि
लग्नसंस्थः) ; विसौ. ३ राशिसंस्थः (राशिगश्च) कुरुतः
(परतः) मृत्युं (मृत्युः) .

(३) वसं. ३१४ पञ्चमस्थः (सप्तमस्थः) ; विसौ. ३.

(४) वसं. ३१५ ; विसौ. ३ लग्नात् (लग्न) .

१ विलम्बगा गोघटककटाक्ष
हिमांशुदैत्यसमन्वितास्ते ।
संवीक्षिता वा यदि कन्यकाया
लाभं वदेत्तत्र च पृच्छकस्य ॥

२ अन्योन्यराश्यंशगतौ सितेन्दू
निरीक्षमाणौ बलिनौ विलम्बम् ।
तयोस्तदानीं कुरुतस्त्ववश्यं
संबन्धमाजीवितशर्मदं तम् ॥

३ अयुग्मराश्यंशगते विलम्बे
निरीक्षिते पुंस्वचरेदृकाणे ।
तथाविधे तस्य वरस्य लाभं
वदेत्तदानीं खलु कन्यकायाः ॥

शास्त्रविरुद्धकलादेशे दोषः

४ प्रायश्चित्तं चिकित्सां च ज्योतिषं धर्मनिर्णयम् ।
विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥

नारदः

दैवज्ञगुणाः प्रश्नकरणप्रकारश्च

५ पुण्येऽह्नि लक्षणोपेतं सुखासीनं सुचेतसम् ।
प्रणम्य देववत्पृच्छेद्दैवज्ञं भक्तिपूर्वकम् ॥
६ ताम्बूलफलपुष्पाद्यैः पूर्णाञ्जलिरुपागतः ।
कर्ता निवेद्य दम्पत्योजन्मराशिं सजन्मभम् ॥

शुभाशुभग्रहयोगाः

७ पृच्छकस्य भवेत्तद्विन्दुः पष्ठाष्टगोऽपि वा ।
दम्पत्योर्मरणं वाच्यमष्टमाव्दान्तरे यदि ॥

(१) वसं. ३११६ वदेत्तत्र (भवेत्तत्र) ; विसौ. ३.
(२) वसं. ३११७ वदेत्तत्र (दं न्यात) ; विसौ. ४.
(३) वसं. ३११८ विसौ. ४.
(४) वसं. ३११९ विसौ. ४.

(५) ज्योना. २७१३ पृ. ४९ ; ज्योनि. १३९ (=)
सुचेतसम् (सुचेतनम्) .

(६) ज्याना. २७१४ पृ. ४९ पागतः (पायतः) ;
ज्योनि. १३९ (=) सजन्म (स्वजन्म) .

(७) ज्योना. २७१५ पृ. ४९ माव्दान्तरे (मर्शान्तरे) ;
ज्योनि. १४० .

१ यदि लम्बगतः कूरस्तस्मात्सप्तमगः कुजः ।
विज्ञेयं भर्तृमरणं सप्तमाव्दान्तरे तदा ॥
२ यदि लम्बगतश्चन्द्रस्तस्मात्सप्तमगः कुजः ।
विज्ञेयं भर्तृमरणं त्वष्टमेऽव्दे न संशयः ॥
३ लग्नात्पञ्चमगः पापः शत्रुदृष्टः स्वनीचगः ।
मृतपुत्रा तदा कन्या कुलटा वा न संशयः ॥
४ तृतीयपञ्चसप्तायकर्मगश्च निशाकरः ।
लग्नात्करोति संबन्धं दम्पत्योर्गुरुवीक्षितः ॥
तुलागोकर्कटे लग्ने संस्थाः शुक्रेन्दुसंयुताः ।
वीक्षिताः पृच्छतां नृणां कन्यालाभो भवेत्तदा ॥
५ शुक्रेन्दू युग्मराशिस्थौ युग्मांशगगतौ यदा ।
बलिनौ वीक्षितौ लग्नं कन्यालाभो भवेत्तदा ॥
६ स्त्रीनिवासो युग्मलग्नं यदि चेत्स्यात्समागमः ।
वीक्षितश्चन्द्रशुक्राभ्यां कन्यालाभो भवेत्तदा ॥
७ एवं स्त्रीणां भर्तृलब्धिः पुंमहेरवलोकिते ।
कृष्णपक्षे प्रश्नलग्नाद्युग्मराशौ शशी यदि ।
पापदृष्टोऽथवा रन्ध्रे न संबन्धो भवेत्तदा ॥

कलादेशे जन्म-प्रश्न-विवाहकालीना ग्रहयोगाः

जन्मकालदोषाश्च विचारणीयाः

८ विवाहे जन्मपृच्छोक्ता जन्मयुद्धाहप्रश्नजाः ।
जन्मोद्वाहोदिताः प्रश्ने योगा
योज्या धिया बुधैः ॥

(१) ज्योनि. १४० : ३०४ (=) तदा (यदि).
(२) ज्योना. २७१६ पृ. ४९ ; ज्योनि. १४० उत्तरार्धे
(विवाहात्परतो भर्ता त्वष्टमान्दे न जीवति ।) .
(३) ज्योना. २७१७ पृ. ४९ तदा (तु सा) वा न
(न तु) ; ज्योनि. १४० : ३०४ (=) पापः (क्रूरः)
कन्या (नारी) .
(४) ज्योना. २७१८ पृ. ४९ .
(५) ज्योना. २७१९ पृ. ४९ . ' बलिनौ वीक्षितौ
लग्नम् ' इत्यत्र ' वीक्षिते बलिनौ लग्ने ' इति पीयूषभागापाठः ।
(६) ज्योना. २७११ पृ. ५० .
(७) ज्योना. २७१२ पृ. ५० ; ज्योनि. १३९ (=) .
(८) ज्योनि. १४० .

विषाङ्गनामूलजादिजन्मोत्थं च शुभाशुभम् ।
विलोकनीयमत्रैव तत्प्रकरणोदितम् ॥

शुभाशुभनिमित्ताग्निः शुभाशुभफलदेशः

१ पुण्यैर्निमित्तशकुनैः प्रश्नकाले तु मङ्गलम् ।
दम्पत्योरशुभैरेतैरशुभं सर्वतो भवेत् ॥

वृहस्पतिः

प्रश्नकरणप्रकारः

२ विवाहसमये प्राप्ते सुखासीनं शुभप्रदम् ।
दैवज्ञं भक्तितो गत्वा संपूज्यादौ यथाबलम् ।
उडुनी नामनी चोक्त्या संपृच्छेत्सकृदेव तम् ॥

अशुभनिमित्तानि तत्कालदेशश्च

३ विवाहप्रश्नकाले च च्छर्दितो व्याधितोऽथ वा ।
कौशिकश्चाङ्गहीनश्च कृष्णश्च न शुभावहः ॥
अभ्यक्तः क्षुधितोऽन्मत्तौ मुक्तकेशः पिपासितः ।
भुजगो नम्रगात्रो वा निकटे न शुभावहः ॥
कलहो भग्नकुम्भश्च काष्ठं प्रव्रजितस्तथा ।
कपटा वारवाराश्च (? कुलटा वारनारी च)
न शुभाः स्युः समीपगाः ॥

चर्मलोष्टतृणाङ्गारकाष्टपांसुतृणान्यपि ।
रोमरोगी तुषादीनि न शस्तान्यशुभानि च ॥
एवंविधानि चान्यानि लोके यान्यशुभानि च ।
तानि दृष्ट्वा विवर्ज्याः स्युः श्रुत्वा पापं
विवाहितम् (?) ॥

पापण्डितो विकर्मस्था यदि यान्ति समीपतः ।
दुश्चारिणोऽथवा कृष्णास्तदा तत्कर्म वर्जयेत् ॥
यथालक्षणसंभूताः प्रजाः स्त्रीपुंसवास्तथा (?) ।
प्रचरन्ति तथारूपा प्रजा तत्र तयोर्भवेत् ॥

(१) ज्योना. २७११३ ; ज्यानि. १३९ (=) सै-
रशुभं सर्वतो (सैस्तु विरुद्धं सर्वथा) .
(२) प्रपा. ३१९ चोक्त्या (चोक्त्या) ; संप्र. ७७३
प्राप्ते (काले) ; विपा. ७४३ प्राप्ते (काले) शुभप्रदम्
(शुभं दिङ्मम्) .
(३) विसौ. ४ .

शुगालमहिषोद्गाथशिवामेपाजकुक्कुटाः ।
खरकौशिकमाजारा न प्रशस्ताः समीपगाः ॥
एवंविधानि चान्यानि ह्यप्रशस्तानि वर्जयेत् ।
मलिनच्छिन्नवामोभिः सिध्यन्ते नैव शोभनम् ॥
निष्ठुरातिरवस्तत्र प्रलापी च विगर्हितः ।
पशुपक्षिमुगादीनि मथुनं कुर्वते यदि ।
सरीसृपास्तथाऽन्ये वा जारिणी
कन्यका भवेत् ॥

संवर्तः

दैवज्ञयोगाः तत्कालं च

४ अन्धः श्वित्री च कुनखी हीनाङ्गः पङ्कगुरेव च ।
महापातकिसंसर्गी निष्ठुरः कूरचेष्टितः ॥
५ विषवागन्तः कुद्धो दुराचारो नृशंसकः ।
बहुवादी क्षिप्रवादी स्तेनः प्रशोपजीवकः ॥
मिथ्यावादी कदर्यश्च सर्ववर्णेषु याजकः ।
शास्त्रमर्मानभिज्ञश्च च्छलवादी विरागयुक् ॥
कर्ममार्गावधृतश्च सर्ववर्णेषु याचकः ।
कपटानुगतश्चैव निन्दकश्चोरसंकुलः ॥
६ मिथ्याप्रलापी रोगिष्ठो द्वेषी दीर्घविचारवान् ।
लग्नप्रदो भवेद्यत्र कुलक्षयकरं हि तन् ॥
यत्र लग्नप्रदाने । तत् लग्नप्रदानम् । संर. ५३६

शौनकः

मुहूर्तस्य सकलता, मुहूर्तविज्ञानं मतभेदाः

७ वरणप्रदानपरिणय-

शचीप्रतिष्ठाभिषेककरणानि ।
सशुभे तिथौ विलम्बे
न भवन्ति किलाल्पपुण्यवताम् ॥

(१) प्रपा. ३४१ : सुक्ता. १४८ पृ., स्मृत्यर्थसारे ;
संर. ५३६ पृ.
(२) प्रपा. ३४१-३४२ .
(३) प्रपा. ३४२ ; सुक्ता. १४८ लग्न (काल) उत्त.,
स्मृत्यर्थसारे ; संर. ५३६ उत्त.
(४) विसौ. २ .

तिथिकरणक्षेत्रनिशाकर-

विलम्पपरिकल्पनामयं गर्गः ।

पाणिग्रहणे तु फलं

कथयति यवनो वसिष्ठश्च ॥

प्रहराशिगोचरफलं

जातकविहितं च देवलः प्राह ।

शकुनरुतज्ञः शकुनै-

र्निमित्तकुशलो निमित्तैश्च ॥

कर्मसमुत्थं चान्ये कुलदेशस्त्रीस्वभावमपरे ।

इत्थं ज्ञाने मुनयः कालविमर्शे विशेषफलम् ॥

*प्रमदाफलं च सदृशं

जातकविहितस्य यदि न नाशोऽस्ति ।

तत्किमनेन तु बहुना

पुनरप्युद्धाहकालेन ॥

*अथ तु विलम्पाधीना

सिद्धिर्नियमेन भवति दम्पत्योः ।

प्राक्सुकृतसंचयफलं

तदा नराणां न वक्तव्यम् ॥

*अथवा कुहेतुदृष्टिस्वभावकालात्मवादकुशलेन ।

आगमविरोधबलिना किमनेनासत्प्रलापेन ॥

*येन तु यत्प्राप्तव्यं

तस्य विनाशं सुरेन्द्रसचिवोऽपि ।

यः साक्षान्नियतिज्ञः

सोऽपि न शक्तोऽन्यथा कर्तुम् ॥

*तद्विज्ञानोपायं लग्नविधानेन संप्रवक्ष्यामि ।

जन्मन्यथवा प्रश्ने यत्तत्सदृशं विवाहेऽपि ॥

(१) विसौ. २ : ज्योति. १३१ पूर्वांशे (प्रमदा-
फलस्य सदसञ्जातकविहितस्य यदि न नाशोऽस्ति ।) (तु०)
कालेन (लघेन) .

(२) विसौ. २ : ज्योति. १३१ तदा नराणां न (तच्च
नृणां चैव) .

(३) विसौ. २ .

(४) विसौ. २ : ज्योति. १३१ विनाशं सुरेन्द्रसचिवो-
ऽपि (विधानं सुरेन्द्रोऽपि) .

(५) विसौ. २ .

प्रश्नपरिणयकालीनग्रहयोगाः जन्मकालीनग्रहयोगातुसारेण
विचारणीयाः , शुभाशुभग्रहयोगाः , शुभाशुभ-
निमित्तानि, शास्त्रविरुद्धफलदेशे शेषः

*जन्मसमये यदुक्तं

शुभाशुभं दिव्यदृष्टिभिराचार्यैः ।

पृच्छापरिणयनाभ्यां

तदेव युक्त्या प्रयोक्तव्यम् ।

*भाव्यं शुभाशुभफलं

यैर्योगैर्ज्ञायते च दम्पत्योः ।

तानधुना वक्ष्यामः

पृच्छालम्प्राद्विशेषेण ॥

पृच्छकलम्प्राचन्द्रे

यद्यष्टमराशिसंस्थितोऽथवा पष्ठः ।

तत्र तु मरणं वाच्यं

दम्पत्योरष्टमे वर्षे ॥

*यद्युदयस्थः कूरस्तस्माद्यदि सप्तमे भवेत्पापः ।

सप्तमिरव्यैर्मरणं विज्ञेयं तस्य पुरुषस्य ॥

*यद्युदयस्थश्चन्द्रस्तस्माद्यदि सप्तमो भवेद्भौमः ।

मासाष्टकं स जीवति विवाहकालात्परं पुरुषः ॥

पृच्छकसमीपदेशे

यदि सर्पति भिक्षुकोऽथवा लिङ्गी ।

तलिङ्गः सोऽप्यष्टै-

र्भवत्यवश्यं दशमिरेव ॥

श्वशृगालोलूकरवो महिषोष्ट्राजाविकप्रणादो वा ।

तत्रोद्वेगः कलहं प्रवासमरणे विनिर्देशये ॥

कृकलासवानरोरग-

गर्दभसंश्लेषणं मिथोऽपि भवेत् ।

दैवज्ञपृच्छकानां

कन्या एकत्र संरमते ॥

(१) ज्योति. १३९ .

(२) विसौ. २-३ .

(३) विसौ. ३ : ज्योति. १४० (कूरग्रहो विलम्पे

सप्तमसंस्थो यदि भवेत्कूरः । सप्तमिरव्यैर्मरणं शशिभौमो
सप्तमिर्मासः ॥) .

(४) विसौ. ३ .

भिद्यति यद्युदकुम्भः

शय्यासतपादुकादिभङ्गो वा ।

प्रभ्रसमयेऽपि यस्या-

स्तस्या वैधव्यमादेयम् ॥

उदयात्सप्तमसंस्थे रविभृगुतनये शशाङ्के वा ।

वैधव्यं क्षितितनये सप्तमये कन्यका म्रियते ॥

*सप्तमगोऽर्कः कन्यां

मृतप्रजां पुञ्चलीं करोत्युदयान् ।

कथितं तु यथोद्वाहे

योऽयं तत्प्रभ्रसमयेऽपि ॥

*वृषभो रथो गजो वा

शङ्खः पद्मं ध्वजोऽथवा लघ्नम् ।

सर्पति पृच्छकदेशे

सोत्तमतां व्रजति गोत्रस्य ॥

पृच्छकवर्णत्रितयं

समीपमाश्रित्य तिष्ठति च्छागः ।

तस्यादेशं विदुषा

यदा तदा यज्ञभागित्वम् ॥

*यदि पृच्छकलम्प्यौ

गुरुसौम्यौ दीर्घजीवनं कुरुतः ।

पञ्चमसंस्थौ पुत्रान्

जामित्रगतौ धनं विपुलम् ॥

*सर्पन्ति यदि कुमाराः

समीपगाः पृच्छकस्य विगतभयाः ।

सा कन्या पुत्रवती

कथनीया मङ्गलवती च ॥

(१) विसौ. ३ : ज्योति. १४० (=) त्युदयात्
(त्युदये) उत्तरार्धे (कथितं यथोद्वाहे योऽयं तत्प्रभ्रकालेऽपि) .

(२) विसौ. ३ .

(३) विसौ. ३ : ज्योति. १४० यदि पृच्छकलम्प्यौ
(पृच्छाविलम्पसंस्थौ) जाविने (जावितां) जामित्रगतौ धनं
(जामित्रे गोधनं) .

(४) विसौ. ३ .

आलिङ्गय शिशुं कन्या

पृच्छकमाश्रित्य तिष्ठति स्त्री प्राक् ।

स्त्रीहस्ता स्त्रीजननी

पुंहस्ता पुत्रजननी च ॥

वादित्रतृथघोषो धीणावेणुप्रगीतशब्दाश्च ।

शङ्खध्वनिः प्रशस्तः पृच्छाकाले कुमारीणाम् ॥

एवं कुमारिकाणां

पृच्छकगुणदोषतश्च कथनीयम् ।

दौःशील्यं निर्धनता

वैधव्यं वाऽन्यथात्वं वा ॥

दृष्ट्वा निमित्तवर्गं

नीचोद्भवविधिं तथा च जामित्रम् ।

कथयति फलमुद्वाहे

तस्य न मिथ्या भवेद्वाणी ॥

दृष्ट्वा निमित्तवर्गं

कथयति यो वै पुराकृतं कर्म ।

विस्तारमेति कीर्ति-

र्मिलेऽम्भसि तैलविन्दुरिव ॥

लग्नात्तृतीयपञ्चमसप्तमकर्मोपगो निशानाथः ।

जीवेन दृश्यमूर्तिः संबन्धकरस्तु दम्पत्योः ॥

*कर्कितुलाधरवृषभाः

शुकेन्दुयुता निरीक्षिता वाऽपि ।

संपृच्छतां नराणां

कन्यालाभोऽस्ति नियमेन ॥

*युग्मगृहे शशिशुकौ

द्विपदक्षे स्त्रीनवांशके बलिनौ ।

उदयमवलोकयन्तौ

यदा तदा कन्यकालाभः ॥

प्रमदात्मकदृक्काणे

वनितांशो यदि विलम्पमायातः ।

दृष्टः शुकेन्दुभ्यां

कन्यालाभं समादिशति ॥

(१) विसौ. ३ : ज्योति. १३९ (=) कर्क (कर्क) .

(२) विसौ. ३ .

प्रमदाभवननिविष्टाः

प्रेक्षन्ते यदि विलम्बमायातम् ।

योषिद्वहैः सुबलिभिः

कन्यालाभे तदा ब्रूयात् ॥

एवं कुमारिकायाः

पृच्छालभे वरोपलब्धिः स्यात् ।

द्रेष्काणे भवने वा

नवांशके नृग्रहैर्बलिभिः ॥

एतदबुद्ध्वा शास्त्रं

मन्दमतिर्यः प्रयच्छति विवाहम् ।

अयशोऽम्बुधौ स मज्जति

तस्माद्विज्ञाय वै दद्यात् ॥

समर्पयः

निमित्तानुसारेण फलमादेवम्

पृथक्समयनिमित्ता-

न्यवलोक्य च शास्त्रमार्गविदा ।

प्राक्सुकृतदुष्कृतभवं

फलमिह वाच्यं प्रयत्नेन ॥

लल्लुः

प्रश्नकरणप्रकारः

स्वस्थं सुखानन्दस्थं यथाविनिर्दिष्टलक्षणोपेतम् ।

प्रणिपत्य विनयपूर्वं दैवज्ञं देववत्पृच्छेत् ॥

फलपुष्परत्नकाञ्चनपूर्णाञ्जलिना प्रयत्नयुक्तेन ।

प्रष्टव्योऽनुक्रमतो निरीक्ष्य जन्मर्क्षयोगफलम् ॥

शुभनिमित्तानि

वादित्रवेणुध्वनिदन्तिनादः

सशङ्खवीणाध्वनिगीतघोषः ।

वृषध्वजच्छत्ररथभशङ्ख-

पद्मानि चेत्तत्र शुभप्रदानि ॥

(१) ज्योति. १४० .

(२) ज्योति. १३९ .

(३) विसौ. २ लक्ष्मि (शुभफले) : ५ .

(४) विसौ. २ .

(५) विसौ. ५ .

शुभाशुभशकुनेभ्यः शुभाशुभफलानि

प्रश्ने यदि शुभशकुनस्तदा शुभं कन्यकावरयोः ।

अशुभेषु भवत्यशुभं शकुनेषु न संशयस्तत्र ॥

उत्पलः

प्रश्नकरणप्रकारः

प्रष्टा मणिकनकयुतैः

फलकुसुमै राशिचक्रमभ्यर्च्य ।

पृच्छेद्यथाभिलषितं

भक्त्या विनयान्वितः प्रश्नम् ॥

विवाहवृन्दावनम्

शुभाशुभानि प्रश्नकालीनग्रहयोगनिमित्तानि

कर्मायसुसहजस्मरगो मृगाङ्कः

स्त्रीपुंससंगमयिता यदि जीवदृष्टः ।

स्वर्क्षाणि शक्रशशिदृष्टयुतानि कन्या-

लब्धै वधूगृहट्टकाणनवांशका वा ॥

प्रश्नलम्बात् कर्मायसुसहजस्मरगो मृगाङ्कः चन्द्रो

यदि जीवदृष्टस्तदा स्त्रीपुंससंगमयिता वधूवरसंगमकारको

भवतीत्यर्थः । शुकशशिदृष्टयुतानि स्वर्क्षाणि शुकशशिनोः

स्वगृहाणि लग्नगतानि, वा वधूगृहट्टकाणनवांशकाः वधू-

गृहाणि समराशयस्तेषां ट्टकाणनवांशका लग्नगताः कन्या-

लब्धै कन्यालाभाय भवन्ति । लक्ष्मी.

युग्मर्क्षगौ शशिसितौ द्विपदाङ्गनांशे

स्यातां तदामिपिशुनौ तनुमीक्षमाणौ ।

नारीनवांशमुदितं खचराः परेऽपि

स्त्रैणर्क्षगा विलसदुज्ज्वलवीर्यभाजः ॥

शशिसितौ चन्द्रशुक्रौ युग्मर्क्षगौ द्विपदाङ्गनांशे

द्विपदस्त्रीगशिनवांशे तनुं लग्नं ईक्षमाणौ स्यातां तदा

तदामिपिशुनौ कन्यालाभसूचकौ भवेताम् । वा उदितं

लग्नगतं नारीनवांशं वृषादिसमराशिनवांशकं ईक्षमाणौ

शशिसितौ कन्याप्राप्तिसूचकौ भवेताम् । परे अन्येऽपि

(१) ज्योति. १३९ .

(२) विसौ. २ .

(३) विट्. १५१-५ .

खचराः ग्रहाः स्त्रैणर्क्षगाः समराशिता विलसदुज्ज्वल-
वीर्यभाजः तनुमीक्षमाणाः कन्याप्तिसूचका भवन्ति ।

लक्ष्मी.

एवं नरा नरट्टकाणनवांशदृग्भिः

पुंसवेचरैरुपनमन्ति नितम्बिनीनाम् ।

यल्लङ्घिवालकपशुप्रभृतीङ्गितं स्यात्

प्रशक्षणे तदु तथैव वधूवरस्य ॥

एवं पूर्वोक्तप्रकारेण पुंसवेचरैः रविकुजगुरुभिः नर-

ट्टकाणनवांशदृग्भिः नितम्बिनीनां स्त्रीणां नरा उपनमन्ति

उपलब्ध्वा भवन्तीत्यर्थः । लग्नगतान् विषमराशिदृक्काण-

नवांशान् पुग्रहाः पश्यन्ति चेत्तदा कन्याया वरलाभः

स्यादित्यर्थः । अथ निमित्तं कथयति—प्रशक्षणे लिङ्गि-

वालकपशुप्रभृतीनां यदिङ्गितं तत् वधूवरस्य तथैव उ

निश्चयेन भवति ! लक्ष्मी.

प्रश्रोदयादमृतोचिपि पण्मृत्तिस्थे

मूर्तौ च तत्र मदनस्पृशि चावनेये ।

तन्वस्तयोरशुभसंगतयोर्वैरस्य

नाशः क्रमाद्वसुमहीमुनिसंसितेऽब्दे ॥

अथ प्रश्नसमये शुभाशुभयोगानाह—प्रश्रोदयादिति ।

प्रश्रोदयात् प्रश्नलम्बात् अमृतोचिपि चन्द्रे पण्मृत्तिस्थे

पद्याष्टमस्ये इत्येको योगः, तथा च तत्र तस्मिन् चन्द्रे

मूर्तौ लग्नगते, आवनेये भौमे मदनस्पृशि सप्तमस्थिते

सति द्वितीययोगः, तथा तन्वस्तयोः लग्नसप्तमयोः

अशुभसंगतयोः पापग्रहसहितयोः इति तृतीयो योगः, एषु

योगेषु क्रमात् वसुमहीमुनिसंसितेऽब्दे वरस्य नाशः

स्यात् । लक्ष्मी.

जामित्रगौ विधुसितौ विधवामसाध्वी

सौरिः कुजः सुरमहेज्यबुधौ धनाढ्याम् ।

दीर्घायुपं वपुषि सुप्रसवां प्रसूतौ

स्त्रीजातकोक्तमखिलं खलु चिन्त्यमत्र ॥

जामित्रगौ सप्तमस्थौ विधुसितौ वधू विधवां, सौरिः

शनिः कुजश्च असाध्वी दुःशीलः, सुरमहेज्यबुधौ

धनाढ्यां धनयुक्तां कुरुतः । वपुषि लग्ने स्थितौ सुर-

महेज्यबुधौ दीर्घायुषं चिरजीविनीं, प्रसूतौ पञ्चमस्थाने

स्थितौ गुरुबुधौ सुप्रसवां सुसंततिं कुरुतः । स्त्रीजात-

कोक्तं अखिलमपि शुभाशुभं अत्र अस्मिन् प्रश्नलम्बे
विवाहलम्बे च चिन्त्यम् । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

प्रश्नकरणप्रकारः शुभाशुभग्रहयोगाश्च

आदौ संपूज्य रत्नादिभिरथ गणकं

वेदयेत्स्वस्थचित्तं

कन्योद्गाहं दिगीगानलहयविशिखे

प्रश्नलम्बाद्यदीन्दुः ।

दृष्टो जीवेन सद्यः परिणयनकरो

गोतुलककटाख्यं

वा स्यात्प्रशस्य लग्नं शुभखचरयुता-

लोकितं तद्विदध्यात् ॥

प्रश्नलम्बाद्विवाहयोगद्वयं खगधरया आह—आद्याविति ।

अथशब्दो मङ्गलार्थः, ग्रन्थमध्यस्थत्वात् । आदौ गणकं

ज्योतिर्विदं रत्नादिभिः रत्नमणिमुवर्णवस्त्रकादिभिः

संपूज्य ततः प्रष्टा जनः कन्यायाः उद्गाहं गणकं वेदयेत्

जापयेत् । कीदृशं गणकम् ? स्वस्थचित्तं अभ्याकुलान्नः—

करणम् । रत्नादिग्रहणमप्येतदर्थमेव । तत्रैको विवाहयोग

उच्यते—दिशिति । यदि प्रश्नलम्बात् दशमैकादशतृतीय-

सप्तमपञ्चमानामन्यतमे स्थितश्चन्द्रो जीवेन गुरुणा दृष्टः,

तदा सद्यः शीघ्रं परिणयनकर्ता स्यात् । द्वितीयो योग

उच्यते—गोतुलेति । गौः वृषः । वृषतुल्यकर्माणामन्यतमं

प्रश्नलग्नं वा स्यात्, तच्चेच्छुभग्रहैर्युतमवलोकितं वा भवे-

त्तर्हि तत्परिणयनं विदध्यात् । पीटी.

विषमभांशगतौ शशिभार्गवौ

तनुगृहं बलिनौ यदि पश्यतः ।

रचयतो वरलाभमिमौ यदा

युगलभांशगतौ युवतिप्रदौ ॥

अथान्यद्विवाहयोगद्वयं द्रुतविलम्बितेन आह—

विषमेति । चरणद्वयं स्पष्टार्थम् । अयमेको विवाहयोगो-

ऽभिहितः । अथापरो विवाहयोगः—यदेमौ शशिभार्गवौ

(१) सुचि. ६१२ ; संव. १३८ .

(२) सुचि. ६१३-६ .

युगलभांशगतौ युग्मराशिगतौ युग्मांशगतौ च बलिनौ
सन्तौ तनुग्रहं पश्यतस्तदा कन्याप्रदौ स्याताम् ।

पीटी.

षष्ठाष्टस्यः प्रश्नलगायदीन्दु-

लम्ने करः सप्तमे वा कुजः स्यात् ।

मूर्ताविन्दुः सप्तमे तस्य भौमो

रण्डा सा स्यादष्टसंवत्सरेण ॥

प्रश्नलगाद्विधन्ययोगवयं शालिन्या आह—षष्ठेति ।
यदि प्रश्नलगादिन्दुः चन्द्रः षष्ठाष्टमस्थस्तदा कन्या
अष्टसंवत्सरेण । विवाहवर्षादिति शेषः । रण्डा मूर्तना-
शिका स्यात् । ततः स्वयमपि म्रियेत । सर्वथा द्वयोरपि
मरणं अष्टमाब्दानन्तरं स्यादित्यर्थः, संमत्यनुरोधत् ।
यदाह वसिष्ठः—‘प्रष्टुर्विलम्बात्... मृत्युं वरकन्ययोश्च’
इति । अथान्यः—वा अथवा लम्ने यः कश्चित् क्रूरग्रहः
स्यात्ततः सप्तमे स्थाने कुजो भौमो भवेत्तदाऽष्टवर्षमध्ये
रण्डा स्यात् । अथापरः—मूर्तौ लम्ने इन्दुः तस्य
सप्तमे स्थाने भौमो भवेत्ततोऽष्टवर्षानन्तरं रण्डा स्यात् ।
पीटी.

प्रश्नतनोर्यदि पापनभोगः

पञ्चमगो रिपुदृष्टशरीरः ।

नीचगतश्च तदा खलु कन्या

सा कुलटा त्वथवा मृतवत्सा ॥

प्रश्नलगात् कुलटामृतवत्सायोगविकल्पं दोषकवृत्तेन
आह—प्रश्नतनोरिति । यदि प्रश्नलगात् पापग्रहः
पञ्चमस्थानस्थः शत्रुग्रहावलोकितः सन् स्वनीचगतश्च
स्यात् तदा खलु निश्चितं सा कन्या कुलटा वेश्या
भवेत् । अथवा मृतवत्सा मृतापत्या वा भवेत् । तुः
पादपूर्णे । पीटी.

यदि भवति सितातिरिक्तपक्षे

तनुग्रहतः समराशिगः शशाङ्कः ।

अशुभचरवीक्षितोऽरिर्नष्टे

भवति विवाहविनाशकारकोऽयम् ॥

विवाहभङ्गयोगं पुष्पिताग्रया आह—यदीति ।
सितातिरिक्तपक्षे कृष्णपक्षे तनुग्रहतः यदि शशाङ्कः

चन्द्रः समराशिषु वृषकर्कादिषु गतः सन् तनुग्रहतः
प्रश्नलगाशितोऽरिर्नष्टे षष्ठेऽष्टमे वा स्थाने स्थितः
अशुभचरैः पापग्रहैः अवलोकितो भवति तदाऽयं
योगो विवाहस्य विनाशकारको भवति ।

पीटी.

शुभाशुभनिमित्तानि

‘प्रश्नलगाक्षणे यादृशापत्ययुक्

स्वेच्छया कामिनी तत्र चेदाव्रजेत् ।

कन्यका वा सुतो वा तदा पण्डितै-

स्तादृशापत्यमस्या विनिर्दिश्यते ॥

अथ अस्याः कन्यायाः कीदृशमपत्यं प्रथमं भवितेति
प्रश्ने सखिणीछन्दसा उत्तरमाह—प्रश्नेति । तत्र ज्योति-
र्वित्समीपे । यादृशापत्ययुक् । यादृशापत्यमेव विवृणुते
—कन्यकेत्यादि । पीटी.

‘शङ्खभेरीविपञ्चीरवैर्मङ्गलं

जायते वैपरीत्यं तदा लक्षयेत् ।

वायसो वा खरः आ सृगालोऽपि वा

प्रश्नलगाक्षणे रौति नादं यदि ॥

अथ सामान्यतो निमित्तवशेन शुभाशुभप्रश्ने
सखिण्या आह—शङ्खेति । शङ्खः प्रसिद्धः ।
भेरी वाद्यविशेषस्ताम्रादिनिर्मितः । विपञ्ची वीणा ।
एतेषां रवैः प्रश्नलगाक्षणे श्रुतैर्मङ्गलं जायते । उप-
लक्षणत्वात् मनोह्रादितुरगगजच्छन्नादिसान्निध्येऽपि शुभं
द्रष्टव्यम् । सा विवाह्या कन्या । अथ अशुभयोग
उच्यते—वैपरीत्यमिति । वायसः काकः । खरो
गर्दभः । आ कुक्कुरः । सृगालः प्रसिद्धः । यदि
प्रश्नलगाक्षणे वायसादिनादं शब्दं रौति तदा वैपरीत्यं
अशुभं लक्षयेत् । उपलक्षणत्वादुल्लकोष्टमहिषनादोऽप्य-
शुभः । पीटी.

(१) मुचि. ६।८.

(२) मुचि. ६।९; संव. १४१.

ज्योतिःसारसंगरे

विवाहे वर्जनीयाः पञ्च दोषाः

‘पञ्च पाणिग्रहे दोषा वर्जनीयाः प्रयत्नतः ।

मृत्युः पौंश्चल्यवैधव्ये दारिद्र्यमनपत्यता ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

प्रश्नकरणप्रकारः, शुभाशुभग्रहयोगाः,
क्षतानि शुभाशुभानि

‘ज्योतिर्विदं समभ्यर्च्य नक्षत्रे वाऽथ नामनी ।

निवेश कन्यावरयोः परिपृच्छेत योग्यताम् ॥

‘व्ययेशो यदि लग्नस्थो लग्नेशो व्ययगो भवेत् ।

तदा विवाहपृच्छायां विवाहो भवति ध्रुवम् ॥

लग्ने स्थिरे पापयुते नृनार्यो-

रुद्राहसिद्धिर्न भवेत्कदाचित् ।

जीवेन दृष्टोऽथ शशी त्रिपञ्च-

सप्तायखलः कुस्ते विवाहम् ॥

चन्द्रो लग्नमतिर्वाऽपि कन्यालाभाय कामगः ।

वृत्तपो लग्नगः शीघ्रं कन्यालाभाय जायते ॥

युग्मलग्नेऽञ्जशुक्राभ्यां कन्याभिस्त्युतेक्षिते ।

तथा वराप्तिः पुंलग्ने पुंग्रहेर्वाञ्जगेऽर्कजे (?) ॥

‘पृच्छाविलम्ने यदि राशिसंस्थे

दाक्षायणीशे मरणं वरस्य ।

वर्षेऽष्टमे स्यादथ लग्नगेऽञ्जे

धरासुते सप्तमगे च शीघ्रम् ॥

क्षीणेन्दुभौमार्किदिवाकराणा-

मेकोऽपि लग्ने मरणाय खेटः ।

भवेदध्रुवं वत्सरपञ्चकेन

क्रूरग्रहे सप्तमगे वरस्य ॥

(१) चक्र. ७९८ (=) (पञ्च पाणिग्रहे दोषान्वर्जये-
द्देवचिन्तकः । दारिद्र्यं मृत्युवैधव्यं पौंश्चल्यमनपत्यताम् ॥);
मपा. १६७ उत्तरार्धे (दारिद्र्यं मरणं व्याधिः पुंश्चल्यमन-
पत्यता ॥); विसौ. ५२ (=).

(२) संग. १९३.

(३) ज्योति. १३९.

(४) ज्योति. १४०.

‘लग्नादिन्दुस्तृतीयास्तपञ्चकर्मायगो यदि ।

गुरुणा वीक्षितस्तर्हि भवेत्संवन्धकारकः ॥

तुलावृषकुलीरेषु संयुतेर्वाक्षितेषु च ।

निशानायकशुक्राभ्यां कन्यालाभो भवेदध्रुवम् ॥

व्ययेशो यदि लग्नस्थो लग्नेशो व्ययगो भवेत् ।

तदा विवाहकर्ता स्याद्वराप्तिर्विषमे शनौ ॥

यदि लग्नगतश्चन्द्रस्तस्मात्सप्तमगः कुजः ।

मासेऽष्टमे व्यतीते तु भवेन्मृत्युर्वरस्य च ॥

आयुर्लग्ने सुते पुत्रान् वृत्ते वित्तं गुरुर्वृषः ।

ददातीह विवाहोक्तं योज्यं स्त्रीजातकोदितम् ॥

‘स्वर्क्षं स्वलग्नं च तयोश्च नाथौ

तयोस्त्रिषष्टायगृहं यदि स्थान् ।

नवांशकं वा स्वगृहं नृभं वा

प्रभोदये स्यात्कुशलं तदानीम् ॥

त्रिपञ्चायदशास्तेषु प्रश्नलग्नाग्निशकरः ।

संपत्करस्तु दम्पत्योर्गुरुणा यदि दृश्यते ॥

प्रभोदयाच्छशधरः परिणेतुरेव

वर्षेऽष्टमे निधनदो निधनारिसंस्थः ।

वर्षेषु सप्तसु यदोदयगौ च पापौ

मासाष्टके शनिकुजाबुदयास्तसंस्थौ ॥

जामित्रसंस्थे म्रियते महीजे

प्रजाविहीना कुलटा च सूर्ये ।

सुरारिपूज्ये रजनीकरे वा

कन्याऽन्यरक्ता पतिवातिनी च ॥

‘निषिद्धमग्रेक्षणदक्षिणे च (?)

धनक्षयं दक्षिणकर्णदेशे ।

तत्पृष्ठभागे कुरुतेऽभिवृद्धि

क्षुतं कृकाट्यां शुभमाममन्ति ॥

(१) ज्योति. ३०३-३०४.

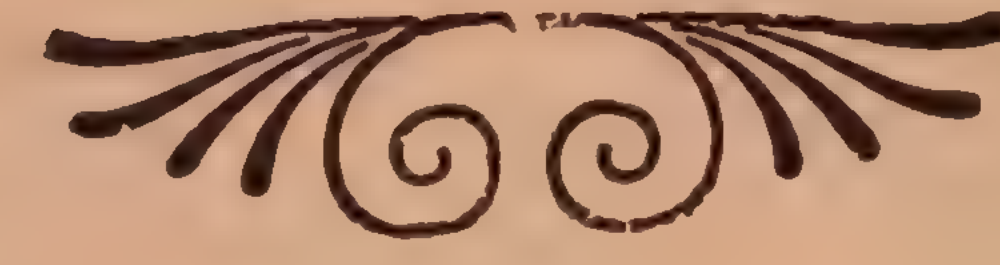
(२) निष. २८२.

(३) विसौ. ४.

भोगाय वामश्रवणस्य पृष्ठे
कर्णे च वामे कथितं नयाय ।
सर्वार्थलाभाय च वामनेत्रे
जातं क्षुतं स्यात्कमशोऽष्टदिक्षु ॥
औषधे वाहनारोहे वसने शयनेऽशने ।
विद्यारम्भे बीजवापे क्षुतं शुभकरं भवेत् ॥

वरस्य कन्यावरणोद्यतस्य
कुमारिकायाः पतिमर्थयन्त्याः ॥
आसने शयने दाने भोजने वस्त्रसंग्रहे ।
विवादे च विवाहे च क्षुतं सप्तसु शोभनम् ॥

(१) उत. १४१; संत. ८८६.

कूटविचारः

कूटगणना

वसिष्ठः

^१ज्ञातव्याश्चाष्टादश वर्गाः सम्यक्सदैव विदा ॥

^२वर्गा दिनं गणमहेन्द्रवधूविदूर-

योन्याख्यराशितदधीशविवश्यनाड्यः ।

वेधाख्यभूतबहुलिङ्गविजातिगोत्र-

पक्ष्याययोगिनिसुधांशुयुजो दशाष्टौ ॥

^३माहेन्द्रं गणकूटं च दिनकूटं च योनिजम् ।

स्त्रीदीर्घं रज्जुकूटं च वश्यं वर्णाख्यकूटकम् ॥

राशिराश्यधिपाख्ये च

वेधो नाड्यर्क्षः (? ड्याख्य-) कूटकम् ।

भूतलिङ्गाख्यकूटं (? टे) च

जात्याख्यं पक्षिकूटकम् ॥

योगिनीगोत्रकूटे च कूटान्यष्टादशैव वा ।

दम्पत्योर्वृद्धिकारीणि यत्नाच्चिन्त्यानि शास्त्रतः ॥

^४राशिकूटतदधीशमै (? मि) त्रता-

स्त्रीविदूरगणयोनिनाडिकाः ।

दैवयोगवरगोत्रसमेताः

पाणिपीडनविधौ परिचिन्त्याः ॥

नारदः

^५अष्टधा राशिकूटं च स्त्रीदूरगणराशयः ।

राशीशयोनिवर्णाख्यरज्जवः पुत्रपौत्रदाः ॥

^६दिनं गणं च माहेन्द्रं स्त्रीदीर्घं योनिरेव च ।

राशिराश्यधिपौ रज्जुर्वश्यं वेधो दश स्मृताः ॥

(१) वसं. ३२।२२३; प्रपा. ३१८ (ज्ञातव्या
विंशतिवर्गाः सम्यग्दैवविदा सदा) .

(२) वसं. ३२।१७५ .

(३) विसौ. ३४ .

(४) वसं. ३२।२२५; प्रपा. ३२३-३२४ मैत्रता
(सुहृत्त्वं) नाडिकाः (सुनाड्यः) .

(५) ज्योना. १२३ पृ. ५९ .

(६) विसौ. ३४ .

सं. कां. १०४

पुनश्च वर्णकूटं च माहेन्द्रं च ततः परम् ।

एते द्वादश योगाश्च प्रीतिभेदाः प्रकीर्तिताः ॥

बृहस्पतिः

^१दिनं गणं च माहेन्द्रं स्त्रीदीर्घं योनिरेव च ।

राशिराश्यधिपौ वश्यं रज्जुर्वश्यं च ते दश ॥

^२पुनश्च वर्णकूटं च नाडीकूटमतः परम् ।

पुनश्च भूतं लिङ्गं च जातिगोत्रस्वगास्तथा ।

योगिन्यायौ च दैवं च पुनर्दश विशेषतः ॥

गर्गः

^३माहेन्द्रं गणकूटं च दिनकूटं च योनिजम् ।

स्त्रीदीर्घं रज्जुकूटं च वश्यं वर्णाख्यकूटकम् ॥

राशिराश्यधिपाख्ये च

वेधो नाड्याख्यकूटकम् ।

भूत (? तं) लिङ्गाख्यकूटं च

जात्याख्यं पक्षिकूटकम् ।

योगिनी गोत्रकूटं च

कूटान्यष्टादशैव तु ॥

दैवज्ञमनोहरे

^४वर्णश्च वश्यं च मिथश्च तारा

योनिश्च मैत्री खगयोगणश्च ।

भमेलको नाडिकशुद्धिरेते

यथोत्तरं स्युर्वलिनोऽष्टभेदाः ॥

(१) प्रपा. ३१९ योनिरेव (योनिमेव) राशिराश्यधिपौ
(राशी राश्यधिपौ) वेधश्च (वेधाश्च) ; विपा. ७४३ स्त्रीदीर्घ
(स्त्रीदीर्घे) .

(२) प्रपा. ३१९; विपा. ७४३ (पुनश्च भूतलिङ्गे
च जातिगोत्रस्वगास्तथा । योगिन्यायौ च दैवं च पुनर्दश विशेष-
तः । पुनश्च वर्णकूटं च माहेन्द्रं च ततः परम् ॥) .

(३) विपा. ७४३ .

(४) संप्र. ७७३-७७४; ज्योनि. १४१ पटलसारे .

पटलसारे

वर्णश्च वश्यं वरदूरतारा
योनिर्गणः खेटसुहृत्त्वमेव ।
राशिश्च नाडी नवभेदकं स्या-
दसङ्गकूटं च विलोकनीयम् ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

वर्णो वश्यं तथा तारा योनिश्च ग्रहमैत्रकम् ।
गणमैत्रं भकूटं च नाडी चैते गुणाधिकाः ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

विप्राणां दशकूटं स्यात्क्षत्रियाणां तथाऽष्टकम् ।
वैश्यानामपि षड्भेदं शूद्राणां च चतुष्टयम् ॥

(१) ज्योति. १४१. (२) मुचि. ६।२१.
(३) ज्योति. ११४.

वर्णो वश्यं नृदूरं च बलभत्वं च तारकाः ।
योनिर्मि(?)मै)जं गणो राशि-

नाडिकेति क्रमाद्दश ॥

तत्र दूरद्वयं हित्वा कूटं भेदाष्टकं भवेत् ।
तारादिषट्कं षड्भेदं परं

योनिच(योनेश्च)तुष्टयम् ॥

नाडीमैत्रे वर्णगणौ राशिभे वश्ययोनिके ।
वर्णेष्वीक्ष्यं तु मुख्यत्वाच्छेषाणां दूरवर्गकौ ॥

वर्णो वश्यं मिथस्तारा योनिर्ग्रहगणेष्वृता ।

राशिकूटं नाडिकाः स्युरेकाधिकगुणा अमी ॥

वर्णो वश्यं तारा योनिर्ग्रहगणभकूटनाडीति ।
ज्ञेया यथोत्तरं ते बलिनः स्त्रीपुंसयोर्धटने ॥

(१) संग. १९४.
(२) विसौ. ४२.

कूटविचारपरिभाषा

वसिष्ठः

जन्मभं जन्मधिष्ण्येन नामधिष्ण्येन नामभम् ।
व्यत्ययेन यदा योज्यं दम्पत्योर्निधनप्रदम् ॥
अज्ञातजन्मनां नृणां नामभं परिकल्पयेत् ।
तेनैव चिन्तयेत्सर्वं राशिकृदादि पूर्ववत् ॥

बृहस्पतिः

दम्पत्योर्जन्मताराभ्यां नामक्षीभ्यामथापि वा ।
भमेले चिन्तयेत्प्राज्ञः सुखसंतानवृद्धये ॥

(१) वसं. ३२।१९५-१९६; विसौ. ४० नामभं
परिकल्पयेत् (नामभे परिकल्पना) पूर्ववत् (जन्मवत्).
(२) ज्योति. १४०.

व्यवहारराजसेवासंग्रामग्रामग्राममन्त्रेषु ।

ज्ञातेऽपि जन्मराशौ फलमुक्तं

नामराशिव(शा)त् ॥

यत्पूर्वाभ्यासनामानि त्यक्त्वा दोषमवाप्नुयात् ।
बलाबलं हि तज्जं हि पूर्वनाम्ना तु योजयेत् ॥

लघुवसिष्ठः

जन्मभ्रमृश्रमित्याहुर्नामभ्रं वधिदण्डवत् (?) ।

यस्य जन्म न जानीयात्तस्य नाम्ना विधीयते ॥

कुर्यात्पोडश कर्माणि जन्मराशिवलान्वितः ।

सर्वाण्यन्यानि कर्माणि नामराशिवलान्विते ॥

(१) विसौ. ४०.
(२) विसौ. ४०.

स्मृतिसंग्रहः

वरस्य जन्मना सार्धं नाम वध्वा विचिन्तयेत् ।
न तु नाम्ना वरस्य स्यादङ्गनाजन्मचिन्तनम् ॥

जन्मना जन्म योज्यं च

नाम्ना नामैव योजयेत् ।

जन्मना नाम नो योज्यं

पुंजन्म स्त्रीषु नाम च ॥

यवनमतम्

यत्र स्थितः शीतकरो नराणां
स्याजन्मराशि तमुदाहरन्ति ॥

विवाहवृन्दावनम्

जन्मलग्नमिदमङ्गमङ्गिनां

मेनिरे मन इतीन्दुमन्दिरम् ।

सौहृदं हि मनसोर्न देहयो-

मेलकस्तदयमिन्दुगेहयोः ॥

जन्मराशयोरेव मेलके युक्तिं कथयति— जन्मेति ।
देहिनां यत् जन्मलग्नं इदं अङ्गं शरीरं, तथा इन्दुमन्दिरं
चन्द्रराशिः इति मनः मेनिरे । हि यतः सौहृदं मित्रत्वं
मनसोरेव भवति, देहयोस्तु सौहृदं न भवति, तत्
तस्मात् इन्दुगेहयोः वधूवरचन्द्रराशयोः अयं मेलकः
स्यात्, न तु जन्मलग्नयोरित्यर्थः । लक्ष्मी.

चन्द्रराशिवशमेव सौहृदं

सूक्ष्मयोरपि न किं नवांशयोः ।

एवमस्तु मकरांशगे रवौ

कर्कटेऽपि किमु नोत्तरायणम् ॥

यदि चन्द्रराशोर्मेलकस्तर्हि सूक्ष्मयोस्तत्रवांशयोरपि
कथं नेति दृष्टान्तेन कथयति— चन्द्रराशीति । चन्द्रराशि-
वशं वधूवरयोर्जन्मराश्यनुसारमेव सौहृदं कथितं तर्हि

(१) प्रवा. ३१९. (२) ज्योति. ९९.
(३) विवृ. २।१; ज्योति. १४०; संग. १९४
गेहयोः (गोलयोः).
(४) विवृ. २।२-९.

सूक्ष्मयोः तत्रवांशयोरपि कथं नेति । एवमस्तु एवं
प्रश्नश्चेत्तदा मकरांशगे मकरनवांशस्ये रवौ सूर्ये कर्कटेऽपि
उत्तरायणं किमु न भवति ? अयनादिकं यतो
राशिवशादेव भवति, तस्मात् राशयोरेव मेलकोऽपि
समुचित इत्यर्थः । लक्ष्मी.

मासपट्कमयनं च दक्षिणा-

दित्य एति तदिति श्रुतिर्जगौ ।

मूलसंक्रमसमां विवस्वतः

स्वस्वभङ्गिमुतवोऽपि विभ्रति ॥

अयनादिकं राशिवशादेवेति सप्रमाणं आह— मास-
पट्कमिति । आदित्यः सूर्यः मासपट्कं दक्षिणा दक्षि-
णस्यां दिशि एति गच्छति तत् दक्षिणा अयनं इति
श्रुतिः वेदः जगौ कथयतीत्यर्थः । तथा ऋतवः वसन्ता-
दयः अपि विवस्वतः सूर्यस्य मूलसंक्रमसमां स्वस्वभङ्गि
स्वस्वाकृतिं विभ्रति धारयन्ति । अतो मूलराशिवशादेव
घटितविचारः समुचित इत्यर्थः । लक्ष्मी.

किं दिनर्क्षविरहे करग्रहो

नेष्यते तदुदयक्षणेऽपि ।

स्थूलमेवमखिलं जगत्फलं

तद्विशेषयति सूक्ष्मतागतिः ॥

पुनः अन्यां युक्तिं कथयति— किमिति । दिनर्क्षविरहे
विवाहविहितदिवसनक्षत्रालाभे तदुदयक्षणेऽपि तत्रक्षत्र-
मुहूर्तेषु अपि करग्रहः विवाहः किं नेष्यते ? एवमखिलं
जगत्फलं स्थूलं, तत् स्थूलं फलं सूक्ष्मतागतिः विशेष-
यति, स्थूले सूक्ष्मतालाभश्चेत्तदा स्थूलफले विशेषतां
प्रतिपादयतीत्यर्थः । लक्ष्मी.

अव्यवस्थितिरिति प्रतिवेले

तत्तदूहनविकल्पसमूहैः ।

स्थूलमप्यनुसरन्ति कृतीन्द्राः

कवलं न रमणीयमणीयः ॥

यदि सूक्ष्मता स्थूले विशेषयति तदा सूक्ष्मतैव किं न
ग्राह्येत्यत्र हेतुं प्रतिपादयति— अव्यवस्थितिरिति । इति
एवं सूक्ष्मताग्रहणे प्रतिवेले प्रतिक्षणं तत्तदूहनविकल्प-
समूहैः तत्तद्वेलाया ऊहनविकल्पास्तर्कवितर्ककल्पनाः तत्स-
मूहैः अव्यवस्थितिः स्यात् । अतः कृतीन्द्राः गगादयः

चापाजौ धनुर्मेधौ वृषभेण, कुम्भमिथुनौ कर्केण, मेषः
स्त्रिया कन्याया, शैलमी तुलमिथुनौ सविषेण वृश्चिकेन,
कार्यकहरी धनुःसिंहौ नकेण मकरेण सह नित्यद्विषौ,
तद्वत् कुम्भतुले झषेण मीनेन नित्यद्विषौ ज्ञेयो । अथ
वश्यमैत्रीं कथयति— सिंहं विनाऽन्ये सर्वे राशयो नृणां
द्विपदानां वशगाः, जलचारिणः जलचरराशयः तद्गोच्याः
तेषां नृराशीनां भक्ष्याः, तथा वृश्चिकं विना सर्वे
राशयः हरिवशाः सिंहस्य वश्या भवन्ति ।

लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

१ हित्वा मृगेन्द्रं नरराशिचर्याः
सर्वे तथैषां जलजास्तु भक्ष्याः ।
सर्वेऽपि सिंहस्य वशे विनाऽलिं
ज्ञेयं नराणां व्यवहारतोऽन्यत् ॥

नरराशयो मिथुनकन्यातुलाः, एषां सर्वेऽपि मेषादयः
सिंहं त्यक्त्वा वश्याः । ननु मनुष्याणां च जलचराः कथं
वश्याः, यत उभयोः सहावस्थानाभाव इत्यत आह—
तथेति । एषां नरराशीनां जलजाः कर्ममकरकुम्भ-
मीनास्तु भक्ष्याः, किं पुनर्वश्या इति सूचयितुं तुल्यशब्दः ।
सिंहस्य वशे अलिं वृश्चिकं विना सर्वे राशयो वश्याः ।
अन्यदनुक्तं चतुष्पदानां जलचराणां चतुष्पादजलचराणां

(१) मुचि. ६।२३ जारतु (जाश्च) ; संप्र. ७७५ .

वा परस्परं वश्यावश्यत्वं नराणां मनुष्याणां व्यवहारतो
ज्ञेयम् । पीटी.

मुहूर्तदर्पणे

१ अलिमृगपती तौलीन्द्रक्षे वधूमलिधन्विनौ
वणिगधिपति वीणामीनौ मृगं युवतीन्दुभे ।
पुनरनिमिषं मेघोपान्त्यावजं मकरं क्रमात्
पदपरिमितान् राशीन् वश्यान्जादिपु मन्वते ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

१ विहाय सिंहं खलु मीनजा (मानवा) नां
वश्यं भवत्येकमलिं विहाय ।

सर्वे विधेया गजराजशत्रो-
रन्यस्य विद्यादपि लोकसिद्धात् ॥

२ नृराशेर्जलजा भक्ष्या वश्याः सिंहं विना-
ऽखिलाः ।

सिंहस्य सकला वश्या वर्जयित्वा तु वृश्चिकम् ।
लोकादन्यद्विदित्वा तु वश्यावश्यं वदेद्बुधः ॥

३ सर्वे वश्या नृजातेस्तु भक्ष्यस्थाने जलोद्भवाः ।
सिंहं हित्वाऽथ सिंहस्य वश्यास्ते वृश्चिकं
विना ॥

(१) ज्योति. १४१ .

(२) प्रपा. ३२२ .

(३) संप्र. १९४ .

(४) ज्योति. १४१ .

ताराकूटम्

वसिष्ठः

१ नवर्क्षपर्यायवशाद्बुध-
माद्यं वरक्षान्तमथो गणय्य ।
जन्मत्रिभं पञ्चमसप्तमं भं
त्यक्त्वाऽन्यभं शोभनमामनन्ति ॥

नारदः

१ स्त्रीभमारभ्य गणने नव पर्यायतः क्रमान् ।
जन्मत्रिपञ्चसप्तमं पुंभं स्याद्वरनाशनम् ॥
पुंभमारभ्य गणने स्त्रीभं जन्मादिके स्थले ।
स्त्रीविनाशो भवेत्तस्माद्दिनकूटं विवर्जयेत् ॥
२ व्याधिं विपत्करं विद्याजन्मभाद्विपदि स्त्रियाः ।
प्रत्यरे पतिनाशः स्यात्प्रीतिनाशो धनक्षयः ॥
कर्मक्षीद्विपदाख्यर्क्षं कर्म किंचित्क्षयं व्रजेत् ।
प्रत्यरे चित्तदुःखं स्याद्बुधर्क्षं व्याधिना हतिः ॥
आधानाद्विपदाख्यर्क्षं आरोग्यं लभते सदा ।
प्रत्यरे बहुरोगी स्याद्बुधर्क्षं पुष्टिद्वयेत् ॥

दुष्टताराः

३ अग्निसापौ वायुसापौ चित्राण्यौ मैत्रवासवौ ।
वसुधाम्यौ वारुणाग्रौ वधवैनाशिके मृतिः ॥
इन्दुभाग्यावर्कमूले नैधनं वधनाशिके ।
ज्येष्ठार्यम्णौ पौष्णरौद्रौ वैरं वधविनाशिके ॥
दुष्पुत्रत्वं शर्पमेघे शर्पविष्णू सपत्नता ।
श्रोणाश्विन्योर्विशेषश्च वैधव्यं बुध्न्यसौम्ययोः ॥

शुभताराः

अर्यमाद्रं भाग्यमैत्रे चित्रातिष्यौ सुखप्रदौ ।
हस्तादित्यौ वंशवृद्धिस्तन्नाशौ ज्येष्ठवारुणौ ॥

(१) वसं. ३२।१७६ .

(२) विसौ. ३४ ; संप्र. ७७६ .

(३) प्रपा. ३१९ .

(४) प्रपा. ३१९-३२० . ' अर्यमाद्रं ' इत्यादयः
सार्धान्वयः श्लोकाः संभावनया नारदे निवेशिताः ।

सं. कां. १८५

ब्रह्माजपादौ पैत्राजौ बहुपुत्रत्वमाप्नुयान् ।
अश्ववादित्यौ मरुद्वैद्यौ स्त्रीप्रसूतिं समश्नुते ॥

पौष्णवैश्वे तु भोगः स्यात्
संपन्मूलाजपादके ।
आप्यबुध्न्यौ च संप्रीतिः
सौभाग्यं याम्यतिष्यके ॥

वधवैनाशयोगे तु फलं कौशिकचोदितम् ॥
वैनाशिकं तु जन्मर्क्षाद्द्विविंशक्षं विनाशदम् ।
अष्टाशीत्यंशकस्तत्र जन्मतस्तु विनाशदः ॥

वृहस्पतिः

१ आद्यांशं विपदाख्यर्क्षं प्रत्यरे च चतुर्थकम् ।
वधाख्यं च तृतीयांशं विना शेषाः सुशोभनाः ॥

माधवीये

१ अष्टाशीतितमोऽंशो
यस्मिन् जन्मादिगणनया भवति ।
वैनाशिकं तद्वक्ष
त्यजन्ति केचित्तमेवांशम् ॥

संग्रहे

१ कन्यादिवरक्षान्तं पर्याये नवसंख्यया ।
समतारा शुभं चैव दिनकूटः प्रशस्यते ॥
२ जन्मसंपद्विपक्षेमाः प्रत्यरः साधको वधः ।
मैत्रं परममैत्रं च जन्मर्क्षेषु पुनः पुनः ॥

(१) प्रपा. ३१९ ; संप्र. ७७६ आद्यांश (आद्यसं-)
प्रत्यरः (प्रत्यरौ) सुशोभनाः (न शोभनाः) .

(२) प्रपा. ३२० .

(३) प्रपा. ३१९ .

(४) प्रपा. ३१९ : ३२८ (=) क्षेमाः प्र (क्षेमप्र)
जन्मर्क्षेषु (जन्म चेति) ; संप्र. ७७६ जन्मसंपद्विपक्षेमाः प्रत्यरः
(जन्म संपत् विपत् क्षेम प्रत्यरः) जन्मर्क्षेषु (जन्म चेति) .

‘स्त्रियो वै जन्मताराया विपत्प्रत्यरनैधनाः ।
पर्याये प्रथमे वर्ज्या द्वितीयाश्चतुस्त्रयः ।
तारास्त्याज्यास्तृतीये तु सर्वास्ताराः सुशोभनाः ॥

विवाहवृन्दावनम्

‘भीरुभादचलपञ्चतृतीया
शोकवैरविपदे वरतारा ।

अथ ताराविचारं कथयति— भीरुभात् कन्यानक्षत्रात्
वरतारा वरनक्षत्रं अचलपञ्चतृतीया (७-५-३)
क्रमेण शोकवैरविपदे ज्ञेया । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘कन्यर्क्षाद्वरं यावत्कन्याभं वरभादपि ।
गणयेन्नवहृच्छेपे त्रीष्वद्विभमसत्समृतम् ॥

कन्याजन्मनक्षत्राद्वरनक्षत्रं यावत् गणयेत्, तथा वर-
नक्षत्रादपि कन्यानक्षत्रं गणयेत् । ततो विशिष्टेऽङ्के
नवभिर्भक्ते यद्वशिष्टं तच्च त्रिपञ्चसप्तमितं भवेत्तदाऽसत्
अशुभदं स्मृतं, अन्यथा द्विचतुःषडष्टनवमितं चेत्स्यात्तदा

(१) प्रपा. ३१९. वायव (वायाश्च) नागन्या (पादाग्न्या) ;
संप्र. ७७६. प्रत्यर (प्रत्यरि) मुशोभनाः (च शोभनाः) .
(२) विवृ. ३१२. विसौ. ३५. पीठपथारादीकार्या
(६१२४) तु ‘ भीरुभादचलपञ्चतृतीयाः शोकवैरविपदे वर-
ताराः ’ इति पाठः ।

(३) मुचि. ६१२४.

योनिक्लृप्तम्

वसिष्ठः

‘अश्वेभमेपभुजगद्वयकुक्कुरौतु-
मेपौतुमूपकमथोन्दु रगोलुलायाः ।
शार्दूलमाहिपगवारिमृगद्वयं स्था
कीशोऽथ वभ्रुयुगीशगजाश्वसिंहाः ॥

(१) वसै. ३२१८८१ द्वयं स्था ... सिंहाः (द्वयाश्वशावा-
मृगोक्षकपिपञ्चसुवाश्वसिंहाः) ; विसौ. ३५ ; संप्र. ७७७.

शुभमिति अर्थादुक्तं भवति । यत्तु कथयेन— ‘ गणयेत्
कन्यकाधिष्ण्यादावुत्तरा वरजन्मभम् । जन्मत्रिपञ्चसप्तमितं
ह्रस्वाऽन्यर्क्षं शुभप्रदम् ॥ ’ इति कन्यानक्षत्रादेव गणना
उक्ता, अत एव— ‘ भीरुभादचलपञ्चतृतीयाः शोकवैर-
विपदो वरताराः ’ इति केशवार्कणाप्युक्ता, साऽप्यावश्य-
कत्वयोतनार्था । तथाहि— द्वयोरपि परस्परनक्षत्रगणने शुभं
चेत्तुभमेव अशुभं चेदशुभमेव । तत्रैकस्मादन्यतरनक्षत्र-
गणनयाऽशुभत्वेऽपि स्त्रीनक्षत्राद्वरनक्षत्रं त्वशुभं नापे-
क्षितमेवेति भावः ।

अत्र यद्यपि नारदादिभिर्जन्मतारा निषिद्धेत्युक्तं,
तत् ग्रन्थकृता एकनक्षत्रे तावत् ‘ राश्वैक्ये चेद्भिन्नमृक्षं
द्वयोः स्यान्नक्षत्रैक्ये राशियुग्मे तथैव ’ इति वक्ष्यमाण-
त्वाज्ज्ञोक्तम् । दशमैकोनविंशतितारयोस्तु निषेधो दुष्ट-
भक्ते ज्ञेयः । सद्भक्ते तु दोषाभाव इत्यर्थः । पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

‘वभ्रुवर्क्षाद्वरणयेदन्योन्यर्क्षं ग्रहैर्भजेत् ।

त्रिपञ्चसप्तशेषे स्यात्तारा दुष्टाऽन्यथा शुभा ॥

‘वरभाद्वरणयेद्यावत्कन्यर्क्षं कन्यभादपि ।

वरभं नवहृच्छेपास्ताराः सन्ति परस्परम् ॥

शुभदा जन्मतारा स्याद्द्वयोरेकक्षर्वर्जिता ।

निन्यास्त्रिपञ्चसप्त स्युः शेषाः श्रेष्ठा भक्ते ॥

(१) संग. १९४.

(२) ज्योति. १४२.

‘गोकुञ्जराविति यथाक्रममाश्विनादि-

भानां भवन्ति खलु कल्पितयोनिरूपाः ।

एतद्विचार्यमखिलं सदसद्ग्रहज्ञ-

स्त्रिस्कन्धवित्प्रवरधीर्विबुधां वरिष्ठः ॥

(१) वसै. ३२१८८२ ; विसौ. ३५ पू. ; संप्र. ७७७ पू.

‘वभ्रूरगं श्वैणमिमेन्द्रसिंह-

मोत्वावुसंजं त्वजवानरं च ।

गोव्याघ्रमश्वोत्तममाहिपं च

वैरं नृनार्योर्नृपभृत्ययोश्च ॥

ओतुः विडालः । लुलायो महिपः । गवारिव्याघ्रः ।
कीशो वानरः । वभ्रुर्नकुलः । युगं नक्षत्रद्वयम् । एवं
द्वयशब्देऽपि द्रष्टव्यम् । संप्र. ७७७

नारदः

‘अश्वेभमेपसर्पाहिश्चौतुमेपौतुमूपकाः ।

आखुर्गोर्महिपव्याघ्रौ कालो व्याघ्रो मृगद्वयम् ॥

श्वानः कपिर्वभ्रुयुग्मं कपिसिंहतुरङ्गमाः ।

सिंहगोदन्तिनो भानामेष योनिर्यथाक्रमात् ॥

वैरं (? श्वैणं) वभ्रूरगं मेपवानरं सिंहदन्तिनम् ।

गोव्याघ्रमाखुमार्जारं महिवाश्वं च शात्रवम् ॥

‘अश्वौ शतभिषाश्विन्यौ रेवती भरणी गजौ ।

अग्निपुण्यावजौ प्रोक्तौ सर्पौ च मृगरोहिणी ॥

आर्द्रामूले तथा श्वानौ मूपकौ भगपैतुके ।

आदित्याही च मार्जारौ आपो विष्णुश्च मर्कटौ ॥

अहिर्वृध्न्यार्थमे गावौ मित्रज्येष्ठे मृगे तथा ।

वसुप्रोष्ठपदौ सिंहौ हस्तस्वाती च माहिपौ ॥

चित्रा विशाखा व्याघ्राख्येऽभिजिद्विश्वे च
वभ्रुवौ ॥

वैरं स्यादश्वमहिपं श्वमृगं कपिमेषकम् ।

गोव्याघ्रं सर्पनकुलं मूपेतु मृगराङ्गजम् ॥

बृहस्पतिः

‘एकयोनिषु संपत्त्यै दम्पत्योः संगमः सदा ।

भिन्नयोनिषु मध्यः स्यादरिभावे न चेत्योः ॥

(१) वसै. ३२१८८३ ; विसौ. ३५ ; संप्र. ७७७.

(२) ज्योति. २७११३६-१३८ पृ. ६०-६१.

(३) संग. १९४-१९५.

(४) प्रपा. ३२१ ; विसौ. ३५ अत्रिः ; संप्र. ७७७
चेत्त्योः (चैतयोः) अत्रिः ; संग. १९५ मध्यः (मध्ये) .

‘अरिभावे कृतोद्वाहः शीघ्रं मरणमाप्नुयान् ।

उदासीने कृतं कर्म समत्वं धनपुत्रके ।

महारियोनिषु कृतं कुलश्रयकरं भवेत् ॥

गर्गः

‘एकयोनिषु कलहो गजयोः सिंहयोः शुनोः ।

महद्वैरेऽपि समता महिषस्य कपेस्तथा ॥

‘केचित्स्वभावतः क्रूराः

केचिच्छान्तास्तथा समाः ।

योनिसत्त्वा भजन्यत्र

स्वस्वशीलं तथा मिथः ॥

श्रीपतिः

‘अश्वेभाजफणिद्वयं श्ववृषभुङ्गमेपोतवो मूपक-

श्चाऽऽखुर्गौः क्रमशस्ततोऽपि महिषी व्याघ्री

तथा सैरिभः ।

व्याघ्रैर्गौ मृगमण्डलौ कपिरथो वभ्रुद्वयं

वानरः

सिंहाश्चौ मृगराट्पशुश्च करिणी योनिस्तु

भानामियम् ॥

गोव्याघ्रं गजसिंहमश्वमहिपं श्वैणं च वभ्रूरगं

वैरं वानरमेपकं च सुमहत्तद्विडालोन्दुरु ।

लोकानां व्यवहारतोऽन्यदपि च ज्ञात्वा

प्रयत्नादिदं

दम्पत्योर्नृपभृत्ययोरपि सदा वर्ज्यं

शुभस्यार्थिभिः ॥

‘एकयोन्यां शुभं विद्या-

द्विजयोन्यां तु मध्यमम् ।

अधमं शत्रुयोन्यां स्यात्

दृष्ट्वा लोके वदेदुद्युधः ॥

(१) प्रपा. ३२१, ३२२ ; संप्र. ७७७ भावे (भाव)
प्रथमार्थम्.

(२) ज्योति. १४२ ; संग. १९५. महिषस्य (माहि-
षस्य) .

(३) ज्योति. १४२.

(४) प्रपा. ३२०-३२१ ; निप. २८० (=) .

(५) प्रपा. ३२१.

अस्यार्थः— अश्विशतभिषजो अश्वौ । भरणीरेवत्यौ गजौ । पुष्यकृत्तिके मेघाजौ । मृगशीर्षे रोहिण्यौ सर्पौ । मूलाद्रै श्वानौ । पुनर्वसुस्थले मार्जारौ । मघापूर्वा-फलगुन्यौ मूषकौ । उत्तरोत्तराभाद्रपदे गावौ । स्वाती-हस्तौ महिष्यौ । चित्राविशाखे व्याघ्रौ । ज्येष्ठातुराधे हरिणौ । पूर्वाषाढाश्रवणे वानरौ । उत्तराषाढाऽभिजितौ नकुलौ । पूर्वाभाद्रपदाधनिष्ठे सिंहौ । पूर्वमुक्ताः पुरुषाः । पश्चादुक्ताः स्त्रियः ।

तेषां वैरवर्ग उच्यते— गोव्याघ्रमित्यादि । अस्य फलम्— एकशेन्यामिति । प्रपा. ३२०-३२१

विवाहवृन्दावनम्

‘अश्वेभाजोरगाहिश्चखनकरिपवो मेघ

ओतुर्द्विराशु-

गोकालयौ व्याघ्रकालीपशुरिपुहरिणैश्चकीशाः

क्रमेण ।

द्वौ बभूव कीशसिंहौ तुरगमृगपतिच्छाग-

मातङ्गमेवं

नेष्टा योनिः सवैरा वरयुवतिनपामात्ययो-

रश्चिनीतः ॥

अश्वः, इभो हस्ती, अजो मेघः, उरगः सर्पः, अहिः सर्पः, श्वा कुक्कुरः, खनकरिपुः मार्जारः, मेघः, ओतुर्माज्जरः, द्विद्विवारं आशुर्मूषकः, गौः, काली महिषी, व्याघ्रः, काली, पशुरिपुः व्याघ्रः, हरिणः, एणो हरिणः, श्वा, कीशो वानरः, द्वौ बभूव नकुलौ, कीशः, सिंहः, तुरगः घोटकः, मृगपतिः सिंहः, छागः, मातङ्गो हस्ती इत्येवं क्रमेण अश्विनीतः अश्विनीमारभ्य अष्टाविंशतिनक्षत्राणां योनिः कथिता, तत्र वरयुवति-नृपामात्ययोः सवैरा योनिः नेष्टा भवति । वैरं तु अश्वमहिषे, गजसिंहे, सर्पनकुले इत्यादौ परस्परं लोक-व्यवहारतो ज्ञेयम् ।

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘अश्विन्यम्बुपयोर्हयो निगदितः स्वात्यर्कयोः

कासरः

(१) विवृ. ३५.

(२) मुचि. ६१२५-२६.

सिंहो वस्वजपाद्भयोः समुदितो याम्या-
न्ययोः कुञ्जरः ।

मेघो देवपुरोहितानलभयोः कर्णाम्बुनो-

वानरः

स्याद्वैश्वामिजितोस्तथैव नकुलश्चान्द्राञ्ज-

योन्योरहिः ॥

ज्येष्ठाभैत्रभयोः कुरङ्ग उदितो मूलाद्रयोः

श्वा तथा

मार्जारोऽदितिसार्पयोरथ मघायोन्योस्तथै-

वान्दुरुः ।

व्याघ्रो द्वीशमचित्रयोरपि च गौर्यम्ण-

बुध्यर्क्षयो-

यौनिः पादगयोः परस्परमहावैरं भयोन्यो-

स्त्यजेत् ॥

अश्विनीशततारकयोः हयः अश्वः योनिः उक्तः । स्वातीहस्तयोः कासरो महिषः । वस्वजपाद्भयोः धनिष्ठापूर्वाभाद्रपदयोः सिंहः । याम्यान्ययोः भरणी-रेवत्योः कुञ्जरो हस्ती । पुष्यकृत्तिकयोः मेघः अजः । कर्णाम्बुनोः श्रवणपूर्वाषाढयोः वानरः स्यात् । उत्तरा-षाढाभिजितोः नकुलः । चान्द्रः मृगः, अञ्जयोनितः ब्रह्मा, तद्दे रोहिणी, तथोरहिः सर्पो योनिः । ज्येष्ठातु-राधयोः कुरङ्गो हरिण उदितः । मूलाद्रयोः श्वा कुक्कुरः । तथा पुनर्वसुस्थलेमार्जारः । अथ मघापूर्वाफलगुन्योः उन्दुरुः । विशाखाचित्रयोः व्याघ्रः । (अर्यम्णं) उत्तरा-फलगुनी बुध्यर्क्ष उत्तराभाद्रपदा तयोः गौर्योनिः । तथा, तथैव, अपिचेत्यादयः शब्दाः पादपूर्णाध्याः । फलमाह-पादगयोरिति । एकस्मिन् पादे चरणे उक्तनक्षत्रयोन्धोः परस्परं महावैरं भवेत्, अन्यथा नेत्यर्थः । यथा—‘अश्विन्यम्बुपयोर्हयो निगदितः स्वात्यर्कयोः कासरः’ इति पादः । तत्रोक्तयोः भयोन्योः अश्वमहिषयोर्महावैरं भवेत् । एवं सिंहहस्तिनोरित्यादिष्वपि द्रष्टव्यम् । पीटी.

ज्योतिषप्रकाशे

‘आग्नेयं मृत्युभं पूफा तथोपान्यद्वयं प्रथक ।

मैत्रोऽप्याभिजिदेपु स्त्री योनिः शेषेषु ना स्मृतः ॥

(१) ज्योति. १४२.

योनिवैरं सदा त्याज्यं स्त्रीपुंसोर्भिन्नलिङ्गयोः ।
एकलिङ्गजयोः प्रोक्तं मध्यमं नातिदोषदम् ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

‘वांरुणाश्विनयोरश्वयोर्निर्याम्यान्ययोगजः ।

पुष्यकृत्तिकयोर्मेषः सर्पो रोहिणिः सौम्ययोः ॥

मूलाद्रयोः शुनो योनिर्विडालोऽदितिसार्पयोः ।

मघाभगर्क्षयोरानुर्यमोपान्ययोः पशुः ॥

चित्राविशाखयोर्व्याघ्रो महिषः स्वातिहस्तयोः ।

कर्णाप्ययोर्वानरश्च ज्येष्ठातुराधयोर्मृगः ॥

(१) ज्योति. १४२.

विश्वश्रीभिजितोर्विश्वः

सिंहोऽजाद्विधनिष्ठयोः ।

पशुपालकयोर्वीक्ष्यं

दम्पत्योर्नृपभृत्ययोः ॥

गोव्याघ्रमध्यमहिषं

श्वेणं गजसिंहमाशुमाज्जरम् ।

अहिबभूव वानराजं

महत्त्यजेत्पुत्रियोर्वैरम् ॥

महद्वैरं सदा त्याज्यं लोकतोऽन्यच्च चिन्तयेत् ।

तद्ग्रन्थान्तरतो ज्ञेयं न लोकव्यवहारतः ॥

ग्रहमैत्रीकूटम्*

वसिष्ठः

‘रवेः समो ज्ञः सितसूर्यपुत्रा-

वरी परे ये सुहृदोऽम्बरादाः ।

चन्द्रस्य नारी रविचन्द्रपुत्रौ

मित्रे समाः शेषनभश्चराः स्युः ॥

‘समौ सितार्की शशिजश्च शत्रु-

मित्राणि शेषाः पृथिवीसुतस्य ।

शत्रुः शशी सूर्यसितौ च मित्रे

समाः परे स्युः शशिनन्दनस्य ॥

‘गुरोर्जशुकावरिसंज्ञकौ तौ

शनिः समोऽन्ये सुहृदो ग्रहेन्द्राः ।

शुकस्य मित्रे बुधसूर्यपुत्रौ

समौ कुजेऽप्यवितरावरी तौ ॥

* एतत्कूटविज्ञानोपधिको राशीशसंग्रहो महादोषप्रकरणे पापपङ्कगदोषे करिष्यते ।

(१) वसं. ३२१९७ परे ये (प्रेज्ये); विसौ. ३९; संप्र. ७७८.

(२) वसं. ३२१९८; विसौ. ३९; संप्र. ७७८.

(३) वसं. २२१९९, कावरिसंज्ञकौ तौ (कौ रिपु-संज्ञकौ तु) ग्रहेन्द्राः (भवन्ति); विसौ. ३९; संप्र. ७७८ कुजेऽप्य (कुजाकां).

‘शनेः समो वाक्पतिरिन्दुसूनुः

शुकश्च मित्रे रिपवः परे स्युः ।

एवं ग्रहाणां चतुराननेन

शत्रुत्वमित्त्रत्वसमत्वमुक्तम् ॥

‘अन्योन्यमित्रं शनं स्यात्सममित्रं तु मध्यमम् ।

उदासीनं कनिष्ठं स्यान्मृतिदं शात्रवं स्मृतम् ॥

शत्रुमित्रं च विज्ञेयं दम्पत्योः कलहप्रदम् ।

अन्योन्यं समशत्रुत्वं दम्पत्योर्विरहप्रदम् ॥

राशिनाथे विरुद्धेऽपि सवल्लवंशकाधिपौ ।

तन्मित्रेऽपि च कर्तव्यं दम्पत्योः शुभमिच्छता ॥

राशिनाथे विरुद्धेऽपि मित्रत्वे चांशनाथयोः ।

विवाहं कारयेद्विमान्दम्पत्योः सौख्यवर्धनम् ॥

नारदः

‘सितार्कीज्येन्दुभौमा जो रिपुमित्रसमा रवेः ।

इन्दोर्न शत्रुर्कौतौ कुजेऽप्यभृगुसूर्यजाः ॥

(१) वसं. ३२१२०० स्युः शुकश्च (सुतशुकौ च) परे स्युः (परेऽपि) एवं (कर्वं); विसौ. ३९; संप्र. ७७८.

(२) विसौ. ३९; संप्र. ७७८.

(३) ज्योति. २७१३२-१३५ पृ. ६०.

कुजस्य झोऽर्कचन्द्रेभ्याः शुक्रसूर्यसुतौ कमात् ।
ज्ञस्येन्दुरेकुशौ च कुजजीवशनेश्वराः ॥
गुरोर्ज्ञकुशौ सूर्येन्दुकुजाः स्युर्भास्करात्मजः ।
शुक्रस्येन्दुरवी ज्ञाकी कुजदेवेशपूजितौ ।
शनेरर्केन्दुभूपुत्रा ज्ञशुक्रौ देवपूजितः ॥

बृहस्पतिः

‘गुरुर्गुरुज्ञौ शुक्रज्ञौ व्यर्का व्याराश्च
वीन्द्रिनाः ।

व्यर्केन्द्वनिजाः सर्वे सुहृदो रिपवः परे ॥
उत्तमो मित्रवर्गः स्यात्सममित्रं तु मध्यमम् ।
कनिष्ठः समवर्गः स्याद्वैरवर्गस्तु मारणः ॥
कलहः शत्रुमित्रत्वे वियोगः समशत्रुतः ।
जन्मनक्षत्रभागेशमित्रता चेच्छुभं तयोः ॥
स्त्रीपुंसोर्जन्मनक्षत्रे विभागांशेशयोरपि ।
वश्यभावे सर्वसंपत्साधका योग उत्तमः ॥
‘दंपत्योर्जन्मलग्नाभ्यां यौ ग्रहावधिर्वा मतौ ।
तयोः परस्परं मैत्रे सर्वसंपदुपस्थिता ।
औदासीन्ये मध्यमं स्याद्विरभावे न शोभनम् ॥

अत्रिः

‘राशीशयोः सुहृद्भावे मित्रत्वे वाऽशनाथयोः ।
विवाहभावो दम्पत्योः पुत्रपौत्रप्रवर्धनः ॥

बृहज्जातकम्

‘शत्रू मन्दमितौ समश्च शशिजो
मित्राणि शेषा रवे-
स्तीक्ष्णांशुर्हिमरदिमजश्च सुहृदौ
शेषाः समाः शीतगोः ।

(१) प्रपा. ३२२.

(२) प्रपा. ३२२ : संग. १९५ मैत्रे (मैत्र्ये) औदा-
सीन्ये (औदासीन्ये) .

(३) विमौ. ३४.

(४) वृज्ज. २११६ ; प्रपा. ३२१ समश्च शशिजो
(समः शशिजो) औधरीयः ज्योति. १४२ सत्यमानम् .

जीवेन्दुणकराः कुजस्य सुहृदो
ज्ञोऽरिः सितार्की समो
मित्रे सूर्यसितौ बुधस्य हिमगुः
शत्रुः समाश्वापरे ॥
‘सूरेः सौम्यसितावरी रविसुतो
मध्यः परे त्वन्यथा
सौम्यार्की सुहृदौ समौ कुजगुरु
शुक्रस्य शेषावरी ।

शुक्रज्ञौ सुहृदौ समः सुरगुरुः
सौरस्य चान्येऽरयो
ये प्रोक्ताः स्वत्रिकोणभादिषु पुन-
स्तेऽमी मया कीर्तिताः ॥

यवनसंहितायाम्

‘मित्राण्यर्कादुगुरुर्ज्ञेयौ ज्ञसितौ च विभानवः ।
व्यारा व्यर्केन्दवो व्यर्कचन्द्रारास्तु परेऽरयः ॥

सत्यमतम्

‘यथेशयोर्मिथो भावो दम्पत्योस्तादृशो भवेत् ।
दुष्टं कूटं शुभं मैत्र्या सद्भावैरपि शस्यते ॥

विवाहवृन्दावनम्

‘आपार्श्वकेन्द्रद्वयगाः प्रसूतौ
तत्कालमित्राणि मिथः स्वपान्थाः ।
न्यूनामपि स्त्रीनरभृत्यराज्ञां
तत्कालसख्यं विशिनष्टि मैत्रीम् ॥

अथ ग्रहाणां तात्कालिकमैत्री कथयति - आपार्श्वेति ।
प्रसूतौ जन्मकाले आपार्श्वकेन्द्रद्वयगाः स्वस्वपार्श्वकेन्द्र-
द्वयमध्यस्थाः स्वपान्थाः ग्रहाः मिथः तत्कालमित्राणि
भवन्ति, अर्थादन्ये शत्रवो भवन्ति । इदं तत्काल-
सख्यं स्त्रीनरभृत्यराज्ञां स्त्रीनराणां भृत्यस्वामिनां च न्यूना-

(१) वृज्ज. २११७ : प्रपा. ३२२ त्वन्यथा (बान्धवाः)

स्वत्रिकोणभादिषु पुनस्तेऽमी (सुहृदस्त्रिकोणभवन्तिऽमी)
श्राधरीयः ज्योति. १४३ त्वन्यथा (चान्यथा) चतुर्थपादे
(तत्कालेन दशावधयुसङ्गजस्वान्धेषु मित्रं मिथः) सत्यमानम् .

(२) ज्योति. १४२.

(३) ज्योति. १४३.

(४) विवृ. ३१५ ; ज्योति. १४३.

मपि मैत्रीं स्वाभाविकग्रहमैत्रीं विशिनष्टि विशेषयति ।
अर्थात् स्वाभाविकममोऽपि तत्कालमैत्र्या मित्रं भवति,
स्वाभाविकशत्रुस्तु तत्कालमैत्र्या समर्थं व्रजति, स्वाभा-
विकमित्रं तु अधिमित्रं भवतीत्यर्थः । लक्ष्मी.

‘सुरगुरुर्ज्ञगुरु कविकोविदौ
विरवयो विकुजा विरवीन्द्रवः ।
अशशिसूर्यकुजाः सुहृदो रवे-
यवनयुक्तिरियं न यवीयसी ॥

अथ यवनजातकोक्तग्रहमैत्री कथयति— सुरगुरुरिति ।
सुरगुरुः, ज्ञगुरु, कविकोविदौ, विरवयः, विकुजाः,
विरवीन्द्रवः, अशशिसूर्यकुजाः, इति रवेः रविमारभ्य
क्रमेण सप्तग्रहाणां सुहृदः मित्राणि स्युः । मित्रतोऽन्ये
शत्रव इत्यर्थादेव सिध्यति । इयं यवनयुक्तिः न यवीयसी
न लघुतरा अपि तु गरीयस्येव । लक्ष्मी.

इदमुदीर्य वराहविरोचनो
निजमतेऽपि न दूषितवान्पुनः ।
स बहु मन्यत एव यथातथं
जयति शास्त्रमिदं यवनेष्वपि ॥

यवनयुक्तिः कथं न यवीयसीत्याह— इदमिति ।
वराहविरोचनः वराहमिहिरः अपि इदं उपर्युक्तं ग्रहमैत्रं
निजमते बृहज्जातके उदीर्य उक्त्वा पुनर्न दूषितवान् ।
यवनेष्वपि इदं शास्त्रं यथातथं बहु अतिशयं जयतीति
स वराहमिहिरः मन्यत एव स्वीकरोत्येवेति । लक्ष्मी.

परमतं स्वमते विनिवेशितं
यदि न दूषितमाहृतमेव तन् ।
कलितकेवलसत्यमतः स त-
यवनयुक्तिषु नूनमनिरुहः ॥

यवनमतं कथं मन्यते इत्याह— परमतमिति । यदि
स्वमते विनिवेशितं परमतं न दूषितं तदा तत्परमतं
आहृतमेव । स वराहमिहिरः कलितकेवलसत्यमतः
कलितं संगृहीतं केवलं सत्यस्य सत्याचार्यस्य मतं येन सः

(१) विवृ. ३१७-३३.

तथोक्तः सन यवनयुक्तिषु यवनाचार्योक्तिषु नूनं अति-
स्पृहः स्पृहायुक्तः स्यात् । लक्ष्मी.

किमबहुत्वमयं मिहिरो दिशन्
ग्रहसुहृत्त्वमिदं जगृहे हृदि ।
उभयथाऽपि समं मति तन्मते
महति केऽपि भवेम वयं यनः ॥

यवनयुक्तिषु स्पृहयैव वराहेण ‘केषांचिदेवं मतम्’
इत्यल्पमतत्वं प्रतिपाद्य न खण्डितमित्याह— किमिति ।
अयं मिहिरः इदं यवनोक्तं ग्रहसुहृत्त्वं दिशन् कथयन्
हृदि मनसि अवहृत्त्वं अल्पमतत्वं किं जगृहे किं गृहीत-
वान् ? अर्थादल्पमतवान् कथं न खण्डितम् ? अत्रो-
च्यते— यतः तन्मते तस्य यवनस्य मते महति मति
वयं केऽपि भवेम, सत्याचार्यमते महति मति वयं
महान्त एवेत्युभयथाऽपि उभयवापि समं तुल्यं स्यात् । लक्ष्मी.

बहुतरैः कृतमेव कृती स चे-
दनुसमर्ति तदप्ययथातथम् ।
पृथगपि द्विगुणे त्रिगुणे सकृन्
त्रिगुणमित्यवहृत्किरियं यतः ॥

स बहुसंमतमनुसरतीति चेत्तदप्यसंगतमेवेत्याह—
बहुतरैरिति । स कृती वराहमिहिरः बहुतरैः कृतमेवा-
नुसमर्ति बहुसंमतमेवानुसरति इति चेत् तदप्ययथातथं
असंगतं, यतः पृथक् द्विगुणे त्रिगुणे प्राप्ते अपि सकृन्
त्रिगुणे इयं अवहृक्तिः अल्पजनोक्तिरेव । वराहमिहिरेण
तु ‘द्वित्रिगुणत्वे सकृत्त्रिगुणम्’ इत्युक्तम्, अतः स
न बहुसंमततावलम्बीति सिध्यति । तथाऽऽह कल्याण-
वर्मा— ‘बहुताडनसंप्राप्तौ यां करोत्येकवर्गणाम् । वराह-
मिहिराचार्यः सा न दृष्टा पुरातनैः ॥’ इति । लक्ष्मी.

अभिदुरावधिपौ सृजतः शुभं
शशिनवांशकयोरिति देवलः ।
तदपि चारु न चारुषितैर्मुखै-
र्वयवहरन्ति तथा वितथाशयाः ॥

अथ नवांशसख्ये विशेषं कथयति— अभिदुरा-
विति । शशिनवांशकयोः अभिदुरौ अभिज्ञौ, मिथः

सुहृदौ वा अधिपौ शुभं सजतः कुरुतः इति देवलो मुनिः
कथितवान् । तत् देवलोक्तं चारु सुष्ठुतरं अपि आरु-
धितैः शेषपरिपूर्तिर्भूतैः वितथाशयाः तुच्छहृदया जनाः
तथा न व्यवहरन्ति चन्द्रनवांशसंख्यं न स्वीकुर्वन्ति
इत्यर्थः । लक्ष्मी.

लवटशैव हि लग्नदशं विना
फलममंसत येऽपि करग्रहे ।
शशिनवांशसखित्वपराङ्मुखाः
किमलमस्तु गतानुगतं जगन् ॥

पुनर्विशेषं कथयति— लवटशैव । येऽपि आचार्याः
लग्नदशं विना लवटशैव नवांशदृष्ट्यैव करग्रहे विवाहे
फलं अमंसत मन्यन्ते स्म तेऽपि शशिनवांशसखित्व-
पराङ्मुखाः किं स्युः ? इत्यलमस्तु, जगन् गतानुगतं
स्यात् । लक्ष्मी.

‘नवलवाधिवती उदयास्तयो-
रनिमिपार्चितचान्द्रमायनौ ।
वरपतिवरयोः समवैरिणौ
यदि तदिष्टफलेष्वपि फलगुता ॥

तत्र नवांशपपत्तिव्याजेन यवनमैत्री द्रष्टव्यति—
नवेति । उदयास्तयोः लग्नसमभावयोः नवलवाधिवती
नवांशस्वामिनौ यदि अनिमिपार्चितचान्द्रमायनौ गुरु-
बुधौ सत्याचार्यमतेन समवैरिणौ भवतस्तत् तदा इष्टफले-
ष्वपि फलगुता विफलता स्यात् । लक्ष्मी.

तदुदयद्विपदांशनियामको
यवनसौहृदमाद्रियतां जनः ।
इतरथा कथमस्तु करग्रह-
स्तनुफले हि लवानवलम्बते ॥

अतो यवनोक्तसौहृदमेव ग्राह्यमित्याह— तदिति ।
तत् तस्मात् उदयद्विपदांशनियामकः लग्ने द्विपदनवांश-
प्रयोजकः जगः यवनसौहृदमाद्रियताम् । इतरथा सत्या-
चार्योक्तग्रहमैत्र्या द्विपदभिन्ननवांशे करग्रहः विवाहः कथं
स्यात् । हि यतः तनुफले लवान् नवांशानवलम्बते

(१) विवृ. ४।१-८.

आश्रयते । तथोक्तं प्राचीनैः ‘ लग्ने द्विपदग्रहांशे शुभ-
फलमन्यांशोदये नेष्टम् ’ । लक्ष्मी.

अथ रिपू यदि नोभयसप्तमौ
तदयशः कलशस्य किमागतम् ।
द्विपदतां दधतोऽथ शुभक्षेत्रा
यदि वृषानिमिषौ किमुपेक्षितौ ॥

अथान्याशङ्कां तद्दोषं च कथयति— अथेति । अथ
यदि उभयसप्तमौ रिपू न, समसप्तमयोः स्वभावमित्र-
त्वात्, तत् तदा द्विपदतां दधतः कलशस्य कुम्भस्य
अयशः अशुभत्वं किमागतम् ? अथ नवांशग्रहणे यदि
शुभक्षेत्रा शुभस्वामित्वमेव मुख्यं तर्हि वृषानिमिषौ वृष-
मीनौ शुभस्वामिनौ किं उपेक्षितौ परित्यक्तौ ? ।

लक्ष्मी.

अमनुजाविति चेत्किमु शौनको
नवलवं शपमादृतवान्मुनिः ।
शुभगृहद्विपदास्तलवः स चेत्
भवतु तत्र किमस्तु तुलाधरः ॥

पुनः प्रत्युत्तरं कथयति— अमनुजाविति । तौ वृष-
मीनौ अमनुजौ द्विपदभिन्नौ इति चेत् तर्हि शौनको
मुनिः शपं नवलवं किमु आदृतवान् । तथा च तद्वा-
क्यम्— ‘ प्रहसितवदना च मीनांशे ’ इति । अथ स
मीनः शुभगृहद्विपदास्तलवः शुभस्य गृहं, द्विपदोऽस्त-
लवो यस्य स तथोक्तः इति चेत् भवतु, तदा तत्र तुला-
धरः तुलाशशिः किमस्तु लग्ने तुलनवांशः कथमस्तिव-
त्यर्थः । लक्ष्मी.

द्विचरणः शुभभं च नवांशक-
स्तदयमेकतरः परिगृह्यते ।
इदमसंगतमङ्ग तवेरितं
जगति नैकवशात्किल सौहृदम् ॥

अत्र पुनः प्रत्युत्तरं कथयति— द्विचरण इति ।
नवांशको द्विचरणः शुभभं च भवति, तदयं नवांशकः
एकतरः द्विचरणो वा शुभभं वा परिगृह्यते, एवं त्वयो-
च्यते चेत्, तदा हे अङ्ग ! इदं तवेरितं त्वया कथितं
असंगतमेव । किल यतो जगति संसारे एकवशात्
सौहृदं न भवति । लक्ष्मी.

खचरयोः सखिता यदि कारणं
ध्वनति सा नितरां यवनाध्वनि ।
कलशसिंहनवांशपशुता
परिणमत्युभयोरपि शास्त्रयोः ॥

अथ अत्र सिद्धान्तमाह— खचरयोरिति । यदि
खचरयोः उदयास्तांशाधिपयोः सखिता मत्री एव कारणं
स्यात्तदा सा सखिता ग्रहमैत्री यवनाध्वनि यवनाचार्य-
मार्गे नितरां ध्वनति शब्दायते सर्वत्र प्रसिद्धेत्यर्थः ।
सत्याचार्यमतेन धनुर्मिथुनयोः सखित्वाभावात् यवनमैत्र-
मेव साधुतरमिति भावः । कुम्भसिंहांशान्येन युक्ति-
कथयति— उभयोः यवनसत्याचार्ययोः द्वयोः अपि
शास्त्रयोः कलशसिंहनवांशपशुता परिणमति । अतो
यवनमैत्र्याऽपि तस्याज्यता सिध्यति । अतो यवनमतमेव
प्रधानमित्याचार्यस्याभिप्रायः । लक्ष्मी.

अथ तयोः समसप्तसुहृत्पथः
कथमसूक्ष्मगतिः स च नैकथा ।
इह हि लग्नगतान्यनुमेनिरे
तदखिलैः खलखेटगृहाण्यपि ॥

नवांशपतिमैत्री विचार्यते चेत्तर्हि राशिपतिमैत्री किं
नेत्याह— अथेति । अथ तयोः यवनसत्याचार्यमतयोः
समसप्तसुहृत्पथः कथं असूक्ष्मगतिः ? अपि तु सूक्ष्म-
गतिरेव । स च सुहृत्पथः हि यत एकथा न, अपि तु
तत्कालनिसर्गभेदात् द्विधाऽस्ति, तत् तस्मात् इह विवाहे
अखिलैः समस्तैः यवनसत्यादिभिः खलखेटगृहाणि
पापभानि अपि अनुमेनिरे, किं पुनः शुभगृहाणीत्यर्थः ।
लक्ष्मी.

इति तुलाजितुमप्रमदाधनुः-
प्रथमखण्डमखण्डफलं जगुः ।
सततमस्तपतिद्विषदीश्वरं
नवलवं बलवन्ध्यपतिं त्यजेत् ॥

तत्रापि पूर्णशुभफलादिकत्वं प्रतिपादयति— इतीति ।
इति अस्मात् उपर्युक्तकारणात् तुलाजितुमप्रमदाधनुः-
सं. कां. १०६

प्रथमखण्डं सततं अनवरतं अखण्डफलं पूर्णशुभफलं
जगुः आचार्यो ऊचुः । अथात्र विशेषं कथयति—
अस्तपतिद्विषदीश्वरं अस्तपतेः सममैत्र्यस्य द्विपत् शत्रुः
ईश्वरो यस्य तं नवलवं तथा बलवन्ध्यपतिं बलेन बन्ध्यः
पतिः यस्य तं नवलवं नवांशं च त्यजेत् । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘ मित्राणि शुभणेः कुजेज्यशशिनः शुकार्कजौ
वैरिणौ
सौम्यश्चास्य समो विधोर्बुधपरवी मित्रे न
चास्य द्विषन ।
शेषाश्चास्य समाः कुजस्य सुहृदश्चन्द्रेज्य-
सूर्या बुधः
शत्रुः शुक्रशनी समौ च शशभृत्सूनोः
सिताहस्करो ॥

मित्रे चास्य रिपुः शशी गुरुशनिक्षमाजाः
समा गीष्पते-
मित्राण्यर्ककुजेन्दवो बुधसितौ शत्रू समः
सूर्यजः ।
मित्रे सौम्यशनी कवेः शशिरवी शत्रू
कुजेज्यौ समौ
मित्रे शुक्रबुधौ शनेः शशिरविक्षमाजा
द्विपोऽन्यः समः ॥

शुभणेः सूर्यस्य भौमगुरुचन्द्राः मित्राणि, शुक्रशनी
वैरिणौ, अस्य सूर्यस्य सौम्यो बुधः समः, न शत्रुर्न
मित्रम् । एवं सर्वत्र व्याख्येयम् । विधोश्चन्द्रस्य बुधपरवी
मित्रे, च पुनरस्य विधोः द्विषन् शत्रुर्नास्ति, किन्तु शेषाः
मङ्गलगुरुशुक्रशनयः समा एव । भौमस्य चन्द्रगुरुसूर्याः
सुहृदः, बुधः शत्रुः, शुक्रशनीश्चरौ समौ । शशभृत्सूनोः
बुधस्य सिताहस्करो शुक्रसूर्यौ मित्रे, शशी चन्द्रः शत्रुः,
गुरुशनिभौमाः समाः । गीष्पतेः गुरोः सूर्यभौमचन्द्राः

(१) मुचि. ६।२७-२८.

राशिकूटम्

वसिष्ठः

पट्काष्टके मृत्युरथाङ्गनाया
राशौ नृनार्योर्नवपञ्चमेऽपि ।
अपत्यहानिर्नियतं च नैःस्वं
द्विर्द्वादशे प्रीतिरतः परेषाम् ॥
कनिष्ठं राशिकूटं यदेतच्च त्रिविधं स्मृतम् ।
व्यत्ययान्मध्यसं चैतदपरं मध्यमं सदा ॥
अन्योन्यशात्रवे त्याज्यः
त्याज्यः पट्काष्टकेऽपि च ।
नाडीदोषे भवेन्मृत्युः
गुणैः सर्वैः समन्वितः ॥
उत्तमे राशिकूटेऽपि समं शात्रवमेव वा ।
विवाहः शुभदो ह्येयो नापि मध्यकनिष्ठयोः ॥
स्त्रीदूरे समजामित्रे सहजायसुहृद्दशे ।
शत्रुः समः समो मित्रं मित्रं चेत्परमं सुहृत् ॥
नृयुक्तुलामेषघटाश्वसिंहाः
कुर्वन्त्यजसं खलु मित्रभावम् ।
स्वपट्संख्याभवनेकता वा ॥
द्विर्द्वादशं शुभं प्रोक्तं मीनादौ युग्मराशिषु ।
मेषादौ युग्मराशौ च निर्धनत्वं न संशयः ॥
द्विर्द्वादशेऽप्यदोषः स्यादंशकाद्दूरतः स्त्रियाः ।
धृत्यंशोऽत्यष्टिरंशो वा पुंसोऽशः कन्यकां-
शकान् ॥

(१) वसं. ३२१८४, १८५, १८८. १९०-१९२;
ज्योति. १४५. नैकता वा (नैःस्वं) * नृयुक्तुलामेष * इत्येक
एव श्लोकः.

(२) प्रपा. ३२१ (=) द्विर्द्वादशं शुभं प्रोक्तं (द्विर्द्वादशः
शुभा ज्ञेया) इत्यर्थः (मेषाद्युग्मराशौ तु निषेधे स्यात्
संशयः); विसौ. ३७ कश्यपवसिष्ठौ.

(३) प्रपा. ३२१ (=); विसौ. ३७ अंशकाद्दूरतः
(अंशके दूरतः) उच्यते (उच्यते) वक्ष्यपवसिष्ठौ; ज्योति.
१४५ द्विर्द्वादशे (द्विर्द्वादशे) संज्ञितार्यके.

धृतिः अष्टादशः । अत्यष्टिः सप्तदशः । प्रपा. ३२१

* आयुष्यसंपत्सुखभोगसंप-

त्पुत्रार्थसंपत्पतिसौख्यसंपत् ।

सौभाग्यसंपद्जनधान्यसंप-

ज्ज्ञपादियुग्मे क्रमतः फलानि ॥

अजादियुग्मे क्रमतः फलानि

वैधव्यमृत्युर्वैधव्यन्धानि ।

वियोगसंतापमतीव दुःखं

वसिष्ठगर्गप्रमुखैः स्मृतानि ॥

नारदः

* मृत्युः षष्ठाष्टके पञ्चममे त्वनपत्यता ।

नेष्टं (? नैःस्वं) द्विर्द्वादशेऽन्येषु दम्पत्योः
प्रीतिरुत्तमा ।

* शत्रुषष्ठाष्टके मेषकन्ययोर्धटमीनयोः ।

चापक्षयोर्नृयुक्तीभयोः कुम्भकुलीरयोः ।

पञ्चास्यमृगयोश्चैव निन्दितं तदतीव तु ॥

बृहस्पतिः

* एकादशत्रये चैव दशमे च चतुर्थके ।

मध्यमो दम्पतीयोगो मित्रभावेऽतिशोभनः ।

वश्यराशौ विद्यमाने योगोऽयं शोभनो मतः ॥

* पञ्चमनवमे शुभदौ

मेषहरी कर्कवृश्चिकौ प्रोक्तौ ।

समसप्तकेऽप्यशुभदौ

घटसिंहौ पाणिपीडने कथितौ ॥

(१) विसौ. ३७.

(२) ज्योति. २७१२९ पृ. ६०.

(३) ज्योति. २७१३१-१३२; प्रपा. ३२१

शत्रुषष्ठाष्टके (मित्रषष्ठाष्टके) चैव ... तीव तु (स्त्रीणां
जन्मराशेः शुभप्रदः); ज्योति. १४५ शत्रुषष्ठाष्टके (मित्र-
षष्ठाष्टके) चैव ... तीव तु (स्त्रीणां जन्मराशेः शुभा-
वहम्).

(४) प्रपा. ३२१.

(५) प्रपा. ३२१; संग. १९७.

कश्यपः

* नृराशितोऽष्टमे पष्ठे पञ्चमे नवमे तथा ।
द्वादशे च द्वितीये च विवाहः पुत्रपौत्रदः ॥
नृयुक्तुलाश्चकुम्भालिसिंहाः कुर्वन्ति मित्रताम् ।
स्वपट्संभवनेऽस्तोऽपि स्वाष्टभिः प्रीतिमुत्तमाम् ॥
द्विर्द्वादशं शुभं प्रोक्तं मीनादौ युग्मराशिषु ।
मेषादौ युग्मराशौ च निर्धनत्वं न संशयः ॥
द्विर्द्वादशेऽप्यदोषः स्यादंशकाद्दूरतः स्त्रियाः ।
धृत्यंशोऽत्यष्टिरंशो वा पुंसोऽशः कन्यकांशकान् ॥

आयुष्यसंपत्सुखभोगसंप-

त्पुत्रार्थसंपत्पतिसौख्यसंपत् ।

सौभाग्यसंपद्जनधान्यसंप-

ज्ज्ञपादियुग्मे क्रमतः फलानि ॥

अजादियुग्मे क्रमतः फलानि

वैधव्यमृत्युर्वैधव्यन्धानि ।

वियोगसंतापमतीव दुःखं

वसिष्ठगर्गप्रमुखैः स्मृतानि ॥

शार्ङ्गधरः

* मीनालिभ्यां युते कीटे कुम्भे मिथुनसंयुते ।
मकरे कन्यकायुक्ते न कुर्यान्नवपञ्चकम् ॥
वरवधोर्मातृपित्रोर्जीवितोस्तद्विनाशकृत् ।
त्रिकोणं मीनकीटाद्यं न स्यादन्यत्र दूषणम् ॥

लल्लः

* जातकमवलोक्य वदे-

न्नाडीयोगं विहाय दम्पत्योः ।

पट्काष्टकं त्रिकोणं

द्विर्द्वादशकं तु जन्मर्क्षात् ॥

(१) ज्योति. १४५.

(२) विसौ. ३७१ कश्यपवसिष्ठौ.

(३) ज्योति. १४५.

(४) विसौ. ३७.

मरणं नाडीयोगं (?)

कलहः पट्काष्टके विपत्तिर्वा ।

अनपत्यता त्रिकोणे

द्विर्द्वादशकेऽपि दारिद्र्यम् ॥

समसप्तके विवाहे भवति सतीत्वं सुखं चैव ।

एकादशे तृतीये कुलवृद्धिर्भवति खे चतुर्थे च ॥

वैद्यनाथः

* द्विषष्टाभ्यां समो राशिर्बिषमोऽष्टन्ययान्वितः ।

शुभो विलोमतो नेष्टः सिंहोऽपीष्टो बलान्वितः ॥

श्रीधरीये

* एकराशौ सदा प्रीतिरर्थं समसप्तके ।

द्विर्द्वादशे तु वैधव्यं त्रिकोणे तु प्रजाश्रयः ॥

षष्ठाष्टके वियोगश्च मरणं कलहस्तथा ।

त्रिभवे सौख्यसंपत्तिश्चतुर्थदशमे शुभम् ॥

चतुर्थदशमं चैव त्रिभवं समसप्तकम् ।

दम्पत्योः शुभकृन्तुं यद्यपि ग्रहशत्रुता ॥

द्विर्द्वादशे च मृत्युः स्यादायुर्द्वादशकद्विके ।

तृतीयैकादशे दुःखं सुखमेकादशत्रिके ॥

चतुर्थदशमे निःस्वं धनं दशचतुर्थके ।

पञ्चमे नवमे हानिः सौभाग्यं नवपञ्चमे ॥

षष्ठाष्टके पुत्रनाशः पुत्रलाभोऽष्टपष्ठके ।

समसप्ते च माङ्गल्यमेकराशौ तु संपदः ॥

मित्रत्वभावेऽपि विवाहयोगं

शुभं तु षष्ठाष्टकमुच्यते च ॥

* मेषेण कन्या धनुषा ककुब्धान्

तौल्या तिमिः कुम्भभृता कुलीरः ।

सिंहेन नको नृयुगेन कौर्पिः

षष्ठाष्टके चापि शुभाय योगः ॥

कौर्पिः वृश्चिकः ।

प्रपा. ३२१

(१) ज्योति. १४५.

(२) प्रपा. ३२१.

(३) प्रपा. ३२१; ज्योति. १४५ तिमिः (मीनः)

षष्ठाष्टके (पट्काष्टके); संग. १९७ षष्ठाष्टके (षष्ठाष्टके).

विवाहवृन्दावनम्

१व्यये न वित्तं न तपस्यपत्नं
नायुर्द्विषत्येव वध्वराणाम् ।
द्विर्द्वादशः पञ्चनवाष्टपष्ठो
जन्मर्क्षयोः सख्यविधिर्न दृष्टः ॥

तत्र आदौ सयुक्तिकं राशिमेलकमाह— व्यय इति ।
प्राचीनैः जन्मर्क्षयोः जन्मराशयोः द्विर्द्वादशः पञ्चनवाष्ट-
पष्ठः पञ्चमनवमः अष्टपष्ठश्च सख्यविधिः सौहृदविधिः
न दृष्टः । तत्र हेतुं कथयति— यतः व्यये अर्थस्यापगमे
वित्तं धनं न भवति अतः व्यये द्वादशे वित्तं द्वितीयं
भे न योज्यम् । तथा तपसि ब्रह्मचर्यादिनियमे अपत्यं
संततिः न भवति अतः तपसि नवमराशौ अपत्यं
पञ्चमं भे न योज्यं, तथा च द्विपति शत्रौ सति आयुः
जीवनं न, इत्यतः द्विपति पष्ठे आयुः अष्टमं भे न
योजनीयमिति वरकन्ययोः सेव्यसेवकयोर्वा जन्मर्क्षयोः
द्विर्द्वादशे निर्धनत्वं, नवपञ्चमे अनपत्यता, षट्काष्टके
मरणमिति कलं स्फुटमुपपद्यते । लक्ष्मी.

१पत्योर्विरोधे सति भृत्ययोः स्या-
न्मेलोऽप्यमेलस्तदलं भूमैत्र्या ।
अत्रोच्यते किं न मिथो वधः स्या-
देकस्य सेनानरयोर्विरोधान् ॥

अथान्न प्रश्नं तदुत्तरं च कथयति—पत्योरिति । पत्योः
स्वामिनोः विरोधे सति, भृत्ययोः मेलोऽपि अमेलः
स्यात्, तत् तस्मान् भूमैत्र्या अलं न प्रयोजनम् । अत्र
अस्मिन् प्रश्ने उच्यते— एकस्य सेनानरयोः सैन्यपुरुषयोः
मिथो विरोधान् किं वधो न स्यात् ? अपि तु वधः
स्यादेव, अतो राशिमेवमेव प्रधानम् । लक्ष्मी.

अपश्यति स्वामिनि तद्वधश्चेत्
गृहेश्वराणां किमदृष्टमस्ति ।
अतोऽधिकं चेत्प्रभुसख्यमेव
ततो गतिः का समसप्तकस्य ॥

(१) विवृ. ३११.

(२) विवृ. ३१२-१४; विसौ. ३८.

अत्र पुनः प्रत्युत्तरं कथयति— अपश्यतीति । स्वामिनि
अपश्यति तद्वधः तयोः सेनानरयोः वधः चेत्, तर्हि
गृहेश्वराणां राशिस्वामिनां खगानां किं अदृष्टम् ? न
किमपि, अर्थात् सर्वे दृष्टमेव । अतः प्रभुसख्यमेवा-
धिकम् । एवं चेत्तदा समसप्तकस्य का गतिः ? इत्यु-
च्यताम् । लक्ष्मी.

स्वभावमैत्री सखिता स्वपत्यो-
र्वैशित्वमन्योन्यभयोनिशुद्धिः ।
परः परः पूर्वगमे गवेष्ण्यो
हस्ते त्रिवर्गी युगपद्युतिश्चेत् ॥

अथान्न सिद्धान्तं कथयति— स्वभावमैत्रीति । राशयोः
स्वभावमैत्री, स्वपत्योः सखिता, वशित्वं, अन्योन्यभ-
योनिशुद्धिः एषु चतुर्षु पदार्थेषु पूर्वगमे पूर्वालामे परः परो
गवेष्ण्योऽन्वेषणीयः । अर्थादादौ स्वभावमैत्री समसप्त-
कादिका गवेष्ण्या, तदलामे स्वपत्योः सखिता मत्री,
तदलामे राशोर्वैशित्वं, तदलामे भयोनिशुद्धिर्गवेष्ण्या ।
चेत् युगपद्युतिः चतुर्णां प्राप्तिः तदा हस्ते त्रिवर्गी,
त्रयाणां धनार्थकामानां वर्गाणां समाहारस्त्रिवर्गी स्यात् ।
लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

१मृत्युः षष्ठाष्टके ज्ञेयोऽपत्यहानिर्नवात्मजे ।
द्विर्द्वादशे निर्धनत्वं द्वयोरन्यत्र सौख्यकृत् ॥

स्त्रीपुंसराशयोः परस्परं षष्ठाष्टमराशित्वे सति मृत्यु-
ज्ञेयः । यथा मेघकन्ययोः (मेघवृश्चिकयोः*) ।
एवं नवात्मजे नवपञ्चमेऽपत्यानां बालानां हानिः नाशः
स्यात् । यथा सिंहधनुषोः । एवं द्विर्द्वादशे सति निर्ध-
नत्वं दारिद्र्यं स्यात् । यथा मेघवृषयोः । अन्यत्र तृतीयै-
कादशे चतुर्थदशमे समसप्तमे वा सौख्यकृत्पाणिपीडनं
स्यात् । पीटी.

* अस्याग्रिमश्लोकानुपवादविषयत्वात् प्रामादिकमिदमुदा-
हरणमिति भाति ।

(१) मुचि. ३१३१.

ज्योतिषप्रकाशे

१केचिन्नेच्छन्ति चैकांशं
केचिदच्छन्ति मेलकम् ।
तत्राप्यङ्गवेर्धटीसाम्यं
त्यजेन्नो भिन्ननाडिकम् ॥
एकराशौ महाप्रीतिश्चतुर्थदशमे सुखम् ।
तृतीयैकादशे वित्तं सुप्रजाः समसप्तके ॥

कालार्णवः

१सद्रूकृते तथाऽन्यस्मिन्नंशाद्वा राशितोऽथवा ।
संभवे वरदूरत्वं त्याज्यस्त— (? ज्यं त) त्राधिको
गुणः ॥

संग्रहे

१कन्याप्लवपवृश्चिकः
कर्कटमकराः शुभावहाः प्रोक्ताः ।
स्वैः स्वैरष्टमभवन्-
रेभिर्विदधीत सुप्रीतिम् ॥

चिन्तामणिटीकायाम्

१विषमात्कन्यकाराशेः पष्ठं षष्ठाष्टकं न सन् ।
समात्पष्ठं शुभं ज्ञेयमष्टपष्ठं शुभं द्वयान् ॥

(१) ज्योति. १४४.

(२) ज्योति. १४४.

(३) प्रपा. ३२१; ज्योति. १४५.

(४) संग. १९७.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

१कन्यामारभ्य गणने यदि षष्ठाष्टकं भवेत् ।
तद्वत्त्ययो वाऽपि भवेत्कन्यकाया मृतिस्तदा ॥
नवपञ्चमयोगो वा तद्विपर्यास एव वा ।
अनपत्या भवेन्नागी मृतवत्साऽपि वा भवेत् ॥
द्विर्द्वादशं तु कन्याया द्वादशद्वयमेव च ।
दरिद्रो वा भवेत्स्वामी देशान्तरगतोऽपि वा ॥
मीनादियुगे शुभदं मेपादौ त्वशुभं भवेत् ॥
मित्रषष्ठाष्टकं कीटमेपयोर्धृषजूकयोः ।
कर्कचापभयोमीनसिंहयोर्मृगयुग्मयोः ।
कन्यकाकुम्भयोरन्यत्प्रयत्नादिह वर्जयेत् ॥
समसप्तकयोगे च दशमे च चतुर्थके ।
एकादशे तृतीये वा विवाहः प्रीतिदायकः ॥
द्विर्द्वादशं दरिद्रार्थं मृत्यवे च षष्ठकम् ।
नवपञ्चमकं राशयोर्विपुत्राय परं शुभम् ॥
एकराशौ च दम्पत्योः शुभं स्यात्समसप्तके ।
चतुर्थे दशमे चैव तृतीयैकादशे तथा ॥
१मकरे कर्कटे चैव कुम्भे सिंहे तथैव च ।
परस्परं सप्तमे च वैधव्यं तु विनिर्दिशेत् ॥
निर्धनत्वं वियोगो वा मेले द्विर्द्वादशे भवेत् ॥
त्रिकोणे त्वनपत्यत्वमपमृत्युः षष्ठकके ॥

(१) विसौ. ३६-३७.

(२) संग. १९७.

(३) निप. २७९ (=) चतुर्थे दशमे (चतुर्थदशके);

संत. ८८४.

(४) ज्योति. १४४.

नाडीकूटम्

→→→→→

वसिष्ठः

१आवृत्तिभिर्मैत्रिभिरभिधावं
क्रमोत्क्रमात्संगणयेदुद्गूनि ।
यदैकपर्वण्युभयोश्च धिष्ण्ये
नेष्टा नूनार्योभृशमेकनाडी ॥

(१) वसं. ३२१२०२ येदुद्गूनि (येच्च भाति) यदैक
(यथेक); विसौ. ३९.

१सा मध्यनाडी पुरुषं निहन्ति
तत्पार्थनाडी खलु कन्यकां च ।
आसन्नपर्यायसमागता चे-
द्वर्षेण साऽप्यन्तरिता त्रिवर्षेः ॥

(१) वसं. ३२१२०३; प्रपा. ३२० (=); विसौ.

३९ च (तु); संग. १९८ (=) विसौवत्.

‘मध्यनाडी पतिं हन्ति
पार्थे नाड्यौ तु कन्यकाम् ।
तस्मान्नाडी सदा त्याज्या
दम्पत्योः शुभमिच्छता ॥

नारदः

‘चतुस्त्रिंशद्भिमोत्थायाः कन्यायाः क्रमशो-
ऽधिभान् ॥

वह्निभादिन्दुभाजाडी त्रिचतुःपञ्चपर्वसु ।
गणयेत्संख्यया चैकनाड्यां मृत्युर्न पार्थयोः ॥

‘त्रिरेखपक्षे गणयेद्भूमिस्थया
चत्वारि पक्षे अभिजिबुतानि ।

उभे च आरोह्यवरोहिणी तथा-
ऽवरोहि पञ्चाङ्गुलिर्वर्जितं च ॥

‘एकनाडीविवाहश्च गुणैः सर्वैः समन्वितः ।
वर्जनीयः प्रयत्नेन दम्पत्योर्निधनं यतः ॥

मध्यनाडी पतिं हन्ति
पार्थनाडी तु कन्यकाम् ।
तस्मान्नाडी सदा त्याज्या
दम्पत्योः शुभमिच्छता ॥

‘नाडीशुद्धिः कन्यकाकण्ठसूत्रं
ज्ञेयं तस्माच्चिन्तयेत्पूर्वमेव ।
पञ्चाद्राशिश्चाधिपो मित्रभावं
विप्रादीनां मुख्यमेतत्सदैव ॥

(१) वसं. ३२१८९.

(२) ज्योति. २७११०-१११; प्रपा. ३२० (=)
तृतीयार्थं नास्ति; विमौ. ४० तृतीयार्थं (गणयेत्संख्यया
चैकनाड्यां मृत्युर्न पार्थयोः । त्रिचतुःपञ्चमिर्मध्यनाड्यां मृत्युर्न
पार्थयोः ॥); ज्योति. १४६ तृतीयार्थं नास्ति; संग. १९८
चैकनाड्यां (मध्यनाड्यां).

(३) प्रपा. ३२० ख (रङ्ग) उभे (उभौ); संग.
१९८ यद्भवत्यस्य (यद्भुति).

(४) विमौ. ४०.

(५) प्रपा. ३२० (=) पृ.; विमौ. ४०.

गर्गः

‘नाडीकूटं तु संप्राहं कूटानां तु शिरोमणिः ।
ब्रह्मणा कन्यकाकण्ठसूत्रत्वेन विनिर्मितम् ॥
चतुष्पात्कन्यकाकृक्षं गणयेदधिभादिकम् ।
त्रिभं सव्यापसव्येन भिन्नं पर्वं शुभावहम् ॥
कन्यकक्षं त्रिपाच्चेत्स्याद्गणयेत्कृत्तिकादिकम् ।
चतुर्भिः पर्वमिस्तद्वदमिजित्तरकान्वितम् ॥
कन्यकक्षं द्विपाच्चेत्स्याद्गणयेत्सौम्यभादिकम् ।
पञ्चभिस्त्ववरोहे तु पञ्चमाङ्गुलिर्वर्जितम् ॥
संश्लिष्टा मध्यनाडी तु पुरुषं हन्ति वेगतः ।
संश्लिष्टा पार्थनाडी तु कन्यकां हन्यसंशयम् ॥
आसन्ना त्वेकनाडी स्यादासन्नमृतिदायिनी ।
दूरस्था चैकनाडी स्याददूरानिष्टकारिणी ॥

वृद्धगर्गः

‘यस्मादनर्थकलहामयमृत्यवः स्युः
पाणिग्रहादनु तयोः खलु नाड्योगे ।
तस्माच्चतुस्त्रिंशद्विपु भेषु नूनं
नाडीसमाजमिति चिन्त्यमनुक्रमेण ॥

‘एकनाडीस्थिता यत्र गुरुर्मन्त्राश्च देवताः ।
तत्र द्वेपं रुजं मृत्युं क्रमेण फलमादिशेत् ॥

प्रभुः पण्याङ्गना मित्रं देशो ग्रामः पुरं गृहम् ।
एकनाडीस्थितं भव्यं विरुद्धं वेधवर्जितम् ॥

वराहमिहिरः

‘आद्यैकनाडी कुरुते वियोगं
मध्याख्यनाड्यामुभयोर्विनाशः ।
अन्त्या च वैधव्यमतीव दुःखं
तस्माच्च तिस्रः परिवर्जनीयाः ॥

(१) विमौ. ४०-४१.

(२) विमौ. ४०.

(३) ज्योति. १४६.

(४) विमौ. ३९.

स्वरोदये

‘त्रिनाडीवेधनक्षत्रमश्विन्याद्रात्र्युगोत्तराः ।
हस्तेन्द्रमूलवारुण्यः पूर्वभाद्रपदास्तथा ॥
याम्यसौम्यौ गुर्योर्निश्चित्रामित्रजलाह्वयम् ।
धनिष्ठा चोत्तरा भाद्रा मध्यनाडी व्यवस्थिता ॥
कृत्तिका रोहिणी सर्पो मघा स्वातीविशाखके ।
उत्तरा श्रवणा पौष्णं वृष्टनाडी व्यवस्थिता ॥
प्राङ्नाड्या वेधतो भर्ता मध्यनाड्योभयं

तथा ।

वृष्टनाडीव्यधे कन्या म्रियते नात्र संशयः ॥
प्रनष्टं जन्मभं यस्य तस्य नामक्षतो वदेत् ॥

विवाहवृन्दानवम्

‘रुद्रार्थमेन्द्रवरुणद्वयमश्विनी च
विश्वामित्रायुफणिनां युगमन्यभं च ।
शेषाणि चेति नवकत्रयमेकयाते
जन्मोडुनी वरवधूनिधनाय नाडी ॥

रुद्रार्थमेन्द्रवरुणद्वयं, अश्विनी चेति प्रथमनवकम् ।
विश्वामित्रायुफणिनां युगं अन्त्यभं चेति द्वितीयनवकम् ।
शेषाणि नक्षत्राणि च तृतीयनवकं इत्येवं नक्षत्राणां
नवकत्रयं ज्ञेयम् । जन्मोडुनी कन्यावरयोर्जन्मनक्षत्रे एक-
याते एकस्मिन्नवके प्राप्ते चेत् तदा वरवधूनिधनाय
नाडी नाडीदोषो भवति । लक्ष्मी.

प्रमीयमाणोऽपि मर्तेर्मुनीनां

त्रिंशद्भिनक्षत्रभुवः कुमार्याः ।

नाडीचतुःपञ्चतयस्य पक्षो

न क्षोदनीथीविषयत्वमेति ॥

कैश्चित् त्रिचरणद्विचरणनक्षत्रोत्पन्नकन्यायाः क्रमेण
चतुर्नाडीपञ्चनाडीचक्रवेध उक्तः, स न ग्राह्य इत्याह-
प्रमीयमाण इति । त्रिंशद्भिनक्षत्रभुवः त्रिचरणद्विचरण-
नक्षत्रोत्पन्नायाः कुमार्याः कन्यायाः क्रमेण नाडीचतुःपञ्च-
तयस्य, नाडीचतुष्टयस्य, नाडीपञ्चकस्य पक्षः मुनीनां
हारीतादिमहर्षीणां मर्तेः प्रमीयमाणोऽपि प्रमाणत्वं प्राप्तः

(१) संत. ८८३-८८४.

(२) विवृ. ३१६-७.

सं. १०७

अपि क्षोदनीथीविषयत्वं विचारपद्धतिगोचरत्वं नेति
नागच्छति, सर्वदेशेऽनुपयुक्तत्वात् । यथाऽऽह वृद्धगर्गः—
‘जाङ्गले च चतुर्मासा पाञ्चाले पञ्चमालिका । त्रिमाला
सर्वदेशेषु विवाहे ऋषिसंमता ॥’ तथा च हारीतः—
‘वृद्धिमे द्व्यष्टिमे वध्वा जानाया गणयेत्क्रमात् ।
वह्निभादिन्दुभाजाडी चतुःपञ्चसु पर्वसु ॥’ इति ।
लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘ज्येष्ठाऽर्धेष्णेशनीराधिपभयुगयुगं

दासभं चैकनाडी

पुण्येन्दुत्वाष्टमित्रान्तकवसुजलभं

योनिबुध्न्ये च मध्या ।

वायव्यमित्र्यालविधोऽयुगयुगमथो

पौष्णभं चापरा स्या-

हम्पत्योरेकनाड्यां परिणयनमस-

न्मध्यनाड्यां हि मृत्युः ॥

ज्येष्ठा प्रसिद्धा । अर्धेष्णं उत्तराफाल्गुनी । ईशः
आर्द्रा । नीराधिपः वरुणः, तद्वं शततारका । एभ्यो
नक्षत्रेभ्यो युगयुगं द्वयद्वयं ज्येष्ठांमूलं उत्तराफाल्गुनी
हस्तश्च आर्द्रा पुनर्वसुश्च शततारका पूर्वाभाद्रपदा
चेत्यर्थः । दासभं अश्विनी च । एतन्नक्षत्रनवकं परस्पर-
मेकनाडीत्युच्यते । पुण्यः प्रसिद्धः । इन्दुः मृगः । त्वाष्ट्रं
चित्रा । मित्रः अनुराधा । अन्तकं भरणी । वसुः
धनिष्ठा । जलभं पूर्वाषाढा । योनिः पूर्वाफाल्गुनी ।
बुध्न्यः अहिर्बुध्न्यः उत्तराभाद्रपदा च । एतन्नक्षत्रनवकं
परस्परं मध्यनाडी इत्युच्यते । वायुः स्वाती, अग्निः
कृत्तिका, व्यालः आश्लेषा, विश्वोडु उत्तराषाढा एभ्यो
युगयुगं स्वाती विशाखा च कृत्तिका रोहिणी च
आश्लेषा मघा च उत्तराषाढा श्रवणश्चेत्यर्थः, पौष्णभं
रेवती च । एतन्नक्षत्रनवकं अपरा तृतीयनाडी इत्यु-
च्यते । एतत्फलमाह— दम्पत्योः स्त्रीपुंसयोः एकनाड्यां
परिणयनं असत् दुष्टफलं स्यात् । मध्यनाड्यां हि
निश्चयेन मृत्युर्द्वयोरपि स्यात् । पीटी.

(१) मुचि. ६१३४.

ज्योतिष्प्रकाशे

१ निधनं मध्यमनाड्यां

दम्पत्योर्नैव पार्श्वयोर्नाड्योः ।

केऽप्याहुर्मध्यायाः

पादविभेदे न दोषाय ॥

करग्रहे पृष्ठनाड्यौ विनिन्द्ये इति यद्वचः ।

तत्क्षत्रियादिविषयं गौतम्या याम्यतस्तथा ॥

रत्नकोशे

१ आयनाडीव्यधे भर्ता मध्यनाडीव्यधे द्वयम् ।

पृष्ठनाडीव्यधे कन्या म्रियते नात्र संशयः ॥

समासन्ने व्यधे शीघ्रं दूरवेधे चिरेण तु ।

व्यधान्तरभमानेन वर्षं दुष्टं प्रजायते ॥

जठरे निर्धनत्वं च गर्भे मरणमेव च ।

पृष्ठे दौर्भाग्यमाप्नोति यस्मात्तां परिवर्जयेत् ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

१ अधिन्याद्रां शतभिषक्फलगुनी चोत्तरा तथा ।

पूर्वाभाद्रपदा मूलं ज्येष्ठा हस्तः पुनर्वसुः ॥

(१) ज्योति. १४६.

(२) ज्योति. १४५-१४६.

(३) ज्योति. १४५.

माहेन्द्रकूटम्

वसिष्ठः

१ स्त्रीधिष्ण्यतो वेद४दिगं१०द्रि७विश्व१३-

नृपा१६तिधृत्या१९कृति२२तत्त्व२५तुल्ये ।

पुंभे सति ग्रीतिरतीव शश्वन्

माहेन्द्रकूटाच्च वधूवरस्य ॥

(१) वसं. ३२१७९ माहेन्द्रकूटाच्च (माहेन्द्रवर्गश्च) ;
विसौ. ३५.

गर्गः

१ वध्वादीनां चतुःसप्त दशमश्च त्रयोदशः ।

षोडशैकोनविंशश्च द्वाविंशः पञ्चविंशतिः ।

एते माहेन्द्रकूटाश्च विवाहे कीर्तिता बुधैः ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्

१ स्त्रीभात्पुंभं चतुःसप्तद्विग्विधैकोनविंशतौ ।

नृपत्याकृतितत्त्वे तु माहेन्द्रमिति कथ्यते ॥

(१) प्रपा. ३२०. (२) विसौ. ३४.

स्त्रीवरदीर्घकूटम्

वसिष्ठः

१ स्त्रीधिष्ण्यतो भे नवके वरस्य

चाद्य तयोर्वैरमथ द्वितीये ।

सामान्यमेतच्च वधूविदूषितं

तस्मात्तृतीये नवके विवाहः ॥

नारदः

१ स्त्रीधिष्ण्यादायनवके स्त्रीदूरमतिनिन्दितम् ।

द्वितीये मध्यमं श्रेष्ठं तृतीये नवके भृशम् ॥

दैवज्ञमनोहरे

१ स्त्रीराशेर्वरभं दूरं कन्यादूरं शुभावहम् ।

व्यस्तं नूदूरमशुभं वश्यत्वात्तदपीष्टदम् ॥

कन्यादूरं शुभं प्रोक्तं वरदूरं न कारयेत् ॥

(१) वसं. ३२१८०; विसौ. ३५ मथ (मथो)
वधूविदूषितं ... विवाहः (वधूवरं च, श्रेष्ठं तृतीयं नवकं
विवाहे).
(२) ज्योति. २७१२५-१२६ पृ. ५९-६०; ज्योति.
१४७.

(३) विसौ. ३५; ज्योति. १४७ (=) तृतीयाधे
नास्ति; संग. १९९ (=) वश्यत्वात्तदपीष्टदम् (अवश्यत्वाच्च
हीष्टदम्).

विधिरत्ने

१ स्त्रीजन्मतारकादूर्ध्वं त्रयोदशमिन् भवेत् ।

पुंसो वा यदि जन्मश्च स्त्रीदीर्घं तदपि स्मृतम् ॥

स्त्रीणां नक्षत्रमारभ्य पुंसो नक्षत्रकं भवेत् ।

त्रिभागं तत्र कर्तव्यं एकद्वित्रितयं फलम् ॥

प्रथमं पुत्रपौत्रं च द्वितीयं सर्वनाशनम् ।

तृतीयं बन्धनं प्रोक्तं स्त्रीदीर्घमिति चोच्यते ।

स्त्रीदीर्घं यदि चोद्वाहे स्त्रीनाशो भवति ध्रुवम् ॥

डामरतन्त्रे

१ भामिनीजन्मनक्षत्राद्वितीयं पतिजन्मभम् ।

न शुभं कर्तुनाशाय कथितं ब्रह्मयामले ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचने

१ स्त्रीधिष्ण्यादतिदूरस्थं पुंभं स्त्रीदीर्घमुच्यते ।

नवकत्रितये ज्ञेयं नीचं मध्यममुत्तमम् ॥

१ स्त्रीणां नक्षत्रमारभ्य पुंनक्षत्रं प्रगण्यते ।

त्रयोदशादूर्ध्वसूक्ष्मं स्त्रीदीर्घं बहुलं भवेत् ॥

(१) विसौ. ३५.

(२) संग. १९९.

(३) विसौ. ३५.

(४) प्रपा. ३२०.

रज्जुकूटम्

७७०५५५५

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

१ अधिन्यादिचतुष्टयं क्रमवशात्

पूर्वं कनिष्ठादिकं

न्यस्येदङ्गुलिपर्वमूर्धनि नभस्येभ्यः

परं तारकम् ।

(१) प्रपा. ३२२.

आरोहाक्रमणेऽवरोहणविधिं कुर्यात्

कमोऽयं वरः

पादोरुदरकण्ठमूर्धविषया

रज्जोरिमा रज्जवः ॥

पादरज्जौ प्रयाणं स्यादूरज्जौ धनक्षयः ।

उदरे पुत्रहानिः स्यात्कण्ठरज्जुः पतिं हरेत् ॥

दंष्ट्रयोर्मरणायैव शिरोरज्जुरिति स्मृतः ॥

अधिसापौ मघाज्येष्ठे मूलान्त्ये पादरज्जुकाः ।
याम्यतिष्ठौ भाग्यमित्रे जलबुधनी
च जानुकाः ॥
अग्न्यदित्युत्तरेन्द्राग्नी विश्वाजाङ्घ्री च
नाभिकाः ॥
ब्रह्मेश्वरौ करस्वात्सौ मुकुन्दवरुणौ तथा ।
स्युः कण्ठरज्जवश्चन्द्रवसुचित्राः शिरोऽभिधाः ॥
विधुविम्बत्रयं कृत्वा तिर्यग्नेखाचतुष्टयम् ।
अश्विन्यादीनि धिष्ण्यानि वामपार्श्वानि
विन्यसेत् ॥

(१) विसौ. ३५-३६.

गोमूत्रवद्विरचयेतुतिमेषामनुकृमात् ।
फलं नक्षत्रयोश्चिन्त्यं कन्यकावरयोरिदम् ॥
गलोदरकटीपादं रेखासु यदि संस्पृशेत् ।
एकरेखा भवेन्नाशो भिन्नरेखा सुशोभनम् ॥
वैधव्यं गलरेखायां क्रोडरेखाऽनपत्यता ।
दरिद्रता भवेत्कट्यां पादे वा जीवनाशनम् ॥
गलस्थितादिधिष्ण्येषु मित्ररेखास्थितेषु च ।
दम्पत्योरायुरारोग्यं सुखसंपत्समृद्धयः ॥

वेधकूटम्

वसिष्ठः
'पूर्वाश्विन्योर्याम्यमैत्राययोश्च
वह्नीन्द्राग्न्योर्यायुतोयेशयोश्च ।
विश्वेन्द्रोर्वै त्वाष्ट्रजाङ्घन्योर्हुताश-
विष्णोर्विश्वादित्योर्जाववाग्न्योः ॥
मूलाश्लेषातारयोः पौष्णपित्रो-
र्भाग्यक्षाहिर्बुध्न्ययोर्वै विवाहे ।
तोयेशाहिर्बुध्न्ययोराजपादा-
र्यम्णोर्वै सर्वदा वर्जनीयम् ॥
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि
'अश्विन्यादीनि ऋक्षाणि नवाह्यन्तानि च
क्रमात् ।
ज्येष्ठान्तानि मघादीनि नव विध्युः परस्परम् ॥
(१) वसं. ३२।२०६-२०५.
(२) विसौ. ३९.

मूलादिपौष्णभान्तानि नव विध्युः परस्परम् ।
विद्वान्येतानि संत्यज्य दम्पत्योः पाणिपीडनम् ।
कुर्वीत यत्नतो विद्वान् वेधे वैधव्यमाप्नुयात् ॥
'अश्विनमाग्निविरिञ्चा
ज्येष्ठामैत्रद्विदैवपवमानाः ।
रुद्रादित्यगुरुफणिनो
नारायणवैश्वदेवजलमूलम् ॥
पित्र्यभगार्थमहस्ताः
पौष्णोपात्यावजैकपादरुणाः ।
विध्यन्ति प्रतिपादं
शशिवसुचित्रास्तथान्योन्यम् ॥
मूर्ध्नि वेधः पतिं हन्याद्वाहुवेधश्च योषितम् ।
कुक्षिवेधः सुतं हन्यादरुवेधश्च बान्धवान् ।
पादवेधो धनं हन्यात्तस्मात्सर्वान्विवर्जयेत् ॥
(१) प्रपा. ३२२.

भूतकूटम्

वसिष्ठः
'दसर्क्षतो भानि भवन्ति पञ्च
गणा धराभ्यन्वग्न्यनिलाम्बराणाम् ।
पञ्चर्तुभूतत्विपुभिः क्रमेण
वैरं जलाग्न्योस्मिन्नत्र वृद्धिः ॥
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि
'अश्विन्याद्यास्तु पट्टाः पुनर्वस्वादयश्च पट् ।
हस्तादिपञ्चकं चैव ज्येष्ठाय पञ्चकं तथा ॥
(१) वसं. ३२।२०६; विसौ. ४१ गणा धराभ्यन्व
(गन्धादितोयान्य) पञ्चर्तु (भूतर्तु).
(२) प्रपा. ३२२-३२३.

वस्वादिपञ्चकं भानां भूतकूटं धरादयः ।
स्त्रीपुमोर्जन्मनक्षत्रे एकभूते शुभावहः ॥
धरातोयेऽतिसंपत्त्यात्तोयवाग्न्योस्तु मध्यमः ।
अधमं वायुभूम्योः स्यादग्नितोयेऽधमाधमः ॥
शेषभूतेऽधमो योगः परस्परसमागमे ।
ज्ञेयानि भूतकूटानि दम्पत्योस्तु विवाहके ।
धरादयः पृथिव्यादिपञ्चभूतानि । प्रपा. ३२२
'दसादृक्षाणि पञ्चर्तुभूतत्वैश्चाणि वै क्रमान् ।
पृथिव्यादीनि बहुयस्युर्गैरमन्यच्छुभावहम् ॥
(१) विसौ. ४१.

लिङ्गकूटम्

वसिष्ठः
'सार्पाञ्चतुष्कं वसुवारिरुद्र-
त्वाष्ट्रत्रयं विश्वयमान्यशक्राः ।
स्त्रीलिङ्गतारा वरुणेन्दुमूलाः
नपुंसकाख्याः पुरुषाः पराः स्युः ॥
'स्त्रीयलिङ्गेषु तयोः स्वजन्म-
धिष्ण्येषु संप्रीतिरतीव नित्यम् ।
युद्धं भवेद्द्वयुक्तमलिङ्गकेषु
सामान्यमन्यत्र नपुंसकेषु ॥
वृहस्पतिः
'सार्पाञ्चतुष्कं रौद्रं च याम्यं त्वाष्ट्रत्रिकं जलम् ।
विश्वेन्दुवासवं पौष्णं स्त्रीलिङ्गं समुदाहृतम् ॥
(१) वसं. ३२।२०७ वरुणेन्दुमूलाः नपुंसकाख्याः
(श्रवणेन्दुमूलतारा नपुंसकाः) पराः (परे); विसौ. ४१;
ज्योति. ११०.
(२) वसं. ३२।२०८; विसौ. ४१ लिङ्गेषु तयोः
(लिङ्गे ह्युभयोः) लिङ्गकेषु (लिङ्गके उ).
(३) प्रपा. ३२३.

सौम्यवारुणमूलानि नपुंसकाह्वयानि च ।
शेषाः पुंलिङ्गतां यातास्ताराः शृणु शचीपते ॥
स्त्रीनक्षत्राऽङ्गनाजन्म पुंनक्षत्रे पुमान्यदि ।
स संयोगः शुभः प्रोक्तो देवेन्द्रगुरुणा मतः ॥
न शुभं विपरीते तु मध्यमं स्त्रीनपुंसकम् ।
पुंनपुंसकमेवं स्यात्सर्वत्र द्विकयोगतः ॥
गर्गः
'श्रवणाभिजिदादित्यहस्ततिष्ठाश्विनीयुताः ।
श्रोष्ठपादद्वयं चित्रा पुंनाराश्च प्रकीर्तिताः ॥
वारुणं सौम्यमूले च नपुंसकसमाह्वयाः ।
शेषाः स्त्रियः समाख्यातास्ताराः स्युर्गुरुणा
मताः ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्
'वसूदकेशविश्वान्यत्वाष्ट्रत्रयमेन्द्रकाः ।
उरगादिचतुष्कं च स्त्रीलिङ्गे प्रीतिरुत्तमा ।
दम्पत्योर्व्युक्तमे लिङ्गे कलहः सर्वदा भवेत् ॥
(१) प्रपा. ३२३.
(२) विसौ. ४१.

जातिकृतम्

वसिष्ठः

'विप्रक्षमाधीश्वरविद्वचतुर्था
ये पञ्चमाः संकरजाश्च षष्ठाः ।
जातिप्रभेदा इति दस्रभादि-
ऋक्षाण्यपि ब्राह्मणपूर्वकाणि ॥
'क्रमादजाङ्घ्रित्रितयं च शिष्टं
त्रैवर्णिकानां निखिलानि भानि ।
सम्यग्विचारैर्वमनुक्रमेण
जात्याख्यकृते च फलं ब्रवीमि ॥
प्रीतिर्नृनार्योरतुलैकजात्यां
पुंजातितो हीनकुला समा स्त्री ।
स्त्रीजातितो हीनकुलः पुमांश्चतु
विलोमजात्यामपि तीव्रवैरम् ॥

(१) वसं. ३२।२०९; विसौ. ४१-४२ यां ये
(यांघि) जानि (जानौ).
(२) वसं. ३२।२१०-२११; विसौ. ४२ कृते च
(कृतेऽत्र) रतुलैकजात्यां (रखिलैकजात्याः) तीव्रवैरम् (याति
वैरम्).

पक्षिकृतम्

वसिष्ठः

'भेरुण्डपिङ्गलककासुकुक्कुटानां
वर्ही तथाऽश्विमुखभानि गणाश्च पञ्च ।
वाणतुषट्शरशरैः क्रमशो विवाहे
भिन्ने गणे कलहमेकगणे प्रवृद्धिः ॥

(१) वसं. ३२।२१४; प्रपा. ३२३ कलहं (कलहः);
विसौ. ४२.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'अश्विनीरौद्रभाग्यादि पञ्च पञ्च च तारकाः ।
ततश्चतुश्चतुस्तारा जातयः षट् प्रकीर्तिताः ॥
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चैवानुलोमजाः ।
प्रतिलोमाश्च कथ्यन्ते पण्डितैर्जातयश्च षट् ॥
उत्तमः समजातिः स्यान्मध्यमस्त्वनुलोमजः ।
अधमः प्रतिलोमः स्याच्चण्डालोऽप्यधमाधमः ॥
'विप्रक्षत्रियविद्वद्ग्राः पञ्चमः संकरश्च षट् ।
दस्त्रादीनि च चत्वारि चत्वारि प्रतिजातिषु ॥
अजाङ्घ्रित्रितयं शिष्टं विप्रादित्रितयं क्रमात् ।
प्रशस्तमेकजातौ तु हीनस्त्रीग्रहणं सदा ॥

(१) प्रपा. ३२३.
(२) विसौ. ४१.

योगिनीकृतम्

वसिष्ठः

'ब्रह्माणी कौमारी वाराही वैष्णवी च माहेन्द्री ।
चामुण्डा माहेशी श्रीलक्ष्मीश्चाष्टयोगिन्यः ॥
*पूर्ववदूर्ध्वं सर्वं योगिन्यैकये शुभोऽन्यथा
त्वशुभः ।
वर्गो मुख्यतरः स्यात्सर्वेषां सर्वदा करग्रहणे ॥

* पूर्ववदिति आयकृते इत्यर्थः ।

(१) वसं. ३२।२१६-२१७; विसौ. ४२ वर्गो
मुख्यतरः स्यात् (वर्गोऽयं मुख्यतरः) .

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'योगिनीनां तु सप्तानामनीकः सप्ततुल्यकः ।
एकयोगिनि नक्षत्रे शुभं तारा यदि द्वयोः ।
मित्रयोगिनि ताराः स्युर्न शुभोऽयं विशेषतः ॥
'ब्रह्माणी चैव कौमारी वाराही वैष्णवी तथा ।
माहेन्द्री चैव चामुण्डा माहेशी च तथा रमा ॥
तारा दस्त्रादयस्त्वष्टौ साभिजिच्च पुनः पुनः ।
योगिन्यैकये समृद्धिः स्याद्विज्ज्ञत्वेऽन्यं शुभं
भवेत् ॥

(१) प्रपा. ३२३.
(२) विसौ. ४२.

गोत्रकृतम्

वसिष्ठः

'स्युः सप्तगोत्रा भवतुष्टयेन
गजाश्विसंख्याश्विसुखानि भानि ।
मरीचिवासिष्ठमहाङ्गिरोऽत्रि
पौलस्त्यसंज्ञाः पुलहः क्रतुश्च ॥
'यदैकगोत्रे कलहः स्वजन्मभे
संप्रीतिवृद्धिर्यदि भिन्नगोत्रे ।
एष प्रधानः खलु गोत्रवर्गः
सुचिन्तनीयः सततं नृनार्योः ॥
अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि
'मरीचिगोत्रताराः स्युरश्विन्यादिचतुष्टयम् ।
वासिष्ठाः सौम्यताराद्या आश्लेषाद्यास्तथा-
ऽङ्गिराः ॥

(१) वसं. ३२।२१२; विसौ. ४२ गजाश्विसंख्याश्वि
(गजाश्विसंख्याश्वि) महाङ्गि (महाङ्गि).
(२) वसं. ३२।२१३ स्वजन्मभे (स्वजन्म) सुचिन्त
(सुचिन्त); विसौ. ४२.
(३) प्रपा. ३२३.

हस्ताद्यास्तु तथाऽत्रिः स्यात्पुलस्त्यो मैत्रभादयः ।
पुलहश्चैव विश्वाद्या भृगुर्वरुणभादयः ॥

एवं गोत्रोत्थभाद्यास्तु भिन्नगोत्रे शुभं भवेत् ।
सगोत्रे त्वशुभं विद्याद्गोत्रसंयोग उत्तमः ॥

वधूवरक्षं चैकर्विगोत्रस्थमशुभं भवेत् ।
भिन्नर्विगोत्रे शुभदं वरवधोर्विवाहके ॥

'मरीचिश्च वसिष्ठश्च ह्यङ्गिराश्चात्रिरेव च ।
पुलस्त्यः पुलहश्चैव क्रतुश्च मुनयः क्रमात् ॥

साभिजिह्वस्त्रभादीनि सप्त सप्त पुनः पुनः ।
भिन्नगोत्रेषु शुभदमेकगोत्रे कलिप्रदम् ॥

(१) विसौ. ४२.

आयकृटम्

ॐ०ॐ

वसिष्ठः

‘आया ध्वजायाः कमशोऽधिपूर्व-
भान्यष्टभिर्भैश्च पुनः पुनः स्युः ।
त्रैवणिकं भवितव्यं च शिष्टं
प्रद्वेष एषां खलु पञ्चमेन ॥

गर्गः

‘ध्वजस्य ताराः संप्रोक्ता अधिन्यादितुष्टयम् ।
सौम्याद्यन्धिरथाग्रौ च सर्पाद्याश्च हरौ तथा ॥

(१) वसं. ३२१२१५ एषां (भेषां); प्रपा. ३२३
पूर्वभान्य (पूर्वा तान्य) भवितव्यं (च त्रितयं); विसौ. ४२
पूर्व (पूर्वा) भवितव्यं च (भित्तनयैव).
(२) प्रपा. ३२३.

हस्ताद्याः शुनि चैवं स्याद्वृषे चेन्द्रा-
मिपूर्वकाः ।
मूलाद्याः खरताराः स्युर्वैष्णवाद्या गजस्य च ॥

पूर्वाप्रोष्ठपदाद्याः स्युर्वार्यस्य त्रितारकाः ।
मित्रायेऽतिशुभं विद्यादर्याये तु विनाशदः ।
समाये सम एव स्यादम्पत्योर्जन्मतारयोः ॥

स्ववर्गात्पञ्चमो रिपुरिति पूर्ववत् ज्ञेयम् ।

प्रपा. ३२३

सुधांशुयुक्कृटम्

वसिष्ठः

‘पावकदुर्गादिवसौ रविरमरपतिश्च सुरपदिशि ।
धर्मचतुर्मुखदिवसौ भूतनयः पावकश्च
वह्निदिशि ॥

गिरिसुतशिवदिवसौ वा सुरगुरुः
प्रेतपश्च याम्यायाम् ।
गणपतिहरिदिवसौ दिशि रवितनयः
कोणपश्च नैर्ऋत्याम् ॥

(१) वसं. ३२१२१८-२२३.

कामभुजङ्गमदिवसौ
असुरगुरुर्वारिपश्च वारुण्याम् ।
कलिगिरिजात्मजदिवसौ
प्रभञ्जनः शीतरूच वायव्याम् ॥
दिनपतिनिशिपतिदिवसौ दिनपसुतो
यक्षराडुदीच्यां च ।
वसुपितृदिवसौ नूनं स्वर्भानुरथ
चन्द्रमौलिरैशान्याम् ॥
अधिन्याद्यास्ताराः पर्यायपरैरष्टभिश्च विज्ञात्वा ।
दम्पत्योर्दिगधीशग्रहनाथानां तिथीशानाम् ।
मित्रत्वे मित्रत्वं शत्रुत्वे शात्रवं च वैवाहे ॥

दैवकृटम्

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

‘तारेऽदेवताद्वन्द्वे परस्परममित्रताम् ।
याते विनाशो दम्पत्योर्मित्रतारा सुखं भवेत् ॥
(१) प्रपा. ३२३.

दम्पत्योर्मित्रतारा तु शुभदा चेद्विवाहके ।
देवासुरेशतारासु दम्पत्योर्यदि तारके ।
विनाशः स्याद्वयोर्योगे मित्रे शेषे शुभावहम् ॥

पुञ्जीकृटम्

रत्नमालायाम्

‘षट् पौष्णतो द्वादश शाङ्कराच्च
पौरन्दराद्भुनि नव क्रमेण ।
पूर्वार्धमध्यापरभागयुञ्जि
चिरंतनज्यौतिषिकैः स्मृतानि ॥
(१) ज्योति. १४६; संग. १९९ शाङ्क (शङ्क).

पूर्वभागयुजि भे पतिः प्रियो
योषितामपरभागयोगिनि ।
स्त्री नृणां भवति मध्ययोगिनि
प्रेम नूनमुभयोः परस्परम् ॥

वर्गकृटम्

ॐ०ॐ

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘अकचटतपयशवर्गाः
खगेशमार्जारसिंहशुनाम् ।
सर्पासुमृगावीनां
निजपञ्चमवैरिणामष्टौ ॥

नामकर्मप्रकरणे ‘चूचैचोलापदेष्वाद्ये’ इत्यञ्जल-
रूपाः सर्वे वर्णा अस्माभिरभिहिताः । तत्राञ्जलः अवर्गः,
कुचुडुपु इति पञ्चवर्गाः, एको यवर्गः, अन्यः
शवर्गः । एवमष्टौ वर्गाः । तत्र अवर्गः खगेशस्य
गरुडस्य, कवर्गो मार्जारस्य, चवर्गः सिंहस्य, टवर्गः
शुनः कुक्कुरस्य, तवर्गः सर्पस्य, पवर्गः आलोः

(१) मुचि. ६।३५.

मूपकस्य, यवर्गः मृगस्य, शवर्गो मेषस्य । अत्र निजात्
स्वस्मात् पञ्चमा वैरिणो येषां ते तथोक्ताः । गरुडसर्पयोः,
मार्जारमूपकयोः, सिंहमृगयोः, श्वमेघयोः परस्परं महा-
वैरमित्यर्थः । अत्र स्त्रीपुंसयोर्नश्चद्वयं भक्ष्यभक्षकवर्गं
चेद्भवेत्तदा न शुभम् । यदा त्वेकवर्गे उदासीनवर्गे वा
स्यात्तदा शुभमेव । एतच्च स्वामिसेवकयोरपि विचार्यम् ।
पीटी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्

‘वर्गेशास्ताक्षर्यमार्जारसिंहश्चसर्पमूपकाः ।
मृगश्च शशकस्तत्र स्ववर्गात्पञ्चमो रिपुः ॥

(१) ज्योति. १४७; संग. १९९.

सं. १०८

कूटगुणविचारः

मुहूर्तचिन्तामणिः

वर्णो वश्यं तथा तारा योनिश्च ग्रहमैत्रकम् ।
गणमैत्रं भूकृतं च नाडी चैते गुणाधिकाः ॥
एते राशिकूटभेदाः वर्णादिमैत्र्या सत्यां गुणाधिकाः
एकादिगुणाधिकाः स्युः । यथा वर्णमैत्र्यामेको गुणः,
वश्ये द्वौ गुणौ, तारायां त्रयो गुणाः, योनिमैत्र्यां
चत्वारः, ग्रहमैत्र्यां पञ्च, गणमैत्र्यां षट्, सङ्कृते सप्त,
नाडीभेदेऽष्टौ इत्यर्थः । पीटी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

एको गुणः सहगवर्णे तथा वर्णोत्तमे वरे ।
हीनवर्णे वरे शून्यं केऽप्याहुः सहशे दलम् ॥
सूर्ये वैरं च भक्ष्यं च वश्यमाहुस्त्रिधा बुधाः ।
वैरे भक्ष्ये गुणाभावो द्वयोः सूर्ये गुणद्वयम् ।
वश्यवैरे गुणश्चैको वश्यभक्ष्ये गुणार्धकम् ॥
एकतो लभ्यते तारा शुभा चैवाशुभाऽन्यतः ।
तदा सार्धो गुणश्चैव ताराशुद्धौ मिथस्त्रयः ॥
उभयोर्न शुभा तारा तदा शून्यं समादिशेत् ।
अष्टाविंशतिताराणां योनयश्च चतुर्दश ।
तत्र वैरं महद्वैरं सत्त्वानां स्वस्वभावतः

(? ता) ॥

मैत्रं चैवातिमैत्रं च विवाहे सत्त्वसादृशम् ।
महावैरे च वैरे च स्वभाव्यं च यथाक्रमम् ।
मैत्रे चैवातिमैत्रं च खेन्दुद्वित्रिचतुर्गुणाः ॥
ग्रहमैत्रं सप्तभेदं गुणाः पञ्च प्रकीर्तिताः ।
तत्रैकाधिपतित्वे च मित्रत्वे गुणपञ्चकम् ॥
चत्वारः सममित्रत्वे द्वयोः साम्ये त्रयो गुणाः ।
मित्रवैरे गुणश्चैकः समवैरे गुणार्धकम् ॥

(१) मुचि. ४२१.

(२) ज्योति. १४७; संग. १९४.

(३) ज्योति. १४७; संग. १९४ गुणार्धकम् (गुणाधिकम्).

(४) ज्योति. १४७; संग. १९४ चैवाशुभाऽन्यतः

(चैवाशुभाऽनुभा) सार्धो गुण (सार्धगुण) ज्योतिर्निबन्धे.

(५) ज्योति. १४७-१४८.

परस्परं खेटवैरे गुणशून्यं विनिर्दिशेत् ।

असद्भे सममित्रादौ ज्येष्ठा ग्राह्या

यथोदिताः ॥

गणभेदः सप्तविधो गुणाः षट्प्रमिता मताः ।
षड् गुणा गणसादृश्ये पञ्च स्युः सुरमानुषे ॥
नार्या देवो नरः पुंसश्चत्वारो वा गुणास्त्रयः ।
देवराक्षसयोः शून्यं शून्यं च नररक्षसोः ॥
पुंसो रक्षोगणो यत्र नार्या देवोऽथवा नरः ।
गुणौ द्वौ कमतश्चैको गुणो ग्राह्योऽन्यथा न हि ॥
सद्भूकृतत्रयं प्रोक्तं दुष्टकृतत्रयं तथा ।
सप्तमं चैकराश्याख्यं गुणस्तेषामधोच्यते ॥
शून्यमेकांशके चैकराशौ सप्तैव मिश्रभे ।
एकराश्याक्षके सप्त मिश्रराश्याक्षके शराः ॥
सङ्कृतेऽबलादूरे सप्त चापि नृदूरके ।
सङ्कृतत्रये सप्त मैत्रहीने तु षड्गुणाः ॥
दुष्टकृते च मित्राख्ये स्त्रीदूरेऽप्यधमिता गुणाः ।
नृदूरे दुष्टकृते च मित्रसंज्ञे गुणान्विते ।
एको गुणोऽन्यथा शून्यं शून्यं निन्द्ये तु

दुष्टभे ॥

नाड्यन्तरं शुभं यत्र ग्राह्यं तत्र गुणाष्टकम् ।
नाडीदोषे गुणाभावः पूर्वाचार्यैरुदाहृतः ।
प्रष्टनाड्यंशभेदादिग्राह्यपक्षेऽपि खं गुणाः ॥
गणवैरे च भक्ष्ये च तथा योन्यां च वैरके ।
नैव ग्राह्या गुणास्त्रयं शून्यं चैव विदुर्बुधाः ॥
गुणैः षोडशभिर्निन्द्यं मध्यमा विंशतेस्तथा ।
श्रेष्ठं त्रिंशद्गुणं यावत्परतस्तूत्तमोत्तमम् ॥
सङ्कृतं इति ज्ञेयं दुष्टकृतेऽथ कथ्यते ।
निन्द्यं गुणाविंशतिर्भर्मध्यमं पञ्चभिस्तथा ।
तत्परैः पञ्चभिः श्रेष्ठं ततः श्रेष्ठतरं गुणैः ॥
वर्णो वश्यं मिथस्तारा योनिग्रहगणेषुता ।
राशिकूटं नाडिकाः स्युरेकाधिकगुणा अमी ॥

(१) संग. १९४.

कूटापवादाः

वसिष्ठः

एकाधिपत्ये त्वथ मित्रभावे
स्त्रीपुंसराशयोर्नवरञ्जुदोषे ।
षट्काष्टकादिष्वपि शर्मदं स्या-
दुद्वाहकमाऽऽचरतोस्तयोश्च ॥
एकाधिपे मित्रभावेऽप्युद्वाहः शर्मदः सदा ।
द्विर्द्वादशे त्रिकोणे च न कदाचित्पडष्टके ॥
अन्योऽन्यं शात्रवं यत्र दम्पत्योर्जन्मतस्तयोः ।
प्रीतिषष्टाष्टमं त्याज्यमपि नूनं करग्रहे ॥
द्विर्द्वादशे वा नवपञ्चमे वा
पष्टाष्टके राक्षसयोपितो वा ।
एकाधिपत्ये भवनेशमैत्रे
वैरेऽपि पाणिग्रहणं विषेयम् ॥
विवाहकरणे नृणामवश्यं वश्यमिष्यते ।
तदभावेऽपि राशिश्च गणरञ्जुयुतः शुभः ॥
योनेरभावे नोद्वाहः स तु कार्यो वियोगदः ।
राशिर्वश्यं च यद्यस्ति कारयेत्तु दोषभाक् ॥
स्त्रीदीर्घे रञ्जुकूटे च राशौ नाड्यां स्थिते सति ।
ग्रहाणां मैत्र्यभावेऽपि विवाहः शुभदो भवेत् ॥

नारदः

एकाधिपे मित्रभावे शुभदं पाणिपीडनम् ।
द्विर्द्वादशे त्रिकोणे च न कदाचित्पडष्टके ॥
(१) वसं. ३२।१८६-१८७.
(२) वसं. ३२।१९३.
(३) विसौ. ३७; संग. १९७ पष्टाष्टके (पडष्टके)
योपितो (योपिता) वैरेऽपि (शुभाय).
(४) विसौ. ३६; संग. ७७६.
(५) प्रपा. ३२१ (=) रभावे (रमेरे) स तु कार्यो
(कार्यः स तु) ; विसौ. ३५ अत्रिः ; संग. ७७७.
(६) विसौ. ३९; संग. ७७८.
(७) ज्योति. २७।१३० पृ. ६०.

बृहस्पतिः

जन्मकर्मक्षेत्राथौ द्वौ मिथो मित्रं यदा तदा ।
वैनाशिकांशकोद्भूतदोषो भङ्गत्वमाप्नुयान् ॥
जन्मकर्मक्षेत्राथौ द्वौ तदंशस्थौ यदा तदा ।
वैनाशिकांशकोद्भूतदोषो भङ्गत्वमाप्नुयान् ॥
एकराशौ पृथग्भिषण्ये पृथग्नाशौ तथैकभे ।
गणं नाडीं नृदूरत्वं ग्रहवैरं न चिन्तयेत् ॥
दोषापनुत्तये नाड्या मृत्युञ्जयजपादिकम् ।
विधाय ब्राह्मणाश्चैव तपयेत्काञ्चनादिना ॥
हिरण्मयीं दक्षिणां च दद्याद्दर्पादिकृष्टके ।
गात्रोऽन्नं वसनं हेम सर्वदोषापहारकम् ॥

ज्ञानकः

वर्गवैरं योनिवैरं गणवैरं नृदूरकम् ।
दुष्टकूटफलं सर्वं ग्रहमैत्र्या विनश्यति ॥

गर्गः

स्त्रीदीर्घगणयोः सत्त्वे चन्द्रतारावले सति ।
अमत्त्वं दिनकूटस्य न दोषं जनयेदधुवम् ॥
दिनकूटमिति ताराकूटस्यैव संज्ञान्तरम् । चन्द्रतारा-
बलमत्र जन्मलग्नकालीनं वेदितव्यम् । संग्र. ७७७
ग्रहमैत्री च राशिश्च विद्यते नियतं यदि ।
न गणाभावजनितं दूषणं स्याद्विरोधदम् ॥

(१) प्रपा. ३२०.

(२) ज्योति. १४४.

(३) विसौ. ४३; संग. १९९ हारकम् (कारकम्)

चूडामणौ.

(४) ज्योति. १४७ मैत्र्या विनश्यति (मैत्रेण नश्यति);

संग. १९८-१९९.

(५) विसौ. ३५; संग. ७७६-७७७.

(६) प्रपा. ३२० (=) (ग्रहमैत्रे च राशिश्च विद्यते
नियतं यदि । न गणाभावजनितो दोषः कश्चन विद्यते ॥);
विसौ. ३४.

*ग्रहमैत्री च रज्जुश्च स्यातां सज्जनसंमतौ ।
माहेन्द्रदोषो नास्तीति वाक्यमिन्द्रपुरोधसः ॥
*न खेटमैत्रं नो राश्यं न वर्णो न च तारकाः ।
सद्भकूटे परा प्रीतिर्न सा वज्रेण गिद्यते ॥

सद्भाशिकूटं ग्रहमैत्रयुक्तं
शुभं भवेद्यद्यपि योनिवैरम् ।
योनौ गणे चैत्वनुकूलता स्यात्
शुभो विवाहो ह्यपि खेटवैरम् ॥

ग्रहमैत्रं शुभा तारा राशिवश्यं त्रिभिः शुभम् ।
षडष्टकं बुधाः प्राहुर्द्वाभ्यां द्व्यर्कत्रिकोणकम् ॥
*सद्भकूटे योनिवैरं मृत्युदं च परित्यजेत् ।
तत्र चेद्ग्रहयोः सख्यं नातिदुष्टं विदुर्बुधाः ॥

मनुः

*ग्रहमैत्री च रज्जुश्च यदि नाडी पृथक् तयोः ।
विवाहः शुभदः कन्या राक्षसी वा नरो वरः ॥

वराहः

*द्विर्द्वादशं नृदूरत्वं नाडीगणभयोनिता ।
न चिन्त्या स्वगवैरं च राशिकूटोत्तमं द्वयोः ॥

*रक्षोगणो यदि वरो नृगणा कुमारी
सद्भाशिकूटखगमैत्रभयोनिशुद्धिः ।
यद्यस्ति तत्र शुभदं करपीडनं स्यात्
वामभुवां स्थलु यदा न हि नाडियोगः ॥

*सद्भकूटं योनिशुद्धिग्रहसख्यं गुणत्रयम् ।
एष्वेकतमसद्भावे कन्या रक्षोगणा शुभा ॥

- (१) प्रपा. ३२०. इदं वचनं गर्भस्थैवेति न निर्णयः ।
(२) ज्योति. १४४-१४५.
(३) ज्योति. १४२.
(४) विष्णु. ३४; संग. १९७ नरो वरः (वरो नरः).
(५) ज्योति. १४४.
(६) ज्योति. १४३.
(७) ज्योति. १४३; संग. १९७ सख्यं (मैत्री).

श्रीधरीये

*द्विर्द्वादशे पञ्चनवर्क्षयोगे
पष्ठाष्टके राक्षसयोषिहक्षे ।
एकाधिपत्ये उभयोश्च मैत्रे
विवाहयोगं शुभदं वदन्ति ॥

श्रीपतिः

*भवनपतिसुहृत्त्वं स्यात्तथैकाधिपत्यं
यदि भवनभक्षित्वं चैव पष्ठाष्टमेऽपि ।
शुभकृदिह विवाहोऽन्योन्यताराविशुद्धौ
यदि खलु फणिचके स्यान्न नाडी-
समाजः ॥

विवाहवृन्दावनम्

*दृश्यते सुहृदभिन्नपतित्वं
क्षेत्रयोस्तद्विलेष्वापि मेलः ॥

अथास्य परिहारं कथयति—दृश्य इति । चेत्क्षेत्रयोः
राक्षोः सुहृदभिन्नपतित्वं स्वामिसुहृत्त्वं एकाधिपत्यं वा
दृश्यते तत्तदा अखिलेषु समस्तेषु द्विर्द्वादशाधिषु अपि
मेलः स्यात् । लक्ष्मी.

*स्याद्राशिमैत्रीधुरि कुम्भहर्षोः
करग्रहस्तद्ग्रहविग्रहेऽपि ।

तस्यामसत्यां मृगराजमीना-
वप्राप्तौ तद्ग्रहयोः सुहृत्त्वे ॥

राशिमैत्रग्रहमैत्रयोरन्यतरत्वामेऽपि शुभत्वं कश्चन-
स्यादिति । कुम्भहर्षोः कुम्भसिंहयोः समसत्कत्वात्
राशिमैत्रीधुरि राशिमैत्र्यां सत्यां तद्ग्रहविग्रहे तयोः
स्वामिनोः शत्रुत्वे अपि करग्रहः स्यात् । तथा तस्यां
राशिमैत्र्यां असत्यामपि तद्ग्रहयोः तत्स्वामिनोः सुहृत्त्वे
मृगराजमीनौ आदौ पष्ठाष्टकत्वेऽपि स्वामिसुहृत्त्वात्
सिंहमीनौ स्वीकृतवित्यर्थः । लक्ष्मी.

- (१) प्रपा. ३२१.
(२) प्रपा. ३२०; विसौ. ३८ पष्ठाष्टमे (पष्ठाष्टके).
(३) विष्णु. ३१२.
(४) विष्णु. ३११.

देवज्ञमनोहरे

*कन्यादूरं शुभं प्रोक्तं वरदूरं न कारयेत् ।
मिथ्यैतद्भाषितं पूर्वैर्ग्रहमैत्र्याऽथ नोऽशुभम् ॥

विधिरत्ने

*स्त्रीदीर्घं यदि नोद्वाहे स्त्रीनाशो भवति ध्रुवम् ।
स दोषो नास्ति यद्यस्ति राशीशग्रहमित्रता ॥

बुधवल्लभे

*ग्रहवैरं दुष्टकूटे सन्मले योनिवैरम् ।
त्याज्यं वैरं राशिवैरे तारादौष्ट्यं षडष्टके ॥
गणवैरं वल्लभत्वाद्द्वर्गाद्वर्कं त्रिकोणकम् ।
स्त्रीदूराद्दुष्टकूटश्च मैत्राः सर्वे गुणाः शुभाः ॥

न वर्णवर्गो न गणो न योनि-
द्विर्द्वादशे चैव षडष्टके वा ।

वरेऽपि दूरे नवपञ्चम वा
मैत्री यदि स्याच्छुभदो विवाहः ॥

माधवीये

*जन्मेशकर्मेश्वरमित्रभावः
क्षिणोति वैनाशिकदोषमुग्रम् ॥

राजमार्तण्डः

*भवेत्त्रिकोणे बहुपुत्रविप्ता
द्विर्द्वादशे चार्थमुपैति कन्या ।
पष्ठाष्टके सौख्यफलं विधत्ते
स्त्रीणां विवाहो ग्रहमित्रभावे ॥
मैत्री क्षेत्रपयोद्वयोर्द्वि भवे-

देकाधिपत्येऽपि चेत्

तारा मित्रसुमित्रजन्मशुभदा
क्षेमा च संपत्करी ।

- (१) विसौ. ३५ पृ. ; संग. १९९ (=).
(२) प्रपा. ३२० (=) नादाहे (बोदाहे); विसौ.
३५ राशीशग्रह (राशिश्च गण).
(३) ज्योति. १४६.
(४) प्रपा. ३२०.
(५) विसौ. ३८.

पष्ठाष्टे नवपञ्चमे व्ययधने

योगेऽपि पुंयोपिनोः

प्रीत्यायुःसुतवृद्धिवित्तजनकः
कार्यो विवाहस्तदा ॥

*पष्ठाष्टके गोमिथुनं प्रदेयं
कांस्यं सरूप्यं नवपञ्चमेऽपि ।
वस्त्रं प्रदेयं कनकं स्वशक्या
द्विर्द्वादशे ब्राह्मणतर्पणं च ॥

वैद्यनाथः

*एकमे च पृथग्नामौ पृथग्भे चैकराशिके ।
अंशान्नृदूरता त्याज्या कन्यादूरं शुभावहम् ॥

स्वरोदये

*द्वयोजन्मभयोर्वेधे न कर्तव्यं कदाचन ।
एकराश्यादियोगे तु नाडीदोषो न विद्यते ॥

सुहूर्तचिन्तामणिः

*प्रोक्ते दुष्टभकूटके परिणय-
स्त्वेकाधिपत्ये शुभो-
ऽथोराशीश्वरसौहृदेऽपि गदिनो
नाड्युक्षुद्धिर्द्वि ।
अन्यर्क्षेऽशपयोर्बलित्वसंखितं
नाड्युक्षुद्धौ तथा
ताराशुद्धिग्रहेऽथ राशिग्रहा-
भावे निरुद्धो युयैः ॥

अथास्य दुष्टभकूटस्य परिहारं मादृक्विक्रीडितेनाह
— प्रोक्ते इति । प्रोक्ते दुष्टराशिकूटे सत्यपि चेद्दोषः
स्त्रीपुरुषराशयोरेकाधिपत्ये एकस्वामित्वे परिणये विवाहः

- (१) विष्णु. २८० (=) मेऽपि (के. सु.) उत्तरार्धे
(द्विर्द्वादशाख्ये कनकात्रयार्धे विवाहं नैव च नाशितेति ।);
विसौ. ४२ (=); ज्योति. १४० (षडष्टके गोमिथुनं प्रदद्या-
त्कार्त्तं सरोप्यं नवपञ्चमे च । देयं च वस्त्रं कनकायुक्तं
द्विर्द्वादशे ब्राह्मणभोजनं च ॥).
(२) ज्योति. १४४.
(३) संत. ८८४.
(४) सुवि. ६।३२.

शुभो गदितः । यथा षष्ठाष्टके मेघवृक्षिकयोस्तुलावृषयोर्वा द्विर्द्वादशो मकरकुम्भयोः । नवपञ्चमे त्वेकाधिपत्याभावः । अथवा राशीश्वरयोः राशिस्वामिनोः सौहृदे मैत्रे परिणयः शुभो गदितः । यथा षष्ठाष्टके मीनसिंहयोरित्यादौ, नवपञ्चमे मेघधनुयोरित्यादौ, द्विर्द्वादशे मीनमेघयो- रित्यादौ ।

अथैवंविधेऽपि प्रीतिषष्ठाष्टकादिविषये नाडीदोषः सर्वथा त्याज्य एवेत्याह— नाड्युक्षुद्धिर्यदीति । 'ज्येष्ठार्थेऽग्नेशनीराधिपयुगयुगम्' इत्यादिना वक्ष्यमाणानां त्रिविधनाडीनक्षत्राणां शुद्धिः स्त्रीपुरुषनक्षत्रस्थितिरैकस्यां कस्यामपि नाड्यां यदि न भवति तदा प्रीतिषष्ठाष्टकादि विषयेऽपि । यथैकस्यां नाड्यां स्त्रीपुरुषनक्षत्रस्थितिस्तदा तु नैव विवाहः ।

ननु यत्र नाडीनक्षत्रशुद्धिरस्ति, यथा भरणीहस्तयोः, षष्ठाष्टकं वर्तते, ग्रहमैत्री तु नास्ति, तत्र किं कार्यमत आह— अन्यर्धेऽशपयोरिति । अन्यर्धे प्रीतिषष्ठाष्टका- दिभ्योऽन्यराशौ । कोऽर्थः ? राशिस्वामिनोः परस्परं शत्रुत्वे वा समत्वे वा षष्ठाष्टकादौ च सति अंशपयो- स्तद्राशिनवांशस्वामिनोर्वलित्वसंखिते स्यातां, बलित्वं च सखिता च. प्रथमाद्विवचनान्तं पदम् । बलित्वं सवल- त्वमुच्चादिस्थितत्वेन सखिता परस्परमैत्री, ते उभे चेद्भवतः, सखिताया उपलक्षणत्वादेकाधिपत्यमपि, तदा विवाहः शुभो निरुक्तः ।

अस्मिन्नपि पक्षे नाडीशुद्धिरपेक्षितैवेत्याह—नाड्युक्षु- शुद्धौ तथेति । प्रागुक्तप्रकारेण नाडीनक्षत्रेषु स्त्रीपुरुष- नक्षत्रयोरैकस्यां नाड्यामवस्थित्यभावश्चेत् तदा विवाहः शुभः । यथा भरणीहस्तयोः । सत्युभयविधविरोधे राशि- नवांशयोः क्रमेण पञ्चमचतुर्थयोर्वा स्वामिनौ सूर्यमौ तयोर्नैवप्यस्ति, स्वनवांशस्थितत्वात् सवलत्वमपि, तत्र विवाहः शुभफलदो निगदितः । यतोऽत्र स्त्रीपुंसनक्षत्र- योरैकनाड्यामवस्थित्यभावः । यदा त्वार्ध्मिहस्ताख्ये इव द्वयोर्नक्षत्रे स्यातां तदा नाडीनक्षत्रशुद्ध्यभावात् सकल- गुणवत्त्वेऽपि विवाहो न भवति, किं पुनरेवंविधे विषये इति, 'सदा नाशयत्येकनाडीसमाजो भकूटादिकान् सप्तभेदान् प्रशस्तान्' इत्युक्तेः ।

अथैतत्परिहारासंभवे परिहारान्तरमाह— ताराशुद्धि- वशे इति । अत्रान्यर्धे इत्यनुवर्तते । प्राग्वदेव व्याख्येय- मिदम् । एवंविधे विषये षष्ठाष्टकादौ च सति यदि स्त्रीपुंसनक्षत्रयोः परस्परं ताराशुद्धिवशे 'कन्यक्षाद्वरभं यावत्' इत्यादिना ताराशुद्धिरूपे वशे वक्ष्यत्वे द्वितीय- चतुर्थषष्ठाष्टमनवमतारासंज्ञके सति बुधैर्विवाहः शुभो निगदितः । अत्रोदाहरणानि बुधैर्भूयानि ।

अथैतस्यापि परिहारस्यासंभवे परिहारान्तरमाह— अथ राशिवशताभावे इति । अत्रापि द्वयोः स्त्रीपुंसयोः राशिनाथविरोधादिके विषये षष्ठाष्टकादौ सति 'हित्वा मृगेन्द्रं नरराशिवश्याः' इत्यादिना पुरुषराशेः स्त्रीराशि- वशताभावसत्त्वे (? वशताया भावे सत्त्वे) सति विवाहः शुभो निगदितः । 'यदि भवनवशित्वम्' इति श्रीपत्युक्तिश्च । अस्मिन्नपि पक्षे नाडीशुद्धिरपेक्षितैव, उक्तादेव हेतोः ।

तदयमत्र निष्कृष्टोऽर्थः— षष्ठाष्टम-नवमपञ्चम- द्विर्द्वादशाख्येषु दुष्टभकूटेषु सत्सु परस्परं ग्रहमैत्र्येकः परिहारः । एकाधिपत्यं द्वितीयः । ग्रहवैरेऽप्यंशपयोः सवलत्वं मैत्री च तृतीयः । ताराशुद्धिश्चतुर्थः । राशि- वक्ष्यत्वं पञ्चमः । सर्वेष्वपि परिहारेषु नाडीशुद्धिरपे- क्षितैव । नाडीविरोधसत्त्वे तु विवाहो नैव स्यादिति । पीटी.

'मैत्र्यां राशिस्वामिनोरंशनाथ-

द्वन्द्वस्यापि स्याद्गणानां न दोषः ।

खेटारित्वं नाशयेत्सद्भकूटं

खेटप्रीतिश्चापि दुष्टं भकूटम् ॥

दुष्टानां गणकूटभकूटग्रहकूटानां परिहारमाह— मैत्र्या- मिति । स्त्रीपुंसराशिस्वामिनोर्मैत्र्यां सत्यां तथा राशि- नवांशयोर्द्वन्द्वं युग्मं तस्यापि मैत्र्यां सत्यां गणानां दुष्ट- गणानां दोषो न स्यात् । स्त्री रक्षोगणा पुमान् मनुष्य- गणो देवगणो वा तदा गणदोषो न स्वादित्यर्थः । सद्भकूटं शुभफलदं भकूटं राशिकूटं तृतीयैकादशादिकं खेटारित्वं ग्रहयोः शत्रूतासंबन्धिनं दोषं नाशयेत् ।

(१) सुचि. ६।३२.

एवमेव खेटप्रीतिग्रहमैत्री चापि दुष्टं भकूटं षष्ठाष्टका- दिकसंबन्धिनं दोषं नाशयेदित्यर्थः । पीटी.

'राश्यैक्ये चेद्भिन्नमूर्धं द्वयोः स्या-

नक्षत्रैक्ये राशियुग्मं तथैव ।

नाडीदोषो नो गणानां च दोषो

नक्षत्रैक्ये पादभेदे शुभं स्यात् ॥

अथैवं कूटान्यभिधायेदानीं नक्षत्रराश्यैक्ये विशेष- माह— राश्यैक्ये इति । द्वयोः स्त्रीपुंसयोरैकराशित्वे सति यदि भिन्नमूर्धं स्यात्तदा नाडीदोषो गणानां च राक्षस- मनुष्यगणानां च दोषो नास्ति । यथा एकस्मिन् राशौ शततारका पूर्वाभाद्रपदापादत्रयं च इत्येवंरूपो नक्षत्रभेदः । तथैव नक्षत्रैक्ये राशियुग्मं राशिद्वयं चेत् स्यात्तदाऽपि प्रागुक्तो दोषो न स्यात् । उपलक्षणत्वात्तारादोषोऽपि न भवेत् । यथा एकस्मिन्नेव नक्षत्रे पूर्वाभाद्रपदाख्ये पूर्वा- भाद्रपदायाः प्रथमपादत्रयं कुम्भे चतुर्थचरणश्च मीने इत्येवंरूपो राशिभेदः । अथैकराशिनक्षत्रत्वेऽपवादमाह—नक्षत्रैक्ये इति । स्त्रीपुंसयोः राश्यैक्ये नक्षत्रैक्ये च यदि चरणभेदः, यथा भरण्याः प्रथमपादे पुंसो जन्म द्वितीय- पादे स्त्रियाः, तदाऽपि शुभं कल्याणं स्यात् । पीटी.

संग्रहे

'स्त्रीदीर्घगणसद्भावे दिनं यदि न विद्यते ।

तथाऽपि दिनमस्येव चन्द्रताराबलान्विते ॥

ज्योतिश्चिन्तामणौ

'रोहिण्यार्द्रा मृगेन्द्राग्निपुष्यश्रवणपौष्णभम् ।

अहिर्बुध्नश्चमेतेषां नाडीदोषो न विद्यते ॥

चूडामणौ

'दोषापनुत्तये नाड्या मृत्युञ्जयजपादिकम् ।

विधाय ब्राह्मणांश्चैव तर्पयेत्काञ्चनादिना ॥

हिरण्मयीं दक्षिणां च दद्याद्दर्णादिकूटकैः ।

गावोऽलं वसनं हेम सर्वदोषापकारकम् ॥

(१) सुचि. ६।३६.

(२) प्रपा. ३।१०. ; विनौ. ३५ (=) ; संग्र. ७७६.

(३) ज्योति. १।४६.

(४) संग. १।९९.

ज्योतिष्प्रकाशे

'सदमद्रागिकूटेऽपि योनिवैरं न दोषकृत ।

यदि स्याद्वलायोनिः पुंसो योनिर्बलीयसी ॥

'निषिद्धमेलके शान्तिं कृत्वा दानं यथोदितम् ।

दत्तवोद्वाहं प्रकुर्वीत प्रशस्तशकुनादिपु ॥

संहितादीपके

'ब्रदा तु कन्याभवनं द्वितीयं

षट्पञ्चमं स्यात्पुरुषस्य राशेः ।

तद्राशिनाथो मुहूर्तौ समौ वा

मुहूर्तसमौ वा तदतीव शस्तम् ॥

'नभोगारिभावं हरेत्सद्भकूटं

विरुद्धं भकूटं हरेत्खेटमैत्री ।

सदा नाशयत्येकनाडीसमाजो

भकूटादिकान् सप्तभेदान्प्रशस्तान् ॥

'भेशारिभावे गणवृत्त्यभावे

नाडीसमाजेऽपि कृतो विवाहः ।

भवेत्सुतप्रीतिसुखायुराप्यै

मद्राशिकूटे जगुरेवमन्ये ॥

विवाहदीपिकायाम्

'आजौ जिता संधिलब्धा प्रीत्या दत्ता

तथाऽध्वरे ।

स्वयमेवागता कन्या नैवास्तां शुद्धिमेलकौ ॥

वहूनामेकजातानां कन्यकानां करग्रहे ।

ज्येष्ठाया मेलकं वीक्ष्य लब्धानां नैव चिन्तयेत् ॥

आसुरादिविवाहेषु राशिकूटं न चिन्तयेत् ।

तथा व्यङ्गातिवृद्धानां दुर्भगाणां पुनर्मुवा ॥

(१) ज्योति. १।४२.

(२) ज्योति. १।४७.

(३) ज्योति. १।४५.

(४) विनौ. ३७ भेदान् प्रशस्तान् (भेदांश्च वेदन्)

सप्तभिन्ने विवाहपट्टे; ज्योति. १।४५. निरुद्धं भकूटं खेटवै-

मैत्री (तथा खेटमैत्री विरुद्धं भकूटम्).

(५) ज्योति. १।४५.

(६) ज्योति. १।४७.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

वैनाशांशस्थराशीशजन्मेशौ मित्रभावनौ ।
वैनाशिकांशजो दोषो विनाशमुपगच्छति ॥
द्विद्वांशं त्रिकोणं वा पष्ठाष्टममथापि वा ।
कन्यका राक्षसी वाऽपि दोषा येऽन्येऽपि
केचन ॥

एकाधिपत्ये मैत्रे तु विवाहः शुभदस्तयोः ॥
द्विद्वांशे त्रिकोणे च मैत्री क्षेत्रपर्योदि ।
कार्यस्तथापि संयोगो नवषष्ठाष्टके पुनः ॥

*रज्जुत्रिकोणस्त्रीदीर्घद्विद्वांशदशषष्ठसु ।
राशीशैक्यं च तन्मैत्रं दम्पत्योस्तत्सुखावहम् ॥
राश्यधिपे तु मित्रत्वं तस्मिन् राशौ प्रशस्यते ।
पष्ठाष्टकेऽपि शुभदं विवाहे गर्गसंमतम् ॥

*योनिनाडीगणानां च शुद्ध्या तद्वाशिकूटकम् ।
युक्तं श्रेष्ठं गणाभावे खेटमैत्र्या भवेच्छुभम् ॥

*दम्पत्योरेकराशिः स्याद्विजृम्भं यदा तदा ।
गणदौष्ट्येऽप्येकनाड्यां विवाहः शुभदः
स्मृतः ॥

नाडीगणौ नैकराशौ चिन्त्यौ भिन्नभयोर्यथा ।
कृत्तिकाकभयोर्द्विद्विषाख्योः पूजाजलेशयोः ॥
एकमे भिन्ननक्षत्रे न नाडीगणदुष्टता ।
वह्निभवाहवत्प्रीतिः शतताराजपादवत् ॥
व्यवहितराशयोर्दक्षं यद्येकं जायते तत्र ।
नाडीदोषो वाच्यो मरणकरः सोऽपि दम्पत्योः ॥

*नक्षत्रभेदे राश्यैक्ये भैक्ये राशिद्वये सति ।
नक्षत्रैक्ये पादभेदे नाडीदोषादिकं न हि ॥

(१) प्रपा. ३२०.

(२) विसौ. ३६.

(३) विसौ. ३९.

(४) प्रपा. ३२१.

(५) ज्योति. १४४.

(६) ज्योति. १४३.

(७) संग. १९८.

*माहेन्द्रे सति माङ्गल्यं दम्पत्योरभिवर्धते ।
अस्याभावेऽपि कल्याणं रजौ च ग्रहमैत्रके ॥

*नाडीवियोगे यदि चेद्विवाहः
करोति वैधव्ययुतां च कन्याम् ।

स एव माहेन्द्रविनादियुक्तो
राशीशयोनीसहितो न दोषः ॥

*विवाहमाहुर्ग्रहमैत्रशून्यं
वियोगदं यद्ययमेव भूयः ।

स्त्रीदीर्घनाडीसहितः सरज्जुः
सराशिक्षेत्रसततं शुभाढ्यः ॥

स्त्रीदूरे समसते च सहजाये सुहृत्तदा ।
शत्रुः समं समं मित्रं मित्रं हि परमं शुभम् ॥

*दीर्घाभावे विवाहश्चेत्स्त्रीविनाशकरः स्मृतः ।
ग्रहमैत्रे गणे राशौ सति चेत्स न दोषभाक् ॥

*रज्जुकूटं सदा चिन्त्यं तदभावे वियोगदम् ।
स्त्रीदीर्घनाडीराशीशगणा यदि न सन्ति हि ॥

*रज्जोरभावे यदि चेद्विवाहः
क्रियेत सद्यः स वियोगदश्च ।

तथाऽपि राशीशगणान्वितस्तु
स्त्रीदीर्घनाडीसहिते न दोषदः ॥

*आयुष्यं दिनशोभने शुभगणे
वृद्धिश्च योनौ प्रियं
माहेन्द्रं बहुपुत्रपौत्रफलदं

स्त्रीदीर्घतः सत्सुतः ।
राशिः स्यात्कुलवृद्धिकृच्छ्रभफलं

मैत्रे तु वश्ये रति-
माङ्गल्यं बहुरज्जुके त्वथ मिथो

वेधे फलं शोभनम् ॥

(१) विसौ. ३४.

(२) प्रपा. ३२०. (३) प्रपा. ३२२.

(४) विसौ. ३५. (५) विसौ. ३६.

(६) प्रपा. ३२२; विसौ. ३६ सहिते न दोषदः

(प्रयुतो न दोषः)

(७) प्रपा. ३२३; विसौ. ४१ वृद्धिश्च (सौल्यं च)

फलदं (शुभदं)

वर्णदेशादिभेदेन कूटव्यवस्था

वसिष्ठः

*मुख्योऽप्रजानां ग्रहमित्रवर्गः
क्षमाधिपानां गणसंज्ञकश्च ।
विशां प्रधानं वनिताविदूरं
योन्याख्यवर्गश्च ततः परेषाम् ॥

नारदः

*चतुर्नाडी त्वहल्यायां पाञ्चाले पञ्चनाडिका ।
त्रिनाडी सर्वदेशेषु वर्जनीया प्रयत्नतः ॥
सारस्वतकतकरहाटककोङ्कणकाश्मीरवङ्गनीचेपु ।
नाडीयोगश्चिन्त्यः पाणिग्रहणे न चान्यत्र ॥
जाङ्गले तु चतुर्मासा पाञ्चाले पञ्चमालिका ।
त्रिमालाऽन्येषु देशेषु विवाहे सुनिर्मितम् ॥

गर्गः

*ग्रहमैत्रं द्विजातीनां क्षत्राणां गणकूटकम् ।
वैश्यानां राशिकूटं च शूद्राणां योनिरेव च ॥
वर्णकूटादिषट्पञ्च मालवैर्दाक्षिणात्यकैः ।
पञ्च चत्वारि चोदीच्यैर्गौडैर्गणदिसंमतम् ।
पञ्चषट्पञ्चचत्वारि तत्तद्विधुः प्रकीर्तिताः ॥

मनुः

*अहल्यायां चतुर्नाडीसंयोगः कालमृत्युदः ।
एष योगोऽन्यदेशेषु ह्यपमृत्युफलप्रदः ॥
पञ्चनाडीसमायोगः पाञ्चाले कालदण्डदः ।
इतरत्र समायोगो दुःखदारिद्र्यदोषकृत् ।
त्रिनाड्यां तु समायोगः सर्वत्रानिष्टकारकः ॥

(१) वसं. ३२।२२४ सज्जकश्च (संज्ञकं च) वर्गश्च
ततः (वर्गं सततं) ; विसौ. ३६.

(२) प्रपा. ३२० (=) त्वहल्यायां (तु बाङ्गके) प्रय-
त्नतः (विचक्षणैः) ; विसौ. ४० ; संग. १९८ पञ्चनाडिका
(पञ्च नाडिकाः) .

(३) विसौ. ४०. (४) ज्योति. १४६.

(५) प्रपा. ३२४. (६) विसौ. ४१.

सं. १०९

बादरायणः

*माहेन्द्रं गौडदेशे च मालवे रज्जुसंज्ञकम् ।
लाटे विदेहे नाडी स्याद्द्वयं काश्मीरमण्डले ॥
वेधः सौराष्ट्रविषये योगिकूटं तु दक्षिणे ।
योनिर्वै सिन्धुदेशे च ग्रहमैत्रं विदर्भके ।
पाञ्चाले गणकूटं स्यात्ताराकूटं तु मागधे ॥

ज्योतिष्प्रकाशे

*ग्रहं प्रष्टुनाड्यौ विनिन्द्य इति यद्वचः ।
तत्क्षत्रियादिविषयं गौतम्या याम्यतस्तथा ॥

कालविधाने

*ब्राह्मणानां दिनं श्रेष्ठं क्षत्रियाणां तथैव च ।
राशिकूटं तु वैश्यानां शूद्राणां योनिमेव च ॥

कालप्रकाशिका

*ब्राह्मणानां दिनं श्रेष्ठं क्षत्रियाणां गणं तथा ।
राशिमैत्रं तु वैश्यानां शूद्राणां योनिमेव च ॥
कन्यादीर्घं तु वैश्यानां शूद्राणां योनिमेव च ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

*नाडीमैत्रे वर्णगणौ राशिभे वश्ययोनिके ।
वर्णोच्चीक्ष्यं तु मुख्यत्वाच्छेषाणां दूरवर्गकौ ॥
विप्राणां दशकूटं स्यात्क्षत्रियाणां तथाऽष्टकम् ।
वैश्यानामपि षड्भेदं शूद्राणां च चतुष्टयम् ॥
वर्णो वश्यं नृदूरं च वल्लभत्वं च तारकाः ।
योनिर्मि (? मै) त्रं गणो राशिर्नोडिकेति
क्रमादश ॥

तत्र दूरद्वयं हित्वा कूटं भेदाष्टकं भवेत् ॥
तारादिषट्कं षड्भेदे परं योनिच-

(? योनिश्च -) तुष्टयम् ॥

(१) विसौ. ४१. (२) ज्योति. १४६.

(३) सस्म. ५५. (४) सस्म. ५५

(५) ज्योति. १४१, १४६.

(६) ज्योति. १४१.

एकराशिनक्षत्रविचारः

वसिष्ठः

‘एकराशौ पृथग्निधुष्ये चोत्तमं पाणिपीडनम् ।
एकधिष्ये पृथग्प्राशौ लवैक्येऽपि च मृत्युदम् ॥
‘एकगृहसंभवानां भवति विवाहः सुतार्थसंपत्त्यै ।
यद्युभयोरेकक्षं भवति यदा चांशको भिन्नः ॥
‘दम्पत्योर्जन्मभे चैक्ये राशौ च निधनं तयोः ।
एकस्य च तथोद्वाहे किञ्चिद्देऽपि वा न वा ॥

नारदः

‘एकराशौ पृथग्निधुष्ये दम्पत्योः पाणिपीडनम् ।
उत्तमं मध्यमं भिन्नराश्यैकक्षं जयोस्तयोः ।
एकक्षं त्वेकराशौ च विवाहः प्राणहानिदः ॥

भृगुः

‘रोहिण्याद्रा मघेन्द्राग्नितिष्यश्रवणपौष्णभम् ।
उत्तरा प्रोष्ठपाञ्चैव नक्षत्रैक्येऽपि शोभनाः ॥

गर्गः

‘एकराशौ द्विनक्षत्रे पुंस्तारा प्रथमा भवेत् ।
अतीव शोभना प्रोक्ता स्त्रीतारा चेद्विनश्यति ॥
‘भवनद्वययुक्तक्षे पूर्व पुंसां शुभावहम् ।
पश्चाद्भागं तथा स्त्रीणां व्यत्ययस्तु विनाशकृत् ॥

(१) वसं. ३२।१९४ एकराशौ (एकराशि) चोत्तमं
(ऽप्युत्तमं) लवैक्ये (सर्वैक्ये); विसौ. ४०.

(२) विसौ. ४०.

(३) वसं. ३२।१६ वा न वा (वानच); विसौ.
१२ चैक्ये (चैव) निधनं (निधने) एकस्य च (एकस्यापि)
नारदः.

(४) ज्योति. २७।१२४-१२५ पृ. ५९.

(५) प्रपा. ३१९ मि (श्री); विपा. ७४४ प्रपावत्;
ज्योति. १४४; संग. १९८ उत्तरार्धे (अहिर्बुध्न्यस्तथाऽष्टौ
च शुभं भवति नान्यथा ।).

(६) प्रपा. ३१९ (=); विपा. ७४४ पुंस्तारा
(प्रास्ता); ज्योति. १४३ (=).

(७) प्रपा. ३१९ (); विपा. ७४४ उत्तरार्धे (पश्चाद्भाग-
गतं भवनान्यथा वेदितव्यं कृत् ।); ज्योति. १४३ (=).

‘नक्षत्रमेकं यदि भिन्नराशि-

स्तदा विवाहे च तयोर्विनाशः ।

पुंनामपूर्वं शुभदं विवाहे

पुत्रादिसंपत्तिविवृद्धिकारि ॥

‘एकराशौ द्विनक्षत्रे कृत्तिकायाम्यतारके ।
धनिष्ठा शततारा च पुण्याश्लेषे च वर्जयेत् ॥

वराहः

‘भमेलं चिन्तयेत्प्रीत्यै दम्पत्योस्तत्र निर्णयः ।
तयोर्भरादयोरेकत्वे स्वातैक्यात्सा गरीयसी ॥

भुजबलभीमः

‘राशियुग्मे चैकराशौ भयोरैक्ये युगे तथा ।
पुंमंशः पुरतः श्रेयान् प्रतीपस्तु न मे मतः ॥

कालनिर्णये

‘विशाखिकार्द्राश्रवणप्रवेश-
तिष्यान्यतत्पूर्वमघाः प्रशस्ताः ।

स्त्रीपुंसतारैक्यपरिग्रहे तु
शेषा विवर्ज्या इति संगिरन्ते ॥

‘अजैकपाग्नित्रयमुद्दिदैव-
प्रभञ्जनान्त्यार्कभुजङ्गभानि ।
मुकुन्दजीवान्तकशक्रभानि
शुभानि योपिन्नरजन्मभैक्ये ॥

(१) विपा. ७४४.

(२) प्रपा. ३१९; विपा. ७४४ याम्यतारके (यस्य
तारका) श्लेषे च (श्लेषे च); ज्योति. १४३-१४४ धनिष्ठा
शततारा (धनिष्ठाशततारे); संग. १९८ याम्यतारके (यस्य
तारका).

(३) ज्योति. १४४.

(४) ज्योति. १४४.

(५) प्रपा. ३१९; ज्योति. १४४.

(६) प्रपा. ३१९ अन्ये तु इत्युक्तम्; ज्योति. १४४
शक्रभानि (भानि नृनं).

एवं च सति भरणी रोहिणी आर्द्रा पुष्यः आश्लेषा
मघा हस्तः स्वाती विशाखा अनुराधा ज्येष्ठा श्रवणः
धनिष्ठा पूर्वाभाद्रा उत्तराभाद्रा रेवती एतेषु षोडश-
नक्षत्रेषु स्त्रीपुंसयोर्नक्षत्रैक्येऽपि शुभं भवतीत्यर्थः ।

प्रपा. ३१९.

संग्रहे

‘दम्पत्योरेकनक्षत्रे भिन्नपादे शुभावहम् ।
दम्पत्योरेकपादे तु वर्णान्ते मरणं ध्रुवम् ॥

विवाहवृन्दावनम्

‘नक्षत्रमेकं यदि भिन्नराश्यो-
रभिन्नराश्योर्यदि भिन्नशुभम् ।
प्रीतिस्तदानीं निविडा नृनार्यो-
श्चेत्कृत्तिकारोहिणिवन्न नाडी ॥

अथैकराशौ एकनक्षत्रे च विशेषं कथयति-नक्षत्रमिति ।
यदि नृनार्योः वरकन्ययोः भिन्नराश्योः एकं नक्षत्रं, तथा
यदि अभिन्नराश्योः एकराश्योः भिन्नं नक्षत्रं तदा
निविडा प्रीतिः अतिशयं प्रेम भवति । एकराशौ चेत्
कृत्तिकारोहिणिवत् भिन्नशुभं तदा नाडी न स्यात्,
नाडीदोषो न भवतीत्यर्थः । यथाऽऽह भृगुः- ‘दम्पत्यो-
रेकराशिश्चेत् पृथगृक्षं यदा भवेत् । वसिष्ठोक्तो विवाहः
स्याद्गणं नाडी न चिन्तयेत् ॥ ’ लक्ष्मी.

‘पराशरः प्राह नवांशभेदा-
देकक्षराश्वोरपि सौमनस्यम् ।

एकांशकत्वेऽपि वसिष्ठशिष्यो
नैकत्र पिण्डे किल नाडिवेधः ॥

अथ मतान्तरं कथयति- पराशर इति । एकक्षराश्यो-
रपि नवांशभेदात् चरणभेदात् सौमनस्यं प्रीतिं पराशरः
प्राह । वसिष्ठशिष्यस्तु एकांशकत्वेऽपि सौमनस्यं प्राह,
यतः एकत्र पिण्डे एकस्मिन्नक्षत्रविश्वे नाडिवेधो न
भवति । लक्ष्मी.

(१) प्रपा. ३१९; विपा. ७४५; ज्योति. १४४
कालनिर्णये.

(२) विवृ. ३।३; विसौ. ४०; ज्योति. १४४.

(३) विवृ. ३।४; विसौ. ४० पृ.; ज्योति. १४४ (=).

‘नाग्निर्दहत्यात्मतनुं तथा हि
द्रष्टा स्वदृष्टेन हि दर्शनीयः ।

एकांशकत्वेऽपि समप्रभावा-
न्न भर्तृभार्याव्यवहारसिद्धिः ॥

चरणैकत्वे दोषाभावे दृष्टान्तमाह- नेति । यथा हि
अग्निः आत्मतनुं स्वशरीरं तेजोरूपं न दहति, यथा च
द्रष्टा स्वदृष्टेः दर्शनीयः दर्शनयोग्यः न भवति, तथा हि
एकत्र पिण्डे नाडिवेधोऽपि न भवितुमर्हतीति वसिष्ठ-
शिष्यः प्राह । तत्र दोषं कथयति- एवं एकांशकत्वे
चरणैकत्वे समप्रभावात् तुल्याकारवलात् भर्तृभार्याव्यव-
हारसिद्धिरपि न स्यात् । यत उक्तं जातकेषु- ‘लग्ननवां-
शपतुल्यतनुः स्यात् ’ इत्यादि । अतश्चरणैकत्वे सौमनस्यं
न भवितुमर्हतीत्याचार्यस्याभिप्रायः । लक्ष्मी.

विधिरत्ने

‘रोहिण्याद्रा मघेन्द्राग्नितिष्यश्रवणपौष्णभम् ।
आहिर्बुध्न्यं तथाऽष्टौ च शुभं भवति नान्यथा ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

‘एकक्षं भिन्नराशौ च नृराशिः प्रथमो यदि ।
एकाधिपत्ये मैत्रे च विवाहो मध्यमो भवेत् ॥
एकक्षं चैकराशौ च विवाहस्त्वशुभप्रदः ।
संकोचे तु सदा कार्यो भिन्नपादो यदा तयोः ॥

‘एकराशौ पृथग्निधुष्ये
पृथग्प्राशौ तथैकभे ।

एकांशेऽपि कृतोद्वाहः
श्रेष्ठो मध्योऽधमः क्रमात् ॥

एकराशौ शुभोद्वाहः एकभांशे मृत्तिप्रदः ।
यदि स्याद्भिन्ननक्षत्रं शुभदः शौनकोऽब्रवीत् ॥

(१) विवृ. ३।५; विसौ. ४० उक्त.; ज्योति.
१४४ (=).

(२) ज्योति. १४४; संग. १९८ आहिर्बुध्न्यं (अहि-
र्बुध्न्यः) भृगुः.

(३) विसौ. ३९.

(४) ज्योति. १४३.

वैधायनगृह्यसूत्रम्
उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे युग्मान्
ब्राह्मणान् वरान् प्रहिणोति ॥

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

इन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते ते वराः प्रतिनन्दिताः ॥

(१) नक्षत्रप्रशंसार्था गाथा विवाहप्रकरणे वरप्रसङ्गा-
यमुदाहृता । यदि वराः कन्याया वरयितारः कन्यावरणार्थं
इन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते ते वराः तैर्दुहितृमद्भिः प्रति-
नन्दिताः सिद्धार्था भवन्ति । तस्मात् वरप्रसङ्गे प्रशस्त-
मिन्वका नाम नक्षत्रम् । ' इन्वकाशब्दो मृगशिरसि '
इति स्वयमेव व्याख्यास्यति, तस्मात् ज्ञायते- स्मृत्यन्तर-
प्रसिद्धा लोकिक्येवेयं गाथा, न सूत्रकारस्य कृतिरिति ।
अनाकुलः ।

(२) इन्वकाभिः मृगशिरसि । ' नक्षत्रे च लुपि '
(पा. २।३।४५) इति सम्यगर्थे तृतीया । ये वराः
वरयितारः मृगशिरसि प्रसृज्यन्ते कन्यावरणार्थं प्रेष्यन्ते,
ते दुहितृमद्भिः प्रतिनन्दिताः प्रकर्षेण पूजिताः, सिद्धार्था
भवन्तीत्यर्थः । ताद.

भारद्वाजगृह्यसूत्रम्

विज्ञायते तु खल्वेकेषामिन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते
ते वराः प्रतिनन्दिताः ॥

काठकगृह्यसूत्रम्

कृत्तिकास्वातिपूर्वैरिति वरयेत् ॥

(१) कृत्तिकाश्च स्वातिश्च पूर्वाणि, तैर्वरयेत् कंचि-
त्प्रयत्नीत, न तु स्वयं दृणुयादित्यौचित्यं णिचा दर्शयति ।
देव.

अथैव वाग्दानमन्तर्भूतम् ।

(१) वागृ. १।२।१८.

(२) आपगृ. २।१६.

(३) भागृ. १।१२.

(४) कागृ. १।१२.

(२) भार्यो लब्धां सतीमुदगयने कृत्तिकास्वाति-
पूर्वैर्नक्षत्रैर्वरयेत् । कृत्तिकाश्च स्वातिपूर्वाणि च तानि
कृत्तिकास्वातिपूर्वाणि । तैर्वरयेत् आत्मनो भार्यात्वेनाङ्गी-
कुर्यात् मयैषा भरणीया विभवानुसारेणेति ।
आदित्य.

वाराहगृह्यसूत्रम्

कृत्तिकास्वातिपूर्वैरिति वरयेत् ॥

नारदः

पञ्चाङ्गशुद्धिदिवसे चन्द्रताराबलान्विते ।
विवाहभस्योदये वा कन्यावरणमाचरेत् ॥

कश्यपः

पञ्चाङ्गशुद्धिदिवसे चन्द्रताराबलान्विते ।
विवाहोक्तेषु ऋक्षेषु कुजवर्जितवासरे ॥
मासाद्यदिवसं रिक्तामष्टमीं नवमीं तथा ।
त्यक्त्वाऽन्यदिवसे गन्धस्तक्तण्डुलफलादिभिः ॥
सह वृद्धद्विजगणो वरयेत्कन्यकां सतीम् ॥

स्मृत्यन्तरम्

कुर्याद्वैवाहिके मासि वाग्दानं द्विजसत्तमः ।
धिष्ण्ये वैवाहिके चैव मण्डपादि समाचरेत् ॥
धिष्ण्यं नक्षत्रम् । संर. ५३०

वराहः

पूर्वात्रयश्रवणमैत्रभवैश्वदेव-
हौताशवासवसमीरणदैवतेषु ।
द्राक्षाफलेक्षुकुसुमाक्षतपूर्णपाणि-
रश्रान्तशान्तहृदयो वरयेत्कुमारीम् ॥

(१) वागृ. १०.

(२) ज्योति. २७।१ माचरेत् (मिष्यते); प्रपा. ३४५
भस्यो (भेडस्यो); संप्र. ८१०; विपा. ७६१ शुद्धि
(शुद्ध); ज्योति. १४९ (=) माचरेत् (मान्यैः ?).

(३) संर. ५२९.

(४) संर. ५३०.

(५) विसौ. ५.

महेश्वरः

श्रवः श्रविष्ठा श्वसनानुराधा-
सविश्वपूर्वात्रयवह्निभेषु ।
निमित्तशुद्धां फलपुष्पपूर्णः
शुभे मुहूर्ते वरयेत्कुमारीम् ॥
अशुभैस्त्रिपङ्कायसंस्थितैः
शुभस्वेतैः सुतथर्मकेन्द्रगैः ।
यदि वोपचये गुरौ सिते
हरिजस्ये वरयेत्कुमारिकाम् ॥

कन्यावरणनक्षत्राणि लग्नशुद्धिं चाह महेश्वरः— श्रवः
श्रविष्ठेति । विसौ. ५.

व्यवहारचण्डेश्वरः

पूर्वात्रितयमाग्नेयमुत्तरात्रितयं तथा ।
रोहिणी तत्र वरणे भगणः शस्यते सदा ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

विश्वस्वातीवैष्णवपूर्वा-
त्रयमंत्रैर्वस्त्राग्नेयैर्वा करपीडोचितऋक्षैः ।
वस्त्रालङ्कारादिस्मृतैः
फलपुष्पैः संतोष्यादौ स्यादनु

कन्यावरणं हि ॥

कन्यावरणमुहूर्ते मत्तमयूरलन्दसा आह— विश्वेति ।
उत्तराषाढास्वातीश्रवणपूर्वात्रयानुराधाधनिष्ठाकृत्तिकानक्षत्रैः
अथवा विवाहनक्षत्रैरुपलक्षिते काले वस्त्रालङ्कारादिभिः
आदिशब्देन खाद्यमधुरवस्तुभिः समेतैः फलपुष्पैरादौ
कन्यां संतोष्य अनु वस्त्रात् कन्यावरणं हि निश्चयेन
स्यात् । पीटी.

वरवृत्तिं वस्त्रयज्ञोपवीतादिना
ध्रुवयुतैर्वह्निपूर्वात्रयैराचरेत् ॥

ज्योतिषप्रकाशे

विवाहभे स्योदये वा कन्यावरणमाचरेत् ॥

(१) विसौ. ५. (२) विसौ. ६.

(३) मुचि. ६।१०.

(४) मुचि. ६।११; संर. २२०.

(५) सिन्धु. ११२८.

चूडारत्ने

वाग्दानं फलदानं च मासे वैवाहिके तथा ।
मधोः पौषस्य चोर्जस्य कर्तव्यं बहुले दले ॥

विश्वक्षेत्रपूर्वात्रयकर्णयुग्म-
स्वात्यग्निमैत्रेश्च विवाहभेषां ।
प्रत्यङ्मुखः सन् वरयेत्कुमारीं
फलादिभिः प्राग्बदनां सुवेष्टाम् ॥

विश्वक्षेत्र उत्तराषाढाः । पूर्वात्रयं पूर्वफल्गुनीपूर्वा-
षाढापूर्वफाल्गुपदाः । कर्णयुग्मं श्रवणं धनिष्ठाश्च । अग्निः
कृत्तिकाः । मैत्रमनुराधाः । संर. ५३०

धीधर्मकेन्द्रगैः सौम्यैः पापैः शत्रुत्रिलाभगैः ।
कन्याया वरणं कार्यं जीवे चोपचयस्थिते ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

पुण्याहे च विवाहक्षेत्रं चित्रावस्त्रविष्णुभे ।
लब्ध्वा चन्द्रबलं कुर्यान्निश्चयं सत्यया गिरा ॥
वाग्दाने वरणे मौढ्यं न त्यजेद्गुरुशुक्रयोः ॥
सुमुहूर्तो यदा न स्याल्लप्तात्पूर्वं तदा निशि ।
तैलं कृत्वा ततः कार्यं वरणं लग्नवासरे ॥

शौनकाकारिका

एवं निमित्तशुद्धां वरयेत्कन्यां यवीयसीं पुरुषः ।
दैवज्ञमुखात्प्राज्ञः सिद्धिं त्वधिगम्य नियमेन ॥

(१) संग. २१७.

(२) ज्योति. १४९ प्राग्बदनां (प्राग्बदनी) ; संग.
२१९ सुवेष्टाम् (सुवेष्टाम्) चूडारत्ने ; संर. ५३०
युग्मस्वात्यग्नि (युग्माभिन्यग्नि) खः सन् व (खस्तां व)
ज्योतिर्निबन्धे.

(३) ज्योति. १४९ ; संग. २१९ चूडारत्ने.

(४) ज्योति. १४८ ; संग. २१८.

(५) ज्योति. १४८.

(६) ज्योति. १५८.

(७) विसौ. ५.

'कन्याप्रदानमेके विवाहतुल्यं वदन्ति कालज्ञाः ।
लभे विना वसिष्ठः प्राह मुनिर्नारदश्चैवम् ॥

अत्र वरणं प्रार्थना, 'बृह् संभक्तौ' इति धात्वर्थानु-
सरणात् । प्रदानं दानस्य प्रारम्भः, वाग्दानमिति यावत् ।
अत्रोभयत्र लग्नशुद्धेरावश्यकत्वाभावः, विवाहे त्वावश्य-
कता । विसौ. ५

(१) विसौ. ५; ज्योति. १४९ मेके (मपरे) (=).

रेणुकारिका

'द्राक्षेक्षुपुष्पाक्षतपूर्णपाणिः
निमित्तशुद्धां वरयेत्कुमारीम् ।
पूर्वात्रयस्वातिहुताशमैत्र-
वस्वृक्षगोविन्दसवैश्वभेषु ॥
लाभारित्रिगतैः पापैः
सौम्यैः केन्द्रत्रिकोणैः ।
गुरौ चोपचये लग्ने
भृगौ वा सौम्यवासरे ॥

(१) रेका. ५८, ५९ घृ. ५२.

विवाहमुहूर्तः

कालमानविचारः

वसिष्ठः

'ब्राह्मं च दिव्यं मनुष्यमानं
सौरं च चान्द्रं गुरुसावनर्क्षम् ।
एषां नवानां च पृथक्पृथग्यत्
प्रयोजनं तत्कमशः प्रवक्ष्ये ॥

मानं विधातुः खलु नित्यमायुः-
प्रमाणविज्ञानविधौ च कार्यम् ।
गीर्वाणमन्योरपि मानमेवं
पैत्र्ये च माने शशिनः प्रवृत्तम् ॥
षष्ठ्यब्दजन्मप्रभवादिकानां
फलं च सर्वं गुरुमानतः स्यात् ।
मासे यदा तत्तपसीन्द्रवन्द्ये
त्वाद्ये लवे वासवतारकायाः ॥
सौरं च संक्रान्तिवशादिनस्य
नाक्षत्रमिन्दोर्भगणभ्रमाच्च ।
त्रिंशद्दिनं सावनमानमाद्य-
दिनादमान्तं खलु चान्द्रमानम् ॥
'दिनप्रमाणं त्वयनं च सर्वं
संक्रान्तिकालस्य विनिर्णयं च ।
कृतादिमानं निखिलप्रहाणां
यत्कर्म सौरेण विगृह्यतेऽत्र ॥
जीमूतगर्भं निखिलं सुसम्यक्
ऋक्षेण मानेन निरीक्षितव्यम् ।
नृगर्भवृद्धिः प्रबलतुङ्गालं
यत्सूतकाद्यं खलु सावनेन ॥

(१) वसं. ११११-४.

(२) वसं. ११५, ६; विसौ. ११ (दिनप्रमाणत्वय-
नादिपूर्वं यत्कर्म सौरेण विगृह्यते तत् ।) एतावदेव.

'उद्घोयर्द्धाहपनयप्रतिष्ठा-

तिथिव्रतक्षौरमहोत्सवाद्यम् ।
पर्वक्रिया वास्तुगृहप्रवेशः सर्वं
च चान्द्रेण विगृह्यते तत् ॥

नारदः

'ब्राह्मं दैवं मानुषं च पित्र्यं सौरं च सप्तमम् ।
चान्द्रमाक्षं गुरोर्मानमिति मानानि वै नव ॥
एषां तु नवमानानां व्यवहारोऽत्र पञ्चभिः ।
तेषां पृथक्पृथक्कार्यं वक्ष्यते व्यवहारतः ॥
प्रहाणां निखिलं कार्यं गृह्यते सौरमानतः ।
वृद्धेर्विधानं स्त्रीगर्भं सावनेनैव गृह्यते ॥
प्रवर्षणं मेघगर्भो नाक्षत्रेण प्रगृह्यते ।
यात्रोद्गाहव्रतक्षौरतिथिवर्षादिनिर्णयः ॥
पर्ववास्तूपवासादि कृत्यं चान्द्रेण गृह्यते ।
गृह्यते गुरुमानेन प्रभवाद्यब्दलक्षणम् ॥
भचक्रगतिराक्षं स्यात्सावनं त्रिंशत्ता दिनैः ।
सौरं संक्रमणं प्रोक्तं चान्द्रं प्रतिपदादिकम् ॥
तत्तन्मासैर्द्वादशभिस्तत्तद्बद्धो भवेत्ततः ।
गुरुचारेण संभूताः षष्ठ्यब्दाः प्रभवादयः ॥

बृहस्पतिः

'सावनं सूतकायेषु शुद्धमार्गे दशाफले ।
श्रौतकार्येषु सौरं हि चान्द्रं सकलकर्मसु ॥

(१) वसं. १११७; विसौ. ९ सर्वं च (सर्वं हि);
संग. २२८ ह्यने तत् (ह्यमितत्) शेषं विसौवत्.

(२) ज्योति. ३११-७ पृ. १३; विसौ. ९ वर्षादि-
निर्णयः (वर्षादिनिर्णयम्) कृत्यं (कृच्छ्रं) 'यात्रोद्गाहव्रतक्षौर'
इत्यादिः एक एव श्लोकः ।

(३) विसौ. ९.

आश्वलायनः

'चौलोपनयगोदानसमावर्तविवाहकाः ।
व्यवहाराश्च सौरेण कार्या यात्रादयोऽपि च ॥

कश्यपः

'उपवासव्रतोद्वाहयात्राशौरोपनायनम् ।
तिथिवर्षादि निखिलं चान्द्रमानेन गृह्यते ॥

ऋष्यशृङ्गः

'विवाहव्रतयज्ञेषु सौरमानं प्रशस्यते ।
पार्वणेऽन्वष्टकाश्राद्धे चान्द्रमिष्टं तथाऽऽब्दिके ॥

गर्गः

'विवाहोत्सवयज्ञेषु सौरमानं प्रशस्यते ॥
'विवाहादौ स्मृतः सौरो यज्ञादौ सावनः स्मृतः ।
आब्दिके पितृकार्ये च चान्द्रमासः प्रशस्यते ॥

स्मृत्यन्तरम्

'एकोद्दिष्टविवाहादौ यज्ञादौ सावनः स्मृतः ।
आब्दिके पितृकार्ये च चान्द्रमासः प्रशस्यते ॥

(१) आश्वस्मृ. (अध्यायः) ११ पृ. ८०.

(२) संम. ६५; कृष्. १०७६; संर. ४५९ निखिलं
(लिखितं).

(३) चका. १९; विसौ. ९ पृ.; संग. २२८ मानं
(मासः) पू.

(४) चका. १९; सौर (सौर) ; विसौ. ९.

(५) स्मृच. (आ.) ३७२; चका. १९ विवाहादौ
स्मृतः सौरो (सौरमासो विवाहादौ) चान्द्र (चान्द्रो) ज्योति-
र्गौर्यः; चक्रा. २८२ चान्द्रमासः प्रशस्यते (मासश्चान्द्रमासः
स्मृतः) व्यासः; विसौ. ९ पृ.; बृहद्गर्गः; उत. १४२
(आर्चिकं पितृकृत्ये च मासश्चान्द्रमासः स्मृतः । विवाहादौ स्मृतः
सौरो यज्ञादौ सावनो मनः ॥) पितृमासः; संत. ९०८ स्मृतः
(मानः) पू.; पितृमासः; मुक्ता. ७०२; संम. ६५ विवाहादौ
स्मृतः सौरो (सौरमासो विवाहादौ) पू.; सिन्धु. १०७९
(=) (सौरमासो विवाहादौ) एतावदेव; संग. २२८
यज्ञादौ (यज्ञादौ) पू.; बृहद्गर्गः; कृष्. १०७६ (=) सिन्धु-
वत्; संर. ४५९ संमत्तं पू.
(६) चका. १९.

ब्रह्मपुराणम्

'तिथिकृत्ये च कृष्णादि व्रते शुद्धादिमेव च ।
विवाहादौ च सौरादि मासं कृत्ये विनिर्दिशेत् ॥

कल्पद्रुमे

'त्रिंशद्दिनं सावन आर्क्ष इन्दो-
र्भोगतः संकमतस्तु सौरः ।
दर्शावधिश्चैन्दव एष मासः

कृष्णादिको विन्ध्यत उत्तरस्थाम् ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'तपतीकृष्णयोर्मध्ये चान्द्रो मासः प्रशस्यते ।
अन्येषु सर्वदेशेषु सौरो व्रतविवाहयोः ॥
'विन्ध्याद्रेर्दक्षिणे भागे चान्द्रो मासः प्रशस्यते ।
उदग्भागे तु तस्यैव सौरं मानं विधीयते ।
अन्येषु सर्वदेशेषु मिश्रं मानं प्रकल्पयेत् ॥
'तिथिनैकेन दिवसश्चान्द्रमानेन कीर्तितः ।
अहोरात्रेण चैकेन सावनो दिवसः स्मृतः ॥
रविराश्यांशभोगेन सौरो दिवस उच्यते ।
चन्द्रनक्षत्रयोगेन नाक्षत्रो दिवसः स्मृतः ॥
चतुर्विधैश्च दिवसैर्मासोऽपि स्याच्चतुर्विधः ।
सौरः संक्रान्त्यवच्छिन्नः सावनश्चिह्नशता दिनैः ॥
चान्द्रो राकान्तदर्शान्तौ नाक्षत्रो भान्त उच्यते ।
रवेर्द्वादशराशीनां भोगः सौराब्द उच्यते ॥
शतानि त्रीणि पष्ठयन्तदिवसानां तु सावनः ।
त्रिंशत्तिथ्यात्मकैश्चान्द्रो मासैर्द्वादशभिर्भवेत् ॥
सप्तविंशतिर्भैर्भाब्दो मासैर्द्वादशभिर्भवेत् ।
बृहस्पतेरेकराशिभोगोऽब्दश्च बृहस्पतेः ॥
वेदव्रतवृषोत्सर्गमेखलोद्वाहमङ्गलम् ।
सौरमानेन कर्तव्यमभिपेकं नवाब्दिकम् ॥

(१) उत. १४२. (२) संग. २२८.

(३) विसौ. १०; संग. २२८ चान्द्रो मासः (मास-
श्चान्द्रः).

(४) विसौ. १०; संग. २२९ तस्यैव सौरं मानं
(विन्ध्यस्य सौरमानं) तृतीयार्थं नास्ति.

(५) निम्र. ७३ ज्योतिःशस्त्रे इत्युक्तम्.

वर्षविचारः

वसिष्ठः

'कश्चिद्गृहाश्रमसमो न परोऽस्ति धर्मः
सोऽपि स्थितः सुगुणवृत्तयुताङ्गनासु ।
उद्वाहलघ्नवशतो गुणवृत्तलब्ध-
स्तासां तथाविधसुलभमतः प्रवचिम ॥
'अब्देषु युग्मेष्वपि कन्यकानां
स्वजन्मवर्षाच्छुभदो विवाहः ।
अयुग्मवर्षेषु शुभो नाराणां
विपर्यये दुःखगदप्रदः सः ॥

हारीतः

'अतिचारगते जीवे वृषेऽलौ मीनकुम्भयोः ।
यज्ञोद्वाहादिकं कुर्यात्तत्र कालो न लुप्यते ॥

नारदः

'युग्मेऽब्दे जन्मतः स्त्रीणां प्रीतिदं पाणिपीडनम् ।
एतत्सुसामयुग्मेऽब्दे व्यत्यये नाशनं तयोः ॥
पुंसां युग्मेऽब्दे स्त्रीणामयुग्मेऽब्दे इत्येवंरूपे व्यत्यये
तयोर्वधूवरयोः पाणिपीडनं नाशकृद्भवतीत्यर्थः ।
संर. ४५६

बृहस्पतिः

'मेघे वृषे झपे कुम्भे यद्यतीचारगे गुरौ ।
न तत्र कालदोषः स्यादित्याह भगवान् यमः ॥

(१) वसं. ३२।१.

(२) वस. ३२।२; विसौ. ६ दुःखगदप्रदः सः (दुष्टखग-
प्रहासः).

(३) संर. ४७०.

(४) ज्योना. २७।१ पृ. ५०-५१; प्रपा. ३१४ एतत्
(तच्च); विसौ. ६ नाशनं (नाशदं); विपा. ७२८ एतत्
(तत्तु); संक्रौ. १९७ नाशनं (नाशकृत्); ज्योनि. १४९;
संव. १४४ संक्रौवत्; पुम. ४४६; संर. ४५६ संक्रौवत्.

(५) संग. २१५ (=) मेघे वृषे (वृषे मेघे) चारगे गुरौ
(चारगो गुरः) उत्तरार्धे (न तत्र कालदोषः स्यादित्याह
गालवो मुनिः ।); पुम. ४४९ संगवत्, क्रमेण वसिष्ठः,

सं. १०९

व्यासः

'प्रहशुद्धिश्चान्द्रशुद्धिर्दशवर्षावधिः स्मृता ।
दशवर्षव्यतिक्रान्ता कन्या शुद्धिविजिता ।
तस्यास्तारेन्दुलम्बाभ्यां शुद्धौ पाणिग्रहो मतः ॥

दक्षः

'युग्मेऽब्दे संप्रदा विद्याधर्मकामायुषां सदा ।
भर्तुरिष्टा (? द्विष्टा) भवत्योजे वर्षे कन्या
त्वसंशयम् ॥

पराशरः

'युग्मेऽब्दे सम्पदः सौख्यं विद्या धर्मायुषी सदा ।
भर्तुर्दुष्टा भवत्योजे निपेकान्नात्र संशयः ॥

शौनकः

'युग्मेऽब्दे सुखसंपन्न
तस्या नाशो विधीयते विपमे ।
स्त्रीणां वरस्य विपमे
सुखसंपद्धर्मकामौ च ॥

च्यवनः

'यदि भवेदतिचारगतो गुरु-
र्न पुनरेति निजप्रथमस्थितिम् ।
भवति लुप्तसमा झपकुम्भयो-
र्वृषभवृश्चिकयोर्विदि न स्थितः ॥
'मासान् दशैकादश वा प्रभुज्य
राशेर्यदा राशिमुपैति जीवः ।
भुङ्क्ते न पूर्वं च पुनस्तथापि
न लुप्तसंवत्सरमाहुरार्याः ॥

पौषपुष्यारादीकार्या बृहस्पतेर्यं श्लोकः । तत्रत्य एव पाठोऽत्र
स्वीकृतः ।

(१) विसौ. ६ कन्या शुद्धिविजिता (या कन्या शुद्धि-
वजिता) प्रथमार्थं नास्ति, वात्स्यः ; संग. २०२-२०३.

(२) चका. ७८६. (३) विसौ. ६.

(४) विसौ. ६. (५) संर. ४६९.

(६) सग. २१५ स्तथापि (स्तथा हि); संर. ४६९.

माण्डन्यः

'व्रतवन्धे विवाहे च
वत्सरपरिगणनमाहुराचार्याः ।
आधानपूर्वमेके
प्रसूतिपूर्वं सदाऽन्ये तु ॥

स्मृत्यन्तरम्

'जन्मतो गर्भाधानाद्वा पञ्चमाब्दात्परं शुभम् ।
कुमारीवरणं दानं मेखलावन्धनं तथा ॥
पञ्चमाब्दात्परमिति । पञ्चमाब्दात्परं यद्यु- (यु-) गमे
वर्षं तत्र कुमारीवरणादि शुभं भवतीत्यर्थः । तेन
'युग्मेऽन्दे जन्मतः ' इत्यनेन न विरोधः ।

सरं. ४५६

वराहः

'वात्स्यो वर्षमनोजमिच्छति तथा
रैभ्योऽयनं चोत्तरं
श्रीवासोऽन्यस्य तु विहाय मुनयो
माण्डन्यशिष्या जगुः ।
चैत्रं प्रोज्झ्य पराशरः कथयते
पौषं च दौर्भाग्यदं
आषाढादि चतुष्टयं तु शुभदं
कैश्चित्प्रदिष्टं बुधैः ॥

श्रीपतिनिबन्धे

'अयुग्मवर्षेऽपि च दुर्भगत्वं
युग्मेऽपि वैधन्यमिति ब्रुवन्ति ।
तस्माच्च गर्भान्वितयुग्मवर्षे
विवाहिता स्यात्सुभगा सती च ॥

(१) संत. १२७.

(२) गभा. ६६; सरं. ४५६ जन्मतो गर्भाधानाद्वा
(गर्भाधानाज्जन्मतो वा) पराशरमाधर्वायै स्मृत्यन्तरे.(३) विसौ. ६ श्रीवासोऽन्यस्य तु (स्त्रीणां दोषकरं);
सिन्धु. १०७८ मनोज (मनुन) कथयते (परिणये)
आषाढादि (आषाढादि) तु शुभदं (न हितदं) ज्योतिषे;
कृष्ण. १०७७ मनोज (मनुन) कथयते (परिणये) तु
शुभदं (न हि तथा) ज्योतिषे.

(४) विसौ. ६.

लल्लुः

'अतिचारगतो जीवस्तं राशिं नैति चेतुनः ।
लुप्तः संवत्सरो ज्ञेयः सर्वकर्मबहिष्कृतः ॥
पूर्वराशिशेषमतिक्रम्य राश्यन्तरसंचारोऽतिचारः, तं
प्राप्तो गुरुः पुनः तं राशिं यदि नैति तदा लुप्तः संवत्सरः
सर्वधर्मबहिष्कृतो ज्ञेय इत्याशयः । संकौ. २००

'पूर्वराशिं यदा त्यक्त्वा अपूर्णे वत्सरे गुरुः ।
लुप्तः संवत्सरो ज्ञेयः परगेहगतो यदा ॥

'यदाऽतिचारं सुरराजमन्त्री
करोति गोवृश्चिकमीनसंस्थः ।

नायात्यसौ यद्यपि पूर्वराशिं
शुभाय पाणिग्रहणं वसिष्ठः ॥

'मेघे वृषे मीनकुम्भे यद्यतीचारगो गुरुः ।
न तत्र काले लोपः स्यादित्याह गालवो मुनिः ॥

भुजबलभीमः

'ग्रहशुद्धिमन्दशुद्धिं
शुद्धिं मासायनर्तुदिवसानाम् ।
अर्वाग्दशवर्षेभ्यो
मुनयः कथयन्ति कन्यकानाम् ॥
'एतत्परन्तु विज्ञेयमङ्गिरोवचनं यथा ।
कालात्यये च कन्यायाः कालदोषो न विद्यते ॥

(१) मपा. १६२ जीवस्तं (जीवः स्व) चेतुनः
(चेद्यदि) लुप्तः (लुप्त) ज्योतिःसारसामरे; गभा. ६७;
सिन्धु. १०७२; संकौ. २०० चेतुनः (चेद्यदि); संग.
२१५; पुम. ४४८ कर्मबहिष्कृतः (कर्मसु गहिंतः); सरं.
४६९ चेतुनः (चेद्यदि) सर्वकर्मबहिष्कृतः (गहिंतः सर्व-
कर्मसु) कृत्यचिन्तामणौ.

(२) संग. २१५.

(३) संकौ. २००; सरं. ४६९ पूर्वाधे (यदाऽतिचारं
हि गुरुः करोति कुम्भालिसंस्थो वृषमीनसंस्थः ।) मदनरत्ने
इत्युक्तम्.

(४) संकौ. २००.

(५) उत. १२४; संत. ८८२.

(६) संत. ८८२.

राजमार्तण्डः

'अयुग्मे दुर्भगा नारी युग्मे तु विधवा भवेत् ।
तस्माद्गर्भान्विते युग्मे विवाहे सा पतिव्रता ॥

'मासत्रयादूर्ध्वमयुग्मवर्षे
युग्मे तु मासत्रयमेव यावत् ।
विवाहशुद्धिं प्रवदन्ति सन्तो

वात्स्यादयः स्त्रीजनिमासतश्च ॥

'ग्रहसंवत्सरशुद्धौ विवाहं शुभदं जगुः ।
अन्यथा ग्रहशुद्धौ वा न वर्षं केवले शुभे ॥

ग्रहसंवत्सरशुद्धौ नार्तः कालमपेक्षते ।
स्वस्थे सर्वमिदं चिन्त्यमित्याह भगवान्भृगुः ॥

चतुर्भिः षडभिरष्टाभिर्दिग्भिर्द्वादशभिस्तथा ।
अव्दैरुद्वाहिता कन्या प्रतिष्ठां नैव गच्छति ॥

अत्र चतुराद्यब्दे निषेधो मासत्रयोत्तरकालपरः ।
अन्यथाऽष्टवर्षाया गौर्या दानेन ब्रह्मलोकावाप्तिः सुव-
धनसमृद्धिफलानि च स्मर्यमाणान्यनर्थकान्यापयेरन् ।
विसौ. ६

'राजग्रस्ते तथा युद्धे पितृणां प्राणसंशये ।
अतिप्रौढा च या कन्या नानुकूल्यं प्रतीक्षते ॥

अतिप्रौढा चेति । चकारादतिवालाऽपि, अस्याः पित्रोः
प्राणसंशयानुरोधेन विवाहत्वात् । कृष्ण. १०६५

(१) गभा. ६६; उत. १२४ युग्मे तु (युग्मे च);
विसौ. ६ उतवत्, चण्डेश्वरः; सिन्धु. १०६४; रत्न.
५३-५४.

(२) गभा. ६६ युग्मे तु (युग्मेऽपि) मासतश्च
(जन्ममासात्); उत. १२४ युग्मे तु (युग्मे च) उत्तरार्धे
(विवाहशुद्धिं प्रवदन्ति सर्वे व्यासादयो ज्योतिषि जन्म-
मासात्); विसौ. ६ श्रीपतिनिबन्धे; सिन्धु. १०६४
गभावत्; रत्न. ५४ मासतश्च (जन्ममासात्).

(३) विसौ. ६.

(४) उत. १२४; सिन्धु. १०६५ राजग्रस्ते (राहु-
ग्रस्ते) नानुकूल्यं प्रतीक्षते (चन्द्रलस्यवलेन तु), ' न तु कालं
प्रतीक्षते ' इति राजमार्तण्डपुस्तकपाठः ।

'अतिप्रौढा च या कन्या कुलधर्मविरोधिनी ।
अविशुद्धाऽपि सा देया लघ्नचन्द्रबलैर्विना ॥

विवाहपटले

'पञ्चमे सुतसुखाधिकभागा
भर्तृभोगरहिता खलु षष्ठे ।
सप्तमे पतिसुतान्विताऽष्टमे
रूपशीलसहिता मृगनेत्रा ॥

कल्पद्रुमे

'चेत्पष्टया वाऽप्यथ मध्यगत्या
राश्यन्तरं यत्र च चान्द्रवर्षे ।
गुरुर्न यायादधिचत्सरोऽधि-
मासेन तुल्यः स शुभेषु वर्ज्यः ॥

ज्योतिस्तन्त्रे

'ग्रहशुद्धिरुद्शुद्धिः कीर्तिता दशवत्सरम् ।
दृष्टेकादशवर्षाया लघ्नं गंसन्ति सूर्यः ॥
ग्रहशुद्धिर्यदा नास्ति ऋक्षशुद्धिस्तथैव च ।
धर्मघ्नष्टा तु सा नारी शुद्धिस्तस्या न भाव्यते ॥

कृत्यचिन्तामणौ

'अतिचारगतो जीवः पूर्वभं नैव गच्छति ।
समचारेऽपि कर्माणि नैव तत्रैव संस्थिते ॥

स्मृतिसंग्रहे

'लुप्ताब्ददोषोऽत्रिमतेन मध्ये
सोमोद्भवायाः सुरनिम्नगायाः ॥

सोमोद्भवा नर्मदा । सुरनिम्नगा गङ्गा । सरं. ४६९

(१) उत. १२४ अतिप्रौढा (अतिप्रौढा) लघ्नचन्द्रबलै-
र्विना (चन्द्रलस्यवलेन तु); विसौ. ६ च या कन्या (तु या
नारी) लघ्नचन्द्रबलैर्विना (चन्द्रलस्यवलेन च) ज्योतिस्तन्त्रे.
' लघ्नचन्द्रबलैर्विना ' इति राजमार्तण्डपुस्तकस्थः पाठः ।

(२) संग. २००. (३) संग. २१६.

(४) विसौ. ६. (५) सरं. ४६९.

(६) सरं. ४६९.

अयन-ऋतु-मासविचारः

बौधायनगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे ... ॥

'सर्वे मासा विवाहस्य ॥

शुचितपस्तपस्यवर्जमित्येके ॥

शुचिः आषाढः, तपाः माघः, तपस्यः फाल्गुनः ।

अत्र स्मृत्युक्तानां मासानां सूत्रोक्तानां मासानां च परस्परविरोधात् देशाचारात् व्यवस्था । सूत्रे विहितानां आचारादीनां त्वामुरादिविषयत्वं द्रष्टव्यम् । देशाचारात् व्यवस्था । सं. ४५९-४६०

बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्

'अथ हैकेषां विज्ञायतेऽहः पञ्चसु कालेषु कुर्वीतेत्युदगयन इत्येवेदमुक्तं भवति ॥

संवत्सरो वै देवानामहोरात्रम् । तस्यैतदुदग-यनमहः दक्षिणायनं रात्रिः । तस्याहः पञ्चसु कालेषु कुर्वीतेति । तस्य प्रातःसंग्रहौ शिशिर-वसन्तौ मध्यंदिनं ग्रीष्मः अपराह्णसायह्णे वर्षा-शरदौ । प्रातः सङ्गवे सायमिति विवाहं न कुर्वन्ति । काममितराणि ॥

आश्वलायनगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्याणे नक्षत्रे चौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाः ॥

(१) बौग. १।१।१४.

(२) बौग. १।१।१८-१९; सिन्धु. १०७७-१०७८;

आन. १७९ (सर्वे मासा विवाहस्य०) (एके०); सस्म. ५५; सं. ४५९.

(३) बौगुप. १।२।१२-१३.

(४) आगु. १।४।१; अप. १।६।१ माण (माणे); ब्रह्म. ९.५ कल्याणि (पुण्ये); स्मृत्या. ४ (गोदान०) शेषं व्रतवत्; प्रपा. ३२७; संत. ८८२, ९२८ माण (माणे) चौलकर्मोप (नृत्तैव); उत. १२५ माण (माणे) चौल (चौट); विसौ. ८ पक्षे + (पुण्याहे) : १६ (उदगयन

(१) उदक् यदा गच्छत्यादित्यः तत् उदगयनं, तस्मिन् उदगयने । कुत एतत् ? लोकप्रसिद्धत्वात् ।

देभा.

(२) अनेन चौलकर्मोपनयनां काले विधीयते ।

* गानावृ.

'सार्वकालमेके विवाहम् ॥

(१) एके आचार्याः सर्वस्मिन् काले विवाह-मिच्छन्ति । किं पुनः कारणम् ? यदाऽतिवयसा (? वयाः) स्यात् काल उदीक्षमाणे दोष उपजायते । को दोषः ? 'ऋतुमत्यां हि तिष्ठन्त्यां दोषः पितरमृच्छति' इति । एवमन्ये च लौकिका दोषाः संपद्यन्ते निग्रहा-दयः । एवमेतैरन्यैश्च कारणैः कालानियमः स्यात् । × देभा.

* शेषं देभावत् ।

× गानावृ. देभावत् ।

आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे) एतावदेव ; सं. ३५३, ३५८ न आपूर्य (नापूर्य) ; चम. १४; सम. १९, ६४, ६५; विपा. ७५२; संकौ. ११९; १२० (आपूर्यमाणपक्षे) एतावदेव : १९७; बाल. १।१४ घृ. ४५; संव. १४३; पुम. ४३६, ४३७; बौधि. १।३।११; कृम. ९१८; ११३४ (चौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाः) एतावदेव ; सर. १६६, १७०, ४६०, ४६२ (कल्याणे नक्षत्रे) एतावदेव : ४७४, ८९७.

(१) आगु. १।४।२; ब्रह्म. ९.५ सार्व (सर्वे); स्मृसा. ४ (सार्वकालिकमेवैके विवाहम्); प्रपा. ३२७; संत. ८८२, ९२८ (विवाहः सार्वकालिक इत्येके); उत. १२५ (विवाहः सार्वकालिक इत्येके); विसौ ८; मुक्ता. १४८ (सार्वकालि-कमेके विवाहमिच्छन्ति); संम. ६५; विपा. ७१०, ७५२ (सार्वकालिकमेके विवाहम्); संकौ. १९७; प्रका. ३५९; आन. १७९ मुक्तावत्; संव. १४३; कृम. १०६३ विपावत् : ११३४; सं. ४६०.

(२) यत् ' सार्वकालमेके विवाहम् ' इति, तत् दक्षिणायनप्राप्त्यर्थमिति धर्मप्रकाशे पितामहचरणाः । आसुरादिविवाहविषयमिति केचित् ।

सं. ६५.

(३) पुनरुदाहे नोत्तरायणादिकालनियमः, ' सार्व-कालिकमेके विवाहम् ' इत्याश्रयाद्यनोक्तेः, ईदृशवचनस्य ईदृशस्थले एव चारितार्थात् ।

कृम. १०६३

कौपीतकिगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्यै पाणि गृहीयात् ॥

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

'उदगयनपूर्वपक्षाहः पुण्याहेपु कार्याणि ॥

(१) उदगयनादिविधानं दक्षिणायनादिप्रतिषेधा-र्थम् । समुच्चयश्चोदगयनादीनाम्, न विकल्पः । अनाकुला.

(२) उदगयनादयः प्रसिद्धाः । उदगयनेत्यादिर्यं समासो द्वन्द्वः । तेषु कार्याणि । गाह्याणीति शेषः । एषां समुच्चयः, न विकल्पः । एतच्च सामान्यविधानं तत्र तत्र विशेषविधानेनापोद्यते नियम्यते च । एव-मुदगयनादीनां विधाने सत्यपि कचिदनियमः प्रति-भासते, ' सर्वे ऋतवो विवाहस्य ' (आपगु. २।१२) इति वचनात् । यदा दक्षिणायनेऽपि विवाहः स्यात्तदा समावर्तनं तत्कालसमीपकाल एव, इतरथा उदगयन-समावृत्तस्य शरदि विवाहे सति बहुकालव्यवधाने ' अनाश्रमी न तिष्ठेत् दिनमेकमपि द्विजः ' इति निषेधा-तिक्रमप्रसङ्गात् ।

किंच, आश्वलायनगृह्ये ' उदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्याणे नक्षत्रे चौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाः ' (आगु. १।४।१) इत्यत्र चौलविकारत्वादेव गोदानस्य उदगयनप्राप्तौ पुनस्तत्र तद्विधिः तद्विकारान्तरे समावर्तने उदगयननियमनिवृत्त्यर्थ इति गम्यते । तथा बौधायनीये

(१) कौगु. १।५।५.

(२) आपगु. १।२.

समावर्तनस्य चौलविकारत्वादेव आपूर्यमाणपक्षप्राप्तौ पुनस्तत्र तद्विधिरुदगयनानियमार्थ इति गम्यते । तथा गृहनिर्माणप्रवेशयोः ज्योतिःशास्त्रे दक्षिणायनस्यापि विधानात् अविगीतशिष्टाचाराच्च उदगयनानियमः । तथा अपरपक्षेऽप्यापञ्चम्याः ज्योतिःशास्त्रादेव शिष्टाः कर्माणि आचरन्ति । तथैव ज्योतिःशास्त्रादन्नप्राशनगृह-निर्माणप्रवेशान् राजावप्याचरन्ति । तथैव यदा पुण्याहाः ज्योतिषोक्तदोषोपहतास्तदा अश्लीलेष्वपि तदुक्तगुण-युक्तेषु अविगानेन कर्माण्याचरन्ति । ज्योतिःशास्त्रमपि वेदाङ्गत्वादगृह्यमाणकारणत्वात् शिष्टपरिगृहीतत्वाच्च कल्प-सूत्रादिवदादरणीयमेव । निर्णये तु शिष्टाः प्रमाणं सर्वत्र । ताद.

'सर्वेऋतवो विवाहस्य शैशिरौ मासौ परि-हाप्योत्तमं च नैदायम् ॥

(१) एकाग्रिविधिषाण्डे विवाहमन्त्राणां पूर्वमा-ग्नानात् विवाहमेव पूर्वं व्याख्यास्यन् तस्योदगयनादि-नियमापवादेन कालमाह— सर्वे इति । अथ विवाह-विधिः प्रागुपनयनात् । शिशिरं परिहाप्येति वक्तव्ये शैशिरौ मासावित्युच्यते ' उत्तमं च नैदायं ' इत्यत्र मासप्रतिपत्त्यर्थम् । अन्यथा दिवसोऽपि प्रतीयेत । सर्वैर्तुविधानं उदगयनापवादः, पूर्वपक्षादेवस्तु परिभाषा-प्राप्ता विवाहेऽवस्थिता एव, यथा उपनयने वसन्तादि-विधानम्, इति केचित् । अन्ये तु पूर्वपक्षादेरप्यपवादं मन्यन्ते । तेषामपरपक्षे रात्रौ च न निषिध्यते विवाहः । अनाकुला.

(२) सर्वे षड् ऋतवः प्रत्येकं मासद्वयरूपा विवाहस्य कालाः । द्वादशापि मासाः सापरपक्षादिकाः कार्त्स्न्येन काला इत्यर्थः । ऋतव इत्यनेन लक्षणया मासा एव विधित्सिताः, नर्तव इति कुतोऽत्रगम्यते ? उच्यते, शैशिरौ मासाविति मासपर्युदासान् । अन्यथा विधिपर्यु-

(१) आपगु. २।१२; मुक्ता. १४८ सर्वेऋतवो (सर्वैर्तवो); सिन्धु. ९८८ (सर्वेऋतवो विवाहस्य) एताव-देव : १०७७; आन. १७९; प्रका. ३५९ (सर्वेऋतवो विवाहस्य) एतावदेव ; सं. ४५९.

दासयोरेकविषयत्वात् लघुत्वाच्च शिशिरं परिहाप्येति ब्रूयात् । प्रयोजनं तु विवाहस्य पूर्वपक्षादिनियमाभावः । यत्र पुनरुपनयनादौ एवंविधहेत्वभावात् ऋतोरेव विधित्वा, तत्र द्वावदानद्वारा पुरोडाशस्य यागसाधनत्ववत् सामान्यविध्यवरुद्धपूर्वपक्षादिद्वारेणापि ऋतोः कर्मसाधनत्वसिद्धेः पूर्वपक्षादिनियत एव । शिशिरस्यतोः यौ द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ, निदाघस्य ग्रीष्मस्य यश्चोत्तमः अन्त्य आषाढः, तानेतान्तीन् मासान् परिहाप्य वर्जयित्वा । अत्रोत्तममिति तमप्यत्ययात् यः सौरतोऽन्त्यो नैदाघः, यश्चाधिकमासतो द्वितीय आषाढः तावपि पर्युदस्तौ ।

ताद.

(३) 'अत्र माघफाल्गुनाषाढवर्जं नव मासा मुख्यः कालः' इति सुदर्शनभाष्ये इडविलायां ब्रह्मविद्यातीर्थे-
श्रोक्तम् । बौधायनसूत्रेऽपि 'सर्वे मासा विवाहस्य, शुचित-
पस्तपस्यवर्जमित्येके' । तेन 'पूर्वोत्तरो शिशिरसंबन्धिनौ मासौ पौषचैत्रौ विहाय' इति निर्णयामृतव्याख्यानं मौख्यकृतमित्युपेक्ष्यम् । निशि चेत् सर्वेषु द्वादशस्वपि मासेषु उद्वहेदिति कालादर्शः । ये तु ज्योतिषे माघादि-
विषयस्ते गृह्यसूत्राणां द्विजपरत्वेन प्राबल्यच्छ्रद्धादिपराः ।

सिन्धु. १०७७-१०७८

भारद्वाजगृह्यसूत्रम्

'उदगयन उपगृहीत । विज्ञायत उदगयनं देवानामिति । दैवं पुनरिदं कर्म । दक्षिणायन इत्यपरम् । विज्ञायते दक्षिणायनं पितृणामिति । पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म ॥

काठकगृह्यसूत्रम्

'उदगयने भार्या विन्देत ॥

उदगयने आदित्यस्य दक्षिणदिग्भागादुत्तरदिग्भागा-
भिमुख्यगमने सति । उत्तरायण इत्यर्थः । देभा.

(१) भाग्य. ११११-१२.

(२) काग्य. १४११.

पारस्करगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्याः पाणिं गृहीयात् ॥

उदगयने उत्तरायणे, आपूर्यमाणपक्षे शुक्लपक्षे, पुण्याहे शोभने विष्टयादिरहितकाले दैवानि कर्माणि कुर्यात् । एवं हि श्रूयते— 'यनोदङ्कावर्तते देवेषु तर्हि भवति' इति तस्मात्तत्र देवकर्मोचितम् । आपूर्यमाणः सोऽपि देवानामेव, तथा 'य एवापूर्यतेऽर्धमासः स देवानाम्' इति श्रुतेः । पुण्याहोऽपि । उदगयनादीनां समुच्चयः, तेन सर्वं देवकर्म उदगयने आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कार्यम् । इदं चानुक्तकालविषयं सूत्रम् । यत्र नियतः कालो यथा 'सायं जुहोति' 'प्रातर्जुहोति' 'पौर्णमास्यां पौर्णमास्या यजेत' 'अमावास्यायाममा-
वास्याया यजेत' इत्यादौ तत् तत्काले कार्यम् । न हि शुक्लपक्षे पुण्याहादौ अग्निहोत्रायनुष्ठानमिष्टं, अहरहरनु-
ष्ठातव्यत्वात् । अत उपनयनचूडाकरणादीनि उदग-
यनादौ कार्याणि । अन्यानि तु येषु न समुच्चयः संभवति तानि यथासंभवमेतेषु कर्तव्यानि, यथा सर्पबलिर्ना-
हिताग्न्याग्रयणमित्यादीनीति तन्वरत्ने । एवं पित्र्याणि दक्षिणायनेऽपराहे च । 'कुमार्याः पाणिं गृहीयात्' कुमार्या अक्षतयोग्याः पाणिं गृहीयात् वक्ष्यमाणेन विधिना विवाहं कुर्यात् । विंशतिप्रसूताभ्युदासार्थं कुमारी-
ग्रहणम् । स्मर्यते हि तस्याः पुनर्विवाहः ।

गभा.

खादिरगृह्यसूत्रम्

'उदगयन-पूर्वपक्ष-पुण्याहेषु प्रागावर्तनादह्नः कालोऽनादेशे ॥

यस्मिन् क्षणे मकरं गच्छति सूर्यः ततः प्रभृति षण्मासा उदगयनम् । यस्मिन् क्षणे सूर्याचन्द्रमसौ सह वसतः तत ऊर्ध्वं यस्मिन् क्षणे तयोरेव परमो विप्रकर्षः

(१) पाग्य. १४५५ ; संत. ८८२ (कुमार्याः पाणिं गृहीयात्) एतावदेव ; उत. १४५ संतवत् ; विपा. ७५२ : ४० (भागः २) (पुण्याहे) ; संदी. २६ (भागः २).

(२) खाग्य. १११२.

ततः प्राक् पूर्वपक्षः । ज्योतिःशास्त्रे कर्मयोग्यं यदह-
रुक्तं तत्पुण्यमहः । तेषां द्वन्द्वसमासः अन्ये तेषा-
मितरेतरयोगमाह । विभक्तिः (अङ्गत्वमाह) * ।
अतो येषु कर्मसु समुचितानामन्वयः संभवति तेषु
समुचितानामेवाङ्गत्वं, येषु असंभवस्तेषु यथासंभवं
द्वयोरेकस्य वाऽन्वयः । ननु सकृदुच्चरितस्य कथमने-
कधान्वयः । सर्वकर्मणां अधिकृतत्वात् अर्थादावर्तते पदं,
इतरेतरयोगविवक्षया च । समुच्चयसंभवेऽपि यज्योतिः-
शास्त्रे निषिद्धमहस्तद्वर्जनीयं उदगयनपूर्वपक्षावनाहत्यापि,
दोषहेतुत्वात् । मध्येदिनादूर्ध्वं अहरावर्तनमित्याहुः ।
ततः प्राक् ग्रहणं (! ग्रहणां) वक्रा(की)भावेऽप्या-
वृत्तिरस्ति, (अतः) अह्न इति विशिनष्टि । ननु
'प्रातराहुतिं हुत्वा, हविर्निर्वपेत्' (लाय. २।१।८, ९)
इत्यनेनैव सिद्धम् । न सिध्यति, पूर्वकालनिषेधपरत्वा-
त्तस्य । अपि च 'सर्वमहः प्रातराहुतेः स्थानम्' इति
वचनात् अपराह्णेऽपि स्यात् । काल इति यथाऽन्ये
दर्शादयः काला अधिकारहेतवः तथा अयमपि उक्तः
कालोऽधिकारहेतुर्नाङ्गमात्रमिति गमयितुम् । अतोऽन्य-
काले कृतमकृतमेव, न विगुणमात्रम् । विशेषादेशस्य
बलीयस्त्वे सिद्धे अनादेश इति शास्त्रान्तरादेशस्य
संग्रहणार्थम् । तत्र विरुद्धानां विकल्पः, यथा विवाहे
सर्वकालत्वं, उपनयने च पञ्चमवर्षादि । अविरुद्धानां
समुच्चयः, यथोपनयने वसन्तादि, सर्वेषु च सुहृतीदि ।
एवं सर्वत्र ।

रुद्रभा.

कौशिकगृह्यसूत्रम्

'यथाकामी वा ॥

गृह्यपरिशिष्टम्

'धर्म्येषु विवाहेषु कालपरीक्षणं, नाधर्म्येषु ॥

* 'तेषां द्वन्द्वसमासः । अन्ये तेषामितरेतरयोगमाह
विभक्तिः ।' इति मूलं न संगच्छते ।

(१) कौसू. १०।१।३ (७५।३).

(२) गभा ६७ ; विसौ. ९ धर्म्येषु (धर्म्येष्वेव) ;
सुक्ता. १४८ धर्म्येषु (धर्म्येष्वेव) परीक्षणं (प्रतीक्षणं) ;
सिन्धु. १०७९ ; संग. २२७ विसौवत् ; पुम. ४४६ काल
(कालाकाल).

बौधायनः

'यस्मिन्काले विरोधोऽस्ति

ज्योतिषोक्तागमोक्तयोः ।

ज्योतिषोक्तं विहायैव

स्मृतिचोदितमाचरेत् ॥

वसिष्ठः

'दिनाधिपे मेघवृषालिकुम्भ-

नृयुङ्मृगाख्येषु गृहेषु संस्थे ।

माघद्वये माघवशुक्रयोस्तु

मुख्योऽथवा कार्तिकसौम्ययोश्च ॥

'आर्द्रादयादूर्ध्वमिनस्य कार्यं

नक्षत्रवृन्दे दशके कदाचिन् ।

मासोत्तकर्मतरमङ्गलाद्यं

कुर्यान्न सुप्तेऽपि तथा सुरारौ ॥

'आर्द्रादिके स्वातिविरामकाले

नक्षत्रवृन्दे दशके स्थितेऽर्के ।

विवाहचौलघ्नतन्वन्धदीक्षा-

सुरप्रतिष्ठादि न कार्यमेव ॥

नारदः

'सौम्यायनं मासषट्कं मृगाद्यं भानुमुक्तितः ।

अहः सुराणां तद्वात्रिः कर्काद्यं दक्षिणायनम् ॥

(१) सुक्ता. १४८ ; आन. १८० (=) उत्तरार्धे
(आगमोक्तं विहायैव ज्योतिषोक्तं समाचरेत् ।) .

(२) वसं. ३२।३ ; विसौ. ९ नृयुङ्मृगाख्येषु गृहेषु
संस्थे (नृयुग्मनकालवधटक्षसंस्थे) शुक्रयोगतु (शुक्रयोगश्च)
सौम्ययोश्च (मार्गयोश्च).

(३) वसं. ३२।१० उत्तरार्धे (मासोत्तकर्मतरमङ्गलाद्यं
न बोधनेऽह्नि प्रकटं सुरारौ : ।) ; विसौ. १० आर्द्रादयादूर्ध्व-
मिनस्य कार्यं (आर्द्रादितः स्वातिविरामकाले).

(४) वसं. ३२।११ दिके स्वा (दिकस्त्वा) स्थितेऽर्के
(तथैव) दीक्षानुरप्रतिष्ठादि न (नाथं सुरप्रतिष्ठा न च) ;
संम. २२ स्थितेऽर्के (रविश्चेत्) वन्धदीक्षा (वन्धनार्थं) ;
संग. २२७ मेव (मेतत्) ; पुम. ४४७.

(५) ज्योना. ३।७८-८० पृ. १८-१९ ; विसौ. ११
यज्ञादि (मखादि) कर्तव्यं (विधेयं).

गृहप्रवेशवैवाहप्रतिष्ठाभौजिवन्धनम् ।
यज्ञादि मङ्गलं कर्म कर्तव्यं चोत्तरायणे ।
याम्यायनेऽशुभं कर्म मासप्राधान्यमेव च ॥
क्रमाच्छिरवसन्तग्रीष्माः स्युश्चोत्तरायणे ।
वर्षाः शरत् हेमन्त ऋतवो दक्षिणायने ॥
'माघादिमासौ द्वौ द्वौ च ऋतवः शिशिरादयः ।
चान्द्रो दर्शावधिः सौरः संक्रान्त्या सावनो
दिनैः ॥

'त्रिंशद्दिनश्चन्द्रभगणो मासो नाक्षत्रसंज्ञकः ।
मधुश्च माघवः शुक्रः शुचिश्चापि नभाह्वयः ॥
नभस्य इप ऊर्जश्च सहाख्यश्च सहस्यकः ।
तपस्तपस्यः क्रमश्चैत्रादीनां तु संज्ञकाः ॥
यस्मिन्मासे पौर्णमासी येन धिष्ण्येन संयुता ।
तत्रक्षत्राह्वयो मासः पौर्णमासी तदाह्वया ॥
'माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभप्रदाः ।
मध्यमः कार्तिको मार्गशीर्षो वै निन्दिताः
परे ॥

'न कदाचिद्दर्शेषु भानोरात्राप्रवेशानात् ।
विवाहं देवतानां च प्रतिष्ठां चोपनायनम् ॥

(१) ज्योता. ३।८१ पृ. १९; विसौ. ११ पृ.

(२) ज्योता. ३।८२-८४ पृ. १९.

(३) ज्योता. २।७२ पृ. ५१; प्रपा. ३२७ शुभप्रदाः
(शुभावहाः) शीर्षो वै (शीर्षको) ; गभा. ६६ शुभप्रदाः
(शुभावहाः) उत्तरार्धे (कार्तिको मार्गशीर्षश्च मध्यमौ निन्दिताः
परं ।) ; विसौ. ९ उत्तरार्धे गभावहः ; मुक्ता. १४७ प्रपा-
वत्, व्यासः ; संम. ६५ शीर्षो वै (शीर्षको) ; सिन्धु.
१०७६ उत्तरार्धे गभावहः ; विपा. ७५३ शुभप्रदाः (शुभा-
वहाः) मध्यमः (मध्यमौ) शीर्षो वै (शीर्षको) ; संकौ.
१९७ ; ज्योति. १५२ ; संग. २२७ प्रपावत् ; पुम.
४४६ ; संर. ४५८ उत्तरार्धे (कार्तिको मार्गशीर्षश्च मध्यमा-
वितरेऽधमाः ।) .

(४) ज्योता. २।७३ पृ. ५१ ; प्रपा. ३२७ ; संम.
६५ चोव (नोव) ; विपा. ७५३ विवाहं (विवाहो)
प्रतिष्ठां (प्रतिष्ठा) ; ज्योति. १५२ ; संग. २२७ विपावत् ;
कृम. १०७३ (=) पृ. ; संर. ४५८.

(१) देशविशेषे मासान्तरेष्वपि विवाहो दृश्यते,
स च देशाचारकुलचाराभ्यां व्यवस्थापनीयः । न च
स्मृत्यन्तरानुरोधदुपेक्षणीया देशकुलचाराः, तेषामुत्सृज-
शालामूलकतया श्रुतिसिद्धत्वात् । तथा च रत्नमाला-
याम् - ' न शास्त्रदृष्ट्या विदुषा कदाचिदुल्लङ्घनीयाः
कुलदेशधर्माः । मूलं हि तेषु च्युतवेदशाखा भूयानधर्मः
स्थितिभङ्गदोषात् ॥ ' विसौ. ९

(२) अत्र यद्यपि शेषा निन्दितास्तथापि ' भानो-
रात्राप्रवेशानात् ' इति पुनः श्रुत्या आपादोऽभ्यनुज्ञात
इति नवीनाः । अत्र च विधिनिषेधाः सौरमासाभि-
प्रायेण । यथोक्तं गौणे- ' सौरो मासो विवाहादौ
वशादौ सावनः स्मृतः ' इति । कश्यपेन चान्द्रमानम-
प्युक्तम् - ' उपवासव्रतोद्वाहयानाक्षौरोपनायनम् । तिथि-
वर्षादिलिखितं चाङ्गमानेन गृह्यते ॥ ' इति । इतरे
चैत्रापादश्रावणभाद्रपदाश्विनपौषाः । संर. ४५९

'अप्रबुद्धो हृषीकेशो यावत्तावन्न मङ्गलम् ।
उत्सवे वासुदेवस्य दिवसे नान्यमङ्गलम् ॥
'प्राज्ञापत्यब्राह्मणैर्देवा विवाहा आपर्पसंयुताः ।
उक्तकाले तु कर्तव्याश्चत्वारः फलदायकाः ।
गान्धर्वांसुरपैशाचराक्षसाख्यास्तु सर्वदा ॥

व्यासः

'आषाढः प्रौष्ठपन्माघौ मार्गशीर्षस्तथैव च ।
चत्वारो दूषिता मासा वर्णसंस्कारकर्मणि ॥
मीने धनुषि सिंहे च स्थिते सप्ततुरङ्गमे ।
क्षौरमन्त्रं न कुर्वीत विवाहं मौञ्जिवन्धनम् ॥
माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभावहाः ।
मध्यमः कार्तिको मार्गशीर्षको निन्दिताः परे ॥
'न कदाचिद्दर्शेषु भानोरात्राप्रवेशानात् ।
पौषे चैत्रे शुचौ मार्गे नेति प्राह बृहस्पतिः ॥

(१) ज्योता. २।७६ पृ. ५१ ; प्रपा. ३२७ ; विपा.
७५३ ; ज्योति. १५२.

(२) विसौ. ५५.

(३) मुक्ता. १४७.

(४) मुक्ता. १४८ ; संर. ४६० (सार्वकालिकमिच्छन्ति
विवाहं गौतमादयः ।) ज्योतिर्निबन्धे, एतावदेव.

श्रावणं केचिदिच्छन्ति नेच्छन्त्यन्ये महर्षयः ।
कन्याकुम्भकुलीस्थे रवौ क्षौरं विवर्जयेत् ॥
आषाढादिचतुर्मासांश्चाङ्गान् पौषं च वर्जयेत् ।
सार्वकालिकमिच्छन्ति विवाहं गौतमादयः ॥
अधर्म्या ये विवाहास्ते संमताः सार्वकालिकाः ॥
विष्णोः प्रस्वपनोत्थानमध्ये नैवोपनायनम् ।
विवाहं नैव कुर्वीत नैव कुर्यान्महोत्सवम् ॥
'माघफाल्गुनवैशाखे यवूढा मार्गशीर्षके ।
ज्येष्ठे चाषाढमासे च सुभगा वित्तसंयुता ॥
'श्रावणे वाऽपि पौषे वा कन्या भाद्रपदे तथा ।
चैत्राभ्ययुक्तार्तिकेषु याति वैधव्यतां लघु ॥

दक्षः

'राक्षसासुरगान्धर्वपैशाचा ब्राह्मणस्य तु ।
निषिद्धे तिथिमासेऽपि संमता इति निश्चयः ॥

भरद्वाजः

'माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठाषाढमृगाह्वयाः ।
षडेते पूजिता मासाश्चातुर्वर्ण्यस्य नित्यशः ॥
अत्र विहितप्रतिपिङ्गानामाषाढादीनां देशभेदेन
व्यवस्थेति मदनरत्ने । संकौ. १९७

लघुप्रसिद्धः

'क्षौरं चैत्रे न कुर्वीत विवाहं गृहकर्म वा ॥

गर्गः

'माङ्गल्येषु विवाहेषु कन्यासंवरणेषु च ।
दशमासाः प्रशस्यन्ते चैत्रपौषविवर्जिताः ॥

(१) गभा. ६६ चाषाढमासे च (चाषाढके चैव) ;
सिन्धु. १०७६ चाषाढ (वाषाढ) ; प्रका. ३५९ ; संर.
४५९.

(२) गभा. ६६ वाऽपि (ऽपि च) ; सिन्धु. १०७६ ;
प्रका. ३५९ ; संर. ४५९ लघु (ऋतुम्).

(३) मुक्ता. १४८.

(४) मपा. १६२ ज्येष्ठा (ज्येष्ठा) ज्योतिःसारसागरे ;
संकौ. १९७ ; पुम. ४४६ ; संर. ४५९ मृगाह्वयाः (मृगा-
भिवाः).

(५) विसौ. ९.

(६) सिन्धु. १०७७.

सं. १११

'... पुत्रोपेता तु कार्तिके ।
धनधान्यसुतोपेता सौम्ये भर्तृपरायणा ॥
'आषाढः प्रौष्ठपन्माघो मार्गशीर्षस्तथैव च ।
चत्वारो दूषिता मासा वर्णसंस्कारकर्मणि ॥
'अन्याधेयं प्रतिष्ठां च यज्ञदानव्रतानि च ।
देवव्रतवृषोत्सर्गचूडाकरणमेखलाः ॥
गमनं देवतीर्थानां विवाहमभिषेचनम् ।
यानं च गृहकर्मणि मलमासे विवर्जयेत् ॥

वात्स्यः

'माघफाल्गुनवैशाखा एन्द्रः सौम्योऽनलस्तथा ।
षडेते पूजिता मासाश्चातुर्वर्ण्यस्य नित्यशः ॥
ऐन्द्रो ज्येष्ठः । सौम्यो मार्गशीर्षः । अनलः कार्तिकः ।
विसौ. ८

'माघमासे भवेद्दृढा कन्या सौभाग्यसंयुता ।
फाल्गुनोढा भवेत्साध्वी वैशाखे
पुत्रिणी भवेत् ॥

'धर्मयुक्ता भवेज्ज्येष्ठे धनिनी कार्तिके भवेत् ।
देवपूजारता नित्यं मासे स्यात्सोमदेवते ॥
'उक्तवर्जेषु मासेषु विवाहं प्राप्नुयाद्यदि ।

(१) विसौ. ८.

(२) मुक्ता. १४७

(३) ज्योति. ८३.

(४) विसौ. ८.

(५) चका. ७८६ दक्षः ; विसौ. ८ भवेद्दृढा (भवे-
त्पूज्या) फाल्गुनोढा (फाल्गुने च) पुत्रिणी भवेत् (मासि
पुत्रिणी) ; संकौ. १९७ माघमासे भवेद्दृढा (माघे मासे भवे-
द्दृढा) ; संग. २२८ विसौवत् ; पुम. ४४६ व्यासः ; संर.
४५८.

(६) चका. ७८६ ; विसौ. ८ धनिनी (संपन्ना) सौम
(सौम्य) ; संकौ. १९७ देवते (देवते) ; संग. २२८
विसौवत् ; पुम. ४४६ देव (वर) व्यासः ; संर. ४५८
संकौवत्.

(७) चका. ७८६ पूर्वार्धे (उक्तवर्जितेष्वन्येषु मासेषु
प्राप्नुयाद्यदि ।) तदानीं (विवाहं) दक्षः ; विसौ. ८ ; संग.
२२८ ; पुम. ४४६ पूर्वार्धे (उक्तवर्जितेष्वन्येषु मासेषु प्राप्नु-
याद्यदि ।) तदानीं (विवाहं) व्यासः.

तदानीं कन्यका सा स्यात्सुतशीलार्थवर्जिता ॥
धनिनी स्वातन्त्र्येण धनसंग्रहवती । नित्यमिति
भर्त्रादिसुश्रूषावृत्तिः सूचिता । सोमदेवतः मार्ग-
शीर्षः । संको. १९७

वात्स्यायनः

विवाहकर्म नेच्छन्ति प्रसुप्ते शार्ङ्गधन्वनि ।
रुतावथ गतानां तु माण्डव्याया महर्षयः ॥ (?)

शौनकः

अयनद्वये समूढा भर्तारं नाभिनन्दते नारी ।
विपुवद्वयेऽपि विधवा पडशीतमुखेषु सा
म्रियते ॥

शौनकरु अयनसंघातुसंघौ च मङ्गलकर्मणां निषेध-
माह । तथा-अयनद्वये इति । विसौ. १०

धनमानपरिभ्रष्टा चैत्रमास्यसती भवेत् ।
भर्तुः प्रियाऽतिधनिनी वैशाखे सुप्रजा भवेत् ॥
सुभगा ज्येष्ठे कन्या गुणोपपन्ना सुशीला च ।
आपादे निःशौचा सुखोपपन्नेति वर्णयन्त्यपरे ॥

श्रावणमासे विधवां
केचिन्नेच्छन्ति पुत्रविभ्रष्टाम् ।
दुःशीला भाद्रपदे
सौभाग्यविवाजिता नियतम् ॥

वन्ध्या वै चाश्वयुजे
मृतप्रजा धर्मवर्जिता चैव ।
तीक्ष्णा रोदनशीला
कुटिला वै कार्तिके मासि ॥

सौम्ये परवेशमरता
कलहपरा संविभागशीला च ।
पौषे वित्तविहीना
वैधव्यं वा समाप्नोति ॥

(१) चक्रा. ७५२.

(२) विसौ. १०.

(३) विसौ. ८.

शीलचरित्रोपेता
पुत्रवती चैव माघमासे तु ।
सुभगा धनधान्यवती
परिणीता फाल्गुने मासि ॥

परिणयकालः शुभदः
शरदि वसन्ते च विप्राणाम् ।
राजन्यवैश्ययोरपि
फलदो ग्रीष्मः सघनसमयः ॥

शूद्राणां शिशिरे वाऽन्यत्र संस्कार- (?) संकर-
भवानाम् ।
अनुकूले ग्रहकाले विशेषतो धन्यतरमुक्ताम् ॥ ?

आश्वलायनः

वरोदगयनः कालः सर्वकर्मसु कुर्वताम् ।
दैवः पक्षस्तथा शुक्रः श्रेष्ठो वारो बृहस्पतेः ॥
कन्याकर्कटकम्भेषु विवाहमपि यत्नतः ।
वर्जयेत्सर्वकालेषु विवाहं कारयेद्बुधः ॥
सुराणां पूर्वसंध्यात्वान्मासो भवति गर्हितः ।
कर्कटस्तौ च पैंड्यत्वात्कन्याकुम्भौ च गर्हितौ ॥

वराहः

वात्स्यो वर्षमनोजमिच्छति तथा
रैभ्योऽयनं चोत्तरं
श्रीवासोऽन्यमृतं विहाय मुनयो
माण्डव्यशिष्या जगुः ।
चैत्रं प्रोज्झ्य पराशरः कथयते
पौषं च दौर्भाग्यदं
आपादादि चतुष्टयं तु शुभदं
कैश्रिप्रदिष्टं बुधैः ॥

हरौ प्रसुप्ते न च दक्षिणायने
न चैत्रमासे न च पौषसंज्ञके ॥

(१) आश्वस्मृ. (अध्यायः) ११ पृ. ८०.

(२) स्थलनिर्देशादि वर्षविचारप्रकरणे (संका. पृ. ८७४)
द्रष्टव्यम् ।

(३) विसौ. ८.

श्रीधरः

शरद्वसन्तश्च शुभोऽप्रजानां
ग्रीष्मश्च राजन्यविशोः प्रशस्तः ।
शूद्रस्य वर्षाः शिशिरोऽखिलस्य
लोकस्य पाणिग्रहणे प्रदिष्टः ॥

प्रशस्ताः सदा ज्येष्ठवैशाखमाघा-
स्तथा शस्यते फाल्गुनो वै मुनीन्द्रैः ।
विहायाधिमासं सदा दक्षिणात्याः
शुभं मार्गशीर्षं च सेजं वदन्ति ॥

पौषे च कुर्यान्मकरस्थितेऽर्के
चैत्रे भवेन्मेषगतो यदा स्यात् ।
प्रशस्तमाषाढकृतं विवाहं
वदन्ति गर्गा मिथुनस्थितेऽर्के ॥

अर्के कर्कटकन्याकावटधनु-
मुक्ते शृगौ मन्त्रिणि
स्फीतज्योतिषि शीतरोचिषि बलो-
द्विक्ते विरिक्ते तिथौ ।

रोहिण्युत्तररेवतीपितृमरु-
न्मित्रेन्दुहस्तासुरे-
ष्वारार्काकजवासरादिरहिते-
षूद्वाहकर्मारभेत् ॥

अर्के सूर्ये कर्कटकन्याकावटधनुःसंज्ञराशिभिः विमुक्ते
मासि विवाहकर्मारभेति । प्रपा. ३२७

(१) विसौ. ९ ; संग. २२७.

(२) विसौ. ९ ; संग. २२८ शुभं मार्गशीर्षं च सेजं
(सदा मार्गशीर्षं च सेजं).

(३) गभा. ६६ पौषे च (पौषेऽर्क) नारदः ; विसौ.
१०; सिन्धु. १०७७ गभावत्, वसिष्ठः ; संको. १९७
गभावत्, वसिष्ठः ; पुम. ४४६ वसिष्ठः ; संर. ४५९ गभा-
वत्, वसिष्ठः.

(४) प्रपा. ३२७ ; विपा. ७५२ मुक्ते (मुक्ते) ; संको.
१९९ मुक्ते (मुक्ते) बलो (नवो) सर्वग्रन्थेषु श्रीधरीये इत्यु-
क्तम्.

श्रीप्रतिः

गृहप्रवेशत्रिदशप्रतिष्ठा-
विवाहचौलव्रतवन्धपूर्वम् ।
सौम्यायने कर्म शुभं विधेयं
यद्गर्हितं तत्खलु दक्षिणेऽपि ॥
मृगादिराशिद्वयभानुभोगान्
पट् चर्तवः स्युः शिशिरो वसन्तः ।
ग्रीष्मश्च वर्षाश्च शरच्च तद्वत्
हेमन्तनामा कथितस्तु पप्रः ॥
नाषाढप्रभृतिचतुष्टये विवाहो
नो पौषे न च मधुसंज्ञके विधेयः ॥
प्राजापत्यब्राह्मदैवार्पसंज्ञाः
कालेषूक्तेष्वेव कार्या विवाहाः ।
गान्धर्वाख्यश्चासुरो राक्षसश्च
पैशाचो वा सर्वकालं विधेयः ॥

विधिरत्ने

कन्याकुम्भकुलीरगे दिनकरे
कुर्यान्न पाणिग्रहम् ।
शेषाणि प्रवराणि यानि नितरां
मासानि पाणिग्रहे ॥

महेश्वरः

चूडाकर्मनृपाभिषेकनिलया-
ग्न्याधानपाणिग्रहान्
देवस्थापनमौज्ज्वलधनविधीन्
कुर्यान्न याम्यायने ।
देवेज्यास्फुजितोस्तथाऽस्तमितयो-
र्बाल्ये च वार्धे तयोः
के तावभ्युदिते तथा ग्रहणतो
यावत्तिथिश्चाष्टमी ॥

(१) संग. २२७. (२) विसौ. ११.

(३) संग. २२७ ; पुम. ४४६ रत्नमालायां इत्युक्तम् ।

(४) विसौ. ९ रत्नमालायाम् ; ज्योति. १५८ कालं

(काले) रत्नमालायाम् ; संग. २२७.

(५) प्रपा. ३२७. (६) गभा. २३.

विवाहवृन्दान्नम्

'प्रावृद्धवसन्तोर्जसहः करग्रहः
परैरुदाहारि न हारि तन्मतम् ।
रवेरवैसारिणमुत्तरायणं
पुरन्ध्रपाणिग्रहणे परायणम् ॥

अथ विवाहेऽन्यमतं निरस्य स्वमतमाह—प्रावृद्धिः ।
परैः अन्वाचार्यैः प्रावृद्धवसन्तोर्जसहः करग्रहः प्रावृद्ध वर्षा,
वसन्तः प्रसिद्धः, ऊर्जः कार्तिकः, सहाः मार्गशीर्षः
एषु करग्रहः विवाहः उदाहारि उक्तः, परं च तन्मतं न
हारि न मनोहरम् । यतो रवेः सूर्यस्य अवैसारिणं मीन-
रहितं उत्तरायणं मकरादिराशिषट्कमेव पुरन्ध्रपाणिग्रहणे
स्त्रीणां विवाहे परायणं श्रेष्ठं, बहुसंमतत्वात् ।

लक्ष्मी.

'चैत्रे मासि प्रतिपदि तिथौ
वासरेऽर्कस्य सर्वै-
र्मेघादिस्थैर्गगनगतिभि-
र्भूर्भुवःस्वःप्रवृत्तिः ।
एवं पौषे मृगमुखगते
भास्वति स्यान्न चासा-
नुक्तः श्रेयान् परिणयविधा-
विन्दुमासोऽस्ति तस्मात् ॥

तत्र सौरचान्द्रमासयोर्विचारं कथयति—चैत्रे इति ।
चैत्रे मासि प्रतिपदि तिथौ अर्कस्य वारे सर्वैर्गगनगतिभिः
ग्रहैः मेघादिस्थैः सद्भिः भूर्भुवःस्वःप्रवृत्तिः बभूव । एवं
पौषे मासे मृगमुखगते मकरादिस्थे भास्वति सूर्ये च न
स्यात् । तस्मात् कारणात् परिणयविधौ विवाहविषये
असौ इन्दुमासः चान्द्रमासः श्रेयान् अतिश्रेष्ठ उक्तो-
ऽस्ति ।

लक्ष्मी.

नेष्टः पौषे मृगयुजि रथा-
वाहृतश्चेत्प्रवीणै-

(१) विवृ. १।५.

(२) विवृ. १।१-२.

आरुश्चैत्रोऽप्यजसहचरे

भास्करे सुन्दरीणाम् ।
माण्डव्याद्यैः स्मृतशुभफल-
स्थस्य किं नोपयामे
मीनोऽपि स्यादविकृतफलः

फाल्गुनस्य प्रसङ्गात् ॥

अथ सौरचान्द्रयोर्विरोधे सयुक्तिकं निर्णयं कथयति
—नेष्ट इति । सुन्दरीणां नारीणां उपयामे विवाहे
मृगयुजि मकरस्थे रवौ पौषे नेष्टः स्यात् । चेत् यदि
प्रवीणैः कैश्चित् पण्डितैर्मन्यैः मृगेऽर्के पौषः आहतः
स्वीकृतः तदा अजसहचरे मेघगते भास्करे चैत्रोऽपि
चारुः शुभः स्यात् । किंच माण्डव्याद्यैः आचार्यैः स्मृत-
शुभफलस्यास्य फाल्गुनस्य प्रसङ्गात् योगात् मीनोऽपि
मीनस्थितार्कोऽपि अविकृतफलः न विकृतं फलं यस्य सः
तथा किं न स्यात् ? अपि तु अविकृतफल एव स्यात् ।

लक्ष्मी.

'झषो न निन्द्यो यदि फाल्गुने स्या-
दजस्तु वैशाखगतो न निन्द्यः ।
मध्वाश्रितौ द्वावपि वर्जनीया-
वित्यादिवाचामियमेव युक्तिः ॥

अतोऽत्र सिद्धान्तमाह—झष इति । यदि फाल्गुने
मासे झषः मीनस्थोऽर्कः तदा न निन्द्यः स्यात् । अजः
मेघार्कस्तु वैशाखगतो न निन्द्यः स्यात् । मध्वाश्रितौ
चैत्रमासगतौ द्वौ मीनमेघार्कौ अपि वर्जनीयो, चान्द्र-
मासस्य प्राधान्यात् । इत्यादिवाचां इत्याद्युक्तवतां युक्तिः
इयमेव कश्चित् इत्यर्थः ।

लक्ष्मी.

'प्रायः सौरं मानमिष्टं विवाहे
तर्कि चान्द्रं मासमाहुः फलेन ।
यस्मात्सम्यक्तत्फलान्तिस्तदक्ये
सौरो मासः केवलः किंचिदूनः ॥

(१) विवृ. १।१३; विसौ. १० चतुर्थपादं विना;
सिन्धु. १०७९ पू. (=); संव. ९९; रुभ. १०७७
अजस्तु (मेघस्तु) पू. (=).

(२) विवृ. १।१४.

यदि चान्द्रमासस्य प्राधान्यं तदा पृथक् सौरमानं
किमुक्तमित्याह—प्राय इति । प्रायः विशेषेण विवाहे
सौरं मानमिष्टं, तत् तदा फलेन चान्द्रं मासं किमाहुः ?
यस्मात् कारणात् तदैक्ये तयोः सौरचान्द्रयोः ऐक्ये
तत्फलान्तिः विवाहफललब्धिः सम्यक् संपूर्णा भवति ।
केवलः सौरो मासः किंचिदूनः स्यात् ।

लक्ष्मी.

'रवेरमीना मकरादिषड्ग्रही
करग्रहे मङ्गलकृन्मृगीदृशाम् ॥

रवेः सूर्यस्य अमीना मीनरहिता मकरादिषड्ग्रही
मकरादीनां षड्ग्रहाणां समाहारः मकरादिषड्ग्रही,
चैत्ररहितमुत्तरायणमित्यर्थः, मृगीदृशां स्त्रीणां करग्रहे
विवाहे मङ्गलकृन् भवति ।

लक्ष्मी.

राजमार्तण्डः

'माङ्गल्येषु विवाहेषु कन्यासंवरणेषु च ।
दश मासाः प्रशस्यन्ते चैत्रपौषविवर्जिताः ॥
'आपादे धनधान्यभोगरहिता

नष्टप्रजा श्रावणे

वेदया भाद्रपदे इषे च मरणं

रोगान्विता कर्त्तिके ।

पौषे प्रेतवती वियोगबहुला

चैत्रे मदोन्मादिनी

अन्येष्वेव विवाहिता सुतवती

नारी समृद्धा भवेत् ॥

भुजबलभीमः

'मलमासादिकालानां विवाहाद्ये प्रयत्नतः ।

पुंसः प्रति सदा दोषात्सर्वदैव हि वर्ज्यता ॥

भीमपराक्रमः

'अधिमासके विवाहं

यात्रां चूडां तथोपनयनादि ।

न कुर्यान्न सावकाश-

मङ्गल्यं न तु विशेषेज्ज्वा ॥

(१) विवृ. १।३.

(२) उत. १२४ माङ्गल्ये (मङ्गल्ये); संप्र. ३०० पूर्वार्धे

(विवाहव्रतचूडादिमङ्गलेषु विशेषतः); सिन्धु. १०७७.

(३) उत. १२४.

(४) संत. ८८२.

(५) संत. ८८४-८८५.

अत्र विवाहादिकीर्तनं निरवकाशमपि (? काश-
स्यापि) निषेधार्थं, अन्यथा सावकाशमित्यनेनैव सिद्धे-
वैयर्थ्यात् । सावकाशं च संभवत्कालान्तरम्, अतो
निरवकाशस्याप्यनन्यगतिकस्य प्रतिप्रसवोऽर्थात् सूचितः ।
संत. ८८५

संग्रहे

'कार्तिकाश्वयुजौ मासावुद्वादे दक्षिणायने ।
शंसन्ति श्रावणं चान्ये मासास्त्वन्ये विगर्हिताः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'गीर्वाणाम्बुप्रतिष्ठा-

परिणयदहनाधाचचौलेपवीत-

क्षोणीपालाभिषेको-

दवसितविशनं नैव याम्यायने स्यात् ॥

गीर्वाणाः देवाः । अम्बु जलम्, लक्षणभा जलाशयः ।
तयोः प्रतिष्ठा । गीर्वाणप्रतिष्ठा जलाशयप्रतिष्ठा चेत्यर्थः ।
परिणयो विवाहः । दहनाधानं अग्न्याधानम् । चौले
प्रसिद्धम् । उपवीतं व्रतवन्धः । क्षोणीपालाभिषेको-
दवसितविशनम् । क्षोणीपालाभिषेकः राजाभिषेकः ।
उदवसितविशनं ग्रहप्रवेशः, 'ग्रहं गेहोदवसितम्'
इत्यमरेणाभिधानात् । अत्र समाहारद्वन्द्वः । एतानि
कर्माणि, उपलक्षणत्वादप्यन्यप्यनियतकालानि शुभ-
कर्माणि याम्यायने दक्षिणायने नैव स्युः । स्वादित्येक-
वचनं मूले समाहारद्वन्द्वैकत्वाभिप्रायम् । पीड्य.

'मिथुनकुम्भमृगालिवृषाजगे

मिथुनगेऽपि रवौ त्रिलवे शुचेः ।

अलिमृगाजगते करपीडनं

भवति कार्तिकपौषमधुष्वपि ॥

अथैवं गुरुशुद्धिमुक्त्वा इदानीं विहितमासानाह—
मिथुनेति । मिथुनकुम्भौ प्रसिद्धौ । मृगः मकरः ।
अलिर्वृश्चिकः । वृषः प्रसिद्धः । अजः मेघः । एतद्वा-
शिगते रवौ सति । तत्रापि मिथुनस्थिते सूर्ये शुचेः

(१) मुक्ता. १४८.

(२) मुचि. ५।२६.

(३) मुचि. ६।१३.

आषाढस्य त्रिंशे तृतीयांशे आषाढशुद्धप्रतिपदमारभ्य दशमीपर्यन्तं करपीडनं विवाहो भवति । अथादितर-
राशिगते सूर्ये सति आषाढशुक्लदशम्यनन्तरं हरिशयने
च सति विवाहो न स्यात् । अलिमृगाजोः प्राग्व्या-
ख्याताः । एतद्राशिगते सूर्ये सति कार्तिकपौषमधुष्वपि
करपीडनं भवति । यथा वृश्चिके कार्तिकः मकरे पौषः
तथा मीने चैत्रोऽपीत्यर्थः । इदं तु सौरमासग्राहिणां
मतम् । तदेतत् प्रागभिहितन्यायादुपेक्ष्यम् । अथ वा
केवलमताङ्गीकारेण मध्यमत्वमङ्गीकृत्य कालान्तरानपेक्ष्य-
वश्यदेयकन्याविषयम् । पीटी.

मुहूर्तसर्वस्वे

'सौम्यायने रवौ चैत्रहीने माघादिपञ्चके ।
आषाढाद्यत्रिभागे स्यान्मार्गशीर्षे परिग्रहः ॥

उद्योतिर्निबन्धे

'चूडाव्रतविवाहादि गृहारम्भप्रवेशनम् ।
जनार्दने प्रसुप्ते तु न प्रकुर्वीत सर्वथा ॥

सुप्रभेदे

'सर्वकाले विवाहः स्यान्माघप्रौष्ठविजिते ॥

दीपिकायाम्

'काम्यादिष्वखिलेषु कर्मसु परित्याज्यौ

क्षयाख्योत्तरासंक्रान्ती ॥

(१) संग. २२७. (२) संर. ४७५.
(३) सरम्भ. ५४. (४) संकौ. २०० ; संर. ४७०.

पक्षविचारः

बौधायनगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे..... ॥

(१) बौगृ. १।१।४.

अनिर्दिष्टकृत्वचनानि

'माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभावहाः ।
विवाहे मार्गशीर्षोऽपि देवलयस्य मतेन च ॥

'पौषेऽपि मकरस्थेऽर्के चैत्रे मेषगते रवौ ।
आषाढे मिथुनादित्ये केऽप्याहुः करपीडनम् ॥

'मीनराशिस्थिते सूर्ये विशतिर्वासरे यदि ।

विवाहः शुभदश्चैत्रे न तु मेषे कदाचन ॥

यदि रविगतमेषे चैत्रमासे विवाहः
न भवति खलु दोषश्चैत्रमासे विवाहे ।

यदि रविगतमेषे चैत्रमासे विवाहः
सकलशुभविनाशः सर्वदा वर्जनीयः ॥

'चान्द्रो दैवो मानुषो वा सौरो देशानुसारतः ।

शुचिः शुक्लनवम्यन्तो ग्राह्यो लग्ने च कार्तिकः ॥

रेणुकारिका

'ज्येष्ठे माघे फाल्गुने माघवे च
केचिन्मार्गे कार्तिके स्याद्विवाहः ॥

(१) धप्र. ५८ शुभावहाः (शुभप्रदाः) च (तु) ;
ज्योति. १५२.

(२) धप्र. ५८ मेषगते (मीनगते) ; विसौ. १० ;
ज्योति. १५२.

(३) धप्र. ५८.

(४) ज्योति. १५२.

(५) रेका. १ पृ. ४९.

अहोरात्राणि वा वृद्धिमन्ति हासवन्ति च
भवन्ति । यत्राहं वृद्धिर्भवति स एवैव उक्तो
भवतीति ॥

आश्वलायनगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्याणे नक्षत्रे
चौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाः ॥

(१) आपूर्यमाणपक्ष इति । आपूर्यमाणस्य पक्षः
आपूर्यमाणपक्षः । कस्य आपूर्यमाणस्येति ? चन्द्रमसः ।
एवं सति पक्षो नोपपद्यते । कथम् ? मासस्य पक्षो न
चन्द्रमसः । तस्मादर्थानुपपत्तिः । अथ अन्यो विग्रहः ,
आपूर्यमाणश्चन्द्रमा यस्मिन् पक्षे इत्येवमस्तु । एवमपि
समाप्तो नोपपद्यते । तस्मादप्यथा विग्रहः । आपूर्य-
माणश्चासौ पक्षश्च इत्येवमस्तु । केन पुनरापूर्यते पक्षः ?
शुक्लेन ज्योतिषा । पूर्वोऽपि विग्रह उपपद्यते । कथम् ?
स हि मासानां चार्धमासानां च कर्ता । तस्माच्चन्द्रमसो-
ऽपि पक्ष उपपद्यते । तस्मिन्नापूर्यमाणपक्षे । देभा.

(२) आपूर्यमाणस्य चन्द्रस्य यः पक्षः स तथोक्तः
स हि मासस्य च पक्षस्य च कर्ता । अथवा आपूर्यमाण-
श्चासौ पक्षश्च आपूर्यमाणपक्षः । स हि चन्द्रदिग्भि-
रापूर्यते शुक्लपक्ष इत्यर्थः । गानावृ.

कौपीतिकगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्यै पाणि
गृहीयान् ॥

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

'उदगयनपूर्वपक्षाहःपुण्याहेषु कार्याणि ॥

भारद्वाजगृह्यसूत्रम्

'पूर्वपक्ष उपगृहीत । विज्ञायते पूर्वपक्षो देवाना-
मिति । दैवं पुनरिदं कर्म । अपरपक्ष इत्यपरम् ।

(१) आगृ. १।४।१. शेषः स्थलादिनिर्देशः अयनतुमास-
विचारे (संका. पृ. ८७६) द्रष्टव्यः ।

(२) कौगृ. १।५.

(३) आपगृ. १।२.

(४) भागृ. १।१२.

विज्ञायतेऽपरपक्षः पितृणामिति । पितृसंयुक्तं पुन-
रिदं कर्म ॥

पारस्करगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्याः
पाणि गृहीयान् ॥

खादिरगृह्यसूत्रम्

'उदगयनपूर्वपक्षपुण्याहेषु प्रागावर्तनादहः
कालोऽनादेशे ॥

वमिष्ठः

'दिने दिने वृद्धिमुपागतत्वान्

वली हि चन्द्रः शुभ एव शुद्धे ।

तथैव कृष्णे विलयं गतत्वान्

पक्षापरार्धात्खलु पाप एव ॥

'आपूर्यमाणपक्षे तु विवाहो ब्राह्मणस्य तु ।

इतरेषां तु वर्णानां कृष्णपक्षे विधीयते ॥

नारदः

'शुक्लपक्षं प्रशंसन्ति विवाहे गौतमादयः ॥

अत्र शुक्लपक्षाशस्योक्त्याऽसंभवे कृष्णपक्षस्यापि
ग्रहणमिति सूच्यते । संर. ४६०

'शुक्ले तु सुभगा मान्या कृष्णपक्षेऽनृतप्रिया ॥

व्यामः

'त्रयोदशदिने पक्षे विवाहादि न कारयेन् ।

गर्गादिमुत्तयः प्राहुः कृते मृत्युस्तदा भवेन् ॥

आदिशब्देन उपनयनादि । संर. ४७०

(१) पागृ. १।४।५. शेषः स्थलादिनिर्देशः अयनतुमास-

विचारे (संका. पृ. ८७८) द्रष्टव्यः ।

(२) खागृ. १।१।२.

(३) वसं. ३२।५.

(४) चका. ७८६ ; विसौ. १६ ; संग. २३१-

२३२ ; पुम. ४४६ पक्षे तु (पक्षे च).

(५) संर. ४६०.

(६) ज्योति. १५२.

(७) संकौ. १९९ ; संर. ४७०.

वात्स्यः

'सितपक्षे तु यशसा प्रकाशयति सा कुलम् ।
कन्योऽता त्वसिताये च त्रयोदशे शेषे च निर्धना ॥

वात्स्यायनः

'पक्षतिथिक्षणकरणलघ्नेन्द्रके लग्नताराभ्यः । (?)
पाणिग्रहणे योज्यास्तत्त्वविदैकादश पदार्थाः ॥

आश्वलायनः

'दैवः पक्षस्तथा शुक्रः ॥
'ऊर्ध्वं यत्नेन पञ्चम्याः कृष्णपक्षं प्रवर्जयेत् ।
श्रौते स्मार्ते च मतिमान् सप्तमीस्थानमहा-
पदि ॥ (?)

वराहः

'श्रेष्ठं पक्षमुशन्ति शुक्रमसितं
चान्यं त्रिभागं विना ।

मदनरत्ने

'पक्षस्य मध्ये द्वितिथी इते यदा
तदा भवेद्गौरवकालयोगः ।
पक्षे विनष्टे सकलं विनष्ट-
मित्याहुराचार्यवराः समस्ताः ॥
त्रयोदशदिने पक्षे तूनं संहरते जगत् ।
अपि वर्षसहस्रेण कालयोगः प्रकीर्तितः ॥

तत्र पक्षस्य चान्द्रदिनात्मकतिथिसमूहात्मकत्वात्
पक्षपदसमभिध्याहारवशेन दिनपदं चान्द्रदिनपरम् ।
'दिनेशदर्शनं दिनम्' इति च प्रसिद्धेस्तद्विहितक्षीण-

(१) चका. ७८६ कमेण दक्षः ; विसौ. १६.

(२) चका. ७९२.

(३) आश्वस्त्य. (अध्यायः) ११ पृ. ८०.

(४) आश्वस्त्य. (अध्यायः) ११ पृ. ८०.

(५) मपा. १६२ तं चान्यं त्रिभागं विना (तस्यार्थं
त्रिभागं तथा) ; विसौ. ११.

(६) संको. १९९ इते यदा (पतेतां) ; संर. ४७०.

तिथ्योरदिनत्वमभिप्रेत्य तद्वदवशिष्टत्रयोदशतिथ्यात्मकानि
दिनानि यस्मिन्निति व्युत्पत्त्या त्रयोदशदिनत्वं पक्षस्य
बोध्यम् । एवं च पक्षान्तर्गतयोः कयोरपि तिथ्योः क्षयेण
तत्प्रसङ्गेऽपि 'पक्षस्य मध्ये द्वितिथी पतेतां' इति
वचने पक्ष इति सप्तम्यप्रयोगेण मध्यपदप्रयोगेण आरम्भ-
समाप्तिवत्त्वेन अभिप्रेते प्रतिपत्पञ्चदश्यौ न क्षयं तत्र
गच्छतः तद्विज्ञयोः कयोश्चित्तिथ्योः क्षयेण स पक्षो
निन्यत्वेनाभिप्रेत इति गम्यते । न च प्रतिपदः क्षये
द्वितीयामारभ्य विशेष्यपक्षस्यापि संभव इति कृतशुद्धय
एव विदांकुर्वन्तु । संको. १९९

श्रीधरः

'स्फीतज्योतिषि शीतरोचिषि नवोद्विक्ते ॥

शीतरोचिः चन्द्रः । नवोद्विक्ते इति तद्विशेषणेन
शुक्लपक्षविधिः । पूर्वविशेषणेन तत्रापि षष्ठ्यादेः
प्राशस्त्यम् । अनेनैव कृष्णपक्षनिषेधः, तत्रापि पञ्चम्य-
न्तस्य न निषेध इति च ज्ञाप्यते, तत्र स्फीतज्योति-
ष्ट्वाच्चन्द्रस्य पूर्वोदाहृतशास्त्रान्तराच्च । संको. १९९

संग्रहे

'शुक्रादावुपचयगे कृष्णादावपचयस्थिते चन्द्रे ।
द्वावप्यभीष्टफलदौ पक्षौ स्त्रीणां शशाङ्कवल-
लाभात् ॥

ज्योतिर्निवन्धे

'उपनयनं परिणयनं वेश्मारम्भादिपुण्यकर्माणि ।
यात्रां द्विक्षयपक्षे कुर्यान्न जिजीविषुः पुरुषः ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्

'शुक्लपक्षं प्रशंसन्ति विशेषेणोत्तरायणम् ॥

(१) प्रपा. ३२७ ; विपा. ७५२ ; संको. १९९.

(२) प्रपा. ३२८.

(३) संको. १९९.

(४) चका. ७८६.

तिथिविचारः

कौपीतिकगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्यै
पाणि गृहीयात् ॥

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

'उदगयनपूर्वपक्षाहः पुण्याहेषु कार्याणि ॥
(१) पुण्याहाः देवनक्षत्राणि ज्योतिःशास्त्रे
प्रसिद्धानि, यमनक्षत्राणि च तद्विहितानि ।

अनाकुला.

(२) पुण्याहास्त्वहो नवधा विभक्तस्यायुजो
भागाः प्रातःसङ्गवमध्याह्नापराह्णसायंशब्दवाच्याः पुण्य-
नक्षत्रापरपर्यायाः पञ्च, 'समानस्याहः पञ्च पुण्यानि
नक्षत्राणि' 'मित्रस्य सङ्गवः । तत्पुण्यं तेजस्व्यहः'
(तैब्रा. १।५।३) इत्यादिश्रुतेः । युग्मास्त्वश्लीलाः,
'चत्वार्यश्लीलानि' (तैब्रा. १।५।३) इति श्रुतेः ।

केचित् कृत्तिकादिविशिष्टान्तानि देवनक्षत्राणि
पुण्याहाः, 'यान्येव देवनक्षत्राणि । तेषु कुर्वीत यत्कारी
स्यात् । पुण्याह एव कुरुते' (तैब्रा. १।५।२) ताद.
इति श्रुतेः ।

हिरण्यकेशिगृह्यसूत्रम्

'अहः पञ्चमु कालेषु प्रातः सङ्गवे मध्यन्दिने-
ऽपराह्णे सायं वैतेषु यत्कारी स्यात्पुण्याह एव
कुरुते ॥

पञ्चमु कालेषु प्रातरादिषु सायमन्तेषु । वाशब्दो
ज्योतिर्ज्ञान(तिःशास्त्र)प्रसिद्धे काले विकल्पार्थः । एतेषु
पुण्येषु मुहूर्तेषु 'देवस्य सवितुः प्रातः' इति प्रकृत्य
'समानस्याहः पञ्च पुण्यानि नक्षत्राणि' इति श्रुतेष्व-
न्तरालेषु चतुरोऽश्लीलान् कालान् रात्रिं च वर्जयित्वा,
यत्कर्तव्यं कर्म तत्कर्तुं शीलं यस्य स यत्कारी, सर्वाणि

(१) कौगृ. १।५.

(२) आपगृ. १।२.

(३) हिरु. १९।६।१ ; संर. ४६२.

सं. ११२

कर्माणि तेष्वेव कालेषु करणशील इत्यर्थः, स पुण्याह
एव प्रशस्त एव दिने कुरुते । तत्र प्रागुदयादेका
नाडिकोर्ध्वं चैका प्रातरित्युच्यते । प्राक्प्रथमाहश्चतु-
र्भागान्तादेका नाडिकोर्ध्वं चैका सङ्गवः । प्रागहर्-
षान्तादेका नाडिकोर्ध्वं चैका मध्यन्दिनः । प्राक्-
तृतीयाहश्चतुर्भागान्तादेका नाडिकोर्ध्वं चैका सोऽप-
राहः । प्रागस्तमयादेका नाडिकोर्ध्वं चैका तस्यायम् ।
अयं सर्वकर्मणां कालः, न विवाहस्यैव, यत्कारीति
वचनात् अहोरात्राणामेवायं विकल्पः । पुण्यानि तिथि-
वारनक्षत्राणि कालज्ञानविदितान्येयोपादेयानि, प्रदर्शनार्थ-
त्वात् चैतस्य विधानस्य । नक्षत्रेष्वपि 'यान्येव देव-
नक्षत्राणि तेषु कुर्वीत यत्कारी स्यात् । यत्पुण्यं नक्ष-
त्रम् । तद्वत्कुर्वीत' इत्यादिवचनाद्देवनक्षत्राणि ज्योतिः-
शास्त्रविहितविवाहनक्षत्राविरोधीनि प्रशस्तानि द्रष्टव्यानि ।
मातृवृ.

भारद्वाजगृह्यसूत्रम्

'पूर्वाह्ण उपगृहीत । विज्ञायते पूर्वाह्णे देवाना-
मिति । दैवं पुनरिदं कर्म । मध्यन्दिन उपगृहीत ।
विज्ञायते मध्यन्दिनमृषीणामिति । ऋषिसंयुक्तं
पुनरिदं कर्म । अथापि विज्ञायते तस्मान्मध्य-
न्दिने सर्वाणि पुण्यानि संनिपतितानि भवन्तीति ।
अपराह्ण उपगृहीत । विज्ञायतेऽपराह्णः पितृणा-
मिति । पितृसंयुक्तं पुनरिदं कर्म । अथापि विज्ञा-
यते भगस्यापराह्ण इति । भगसंयुक्तं पुनरिदं कर्म ।
अथापि विज्ञायते तस्मादपराह्णे कुमार्यो भगमिच्छ-
मानाश्चरन्तीति । पुण्याह उपगृहीत । अपि वै
खलु लोके पुण्याह एव कर्माणि चिकीर्षन्ते ।
तस्मादश्लीलानामंश्रित्रे नावस्थेन्न यजेत । यथा
पापाहे कुरुते तादृगेव तदिति परिचष्ट एव पापा-
हम् ॥

(१) भागृ. १।१२.

पारस्करगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्याः पाणि गृहीयान् ॥

वसिष्ठः

'नन्दा च भद्रा च जया च रिक्ता पूर्णंति सर्वास्तथयः क्रमान् स्युः ।

शुक्लेऽधमामध्यमकोत्तमास्ताः पक्षेऽसितेऽप्युत्तममध्यहीनाः ॥

नोद्वाहयात्रोपनयप्रतिष्ठा-सीमन्तचौलाखिलवास्तुकर्म ।

गृहप्रवेशाखिलमङ्गलार्थं कार्यं हि मासादितिथौ कदाचित् ॥

सप्ताङ्गचिह्नानि नृपस्य वास्तु-व्रतप्रतिष्ठाखिलमङ्गलानि ।

यात्राविवाहाखिलभूषणं यत् कार्यं द्वितीयादितिथौ सदैव ॥

'शुक्ले द्वितीयादित एव कृष्ण-

पक्षे दशम्यन्तगन्ताः शुभाः स्युः ।

तास्वष्टमीस्कन्दगणेशदुर्गा-

श्रतुर्दशी चापि तिथिर्विवर्ज्या ॥

स्कन्दः षष्ठी, गणेशः चतुर्थी, दुर्गा नवमी ।

विसौ. १७

'एकादशी द्वितीया च पञ्चमी सप्तमी तथा ।

त्रयोदशी तृतीया च विवाहे तु शुभावहाः ॥

'चतुर्दशी चतुर्थी च नवमी च विवर्जयेत् ।

एतासु विधवा कन्या भवत्याशु विवाहिता ॥

(१) पागू. १।४।५. शेषः स्थलादिनिर्देशः भयनर्तुमास-विचारे (संका. पृ. ८७८) द्रष्टव्यः ।

(२) वसं. १२।४ ६.

(३) वसं. ३२।४ ; प्रपा. ३२९ शुक्ले (शुक्ल) स्वष्टमी (स्वष्टम); विसौ. १७ शुभाः स्युः (प्रशस्ताः) चापि (वाऽपि) ।

(४) विसौ १६; संग. २३१.

(५) विसौ. १६.

नारदः

'मासान्ते पञ्च दिवसांस्त्यजेद्विक्रतामथाष्टमीम् ॥

'दिवा भर्तुः प्रिया रात्रौ पित्रर्चनरता च सा ॥

बृहस्पतिः

'चतुर्दशी चतुर्थी च अष्टमी नवमी तथा ।

षष्ठी च द्वादशी चैव पक्षच्छिद्राह्वयाः स्मृताः ॥

क्रमादेतासु तिथिषु वर्जनीयाश्च नाडिकाः ।

भूताष्टमनुत्तरवाङ्कदश शेषास्तु शोभनाः ॥

मुख्यतिथ्यलाभे वर्ज्याशानाह बृहस्पतिः— चतु-
र्दशीति । विसौ. १७

मनुः

'तिथयः शोभनाः सर्वाः

प्रोक्ता रिक्ताविवर्जिताः ॥

व्यासः

'उग्रसोनोप्ररिक्तासु तिथिषु स्यादमर्दिता ।

दुर्भगा चेति शेषासु सुतसौभाग्यसंयुता ॥

'अन्नप्राशनमातिथ्यं विवाहो वास्तुकर्म च ।

रात्रावहनि वा कुर्यात् शेषाण्यहनि कारयेत् ॥

गर्गः

'प्रतिपदुःखजननी द्वितीया प्रीतिवर्धिनी ।

सौभाग्यदा तृतीया स्याच्चतुर्थी चार्थनाशिनी ॥

(१) ज्योना. २७।११ पृ. ५१ त्तामथाष्टमीम् (त्ता तथाष्टमी); ज्योनि. १५२.

(२) ज्योनि. १५२.

(३) विसौ. १७ च अष्टमी (वाऽष्टमी) छिद्राह्वयाः स्मृताः (छिद्राः प्रकीर्तिताः) द्वितीयस्यैकोत्तरार्धे (भूतांशमनुत्तरांशः शेषाशेषपि शोभनाः १); सिन्धु. ८३५-८३६ वसिष्ठः; संर. ८२१ स्मृताः (इमाः) वसिष्ठः .

(४) प्रपा. ३२९.

(५) चका. ७८६.

(६) मुक्ता. १४७.

(७) मपा. १६३ ज्योतिःसारसंगरे; विसौ. १६ वर्धिनी (वर्धनी) स्यात् (च); संको. १९८ वर्धिनी (वर्धनी) भारद्वाजः; पुम. ४४६ लङ्; संर. ४६१ भर-
द्वाजः.

'पञ्चम्यां सुखवित्तानि षष्ठी विघ्नप्रदायिनी ॥

विशाशीलसुखाभिः स्यात्सप्तम्यामफलाऽष्टमी ॥

'नवमी शोकफलदा आनन्दो दशमीदिने ।

सुखदैकादशी ह्येया सफला द्वादशी स्मृता ॥

'मानपुत्रौ त्रयोदश्यां चतुर्दश्यां विदुःखदा ।

फलं बहुविधं नित्यं पञ्चदश्यां विशेषतः ॥

'अमायां चैव भद्रायां करणे विष्टिसंज्ञिते ।

यः करोति विवाहं स शीघ्रं याति यमालयम् ॥

वात्स्यः

'कल्याणं भवति प्रीतिः सौभाग्यं धनसंश्रयः ।

सुखाथौ बहुविघ्नानि शीलसौख्यमकीर्तयः ॥

शोकामयौ मुदः सौख्यं भाग्यमेवात्मजाप्तयः ।

उपद्रवाः पूर्णफलं क्रमात्प्रतिपदादिषु ॥

(१) मपा. १६३ विघ्नप्रदायिनी (विघ्नप्रदा मता) ज्योतिःसारसंगरे; विसौ. १६; संको. १९८ भारद्वाजः; पुम. ४४६-४४७ लङ्; संर. ४६१ भारद्वाजः.

(२) मपा. १६३ फलदा (भवदा) सफला द्वादशी (द्वादशी सफला) ज्योतिःसारसंगरे; विसौ. १६ आनन्दो (स्वानन्दो); संको. १९८ भारद्वाजः; पुम. ४४६-४४७ आनन्दो (चानन्दो) सुखदै (दुःखदै) सफला (कुफला) लङ्; संर. ४६१ भारद्वाजः.

(३) मपा. १६३ चतुर्दश्यादिदुःखदा (चतुर्दश्यौ तु दोषदे) नित्यं (ज्ये) अस्मिन् ग्रन्थे 'न चेह शुक्लमति-पदुदयन्ती निषिध्यते ।' इत्यधिकम्; ज्योतिःसारसंगरे; विसौ. १६ मानपुत्रौ (पुत्रमानौ); संको. १९८ चतुर्दश्यादिदुःखदा (चतुर्दशी तु दोषदा) नित्यं पञ्चदश्यां (पञ्चदश्यां चैव) भारद्वाजः; संग. २३१ उक्तः; पुम. ४४७ चतुर्दश्यादि-दुःखदा (चतुर्दश्यौ तु दुःखदे) लङ्; संर. ४६१ चतु-
र्दश्यादिदुःखदा (चतुर्दश्यां तु दुःखदः) नित्यं पञ्चदश्यां (पञ्चदश्यां चैव) भारद्वाजः.

(४) मपा. १६३ ज्योतिःसारसंगरे; विसौ. १६ चैव भद्रायां (चै चरोत्पायां) संज्ञिते (संज्ञके); संग. २३१ भद्रायां (रिक्तायां) संज्ञिते (संज्ञके).

(५) चका. ७८६-७८७ (=) भवति (भाविता) जातयः (जादयः) क्रमात्प्रतिपदादिषु (शुक्ले प्रतिपदादयः); विसौ. १६.

शौनकः

'प्रीतिजननी द्वितीया

प्रतिपत्कल्याणमङ्गली कथिता ।

अर्थापहा चतुर्थी

सौभाग्यफला तृतीया च ॥

बहुविघ्नकरा षष्ठी

सुतसुखदा पञ्चमी भवति ।

अष्टम्यामयशः स्यात्

कुलशीलसुखा च सप्तमी भवति ॥

आनन्दफला दशमी

नवमी शोकामयप्रदा चैव ।

स्याद्द्वादशी समफला

सुखार्थदैकादशी भवति ॥

पूर्णफला पञ्चदशी

त्रयोदशी मानपुत्रफलजननी ।

बहुलोपद्रवजननी

चतुर्दशी भवति नियमेन ॥

अत्रापि कृष्णपक्षे

नवमीमविवाहितां वदन्येके ।

उभयोस्तथयः शस्ताः

सौभाग्यसखावहाः पञ्च ॥

वराहः

'तिथौ च रिक्ते शशिनि क्षयं गते

स्वीन्दुभौमार्किदिनेषु नो शुभम् ॥

'रिक्तां प्रोज्झ्य तिथिं तथर्त्वनयनोः

संधिं च शेषाः शुभाः ॥

लल्लुः

'अत्रापि कृष्णपक्षस्य दशमीमविवाहिकाम् ।

वदन्यन्ये तु दशमीमुभयोरविवाहिकाम् ॥

(१) विसौ. १६; संग. २३१ (प्रीतिजननी द्वितीया प्रतिपत्कल्याणमङ्गली कथिता ।) एतावदेव.

(२) विसौ. ८.

(३) मपा. १६२ प्रोज्झ्य (प्रोक्ष्य); विसौ. ११.

(४) मपा. १६३ हिकाम् (हिकीम्) ज्योतिःसारसंगरे; पुम. ४४७; संर. ४६१.

अत्रापि उक्तासु तिथिष्वपि । अविवाहिकां विवाहा-
नहाम् । उभयोः पक्षयोः । विहितप्रतिषिद्धत्वाद्दशम्या
विकल्पः । संर. ४६१

नृसिंहः

'रिक्ता पर्वाष्टमी वर्ज्या पौर्णमासी शुभावहा ॥

विवाहपटले

'षष्ठी तथैव नवमी च चतुर्दशी च

द्वादश्याष्टमतिथिश्च तथा चतुर्थी ।

आद्यत्रिभागमवशिष्य तु कृष्णपक्षे

शेषास्तथा परिहृतास्तितथो भवन्ति ॥

विधिरत्ने

'पञ्चदश्याष्टमी रिक्ता

वर्ज्याश्चान्याः शुभाश्च ताः ।

केचित्कृष्णाष्टमी प्राहुर्विवाहेषु वयोऽत्यये ॥

विवाहवृन्दावनम्

'अमातिथिः पार्श्वतिथिद्वयेन

समं न माङ्गल्यमुपादधाति ।

लोकंप्रणस्तत्र तिथेः प्रणेत्या

यस्मान्न पीयूषवपुर्वपुष्मान् ॥

अमा अमावास्या तिथिः पार्श्वतिथिद्वयेन चतुर्दश्या
प्रतिपदा च समं सह माङ्गल्यं नोपदधाति । यस्मात्
कारणात् तत्र लोकंप्रणः तिथिप्रणेत्या पीयूषवपुः चन्द्रः
वपुष्मान् प्रशस्तविम्बः न भवति । लक्ष्मी.

उदेति चायं प्रतिपत्समाप्तौ

कुशोऽपि वर्धिष्णुतया प्रशस्तः ।

द्वीपान्तरस्थो विफलोऽपि ताव-

द्यावन्न पृथ्वीनयनाध्वनीनः ॥

(१) प्रपा. ३२९.

(२) प्रपा. ३२९ ; विसौ. १७ उत्तरार्धे (अन्त्य
त्रिभागमवशिष्टमिहान्त्यपक्षे शेषाः शुभाः परिणये तिथयो
भवन्ति ।) .

(३) प्रपा. ३२९ ; ज्योति. १५२ शुभाश्च ताः
(शुभावहाः) .

(४) विष्णु. ८।२३-२४.

कैश्चित् चन्द्रशाल्यात् द्वितीयाऽपि निषिद्धा, तन्मतं
दूषयति- उदेतीति । अयं चन्द्रः प्रतिपत्समाप्तौ उदेति,
अतः कुशोऽपि स वर्धिष्णुतया प्रशस्तः स्यात् । द्वीपा-
न्तरस्थः, अन्यत् द्वीपं द्वीपान्तरम्, तत्रस्थः देशान्तर-
दष्टः अपि चन्द्रः तावद्विफलः यावत् पृथ्वीनयनाध्वनीनो
न भवति, अर्थात् यावत् स्वदेशभूमिस्थितैर्जनेर्दष्टो न
भवति तावत् विफल एवेति । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

'नन्दा च भद्रा च जया च रिक्ता

. पूर्णेति तिथ्योऽशुभमध्यशस्ताः ।

सितेऽसिते शस्तसमाधमाः स्युः

सितज्ञभौमार्किगुरौ च सिद्धाः ॥

अथ तिथीनां नन्दादिसंज्ञाः सफला आह- नन्दा
चेति । नन्दाभद्राजयारिक्तापूर्णासंज्ञाः प्रतिपदादिपञ्च-
तिथयः स्वनामसदृशफलदाः स्युरित्येवंप्रकारेण सर्वाः
षष्ठ्यादय एकादश्याद्याश्च तिथयो ज्ञेयाः । ताः सिते
शुक्लपक्षे अशुभमध्यशुभफलदाः स्युः । असिते कृष्णपक्षे
शुभमध्यमाधमफलदाः स्युः । अथ चतुर्थचरणेन सिद्धि-
योगानाह- सिते इति । ताः कृतसंज्ञाः नन्दादितिथयः
शुक्रबुधमङ्गलशनिगुरुवारिषु सिद्धाः सिद्धिकराः स्युः ।
यथा नन्दाशुके सिद्धियोगः । एवं भद्राबुधे । जया-
भौमे । रिक्ताशनौ । पूर्णागुरौ । पीटी.

वेदाङ्गाष्टनवार्केन्द्रपक्षरन्ध्रतिथौ त्यजेत् ।

वस्वङ्कमनुतत्त्वाशाशरा नाडीः पराः शुभाः ॥

अथ पक्षरन्ध्रतिथीः आवश्यकत्वे सति तन्निष्ठवर्ज्य-
घटीश्राह- वेदाङ्गेति । चतुर्थी षष्ठी अष्टमी नवमी
द्वादशी चतुर्दशी एताः पक्षरन्ध्रसंज्ञाः तिथयो ज्ञेयाः ।
आसु शुभकृत्यावश्यकत्वे सति क्रमादिमाः वस्वङ्कमनु-
तत्त्वाशाशरा नाडीस्त्यजेत् । यथा चतुर्थ्यामादिमा अष्ट
घटिकास्त्याज्या इत्यर्थः । अथ परा उर्वरिता नाड्यः
शुभकृत्ये शुभा ज्ञेयाः । पीटी.

(१) मुचि. १।४, ३६.

ज्योतिर्निबन्धे

'विवाहमारभ्य चतुर्थिमध्ये

श्राद्धं दिनं दर्शदिनं यदि स्यात् ।

वैधव्यमाप्नोति तदाऽऽशु कन्या

जीवेत्पतिश्चेद्दत्तपत्यता स्यात् ॥

(१) 'फलं बहुविधं पञ्चदश्यां चैव विशेषतः'
इति । पञ्चदशी पूर्णमासी, 'विवाहमारभ्य ...' इति
ज्योतिर्निबन्धवचसा अमायां (१ याः) विवाहभावनात-
र्भावनिषेधेन तत्र सुतरां विवाहनिषेधसिद्धेः । श्राद्धं
तद्युक्तं दिनमिति विवाहमध्ये श्राद्धस्यैव निषेधः, न तु
तद्रहिततत्तिथिमात्रस्य, 'विवाहमध्ये यदि चेत्क्षयाहस्त-
त्रास्य मुख्याः पितरो न यान्ति । वृत्ते विवाहे परतस्तु
कुर्याच्छ्राद्धं स्वधामिने तु दूषयेत्तम् ॥' इति शास्त्रान्तरस्य
निषेधस्त्वापातात् । दर्शदिनमिति स्वरूपेण तिथि-
निषेधः, तथा सत्येव पृथग्ग्रहणस्य सार्थकत्वात् । प्रेत-
श्राद्धसपिण्डीकरणानुमासिकानां तु विवाहादिनिमित्तक-
वृद्धिपूर्वकालप्रतीतिविषयाणां प्राप्तकालानां कालेऽनुग्रहेन
अप्राप्तकालानामपक्रियानुग्रहेन च प्रेतस्य चतुःपुरुष-

(१) गभा. ६८ श्राद्धं (श्राद्ध) ; संप्र. ८३७ दीपिका-
याम् ; सिन्धु. ११०९ ; संको. १९८ ; प्रका. ३५९
संग्रहे ; पुम. ४५२ तदाऽऽशु (तदा तु) ; संर. ४६१.

वारविचारः

वसिष्ठः

'वाराः प्रशस्ताः शुभस्वेचराणां

सूर्यार्किवारौ खलु मध्यमौ तौ ।

त्याज्यः सदा भूमिसुतस्य वारः

कामार्कतिथ्योरपि तौ प्रदोषौ ॥

'पूर्णेन्दुशुक्रजसुरेज्यवाराः

सर्वेषु कार्येषु सुपूजिताः स्युः ।

ये सूरसूर्यात्मजभौमवाराः

प्रोक्तेषु कार्येष्वपि शोभनाः स्युः ॥

(१) वसं. ३२।६ ; विसौ. १७ चतुर्थचरणो नास्ति.
(२) वसं. १३।१६.

पर्यन्तं सपिण्डानां वृद्धिश्राद्धविशिष्टतर्कमस्वधिकारः,
'प्रेतकर्माण्यनिर्वर्त्य चरेत्ताम्युदयक्रियाम् । आ चतुर्थे
ततः पुंसि पञ्चमे शुभदं भवेत् ॥' इति मेधातिथि-
वचनात् । संको. १९८

(२) श्राद्धं दिनं क्षयाहः । दर्शदिनं स्वरूपतः ।
यद्यपि तत्र श्राद्धस्याकरणान् श्राद्धोपलक्षितदिनत्वाभेन
दशदिनमित्यनर्थकं, तथाऽपि विवाहमारभ्य चतुर्थी-
मध्ये श्राद्धाधिकारिणां श्राद्धदिनं तदनधिकारिणां
दशदिनमित्यर्थान्न वैयर्थ्यम् । कुम. ११०९

'विवाहमध्ये यदि चेत्क्षयाह-

स्तत्र स्वमुख्याः पितरो न यान्ति ।

वृत्ते विवाहे परतस्तु कुर्यात्

श्राद्धं स्वधामिने तु दूषयेत्तम् ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्

'हितोभयोश्च नवमी च चतुर्दशी च

कृष्णस्थितामपि च पञ्चदशी चतुर्थीम् ।

अन्येषु वै तिथिषु लप्रवलं विलोक्य

कन्याप्रदानमपि वृद्धिदमाहुरन्ये ॥

(१) गभा. ६८ ; संप्र. ८३७ चेत्क्षयाहस्तत्र स्वमुख्याः
(तत्क्षयाहं शुक्लाऽशुमुख्याः) न तु (न च) (=) ; सिन्धु.
११०९ ; विपा. ७३५ (=) ; संको. १९८ तत्र स्वमुख्याः
(तत्रास्य मुख्याः) (=) ; पुम. ४५२ ; संर. ४६१ (=) उक्त.
(२) प्रपा. ३२९.

नारदः

'बुधजीवेन्दुशुक्राणां वासराः सर्वकर्मसु ।

सिद्धिदाः क्रूरवारेषु यदुक्तं कर्म सिध्यति ॥

बृहस्पतिः

'रविवारे शुभं कर्म कर्तव्यं योगतः शुभे ।

योगाच्छुभे कुजे मन्दे कन्योद्वाहादि

कारयेत् ॥

(१) ज्योना. ५।१३ पृ. २३.

(२) प्रपा. ३३० कर्म (सर्वे) कन्योद्वा (कन्युद्वा) ;
विसौ. १८ ; संप्र. ७८१.

'पौष्णोत्तरामघाहस्तमूलश्रवणसप्तभाः ।
सूर्यवारयुता दोषहालाहलगोद्वराः ॥
'मित्रोऽधिन्ययमा पूषा
साहिर्बुध्न्या च रोहिणी ।
भौमवारेण संयुक्ता
योगाः स्युर्दोषघस्मराः ॥

श्रवण इति अभिज्ञितोऽप्युपलक्षणम् । तेन सप्तभवं
सिध्यति । अहिर्बुध्न्यः उत्तराभाद्रपदा । दोषघस्मराः
दोषभक्षकाः । संप्र. ७८१

'कृत्तिका रोहिणी स्वाती शतताराऽऽर्कि-
वारगाः ।

शुभयोगा महादोषकैरवादित्यवर्चसः ॥
'बार्हस्पत्यं च सावित्रं नैर्ऋतं सूर्यवारगम् ।
सर्वेषु शुभकार्येषु शुभाः स्युः शुभदाः स्मृताः ॥
चित्राश्रवणसौम्याः सूर्यदि शीतांशुवारगाः ।
इमे चापि सुधायोगाः सर्वशोभनशोभनाः ॥
भाद्रपादाधिनी चैव रोहिणी चोत्तरास्त्रयः ।
कुजवारेण संयुक्ताः सुधायोगा दिवौकसाम् ॥
विश्वामित्रमैत्रनक्षत्रं बुधवारेण संयुतम् ।
पञ्चमीसप्तमीयुक्तं सुधायोगः प्रकीर्तितः ॥

पूर्वाषाढापुनर्वसो रेवतीसंयुतो यदि ।
गुरुवारः सुधायोगस्त्रयोदश्या समायुतः ॥
स्वातीशतभिषगभाग्यसहितो यदि नन्द्या ।
शुक्रवारः सुधायोगः सर्वकर्मणि दोषहा ॥
रोहिणीवसुवायव्याः शनिवारेण संयुताः ।
भद्रया सहिता योगाः शुभाख्याः

शुभवृद्धिदाः ॥

(१) प्रपा. ३३० पौष्णोत्तरामघाहस्त (पौष्णोत्तराणि
हस्तश्च) उत्तरार्धे (सूर्यवारयुता योगा दोषहालाहलोद्वराः) ।

(२) प्रपा. ३३० साहिर्बुध्न्या च (साहिर्बुध्न्यश्च) ; संप्र.
७८१.

(३) प्रपा. ३३० ; संप्र. ७८१-७८२ वारगाः
(चारणाः) कैरावादिस्ववर्चसः (कैरावादिस्ववर्चसाः) ।

(४) प्रपा. ३३०-३३१.

एषु सर्वेषु योगेषु विवाहः शोभनप्रदः ।
दीर्घमाङ्गल्यसंपत्तिर्भेदते पुत्रवृद्धिभिः ॥

व्यासः

'शनैश्चरदिने प्राप्ते यदा रिक्ता तिथिर्भवेत् ।
तस्मिन् विवाहिता कन्या सर्वसौख्यैः

समेधते ॥

'रिक्ता शनिदिने चेत्स्यात्स्थिता पतिगृहे सदा ।
चन्द्रस्य च दिनेऽप्येवं किन्तु सापत्न्य-

माप्नुयात् ॥

'रिक्तासु विधवा कन्या दर्शेऽपि स्या-
द्विवाहिता ॥

'बुधजीवेन्दुशुक्राणां दिनैरेतैर्विवाहिता ।
कन्या सुखमवाप्नोति पुत्रारोग्यधनान्विता ॥

वृद्धगर्गः

'गुरुशुक्रेन्दुपुत्राणां दिनेषु परिणीयते ।
या कन्या सा भवेन्नित्यं भर्तुश्चित्तानुवर्तिनी ॥
'अर्काकिंभौमवाराणां दिनेषु कलहप्रिया ।
सापत्न्यं समवाप्नोति तुषारकरवासरे ॥

(१) दिनेत्यभिधानात् राजावभ्यनुज्ञा गम्यते ।
मपा. १६३

(१) मपा. १६६ यदा (यदि) सर्वसौख्यैः समेधते
(पतिसेतानवधिनी) ज्योतिःसारसागरे ; संप्र. ८८३ प्राप्ते यदा
(चैव यदि) उत्तरार्धे मपावत् ; विसौ. १७ ; संप्र. ७८१ ;
संर. ४६४ सर्वसौख्यैः समेधते (पतिसेतानवधिनी) स्मृत्य-
न्तरम्.

(२) विसौ. १७ ; संप्र. ७८१.

(३) संप्र. ८८३.

(४) विसौ. १७ ; संग. २३१.

(५) चका. ७८७ वर्तिनी (सारिणी) (=) ; मपा.
१६३ ज्योतिःसारसागरे ; विसौ. १७ वर्तिनी (रजनी) ;
पुम. ४४७ लङ्घः ; संर. ४६४ ज्योतिर्निबन्धे.

(६) चका. ७८७ (=) अर्काकिंभौमवाराणां (अर्कत-
त्पुत्रभौमानां) ; मपा. १६३ ज्योतिःसारसागरे ; विसौ.
१७ ; संक्रौ. १९७ भौमवाराणां (भूमिपुत्राणां) पू. निर्णया-
मृतैः संग. २३१ ; पुम. ४४७ लङ्घः ; संर. ४६४
ज्योतिर्निबन्धे.

(२) अत्र सर्वत्र (अस्मिन् प्रकरणे) दिनपदोपा-
दानात् रात्रौ वारदोषाभावोऽवगम्यते इति केचिदाहुः ।
तदयुक्तं, दिनशब्दस्याहोरात्रपरत्वात् । अन्यथा बुध-
वारदीनां शुभफलमपि रात्रौ न स्यात् । कार्यविशेषे
पापग्रहवारा अपीष्टफला रात्रौ निष्फलाः स्युरिति ।
दिनशब्दस्य अहोरात्रपरता 'त्रिंशद्दिनं सावनसंज्ञम्'
इत्यादौ सुपसिद्धेति । रात्रौ वारदोषाभावस्तु वाचनिक
एव । तथा च पठ्यते— 'न वारदोषाः प्रभवन्ति
रात्रौ विशेषतो भौमशनैश्चराकाः । अन्वं समासाद्य
विलासिनीनां कटाक्षवाणा इव निष्फलाः स्युः ॥'
विसौ. १८

शौनकः

'सूर्यदिने हृतविभवा
विधवा संवत्सराद्द्वन्द्वेके ।
मासात्परं शशिदिने
सापत्न्यं सौख्ययुक्ता च ॥
बन्धुविहीनां विधनां
भ्रष्टचरिणां च वत्सरात्कौजे ।
सुभगा धनधान्यवती
बौधे मासेस्तु षोडशभिः ॥

धनसौख्यपुत्रपौत्रैः
प्रवर्धते वत्सरद्वयाजीवे ।

धनभोगवती शुके

वर्षान्मासत्रयाद्वाऽपि ॥

सौरदिने पतिरहिता
पञ्चभिरब्दे व्यतीतैस्तु ।

संवत्सरे व्यतीते
धनरहितां दुर्भगां परे प्राहुः ॥

मासेऽप्यथवैतेषां
कालेनानेन पाकनिर्देशः ।

ऋत्वयनाब्देषु तथा
विस्त्रिंशवचनादपीणां च ॥

(१) विसौ. १७.

वराहः

'रवीन्दुभौमार्किदिनेषु नो शुभम् ॥

'आग्नेयग्रहवासरेषु कलहः

प्रीतिस्तु सत्सूत्तमा ।

केचित्स्थैर्यमुद्गन्ति सौरिदिवसे
चन्द्रेऽपि सापत्नकम् ॥

लल्लुः

'कूरग्रहदिनवारा

न शोभनाः सौरिमपहाय ।

व्यतिपातविष्टिर्बधृति-

वर्ज्याः शुभदाः करणयोगाः ॥

रत्नमालायाम्

'भौमसौररविवारवर्जिते
पाणिपीडनविधिर्विधीयते ॥

नृसिंहः

'बुधशुकेन्दुजीवानां वारेषु शुभदं भवेत् ।
शुभानामंशकं श्रेष्ठं वर्गादि च विवाहके ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनम्

'न वारदोषाः प्रभवन्ति रात्रौ
विशेषतो भौमशनैश्चराकाः ।

अन्धं समासाद्य विलासिनीनां

कटाक्षवाणा इव निष्फलाः स्युः ॥

'आर्काकिंजवासरादिरहितेपूद्वाहकमारभेत् ॥

एतेषां वाराश्चांशोदयाश्च वर्जनीया इति ।

प्रपा. ३३०

रेणुकारिका

'वारे शुकेन्द्वीज्यसौरीन्दुपुत्रे

चान्ये सौरी वज्रयेयुः शशाङ्कम् ॥

(१) विसौ. ८. (२) विसौ. ११.

(३) प्रपा. ३३०.

(४) सिन्धु. ११२६ ; प्रका. ३५९.

(५) प्रपा. ३३० जीवानां (जेन्दूनां) ; संक्रौ. ३९९

श्रेष्ठ (श्रेष्ठ) ; संर. ४६४.

(६) मपा. १६४ प्रथमः पादः, स्मरन्तीत्युक्तम् ;

विसौ. १८ ; संर. ४६४ सर्वं मपावत्.

(७) प्रपा. ३३०. (८) रेका. १ पृ. ४९.

नक्षत्रविचारः

बौधायनगृह्यसूत्रम्

'रोहिणी मृगशीर्षमुत्तरे फल्गुनी स्वातीति
विवाहस्य नक्षत्राणि ॥

बौधायनगृह्यपरिभाषासूत्रम्

'अथान्यत्रापि कुर्वन् भवति पुण्ये नक्षत्र इति ।
'देवनक्षत्राणि वा अन्यानि । यमनक्षत्राण्य-
न्यानि । यानि देवनक्षत्राणि । तेषु कुर्वीत
यत्कारी स्यात्' इत्येवेदमुक्तं भवति ॥

आश्वलायनगृह्यसूत्रम्

'उदगयन आपूर्यमाणपक्षे कल्याणे नक्षत्रे
चौलकर्मोपनयनगोदानविवाहाः ॥

(१) कल्याणे नक्षत्रे । कल्याणमिति प्रशस्तम् ।
शास्त्राविरुद्धमित्यर्थः । तस्मिन् कल्याणे नक्षत्रे । एव-
मेतैः संयुक्तायां तिथौ चौलादीनि कर्माणि भवन्ति ।
अथ कर्मग्रहणं किमर्थम् ? सर्वकर्मणां प्रवृत्तिरुदगयने
यथा स्यात्, यथा व्रतादेशादीनाम् । यदि कर्मग्रहणस्या-
यमर्थः चौलादीनां पृथग्रहणमपार्थक्यम् । कस्मात् ?
एतेषामपि कर्मग्रहणेनैव ग्रहणं भविष्यति । उच्यते ।
चौलादीनां ग्रहणं कर्तव्यमेव । किं कारणम् ? वक्ष्यति—
'तेषां पुरस्ताच्चतस्र आज्याहुती जुहुयात्' इति । कथ-
मेता आहुतयश्चौलादिषु स्थिरिति । अतश्चौलादीनां
पाठः । अथवा कर्मग्रहणं चौलार्थमेव चौलकर्मति ।
'तृतीये वर्षे चौलम्' इत्यत्र कर्मग्रहणं नास्ति ।
एकदेशग्रहणं तत्र द्रष्टव्यम् । अयमेव सुतमंभव
उपपद्यते । अथ व्रतादेशेष्वर्थे कालो न प्राप्नोति ।
कस्मात् ? इहाग्रहणादिति । उच्यते । प्राप्स्यति ।
कुतः ? 'एतेन वापनादि' इति व्यपदेशात् । यदि
तर्हि व्यपदेशेन कालोऽपि प्राप्नोति एवं तर्हि गोदान-

(१) बौगृ. १।१।२०.

(२) बौगृप. १।२।१४.

(३) आशु. १।४।१. शेषः स्थलादिनिर्देशः अयन्तुमास-
विचारे (संक्रा. पृ. ८७६) द्रष्टव्यः ।

ग्रहणं अपार्थक्यम् । कस्मात् ? चौलकर्मव्यपदेशात् 'एतेन
गोदानं षोडशे वर्षे' इति । सत्यमेतत् । गोदानव्यप-
देशात् कालः सिध्यति । तेन गोदान(?) नार्थं ग्रहणम् ।
अत्र किमर्थम् । तर्हि यत्र गोदानसंबन्धः स्वल्पोऽप्यस्ति
तत्रापि कथमयं कालः स्यादित्यनेन गोदानग्रहणं क्रियते,
'यथा गौदानिकं कर्म कुर्वीत' इति । अत्र कर्मग्रहणात्
कर्मैव कुर्वीत । ननु च तत्रापीदं कर्म प्रयुज्यते । तेन
यथा दृष्टं यस्मिंश्च काले दृष्टं तस्मिन् काले भविष्य-
तीति । यन्नादत्ते कालस्तत्र न प्राप्नोति । तस्मात्तत्र हि
'गौदानिकं कर्म कुर्वीत' इति कर्मग्रहणात् कालो न
प्राप्नोति । 'आचार्यसकाशे वाचं विसृजेत' इत्येव-
मादिषु यथा न भवति । कर्मग्रहणादेव कालान्तरे न
प्राप्नुयात् । तत्र तेनार्यं यत्नः क्रियते । यदि समा-
वर्तनार्थम्, तस्यैव ग्रहणं कर्तव्यम् । एवं तर्हि लब्धर्थे
गोदानग्रहणम् । देभा.

(२) ज्योतिःशास्त्राविरुद्धं कल्याणं नक्षत्रम् । चौल-
कर्मणि चौलस्यैव संज्ञान्तरं न तु व्रतादेशानामयं काल
इष्यते । स कथं प्राप्नोति, उपनयनातिदेशात् । तर्हि
अत्र गोदानग्रहणमपार्थक्यं, चौलातिदेशात् । उच्यते ।
समावर्तनार्थं गोदानग्रहणम् । 'गौदानिकं कर्म कुर्वीत'
इति कर्मग्रहणं यथा कर्मणोऽन्यनियमे वाग्यमनादिकं
निवर्तयति तथा कालमपि निवर्तयेत् । तस्माद्गोदानग्रहणं
यत्र गोदानगन्धोऽप्यस्ति तत्रापि यथा स्यात् । तर्हि
समावर्तनग्रहणमेव कार्यम् । उच्यते । लाघवार्थं गोदान-
ग्रहणम् । गानावृ.

(३) अहरहः यस्मिन् कर्मणि यन्नक्षत्रं ज्योतिः-
शास्त्रविहितं तत् कल्याणम् । उदगयनादिविधानं
दक्षिणायनादिप्रतिषेधार्थम् । अहनीति च वक्तव्यं रात्रौ
मा भूदिति । समुच्चयश्चोदगयनादीनां, न विकल्पः ।
'तृतीये वर्षे चौलम्' इतिवत् सिद्धे कर्मग्रहणं
सर्वकर्मणामुदगयनादौ प्रवृत्त्यर्थम् । चौलादिग्रहणं तु

'तेषां पुरस्ताच्चतस्र आज्याहुतीः' इत्यत्र चौलादीनामेव
ग्रहणं यथा स्यादिति । नैमित्तिकानि तु निमित्तानन्तरमेव
कार्याणि, यथा 'कपोतश्चेदगारमुपहन्यात्' इति । अपर
आह— कर्मग्रहणं चौलेनैव संबध्यते चौलकर्मति ।
'तृतीये वर्षे चौलम्' इत्यत्र त्वेकदेशग्रहणं द्रष्टव्यं
भीमसेनो भीम इतिवत् । तस्माच्चतुर्णामेव कालनियम
इति । व्रतादेशनेषु तु भवति, 'एतेन वापनादिपरि-
दानान्तम्' इत्युपनयनातिदेशात् । एवं चौलातिदेशादेव
सिद्धे गोदानग्रहणं यत्र गोदानगन्धोऽप्यस्ति तत्रापि
कथमयं कालः स्यादिति । यथा समावर्तने 'गौदानिकं
कर्म कुर्वीत' इति । समावर्तनग्रहणमेव तु न कृतं
लाघवार्थम् । अना.

आपस्तम्बगृह्यसूत्रम्

'सर्वाणि पुण्योक्तानि नक्षत्राणि ॥

(१) सर्वतुविधानस्य सर्वापवादत्वात् पुण्याह-
विधानार्थमिदम् । तथा च राज्यपरपक्षयोः विवाह-
प्रतिषेधः । एवमप्युक्तग्रहणमनर्थकम् । तत् क्रियते
मुहूर्तपरिग्रहार्थं, यानि पुण्यानि नक्षत्राणि यानि पुण्यो-
क्तानि मुहूर्तानि तानि सर्वाणि विवाहस्य यथा स्थिरिति ।
तत्र नक्षत्राणि ज्योतिःशास्त्रादवगन्तव्यानि । प्रातः सङ्गो
मध्यदिनोऽपराह्नः सायमित्येते मुहूर्ताः ।

अनाकुला.

(२) यानि ज्योतिषे पुण्योक्तानि शुभफलप्रदत्वेनो-
क्तानि नक्षत्राणि । नक्षत्रग्रहणस्य प्रदर्शनार्थत्वात्तथादी-
न्यपि तत्र पुण्योक्तानि सर्वाण्यत्रोपसंहर्तव्यानि । ताद.

'मघाभिर्गावो गृह्यन्ते ॥

(१) यदि मघाभिः गावः क्रयादिना गृह्यन्ते
ताश्च गावः प्रतिनन्दिता भवन्ति । तस्मात् गोपरिग्रहे
मघाः प्रशस्ताः । अनाकुला.

(२) 'आर्षे दुहितृमने मिथुनौ गावौ देवौ'
(आप. २।१।१८) इति वचनादार्षे विवाहे वरै-

* हरदत्तमतेन नेदं विवाहपरं सूत्रम् ।

(१) आपगृ. १।११; प्रका. ३५९; संर. ४६२.

(२) आपगृ. १।१; संर. ४८०.

सं. ११३

दीयमाना गावो दुहितृमन्निर्मघासु गृह्यन्ते । एतदुक्तं
भवति— आर्षे विवाहं मघास्त्वेव कुर्यात्, न ब्राह्मादिवन्
नक्षत्रान्तरेऽपीति । ताद.

'फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते ॥

(१) यदि फल्गुनीभ्यां व्यूह्यते सेना युद्धकाले सा
च प्रतिनन्दिता भवति । तस्मात् सेनाव्यूहे प्रशस्ते
फल्गुन्यौ । अविशेषात् पूर्वे उत्तरे च । सर्वत्र 'नक्षत्रे
च लुपि' (पा. २।३।४५) इत्यधिकरणे तृतीया ।
अनाकुला.

(२) अत्र च वधूः फल्गुन्योरेव व्यूह्यते नीयते
स्वग्रहात्, न तु 'तां ततः' (आप. ५।१३) इति
वचनात् ब्राह्मादिवत्तदानीमेव ।

केचित्— 'इन्वकाभिः' इत्यादि 'फल्गुनीभ्यां
व्यूह्यते' इत्यन्तमुत्तरत्र इन्वकाशब्दस्य व्याख्यानान्त
शाखान्तरीया गायति कल्पयन्तः, मघासु गवां क्रयादिना
स्वीकारः, सेनायाश्च युद्धे व्यूहः, अविशेषात् पूर्वयो-
रुत्तरयोर्वा फल्गुन्योरिति प्रकृतानुपयोगितया व्याचक्षते ।
ताद.

'यां कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति तां
निष्ठवायां दद्यात्, प्रियैव भवति नेव तु पुनरा-
गच्छतीति ब्राह्मणावेक्षो विधिः ॥

(१) यां दुहितरं पिता प्रियां कामयेत भर्तुरियं
प्रिया स्यादिति, तां निष्ठवायां नक्षत्रे दद्यात् । एवं
दत्ता सा भवत्येव तस्य प्रिया । अयं चापरः अस्य
नक्षत्रस्य गुणः— सा पितृग्रहात् पुनरर्थिनी नागच्छति ।
पतिगृह एव तस्याः सर्वे कामाः संपद्यन्ते ।

अन्ये तु निन्दाभिमां मन्यन्ते । ब्राह्मणावेक्षो विधि-
रिति वचनात् अन्येऽपि स्मृत्यपेक्षा नक्षत्रविधयो
भवन्ति । अन्यथा पुंसवने तिष्यवत् विवाहे इदमेव
नक्षत्रं स्यात् । अनाकुला.

* हरदत्तमतेन नेदं विवाहपरं सूत्रम् ।

(१) आपगृ. १।२; संर. ४८०.

(२) आपगृ. १।३; प्रका. ३५९ (इति ब्राह्मणावेक्षो
विधिः०); संर. ४६३ आपस्तम्बबोधायनौ.

(२) इयं भर्तुः प्रिया स्यादिति यां दुहितरं पिता कामयेत तां निष्ठयायां स्वातौ वराय दद्यात् । सा तस्य प्रियैव भवति । नैव तु नैव च रोगदारिद्र्यादिना पीड्यमाना अर्थिणी पुनः पितृगृहमागच्छति, स्वगृहे एव तस्याः सर्वे अर्थाः संपद्यन्ते इति ब्राह्मणावेक्षो विधिः । अत्रापि पूर्ववत् स्मार्तपुण्योक्तनक्षत्रविकल्पः । ताद. 'निष्ठयाशब्दः स्वातौ ॥

मानवगृहसूत्रम्

'रोहिणीमृगशिरःश्रवणश्रविष्ठोत्तराणीत्युपयमे तथोद्वाहे । यद्वा पुण्योक्तम् ॥

रोहिणी (१) मृगशिरःश्रवणश्रविष्ठोत्तराणि) प्रशस्तानीति गम्यते । तथा स्वातौ । तथेति उद्वाहे च रोहिण्यादीनि शस्यन्ते । यद्वा पुण्योक्तम् । वाशब्दश्चाथ । यच्च नक्षत्रं पुण्ये पुण्यसूचकेषु शास्त्रेषु पराशरादिविरचितेषु उक्तं तदपि शस्त्वं उद्वाहे । इतिकरणस्यैव अप्यं प्रपञ्चः यद्वा पुण्योक्तमिति । अष्टाभा.

भारद्वाजगृहसूत्रम्

'विज्ञायते तु खल्वेकेषामिन्वकाभिः प्रसृज्यन्ते ते वराः प्रतिनिन्दिताः (? निन्दिताः) । मघाभिर्गावो गृह्यन्ते । फल्गुनीभ्यां व्यूह्यत इति । यां कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति तां निष्ठयायां दद्यात् । प्रियैव भवति नैव तु पुनरागच्छतीति विज्ञायते ॥

काठकगृहसूत्रम्

'रोहिणी मृगशिरःश्रविष्ठा उत्तराणीत्युपयमे ॥ (१) उपयमः स्वीकारः । तत्रैतान्यनुकूलानीत्यर्थः ।

देव.

(१) आपगृ. ३।५; प्रका. ३।५९; संर. ४६३ वैयासनापरम्परा.

(२) मागृ. १।७।५.

(३) भागृ. १।१२.

(४) कागृ. १।४।१०-११.

(२) तनो ब्रुतायां रोहिणी मृगशिरः श्रविष्ठा उत्तरा इत्येतानि नक्षत्राणि उपगमने प्रशस्तानि । आचि.

यद्वा पुण्योक्तम् ।

(१) पुण्यं ज्योतिःशास्त्रं यथासंभवमनुमन्तव्यमित्यर्थः । देव.

(२) यद्वा पुण्योक्तं ज्योतिःशास्त्रविहितं हस्तस्वात्यादि, तद्वा उपयमने विवाहे भवति । आचि.

वाराहगृहसूत्रम्

'मृगशिरःश्रविष्ठोत्तराणीत्युपयमेत् ॥

आग्निवेश्यगृहसूत्रम्

'आपूर्वमाणपक्षे पुण्ये नक्षत्रे..... ॥

पारस्करगृहसूत्रम्

'त्रिषु त्रिपूत्तरादिषु ॥

स्वातौ मृगशिरसि रोहिण्यां वा ॥

(१) अस्मिन् अयनपक्षदिनानि नियम्य नक्षत्रनियममाह— त्रिषु रोहिण्यां वा । उत्तरा आदिर्धेषां तान्युत्तरादीनि तेषु कतिपु, त्रिषु त्रिषु, तथाहि— उत्तराफल्गुनी हस्तः चित्रा इति त्रीणि, उत्तराषाढा श्रवणं धनिष्ठा इति त्रीणि, तथा उत्तराभाद्रपदा रेवत्यश्चिन्त्य इति त्रीणि । स्वातौ मृगशिरसि रोहिण्यां वा । एतेषां नक्षत्राणामन्यतमे इत्यर्थः ।

हभा.

(२) वाशब्दोऽवधारणे । एष्वन्यतमस्मिन् (?तमे) विवाहं कुर्यादित्यर्थः । यद्वा, वाशब्दः चकारार्थः । चशब्दश्च ज्योतिःशास्त्रानुपात्तनक्षत्रसमुच्चयार्थः ।

* विभा.

* शेषं हभावत् ।

(१) वागृ. १०.

(२) आग्निगृ. १।६।१.

(३) पागृ. १।४।६-७; उत. १।४५ (स्वातौ... वा०) ; संत. ८८२; विपा. ७।५२; संदी. २७.

गोभिलगृहसूत्रम्

'पुण्ये नक्षत्रे दारान् कुर्वीत ॥

(१) पुण्ये शोभने नक्षत्रे ज्योतिःशास्त्रोक्ते ।

मृदुला.

(२) नक्षत्रग्रहणात् तिथ्याद्यपेक्षया नक्षत्रमावश्यकमिति तद्भाष्ये । विवाहो दिवा कार्यः रात्रावपि केचि-रकुर्वन्ति, तत्र कारणं न विद्य इति ज्ञेयम् ।

संकी. १९७

कौशिकगृहसूत्रम्

'चित्रापक्षं तु वर्जयेत् ॥

मघासु हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्यूह्यत इति विज्ञायते मङ्गलं च ॥

वसिष्ठः

'तिस्रोत्तरामूलमघान्त्यमैत्र-
प्राजेशचन्द्रार्कसमीरभेषु ।

सदा प्रशस्तः खलु कन्यकायाः
पाणिग्रहो वेधविजितेषु ॥

पैतृकं मघाः । पौष्णं रेवतीनक्षत्रम् । प्राजेशं रोहिणी । चन्द्रः मृगशिरः । अर्कः हस्तः । समीरणः स्वाती । संर. ४६३

नारदः

'पौष्णधानुत्तरामैत्रमरुच्चन्द्रार्कपैतृभैः ।
समूलभैरविद्वैस्तैः स्त्रीकरग्रहं इण्यते ॥

(१) गोमृ. २।१।१; सत. ८८९; संकी. १९७ पुण्ये (पुण्यः) ; संव. १४४; संर. ४६३ संकीवत् .

(२) कौसृ. १०।१।४-५ (७।५।४-५) .

(३) वसं. ३२।७; विसौ. १८ उत्तरार्धे (तदा प्रशस्तः खलु कन्यकानां पाणिग्रहोऽन्येषु विवर्जितस्तु ।) ; संप्र. ७८२ विसौवत् ; सग. २३१ विसौवत् ; पुम. ४४७ समीरणेषु (समीरणेषु) कन्यकायाः (कन्यकानां) ; संर. ४६३ पूर्वार्धे (मूलोत्तरापैतृकपौष्णमैत्रप्राजेशचन्द्रार्कसमीरणेषु ।) कन्यकायाः (कन्यकानां) .

(४) ज्योना. २७।१२ पृ. ५१; ज्योनि. १५२.

बृहस्पतिः

'सौम्यपैतृकहस्ताश्च मैत्रमूलाख्यवायवः ।
त्रीण्युत्तराणि पौष्णं च रोहिणी च शुभप्रदाः ।
अन्याश्च सर्वा वर्ज्याः स्युस्ताराः पाणिग्रहे
सदा ॥

गर्गः

'मघायाः प्रथमे पादे मूलस्य प्रथमे तथा ।
रेवत्याश्च चतुर्थोऽंशे विवाहः प्राणनाशनः ॥

वात्स्यः

'उत्तरात्रितयं सौम्यं प्राजापत्यं तथाऽऽनिलम् ।
हस्तो मूल तथा मैत्रं पूषदैवतमेव च ॥
विवाहे निर्दिशेद्धर्म्यशोर्था कालवित्सदा ।
उक्तवर्ज्येषु या मोहात्कन्यका परिणीयते ।
सा भर्तृमरणव्याधिशोकदारिद्र्यभागिनी ॥
'सावित्र्यानिल' ? सवित्रनिल) संयुक्तान्
मुहूर्तानपि निर्दिशेत् ।
समानदैवतस्तुल्यं नक्षत्रैः फलमादिशेत् ॥

मुहूर्तेष्वभिजिद्वर्जं शुद्धाहे कालचिन्तकः ।
अष्टमो दिवसस्यैव योऽभिजित्संज्ञकः क्षणः ॥
सब्रह्मणा वरो नित्यं सर्वकालः शुभप्रदः ।
उपग्रहोदयाद्यैश्च पापैस्तैर्नहि बाध्यते ॥

शौनकः

'यावज्जीवं कन्या

दयितेन सहोपभुज्य दुःखानि ।

पश्चादामयरोगैरश्विन्यां याति पञ्चत्वम् ॥

(१) प्रपा. ३२९ च शुभप्रदाः (शोभनप्रदा) ; संकी. १९९ मूलाख्य (मूलाखि) ; प्रका. ३६० संकीवत् ; संर. ४६३ मूलाख्यवायवः (मूलार्थवासाः) .

(२) ज्योनि. ७१, १५२.

(३) विसौ. १८; संप्र. ७८२.

(४) चका. ७८८-७८९.

(५) मपा. १६४-१६६ (यावज्जीवं तु कन्या सा सर्वो सह विद्युज्यते । दुःखं पश्चादामरोगैरश्विन्यां याति पञ्चत्वम् ॥

याम्ये षड्भिर्मासैर्वैधव्यं याति निर्धनत्वं च ।
(वित्तमपहाय बहुशः समतीतात्रिनयर्क्ष-
कन्या (?) ॥)

धनकनकभूषणयुता
पाणिग्रहणं समेत्य बहुलासु ।
उपभुज्य च भर्तुसुखं
पष्टेऽन्दे याति पञ्चत्वम् ॥

याम्ये षड्भिर्मासैर्वैधव्यं याति निर्धनत्वं च । धनकनक-
भूषणयुता पाणिग्रहणे तु कृतिकार्या च ॥ ... पश्चात् षष्ठेऽन्दे
याति पञ्चत्वम् । प्राजापत्ये सुभगा पतिव्रता भामिनी
प्रिया भर्तुः ॥ शुचिरनुकूला भर्तुः प्रियंवदा सोमदैवते
कन्या । आर्द्रापाणिग्रहणे वर्षेणैकेन याति पञ्चत्वम् । त्रिभिरब्दै-
रादित्ये कन्या सप्तपैति पतिमन्यम् ॥ अश्लेषातुष्कात् कन्या
कुलविद्वेषिणी भवति पुष्ये । आश्लेषास्वपि कन्या पाणिग्रहणे
समेत्य भर्तारम् ॥ सप्तभिरब्दैर्दुष्टेऽथ कुलटाव समाप्नोति ।
भवति त्रिवर्गयुक्ता पित्रे पाणिग्रहे हि संप्राप्ते ॥ भाग्ये
सत्यसौभाग्यं दासीत्वं याति निर्भया कन्या । अश्वैकेऽतिक्रान्ते
पतिमरणं प्राप्नुयाच्चैव ॥ व्यपगतशोका सुभगा भोगवती सुप्रजा
प्रिया भर्तुः । अर्धेऽणि शशियुक्ते कन्या वर्षद्वयेनेतीति ॥ हस्ते
पाणिग्रहणं समेत्य कन्या पतिव्रता नित्यम् । आत्मप्राणवियोग-
मवाप्नुयात्कन्या चाध्वात् ॥ अथवा शीलभ्रंशं त्वाष्ट्रे प्राप्नोति
बान्धवकुलम् । स्वाती धर्मसमेता पतिदयिता बन्धुबलभा
साध्वी ॥ ऐन्द्राग्न्याख्ये कन्या बुद्धिभ्रष्टा प्रयानि पतिमन्यम् ।
अश्लेषातुष्केऽन्ते मैत्रे कन्याऽऽनुयाद्धनं सौख्यम् ॥ भर्तुर्वज्रां
कृत्वा दुःखान्यनुभूय शक्रमे कन्या । दशमेऽन्दे वैधव्यं प्रयाति
यद्यपि न मृता ॥ मूले सधना साध्वी पत्युरनिप्रियवता प्रहृष्टा
च । अशुचिरनाचारदासस्तान्यथा समेति भर्तारम् ॥ अश्लेषेन
कन्या ज्ञेया सा पूर्वाषाढासु । विदधानि वैश्वदेवे भर्तुर्वित्तं
च गुरुजनानुरता ॥ पाणिग्रहणमुपयानि श्रवणे नैकत्र सा रमते ।
विभ्रष्टमृतिशीला मृत्युमुखं याति वसुदैवे ॥ शैर्षादिगेण हता
यमसदनं याति वारुणे पश्चात् । आश्लेषादि कन्या दुःशांला दुःसगा
दग्निः च ॥ अश्लेषे कन्या मणिकनकभूषणं प्रभूतमाप्नोति ।
प्राप्नोति शीलं शौचं पौष्णे शान्तासन्नोपकरणानि ॥) ध्वनिः-
सास्तमिदः विमर्शः १८-१९.

प्राजापत्ये सुभगा
भोगयुताऽतिप्रिया पत्युः ।
पुत्रधनानि च लभते
सा कन्या पञ्चमे वर्षे ॥
शुचिरनुकूला भर्तुः
प्रियंवदा सोमदैवत्ये ।
समतीत्यान्दत्रितयं
कुलद्वयस्यार्थतामेति ॥
आर्द्रासु सौम्यकर्मा
वर्षेणैकेन याति पञ्चत्वम् ।
आदित्ये त्रिभिरब्दै-
रूढा सप्तपैति पतिमन्यम् ॥
अश्लेषातुष्कात्कन्या
कुलगुरुविद्वेषिणी भवति ।
पुष्ये कृपणा पतिसं-
त्यक्ता वैधव्यं वा समाप्नोति ॥
आश्लेषास्वपि कन्या
पाणिग्रहणे समेत्य भर्तारम् ।
सप्तभिरब्दैर्हन्यान्
कुलटाव वा समाप्नोति ॥
परिणयकालात्कन्या
पञ्चमवर्षे समेत्य धनधान्यम् ।
भवति त्रिवर्गयुक्ता
पितृभे पाणिग्रहं प्राप्ता ॥
भाग्ये सुखविभ्रष्टा
दासीत्वं याति निर्भया कन्या ।
अश्लेषातुष्के व्यतीते
पतिमरणं याति नियमेन ॥
व्यपगतशोका सुभगा
भोगवती सुप्रजा (?) प्रिया भर्तुः ।
आर्यगणे शशियुक्ते
कन्या वर्षद्वयेऽतीते ॥
हस्ते पाणिग्रहणं समेत्य कन्या पतिव्रता दक्षा ।
पत्युः सुखानि यच्छति नित्यं तत्सप्तमे वर्षे ॥

अश्लेषातुष्कात्कन्या
त्वाष्ट्रे प्रतिभूतसंसर्गात् ।
त्यक्त्वा स्वज्ञातिकुलं
कामपरा याति दासत्वम् ॥
स्वाती सुभगा धन्या
सुमनोज्ञा पत्युरभिमता चैव ।
समतीत्य मासमेकं
पूजामाप्नोति बन्धुकुलात् ॥
ऐन्द्राग्न्ये भे कन्या
मतिवभ्रष्टा समेति पतिमन्यम् ।
पश्चात्पञ्चभिरब्दैः
पञ्चत्वं याति रोगेण ॥
व्यपगतशोका साध्वी
निपुणा गुरुदेवतोपचारज्ञा ।
अश्लेषातुष्के गच्छेत्
मैत्रे कन्या धनसुखानि ॥
पत्युरवज्ञां कृत्वा
दुःखान्यनुभूय शक्रमे कन्या ।
दशमेऽन्दे वैधव्यं
प्रयाति यद्यपि न मृता ॥
मूले निपुणा साध्वी
पत्युरभीष्टा प्रिया प्रचण्डा च ।
वर्षे चैकादशके
श्वशुरस्य कुलोन्नतिं कुरुते ॥
अशुचिरनाचाररता
गत्वा पुनरन्यमेति भर्तारम् ।
अश्लेषातुष्के व्यतीते
पूर्वाषाढासु पञ्चत्वम् ॥
अपहरति वैश्वदेवे
पत्युरनर्थान् बहून्पि प्राप्तान् ।
धर्मक्रियार्थनिपुणा
यशस्विनी चाष्टमे वर्षे ॥
पाणिग्रहणमुपगता श्रवणे नैकत्र सा रमते ।
समीत्यान्दत्रितयं मृत्युवशं याति शस्त्रेण ॥

उपचरितेऽन्दचतुष्टके
वित्तोपेताऽपि निर्धना कन्या ।
विगतसुखस्मिन्तशौचा
मृत्युवशं याति वसुदैवे ॥
हैपारोगोपहता
यमसदनं याति वारुणे मासान् ।
किलाहा प्रसव(मलिला)
रुपाष्टेऽन्दे याति पञ्चत्वम् (?) ॥
आजैकपादे कन्या
दुःशीला दुर्भगा दरिद्रा च ।
भवति विद्यावाद्यानियमा (?)
समतीतेऽन्दे द्वितीये च ॥
आहिर्बुध्न्ये कन्या
मणिकनकधनप्रभूतमासाद्य ।
वर्षेऽष्टमे व्यतीते
भर्तुकुलस्योन्नतिं कुरुते ॥
प्राप्नोति शीलं शौचं
पौष्णे यान्तासन्नोपभोगं च ।
सौभाग्यं चातिमहत्
किञ्चिन्न्यूनं तृतीयेऽन्दे ॥
नक्षत्राणां कथिता
गुणदोषाः सर्व एव सुनिगदिताः ।
ताराबलं च कथयेत्
चन्द्रबलं चात्र नियमेन ॥
हस्तः स्वाती मूलं
मघानुराशोत्तराणि पौष्णं वा ।
प्राजापत्यं मृगशिर
इति परिणयने शुभो भगणः ॥
श्रीपतिः
भूलमैत्रमृगरोहिणीकरैः
पौष्णमारुतमघोत्तरान्वितैः ।
निर्व्यथाभिरुडुभिर्मृगीन्द्रां
पाणिपीडनविधिर्विधीयते ॥

(१) प्रपा. ३२९; सिन्धु. ११२६ पू., रत्नमालायासः;
प्रका. ३५९ सर्वं सिन्धुवत्.

निर्व्यथाभिः ग्रहानुपहताभिः ।

प्रपा. ३२९

विवाहवृन्दावनम्

ध्रुवानुराधामूलरेवती-

करं मघा स्वातिरदृषणो गणः ।

रवेरमीना मकरादिषड्गृही

करग्रहे मङ्गलकृन्मृगीदृशाम् ॥

आदौ विवाहविहितनक्षत्राणि कथयति- ध्रुवेति ।

ध्रुवानुराधामूलरेवती- ध्रुवाणि अनुराधा मृगशिरा
मूलं रेवती करो हस्तः एषां समाहारद्वन्द्वे नृपसकलं,
मघा, स्वातिः अयं गणः एकादशनक्षत्रसमूहः यदि
अदृषणः दोषरहितः स्यात् तदा मृगीदृशां स्त्रीणां करग्रहे
विवाहे मङ्गलकृत् स्यात् । तथा च रवेः सूर्यस्य अमीना
मीनरहितो मकरादिषड्गृही मकरादीनां षड्गृहाणां
समाहारो मकरादिषड्गृही चैत्ररहितमुत्तरायणमित्यर्थः,
मृगीदृशां स्त्रीणां करग्रहे विवाहे पङ्कलकृद्भवति ।

लक्ष्मी.

प्राचेतमः प्राह शुभं भगर्क्षं

सीता तदूढा न सुखं सिधेवे ।

पुण्यस्तु पुण्यत्यक्तिकाममेव

प्रजापतेराप स शापमस्मान् ॥

विवाहे पूर्वाफाल्गुनीपुण्यौ कैश्चित् उक्तौ तद्दोषं
कथयति- प्राचेतस इति । प्राचेतसः अपत्यं प्राचेतसः
मुनिः भगर्क्षं पूर्वाफाल्गुनीनक्षत्रं शुभं प्राह परन्तु तदूढा
तस्मिन् भगर्क्षे विवाहिता सीता सुखं न सिधेवे, अर्थात्
वनेवासादि दुःखमेव प्राप्तवती, तस्मात् तत् त्याज्य-
मेव । पुण्यस्तु अतिक्राममेव पुण्यति वर्धयति, अस्मात्
स पुण्यः प्रजापतेः ब्रह्मणः शापमाप प्राप्तवान् । अतः
पुण्योऽपि त्याज्य एवेत्यर्थः ।

लक्ष्मी.

कूरोज्झितं द्विः शशिभोगतोऽर्वाक्

तदाप्यमादृत्यं च शुभं न भं स्यात् ।

त्र्यष्टार्कविंशं च कुजार्कभानु-

स्वर्भानुतः सत्रिविधादभुतं च ॥

(१) विवृ. १।३-४; ज्योति. १।५२ द्वितीयः श्लोकः.

(२) विवृ. १।७।२-३.

कूरोज्झितं पापग्रहेण त्यक्तं, तदाप्यं पापग्रहेण प्राप्यं
तेन पापेन आदृत्यं च भं नक्षत्रं, तथा कुजार्कभानु-
स्वर्भानुतः क्रमेण त्र्यष्टविंशं च भं तथा सत्रिविधाद्-
भुतं च नक्षत्रं द्विः शशिभोगतो द्विधा चन्द्रभोगात्
अर्वाक् पूर्वं न शुभं स्यात् । अर्थात् एतत् सर्वं नक्षत्रं
द्वितीये चन्द्रभोगे शुभं भवति ।

लक्ष्मी.

वैसाहगंशुव्यसमाप्तिमात्रं

सक्रान्तिसाम्यं खलु वेधवच्च ।

स्वाश्रमो भान्वभिरोपुनर्मूत्र

रेमृहाणां त्रिभिरुत्तरैः स्यात् ॥

वै-सा-ह-गं-शु-व्य-समाप्तिमात्रं वैधृति-साध्य-
हर्षण-गण्ड-शूल-व्यतिपातानां समाप्तौ साधं सावशेषं
यन्नक्षत्रं, सक्रान्तिसाम्यं क्रान्तिसाम्येन सहितं यत्,
वेधवच्च यन्नक्षत्रं तत् शुभं न स्यात् इति पूर्वश्लोके-
नान्वयः । अथ वेधं कथयति- स्वाश्रमो भान्वभि-
रोपुनर्मूः एषामाद्याक्षरोपलक्षितानां नक्षत्राणां मध्ये द्वयो-
र्द्वयोर्मध्यः वेधः । तथा च रेमृहाणां रेवती-मृगशिर-
हस्तानां क्रमेण त्रिभिरुत्तरैः उत्तरफाल्गुन्युत्तराषाढोत्तर-
भाद्रपदाख्यैः वेधः स्यात् ।

लक्ष्मी.

शुजवलभीमः

रेवत्युत्तररोहिणीमृगशिरामूलानुराधामघा-
हस्तस्वानिपु तौलपष्टमिथुनेष्वस्तु पाणिग्रहः ।
समाष्टान्यवहिः शुभं रुडुपतावेकादशद्वित्रिगो
कुरैरुड्यायपडगर्गैर्न तु भृगौ पष्ठे कुजे चाष्टमे ॥

संग्रहः (संग्रहकारः)

जन्मक्षार्त्पूर्वनक्षत्रं सप्तविंशतिमं भवेत् ।
सर्वकर्मविनाशः स्याच्चन्द्रो व्ययगतो यदि ॥
सप्तविंशतिनक्षत्रमेकराशिसमन्वितम् ।
सर्वेषु शुभदं प्रोक्ते विवाहोपनयादिषु ॥

(१) निप. २८३ (=); संत. ८८२.

(२) प्रपा. २१५ (=), ३२८.

विवाहः— विवाहमुहूर्तः— नक्षत्रविचारः

ज्योतिप्रकाशे

'कीर्तितो मुनिभिः सर्वैः पुण्यः सर्वार्थसाधकः ।

इति सत्यपि चोद्वाहे निन्दितः केन हेतुना ॥

ज्योतिर्निबन्धे

'विवाहे गुरुपुण्यौ च प्रयाणे शनिरोहिणी ।

भौमाश्विन्यौ प्रवेशे च पण्मासान्तरं ध्रुवम् ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'निर्वैधैः शशिकर्मूलमैत्र्यपि त्र्य-

ब्राह्मन्त्योत्तरपवनैः शुभो विवाहः ।

रिक्तामारहिततथैव शुभेऽहि वैश्व-

प्राप्त्याङ्गिभ्रुतिनिधिभागतोऽभिजित्त्यान् ॥

मृगशिरहस्तमूलानुराधामघारोहिण्युत्तराफाल्गुन्यु-
त्तराषाढोत्तराभाद्रपदास्वातीनक्षत्रैः निर्वैधैः वेधाल्पदोष-
रहितैः विवाहः शुभः शुभफलप्रदः । रिक्तामाः प्रसिद्धाः ।
आभिर्वैजित्तियिषु शुभेऽहि शुभग्रहवासरेऽपि विवाहः
शुभः । वैश्वं उत्तराषाढा तस्य अन्त्याङ्गिः चतुर्थचरणः
श्रुतेः श्रवणस्य पञ्चदशांशो मिलित्वा अभिजिद्भोगः
स्यात् ।

पीटी.

'कृष्णे पक्षे सौरिकुजार्केऽपि च वारे

वर्ज्ये नक्षत्रे यदि वा स्यात्करपीडा ।

संकीर्णानां तर्हि सुतायुर्धनलाभ-

प्रीतिप्राप्त्यै सा भवतीह स्थितिरेषा ॥

संकीर्णजातीनां विवाहे नियतं कालविशेषमाह-
कृष्णे इति । कृष्णपक्षे शनिभौमार्कवारे विवाहोक्त-
नक्षत्रादिभिन्नक्षत्रेषु, चकारात् 'व्याघातशूल' इत्यादि-
दुष्टयोगेष्वपि, यदि संकीर्णानां अनुलोमप्रतिलोमजानां
करपीडा विवाहः स्यात्, तर्हि सा करपीडा सुतायुर्धन-
लाभप्रीतिप्राप्त्यै भवति । एषा स्थितिः आचारोऽस्ति ।
वाग्रहमेतदभावे विवाहाद्यावश्यकवे च प्रागुक्तदिने-
ऽपि कार्यमित सूचनार्थम् ।

पीटी.

(१) ज्योति. १।५२.

(२) सर. ४७५.

(३) मुचि. ६।५५.

(४) मुचि. ६।९४-९५.

गान्धर्वादिविवाहेऽर्काद्वेदनेत्रगुणेन्दवः ।

कुयुगाङ्गाभिभूरासास्त्रिपद्यां न शुभाः शुभाः ॥

गान्धर्वादिदुष्टविवाहे त्रिपदीचकं नक्षत्रशोधनमाह-
गान्धर्वादीति । गान्धर्वादिविवाहाः सलक्षणाः प्रागस्मा-
भिरभिहिताः । तेषु अर्कोत् सूर्याक्रान्तनक्षत्रमारभ्य
चत्वार्यंशुभानि । ततो द्वे शुभे । ततस्त्रीण्यंशुभानि ।
तत एक शुभम् । ततः एकमंशुभम् । ततश्चत्वारि
शुभानि । ततः षडंशुभानि । ततस्त्रीणि शुभानि । ततः
एकमंशुभम् । ततस्त्रीणि शुभानि । एतान्यष्टाविंशति-
भानि त्रिपद्यामंशुभान्येव (?) ज्ञेयानि । त्रयाणां
पद्यानां समाहारत्रिपदी, तत्र । ब्रह्मविष्णुरुद्रपद्याभिध-
चक्रत्रये इत्यर्थः ।

पीटी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'मैत्रं पित्र्यं तथा वैश्वं ब्राह्मनेऽर्कतदैवतम् ।

अहिर्बुध्न्ययमौ वाऽपि पौष्णधातुनिशाकराः ॥

'आद्ये मघाचतुर्भागे नैर्ऋतस्याद्य एव च ।

रेवत्यन्तचतुर्भागे विवाहः प्राणनाशनः ॥

'पड्भागशेषेष्वन्येषु नक्षत्रेषु न शस्यते ।

स्वात्यन्त्येषु त्रिषु सदा पाणिग्रहणमिष्यते ॥

'हस्तोत्तराणि वायव्यं मैत्रमूले च रेवती ।

रोहिणी सौम्यपित्र्ये च शुभं पाणिग्रहे सदा ॥

'त्यजेद्विपुषतं यत्नाद्व्यतीपातायनं तथा ।

उत्पातदूषितं चर्क्षं वैधृतिं च विशेषतः ॥

(१) चका. ७८८.

(२) चका. ७८८; निप. २८३ रेवत्यन्त्य (रेवत्यन्ते)
नाशनः (नाशकः); संत. ८८२ निपवत्; विसौ. १८
चतुर्वर्गचिन्तामणौ कालखण्डे; संग्र. ७८२ विसौवत्; संग.
२३२ विसौवत्.

(३) चका. ७८८; विसौ. १८ शस्यते (दृश्यते)
पू., चतुर्वर्गचिन्तामणौ कालखण्डे; संग्र. ७८२ सर्व विसौवत्.

(४) चका. ७८८; संकी. १९९ मैत्रमूले (मैत्रं मूलं)
हेमाद्रौ; संर. ४६३ सर्व संकीवत्.

(५) चका. ७८८, ७८९.

वैवाहिकर्क्षदैवत्यमुहूर्तेष्वपि जायते ।
पाणिग्रहः कुमारीणामभीष्टार्थफलप्रदः ॥
रोहिण्युत्तररेवतीपितृमरुन्मित्रेन्दुहस्तासुरेषु ॥
आसुरं मूलम् । प्रपा. ३२९.

'भगर्क्ष' सर्वसौभाग्यकरं स्त्रीणां विशेषतः ।
कुतस्तीर्हि वराहाद्यैर्गर्हितं पाणिपीडनम् ॥

शौनककारिका

'आत्मनः कन्यकायाश्च जन्मर्क्षानुगुणे शुभे ।

(१) ज्योति. १५२.

(२) शौका. २-३ पृ. ५५ ; वारमसंयुते (वास्वमे
युते) ; प्रपा. ३१८.

योगकरणविचारः

वसिष्ठः

'विष्कम्भः प्रीतिरायुष्मान्

सौभाग्यः शोभनाह्वयः ।

अतिगण्डः सुकर्माख्यो

धृतिः शूलोऽथ गण्डकः ॥

वृद्धिर्ध्रुवाख्यो व्याघातो हर्षणो वज्रसंज्ञकः ।

सिद्धियोगो व्यतीपातो वरीयान्

परिघः शिवः ॥

सिद्धिः साध्यः शुभः शुक्लो ब्रह्मैन्द्रो

वैधृताह्वयः ।

सप्तविंशतियोगास्ते स्वनामफलदाः स्मृताः ॥

विरुद्धयोगेषु य आद्यपादः

शुभेषु कार्येषु विसर्जनीयः ।

सवैधृताख्यो व्यतिपातयोगः

सर्वोऽपि नेष्टः परिघार्धमाद्यम् ॥

(१) वसं. १५११-५.

नक्षत्रे गुणसंपन्ने तिथिवारभसंयुते ।
पुण्ये सुहूर्ते कुर्वीत विवाहं विधिवद्विजः ॥

रेणुकारिका

'स्वातौ मृगे मूलमघानुराधा-
पौष्णोत्तराब्राह्मणकरेषु भेषु ।

क्रूरैरविष्टेषु न लत्तया च

हतेषु नोत्पातविदूषिते स्यात् ॥

(१) रेका. २ पृ. ४९.

तिस्रस्तु नाड्यः प्रथमे च वज्रे
गण्डातिगण्डेऽपि च षट् च षट् च ।

व्याघातयोगे नव पञ्च शूले

शुभेषु कार्येषु विवर्जनीयाः ॥

'आद्यं ववं बालवकौलवाख्ये

तत्तैतिले तद्गुरुसंज्ञकं च ।

वणिक् च विष्टिः करणानि सप्त
चराणि यानि क्रमशो भवन्ति ॥

तिथ्यर्धमाद्यं शकुनिर्द्वितीयं

चतुष्पदं नागकसंज्ञितं च ।

किंस्तुघ्नमेतान्यचराणि कृष्ण-

चतुर्दशीपश्चिमभागतः स्युः ॥

'सवैधृता विष्टिरथाष्टमेन्दुः

स पापयोगः परिघार्धमाद्यम् ।

तिस्रोऽष्टकाश्चोक्तनिसर्गदोषाः

सर्वत्र वज्याः खलु मङ्गलेषु ॥

(१) वसं. १५११-२.

(२) वसं. ३२१९-२०.

'वैधृतके परिणीता

कन्या विकलेन्द्रिया व्यतीपाते ।

विष्टयां मरणं नित्यं

सुभगा षट्स्वपि च करणेषु ॥

नारदः

'ववादिवणिगन्तानि शुभानि करणानि षट् ।

परीता विपरीता वा विष्टिर्नेष्टा तु मङ्गले ॥

स्थिराणि मध्यमान्येषां नेष्टे नागचतुष्पदे ॥

'मासान्ते पञ्च दिवसांस्यजेद्विक्तामथाष्टमीम् ।

विष्टिं च परिघार्धं व्यतीपातं सवैधृतिम् ॥

बृहस्पतिः

'शकुन्यादिचतुर्ष्वेषु करणेष्वपि विष्टिषु ।

कुलिकेषु शुभं वर्ज्यमशुभान्येव कारयेत् ॥

'गुणायुतैर्युतेऽप्यस्मिन् शकुन्यादिचतुष्टये ।

काले नैव शुभं सर्वं कृतं सम्यग्विवनयति ॥

(१) मपा. १६६ वैधृतके (वैधृतिके) विष्ट्यां (विद्यात्)

षट्स्वपि च (षट्स्वपि वरेषु) ज्योतिःसारसागरे ; पुम. ४४७.

(२) ज्योति. ८१२, ४ पृ. ३०.

(३) ज्योति. २७१११ पृ. ५१ मथाष्टमीम् (तथाष्टमी)

विष्टि (पक्षा) वैधृतिम् (वैधृतम्) ; ज्योति. १५२ घाघर्ध

(घर्षार्ध) .

(४) प्रपा. ३३० ; संप्र. ७८३ चतुर्ष्वेषु (चतुर्ष्वेषु) ;

संप्र. २३२ संप्रवत्.

(५) प्रपा. ३३० तेऽप्यस्मिन् (तेऽप्यस्मिन्) नैव

(नेष्टं) ; संप्र. ७८३.

शौनकः

'व्यतीपातवज्रवैधृति-

परिघे शूले च वित्तहानिः स्यात् ।

सौभाग्यसुखानि स्युः

प्रीत्यादिषु शेषयोगेषु ॥

'ध्रुवकरणैः शकुनाद्यैः

पाणिग्रहणे ध्रुवो भवन्ति मृत्युः ।

मासान्मासत्रितयान्

विंशतिरात्रात्तथाऽब्दार्थान् ॥

'विष्णुपदेषु विगीता

कन्या विकलेन्द्रिया व्यतीपाते ।

वैधृतिविष्टयोर्भ्रष्टा

सुभगा शेषेषु करणयोगेषु ॥

ज्योतिःसारसागरे

'दुष्टपूर्वमपहाय दिनार्धभागं

विष्टिप्रदुष्टमपि नष्टविधुं तिथिश्च ।

शेषाः शुभा निगदिता अशुभास्तथाऽन्ये

पूर्वोक्तमत्र सकलं हि विचिन्तनीयम् ॥

(१) विसौ. १९ ; संप्र. ७८२ ; संग. २३२
(वज्र०).

(२) मपा. १६६ (ध्रुवकरणैः शकुनाद्यैः पाणिग्रहणात्
ध्रुवं मृत्युः ।) पू., ज्योतिःसारसागरे ; विसौ. १९ ;
संप्र. ७८३.

(३) विसौ. १०.

(४) मपा. १६६.

ज्येष्ठमास-जन्ममासनाक्षत्रादिविचारः

वसिष्ठः

'स्वजन्ममासक्षेत्रिथिक्षणेषु
वैनाशिकावृक्षगणेषु भेषु ।
नोद्वाहमात्माभ्युदयाभिलाषी
नैवाद्यगर्भद्वितयं कदाचित् ॥
'ज्येष्ठे मासे ज्येष्ठयोर्वा नृनार्यो-
नैवोद्वाहः ॥

नारदः

'न जन्ममासे जन्मक्षेत्रं न जन्मदिवसेऽपि वा ।
आद्यगर्भमुत्तस्याह दुहितुर्वा करग्रहः ॥
'ज्येष्ठे मासि तयोरेव निषेधः परिकीर्तितः ॥
'नैवोद्वाहो ज्येष्ठपुत्रीपुत्रयोश्च परस्परम् ।
ज्येष्ठमासे तयोरेको ज्येष्ठः श्रेष्ठश्च नान्यथा ॥
'दम्पत्योर्जन्मभे चैव राशौ च निधने तयोः ।
एकस्यापि तथोद्वाहे किञ्चिद्भेदं विनाऽपि वा ॥

(१) वसं. ३२।१५; विसौ. १३ भेषु (चैवम्)
लापी (काङ्क्षी) द्वितयं (द्वितये).

(२) वसं. ३२।१७.

(३) ज्योता. २७।७ पृ. ५१ आद्य (नाद्य); प्रपा. ३२८ पूर्वार्धे (जन्ममासे न जन्मक्षेत्रं न जन्मदिवसेऽपि च ।)
आद्य (नाद्य) स्याथ (स्यात्र); विसौ. १३ ऽपि वा
(तथा); संप्र. ३५८; विपा. ७५३ ऽपि वा (न च);
मुक्ता. १४७ पूर्वार्धे (जन्ममासे च जन्मक्षेत्रं न च जन्मदिवसे
तथा ।); ज्योति. १५२ ऽपि वा (ऽपि च) आद्य
(नाद्य); पुम. ४४७ स्याथ दु (स्याद्यु) शेषं विसौवत्;
संर. ४६० पूर्वार्धे (जन्ममासे च जन्मक्षेत्रं न जन्मदिवसेऽपि
च ।).

(४) विसौ. १३.

(५) ज्योता. २७।८ पृ. ५१ उत्तार्धे (ज्येष्ठमासवयो-
रेकज्येष्ठ मासि हि नान्यथा ।); विसौ. १३ पू.; मुक्ता. १४७
ज्येष्ठपुत्रपुत्रयोश्च (ज्येष्ठमासे दम्पत्योस्तु) रेको ज्येष्ठः
श्रेष्ठश्च (रेकज्येष्ठः श्रेष्ठ तु); ज्योति. १५२.

(६) विसौ. १२.

बृहस्पतिः

'ज्येष्ठे न ज्येष्ठयोः कार्यं
नृनार्योः पाणिपीडनम् ।
तयोरेकतरे ज्येष्ठे
ज्येष्ठमासेऽपि कारयेत् ॥

भरद्वाजः

'मार्गशीर्षे तथा ज्येष्ठे क्षौरं परिणयं व्रतम् ।
आद्यपुत्रदुहितोश्च यत्नेन परिवर्जयेत् ॥
'ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य कुर्वीत भास्करे चानलस्थिते ।
नोत्सवादीनि कार्याणि
दिग्दिनानि च वर्जयेत् ॥

दशाहं चैव गर्गस्तु त्रिदशाहं बृहस्पतिः ।
अर्कभोग्याग्निभं यावन्मुनिः प्राह पराशरः ॥

शातातपः

'कर्माधानक्षयोः पुंसां विवाहे जन्मभं विना ।
कन्याया जन्मभं श्रेष्ठे विना वाऽऽधानकर्मभे ॥

पराशरः

'न ज्येष्ठा कन्यका यत्र ज्येष्ठः पुत्रो भवेद्यदि ।
व्यत्यये वा तयोस्तत्र ज्येष्ठमासः शुभप्रदः ॥

(१) धप्र. ५८ (=); ज्योति. १५२ क्रमेण नारदः.
पीयूषधाराशीकायां बृहस्पतिः ।

(२) गभा. ६६ मार्गशीर्षे (मार्गे मासि) आद्य (ज्येष्ठ)
त्रोश्च (त्रोस्तु) क्रमेण नारदः; धप्र. ५८ क्षौरं परिणयं
व्रतम् (विवाहं चोपनायनम्) क्रमेण नारदः; विसौ. १३
त्रोश्च (त्रोस्तु); संग. २२९; संव. ८७.

(३) विसौ. १३; संग. २२९ अर्कभोग्याग्निभं (अव-
लोक्याग्निभं) चण्डेश्वरः.

(४) प्रपा. ३३०.

(५) विसौ. १३.

विवाहः— विवाहमुहूर्तः— ज्येष्ठमास-जन्ममासनाक्षत्रादिविचारः

९०७

अत्रिः

'जन्मक्षेत्रं जन्मदिवसे जन्ममासे शुभं त्यजेत् ।
ज्येष्ठमास्याद्यपुत्रस्य शुभं वज्रं स्त्रिया अपि ॥
'मौज्युद्वाहप्रतिष्ठादीन् कच्चित्त्रापि कुर्वते ॥

अङ्गिराः

'मौज्युज्जीनिवन्धव्रतकर्मणी च
चूडाकृतिश्च प्रथमो विवाहः ।
रानं च पुंसः प्रथमस्य नेष्टं
ज्येष्ठमासेऽपि च जन्ममासे ॥

गर्गः

'ज्येष्ठायाः कन्यकायाश्च ज्येष्ठपुत्रस्य वै मिथः ।
विवाहो नैव कर्तव्यो यदि स्यान्निधनं तयोः ॥

बृद्धगर्गः

'आरभ्य जन्मदिवसं यावत्त्रिंशं दिनं भवेत् ।
जन्ममासः स विज्ञेयो गार्हितः सर्वकर्मसु ॥
'स्त्रीणां जन्मत्रयं श्रेष्ठं विवाहे च प्रशस्यते ।
पतिप्रिया च कल्याणी दीर्घायुश्च सुमङ्गला ॥

(१) प्रपा. ३२७ मास्याद्यपुत्रस्य (मासाद्यगर्भस्य);
गभा. ६६ ज्येष्ठमास्याद्यपुत्रस्य (ज्येष्ठे मास्यादिगर्भस्य); प्रर. ९८
प्रपावत्; चम. १०९ प्रपावत्; मुक्ता. १४७ जन्मक्षेत्रं
(जन्मभे) शेषं प्रपावत्; सिन्धु. १०७८ ज्येष्ठमास्याद्यपुत्रस्य
(ज्येष्ठे मास्याद्यगर्भस्य); विपा. ७५३ पुत्रस्य (गर्भस्य);
संकौ. १९७ (=) प्रपावत्, उत्त.; आन. १७९ मुक्तावत्;
प्रका. ३५७ (=) प्रपावत्; संर. ४६० (=) उत्त. मुक्ता-
ग्रन्थं वर्जयित्वा सर्वग्रन्थेषु 'रत्नकोशे' इत्युक्तम् ।

(२) मुक्ता. १४७.

(३) मुक्ता. १४७.

(४) संग. २२९.

(५) संग. २१; संग. २३० दिवसं (दिवसात्)
गार्हितः सर्वकर्मसु (सर्वकर्मसु गार्हितः) ग्रहकोशुद्याम्; पुम. ४४८
संगवत्; संर. १७२ दिनं भवेत् (दिनानि हि) गर्गः.

(६) प्रपा. ३३०.

वराहमिहिरः

'ज्येष्ठस्य ज्येष्ठकन्याया विवाहो न प्रशस्यते ।
तयोर्न्यतरे ज्येष्ठे ज्येष्ठो मासः प्रशस्यते ॥
'द्वौ ज्येष्ठौ मध्यमौ प्रोक्तावेको
ज्येष्ठः शुभावहः ।
ज्येष्ठत्रयं न कुर्वीत विवाहे सर्वसंमतम् ॥

ज्येष्ठा कन्या ज्येष्ठो वरो ज्येष्ठमास इति ज्येष्ठवयम् ।
ज्येष्ठानक्षत्रेणापि ज्येष्ठवयम् । ज्येष्ठा नक्षत्रं ज्येष्ठो मासो
ज्येष्ठा कन्या वरो वा ज्येष्ठ इत्येव वा ज्येष्ठवयम् । ज्येष्ठ-
चतुष्टये ज्येष्ठवयस्य सद्भावान्निषेधप्रवृत्तिरभ्येव । ज्येष्ठस्य
वरस्य ज्येष्ठकन्यायाश्च ज्येष्ठमासे विवाहो न प्रशस्यते ।
तयोर्मध्येऽन्यतरज्येष्ठत्वे तु प्रशस्यते इत्यर्थः ।

संर. ४६०

लल्लुः

'आधानक्षेत्रं शुभं प्रोक्तं दम्पत्योः परिणयने ।
कदाचित् कर्मभं पुंसां न
कदाचित्तु जन्मभम् ॥

हित्वैव च जन्मक्षेत्रं
द्वे तारे जन्मसंज्ञिते शुभदे ।

(१) गभा. ६७ पराशरः; विसौ. १३ ज्येष्ठो मासः
(ज्येष्ठमासे); मुक्ता. १४७ कन्याया (कन्याया) पू., गर्गः;
संम. ६५ ज्येष्ठो मासः प्रशस्यते (ज्येष्ठमासो न शस्यते);
सिन्धु. १०७८; संकौ. १९७; प्रका. ३५९ उत्त.,
चण्डेश्वरः; संग. २२९ संमवत्; पुम. ४४८; संर. ४६०
ज्येष्ठो मासः (ज्येष्ठमासः).

(२) गभा. ६७ वेको ज्येष्ठः शुभावहः (वेकज्येष्ठं
शुभावहम्) पराशरः; विसौ. १३ द्वौ ज्येष्ठौ (द्विज्येष्ठौ);
मुक्ता. १४७ एको ज्येष्ठः शुभावहः (ज्येष्ठमेकं शुभावहम्)
विवाहे सर्वं (विवाहं बहु) गर्गः; संम. ६५ गमावत्;
सिन्धु. १०७८-१०७९ गमावत्; संकौ. १९७ वेको
ज्येष्ठः शुभावहः (वेकज्येष्ठं शुभावहम्); प्रका. ३५८ परा-
शरः; संग. २२९ वेको ज्येष्ठः (वेकज्येष्ठः); पुम. ४४८
संकौवत्; संर. ४६० संकौवत्.

(३) प्रपा. ३३०.

जन्मर्क्षोढा कन्या
न हि खलु भर्तुः शुभा भवति ॥
प्रीतिं च जन्मतारा
दम्पत्योर्जनयति तारा ।
फलमथ संज्ञासदृशं
जनयति च शशाङ्कयुक्ता सा ॥

श्रीपतिः

'जन्ममासि न तु जन्मभे तथा
नैव जन्मदिवसेऽपि कारयेत् ।
आद्यगर्भदुहितुः सुतस्य वा
ज्येष्ठमासि न हि जातु मङ्गलम् ॥

शार्ङ्गधरः

'जन्मर्क्षे सति दारिद्र्यं वैरं जन्मतिथावपि ।
जन्ममासेऽपि दौर्भाग्यं जन्मलग्नं शुभावहम् ॥

चण्डेश्वरः

'जन्मर्क्षे जन्ममासे वा तारायामथ जन्मनि ।
जन्ममासे जन्मलग्नेऽप्युदा कन्या पतिव्रता ॥
'जन्ममासे तु पुत्राद्या धनाढ्या जन्मभोदये ।
जन्मलग्ने भवेद्दूढा कन्या (वृद्धा)
संततिमौख्यभाक् ॥

(१) प्रपा. ३२८ ; विसौ. १२ न तु (न च) न हि
(न तु) ; धप्र. ५८ विसौवत्, ज्योतिःसरे ; मुक्ता. १४७
न तु (न च) सेऽपि (से च) न हि जातु मङ्गलम् (न तु
पाणिपीडनम्) रत्नमात्रायाम् ; संम. ६५ न हि (न तु)
उत्त. ; विपा. ७५३ सेऽपि (से च) न हि (न तु) ;
ज्योति. १०० विसौवत् ; संग. २३० जन्ममासि न तु
जन्मभे तथा (जन्मराशि न च जन्मभे तिथौ) न हि (न च)
रत्नमालायाम् .

(२) ज्योति. १०० मासिर्जा (मासे च) ; संग.
२३० .

(३) विमौ. १३. पापपधारायां कायां नु च्यवनस्यायं
श्लोकः, उत्तरार्धे ' जन्मलग्ने भवेद्दूढा पुत्राद्या पतिव्रता ' इति
पाठश्च ।

(४) विसौ. १३ .

जन्मोदये जन्मस तारकासु

मासेऽथ वा जन्मनि जन्मभे वा ।

ऊढाङ्गना नैकविधानि धत्ते

सौख्यानि भोगं खलु बान्धवानाम् ॥

'मार्गे मासि तथा ज्येष्ठे क्षौरं परिणयं व्रतम् ।

ज्येष्ठपुत्रदुहितोस्तु यत्नेन परिवर्जयेत् ॥

'कृत्तिकास्थं रविं त्यक्त्वा ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य कारयेत् ।

उत्सवादिषु कार्येषु दिनानि दश वर्जयेत् ॥

भुजबलः

'जन्मनि मासि विवाहः

शुभदो जन्मर्क्षजन्मराश्योश्च ।

अशुभं वदन्ति गर्गाः श्रुतिवेषक्षौरयात्रासु ॥

नृसिंहः

'कर्माधानर्क्षयोः पुंसां योपितां जन्मभे तथा ।

विवाहः शुभदः प्रोक्तो बहूनां संमतं त्विदम् ॥

संग्रहः (संग्रहकारः)

'विवाहे चोपनयने जन्ममासं विवर्जयेत् ।

विशेषाजन्मपक्षं तु वसिष्ठाद्यैरुदाहृतम् ॥

(१) मपा. १६२ ज्योतिःसारसारे ; संसौ. ७४ मार्गे
मासि तथा ज्येष्ठे (ज्येष्ठे मासि तथा मार्गे) श्रोतु यत्नेन
(त्रौक्ष यत्नेन) ; (=) ; संम. १९ मार्गे (गर्भे) विवाह-
चण्डेश्वरः ; सिन्धु. १०७८ ; प्रका. ३५९ ; कृभ. ९१८
श्रोतु (त्रौक्ष) ; संम. ४६० परिणयं (परिणयो) ; ८९८ .

(२) गभा. ६६ ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य (ज्येष्ठपुत्रस्य) क्रमेण
नारदः ; संत. ९२३ उत्तरार्धे (उत्तरार्धे च कार्याणि विवि-
दानि च वर्जयेत्) । ज्योतिषिः ; विमौ. १३ तिषु कार्येषु
(दानि कार्याणि) तन्त्रान्तरिऽपि ; संसौ. ७४ (=) पू. ;
संग्र. ३०१ पू. , सारसंग्रहः ; सिन्धु. १०७८ ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य
(ज्येष्ठपुत्रस्य) ; संसौ. ११३ पू. , सारसंग्रहः ; १९८ पू. ,
संग्रहोक्तः इत्युक्तम् ; संग. २२९ ; ६०९ पू. , सारसंग्रहः ; संम.
४६० सिन्धुवत्, पू. ; ८९८ सिन्धुवत् .

(३) विसौ. १३ यत्रामु (मौञ्जीवन्धे च) ; संसौ.
७७ स्मृत्यन्तरम् ; संग्र. ३०४ (=) .

(४) प्रपा. ३३० .

(५) प्रपा. २१४ ; ३२८ पूर्वार्धे (विवाहं चोपनयने
जन्ममासे विवर्जयेत् ।) ; संसौ. १०९ चोपनयने (भेखला-

विवाहः— विवाहमुद्घर्तः— ज्येष्ठमास—जन्ममासतन्त्रादिविचारः

श्रीशोच्ये

'न जन्ममासे न च चैत्रपौषे

क्षौरं विवाहो न च कर्णवेषः ।

विवाहवर्जं न च जन्ममासे

यात्राऽपि नेहेष्टफलेति सत्यः ॥

जन्ममासि विवाहानुज्ञा अनाद्यगर्भविषया इति
प्रष्टव्यम् । संसौ. ७३

अर्णव

'कन्यकाजन्मनक्षत्रे विवाहः शोभनो भवेत् ।

कर्माधानर्क्षयोश्चैव पुंसो वर्ज्यस्त्रिजन्मसु ॥

पृथ्वीचन्द्रोदये

'भे जन्मनो जन्मगृहे दिने वा

कुर्याद्विवाहं न च जन्ममासे ।

ज्येष्ठर्क्षज्येष्ठसुताङ्गनानां

मियो विधेयं न तु जन्ममासे ॥

अणले

'अन्नप्राशनवैवाहे (? हं) पुंसो जन्मर्क्ष एव च ।

जन्ममासे च वर्ज्यं स्यान्नर्मदातीर उत्तरे ॥

नर्मदादक्षिणे भागे विवाहादिषु

(? दि सु) मङ्गलम् ।

जन्ममासे शुभं प्रोक्तं बहूनां संमतं कृतम् ॥

वृत्तशते

'न जन्मधिषण्ये न च जन्ममासे

न जन्मकालीनदिने विदध्यात् ।

ज्येष्ठे न मासि प्रथमस्य सूतो-

स्तथा सुताया अपि मङ्गलानि ॥

वन्धे) रत्नकोशे ; संम. २१ पू. ; विपा. ७५३ रत्नकोशे ;
ज्योति. १२२ ; संम. १७१ पू. , स्मृत्यन्तरम् .

(१) संसौ. ७३ ; संग्र. ३०१ .

(२) प्रपा. ३३० .

(३) विसौ. १३ .

(४) मुक्ता. १४७ .

(५) गभा. २०१ ; विसौ. १३ मासे (मासि)

कालीन (कालीय) महेश्वरः ; संम. १९ कालीन (कालीय)

राजमार्तण्डः

'जातं दिनं दूषयते वसिष्ठो

ह्यष्टौ च गर्गो नियतं दशात्रिः ।

जानस्य पक्षं किल भागुरिश्च

शेषाः प्रशन्ताः खलु जन्ममासि ॥

'जन्ममासे तिथौ भे च विपरीतदले सति ।

कार्यं मङ्गलमित्याहुर्गर्गभागवदौनकाः ॥

'जन्ममासनिषेधेऽपि दिनानि दश वर्जयेत् ।

आरभ्य जन्मदिवसाच्छुभाः

स्युस्तिथयोऽपरे ॥

ज्योतिषप्रकाशे

'जन्मभं कृपितृपामिषेचने

भूपणे नगरगेहकर्मणि ।

आद्यपत्यमुजि मौञ्जिवन्धने

पुंविवाह उदितं शुभं दुर्यः ॥

विवाहे जन्मभं स्त्रीणां वर्जनीयं प्रयत्नतः ।

नैव पुंमामिति प्राहुर्व्योतिर्नयविदो बुधाः ॥

ज्योतिःसागरे

'कन्यावरो यदि स्यातामाद्यगर्भसमुद्भवौ ।

तयोरेव भवेज्ज्येष्ठानक्षत्रं चापि वै यदि ॥

मासि (मासे) स्या (स्यादाः) ; सिन्धु. ९३१ ; विपा.
४७२ वृत्तशतके ; पुम. ४४७ ; कृभ. ९१८ ; संम.
१७२, ८९८ कालीन (कालीय) ज्येष्ठे न मासि (न ज्येष्ठ-
मासि) .

(१) गभा. ६६-६७, २०१ ; सिन्धु. ९३१ ; विपा.
४७२ जन्ममासि (जन्ममासे) ; संसौ. १२० ; संग.
२३० विपावत् ; पुम. ४३८ विपावत् ; ४४८ दूषयते
(वर्जयते) ह्यष्टौ (अष्टौ) गर्गो (गार्ग्यो) जानस्य पक्षे
(तज्जन्मकक्षे) शेषाः प्रशन्ताः खलु जन्ममासि (त्रौ विवाहे
गमने श्ले च) ज्योतिर्नयः .

(२) गभा. ६७, २०१ ; सिन्धु. ९३१ ; विपा.
४७२ अन्यत्रापि ; संसौ. १२० ; संग. २३० .

(३) गभा. ६७ मासि (मासे सि) ; २०१ ; सिन्धु.
९३१ ; विपा. ४७२ अन्यत्रापि ; संग. २३० .

(४) संग. २१० .

(५) धप्र. ५८ ज्योतिरर्णवे ; संग. २२९ .

ज्येष्ठमासि भवेद्वाऽपि ज्येष्ठापञ्चकमित्यथ ।
कुर्याद्यस्तु नरो मोहादाशु मृत्युर्भवेत्तयोः ॥
'ज्येष्ठाचतुष्टयं चैव ज्येष्ठात्रयमथापि वा ।
निषिद्धं स्यादथ ज्येष्ठाद्वितयं शुभदं भवेत् ॥

कालादर्शे

'आद्यगर्भसुतकन्ययोर्द्वयो-

मुहूर्तचिन्तामणिः

'आद्यगर्भसुतकन्ययोर्द्वयो-

जन्ममासभतिथौ करग्रहः ।

नोचितोऽथ विबुधैः प्रशस्यते

चेद्द्वितीयजनुषोः सुतप्रदः ॥

आद्यगर्भजस्त्रीपुंसयोः मासप्रमङ्गात् जन्ममासादिप्रयुक्त-
निषेधविधिमाह-आयेति । यस्मिन् चान्द्रे मासे जन्म
स जन्ममासः, जन्मतिथिमारभ्य त्रिंशत्तिथ्यात्मको मासो
जन्ममासो वेति । यस्मिन् भे नक्षत्रे जन्म तजन्मभम् ।
यस्यां तिथौ जन्म सा जन्मतिथिः । उपलक्षणत्वा-
त्तन्मुहूर्तोऽपि । तत्र आद्यगर्भसुतकन्ययोर्द्वयोः करग्रहो
विवाहो नोचितो निषिद्ध इत्यर्थः । अथेति । द्वितीयजनु-
षोरनाद्यगर्भयोश्चेद्विवाहस्तर्हि सुतप्रदो विबुधैः पण्डितैः
प्रशस्यते । एतच्च तृतीयगर्भादावपि द्रष्टव्यम् । सर्वथा
आद्यगर्भराहित्यं विवक्षितम् । पीठी.

ज्येष्ठद्वन्द्वं मध्यमं संप्रदिष्टं

त्रिज्येष्ठं चेन्नैव युक्तं कदाऽपि ।

केचित्मूर्यं वह्निगं प्रोह्य चाहु-

नैवान्योऽन्यं ज्येष्ठयोः स्याद्विवाहः ॥

प्रसङ्गात् ज्येष्ठमासप्रयुक्तं विशेषमाह-ज्येष्ठद्वन्द्वं
मिति । पुत्रो ज्येष्ठः, कन्या च ज्येष्ठा, मासोऽपि ज्येष्ठः,
इत्येतत्त्रिज्येष्ठं ज्येष्ठत्रयमुच्यते । तत् कदापि नैव युक्तं नैव
प्रशस्तम् । ज्येष्ठे मासे ज्येष्ठवधूवरयोर्नैव विवाहः कार्य
इत्यर्थः । यदा त्वेकतरज्येष्ठत्वे ज्येष्ठमास्यपि भवति ।
यदाह गुरुः- 'ज्येष्ठे न ज्येष्ठयोः कार्यं नृनार्योः पाणि-

(१) धप्र. ५९ ज्योतिर्णवे.

(२) सुक्ता. १४७.

(३) सुचि. ६।१४, १५.

पीठनम् । तथोरन्यतरे ज्येष्ठे ज्येष्ठमासेऽपि कारयेत् ॥ १
इति । एतच्चान्यतर- (तरेण ?) ज्येष्ठत्वं द्विविधं-ज्येष्ठ-
मासो ज्येष्ठो वरश्च, ज्येष्ठो मासः कन्या च ज्येष्ठा । एत-
ज्येष्ठद्वन्द्वं मध्यमं संप्रदिष्टम् । अगतिविषयमित्यर्थः ।
एको ज्येष्ठोऽन्यद्वयमज्येष्ठमुत्तममेव । केचित्तु ज्येष्ठ-
मासाभावेऽपि वरकन्ययोः ज्येष्ठत्वमपि मध्यममाहुः ।
तदसत् । वधूवरान्यतरज्येष्ठ- (? त्व) राहित्यं विव-
क्षितं प्रागुक्ते तद्वाक्ये, न तु ज्येष्ठमासाभावेऽपि
(वधूवरयोर्ज्येष्ठत्वम्) । द्वयोर्वधूवरयोः ज्येष्ठयोः सर्वथा
निषिद्धो विवाहः । यदाह गर्ग- 'ज्येष्ठायाः कन्यका-
याश्च ज्येष्ठपुत्रस्य वै मिथः । विवाहो नैव कर्तव्यो यदि
स्यान्निधन तयोः ॥ ' इति । तदेतदुक्तं ग्रन्थकृता-
'नैवान्योऽन्यं ज्येष्ठयोः स्याद्विवाहः' इति । ज्येष्ठत्रय-
निषेधस्त्वतिदोषाधिक्यसूचनार्थः । (त्रिज्येष्ठे विवाह-
निषेधापवादः-) अथास्यापवाद उच्यते- केचिदिति ।
सत्यावश्यकत्वे सूर्यं वह्निगं कृतिभ्यं प्रोह्य त्यक्त्वा
ज्येष्ठमासेऽपि ज्येष्ठस्य वरस्य कन्याया वा विवाहः शुभः
इति केचिदुच्यते । एतच्च तुल्यन्यायत्वात् 'ज्येष्ठापत्यस्य
न ज्येष्ठे' इति सामान्यतो मङ्गलकृत्यनिषेधेऽपि द्रष्टव्यम् ।
पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'व्रतवन्धं विवाहं च चूडां कर्णस्य वेधनम् ।

ज्येष्ठमासे न कर्तव्यं कल्याणं ज्येष्ठपुत्रगम् ॥

'तपतीकृष्णयोर्मध्ये मामश्रान्द्रः प्रकीर्तितः ।

कृष्णाया दक्षिणे तीरे जन्मतो जन्ममासकः ।

अन्येषु सर्वदेशेषु सौरो व्रतविवाहयोः ॥

'न जन्मभे जन्मदिने गृहे वा

कुर्याद्विवाहं न च जन्ममासे ।

ज्येष्ठर्क्षजज्येष्ठसुताङ्गनानां

मिथो विशेषात्र तु शुक्रमासे ॥

(१) विसौ. १३.

(२) संग. २२८ प्रकीर्तितः (प्रशस्यते) द्वितीयार्ध-
नारित, ज्योतिर्विन्धे : २३०.

(३) प्रपा. ३२८ शुक्र (शुद्ध) ; विपा. ७५४ जन्म-
दिने गृहे वा (जन्मगृहे दिने वा) ज्येष्ठक्षज (ज्येष्ठर्क्षजे).

विवाहः- विवाहमुहूर्त- ज्येष्ठमास-जन्ममासनक्षत्रादिविचारः

(१) शुक्रमासे ज्येष्ठमासे । प्रपा. ३२८

(२) शुक्रमासः ज्येष्ठमासः । विपा. ७५४

'श्रौरं विवाहं मृगायां साहसं युद्धमेव च ।

व्रतवन्धं च दीक्षां च तद्गजाश्चादिरोहणम् ।

अध्वानं जलयानं च जन्ममासे विवर्जयेत् ॥

जन्ममासे तथा जन्मदिने जन्मत्रयेऽपि वा ।

हूणे वङ्गे त्यजेत्सर्वमन्यदेशे शुभावहम् ॥

अन्नप्राशनमुद्गाहं व्रतवन्धं च चोलकम् ।

जन्ममासे विवर्ज्यं स्यात्कलिङ्गे मागधे सदा ॥

मेघेऽर्के मागधे वर्ज्यमापाठे दक्षिणे त्यजेत् ।

कर्तव्यं वङ्गदेशे तु मिथुनेनापि संयुतम् ॥

वर्गरे तु सदा वर्ज्यं फाल्गुने निमिपान्वितम् ।

नान्यदेशे विवर्ज्यं स्याद्वसन्ते सर्वमङ्गलम् ॥

फाल्गुने मीनसंयुक्ते त्यजेन्मर्वत्र शोभनम् ।

नर्मदादक्षिणे देशे विवाहादिमुमङ्गलम् ।

जन्ममासे शुभं प्रोक्तं बहूनां संमतं त्विदम् ॥

(१) प्रपा. ३२८.

'ज्येष्ठपञ्चकमाचार्यस्य ज्येष्ठेऽप्युच्यते ।

ज्येष्ठत्रयं निषिद्धं स्याज्येष्ठद्वयं तु मध्यमम् ॥

'विवाहश्च कुमारीणां जन्ममासे प्रशस्यते ॥

पूजा मङ्गलवस्त्राणि विवाहो वास्तुसंग्रहः ।

जन्ममासे च कर्तव्यं श्रौराध्वानं तु वर्जयेत् ॥

यानि तु- 'विवाहश्च कुमारीणां.... वर्जयेत्'

इत्यादिवचनानि तानि द्वितीयादिगर्भोत्पन्नापत्यविषयाणि ।

पुम. ४४७

'आधानकर्म्मक्षमतीव शस्त्रं

वैवाहिके जन्मदिने न पुंसाम् ।

तद्व्यत्यये श्रेष्ठमथावलाया

आधानभं श्रेष्ठमतीव शस्त्रम् ॥

(१) धप्र. ५८.

(२) पुम. ४४७.

(३) प्रपा. ३३०.

लघुशुद्धिविचारः*

वसिष्ठः

'उद्वाहलघुवशतो गुणवृत्तलब्धि-

स्तासां तथाविधसुलभमतः प्रवचिम् ॥

'लभे हि सर्वे शभराशयश्च

शुभेक्षिता वाऽथ युताः शुभाः स्युः ॥

'गुणाधिकं दोषविहीनकालं

ज्ञात्वा विलम्बेशनवांशपस्य ।

बलाबलं खेचरिणां सुसम्य-

ग्विचार्य लभं प्रवदेदभिज्ञः ॥

'बले नृनार्योरिनजीवयोश्च

तारेन्दुवीर्ये सुदिने सुलभे ।

पञ्चेष्टकेऽर्केन्दुसुरेज्यमुख्ये

जामित्रशुद्धौ हिमदीधितेश्च ॥

'लम्पानां मिथुनः श्रेष्ठस्ततः कन्या ततस्तुला ।

तथा मेपादिलम्पस्तु विवाहे अफलाः स्मृताः ॥

अन्ये द्विचतुरादीनामंशा ग्राह्या मनीषिभिः ।

युग्मकन्यातुल्यां तु न स्वांशो न परांशकः ॥

सुहृदः सौम्यपटुवर्गा लभसौम्य-

निरीक्षिताः (तः) ।

यो वा विवाहकालेषु प्रवेशे शुभकर्मणि ॥

नारदः

'चन्द्रताराबल वीक्ष्य ग्रहपटुवर्गजं बलम् ॥

* नवांशोपविचारोऽपि द्रष्टव्यः ।

(१) वसं. ३२।१.

(२) वसं. ३२।४७ लभे हि सर्वे शुभ (लम्पानि सर्वे खलु) वाऽथ (चाथ) ; प्रपा. ३२५ लभे हि सर्वे शुभ (लम्पानि सर्वे खलु).

(३) वसं. ३२।१३१ ; प्रपा. ३३९ दोष (स्वल्प) सुसम्यक् (च सम्यक्).

(४) वसं. ३२।१३२ ; विसौ. ५४.

(५) चका. ७९३-७९४.

(६) ज्योना. २७।१५ पृ. ५१.

'तिथिरेकगुणा वारो द्विगुणस्त्रिगुणं च भम् ।

योगश्चतुर्गुणः पञ्चगुणं तिथ्यर्थसंज्ञकम् ॥

'ततो मुहूर्तो बलवान् ततो लभं बलाधिकम् ।

ततोऽतिबलिनी होरा द्रेक्काणोऽतिबली

ततः ॥

'ततो नवांशो बलवान् द्वादशांशो बली ततः ।

त्रिंशांशो बलवांस्तस्माद्वीक्ष्यते तद्बलाबलम् ॥

'शुभयुक्तेक्षिताः शस्ता विवाहेऽखिलराशयः ॥

'चन्द्रार्केऽयादयः पञ्च यस्य राशेस्तु खेचराः ।

इष्टास्तच्छुभदं लभं चत्वारोऽपि बलान्विताः ॥

'जामित्रशुद्धयकविश्वन्महादोषविजितम् ॥

'दम्पत्योर्द्वादशं लभं राशिर्वा यदि लग्नः ।

अर्थहानिस्तस्योयस्मात्तदंशस्वामिनं त्यजेत् ॥

'जन्मराशयुदयो नैव जन्मलघोदयः शुभः ।

तयोरुपचयस्थानं यदि लग्नगतं शुभम् ॥

(१) ज्योना. २७।१५-१६ पृ. ५२ ; प्रपा. ३३९

पञ्चगुणं (पञ्चगुणः) संज्ञकं (संज्ञकः) बृहस्पतिः.

(२) ज्योना. २७।१६-१७ पृ. ५२ ; प्रपा. ३३९

(ततो मुहूर्तो बलवांस्तस्मात्पश्येद्बलाबलम् ।) पू., बृहस्पतिः.

(३) ज्योना. २७।१७-१८ पृ. ५२.

(४) ज्योना. २७।१८ पृ. ५२ ; प्रपा. ३३९

(शुभेक्षितयुता. शस्ता उद्वाहेऽखिलराशयः ।) बृहस्पतिः.

(५) ज्योना. २७।१९ पृ. ५२ ; प्रपा. ३४० रोऽपि

(रो वा).

(६) ज्योना. २७।२० पृ. ५२ ; प्रपा. ३२८-३२९

वर्जितम् (वर्जिते) ; ज्योनि. १५३ वर्जितम् (वर्जनम्).

(७) ज्योना. २७।५५-५६ पृ. ५४ ; प्रपा. ३३३ ;

विसौ. २५ ; संप्र. ७८९ ; ज्योनि. ७३ ; संग. २४४.

(८) ज्योना. २७।५६-५७ पृ. ५४-५५ पूर्वार्धे

(जन्मराशयुद्धमे चैव जन्मलघोदये शुभः ।) ; प्रपा. ३३३

विवाहः-- विवाहमुहूर्तः- लघुशुद्धिविचारः

९१३

'चन्द्रताराबलैर्युक्ते यदि पाणिग्रहो भवेत् ।

शुभलभे शुभैर्युक्ते तदा वृद्धिं विनिर्दिशेत् ॥

'स्वस्थे नरे सुखासीने यावत्स्पन्दति लोचनम् ।

तस्य त्रिंशत्तमो भागस्तत्परः परिकीर्तितः ॥

'तस्माच्छततमो भागस्त्रुटिरित्यभिधीयते ।

त्रुटेः सहस्रभागो यो लग्नकालः स उच्यते ॥

'देवोऽपि तं न जानाति किं पुनः प्राकृतो

जनः ।

स कालो वाऽन्यकालो वा पूर्वकर्मवशाद्भवेत् ।

निमित्तमात्रं दैवज्ञस्तदृशाश्च शुभाशुभम् ॥

बृहस्पतिः

'शुभग्रहोदयर्क्षं वा शुभपटुवर्गं एव वा ।

वेदविज्ञानवाक्यं च महान्तः शुभदा गुणाः ॥

वेदविज्ञानवाक्यं वेति (चेति) । वेदस्य विज्ञानं

येषां ते वेदविज्ञानाः वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञाः, तेषां वाक्यम् ।

अथवा विज्ञानन्तीति विज्ञानाः । ' कृत्यल्युटो बहुलम् '

इति कर्तरि ल्युट् । वेदस्य विज्ञाना वेदविज्ञाना इति स

पूर्वार्धे (जन्मराशयुद्धमे नैव जन्मलघोदये शुभम् ।) ; विसौ.

२५ ; संप्र. ७८९ राशयुद्धो नैव (राशयुद्धमे चैव) दयः

शुभः (दयं शुभम्) ; ज्योनि. ७३ राशयुद्धमे (राशयुद्धमे) ;

संग. २४४ संप्रवत्.

(१) प्रपा. ३२८ ; विपा. ७५४ (=) यदि पाणिग्रहो

भवेत् (काले पाणिग्रहो यदि).

(२) ज्योना. २७।१५ पृ. ६२ स्पन्दति (स्पन्दति) ;

प्रपा. ३४२ नरे (सति) ; ज्योनि. १०४ स्पन्दति

(स्पन्दति) तत्परः परिकीर्तितः (वृटिरित्यभिधीयते) ;

सं. ५३६.

(३) ज्योना. २७।१५ पृ. ६२ तस्माच्छततमो

(तत्पराच्छततमो) भागो यो (गो योऽंशो) ; प्रपा. ३४२ ;

ज्योनि. १०४ भागो यो (भागोऽथ) उक्तः ; सं. ५३७

तस्माच्छततमो (तत्पराच्छततमो).

(४) ज्योना. २७।१५ पृ. ६२ वाऽन्य

(ऽन्य) शाच (शाच) ; प्रपा. ३४२ स कालो

(सुकालो) ; ज्योनि. १०४ देवोऽपि (ब्रह्माऽपि) वाऽन्य

(ऽन्य) शाच (शाच) ; सं. ५३७ वाऽन्य (ऽन्य).

(५) प्रपा. ३४२ ; सं. ५३७ दयर्क्षं (दयर्क्षं).

सं. ११५.

एवार्थः । तेषां वाक्यं, तन् सुमुहूर्तमभिव्यक्त्येवंरूप-

मित्यर्थः । अपि च वेदेः विज्ञायते इति वेदविज्ञानो

वेदवेद्यो लक्ष्मीपतिः । बहुलग्रहणाकर्मणि ल्युट् । तस्य

लक्ष्मीपतेः श्रवणस्वरूपं वाक्यं ' तदेव लभं ' इत्यादि ।

एतदुक्तं भवति - मुहूर्तकाले ' सुमुहूर्तमस्तु ' ' तदेव

लभं मुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव । विद्याबलं

दैवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥ ' इति

चोक्त्वा मुहूर्तं दद्यादिति । प्रपा. ३४२

व्यासः

'मेपाद्या ये मया पूर्वमुक्ता द्वादश राशयः ।

तेषां कन्या तुला चैव मिथुनं च प्रशस्यते ॥

देवलः

'पट्टतौलिमिथुनांशकैः शुभै-

रप्रशस्तभवनोदयेष्वपि ।

स्त्रीकरग्रहविधिः प्रशस्यते

जीवसौम्यभृगुसंश्रितेषु च ॥

कश्यपः

'दुष्टं स्वजन्मलभं तज्जन्मराशिरनिष्टदः ।

लग्नगानि तयोः स्थानाच्छुभान्युपचयानि वै ॥

गर्गः

'अधिमासकृतान्दोषान्तुपक्षायनोद्भवान् ।

मुहूर्तकरणोपेतांस्तिथ्युत्पातभवांश्च यान् ॥

ग्रहदृष्टिं दुराधर्षां द्रेक्काणांशकराशिजान् ।

गुरुशुक्रबुधा ग्नानि लभे सम्यगव्यवस्थिताः ॥

शौनकः

'गुर्वर्केन्दुवलोपेतं लभं चैव प्रदापयेत् ।

अन्यैस्तु बलसंयुक्तैर्न दातव्यं कथंचन ॥

* अयं रत्नमालानूतितः प्रपापाठः । प्रपापुस्तके तु ' सुमु-
हूर्तमास्त्विति भवन्तो भवन्तु ' ' तदेव लभं... ' इति पाठः ।

(१) चका. ७९४-७९५.

(२) विसौ. १९.

(३) ज्योनि. ७३.

(४) चका. ७९५.

(५) विसौ. ४८.

चतुर्भिः खेचरैर्देयं (?) बलिभिः पञ्चभिः
शुभम् ।

षड्भिश्चैवोत्तमं प्रोक्तं सप्तभिश्चोत्तमोत्तमम् ॥

'न दातव्यं प्रयत्नेन लग्नं राहुयुतं ध्रुवम् ।

लग्ने बहुगुणा दोषाः स्वल्पा नाशुभकारकाः ।

न क्षमः पावकस्यात्र शान्त्यै जलकणो यथा ॥

पञ्चभिरिष्टैरिष्टं पुष्टमनिष्टैरनिष्टमादेश्यम् ।

स्थानादिवलसमृद्धैश्चतुर्भिरपि पठ्यते यवनैः ॥

भुङ्क्ते पुरुषव्रितयं मेधांशे लग्ने कन्या ।

कामयते वृषभागे गौरिव वृषभं न भवेत्तृता ॥

पत्युः प्रियाऽतिधनिनी

मिथुनांशे लग्ने कन्या ।

त्यक्त्वा पतिं विचरति

कुलीरभागेऽन्यदेशेषु ॥

पैतृकुलेषु निवसति

सिंहांशविवाहिता सकृत्पुत्रा ।

कन्याभागे कन्या

कुलद्वयस्योन्नतिं कुरुते ॥

अन्यन्तपुत्रवती सुभगा

साध्वी तुलांशे कन्या ।

तीक्ष्णरोदनशीला

वृश्चिकभागेऽप्रिया भर्तुः ॥

धन्वंशके प्रवृद्धा

धनधान्यसुखैः सुपुत्रा च ।

मृगभागे पुरुषाणां

न याति तृप्तिं सुवृद्धाऽपि ॥

व्यभिचरति कुम्भभागे

वितते यज्ञेऽपि दीक्षिता नारी ।

चपला सौभाग्यवती

प्रहसितवदना च मीनांशे ॥

(१) विसौ. ५०.

(२) चक्रा. ७९९ (पञ्चभिरिष्टं च पुष्टमनिष्टमादेश्यम् ।

स्थानादिवलसमृद्धैश्चतुर्भिरपि यवनैः ॥) ; विसौ. ४८ स्थानादि

(कालादि) रपि पठ्यते (एव चोच्यते) ; उग्रोनि. १५४ (=).

(३) विसौ. २०.

सदस्तफलस्य पाक-

श्चरांशके षड्भिरेव मासैस्तु ।

स्थिरराशंशे वर्षाद्

द्विशरीरांशे फलं मासान् ॥

अथ प्रत्येकं नवांशफलान्याह शौनकः- भुङ्क्ते
पुरुषव्रितयमिति । विसौ. २०

भविष्यपुराणम्

'विलोक्य गोत्रनक्षत्रे राशिकूटादिकं शुभम् ।

सुलग्ने सुमुहूर्ते च दद्याच्चैव यथाविधि ॥

वराहमिहिरः

'क्रिये कुमारी पररक्तचित्ता

विहीनचित्ता गवि गोव्रता च ।

कुलद्वयानन्दकरी तृतीये

कुलीरलग्ने कुलटा नृशंसा ॥

हरौ प्रसूता सकृदाश्रिता पितुः

पतिप्रिया च श्वशुरस्य पट्टे ।

रूपाभिमानार्थवती तुलाधरे

तथाऽलिनि क्रन्दति नित्यमस्थिरा ॥

'धनुषि कुलटा तत्पूर्वार्थे सतीत्यपरे जगुः ।

मृगघटज्ञपेष्णस्यासक्ता जरामुपगच्छति ॥

क्रियः मेघः । गौः वृषः । तृतीयं मिथुनम् । कुलीरः

कर्कः । हरिः सिंहः । पट्टं कन्या । अलिः वृश्चिकः ।

मृगः मकरः । संप्र. ७८४

(१) चक्रा. १०८६५ कुम्भ. १०६७ गोत्र (जन्म).

(२) प्रपा. ३३१ पररक्त (परिरक्त) चित्ता (पुत्रा)

गोव्रता (गोपनी) ; सपा. १६७ क्रिये कुमारी पर (मेघे

कुमारिष्वनु) क्रमेण ज्योतिःसारसागरे ; विसौ. १९ पररक्त

(अनुरक्त) मुक्तावल्याम् ; संप्र. ७८४.

(३) प्रपा. ३३१ दाश्रिता (दाश्रये) पट्टे (पण्डके)

उत्तरार्धे (तुलादिमेधाधिवती तुलाधरे तथाऽलिभिः कर्दमबुद्धि-

स्थिरा ।) ; सपा. १६७ पति (पितुः) क्रमेण ज्योतिः-

सारसागरे ; विसौ. १९ पति (पत्युः) मुक्तावल्याम् ; संप्र.

७८४.

(४) प्रपा. ३३१ ; सपा. १६७ क्रमेण ज्योतिःसार-

सागरे ; विसौ. १९ मुक्तावल्याम् ; संप्र. ७८४.

श्रीधरीये

'श्रेष्ठास्तौलियमाङ्गनाघटधनुर्गोर्किकण्ठीरवा

मध्याः सौम्ययुतास्तथोर्ध्ववदनाः सर्वे

विवाहे हिताः ।

सौम्याः केन्द्रधनायपुत्रसहिताः

पापास्त्रिपञ्चायगाः

पूज्याः शुक्रगुरु मृतावशुभदौ

शुद्धो भवेत्सप्तमः ॥

जन्मयोगशकुनादिविस्तरे

गोचरेण शुभदे न्युपेयितोः ।

संप्रदानसमये गुणान्विते

पाणिपीडनविधिविधीयते ॥

'गुणेषु दोषेष्वधिकं विचिन्त्य

यदा तु दोषा बहुवस्यजेत्तत् ।

यदा गुणाः सन्ति तदा विधेयाः

सदोषकालाः सगुणाश्च नेह ॥

सदोषकालाः एकविंशतिमहादोषकालाः ।

प्रपा. ३४२

अर्थात्प्रकरणाद्यैश्च लिङ्गौचित्यादिभिः सदा ।

देशकालादिभिश्चैव वाक्येतरविरोधतः ॥

अपवादादिभिर्विकल्पैः सामान्यैर्न विरोधतः ।

विचार्य सहसा लग्नं प्रदद्यात्तद्विद्वद्वये ।

सर्वतः सर्वमालोक्य ज्ञानी कालं समादिशेत् ॥

महेश्वरः

'कन्यातौलिन्युग्मसंज्ञभवनां-

शोढा कुमारी सती

स्याच्छलेपेष्णसती सती तु कथिता

धन्वंशके कैश्चन ॥

'लग्नांशो निजनाथदृष्टसहितः

पत्युः शुभार्थं भवेत्

(१) प्रपा. ३३१ (=) ; संप्र. ७८३ उत्तरार्धं नास्ति ;

संग. २३२ संप्रवत्.

(२) प्रपा. ३१८ : ३२७ (=).

(३) प्रपा. ३४२.

(४) विसौ. २०. (५) विसौ. २१.

वध्वाश्चांशकमप्रमं निजगृह-

स्वामीक्षितं वा शुभम् ॥

विवाहपटले

'कन्यातुलायमघटेषु विवाहकर्म

श्रेष्ठं तदन्यभवनेष्वशुभाघटं स्यात् ।

केचिन् प्रशस्तमपि तेषु वदन्ति तज्ज्ञा.

बाहुल्यभाग्यवति तच्चरभेषु योगान् ॥

विश्वामित्रो

'राशीनामपि सर्वेषां द्विपदा राशयः शुभाः ।

तेषामपि तुलाराशिर्मिथुनं च प्रशस्यते ॥

युक्ता च ग्रहसंपत्त्या हीना नैषा प्रशस्यते ।

स्वगृहस्वगृहोच्चस्थैः सूरिसोमजभार्गवैः ॥

संयुक्ता वीक्षिता वाऽपि

नान्ययुक्ता न वीक्षिता ।

होरा बलवती प्राह्या

तत्राप्यूर्ध्वमुखाः शुभाः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'भार्या त्रिवर्गकरणं शुभशीलयुक्ता

शीलं शुभं भवति लग्नवशेन तस्याः ।

तस्माद्विवाहसमयः परिचिन्त्यते हि ।

तन्निघ्ननामुपगताः सुतशीलधर्माः ॥

शुभे भर्तादेरनुकूलं शीलं स्वभावः तेन युक्ता

भार्या त्रिवर्गस्य धर्मार्थकामरूपस्य करणं स्थानमस्ति ।

तस्याः सुलग्नवशेन शीलं शुभं भवति । यतः सुतशील-

धर्माः तन्निघ्नतां विवाहाधीनतां उपगताः प्राप्ताः । अतो

हि निश्चयेन विवाहसमयः परिचिन्त्यते विचार्यते इति ।

पीटी.

(१) प्रपा. ३३१ ; संप्र. ७८३ भाग्यवति (भोग-

रति) योगात् (योगाः).

(२) प्रपा. ३३१, अन्ययोर्द्वयोर्विश्वामित्रोक्त्यैः संदेहः.

(३) मुचि. ६११ ; संव. १३८.

लघुजातके

अधिपयुतो दृष्टो वा

बुधजीवनिरीक्षितश्च यो राशिः ।

स भवति बलवान्यदा

युक्तो दृष्टोऽपि वा शेषैः ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

यो जन्मनि जन्मगृहा-

दष्टमराशिस्थितो भवेत्त्वचरः ।

स विवाहलघ्नवर्ती

शुभोऽप्यशुभं ददाति फलम् ॥

मीने मेघे चतुर्नाड्यश्चतुः सार्धं वृषे घटे ।

पञ्चपादो मृगे युग्मे पञ्चार्धं धन्विकर्कटे ।

पञ्चार्धं वृश्चिके सिंहे पञ्चपादस्तुलाङ्गना ॥

अथ लघ्नप्रमाणम्- मीने मेघ इति । एतत्तु साधारणम् । प्रपा. ३३१

मीने मेघे तु गावीरा वृषे कुम्भे तु खे नरा ।

मृगे युग्मे च गवडी कर्के चापे च भूनलः ।

चौराङ्गा वृश्चिके सिंहे तुला कन्या च

रूकला (?) ॥

(१) संर. ४७१.

(२) चका. ७९९.

(३) प्रपा. ३३१.

पद्माक्षेत्रप्रदेशे तु मेघादीनां विघटिकारूपेण विशेष
उक्तः- मीने मेघे इति । प्रपा. ३३१

सौम्ययुतास्तथोर्ध्ववदनाः

सर्वे विवाहे हिताः ॥

एवं राशिजं फलमुक्त्वा ग्रहजं फलमाह- सौम्ययुता
इति । सर्वे राशयः शुभयुक्ता ऊर्ध्वमुत्वा यदि शुभदाः ।

प्रपा. ३३१

'सुखघ्नं तुर्यमुद्वाहे द्वादशं वित्तनाशकृत् ।

जन्मभाज्जन्मलग्नाच्च मृत्युदं लग्नमष्टमम् ॥

चतुर्थं सगुणं देयं द्वादशं च गुणाधिकम् ।

सगुणं चाष्टमं लग्नं त्याज्यमंशस्तथाऽष्टमः ॥

जन्मर्क्षजन्मलग्नाभ्यां रन्ध्रेषावष्टमौ च यौ ।

विलग्नसंस्थितानेतान्स्तरादयंशानपि त्यजेत् ॥

'मङ्गलं कौतुकं कृत्वा प्राशनं च यथोदितम् ।

हस्तालम्बनकं कुर्यात्त्वामिदृष्टे नवांशके ॥

'तदेव लग्नं सुदिनं तदेव

तारावलं चन्द्रवलं तदेव ।

विद्यावलं देववलं तदेव

लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥

(१) ज्योति. १५३-१५४.

(२) विसौ. ५९.

(३) प्रपा. ३४२ ; संर. ५३७.

महादोषाः

महादोषगणना

वसिष्ठः

'निमित्तसंयोगानिसर्गजानां

मध्ये महादोषचयं त्रयीमि ॥

'पञ्चाङ्गदोषो रविसंकमश्च

सप्तग्रहः कर्त्तरिकांशदोषौ ।

चन्द्रारिर्दिक्काष्टमपापवर्गौ

कुजोऽष्टमस्थो भृगुः पट्कसंस्थः ॥

'गण्डान्तखार्जूरिकवारदोष-

विषाख्यनाड्योऽष्टमलग्नराशौ ।

अकालवृष्टिः कुमुद्वर्तदोषो

महाव्यतीपातसर्वधृतोत्थः ॥

'लग्नास्तजाता ग्रहणक्षजाताः

पापर्क्षविद्वर्क्षसमुद्भवा ये ।

उत्पातभोक्ता महादाख्यदोषाः

सर्वेषु देशेषु सदा विवर्ज्याः ॥

'एकोत्तरा विशतिरत्र दोषाः

स्वसंहितायां च पितामहेन ।

तस्मिन्महादोषचयेऽपि कार्यं

कृतं च तन्नाशमुपैत्यवश्यम् ॥

(१) वसं. ३२।२०.

(२) वसं. ३२।२१ सप्तग्रहः (सप्तग्रहः) ; विसौ.
२० कांशदोषो (काख्यदोषः) कुजोऽष्टमस्थो भृगुः पट्कसंस्थः
(कुजाष्टमाख्यो भृगुपट्कदोषः) ;(३) वसं. ३२।२२, २३ पातस (पातज) ; विसौ.
२०.(४) वसं. ३२।२३, २४ ; विसौ. २० स्तजाता
(स्तशुद्धिः) क्षजाताः (क्षजातः) : ३२ (महादाख्यदोषाः
सर्वेषु देशेषु सदा विवर्ज्याः) एतावदेव.(५) वसं. ३२।२२, २४ ; विसौ. २१ लवश्यम् (ति
नूनम्) : ३२ चयेऽपि (भयेऽपि) उत्त.

नारदः

'एकविंशतिदोषाणां नामरूपफलानि च ।

पितामहोक्तं संवीक्ष्य तानि वक्ष्ये समासतः ॥

'पञ्चाङ्गशुद्धिरहितो दोषस्त्वाद्यः प्रकीर्तितः ।

उदयास्तशुद्धिहीनो द्वितीयः सूर्यसंकमः ॥

'तृतीयः पापपङ्कगो भृगुः पष्टः कुजोऽष्टमः ।

गण्डान्तं कर्त्तरी रिप्फपङ्कट्टुश्च संग्रहः ॥

'दम्पत्योरष्टमं लग्नं राशिर्विपचटी तथा ।

दुर्मुहूर्तो वारदोषः खार्जूरिकममाङ्घ्रिमम् ॥

'ग्रहणोत्पातभं क्रूरविद्वर्क्षं क्रूरसंयुतम् ।

कुनवांशो महापातो वैधृतिश्चैकविंशतिः ॥

विवाहपटले

'त्रेयाश्च दोषा उदयास्तहीनो

लग्नं तथा वा द्विपदोऽशकश्च (?) ।

अर्काकिंभौमेः शशिना प्रयोगो

वैवाहिके कर्मणि वृद्धदोषाः ॥

(१) ज्योता. २७।२०-२१ पृ. ५२ महोक्तं (महो-
क्तान्) तानि वक्ष्ये (तान् वक्ष्येऽत्र) ; प्रपा. ३२९ ; विसौ.
२० ; संग्र. ७८४-७८५ ; ज्योति. १५३ पृ.(२) ज्योता. २७।२१-२२ पृ. ५२ ; प्रपा. ३२९ ;
विसौ. २० ; संग्र. ७८५ ; ज्योति. ६९ हीनो (रहितो).(३) ज्योता. २७।२२-२३ पृ. ५२ पष्टः (पट्के)
संग्रहः (संग्रहाः) ; प्रपा. ३२९ संग्रहः (संग्रहः) ; विसौ.
२० कुजोऽष्टमः (कुजाष्टमः) ; संग्र. ७८५ कुजोऽष्टमः
(कुजाष्टमः) ; ज्योति. ६९ प्रपावत्.(४) ज्योता. २७।२३-२४ पृ. ५२ तथा (भवम्)
उत्तरार्धे (दुर्मुहूर्तो वारदोषाः खार्जूरिकः समाङ्घ्रिमः) ;
प्रपा. ३२९ ; विसौ. २० दुर्मुहूर्तो वारदोषः (कुमुद्वर्तो
वारदोषाः) ; संग्र. ७८५ ; ज्योति. ६९.(५) ज्योता. २७।२४-२५ पृ. ५२ ; प्रपा. ३२९ ;
विसौ. २० ; संग्र. ७८५ ; ज्योति. ६९.

(६) विसौ. ५२.

३ संग्रहदोषः (संग्रहदोषः)

वासिष्ठः

'आदित्यभूमिपुत्राद्यैः संयुक्तश्चन्द्रमा यदा ।
सग्रहाख्यो महादोषो ह्यालहलविषोपमः ॥

यः पापखेटोद्भवसग्रहाख्यो

दोषः स लघोत्थगुणान् समस्तान् ।

निहन्ति मत्तेभरणाननेका-

नेकोऽपि सिंहः प्रबलश्च यद्वत् ॥

'दारिद्र्यं रविणा कुजेन मरणं

सौम्येन न स्युः प्रजाः

दौर्भाग्यं गुरुणा सितेन सहिते

चन्द्रेऽथ सापत्न्यकम् ।

प्रव्रज्याऽर्कसुतेन सेन्दुजगुरौ

वाचलन्ति केचिच्छुभं

द्वार्यैर्मृत्युरसदग्रहैः शशियुतै-

र्दीर्घैः प्रयासः शुभैः ॥

नारदः

'शशाङ्के ग्रहसंयुक्ते दोषः संग्रहसंज्ञकः ।

तस्मिन् संग्रहदोषे तु विवाहं नैव कारयेत् ॥

'सूर्येण संयुक्ते चन्द्रे दारिद्र्यं भवति ध्रुवम् ।

कुजेन मरणं व्याधिः सौम्येन त्वनपत्यता ॥

'दौर्भाग्यं गुरुणा युक्ते सापत्न्यं भार्गवेण तु ।

प्रव्रज्या सूर्यपुत्रेण राहुणा कलहः सदा ॥

(१) वसं. ३२।४०-४१.

(२) वसं. ३२।४२ ; प्रपा. ३३३ व्याधैर्मुं (सार्वभृत्)
श्रीर्षः प्रयासः (दीर्घप्रयासः) ; ज्योति. ७२ चन्द्रेऽथ (चन्द्रे
च) श्रीर्षः प्रयासः (दीर्घप्रयासः) मुहूर्तदर्पणे.

(३) ज्योति. २७।४७-४८ पृ. ५४ ग्रहसंयुक्ते (पाप-
संयुक्ते) ; प्रपा. ३३३ संग्रहसंज्ञकः (संग्रहसंज्ञितः) संग्रह-
दोषे (संग्रहदोषे) ; संग्र. ७८८ ; ज्योति. ७२.

(४) ज्योति. २७।४८-४९ पृ. ५४ सौम्येन (विबुधे) ;
प्रपा. ३३३ ; संग्र. ७८८ ; संग्र. २३३.

(५) ज्योति. २७।४९-५० पृ. ५४ युक्ते (चैव) सूर्य
(चि) ; प्रपा. ३३३ ; संग्र. ७८८-७८९ प्रव्रज्या

'केतुना संयुक्ते चन्द्रे नित्यं कष्टं दृष्टिम् ।

पापद्वययुक्ते चन्द्रे दम्पत्योर्मरणं भवेत् ॥

'शुभग्रहयुक्ते चन्द्रे स्त्रोचस्थे मित्रराशिगे ।

दोषाय न भवेत्तन्म्रं दम्पत्योः श्रेयसे सदा ॥

'स्त्रोचत्रगे स्त्रोचगो वा मित्रक्षेत्रगतो यदि ।

पापग्रहयुतश्चन्द्रः करोति मरणं तयोः ॥

'स्त्रोचत्रगे स्त्रोचगो वा मित्रक्षेत्रगते यदि ।

युतिर्दोषाय न भवेद्दम्पत्योः श्रेयसे तदा ॥

'संग्रहे प्रोक्तनक्षत्रे विवाहो नैव शोभनः ।

राशिभेदे न दोषः स्यादेकतारास्वपीन्द्र (?) सः ॥

एकस्मिन्नपि धिष्ण्ये मित्रे राशौ

खलग्रहे शशिनि ।

तच्चन्द्रर्क्षे कुर्याद्विवाहायात्रादिकं सर्वम् ॥

बृहस्पतिः

'विधौ शुभरते सौम्यैर्दृष्टे वर्गे निजे सताम् ।

सकूरे दुःस्थितं दोषं व्यपोहति विधुस्तदा ॥

(प्रकृत्वा) कलहः (कलहं) ; ज्योति. ७२ उत्त. ; संग्र.
२३३ तु (च) शेषं संप्रवत्.

(१) ज्योति. २७।५०-५१ पृ. ५४ कष्टं (कष्ट) ;
प्रपा. ३३३ पू. ; संग्र. ७८९ कष्टं (कष्ट) द्वय (ग्रह) ;
ज्योति. ७२ कष्टं (कष्ट) पू. ; संग्र. २३३ द्वय (ग्रह).

(२) ज्योति. २७।५१-५२ पृ. ५४ मित्र (राहु)
श्रेयसे सदा (मरणप्रदम्) ; प्रपा. ३३३ ; संग्र. ७८९ ;
ज्योति. ७३ श्रेयसे (प्रेयसे) ; संग्र. २३३.

(३) ज्योति. २७।५२-५३ पृ. ५४ मित्रक्षेत्रगतो यदि
(मित्रग्रहयुक्ते तथा) पापग्रहयुतश्चन्द्रः (यदि पापग्रहश्चन्द्रः) ;
प्रपा. ३३३ यदि (ऽपि वा) : संग्र. ७८९ ; ज्योति.
७२ ; संग्र. २३३.

(४) विसौ. ३०. पीयूषधारायकायां तु पूर्वार्धे 'स्त्रोचत्रगः
स्त्रोचगो वा मित्रक्षेत्रगतो विधुः' इति पाठः ।

(५) ज्योति. ७३.

(६) ज्योति. ७३.

'स्वगृहविधुगृहस्थः सौम्यभागस्थितो वा

गुरुपचययातः स्वांशो वा बलाढ्यः ।

अपि गुरुतरदोषा यान्ति नाशं यथैव

श्रुतिरपि समधीता पापनाशाय दृष्टा ॥

'उदयभवनतोऽरिचयायगा दीप्तपापा

निजगृहगतसौम्याः प्राणिनः कण्टकस्थाः ।

यदि शशिनि शुभस्थे कर्मणि प्रस्थिते वा

निजमुदयगदोषं नाशयेच्छीतरदिमः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'चन्द्रे सूर्यादिसंयुक्ते दारिद्र्यं मरणं शुभम् ।

सौख्यं सापत्न्यवैराग्यं पापद्वययुक्ते मृतिः ॥

सूर्ययुक्ते चन्द्रे दारिद्र्यं स्यात् । भौमादियोगे मरणा-
दिफलं क्रमेण स्यादित्यर्थः । पीटी.

मुहूर्तदर्पणे

'भूपाङ्ग्यं रिपुभयं व्यसनं प्रवासं

वित्तक्षयं विदरणं च शुभक्रियासु ।

कर्तुः करोति शशभूक्तमशोऽर्कपूर्वै-

रेवं ग्रहैः सह विशन्तुडुमेकराशौ ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'लघे केन्द्रे त्रिकोणे वा शुभस्थाने बलान्विते ।

पापांशेन्द्रुत्थदोषौघं विजहाति न संशयः ॥

'स्ववर्गस्थः शुभः केन्द्रे त्रिकोणे वा स्वतुङ्गगः ।

विधौ पापांशगे दोषान् जहाति बलसंयुतः ॥

(१) प्रपा. ३३६ ; संग्र. ७९७ गृहस्थः सौम्यभागस्थितो वा
(गृहोपस्थितोऽसौम्यभागस्थितश्चेत्) गो वा (गोऽसौ) अपि
(यदि).

(२) प्रपा. ३३६ ; संग्र. ७९७-७९८ गा दीप्त
(गदित्य) कर्मणि (कर्मणा).

(३) मुचि. ६।४५.

(४) ज्योति. ७२.

(५) प्रपा. ३३६ लघे (लघात्) शुभस्थाने बलान्विते
(शुभः स्थाने बलान्वितः) शेन्द्रुत्थ (शेनोत्थ) ; संग्र. ७९८.

(६) प्रपा. ३३६ ; संग्र. ७९८.

सं. ११६

'गुरुः स्वकीयवर्गस्थो बलवान् कण्टकस्थितः ।

पश्यन् स कूरशीतांशुं तं दोषं विलयं नयेत् ॥

'कूरग्रहयुतश्चन्द्रः शुभांशे शुभकर्मकृत् ।

शुभदृष्टो यदा नाशं स पापोत्थं फलं नयेत् ॥

४ कर्तरीदोषः

वासिष्ठः

'लग्नस्य पृष्ठाग्रगयोरसाध्वोः

सा कर्तरी स्यादनुवक्रगालोः ।

तावेव शीघ्रौ यदि वक्रचारौ

न कर्तरी चेति पितामहोक्तिः ॥

'यः कर्तरी नाम महान् स दोषो

लघोद्भवानेकशुभग्रहोत्थान् ।

गुणान्निहन्ति प्रबलानशेषान्

व्याघ्रो यथा गोसमिति समस्ताम् ॥

'कूरग्रहमध्यगते लघे चन्द्रेऽथवा करग्रहणम् ।

ते यमसदनामिसुखं गमनं चेच्छन्ति कन्यायाः ॥

'पापयोः कर्तरीकर्त्रीर्नीचशुभग्रहस्थयोः ।

यदा चास्तगयोर्वाऽपि कर्तरी नैव दोषदा ॥

(१) प्रपा. ३३६ कण्टकस्थितः (लघकेन्द्रगः)
शीतांशुं तं दोषं (शीतांशुस्तदोषं) ; ज्योति. ७३.

(२) प्रपा. ३३६.

(३) वसं. ३२।४३ लग्नस्य (लग्नेऽस्य) ; प्रपा.
३३३ ब्रह्मि ; विसौ. २२ शीघ्रौ (सौम्या) चेति (सति) ;

ज्योति. ७२ पितामहोक्तिः (वदन्ति गार्ग्याः) राज्ञामर्तव्यः.

(४) वसं. ३२।४४ महान् स (महान् हि) ; प्रपा.
३३३ नेकशुभग्रहोत्थान् (नेशगुणान् समस्तान्) ब्रह्मि ;

विसौ. २२ यः कर्त (यत्कर्त) नेकशुभ (नेशकरा) गुणान्नि-
हन्ति प्रबलानशेषान् (निहन्ति सर्वान्प्रबलान्गुणान्) .

(५) वसं. ३२।४५ ; प्रपा. ३३३ ग्रहणम् (ग्रहणे)

चेच्छन्ति (वाच्छन्ति) बृहस्पतिः ; विसौ. २२ ग्रहम्

(द्वयम्) (ते०) चेच्छन्ति कन्यायाः (वाच्छन्ति कन्या-

नाम्) ; संग्र. २४५ चेच्छन्ति (वाच्छन्ति).

(६) वसं. ३२।४६ ; प्रपा. ३३३ गयोर्वाऽपि (गयो

वाऽपि) बृहस्पतिः ; विसौ. २२ चास्त (वाऽस्त) ; संग्र.

७८८ ; ज्योति. ७२ शत्रु (राशि) बादरावणः ; संग्र. २४५.

'विधौ धनायगे शुभग्रहेऽथवाऽन्यगे गुरौ ।
न कर्तरी भवत्यहो जगाद वादरायणः ॥

'एकार्गलोपग्रहपातलत्ता-
जामित्रकर्तृयुद्धादिदोषाः ।
नश्यन्ति चन्द्रार्कबलोपपन्ने
लभे यथाऽर्काभ्युदयेऽन्धकारः ॥

नारदः

'लग्नस्य पृष्ठाग्रगयोरसाध्वोः
सा कर्तरी स्यादनुवक्रगलोः ।
तावेव शीघ्रं यदि वक्रचारौ
नो कर्तरीति न्यगदन्मुनीन्द्रः ॥

'लग्नाभिमुखयोः पापग्रहयोरुभयस्थयोः ।
सा कर्तरीति विज्ञेया दम्पत्योर्गलकर्तरी ॥

'कर्तरीदोषदृष्टं यल्लग्नं तत्परिवर्जयेत् ।
अपि सौम्यग्रहैर्युक्तं गुणैः सर्वैः समन्वितम् ॥

बृहस्पतिः

'लग्नाद्द्विरिष्कगौ कुरौ त्रयमेतत्समांशगम् ।
तदा कर्तरीजो दोषो नान्यथा भावजं फलम् ॥

(१) ज्योति. ७१ (=) धनायगे (धनोपगे) ;
संग. २४५.

(२) वसं. ३२।१२९ ऽन्धकारः (तु दोषाः) ; ज्योति.
७२, १५३.

(३) ज्योति. २७।४३ पृ. ५३-५४ ; संग. २४५
वक्रगतयोः (वक्रयोश्च) शीघ्रं (शीघ्रौ) नो कर्तरीति
न्यगदन्मुनीन्द्रः (न कर्तरी चेति पितृमहोक्तिः) .

(४) ज्योति. २७।४४ पृ. ५४ पाप (पार्श्व) गल
(र्द्यत) ; प्रपा. ३३३ ; विसौ. २२ ; संग्र. ७८८ ; ज्योति.
७१ योरुभयस्थयोः (योरुभयस्थयोः) .

(५) ज्योति. २७।४५ उक्त. ; प्रपा. ३३३ ; विसौ.
२२ ; संग्र. ७८८ यल्लग्नं तत् (यत्तल्लग्नं) ; ज्योति. ७१.

(६) ज्योति. ७१ लग्नाद् (लग्न) ; संग. २४५
मेतत् (मेव) रागम् (राकम्) जो दोषो (दोषाऽर्थ)
नारदीये.

वादरायणः

'न हि कर्तरिजो दोषः सौम्योर्यदि जायते ।
शुभग्रहयुतं लग्नं कूरयोर्नास्ति कर्तरी ॥

लल्लुः

'कूरयोरितरयोश्च कर्तरी
नो शुभा तनुशशाङ्कयोर्न तत् ।
लग्नमाह शुभयोश्च कर्तरी
पापयोश्च शुभमध्यवर्तिनी ॥

विवाहवृन्दावनम्

'खलकृता तनुरोहिणिमित्रयो-
दुरधरा विधुरां कुरुते वधूम् ॥

अथ दुरधरा(कर्तरी)दोषं कथयति— खलकृतेति ।
तनुरोहिणिमित्रयोः लग्नचन्द्रयोः खलकृता पापग्रह-
जनिता दुरधरा कर्तरी वधू विधुरां दुःखिनीं कुरुते ।
लक्ष्मी.

राजमार्तण्डे

'व्यये मार्गगतिः करुरो
वकी करुरो धने यदि ।
तौ च लग्नांशतुल्यौ चेत्तदा घोरांशकर्तरी ॥
महाविघ्नप्रदा ज्ञेया विवर्ज्या शुभकर्मणि ।
इति सत्यपि लग्नं चेच्छुभादयं
नैव दोषकृत् ॥
करुरकर्तरिसंयुक्तं लग्नं चन्द्रं न च त्यजेत् ।
केन्द्रत्रिकोणसंस्थेषु गुरुभार्गववित्सु च ॥

मुहूर्ताचिन्तामणिः

'लग्नात्पापावृज्वनू व्ययार्थस्थौ यदा तदा ।
कर्तरी नाम सा ज्ञेया मृत्युदारिद्र्यशोकदा ॥

(१) ज्योति. ७२.

(२) ज्योति. ७१.

(३) विवृ. ५।७.

(४) ज्योति. ७२. पीयूषधाराटीकायां प्रथमतृतीय-

श्लोको गणस्य नाम्ना निर्दिष्टः.

(५) मुचि. ६।४४.

कर्तरीदोषमाह— लग्नादिनि । यदा पापग्रहौ लग्नात्
व्ययार्थस्थौ कृज्वनू द्वादशस्थः पापग्रहो मार्गगतिः
द्वितीयस्थः पापग्रहो वकी स्यात्तदा कर्तरी नाम दोषः । इयं
कर्तरी चन्द्रस्यापि द्रष्टव्या । अत्र लग्नादिखुपलक्षणात्
सर्वेषामपि भावानां कर्तरी दोषो स्थेयः । तत्र लग्ने कर्तरी
यदा महादोषकरी, लग्नभङ्गाधायकत्वात् । तस्या अन्यत्र
तादृशदोषाभाव इति तत्त्वम् । पीटी.

'पापौ कर्तरिकारकौ रिपुगृहे

नीचास्तगौ कर्तरी-

दोषो नैव ॥

तत्र कर्तृपवाद उच्यते । यो ग्रहो कुरो कर्तरी-
कारकौ रिपुगृहे शत्रुगृहे स्थितौ नीचेऽस्तगौ स्व-
नीचराशिस्थितौ अस्तंगतौ वा तदा कर्तरी नैव स्यात् ।
पीटी.

ज्योतिःमागरे

'पापमध्यगते चन्द्रे पापसंपर्केऽपि वा ।
शुभकर्म न कर्तव्यं तथा लग्ने कदाचन ॥

भवति यदा तुहिनांशुः

करुरद्वयमध्यगो विलग्नो वा ।

यात्रादीनि तदानीं

नोपदिशेदिष्टकर्माणि ॥

भास्करव्यवहारे

'करुरयोः सौम्ययोर्वाऽन्त-

लग्नं वा यदि वा शशी ।

विवाहे कर्तरी ज्ञेया शुभकरुरान्तरे तथा ॥

फलप्रदीपे

'करुरयोः कर्तरी नेष्टा महाविघ्नप्रदा ध्रुवम् ।
सौम्ययोर्नतिदुष्टा स्यान्मध्यमा

पापसौम्ययोः ॥

(१) मुचि. ६।८८.

(२) ज्योति. ७१.

(३) ज्योति. ७१.

(४) ज्योति. ७१.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचने

'यदि युजि मितपक्षे कृष्णपक्षे तथौजे

शुभादिनयुनक्तिभ्यां शुभनांशे विधौ च ।

गतवति बहुदोषाः कर्तरीत्यादयो ये

लयमथ समियुक्ते पापवत्कुच्छर्तुः ॥

'करुरद्वयस्यान्तरंगे विलग्नं

मृतिप्रदं चन्द्रमसं च रोगदम् ।

शुभेधनस्थैरथ वाऽन्यगे गुरौ

न कर्तरी स्यादहं भार्गवा विदुः ॥

५ नवांशदोषः

वसिष्ठः

'लग्ने हि सर्वे शुभराशयश्च
शुभेक्षिता वाऽथ युताः शुभाः स्युः ।

नवांशकास्तौल्यनृगयुवलय-

श्रापाद्यभागः शुभदो न चान्ये ॥

'द्विभर्तुका मेपनवांशके स्यात्

वृषांशके स्यात्पशुशीलयुक्ता ।

धनान्विता पुत्रवती तृतीये

कुलीरकांशे कुलटाऽप्यजसम् ॥

'सिंहांशके सा पितृमन्दिरस्था

कन्यांशके वित्तयुता सुशीला ।

तुलांशके सर्वगुणास्पदा सा

कीटांशके निःस्वतरा विशीला ॥

(१) प्रपा. ३३६.

(२) ज्योति. ७१.

(३) वसं. ३२।४७ लग्ने हि सर्वे शुभ (लग्नसिर्षे
खलु) वाऽथ (चाथ) ; प्रपा. ३३५ लग्ने हि सर्वे शुभ
(लग्नाथ सर्वे खलु) शुभदो (च शुभो) .

(४) वसं. ३२।४८ ; प्रपा. ३३५-३३६ पशु (पति) ;
विसौ. २० ऽप्यजसम् (ऽतिहिंसा) ; संग्र. ७८४ वित्तैव ;
संग. २३२ वित्तैव .

(५) वसं. ३२।४९ ; प्रपा. ३३६ स्पदा सा (सदा
स्यात्) ; विसौ. २० ; संग्र. ७८४ पू. ; संग. २३२
विशीला (कुशीला) .

'चापांशकाद्ये धनिनी द्वितीये
भागेऽन्यसक्ता मलिना गदाढ्या ।
निःस्वा मृगांशे विगुणा घटांशे
विभर्तृका योगरता विशीर्णा ॥
'मीनांशके भर्तृसुतार्थहीना
शुभमहैर्युक्तनिरीक्षितेऽपि ।
तस्मात्सदैवोक्तनवांशकेषु
कुर्याद्विवाहं गुणसंप्रवृद्धयै ॥
'अन्यांशकश्चेद्धि शुभांशकानां
मध्ये य एको न शुभप्रदः सः ।
स एव वर्गोत्तमसंज्ञितश्चेत्
शुभप्रदश्चाखिलमङ्गलेषु ॥
'वर्गोत्तमं विनान्यांशो विवाहे न शुभप्रदः ।
वर्गोत्तमश्चेदन्यांशः पुत्रपौत्राभिवृद्धिदः ॥
'नवांशदोषः सकलं गुणोप
लभ्यैः सौम्यप्रहसंभवं च ।
ध्रुवं निहन्तीव वृकोऽजसंधं
पङ्कजं सौम्यवियञ्चराणाम् ॥

नारदः

'तुलामिथुनकन्यांशा धनुराद्यर्धसंयुताः ।
एते नवांशाः शुभदा यदि नान्यांशकाः खलु ॥

(१) वसं. ३२।५० मलिना (मलिनी) ; प्रपा. ३३६
धनिनी (शुभदा) ; विसौ. २० द्वितीये (द्वितीय) गदाढ्या
(गदाढ्या) ; संप्र. ७८४ विसौवत् ; संग. २३२ विसौवत्.
(२) वसं. ३२।५१ ; प्रपा. ३३६ पू. ; विसौ.
२० वृद्धये (वृद्धी) ; संप्र. ७८४ विसौवत् ; संग. २३२.
(३) वसं. ३२।५२ श्रेद्धि (श्रेद्धि) ; विसौ. २०
श्रेद्धि (श्रेद्धि) संज्ञित (संज्ञक) ; संप्र. ७८४ संज्ञित
(संज्ञक) ; संग. २३२ श्रेद्धि (श्रेद्धि) संज्ञित (संज्ञक) .
(४) वसं. ३२।५३ ; विसौ. २० न्यांशो विवाहे
(न्यांशो विवाहो) पू. ; संप्र. ७८४ विसौवत्, पू. ; संग.
२३२ विसौवत्, पू.
(५) वसं. ३२।५४.
(६) ज्योति. २७।६९ पू. ५५ राद्यर्थ (रंशार्थ) ;
प्रपा. ३३५ (=) ; संप्र. ७९४ राद्यर्थ (रन्शार्थ) ;
ज्योति. ७६ (=) संप्रवत्.

'अन्यांशास्तेऽपि शुभदा यदि वर्गोत्तमाह्वयाः ।
अन्ये नवांशा न माह्या यतस्ते कुनवांशकाः ।
कुनवांशकलभं यस्याज्यं सर्वगुणान्वितम् ॥
यस्मिन्स्मिन् कार्ये ये नवांशा उक्तास्तेभ्योऽन्ये
तस्मिन्स्मिन् कार्ये कुनवांशा इति ज्ञेयम् ।

ज्योति. ७६

व्यासः

'मेपाद्या ये मया पूर्वमुक्ता द्वादश राशयः ।
तेषां कन्या तुला चैव मिथुनं च प्रहश्यते ॥
कन्यातुलासुमेपेषु (?) लभ्येन्यांशके न तु ।
अतोऽशके फलं कृत्स्नं वदतो मे निशामय ॥
मेपांशकेऽथ कन्याऽन्यकुमारगतमानसा ।
वृता वृषभगे साद्य (?) युग्मांशे शीलसंयुता ॥
वेद्या कुलीरभागे स्यात्तीव्ररोषा तथैव च ।
सकृत्प्रशस्ता सिंहांशे पितृवेदमरता तथा ॥
रूपशीलगुणोपेता कन्यांशे स्यात्कुमारिका ।
ऋणान्विता तुलस्यांशे दुःशीला मलदूषिता ॥
वेद्या-कुलमुखीत्यन्ते वृश्चिकांशेऽतिकोपना ।
चतुर्थवर्गे कुलटा मृगकुम्भकृपांशके (?) ।
सुवृद्ध्या ह्यन्यसक्ता स्यात्कन्या नास्त्यत्र
संशयः (?) ॥

वराहमिहिरः

वर्गोत्तमलक्षणम्

'वर्गोत्तमाश्चरगृहादिषु पूर्वमध्य-
पर्यन्तगाः शुभफला नवभागसंज्ञाः ॥

(१) ज्योति. २७।७० पू. ५५-५६ ; प्रपा. ३३५
(=) अन्यांशास्तेऽपि शुभदा (अन्यन्यांशाः शुभतरा)
कुनवांशकलभं (कुनवांशः कुलभं) ; संप्र. ७९४ ; ज्योति.
७६ (=).
(२) चका. ७९४-७९५.
(३) प्रपा. ३३५ मध्य (मध्यात्) ; संप्र. ७९४ ;
संव. ९९.

विवाहवृन्दानम्

'इति तुलान्तिमुमप्रमदाधनुः-

प्रथमखण्डमखण्डफलं जगुः ।

सततमस्तपतिद्विपदीश्वरं

नवलवं बलवन्ध्यपतिं त्यजेत् ॥ *

'चरलवं चरवेदमगमुत्तुजेत्

मृगतुलाधरगे मृगलक्ष्मणि ।

युवतिरत्र भवेत्कृतकौतुका

मदनवत्यनवत्यजनोन्मुखी ॥

अथ चरवयोगे दोषमाह— चरलवमिति ।

मृगलक्ष्मणि चन्द्रे मृगतुलाधरगे सति चरवेदमगं
चरलगते चरलवं चरनवांशमुत्तुजेत् त्यजेत् । यतोऽत्र
कृतकौतुका विवाहिता युवतिः मदनवती कामातुरा सती
अनवत्यजनोन्मुखी अनवत्य पुरातनस्य भर्तुः त्यजने
उन्मुखी उन्मुक्ता भवति । लक्ष्मी.

'अशुभकृत्खलगः खलु योऽशको

जनुरनेहसि नेह सितांशुगे ।

तनुगतेऽपि शिवं युवयोपयो-

बलवतो लवतो न भयं क्वचित् ॥

जन्मकालिकपापगतनवांशदोषं तदपवादं च कथयति
—अशुभेति । जनुरनेहसि जन्मकाले अशुभकृत्खलगः
योऽशकः नवांशः अस्ति इह अस्मिन्नवांशे सितांशुगे
चन्द्रगते तनुगते लग्नस्थे अपि वा, युवयोपयोः कन्या-
वरयोः शिवं शुभफलं न स्यात् । परं च बलवतो लवतः
बलयुक्तान्नवांशात् क्वचित् भयं न स्यात् । लक्ष्मी.

मुहूर्ताचेन्तामणिः

'कार्मुकतौलिककन्यायुग्मलवे झपगे वा ।

यर्हि भवेदुपयामस्तर्हि सती खलु कन्या ॥

* व्याख्यानं कूटविचारप्रकरणे (संका. पू. ८४१)
द्रष्टव्यम् ।

(१) विवृ. ४।८.

(२) विवृ. ४।१७ ; विसौ. २१.

(३) विवृ. ४।१९.

(४) मुचि. ६।८४-८५.

अथोदयास्तयुद्धिः प्रागुक्ता, तत्रावसरप्रामाण्यं विहित-
नवांशानाह— कार्मुकेति । कार्मुकं धनुः । तौलिकं तुल्य ।
कन्या प्रसिद्धा । युग्मं मिथुनम् । एषामंशे नवांशे
झपगे वा मीननवांशे वा विकल्पेन । वाशब्दः स्वकीय-
मतसूचनार्थः । धनुरादिनवांशाः सर्वमुनिसंमता इत्यर्थः ।
तेष्वंशेषु यर्हि यदा उपयामो विवाहो भवेत्तर्हि कन्या
विवाहोत्तरं सती पतिव्रता खलु निश्चयेन स्यात् । पीठी.

अन्यनवांशे न च परिणया

काचन वर्गोत्तममिह हित्वा ।

नो चरलग्ने चरलवयोगं

तौलिमृगस्थे शशभृति कुर्यात् ॥

अथ विहितनवांशे क्वचिन्निषेधमाह— अन्येति ।
विहितनवांशेष्वपि यथा मेपलग्ने धनुर्नवांशोऽन्तिमः
इत्येवंविधेषु लग्नान्तिमनवांशे काचन कन्या न परिणया
न विवाह्या । परंतु वर्गोत्तममपि (? मिह) नवांशं
हित्वा । तत्र विवाह उचित एव । तथा मिथुनलग्ने
मिथुनांशोऽन्तिमोऽपि वर्गोत्तमः शुभः । अन्यच्च— नो
चरलग्ने इति । तौलिमृगस्थे तुलामकरस्थे शशभृति चन्द्रे
सति चरलग्ने विहितचरलवयोगे नो कुर्यात् । यथा
मेपलग्ने तुलांशः (? शे) । पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'तुलामिथुनकन्यांशा धन्वंशोऽपि शुभप्रदः ।

विवाहेऽस्तगतस्यांशो वर्ज्यः पापेन्दुयुक्तथा ॥

तनुपेऽस्तंगते नाशो दम्पत्योरंशपे तथा ।

सक्रूरेऽशे च हानिः स्यादंशे चन्द्रयुते मृतिः ॥

धनुः सिंहश्च मेपादिवृषकन्ये मृगादिके ।

कुम्भमीनौ तुलाद्ये च कर्कराद्यौ मीनवृश्चिकौ ॥

वर्गोत्तमाहते देयाश्चरमे न नवांशकाः ।

चरलग्ने चरांशे च तुलामकरगे विधौ ॥

चरमांशोऽपि गोमेषहरितौलिवटेपु च ।

सबलेषु च सद्योगे देय इत्यपरे जगुः ॥

(१) ज्योति. १५३.

लम्पदोषांशदोषा ये दोषाः षड्वर्गजाश्च ये ।
हन्ति ताल्लम्पगो जीवो मेघसंघमिवानिलः ॥

६ षडष्टरिप्फचन्द्रदोषः

वसिष्ठः

विधोस्तु षष्ठाष्टमरिप्फदोषः
करोति नाशं विविधं गुणौघम् ।

लम्प्रांशसौम्यग्रहजं च यद्वत्

सुरालवः पावनपञ्चगव्यम् ॥

षष्ठेऽष्टमे द्वादशगे शशाङ्के

स्थिते ग्रहा वर्धयितुं न शक्ताः ।

विवाहमुत्सन्नजनित्रिमुच्चै-

र्वत्सं यथा वत्सलवान् स्वकीयम् ॥

जन्मेशमृत्युराशीशौ मिथो मित्रे यदा तदा ।

जन्माष्टमस्यचन्द्रोत्थो दोषो भङ्गत्वमाप्नुयात् ॥

नारदः

षडष्टरिप्फगे चन्द्रे लम्पादोषः स्वसंज्ञितः ।

तल्लम्पं वर्जयेद्यत्नाज्जीवशुक्रसमन्वितम् ॥

उच्चगे नीचगे वाऽपि मित्रगे शत्रुराशिगे ।

अपि सर्वगुणोपेतं दम्पत्योर्निधनप्रदम् ॥

(१) ज्योति. ७६.

(२) वत्स. ३२।५५ यद्वत् (तद्वत्); विसौ. २२
विधोस्तु (विधोश्च) गन्धम् (गन्धे).

(३) वत्स. ३२।५६ षष्ठेऽष्टमे द्वादशगे (षष्ठाष्टमद्वादशके)
शक्ताः (शेकुः) वान् स्वकीयम् (वत्सकीयम्); विसौ. २२.

(४) प्रपा. ३३३; संग्र. ७८८ उत्तरार्धे (जन्माष्टमर्धे
चन्द्रश्च दोषो भङ्गं समाप्नुयात्.); संग. २४७ उत्तरार्धे
(जन्माष्टमर्धे चन्द्रश्च दोषो भङ्गमवाप्नुयात्.).

(५) ज्योति. २७।४५-४६ पृ. ५४; प्रपा. ३३३;
विसौ. २२ लम्पादोषः स्वसंज्ञितः (लम्पदोषः स उच्यते)
जीवशुक्रसमन्वितम् (अपि शुक्रसमन्वितम्); संग्र. ७८८
स्वसंज्ञितः (स्वसंज्ञकः); ज्योति. ७२ संप्रवत्; संग.
२४६ संप्रवत्, वीरमित्रोदये.

(६) ज्योति. २७।४६-४७ पृ. ५४; प्रपा. ३३३
मित्रगे (मित्रगे); विसौ. २२; संग्र. ७८८ वाऽपि (चापि);
ज्योति. ७२ निधनप्रदम् (शत्रुदं यतः); संग. २४६.

विवाहवृन्दावनम्

कन्यकावितरणाय पूरुषः

पात्रमात्रमिति नेन्दवं बलम् ।

केचिदस्य वितरन्ति कोविदाः

को विदां किल करोतु तन्मनः ॥

तत्रादौ अन्येषां मतं दूषयति— कन्यकेति । कन्यका-
वितरणाय कन्यादानाय पूरुषः वरः 'पात्रमात्रं'
इत्यस्मात् केचित् कोविदाः पण्डिता अस्व वरस्य ऐन्दवं
बलं चन्द्रबलं न वितरन्ति न ददति, न विचार-
यन्तीत्यर्थः । तन्मनः तेषां कोविदानां मनः को विदां
करोतु ? को जानातु ? । लक्ष्मी.

ईदृशं यदि ततः प्रतिग्रह-

ग्राहिणोऽस्य किमभिप्रपञ्चितैः ।

सांशनाडिगणयोनिशुद्धिभि-

जन्मलम्पभवनव्ययाष्टगैः ॥

अथ दोषं कथयति— ईदृशमिति । 'पात्रमात्रत्वा-
द्वरस्य चन्द्रबलं न देयम्' यदि ईदृशं तदा प्रतिग्रह-
ग्राहिणः अस्व वरस्य सांशनाडिगणयोनिशुद्धिभिः,
तथा जन्मलम्पभवनव्ययाष्टगैरित्यादिभिः अभिप्रपञ्चितैः
किम् ? यदि अंशनाडिगणादीनां शुद्धिविलोक्यते तदा
चन्द्रबलमपि विचार्यमेव, चेत्प्रतिग्राहिणोऽस्य चन्द्रबलं न
विचार्ये तर्हि योनिनाड्यादीनां शुद्धिरपि न विचार्ये-
त्यर्थः । लक्ष्मी.

लाग्निको नवलवः पुमन्तकृत

स्वामिना यदि न युक्तवीक्षितः ।

संगमं दिशति दीर्घनिद्रया

पत्युरिन्दुतनुकामगो ग्रहः ॥

लाग्निको नवलवः लग्नगतो नवांशः यदि स्वामिना
युक्तवीक्षितः न भवेत्तदा पुमन्तकृत वरनाशकरो
भवति । इन्दुतनुकामगः चन्द्रलग्नाभ्यां सप्तमस्यः ग्रहः
पत्युः दीर्घनिद्रया मृत्युना संगमं दिशति ददाति ।

लक्ष्मी.

(१) विवृ. ६।१-११.

चन्द्रमस्युपचयात्परिच्युते

चारुगोचरचरैः परैरपि ।

कर्तुरायतिशुभं सभङ्गगुरं

निर्दिशन्ति सितशौनकादयः ॥

एवमादिफलवादिनो नृणा-

मैन्दवं बलमुशन्ति किं न ते ।

भानुरप्युपचये नृजन्मतो

यन्मतोक्तिषु तदिष्टमेव नः ॥

चन्द्रमस्युपचयात् परिच्युते क्षीणे सतीत्यर्थः परैः
भौमादिग्रहैः चारुगोचरचरैः शुभस्थानस्थितैः अपि कर्तुः
वरस्य आयतिशुभं भविष्यशुभफलं सभङ्गगुरं नश्वरं
इति सितशौनकादयः निर्दिशन्ति कथयन्ति । एवमादि-
फलवादिनः इत्याद्युपयुक्तफलवक्तारो ये जनाः सन्ति
ते नृणां पुरुषाणां ऐन्दवं बलं चान्द्रं बलं किं न उशन्ति ?
किं नेच्छन्ति ? ये चन्द्रादुक्तफलानि स्वीकुर्वन्ति ते
चन्द्रबलमपि स्वीकुर्वन्त्यर्थः । तथा यन्मतोक्तिषु
नृजन्मतः पुरुषजन्मराशितः उपचयेषु स्थितो भानुः
शुभः, तत् नः अस्माकमपि इष्टमेव । लक्ष्मी.

न त्रिवर्गपतिना नरेण चेत्

कन्यया शशिवलं समाप्यते ।

दीयते यदिह गोमहीमहि-

ष्यादि तर्हि दिश तस्य तद्वलम् ॥

अथान्यप्रकरणेण दोषं कथयति— नेति । त्रिवर्ग-
पतिना धर्मार्थकामस्वामिनाऽपि नरेण शशिवलं चन्द्रबलं
न समाप्यते, कन्ययैव यस्या दानं भवति तयैव शशि-
बलं समाप्यते चेत्तदा गोमहीमहिष्यादि यत् वस्तु
दीयते विवाहकाले वराय समर्प्यते तस्य गोमहिष्यादेः
सर्वस्य तद्वलं चन्द्रबलं दिश प्रयच्छ । इत्यतिप्रसङ्गदोषो
दशितः । अतो वरस्यापि चन्द्रबलं ग्राह्यम् ।

लक्ष्मी.

इन्दुरिन्दुवदनानुगं बलं

यच्छत्तीह युवतिप्रहो यतः ।

सन्तृणामपि कथं षडष्टगः

खण्डयत्ययमसूत्रप्रसूतिषु ॥

इन्दुः चन्द्रः इन्दुवदनानुगं युवत्यनुसारं बलं यच्छति,
यतः स युवतिग्रहः स्त्रीग्रह इति चेत्, तदा अयं चन्द्रः
प्रसूतिषु जन्मसमयेषु षडष्टगः सन्तृणां पुरुषाणां असूत्र-
प्राणान् कथं खण्डयति नाशयति ? अतः पुरुषस्यापि
चन्द्रबलं ग्राह्यमेवेति । लक्ष्मी.

होरयाऽपि हिमरदिमराटवः

पुंस्फलेषु सुनफानफादिषु ।

अत्रिराह बहुलेऽपि तारकां

तारकापतिबले बलीयसीम् ॥

होरया जातकशास्त्रेण अपि पुंस्फलेषु पुरुषफलेषु
सुनफानफादिषु योगेषु हिमरदिमः चन्द्रः आहतः ।
अतश्चन्द्रबलं ग्राह्यमेवेत्यर्थः । तथा अत्रिः मुनिः बहुले
कृष्णपक्षे अपि तारकापतिबले सत्येव तारकां बलीयसी-
माह । सत्येव चन्द्रबले तारा बलवती भवति, अत-
श्चन्द्रबलं वरस्यापि ग्राह्यमित्यर्थः । लक्ष्मी.

प्रोषिते विकल्पवर्ष्मणि प्रिये

तोलिलिः स्त्रियमियेष कार्थिणीम् ॥

अस्तु किन्तु न पतिप्रतीपतां

साऽन्यथा घटयितुं पटीयसी ॥

पुनरन्यमतमुपन्यस्य दूषयति— प्रोषिते इति । प्रिये
स्वामिनि प्रोषिते देशान्तरे गते सति, विकल्पवर्ष्मणि
रुग्णशरीरे सति वा तोलिलिः मुनिः स्त्रियं कार्थिणीं
कार्याधिकारिणीं इत्येष ऐच्छत् । अस्तु सा कार्यकारिणी
भवतु, किन्तु सा स्त्री तारा वा अन्यथा पतिप्रतीपतां
स्वामिवेपरीत्यं घटयितुं कर्तुं न पटीयसी न क्षमा ।
अतः सत्येव चन्द्रानुकूलत्वे ताराबलं ग्राह्यमिति
सिध्यति । लक्ष्मी.

क्रौर्यमेति बहुले स केवलं

नैव पश्यति तमाममां वसन् ।

नास्ति चैष यदि तत्र तत्कथं

तत्कृता जनिषु रिष्टरौद्रता ॥

कृष्णपक्षेऽपि चन्द्रे न विनश्यतीत्याह—क्रौर्यमिति ।
बहुले कृष्णपक्षे स चन्द्रः क्रौर्यं कूरत्वं एति गच्छति ।
तथा अमां वसन्नपि नैव नश्यति तमां अतिशयेन नैव
नश्यति । यदि च एष चन्द्रः तत्र तस्याममायां नास्ति

अतिशयेन नष्टः, तत्तदा जनिषु जन्मकालेषु तत्कृता रिष्टरीद्रता रिष्टकृता कथं स्यात् ? अतोऽमायां चन्द्रो न नश्यति, किंच प्रकाशविहीनो भवति । लक्ष्मी.

पार्श्वगे निजपतौ कुटुम्बिनी
दुर्बलेऽपि तदभीष्टकार्यकृत् ।
तारकाऽपि शशिनोऽनुकूलता-
संभवे भवति पक्षपातिनी ॥

ताराबले सिद्धान्तं कथयति-पार्श्वगे इति । दुर्बलेऽपि निजपतौ पार्श्वगे निकटवर्तिनि सति कुटुम्बिनी तत्स्त्री तदभीष्टकार्यकृत् तस्य स्वभर्तुरभीष्टकार्यकारिणी भवति । तथैव तारकाऽपि शशिनः चन्द्रस्य अनुकूलतासंभवे पक्षपातिनी भवति । अतः कृष्णपक्षेऽपि चन्द्रानुकूलत्वे एव ताराबलं ग्राह्यमिति सिद्धम् । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

'नीचे नीचनवांशके शशिनि
रिप्फाष्टारिदोषोऽपि न ।

षडष्टद्वादशस्थानचन्द्रापवाद उच्यते । शशिनि चन्द्रे (नीचे) नीचनवांशके वा सति रिप्फाष्टारिदोषोऽपि द्वादशाष्टमशत्रुस्थानस्थितचन्द्रदोषोऽपि न स्यात्, 'नीच-
राशिगते चन्द्रे नीचांशकगतेऽपि वा । चन्द्रे षष्टारि-
(? षष्ट) रिप्फस्थे दोषो नास्ति न संशयः ॥ ' इति
कश्यपोक्तेः । पीटी,

मुहूर्तदर्पणे

'कवौ गुरौ वा बलिनि स्थिते तनौ
शुभेन दृष्टः शुभवर्गगः शशी ।
विवर्धमानः शुभकृच्च नोऽशुभं
करोति तिष्ठन्नपि वाऽष्टरिप्फयोः ॥

(१) मुचि. ६१८८.

(२) ज्योति. ७२.

७ पापषड्वर्गदोषः

वसिष्ठः

'लघ्नं तदर्थं च ततस्त्रिभागो
नवांशकश्च द्विदशांशकश्च ।
त्रिंशंशकश्चेति हि वर्गपटकं
शुभं शुभव्योमचराधिपत्यम् ॥

'यः पापषड्वर्गभवो हि दोषः
पञ्चाङ्गसौम्यग्रहलज्जजातम् ।
गुणौघमम्भोधिममोघवाणः
शुष्यत्यशेषं तिव राघवस्य ॥

'पापषड्वर्गजो दोषः सकलं गुणसंचयम् ।
हन्ति यद्वदधानीकं हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥
'त्रिंशद्भागं लग्नमितं तदर्थतुलितं तु होराख्या ।
लग्नप्रतीयो भागो द्रेष्काणः स्यान्नवांशको नवमः ॥
द्वादशभागो द्वादशमंस्त्रिंशत्तमस्त्रिंशदंशः स्यात् ।
षड्वर्गो भवति सदा शुभखचरसमुद्भवः
शुभदः ॥

पापसमुत्थस्त्वशुभ-
स्तस्माद्ग्राह्यस्तु सौम्यषड्वर्गः ।
शुभकर्मणि सततं संत्याज्यः पापाह्वयो वर्गः ॥
चापनृयुग्धटवृषभाः
कर्कटकन्यान्त्यराशयः शुभदाः ।
शुभभवनत्वादन्त्ये
त्वशुभग्रहत्वादशोभनाः पञ्च ॥

'क्रमशस्तिथिराद्यादि चन्द्रलग्नादितः क्रमान् ।
एष पुष्करभागो हि लग्नादेः कौर्यसंभवम् ।
दोषं विनाशयत्याशु हरिः पापमिव स्मृतः ॥

(१) वसं. ३२।१३५ द्विदशांश (द्विरसांश) शुभं
शुभ (शुभाशुभं) ; विसौ. ५४.

(२) वसं. ३२।५७ ; विसौ. २२ तिव (खलु).

(३) वसं. ३२।५८ ; विसौ. २२.

(४) वसं. २३।१५-१८.

(५) विसौ. २१.

द्रेष्काणमुदयं वाऽपि होरां वा द्वादशांशकम् ।
कूरं विनाशयत्येष विना तु नवमांशकम् ॥
कूरं विलग्नकं वाऽपि कूरद्रेष्काण एव च ।
पुष्करस्यास्य भागस्य महिमा विवृतायते ॥
ईश्वरस्य प्रभावेण विषं हालाहले तथा ।
वर्गोत्तमोऽपि न ग्राह्यः शुभकर्मफलेप्सुभिः ॥

नारदः

'त्रिंशद्भागत्सकं लग्नं होरा तस्यार्थमुच्यते ।
लग्नत्रिभागो द्रेष्काणो नवमांशो नवांशकः ॥
'द्वादशांशो द्वादशांशस्त्रिंशंशस्त्रिंशदंशकः ।
षड्वर्गाः कथिता ह्येते तेषामीशा इमे स्मृताः ॥

'सिंहस्याधिपतिर्भानुश्चन्द्रः कर्कटकेश्वरः ।
मेघवृश्चिकयोर्भौमः कन्यामिथुनयोर्वृषः ॥
धनुर्मीनद्वयोर्मन्त्री शुको वृषतुलेश्वरः ।
शनिर्मकरकुम्भेश इत्येते राशिनायकाः ॥
'मेघवृश्चिकयोर्भौमस्तुलुवृषभयोः सितः ।
कन्यामिथुनयोर्वीधः कर्कटस्य पतिः शशी ॥
चापान्त्ययोर्गुरुः स्वामी शनिर्मकरकुम्भयोः ।
रविः सिंहस्य चैतेषामंशानामधिपा इमे ॥

'सिंहेशोऽर्कः कुलीरेशः शशी भौमोऽज-
कीटयोः ।
ज्ञो नृयुक्कन्ययोर्जीवो मीनधन्वोर्धटोक्षयोः ।
उशना कुम्भद्वयोः शनिर्भेश नवांशपाः ॥

(१) ज्योता. २७।३० पृ. ५३ ; प्रपा. ३३२
द्रेष्काणो (द्रेष्काणो) नवमांशो (नवांशोऽपि) ; विसौ. २२ ;
संप्र. ७८६ नवमांशो (नवांशोऽपि) ; संग. २४४ संप्रवत्.
(२) ज्योता. २७।३१ पृ. ५३ पू. ; प्रपा. ३३२
पू. ; विसौ. २२ ; संप्र. ७८६ ; संग. २४४.
(३) ज्योता. २७।३१-३३ पृ. ५३.
(४) विसौ. २२ ; संप्र. ७८६ ; संग. २४४
योर्बोधः (योर्बोधः) चैतेषा (चैतेषा).
(५) प्रपा. ३३२.

सं. ११७

'शुक्रचन्द्रजगुरवः शुभा ह्यन्ये शुभेतराः ।
क्षीणः शशी तथाऽन्ये च पापयुक्तो
बुधोऽशुभः ॥
'होराकन्दोरोजराशौ समभे चन्द्रसूर्ययोः ॥
'होरायोरोजराशौ तु स्वीन्दु क्रमतः पत्नी ।
समराशौ तु चन्द्राकौ होरेशौ क्रमतो वदेत् ॥
'स्युर्द्रेष्काणेषु चाऽऽद्येषु नव राशीश्वराः
क्रमान् ॥

'नवमांशा मेघसिंहचापेष्वजादयः क्रमान् ।
क्रमाद्गोमृगकन्यासु ज्ञेयाः स्युर्मकरादयः ॥
तुलामिथुनकुम्भेषु स्युः क्रमेण तुलादयः ।
अलिकर्कटमीनेषु क्रमात्स्युः कर्कटादयः ॥
'अजमृगतौलिचन्द्रभवनादिनवांशविधिः ॥

मेघसिंहधनुपेष्वजादयः-
स्तौलिकुम्भमिथुने तुलादयः ।
कन्यकावृषमृगे मृगादयो
मीनकर्कटलिपु कर्कटादयः ॥
अंशका नवनव व्यवस्थिता
द्वादश प्रतिगृहं गृहादयः ॥

'लग्नराशिं समारभ्य द्वादशांशेश्वराः क्रमान् ।
कुजाकींज्यज्ञशुक्राणां वाणेष्वष्टाद्रिसार्गणाः ।
भागाः स्युर्विषमे ते तु समराशौ विपर्ययात् ॥

(१) विसौ. २२ ; संप्र. ७८६ ; संग. २४४.
(२) ज्योता. २७।३३ पृ. ५३ ; प्रपा. ३३२ होरा
(होरे).
(३) विसौ. २२ ; संप्र. ७८६ ; संग. २४४-२४५.
(४) ज्योता. २७।३४ पृ. ५३ ; प्रपा. ३३२
(स्युर्द्रेष्काणा लग्नपञ्चनवराशीश्वराः क्रमात् ।) ; विसौ. २२ ;
संप्र. ७८६ ; संग. २४५.
(५) ज्योता. २७।३४ पृ. ५३ अशुद्धिबहुलः पाठः ;
विसौ. २२ ; संप्र. ७८६-७८७ ; संग. २४५.
(६) प्रपा. ३३२ क्रमेण नारदः .
(७) ज्योता. २७।३५ पृ. ५३ लग्नराशिं समारभ्य
(आरभ्य लग्नराशेस्तु) तृतीयार्धं नास्ति ; प्रपा. ३३२ लग्न-
राशिं समारभ्य (आरभ्य लग्नराशेस्तु) ; विसौ. २२-२३ ;
संप्र. ७८७ ; संग. २४५.

'पङ्चवर्गः शुभदः श्रेष्ठो विवाहस्थापनाविषु ॥

'षड्वर्गो भवति सदा

शुभस्वचरसमुद्भवः शुभदः ।

पापसमुत्थस्वशुभ-

स्तस्माद्ग्राहस्तु सौम्यपङ्चवर्गः ॥

'सौम्यः स्वमित्रजः श्रेष्ठो रिपुकूरभवोऽशुभः ।

कूरमित्रभवो मध्यो मिश्रैर्मिश्रफलं च तैः ॥

पुष्कर(ल)भागाः

'एकविंशो मनुजिनमुनि चेति त्रिवारतः ।

आवृत्ताः पुष्करा भागा मेपादीनां शुभा इमे ॥

'त्रिंशद्भागेषु दम्पत्योरुद्वाहे शुभवर्धनात् ।

लग्नानां पुष्कलाख्यांशान्वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः ॥

एकविंशशको मेपे वृषभे च चतुर्दशः ।

यमे सप्तदशांशः स्यात्सप्तमः कर्कटे मतः ॥

एकोनविंशः सिंहो च कन्यायामष्टमोऽशकः ।

चतुर्विंशस्तुलायां तु कौर्पं चैव चतुर्दशः ॥

त्रयोविंशो धनुष्ये च मकरे तु चतुर्दशः ।

एकोनविंशकः कुम्भे मीनेऽशः सप्तमो भवेत् ॥

एतेऽशः शोभना ज्ञेयाः शुभकार्येषु सर्वदा ।

हितैषिभिर्ज्योतिषिकैः सर्वशास्त्रार्थवेदिभिः ॥

अभिजिज्ञासाः

एकविंशतिमो भागो मेपस्याभिजिदुच्यते ।

वृषे चतुर्दशो भागो यमे सप्तदशांशकः ॥

भागोऽष्टमः कुलीरे स्याद्धरेरष्टादशांशकः ।

कन्यायां वसुभागस्तु चतुर्विंशस्तु तौलिभे ॥

द्वादशो वृश्चिके भागश्चापे सप्तदशांशकः ।

अभिजिन्नाम भागः स्यादाकोकेरे चतुर्दशः ॥

कुम्भे षड्विंशकांशः स्यान्मीने वस्वशको भवेत् ।

सर्वे दोषा विनश्यन्ति नात्र कार्या विचारणा ॥

(१) प्रपा. ३३२.

(२) विसौ. २३; संप्र. ७८७ वसिष्ठस्याप्ययं श्लोकः.

(३) संग. २४५.

(४) विसौ. २३.

(५) प्रपा. ३३२.

विवाहवृन्दावनम्

'राश्यंशः शशिभूगुणेष्वक्षणाहता-

स्तिभ्यश्चभूदिकशरै-

र्भक्ता भार्घटकाणनन्ददिनकृ-

द्भागा गृहं यस्य यत् ।

त्रिंशंशः सितसौम्यजीवरविज-

क्षमाजन्मनां व्युत्क्रमा-

दोजर्क्षेषु शराश्वसर्पमरुतः

पञ्चेति षड्वर्गिका ॥

अथ होरादिषड्वर्गं कथयति- राश्यंशः इति ।

राश्यंशः लग्नस्य ग्रहस्य वा राशिभुक्कांशः, शशिभूगु-

णक्षणाहताः पृथक्क्रमेण तिथ्यभ्रभूदिकशरैः भक्ताः क्रमशः

भार्घटकाणनन्ददिनकृद्भागाः होरा-टक्काण-नवांश-द्वाद-

शांशः भवन्ति । तथा यस्य यद्गृहं तत्तस्य गृहम् ।

समराशिषु सितसौम्यजीवरविजक्षमाजन्मनां क्रमेण शराश्व-

सर्पमरुतः पञ्च इति त्रिंशंशः स्युः, ओजर्क्षेषु व्युत्क्रमात्

त्रिंशंश ज्ञेयाः, इति इयं षड्वर्गिका स्यात् । लक्ष्मी.

कुजकवीन्दुजचन्द्रवीन्दुजाः

सितकुजेज्ययमार्कजसूरयः ।

भवनपा लवपाश्च तदादय-

स्त्वजमृगाननतौलिकुलीरकाः ॥

अथ राश्यधिपान् कथयति- कुजेति । कुजकवीन्दु-

जचन्द्रवीन्दुजाः सितकुजेज्ययमार्कजसूरयः क्रमेण भव-

नपा मेपादिशश्यधिपाः लवपाः नवांशस्वामिनश्च स्युः ।

तथा अजमृगाननतौलिकुलीरकाः क्रमात् तदादयः तेषां

नवांशानामादयः आदिशश्यः स्युः । लक्ष्मी.

होरे समेऽजखगयोर्विपमे रवीन्द्वो-

टक्काणकाः प्रथमपञ्चनवेश्वराणाम् ।

स्युर्द्वादशांशपतयः स्वगृहाच्छुभानि

भानि ग्रहाश्च निजमित्रशुभांशभाजः ॥

अथ होराटक्काणद्वादशांशान् कथयति- होरे इति ।

समे समराशौ अजखगयोः चन्द्रसूरयोः, विपमे

रवीन्द्वोः क्रमेण होरे भवतः । तथा प्रथमपञ्चनवेश्वराणां

(१) विवृ. ८१३-१५.

विवादः-- विवाहसुहृत्-- महादोषाः

टक्काणका भवन्ति । स्वगृहात् स्वराशिमारभ्य द्वादशांश-

पतयः स्युः । शुभानां भानि शुभानि, निजमित्रगृहां-

शभाजो ग्रहाश्च शुभा भवन्ति । लक्ष्मी.

'होराः कूराः सौम्यवर्गाधिके स्यु-

लेप्ते मोघाः सौम्यवारे च रात्र्याम् ।

पापारिष्टे निष्फले शक्तिभाजां

स्यात्षड्वर्गे लग्नगे सद्ग्रहाणाम् ॥

पापहोराया निष्फलत्वं कथयति- होरा इति । सौम्य-

वर्गाधिके लेप्ते कूराः होराः पापग्रहसंवन्धिहोराः मोघाः

निष्फलाः स्युः । एवं सौम्यवारे शुभग्रहाणां दिने रात्र्यां

च कूराः होराः निष्फला भवन्ति । तथा शक्तिभाजां

सद्ग्रहाणां षड्वर्गे लग्नगे सति पापारिष्टे निष्फले स्यात् ।

लक्ष्मी.

श्रीधरः

'मेपवृश्चिकपतिर्महीसुतो

भार्गवो वृषतुलाधरेश्वरः ।

वोधनस्तु मिथुनाङ्गनापति-

र्भास्करिर्मकरकुम्भनायकः ॥

सिंहकर्कटकयोरिनोडुपौ

मीनधन्वपतिरिन्द्रपूजितः ।

अंशका नवनव व्यवस्थिताः

शौनकादिमुनिभिः प्रकीर्तिताः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'कुजशुक्रसौम्यशशिसूर्यचन्द्रजाः

कविभौमजीवशनिशौरयो गुरुः ।

इह राशिपाः क्रियमृगास्यतौलिके-

न्दुभतो नवांशविधिरुच्यते बुधैः ॥

तत्रैते भौमशुक्रबुधचन्द्रसूर्यबुधशुक्रभौमगुरुशनिशनि-

गुरुवः क्रमेणह षड्वर्गे राशिपा मेपादिशशीनां स्वामिनः ।

क्रियेति । क्रियो मेपः, मृगास्यं मकरः, तौलिकं तुल्य,

इन्दुभं कर्कः एभ्यो राशिभ्यो द्वादशस्वपि राशिषु

(१) विवृ. ८१५.

(२) प्रपा. ३२१; संप्र. ७७८-७७९.

(३) मुचि. ६१३७-४०.

नवांशविधिरुच्यते । मेपे मेपादेय । बुधं मकरादेव ।

मिथुने तुलायः । कर्कं कर्कादेव । एवं विष्टेऽपि मेपा-

देव । एवं कन्यादिष्वपि राशिषु मकरादित एव ।

एवमेव धनुरादिष्वपि स्युः । पीटी.

समग्रहमध्ये राशिर्विहोरा

विषममध्ये राशिर्शनिः सा ॥

पञ्चदशभागानिमेका होरा । समराशिमध्ये प्रथमा

चन्द्रस्यापरा सूर्यस्य, विषमराशिमध्ये प्रथमा रवेरपरा

चन्द्रस्येत्यर्थः । पीटी.

शुक्रजजीवशनिभूतनयस्य वाण-

शैलपञ्चविंशिकाः समराशिमध्ये ।

त्रिंशंशको विषमभे विपरीतमस्मा-

द्वद्रेष्काणकाः प्रथमपञ्चनवाधिपानाम् ॥

त्रिंशंशद्रेष्काणानाह-- शुक्रेति । समराशिमध्ये

क्रमेण प्रथमतः पञ्चानामंशानां शुक्रः स्वामी, ततः

शैलानां सप्तानां जो बुधः, ततोऽष्टानां जीवो गुरुः,

ततः पञ्चानां शनिः, ततो विशिला वाणाः पञ्च, तेषां

भूतनयो भौमः । शुक्रजैत्यादि समाहारद्वन्द्वः । विषम-

भे तु अस्मात्समराशेर्विपरीतं ज्ञेयम् । यथा प्रथमतः

पञ्चानां भौमः, ततः पञ्चानां शनिः, ततोऽष्टानां गुरुः,

ततः सप्तानां बुधः, ततः पञ्चानां शुक्र इत्यर्थः । अय-

मेव त्रिंशंशकसंज्ञ इति । द्रेष्काणका इति । अत्र

प्रमाणम्- दशांश द्वादशसु राशिषु प्रथमो द्रेष्काणः

प्रथमस्य स्वराश्याधीशस्य, द्वितीयो द्रेष्काणः स्वराशितः

पञ्चमराशीश्वरस्य, तृतीयः स्वराशितो नवमराशीश्वरस्य ।

यथा बुधे प्रथमो द्रेष्काणो वृषाधीशशुक्रस्य, द्वितीयः

कन्याधीशबुधस्य, तृतीयो मकराधीशशनिश्च ।

पीटी.

स्याद्द्वादशांश इह राशित एव गेहं

होराऽथ टक्कनवमांशकसूर्यभागाः ।

त्रिंशंशकश्च षडिमे कथितास्तु वर्गाः

सौम्यैः शुभं भवति चाशुभमेव पापैः ॥

द्वादशांशे षड्वर्गोपसंहारं (च) सफलमाह-

स्यादिति । इह षड्वर्गे, द्वादशांशः सार्धमंशद्वयं,

तत्स्वराशित एवेष्टांशान्तं गणितं सत् यस्तद्राशिस्वामी च

द्वादशशेखरः । 'आरभ्य लमराशेस्तु द्वादशशेखरः क्रमात्' इति नारदोक्तः । अन्यच्चरणत्रयं स्पष्टतरम् । तस्मात् सौम्यपापग्रहपङ्क्त्यैः सति सौम्यपङ्क्त्यैः स्त्रियोऽधिकश्चेच्छुभः, त्रियो हीनश्चेदशुभ इत्यर्थः । पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचने

'लमस्य भागो जीवः स्यात्पङ्क्त्यैः देह उच्यते ।
महाश्वावयवाः प्रोक्ता इति शास्त्रविदो विदुः ॥
एतद्विलक्षणश्चाथ पङ्क्त्यैः इति गीयते ।
तत्र यत्क्रियते कर्म तत्सर्वं निष्फलं भवेत् ॥

८ कुजाष्टमदोषः

वसिष्ठः

'लमस्य भौमाष्टमसंस्थदोषो
निहन्ति तान्सर्वगुणान्विशिष्टान् ।
यथाऽनृतं धर्मचयानशेषा-
नतः परं किं च वधूवरौ च ॥
'लमात्कुजाष्टमो दोषो
नाशयत्यखिलान् गुणान् ।
यथा लग्नांशसंभूतान्कलुषं धर्मसंचयम् ॥
'तनुजातान् गुणनिचया-
न्निहन्ति भौमाष्टदोषः सः ।
दम्पत्योरपि मरणं
करोति यद्वद्विपात्रसंयोगः ॥

(१) विसौ, २३ क्रमेण गर्गः (?) .

(२) वसं, ३२।५९ तान्सर्वं (तत्सर्वं) ; विसौ, २४ लग्नस्य (लग्नाथ) .

(३) वसं, ३२।६० ; विसौ, २४ संचयम् (संचयान्) नारदः .

(४) वसं, ३२।६१ विपात्रसंयोगः (पराङ्मनायोगः) ; विसौ, २४ भौमाष्टदोषः सः (भौमाष्टमो राक्षसः) .

नारदः

'कुजाष्टमो महादोषो लग्नाष्टमगे कुजे ।
शुभत्रययुतं लग्नं त्यजेत्तुङ्गगते यदि ॥
कश्यपः
'अस्तगे नीचगे भौमे शत्रुक्षेत्रगतेऽपि वा ।
कुजाष्टमोद्भवो दोषो न किंचिदपि विद्यते ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'भौमेऽस्ते रिपुनीचगे न हि
भवेद्भौमोऽष्टमो दोषकृत् ॥
अष्टमभौमदोषापवाद उच्यते । भौमे अस्ते अस्त-
गते रिपुनीचगे शत्रुगृहे (? हगे) वा स्वनीचगृहे
वा सति अष्टमो न दोषकृत्स्यात् । पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकवचने

'लग्ने व्यये च पाताले सप्तमे चाष्टमे कुजे ।
कन्या हरति भर्तारं भर्ता हरति कन्यकाम् ॥
'सर्वान् गुणान्निहन्त्याशु विलगादष्टमः कुजः ।
असत्यभाषणं यद्वदखिलान् धर्मसंचयान् ॥

९ भृगुपट्टकदोषः

वसिष्ठः

'विलग्नराशेर्भृगुपट्टकदोषः
करोति नाशं विविधान् गुणौघान् ।
आधिः क्रमाद्यद्वदशेषधातून्
मित्राधिमित्रप्रहजानशेषान् ॥

(१) ज्योना, २७।३७ ; प्रपा, ३३२ तुङ्गगते (तत्तु-
ङ्गगते) ; विसौ, २४ कुजाष्टमो (कुजोऽष्टमे) तुङ्गगते यदि
(तत्तुङ्गगतेऽपि वा) ; संप्र, ७८७ कुजाष्टमो (कुजोऽष्टमो)
त्यजेत्तुङ्गगते (त्यजेत्तु तुङ्गगते) ; ज्योनि, ७० तुङ्गगते
(तत्तुङ्गगते) ; संग, २४७ ज्योनिवत् .

(२) ज्योनि, ७० ; संग, २४७ (=) .

(३) मुचि, ६।८८ .

(४) संग, १८६ ; संव, १३९ सप्तमे (जामित्रे)
उत्तरार्धे (कन्या भर्तृविनाशाय भर्ता कन्याविनाशदः ।) .

(५) विसौ, २४ .

(६) वसं, ३२।६२-६३ ; विसौ, २४ मित्राधि
(मित्राति) द्राग्वि (स्यादि) .

नक्षत्रगण्डान्तः

'अहिवासवपौष्णाना-
मन्त्ययामार्धमृशसंधिः स्यात् ।
पितृमूलाश्विभाना-
मादौ यामार्धमृशगण्डान्तम् ॥

तिथिगण्डान्तः

पुनः पुनः पञ्चमपष्ठतिथ्यो-
र्यदन्तरालं प्रहारार्थकालः ।
तल्लग्नजातं गुणसंचयं य-
त्क्षेपेडं यथा हन्ति नरं हि नृत्तम् ॥

लग्नगण्डान्तः

लग्नान्तरालं घटिकार्धमेत-
त्कुलीरहयोरलिचापयोश्च ।
मीनाजयोः सर्वगुणान्निहन्ति
लोभो यथा सर्वगुणान्नरस्य ॥

नारदः

तिथिगण्डान्तः

'पूर्णानन्दाख्ययोस्तियोः संधिर्नाडीद्वयं सदा ।
गण्डान्तं मृत्युदं जन्मयात्रोद्वाहव्रतादिषु ॥

लग्नगण्डान्तः

'कुलीरसिंहयोः कीटचापयोर्मौनमेपयोः ।
गण्डान्तमन्तरालं स्याद्वटिकार्धं मृतिप्रदम् ॥

(१) वसं, ३२।६५-६७ ; विसौ, २४ .

(२) ज्योना, २७।३८ पृ. ५३ ; प्रपा, ३३२ ;
गमा, १६६ सदा (तथा) ज्योतिर्निबन्धे ; संप्र, ७८७ ;
सिन्धु, ८४८ सदा (तथा) ; ज्योनि, ७० (=) ; संग, २४० सिन्धुवत् .

(३) ज्योना, २७।४० पृ. ५३ ; प्रपा, ३३२ ; गमा,
१६६ मन्तरालं स्यात् (मन्तरं कालं) ज्योतिर्निबन्धे ; संप्र,
७८७-७८८ ; सिन्धु, ८४८-८४९ ; ज्योनि, ७० (=)
मन्तरालं (मन्तराले) ; संग, २४१ .

भृगुपट्टकाख्यो दोषो
वरवध्वोर्द्राग्वियोगकृन्तनम् ।
कन्यां विवाहितं तां
भर्तृघ्नीं वा करोत्यचिरात् ॥

नारदः

'भृगुपट्टकाख्यो दोषो लग्नात्पप्रगते सिते ।
उच्चगे शुभसंयुक्ते तल्लग्नं सर्वथा त्यजेत् ॥
'लग्नाच्छुक्रो भवेत्पष्टो भृगुपट्टक इतीरितः ।
संनिहन्ति गुणान् सर्वानाधिधातूनिव क्रमात् ॥

कश्यपः

'नीचराशिगते शुके शत्रुक्षेत्रगतेऽपि वा ।
भृगुपट्टकाख्यो दोषो नास्ति तत्र न संशयः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'सितेऽरिनीचगृहगे तत्पष्टदोषोऽपि न ॥
पष्टशुक्रापवाद उच्यते । सिते शुके अरिनीचगृहगे
शत्रुगृहे (? हगे) स्वनीचगृहगे वा सति तत्पष्टदोषो
भृगुपट्टकदोषोऽपि न स्यात् । पीठी.

१० गण्डान्तदोषः

वसिष्ठः ।

'यदन्तरालं पितृसार्पधिष्ये
मूलेन्द्रयोरश्विनपौष्णयोश्च ।
भसंधिगण्डान्तमिति त्रयं तत्
यामप्रमाणं शुभकर्म हन्ति ॥

(१) ज्योना, २७।३६ पृ. ५३ सर्वथा (सर्वदा) ;
प्रपा, ३३२ पष्टा (पट्टका) ; संप्र, ७८७ पष्टाहयो (पष्टा-
ष्टमो) तपष्टगते (दष्टगते) ; ज्योनि, ७० सर्वथा (सर्वदा) ;
संग, २४७ .

(२) विसौ, २४ .

(३) ज्योनि, ७० नीचराशिगते शुके (नीचगे तत्तुरीये
वा) ; संग, २४७ (=) नीचराशिगते शुके (नीचगते तुरीये
वा) पष्टाहयो (पट्टकस्थितो), 'नीचराशिगते शुके' इति
पीयूषधारापाठः .

(४) मुचि, ६।८८ .

(५) वसं, ३२।६४ त्रयं तत् याम (द्वयं तन्नाम्नः) ; विसौ,
२४ सार्पधिष्ये (सार्पयोस्तु) भसंधि (तत्संधि) त्रयं (द्वयं) .

नक्षत्रगण्डान्तः

'सार्पेन्द्रपौष्णभेष्वन्त्यषोडशांश भसंधयः ।
तदग्रभेष्वप्यपादा भानां गण्डान्तसंज्ञकाः ॥
'उग्रं च संधित्रितयं गण्डान्तत्रितयं महत् ।
मृत्युप्रदं जन्मयानविवाहस्थापनादिषु ॥

गर्गः

'मघायाः प्रथमे पादे मूलस्य प्रथमे तथा ।
रेवत्याश्च चतुर्थेऽंशे विवाहः प्राणनाशनः ॥

च्यवनः

'तिथ्यादीनां संधिदोषं तथा गण्डान्तसंज्ञितम् ।
हन्ति त्याभगतश्चन्द्रः केन्द्रगा वा शुभग्रहाः ॥

सूर्यसिद्धान्ते

'सार्पेन्द्रपौष्ण्यधिष्ण्यानामन्याः पादा भसंधयः ।
तदग्रभेषु पादार्धं गण्डान्तं नाम कीलते ॥

रत्नमालायाम्

'पौष्णाश्विन्योः सार्पपित्रर्क्षयोश्च
यच्च ज्येष्ठा मूलयोरन्तरालम् ।
तद्गण्डान्तं स्याच्चतुर्नाडिकं हि
यात्राजन्मोद्वाहकालेष्वनिष्ठम् ॥

(१) ज्योना. २७।४१ पृ. ५३; प्रपा. ३३२ (सार्पेन्द्रपौष्णानामन्यषोडशांशभसंधयः । तदग्रभेष्वप्यपादा गण्डान्तसंज्ञितम् ॥); गभा. १६६ सार्पेन्द्र (सार्पेन्द्र) शांशा भसंधयः (शांशेन संधयः) ज्योतिर्निबन्धे; संप्र. ७८७ उत्तरार्धे (तदग्रभेष्वप्यपादा भानां गण्डान्तसंज्ञकाः ।); सिन्धु. ८४९; ज्योनि. ७० (=) संज्ञकाः (संज्ञिताः); संग. २४०.

(२) ज्योना. २७।४२ पृ. ५३ गण्डान्तत्रितयं (गण्डान्तत्रितयं); प्रपा. ३३२ च संधि (भसंधि) गण्डान्तत्रितयं महत् (गण्डान्तं त्रितयं भवेत्); संप्र. ७८७; ज्योनि. ७० (=); संग. २४० उग्रं (उक्तं) गण्डान्तं (गण्डान्ते).

(३) ज्योनि. ७१.

(४) ज्योनि. ७१, ७८.

(५) ज्योनि. ७०.

(६) गभा. १६६ ज्योतिर्निबन्धे; सिन्धु. ८४९-८५०; ज्योनि. ७१.

लल्लुः

'अन्यः सार्पेन्द्रपौष्णानामाद्यः पित्राश्विमूलजः ।
जन्मोद्वाहप्रयाणे च मृत्यवेऽमी षडंशकाः ॥

विवाहवृन्दावनम्

'संधौ पुरन्ध्री शुचमेति वन्ध्या
मृतप्रजा वा यदि संधिसंधिः ।
वदन्ति वात्स्या ऋतुना विमूढां
निशीथमध्यदिनसंधिपूढाम् ॥

अथोक्तसंधिसमये विवाहफलं कथयति-संधाविति ।
संधौ तिथिनक्षत्रयोगानां संधिकाले विवाहे सति पुरन्ध्री
शुचं शोकं एति प्राप्नोति, यदि संधिसंधिस्तदा मृतप्रजा
भवेत् । तथा निशीथमध्यदिनसंधिषु ऊढां विवाहितां
कन्यां ऋतुना विमूढां आर्तविहीनां वात्स्या वदन्ति ।
लक्ष्मी.

शूलवैधृतवरीयसां च यत्
पञ्चमेषु च तिथिष्ववान्तरम् ।
रेवतीन्द्रफणिभोद्धवं तद-
प्यागताद्विगुणमुत्सृजेत्सुधीः ॥

अथ शूलादिदुष्टयोगसंघीनां विशेषं कथयति-
शूलेति । शूलवैधृतवरीयसां योगानां यत् पूर्वसाधितं
अवान्तरं, पञ्चमेषु तिथिषु पञ्चमीदशमीपञ्चदशीषु च
यदवान्तरं, रेवतीन्द्रफणिभोद्धवं च यदवान्तरं, तदपि
आगतात् पूर्वसाधितात् द्विगुणं सुधीः उत्सृजेत्
लक्ष्मी.

नक्षत्रयोगतिथिसंधिषु नाडिकैका
तिथ्यष्टविंशतिपलैः सहितोभयत्र ।
कर्कालिमीनतनुसंधिषु दिक्पलानि
त्याज्यानि शेषविवरेष्वपि पञ्च पञ्च ॥

अथ मध्यगत्या नक्षत्रादिसंधिघटिका आनीय कथ-
यति-नक्षत्रेति । नक्षत्रयोगतिथिसंधिषु क्रमेण तिथ्यष्ट-
विंशतिपलैः सहिता एका नाडिका उभयत्र नक्षत्रयोग-

(१) ज्योनि. ७०.

(२) विवृ. ८।२०-२२.

विवाहः-- विवाहमुहूर्तः- महादोषाः

तिथ्यन्तात् पूर्वं पश्चाच्च त्याज्या । कर्कालिमीनतनु-
संधिषु उभयत्र दिक्पलानि त्याज्यानि । शेषविवरेषु
शेषाणां द्रुपादिलक्षानां विवरेषु संधिषु अपि पञ्च,
पञ्च पलानि त्याज्यानि । लक्ष्मी.

राजमार्तण्डः

'यामं यवनाधिपतिस्तदर्थभागं च भागुरिः प्राह ।
दण्डप्रमितं गण्डं पूर्वं परतोऽङ्गिरामीशः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

ज्येष्ठापौष्णभसार्पभान्यघटिका-

युग्मं च मूलाश्विनी
पिङ्ग्यादौ घटिकाद्वयं निगदितं
तद्भस्य गण्डान्तकम् ।

कर्काल्यण्डजभान्ततोऽर्धघटिका

सिंहाश्वमेपादिगा

पूर्णांते घटिकात्मकं त्वशुभदं
नन्दातिथेश्चादिमम् ॥

गण्डान्तदोषमाह- ज्येष्ठेति । गण्डान्तं नाम संधि-
विशेषः । स चानेकविधः नक्षत्रसंधिस्तथिसंधिलैग्रसंधिः
तथा योगसंधिः करणसंधिवैषम्यसंधिरयनसंधिर्कृतुसंधि-
र्माससंधिः पक्षसंधिः दिनसंधी रात्रिसंधिः मध्याह्न-
संधिः प्रातःसंधिः सायंसंधिः निशीथसंधिश्च । तत्र
तिथिनक्षत्रलग्नविशेषाणां यः संधिनियतकालः स गण्डा-
न्तसंज्ञः । अन्येषां तु संधिनियतकालसंधिशब्दवाच्य
एव । तत्रादौ नक्षत्रगण्डान्तमुच्यते- ज्येष्ठेति । ज्येष्ठा
प्रसिद्धा । पौष्णभं रेवती । सार्पभं आश्लेषा । एषा-
मन्ते घटिकाद्वयम् । तथा मूलाश्विन्यौ प्रसिद्धे । पिङ्ग्यं
पितरो देवताऽस्येति पिङ्ग्यं मघा । एषामादौ घटिका-
द्वयं च गण्डान्तं नाम । यथा रेवत्यश्विन्योराश्लेषामघ-
योर्ज्येष्ठामूलयोरन्तरालवर्तिघटीचतुष्टयं नक्षत्रगण्डान्तम-
शुभदमित्युत्तरार्धेनावयवः ।

लग्नगण्डान्तमुच्यते- कर्केति । कर्कः प्रसिद्धः ।
अलिर्वृश्चिकः । अण्डजो मीनः, 'मीनो वैसारिणो-

(१) ज्योनि. ७०.

(२) मुचि. ६।४३.

ऽण्डजः' इत्यभिधानात् । एषां भानां लग्नानामन्तः ।
सप्तम्यन्तात्तसिः । अन्ते अर्धघटिका । तथा सिंहमेघौ
प्रसिद्धौ । अश्वौ धनुः । एषां लग्नानामादिभूतार्ध-
घटिका गण्डान्तं नाम । तथा कर्कसिंहयोर्वृश्चिकधनुयो-
र्मौनमेघयोर्वा लग्नयोरन्तरवर्तिन्येका घटिका लग्नगण्डा-
न्तमशुभमित्यर्थः ।

तिथिगण्डान्तमुच्यते- पूर्णांते इति । पूर्णाः पञ्चमी-
दशमीपञ्चदश्यः, तासामन्ते घटिकैका, तथा नन्दा प्रति-
पलपण्डयेकादश्यः, तामामादिभूतैका घटिका तिथि-
गण्डान्तं नाम । यथा पञ्चमीपण्डयोर्दशम्येकादश्योः पञ्च-
दशीप्रतिपदोर्वा तिथ्योरन्तरालवर्तिघटीद्वयं तिथिगण्डा-
न्तमशुभमित्यर्थः । पीटी.

ज्योतिःसागरे

'अश्विनीपौष्णमूलादौ त्रिवेदनवनाडिकाः ।
रेवतीशाकम्पापोन्ते मासशकशिवास्त्यजेत् ॥

कथयति वराहमिहो
विलोक्य वाक्यानि गण्डविषये च ।
गण्डं दण्डप्रमितं
पूर्वं पश्चात्तयोर्मध्यान् ॥

रत्नकोशे

'आद्यः पितृमूलाधिषु
पौष्णेन्द्रभुजङ्गभेषु चान्त्यभवः ।
षोडशभागो नेष्टस्तावत्कालस्तु गण्डान्तः ॥
मूलाश्विनीमघानां
प्रथमांशे संस्थिता तु यमदंष्ट्रा ।
भुजगेन्द्ररेवतीनामन्त्ये सैवापरा घोरा ॥

(१) ज्योनि. ७०, ७१.

(२) ज्योनि. ७०.

११ खार्जूरदोषः (एकार्गलदोषः)*

वसिष्ठः

'खार्जूरचक्रस्य समाङ्गप्रदोषो
विलम्बसंभूतगुणानशेषान् ।

शुभप्रहोत्थानपि तान्निहन्ति
दारिद्र्यमेकं गुणसंहतिं यत् (? यथा) ॥

'खरकरतुहिनांश्चोद्विष्टसंपातजात-
स्त्वनलयमशरीरी सूक्ष्मवह्निसंधान् ।

भुवि पतति जनानां मङ्गलध्वंसनार्थं
गुणगणशतसंघैरप्यवार्योऽग्निर्कोपः ॥

नारदः

'एकार्गलः समाङ्गश्चेत्तत्र लग्नं विवर्जयेत् ।

अपि शुक्रैश्चसंयुक्तं विषसंयुक्तदुग्धवत् ॥

एकार्गलो नाम सूर्याचन्द्रमसोद्विष्टपातः । प्रपा. ३३४

'व्याघातशूलपरिघपातपूर्वेषु सत्स्वपि ।

गण्डातिगण्डकुलिशवैधृत्या सहितेषु च ॥

'अदितीन्दुमघाह्वाद्यमूलमैत्रेयभानि च ।

ज्ञेयानि सह चित्राभिर्मूर्ध्नि भानि

यथाक्रमान् ॥

'लिखेदूर्ध्वगतमेकां तिर्यग्रेखास्त्रयोदश ।

तत्र खार्जूरिके चक्रे कथितं मूर्ध्नि भं न्यसेत् ।

* अत्रापेक्षितः पादवेधादिविचारो ग्रहणभादिदोषप्रकरणे
द्रष्टव्यः ।

(१) वसं. ३२।६८ ; विसौ. २३ नक्षत्रान् (नक्षे-
ष्टान्) अपि तान् (स तथा) गुणसंहतिं यत् (तु यथा
गुणवान्) .

(२) विसौ. २३.

(३) ज्योना. २७।६५ पृ. ५५ ; प्रपा. ३३४ एकार्गलः
समाङ्गश्चेत् (एकार्गलसमाङ्गश्च) ; संप्र. ७९२ प्रपावत् ;
ज्योनि. ७५ (=) .

(४) विसौ. २३.

(५) ज्योना. ७।५ पृ. २९ मघाह्वा (मघाह्वा) ;
विसौ. २३ (ज्ञेयानि कायाणि) .

(६) ज्योना. ७।६-८ चक्रे खार्जूरिके तथा (चक्रगते
विशेषतः) ; विसौ. २३ चक्रे खार्जूरिके तथा (चक्रगते
विशेषतः) . ' चक्रे खार्जूरिके तथा ' पीयूषधारापाठः ।

भान्येकरेखागतयोः सूर्याचन्द्रमसोर्मिथः ।
एकार्गलो दृष्टिपाताच्चामिजिद्विजितानि वै ॥
लाङ्गले कमटे चक्रे फणिचके त्रिनाडिके ।
अभिजिद्विजितानि नास्ति चक्रे खार्जूरिके तथा ॥

श्रीपतिः

'चक्रे तस्मिन्नेकरेखास्थितेन
ज्ञेयं विद्धं नूतनमृक्षं ग्रहेण ।

कैश्चित्तत्राप्युच्यते पादवेधो

भानां चिन्त्यं चात्र लक्षाहतं च ॥

'एकामूर्ध्वगतां त्रयोदश तथा

तिर्यग्गताः स्थापये.

द्रेखाश्चक्रमिदं नुपैरभिहितं

खार्जूरिकं तत्र तु ।

व्याघातादिषु मूर्ध्नि भं तु कथितं

तत्रैकरेखास्थयोः

सूर्याचन्द्रमसोर्मिथो निगदितो

दृक्पात एकार्गलः ॥

'व्याघातशूलपरिघव्यतिपातपूर्व-

गण्डातिगण्डकुलिशेषु सर्वधृतेषु ।

आदित्यचन्द्रपितृसार्पभदस्त्रमूल-

मैत्राख्यपुण्यसुरवर्धकिभानि मूर्ध्नि ॥

अस्यार्थः— पूर्वो विष्कम्भः । कुलिशं वज्रः ।
सुरवर्धकिभं चित्रा । शेषाः प्रसिद्धाः । एतेषु पूर्वार्धो-
क्तेषु व्याघातादिषु नवसु योगेष्वन्यतमेन योगेन यथा-
क्रममपराधोक्तेषु पुनर्वस्वादिषु नवसु नक्षत्रेष्वन्यतमं
नक्षत्रं योजयित्वा तत्रक्षत्रं मूर्ध्नि लेखनीयम् । तदारभ्य
प्रादक्षिण्येन सर्वाणि नक्षत्राणि सर्वेषु रेखात्रेषु लेखनी-
यानि । तत्र सूर्याचन्द्रमसौ एकरेखास्थौ यदा भवेतां

(१) प्रपा. ३३४.

(२) प्रपा. ३३४ ; संप्र. ७९२ रेखाश्चक्र (रेखाचक्र)
एकार्गलः (एकार्गल) ; संग. २३४ रेखाश्चक्र (रेखाचक्र) .

(३) प्रपा. ३३४ ; संप्र. ७९२ पूर्व (पूर) चन्द्र
(चान्द्र) पुण्य (तिष्य) ; संग. २३४ चन्द्र (चान्द्र)
पुण्य (तिष्य) .

विवाहः— विवाहमुहूर्तः— महादोषाः

तदा मिथस्तद्विष्टपातजनितः एकार्गलदोषो भवेदिति ।
प्रपा. ३३५.

त्रिविक्रमः

'विरुद्धनामयोगेषु सामिजिद्विषमर्क्षगः ।

अर्कोदिन्दुस्तदा योगो निन्द्य एकार्गलाभिधः ॥

विवाहवृन्दावनम्

'विद्धा त्रयोदशभिरूर्ध्वगतैकरेखा

खार्जूरिकं तदिह शीर्षभतो भचक्रे ।

न्यस्ते सहाभिजिति तारकराजभान्वो-

स्तुल्यर्क्षगम्यगतयोर्नयनार्गलेयम् ॥

अथैकार्गलादोषमाह— विद्धेति । ऊर्ध्वगतैकरेखा
त्रयोदशभिः तिर्यग्रेखाभिः विद्धा सती खार्जूरिकं चक्रं
भवति । तदिहास्मिन् चक्रे शीर्षभतः वक्ष्यमाणशीर्ष-
नक्षत्रात् सहाभिजिति अभिजित्सहिते भचक्रे न्यस्ते
सति तुल्यर्क्षगम्यगतयोः तारकराजभान्वोः सूर्यचन्द्रयोः
एकरेखास्थोरिषं नयनार्गला एकार्गलाख्यदोषो भवति ।
रविचन्द्रयोर्मध्ये एकस्य नक्षत्रं यावद्गतं तावदेवान्यस्य
गम्यं चेत्तदैवायं दोषः इत्यनेनात्र पादवेधः सूचितः ।
लक्ष्मी.

'शीर्षभं भवति रूपसंयुता

दुष्टयोगमितिरर्धिता सती ।

शेषिणी यदि च सार्धविश्वयु-

ञ्जङ्गलं गलति सार्गले विधौ ॥

अथ शीर्षनक्षत्रज्ञानं तथैकार्गलाफलं चाह— शीर्षभ-
मिति । इयमर्गला व्याघातादिदुष्टयोगे सति ज्ञेयेति । दुष्टे
योगे सति सा दुष्टयोगमितिः विष्कम्भादिदुष्टयोगावधि-
संख्या रूपसंयुता एकयुता अर्धिता सती शीर्षभं
शीर्षनक्षत्रं भवति । यदि साऽर्धिता शेषिणी शेषसहिता
भवेत्, तदा सार्धविश्वयुक् सार्धत्रयोदशसहिता सती
शीर्षभं ज्ञेयम् । एवं विधौ चन्द्रे सार्गले सति मङ्गलं
विवाहादिशुभकार्यं गलति नश्यति । लक्ष्मी.

(१) विसौ. २३.

(२) विवृ. १।१४ ; विसौ. २३-२४.

(३) विवृ. १।१५ ; विसौ. २४.

सं. ११८

'त्यक्त्वा गतेष्वप्यपरे तु हेतु-

मुञ्चन्ति नक्षत्रमशेषमेव ।

एकार्गलस्यैव हि सा च भङ्गी

संध्यागतं यद्वलहस्तयन्ति ॥

अथार्गलायामन्याचार्यमतं कथयति— त्यक्त्वेति । परे
श्रीपत्याद्याचार्यास्तु गतेष्वप्यपरे हेतुं त्यक्त्वा अशेषं
समस्तं एव नक्षत्रं उञ्चन्ति त्यजन्ति, हि यस्मान्
ते संध्यागतं संध्योदितं सूर्याचतुर्दशं नक्षत्रं यत् यद्वत्
समस्तमेव गलहस्तयन्ति त्यजन्ति सैव एकार्गलस्यापि
भङ्गी रचनायुक्तिः । यद्वत् संध्योदितं सूर्येण चरण-
विदमपि समस्तमेव नक्षत्रं त्यजन्ति तद्वदेवैकार्गलागत-
मपि समस्तमेव त्यजन्तीत्यर्थः । लक्ष्मी.

'एकार्गलः सामिजितीन्दुतोऽर्कः

समेऽस्ति योगेण्वशुभाह्वयेषु ।

अशुभाह्वयेषु वैधृत्यादिषु योगेषु इन्दुतः चन्द्रनक्ष-
त्रात् अर्कः सूर्यः सामिजिति समे समसंख्यनक्षत्रे
अस्ति चेत् तदा एकार्गलः स्यात् । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

'व्याघातगण्डव्यतिपातपूर्व

शूलान्यवज्रे परिघातिगण्डे ।

एकार्गलाख्यो ह्यभिजित्समेतो

दोषः शशी चेद्विषमर्क्षगोऽर्कात् ॥

खार्जूरदोषमाह । अन्त्यो वैधृतिः । अन्ये प्रसिद्धाः ।
यस्मिन् दिने व्याघातादिके विषदे दुष्टयोगे सति
अर्कात् अर्केनक्षत्रात् शशी चन्द्रः अभिजित्समेतो
विषमे विषमसंख्याके वृक्षे नक्षत्रे स्यात्तदा खार्जूरचक्रो-
त्पन्नः एकार्गलाख्यो दोषः स्यात् । यदा समे स्यात्तदा
न दोष इत्यर्थः । नारदस्तु अभिजिद्विजितं चक्रमाह ।
तत्र त्रिविक्रमकेशार्कवाक्ययोः समूलत्वस्य शिष्टसंमत-
त्वान्नारदादिवाक्यैः सह विकल्पः । ततोऽनयोः पक्ष-

(१) विवृ. १।१६.

(२) विवृ. १।१४.

(३) मुचि. ६।६२.

योर्यथादेशाचाराद्यवस्थेति युक्तं प्रतीमः ।

पीठी.

१२ वारदोषः

वसिष्ठः

'यामार्धं यमघण्टकश्च कुलिक-
श्रेत्येव वारोद्धवा
दोषा लघ्नतदंशसौम्यस्वचर-
प्रोद्भूतसर्वान् गुणान् ।
निघ्नन्त्येव यथा शरीरमखिलं
दोषास्त्रयः प्रोक्त-
श्चान्योऽन्या गुणसंचयानपि महा-
यामार्धतुल्याः पृथक् ॥
'निधनं प्रहारार्थं तु निःस्वत्वं यमघण्टके ।
कुलिके सर्वनाशः स्याद्रात्रावेते न दोषदाः ॥
'कुलिके निधनं विद्यायमघण्टेऽर्थनाशनम् ।
यामार्धं कार्यनाशश्च प्रोक्तो यामार्धसंख्यया ॥
'निशासु वारप्रभवा हि दोषा-
स्त्याज्याः सदा कौटुकणसंज्ञदेशे ॥

नारदः

'निन्दिता वारदोषा ये सूर्यवारादिषु क्रमान् ।
अपि सर्वगुणोपेतास्ते वज्याः सर्वमङ्गले ॥

(१) वसं. ३२।७६ ; विसौ. २३ प्रथमे पादे (यामार्धं
यमघण्टकः कुलिक इत्येते च वारोद्धवाः) तदंश (नवांश)
दोषास्त्रयः (दोषत्रयं) चान्योऽन्या (अन्योन्यं).

(२) वसं. ३२।७७ ; प्रपा. ३३४ नाशः (दोषः)
बृहस्पतिः ; विसौ. २३ ; संप्र. ७९१ बृहस्पतिः .

(३) विसौ. २३ ; संप्र. ७९१.

(४) प्रपा. ३३४ ; संप्र. ७९१ कौटुकण (टङ्कण).

(५) ज्योना. २७।६४ पूर्वार्धे (वारमध्ये तु ये दोषाः
सूर्यवारादि तु क्रमात् ।) ; प्रपा. ३३४ सर्वमङ्गले (शुभ-
मङ्गले) ; संप्र. ७९१ निन्दिता (न हिता) ; संग. २४१
संप्रवत् .

'आद्यः षष्ठो द्वितीयोऽस्मात्तस्मात्षष्ठस्तृतीयकः ।
षष्ठः षष्ठश्चेतरेषां कालहोराधिपाः स्मृताः ।
सार्धनाडीद्वयेनैव दिवारात्रौ यथाक्रमान् ॥
नारदो वारदोषं कालहोराविभागेनाह—आद्य इति ।
विसौ. २३

बृहस्पतिः

'वारेणो सबले वाऽपि बलादथे लग्नगे शुभे ।
कुलिकोदयदोषस्तु विनश्यति न संशयः ॥
वाराधीशे बलोपेते विधौ वा बलसंयुते ।
अर्धप्रहरसंभूतो दोषो वै नात्र विद्यते ॥
शुभे केन्द्रगते चन्द्रे शुभांशे वा शुभेक्षिते ।
लग्नगे सबले वाऽपि कुलिकस्तु विलीयते ॥
अर्धप्रहरपूर्वार्धं मध्यं तु यमघण्टके ।
कुलिकान्त्यघटीं त्यक्त्वा शेषेषु शुभमाचरेत् ॥

गर्गः

'तत्र निन्दितवारो यो वारदोषः स उच्यते ।
वारदोषो वरं हन्ति मार्जारो मूषकं यथा ॥
स्थूले शुभेऽपि सूक्ष्मः स्या-

दशुभस्त्याज्य एव सः ।

सूक्ष्मे शुभेऽपि स्थूलश्चे-

दशुभस्त्याज्य एव सः ।

तस्माद्धारौ स्थूलसूक्ष्मौ शुभौ ग्राह्यौ विजानता ॥

'विन्ध्यस्योत्तरकूले तु यावदा तुहिनाचलम् ।

यमघण्टकदोषोऽस्ति नान्यदेशेषु विद्यते ॥

मत्स्याङ्गमगधान्ध्रेषु यमघण्टसु दोषकृत् ।

काश्मीरे कुलिकं दुष्टमर्धयामस्तु सर्वतः ॥

'कूरवारे कूरहोरा न शस्ता इति मङ्गले ।

नातिदुष्टा शुभे वारे रात्रौ स्वल्पफला मता ॥

(१) ज्योना. ५।१८-१९ ; विसौ. २३.

(२) ज्योनि. ७५ ; संग. २४३ कोदय (को दिन)

चिन्तामणिटीकायामपि इत्युक्तम् .

(३) विसौ. २३.

(४) संग. २४२.

(५) ज्योनि. ७७.

श्रीपतिः

'अहनि निशि गजांशः स्रो दिनेशादिकानां
भवति तु गुरुभौमज्ञार्किकाले क्रमेण ।
प्रभवति यमघण्टः कण्टकः कालवेला
कुलिक इति विरुद्धस्तप्यार्थं निषिद्धम् ॥

वैद्यनाथः

'न लग्नं सचतुर्वर्गं दृश्यते कालहोरया ।
अपि पङ्क्तिर्गसंशुद्धं कुलिकेन विहन्यते ॥

महेश्वरः

'मार्तण्डोदयतः स्मृता दिनपते-
र्यामार्धनाथा ग्रहा

मार्तण्डात्मजभोग उत्तरलग्न-

स्तज्ञैः शुभे कर्मणि ।

त्याज्योऽसौ कुलिकोऽथ सूर्यदिवसा-

दन्यैश्च शक्रार्कदि-

ग्वस्वङ्गाद्विषयमैः स्मृताः कुरहितैः

रात्रौ तु तिथ्यंशकैः ॥

संग्रहः (संग्रहकारः)

'अहःप्रमाणं वसुधा विभज्य

तद्धारपस्य प्रथमान्त्यभागौ ।

शेषाः पडंशः क्रमशोऽपि नेयाः

शनेस्तु भागं कुलिकं वदन्ति ॥

'शन्यंशः कुलिको ज्ञेयो गुर्वंशो यमघण्टकः ।

अर्धप्रहरः सौम्यांशो ह्यर्कांशः कालसंज्ञकः ॥

अस्यार्थः— वारस्य अहःप्रमाणं अष्टधा विभजेत् ।

तत्र प्रथमान्त्यभागौ वाराधिपस्य अंशौ । शेषाः क्रमेण

(१) ज्योनि. ७५.

(२) ज्योनि. ७७.

(३) ज्योनि. ७५.

(४) प्रपा. ३३४ ; संप्र. ७९१ तद्धारपस्य प्रथमान्त्य-
भागौ (तद्धारगः स्वात्मधर्मोऽन्त्यभागः) भागं कुलिकं (भागाः
कुलिकाः) .

(५) प्रपा. ३३४ ; संप्र. ७९१.

तत्तद्ग्रहांशं भवन्ति । यः शन्यंशः स कुलिको भवति ।
यो बृहस्पत्यंशः स यमघण्टको भवति । यः सौम्यांशः
सोऽर्धप्रहरसंज्ञकः । यस्त्वादित्यांशः स कालसंज्ञको
भवति । प्रपा. ३३४

'अर्धप्रहरकादौ तु मध्ये तु यमघण्टके ।

कुलिकेऽन्त्ये विवर्ज्याः स्यु-

स्तिस्रो द्वे एकनाडिका ॥

दिवाऽपि त्याज्यकालप्रमाणमाह संग्रहकारः— अर्ध-
प्रहरकादाविति । प्रपा. ३३४

चूडारत्ने

'वेदाद्विद्विशराष्टाग्निरसा यामार्धकाः क्रमान् ।

आदित्यादौ शुभे त्याज्या

दिवैव न तु निश्यपि ॥

दीपके

'दशेन्द्रौ रवौ नागसूर्यौ हिमांशौ

दर्शतु कुजे वेदनागौ च सौम्ये ।

गुरौ ब्रह्मभूपा भृगौ वेदशकौ

नृपाकाधिनो मन्दवारि च कालः ॥

एतेऽपि सत्कर्मणि वर्जनीया

दिवा निशायामपि षोडशांशः ।

नृपांशकं पञ्चदशांशकं वा

नान्यो गुणः कश्चिद्पाकरोति ॥

रत्नकोशे

'ये युवारास्ते नागा

दिवा यथोक्तास्तथैव ते रात्रौ ।

कालः कुलिको ज्ञेयः सरोजशङ्खोक्तवेलायाम् ॥

छाया घटीचतुर्भागो नाड्यर्थमुदयः स्मृतः ।

वेला नाडीत्रिभागस्तु शेषः कालः प्रकीर्तितः ॥

छायोदयस्तु वेला कालश्चेति प्रकीर्तितो मुनिभिः ।

(१) प्रपा. ३३४ मध्ये तु (मध्यमे) ; संप्र. ७९२.

(२) ज्योनि. ७५.

(३) ज्योनि. ७५.

(४) ज्योनि. ७५.

कुलिकश्चतुरङ्गोऽयं ज्ञेयः स्वयशोर्थिना विदुषा ॥
महती पीडां हेशं

मृत्युसमामापदं तथा मृत्युम् ।

कुलिकः करोति नियतं

चतुर्विधोऽयं यथोद्दिष्टः ॥

संहिताप्रदीपे

यथा दिवार्धप्रहरा न शस्ता-

स्तथैव रात्रावपि केचिदुचुः ।

व्येको निशायां शुभदोऽथ वज्यो

दिवार्धयामस्तु मतं बहूनाम् ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

सूर्यादिवारे तिथयो भवन्ति

मघा विशाखा शिवमूलवह्नि ।

ब्राह्मं करोऽर्कयमघण्टकाश्च

शुभे विवज्या गमने त्ववश्यम् ॥

अथ यमघण्टः । मघा, विशाखा, शिवः आर्द्रा, मूलम्, वह्निः कृत्तिका । समाहारद्वन्द्वः । ब्राह्मं रोहिणी, करो हस्तः । एतानि नक्षत्राणि अर्कात् सूर्यादिवारेषु यमघण्टाः स्युः । यथा रवौ मघा यमघण्टः । सोमे विशाखा । भौमे आर्द्रा । बुधे मूलम् । गुरौ कृत्तिका । शुके रोहिणी । शनौ हस्तः ।

अत्र पाठान्तरम्- 'सूर्यादिवारे तिथयो हि पित्र्य-द्वीशेषमूलाभिविरिञ्चिहस्ताः । भवन्ति सूर्यायमघण्टकाश्च शुभे विवज्या गमने त्ववश्यम् ॥' इति । अयं पाठः साधयान् । प्राक्पाठे हि कतिचिन्नक्षत्राणि पूर्वार्धे द्वे तूत्तरार्धे इत्यसामञ्जस्यात् । एते दग्धादियोगाः शुभे शुभकार्ये विवज्याः त्याज्याः । तुर्विशेषे । गमने यात्रायां तु अवश्यं वज्याः । पीटी.

कुलिकः कालवेला च यमघण्टश्च कण्टकाः ।

वाराद्विघ्ने क्रमान्मन्दे

बुधे जीवे कुजे क्षणः ॥

(१) ज्योति. ७५.

(२) मुचि. ११९. रीकायां पाठान्तरमपि द्रष्टव्यम् ।

(३) मुचि. ११९७ ; संत. २४२ चिन्तामणौ.

अथ कुलिककालवेलायमघण्टकण्टकदोषानाह-कुलिक इति । वारात् वर्तमानवारात् मन्दे शनैश्चरे गणिते सति योऽङ्को भवेत्तस्मिन् द्विगुणे योऽङ्कस्तःसंख्यः क्षणो मुहूर्तः कुलिको भवति । एवं वर्तमानवारात् बुधे जीवे कुजे गणिते ततो द्विगुणिते सति योऽङ्कः स क्रमात् कालवेलायमघण्टकण्टकसंज्ञकाः दुष्टमुहूर्ताः स्युः । यथा रवितः शनिः सप्तसंख्याकः स द्विगुणश्चतुर्दश जाताः । अतस्तसंख्याको मुहूर्तः कुलिकसंज्ञो रविवारे भवति । एवं रवावष्टमो मुहूर्तः कालवेला, तथा रवौ दशमो मुहूर्तो यमघण्टः, तथा रवौ षष्ठो मुहूर्तः कण्टकसंज्ञ इत्यर्थः । एवं सोमवारादावपि कुलिककालवेलायमघण्टकण्टकाः स्युरित्यर्थः । पीटी.

वारस्त्रिघ्नोऽष्टभिस्तष्टः सैकः स्यादर्थयामकः ॥

वारः इष्टो वारस्त्रिघ्नः सैकः अष्टभिस्तष्टः शेषितो

योऽङ्कः सोऽर्थयामाख्यो दोषः स्यात् । पीटी.

शक्रार्कदिग्वसुरसाध्यश्विनः कुलिका रवेः ।

रात्रौ निरेकास्तिथ्यंशः

शनौ चान्त्योऽपि निन्दिताः ॥

वारदोषभेदं कुलिकमाह-शक्नेति । रवेरिति व्यञ्ज्ये पञ्चमी । रविमारभ्य सर्ववारेषु क्रमादुक्तसंख्यास्तिथ्यंशा मुहूर्ताः कुलिकाः स्युः । यथा दिवसे रवौ १४, सोमे १२, भौमे १०, बुधे ८, गुरौ ६, शुके ४, शनौ २ । रात्रावेते निरेकाः कार्याः । यथा रवौ १३, सोमे ११, भौमे ९, बुधे ७, गुरौ ५, शुके ३, शनौ १ । शनौ त्वन्त्योऽपि रात्रेः पञ्चदशोऽपि मुहूर्तः कुलिकः । एते कुलिका निन्दिताः । पीटी.

मुहूर्तसर्वस्वे

अर्कवारे चतुर्थश्च सोमे सप्तमितस्तथा ।

द्वितीयो भौमवारे तु बुधवारे तु पञ्चमः ॥

अष्टमो गुरुवारे स्यात्तृतीयः शुक्रवासरे ।

शनौ षष्ठो ह्यर्थयामः

शुभे त्याज्यो मनीषिभिः ॥

(१) मुचि. ६१६४-६५.

(२) संग. २४१-२४२.

१३ विपघटीदोषः

वयिष्टः

स्वाक्षा जिना व्योमगुणाः खवेदाः

इन्द्राः कुदस्त्राः खगुणा नखाश्च ।

दन्ताः खरामाः खयमाः पुराणाः

क्षमावाहनो विशतिरन्ध्रचन्द्राः ॥

इन्द्रास्तु काष्ठा मनवः षडक्षा

वेदाश्विनो व्योमभुजा दशाऽऽशाः ।

नागेन्द्रो भूपतयोऽन्ध्रदस्ता

व्योमाग्रयो दसमुखक्षकाणाम् ॥

आभ्यः परस्ताद्विपनाडिकाख्या-

स्त्याज्याश्चतस्रः खलु शोभनेषु ।

विपाख्यनाडीषु कृतं शुभं यद्

विनाशमायात्यचिराच्च सर्वम् ॥

कुर्वन्ति नाशं विपनाडिकास्ता

लम्नाश्रितानंशगुणान् विशेषान् ।

जन्तून् यथा कुष्ठभगन्दराश-

व्याघातशूलक्षयवातरोगाः ॥

कुर्वन्त्युद्वाहितां कन्यां विधवां वत्सरत्रयात् ।

अन्यस्मिन्मङ्गले ताश्च निधनं वाऽथ निधनम् ॥

(१) वसं. ३२१७८ ; विसौ. २५ व्योमगुणाः (विन्दु-गुणाः) इन्द्राः (शक्राः) खयमाः (करजाः) .

(२) वसं. ३२१७९ ; विसौ. २५ वेदाश्विनो (वेदा-श्विनी) .

(३) वसं. ३२१८० ; विसौ. २५ शोभनेषु (मङ्गलेषु) विराच्च (विरेण) .

(४) वसं. ३२१८१-८२ ; विसौ. २५ राशेभ्याघात (राशमर्षाभ्यान्) .

प्रहरस्य चतुर्थांशं रविवारे चतुर्दशम् ।

सोमे तु द्वादशं भौमे दशमं च बुधेऽष्टमम् ॥

पद्मार्कं वेदनवममेकनेत्रं रवेर्दिनात् ॥

दुर्मुहूर्तं दिवा रात्रावष्टमं भृगुसोमयोः ।

भौमवारे सप्तमं च सर्वकार्ये विलोकयेत् ॥

अनिर्दिष्टकर्तृकवचनानि

'पापग्रहोऽपि वारेशो लग्न्यायारिवित्तगः ।

स्ववारकथितं दोषं न शुभोपरि यच्छति ॥

'पापग्रहोऽपि वारेशो

लग्नादुद्दिश्यः शुभान् ।

दद्यात्ताराजितो वज्री शुभकर्माणि वृत्रहन् ॥

दुश्चिक्वं तृतीयस्थानम् ।

संप्र. ७९८

'सौम्यग्रहेऽथ वारेशो बलाढये लग्नगेऽथवा ।

कुलिकोदयदोषोऽत्र नास्तीति श्रुतिचोदितम् ॥

'शुभांशे शुभकार्यस्थोऽशुभः केन्द्रे शुभेक्षितः ।

लग्नादुपचये चन्द्रो यमघण्टकनाशनः ॥

'त्रिकोणे कण्टके वाऽपि शुभस्तिष्ठेद्बलान्वितः ।

यमघण्टकदोषोऽपि नात्र स्याच्चन्द्रलग्नयोः ॥

शुभकर्मगते चन्द्रे शुभांशे शुभवीक्षिते ।

यमघण्टकसंभूतो दोषो नैवात्र विद्यते ॥

(१) प्रपा. ३३७ लग्न्याया (लग्नात्त्याया) शुभोपरि यच्छति (शुभो वा प्रयच्छति) ; संप्र. ७९८.

(२) प्रपा. ३३७ उत्तरार्धे (दद्यात्ताराजितो वज्री शुभकर्माणि वृत्रहन् ।) ; संप्र. ७९८ शुभान् (शुभात्) .

(३) प्रपा. ३३७ ; संप्र. ७९८.

(४) प्रपा. ३३७ स्थोज्जुमः केन्द्रे (स्थः शुभकेन्द्रे) ; संप्र. ७९८ घण्टक (कण्टक) .

(५) प्रपा. ३३७.

नारदः

‘खमार्गणा वेदपक्षाः खरामा व्योमसागराः ।
अब्धिचन्द्रा रूपदस्ताः खरामा व्योमबाहवः ॥
‘द्विरामाः खामयः शून्यदस्ताः कुञ्जरभूमयः ।
रूपपक्षा व्योमदस्ता वेदचन्द्राश्चतुर्दश ॥
शून्यचन्द्रा वेदचन्द्राः षडक्षा वेदबाहवः ।
शून्यदस्ताः शून्यचन्द्राः शून्यचन्द्रा गजेन्दवः ॥
‘तर्कचन्द्रा वेदपक्षाः खरामाश्चाश्विभाक्कमात् ।
आभ्यः पराः स्युश्चतस्रो नाडिका विषसंज्ञिताः ।
विवाहादिषु कार्येषु वर्ज्यास्ता विषनाडिकाः ॥
‘ऋक्षाद्यन्तघटीमितं विषमानेन ताडितः ।
षष्टिभिर्हरेते लब्धं पूर्वकक्षेण योजयेत् ॥

(१) ज्योना. २७।५७-५८ पृ. ५५ व्योमसागराः
(शून्यसागराः) अब्धि (बाधि) ; प्रपा. ३३३ अब्धि
(बाधि) ; संग्र. ७८९ ; ज्योनि. ७४ प्रपावत् ; संग.
२३३ ; कुभ. ८५९ (=) प्रपावत् .

(२) ज्योना. २७।५८-५९ पृ. ५५ ; प्रपा. ३३३ ;
संग्र. ७९० ; ज्योनि. ७४ ; संग. २३३ ; कुभ. ८५९
(=) .

(३) ज्योना. २७।५९-६० पृ. ५५ षडक्षा (षट्-
पञ्चा) ; प्रपा. ३३३ षडक्षा वेदबाहवः (षट्पञ्चाशत्पर्य-
कताः) ; संग्र. ७९० शून्यचन्द्रा गजे (पूर्णचन्द्रा गजे) ;
ज्योनि. ७४ संप्रवत् ; संग. २३३ संप्रवत् ; कुभ. ८५९
(=) संप्रवत् .

(४) ज्योना. २७।६०-६१ पृ. ५५ संज्ञिताः
(संज्ञिकाः) ; प्रपा. ३३३ द्वितीयाधे (एभ्यः पराश्चतस्रः
स्युर्नाडिका विषसंज्ञिताः ।) वर्ज्यास्ता विषनाडिकाः (विषनाडी-
विषजयेत्) ; संग्र. ७९० चतस्रो नाडिका (घटिकाश्चतस्रो)
वर्ज्यास्ता विषनाडिकाः (विषनाडीश्च वर्जयेत्) ; ज्योनि. ७४
वर्ज्यास्ता विषनाडिकाः (विषनाडीस्तु वर्जयेत्) द्वितीयाधे
संप्रवत् ; संग. २३३ द्वितीयाधे (आभ्यः पराः स्युर्घटिका-
श्चतस्रो विषसंज्ञिकाः ।) तृतीयाधे नास्ति ; कुभ. ८५९ (=)
विषनाडिका (विषनाडिका) द्वितीयाधे (एभ्यः पराः स्युर्घटिकाश्चतस्रो
विषसंज्ञिताः ।) .

(५) ज्योना. २७।६२ पृ. ५५ .

वृहस्पतिः

‘चन्द्रो विषघटीदोषं हन्ति केन्द्रत्रिकोणमाः ।
लघं विना शुभैर्दृष्टः केन्द्रे वा लग्नपस्तथा ॥

दैवज्ञमनोहरे

‘तिथीपुनागाद्विगिरीपुवारिधि-

गजाद्विदिकपावकविधवासवाः ।

मुनीभसंख्या प्रथमातिथेः क्रमात्

परं विषं स्याद्वटिकाचतुष्टयम् ॥

‘नखा द्वयं द्वादश दिक् च शैला

बाणाश्च तत्त्वानि यथाक्रमेण ।

सूर्यादिवारेषु परं चतस्रो

नाडयो विषं स्यात्खलु वर्जनीयम् ॥

‘विवाहादिषु कार्येषु विषनाडीश्च वर्जयेत् ।

केन्द्रे कोणेऽङ्गहीने चेदिन्दुर्विषविनाशकृत् ॥

फलप्रदीपे

‘यात्राविवाहादिषु मङ्गलेषु

सर्वेषु नूनं विषनाडिकाश्च ।

कुर्वन्ति कर्तुर्मरणं हि शीघ्रं

कृतप्रमाणायुष एव धात्रा ॥

(१) ज्योनि. ७४ .

(२) ज्योनि. ७४ (=) गिरीषु (गिरीश) विश्ववासवाः
(दिक् च भारकराः) विषं स्यात् (विषाख्यं) ; संग.
२३४ मुनीभसंख्या (मुनिभसंख्या) ; कुभ. ८५८ (=)
गिरीषु (गिरीश) वारिधि (वारिधिः) विश्ववासनाः (दिक् च
भारकराः) विषं स्यात् (विषाख्यं) .

(३) ज्योनि. ७४ (=) नखा द्वयं द्वादश (विशाचतु-
र्द्वादश) उत्तरार्धे (सूर्यादिवारेषु भवत्यनन्तरं नाड्यो विषाख्यं
घटिकाचतुष्टयम् ।) ; संग. २३४ ; कुभ. ८५९ (=)
बाणाश्च (बाणश्च) शेषं ज्योनिवत् .

(४) संग. २३४ .

(५) ज्योनि. ७४ .

विषघटिकोक्तध्रुवका

नक्षत्रगवैष्ययोगसंगुणिताः ।

खरसहता स्पष्टाः स्यु-

स्ताभ्यो घटिकाचतुष्टयं च तथा ॥

अन्यथा पञ्चपञ्चाशद्भोगपक्षे मूलस्य विषघटिकाभाव
एव । ज्योनि. ७४

विषनाड्युत्थितं दोषं हन्ति सौम्यश्रेणः शशी ।

मित्रदृष्टोऽथ वा स्वीयवर्गस्थो लग्नोऽपि वा ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘खरामतोऽन्यादितिवह्निपिड्यमे

खवेदतः के रदतश्च सार्षभे ।

खवाणतोऽश्वे धृतितोऽर्यमाम्बुपे

कृतेर्भगत्वाष्ट्रभविश्वजीवमे ॥

मनोर्द्विदैवानिलसौम्यशाकमे

कुपक्षतः शैवकरेऽष्टितोऽजमे ।

युगाश्वितो बुध्यभतोययाम्यमे

खचन्द्रतो मित्रभवासवश्रुतौ ॥

मूलेऽङ्गवाणाद्विषनाडिकाः कृता

वर्ज्याः शुभेऽथो विषनाडिका ध्रुवाः ।

निघ्ना भभोगेन खतर्कभाजिताः

स्फुटा भवेयुर्विषनाडिकास्तथा ॥

विषघटीदोषमाह । रेवतीपुनर्वसुक्रुत्तिकामधानक्षत्रेषु

खरामतः त्रिशद्वटिकोत्तरं कृताश्चतस्रो घटिका विषना-

डिकाः शुभे कार्ये वर्ज्याः स्युरिति तृतीयश्लोकेनान्वयः ।

एवं सर्वत्र व्याख्येयम् । के रोहिण्याम् । कृतेर्विशतेः ।

(१) मुचि. ६।४९-५१ .

अजमे पूर्वाभाद्रपदायाम् । अन्यानि पदानि स्पष्टानि ।
तदेवं षष्टिघटीरूपे नक्षत्रभोगे ध्रुवकाश्चतस्रो विष-
नाडिकाश्च प्रोक्ताः ।

न्यूनाधिक्ये तु स्पष्टीकरणमुच्यते— अथो इति ।
विषनाडीनां ध्रुवाः खरामत इत्येवमादयो नक्षत्रभोगे-
नेष्टेन निघ्नाः खतर्कैः षष्ट्या भाजितास्ततो विषनाडिका
ध्रुवाः स्पष्टा भवेयुरित्यर्थः । अत्रोपपत्तिस्त्रैराशिकेन ।
यदि घटीषष्ट्याभ्यन्तकभोगेन इमे ध्रुवका इमाश्चतस्रो
विषनाडिकाश्च लभ्यन्ते, तदैष्टभोगेन किमिति ? तत्र
ध्रुवा विषनाडिकाश्चैष्टभोगेन गुण्याः षष्ट्या भाज्या
इति फलितम् । पीटी.

१४ अष्टमलग्नदोषः

वसिष्ठः

‘यस्याष्टलमे तद्वीथरे वा

राशौ तदीशेऽथ विलग्नगे वा ।

स मृत्युमाप्नोति तदा मनोज-

स्त्रिनेत्रभालाम्बकवह्निनेत्र ॥

अष्टलमे इत्यत्र वृत्त्यन्तर्गतोऽष्टशब्दः पूर्णप्रत्यया-
न्तार्थपरः । यथा ‘अमलकमलराशेरुष्यंशपञ्चांशपष्टैः’
इत्यत्र त्रिपञ्चशब्दो तृतीयपञ्चमपरो । तथा चाष्टमे
लमे, अर्थाज्जन्मलग्नत एव, (तस्मिन् ?) तदीशे वा
विलग्नगे अर्थात् विवाहलग्नगते मृत्युः स्यात् । अथ वा
राशौ अष्टमराशौ जन्मराश्यपेक्षया, तदीशे वा लग्नगते
मृत्युः स्यात् । वृत्त्यन्तर्गतस्याष्टशब्दस्य यथाकथंचि-
दनुषङ्गमाश्रित्य व्याख्येयम् । विसौ. २६

‘द्वादशं भवति जन्मलग्नतो

लग्नमर्थहरमत्र योषिताम् ।

अष्टमं पुनरतोऽपि मृत्यवे

राशितोऽपि फलमेतदेव च ॥

(१) वसं. ३२।८३ ; प्रपा. ३३३ तदीशेऽथ (तदीशे
च) तदा (यथा) ; विसौ. २६ प्रपावत् ; ज्योनि. ७३
तदीशेऽथ (तदीशेऽथ) .

(२) वसं. ३२।८४ ; विसौ. २६ .

जन्मोदयराश्यपेक्षया द्वादशमपि लग्नं दोषकरमित्यपि
चसिष्ठ एवाऽऽह—द्वादशमिति । अत्र पूर्वश्लोकेनैव गता-
भेत्वात् पुनरष्टमलग्नस्य दोषकथनं अष्टमेशाष्टमस्य-
ग्रहसंयोगजनितदोषापेक्षया अष्टमौ लग्नराशी सर्वथा
दुष्टफलाविति दूषितम् । विसौ. २६

'जन्मोदयक्षान्निधने विलम्बे
तदीश्वरेणोपगतेऽथवा स्यात् ।
कृतो विवाहो भयमृत्युकारी
त्रातुं विधाताऽपि न तां समर्थः ॥

'त्याज्यं तयोर्नैधनभं विलम्बं
तदंशकं वाऽथ तदीश्वरं च ।

तस्मात्स्वजन्मक्षेपनवांशयोश्च
लग्नांशकौ नैधनगौ विवर्ज्यौ ॥

'जन्मेशाष्टमलग्नशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ ।

जन्मराश्यष्टमक्षौत्थदोषो नश्यति भावतः ॥

'जन्मेशाष्टमलग्नशौ मिथो मित्रे यदा खगौ ।
लग्नशो वाऽष्टमेशः स्यात्तदा दोषो न विद्यते ॥

नारदः

'दम्पत्योरष्टमं लग्नमष्टमो राशिरेव वा ।

यदि लग्नगतः सोऽपि दम्पत्योर्मरणप्रदः ॥

(१) वसं. ३२।८५ ; प्रपा. ३३३ तां (तं) ; विसौ.
२५ ; ज्योति. ७३ दयक्षान्निधने (दयक्षं निधनं) णोपगते
(णोपगते) तां (तान्) .

(२) वसं. ३२।८६ ; विसौ. २५ तदीश्वरं च (तद-
शकं वा) ; ज्योति. ७३ लग्नांशकौ नैधनगौ विवर्ज्यौ
(लग्नांशकौ नैधनगौ विवर्ज्यः ।) उक्तं .

(३) वसं. ३२।८७ ; विसौ. २७ (जन्मराश्यष्टम-
क्षौत्था दोषा नश्यन्ति भावतः ।) उक्तं . ; ज्योति. ७३
मक्षौत्थ (मस्थौत्थ) भावतः (भावजः) . कश्यपबृहस्पत्योरपि
विद्यते एतत्सदृशः श्लोकः ।

(४) विसौ. २५ .

(५) ज्योति. २७।५३-५४ पृ. ५४ अष्टमो
(सप्तमो) वा (च) ; प्रपा. ३३३ ; विसौ. २५ वा
(च) गतः सोऽपि (गतस्थोऽपि) ; संप्र. ७८९ ; संग.
२४३ वा (च) .

'स राशिः शुभयुक्तोऽपि लग्नं वा शुभसंयुतम् ।
लग्नं विवर्जयेद्यत्नात्तदंशश्च तदीश्वरान् ॥

बृहस्पतिः

'जन्मेशाष्टमलग्नशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ ।
जन्मराश्यष्टमक्षौत्थदोषो नश्यति भावतः ॥

'चतुर्थं द्वादशं लग्नं शस्तं यदि गुणान्वितम् ।
अष्टमं तु न कर्तव्यं यदि सर्वगुणान्वितम् ॥

अयं निषेधो जन्मेशरन्ध्रपौ वैरिणौ यदा ।
परस्परं ततो (! यदा) मित्रे तदा दुष्टफलं
न हि ॥

पराशरः

'संयजेन्नैधनं लग्नं दम्पत्योर्जन्मराशितः ।
तदीश्वरोऽपि यत्रास्ते तं राशिं वर्जयेद्बुधः ॥

जन्मराश्यंशतो वाऽपि जन्मलग्नांशतोऽपि वा ।
अष्टमौ राशिलग्नशौ त्याज्यौ शुभफलेप्सुभिः ॥

जन्मलग्नादितो जन्मराशेश्च द्वादशं त्यजेत् ॥

कश्यपः

'जन्मेशाष्टमलग्नशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ ।
जन्मराश्यष्टमक्षौत्थदोषो नश्यति भावतः ॥

महेश्वरः

'जन्मक्षौदुदयाच्च लग्नभवनं स्यादष्टमं मृत्यवे ॥

(१) ज्योति. २७।५४-५५ पृ. ५४ तदंशश्च तदी-
श्वरान् (तदंशाश्च तदीश्वराः) ; प्रपा. ३३३ (स्वराशि-
ग्रहयुक्तं तु लग्नं वा शुभसंयुतम् । लग्नं विवर्जयेद्यत्नात्तदंशान्ते
तत्तदीश्वरात् ॥) ; विसौ. २५ संयुतम् (वीक्षितम्) ;
संप्र. ७८९ युक्तोऽपि (संयुक्तो) ; संग. २४३ संप्रवत् .

(२) प्रपा. ३३३ ; संप्र. ७८९ कश्यपबृहस्पती ; संग.
२४४ त्यदोषो (त्यो दोषो) कश्यपबृहस्पती .

(३) ज्योति. ७४ .

(४) विसौ. २५ .

(५) संप्र. ७८९ कश्यपबृहस्पती ; संग. २४४ त्यदोषो
(त्यो दोषो) कश्यपबृहस्पती .

(६) विसौ. २५ .

कालदीपे

'कर्तुः पट्टं त्यजेत्लग्नं श्रौरोद्वाहगतीर्विना ।
मृतिं व्ययं च सर्वत्र एकमित्राधिपादते ॥

शाकलयसंहितायाम्

'शान्तिकं पौष्टिकं विद्यादानभोजनपूर्वकम् ।
जीवितेच्छुर्न कुर्वीत जातु लग्नेऽष्टमे स्वभान् ॥

विवाहवृन्दावनम्

'जननलग्नभयोर्मृतिशासितु-
र्मृतिगतस्य च राशिनवांशकाः ।

तनुगता यदि तत्तनुते वधू-
रतिलका तिलकाय जलाञ्जलिम् ॥

जननलग्नभयोः जन्मलग्नजन्मराशिभ्यां मृतिशासितुः
अष्टमेशस्य, मृतिगतस्य अष्टमस्थानस्थितस्य च राशि-
नवांशकाः तनुगताः लग्नस्थिता यदि स्युः, तत् तदा
वधूः अतिलका स्वामिरहिता सती तिलकाय स्वामिने
जलाञ्जलिं तनुते विधवा भवतीत्यर्थः । लक्ष्मी.

'व्यलिवृषं जननक्षत्रविलग्नयो-
र्भवनमष्टममभ्युदितं त्यजेत् ।

सितपुलस्तिमतेन तदीशवा
तनुसमेति समेति न दूषणम् ॥

अथाष्टमलग्नदोषं तत्परिहारं च कथयति— व्यलिवृष-
मिति । जननक्षत्रविलग्नयोः जन्मराशिलग्नभ्यां व्यलिवृषं
वृषवृश्चिकमित्रं अष्टमभवनं अभ्युदितं लग्नगतं त्यजेत् ।
यतः तदीशवा तथोर्गृष्टवृश्चिकयोराशता स्वामिता तनु-
समा तत्स्वाम्यैव लग्नस्यापि स्वामीत्यर्थः, इत्यस्मात्
सितपुलस्तिमतेन दूषणं न समेति नागच्छति । लक्ष्मी.

(१) प्रपा. ३३३ ; संप्र. ७८९ द्वे (दतः) ; संग.
२४४ संप्रवत् .

(२) ज्योति. ७३ .

(३) विवृ. ४।१५ ; विसौ. २५ .

(४) विवृ. ४।१६ ; विसौ. २५ .

सं. ११९

फलप्रदीपे

'त्यजन्ति वै नैधनभं तथैके
तदंशकं चोभयमेव चान्ये ।
तस्मात्स्वजन्मक्षेत्रविलग्नयोश्च
लग्नांशकौ नैधनगौ विवर्ज्यौ ॥

दोषविशेषे

'अन्योन्यमित्रे यदि जन्मरन्ध्र-
राशीश्वरी चेदपि चैकदेशः ।
जन्मक्षेतो रन्ध्रविलग्नदोषो
नश्येत्तदा द्वादशतुर्थहोरा ॥

चूडामणा

'लग्नं चा(! व्य)लिवृषं त्याज्य-
मष्टमं शुभकर्मसु ।

तत्राप्येकेशनाऽस्त्येव ततः शस्तं न दोषकृत् ॥
न दोषोऽष्टमलग्नस्य यदि जन्मेशरन्ध्रपौ ।
सुहृदौ चेत्तदा कार्यं मङ्गलं मुनयो विदुः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'जन्मलग्नभयोर्मृत्युराशौ नेष्टः करग्रहः ।
एकाधिपत्ये राशीशे मैत्रे वा नैव दोषकृत् ॥

अथाष्टमलग्नदोषं सापवादमाह— जन्मेति । जन्म-
लग्नजन्मराश्योः संवन्धिति मृत्युराशावष्टमलग्ने करग्रहो
नेष्टः । अथाष्टमलग्नदोषपरिहारमाह— एकैति । जन्मराशि-
जन्मलग्नयोरन्यतरस्य विवाहलग्नस्य च स्वाम्यैक्ये सति,
यथा भेषवृश्चिकयोः तथा तयोः गङ्गाश्वरयोः मैत्रे,
यथा सिंहमीनयोः । अत्र हि सूर्यगुरुग्न्योन्यप्रीतिरस्ति ।
एतादृशविषये लग्नाष्टमदोषकृद्वाहो न स्यात् । पीठी.

'मीनोक्षकर्कालिमृगस्त्रियोऽष्टमं

लग्नं यदा नाष्टमगेहदोषकृत् ।

अन्योन्यमित्रवचनं सा वधू-
र्भवेत्सुतायुगृहसौख्यभागिनी ॥

(१) ज्योति. ७३ . (२) ज्योति. ७३ .

(३) ज्योति. ७३-७४ .

(४) मुचि. ६।४६ .

(५) मुचि. ६।४७ ; संग. २४४ पृ.

उक्षा वृषः । स्त्री कन्या । अन्ये प्रसिद्धाः । एते राशयो यद्यष्टमलमानि स्युः, यथा सिंहानीनः, तुलातो वृषः, धनुषः कर्कः, मेषात् वृश्चिकः, मिथुनात् मकरः, कुम्भात् कन्या अष्टमलग्नं, तदाऽष्टमगेहदोषकृत् भवेत् । कुत इत्यत आह— अन्योन्येति । प्रागुक्तपरस्परप्रीति-वशेन । इदं चोपलक्षणं मेषवृश्चिकयोः तुलावृषभयो-श्चेकाधिपत्यात् । एवं सति सा वधूः परिणीता कन्या सुतायुर्गृहसौख्यभागिनी स्यात् । पीटी.

‘मृतिभवनंशो यदि च विलम्बे
तदधिपतिर्वा न शुभकरः स्यात् ।
व्ययभवनं वा भवति तदंश-
स्तदधिपतिर्वा कलहकरः स्यात् ॥

अथ अष्टमलग्नदोषप्रवृत्तात् जन्मराशिजन्मलग्नाभ्याम-
ष्टमेशस्य तदंशस्य च लग्नस्थितत्वदोषं तथा द्वादशभवन-
दोषमाह— मृतीति । अष्टमभवननवांशो यदि विलम्बे
स्यात् अथवा अष्टमभवनस्वामी विलम्बे स्यात् तदा
शुभकरो न स्यात् । व्ययभवनं जन्मलग्नजन्मराशिभ्यां
द्वादशं भवनं अथवा व्ययांशः अथवा व्ययस्वामी यदि
लम्बे स्यात्तदा कलहकृत् स्यात् । पीटी.

मुहूर्तदर्पणे

‘स्वकीयजन्माष्टमराशिपत्यो-
मैत्र्यां न जन्माष्टमराशिदोषः ।
जन्मेशकर्मेश्वरमित्रभावः
क्षिणोति वैनाशिकदोषमुग्रम् ॥

१५ अकालवृष्टिदोषः

वसिष्ठः

‘अकालवृष्टिप्रभवः स दोषः
करोति मृत्युं शुभकार्यकर्तुः ।
त्रातुं यथा सर्वगुणास्त्वशक्ता-
स्तं वन्धुवर्गा विषवह्निदग्धम् ॥

- (१) मुचि. ६।४८.
(२) ज्योति. ७४.
(३) वसं. ३२।८८.

‘अकालवृष्टिप्रभवः स दोषः
करोति मृत्युं वरकन्ययोश्च ।
सीतावियोगप्रभवः सुदीर्घः
कोपो यथा दाशरथेर्देशास्यम् ॥

नारदः

‘अकालजा भवेद्युश्चेद्विशुद्धीहारवृष्टयः ।
प्रत्यर्कपरिवेष्टेन्द्रचापाध्रध्वनयो यदि ।
दोषाय मङ्गले नूनं न दोषायैव कालजाः ॥

श्रीपतिः

‘पौषादिचतुरो मासान् प्राप्ता वृष्टिरकालजा ।
व्रतं यात्रां विवाहं च वर्जयेत्सप्त वासरान् ॥
‘चातुर्मास्ये निवृत्ते तु चक्रपाणौ समुत्थिते ।
अकालवृष्टिं जानीयाद्यावन्न स्वपते हरिः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

‘यदि माःसु चतुर्षु पौषमासा-
दिषु वृष्टिर्हि भवेदकालवृष्टिः ।
पशुमर्त्यपदाङ्किता न यावद्
वसुधा स्यान्न हि तावदेव दोषः ॥

अथाकालवृष्ट्याख्यं दोषं सलक्षणमाह— यदीति ।
पौषादिषु चतुर्षु पौषमाघफाल्गुनचैत्राख्येषु मासेषु
यदि वृष्टिर्भवेत्सा अकालवृष्टिः स्यात् । पौषादयश्चत्वारो
मासाः वृष्ट्यकालः । तत्र भवा वृष्टिरकालवृष्टिरुच्यते ।
यदाह राजमार्तण्डः— ‘पौषादिचतुरो मासान् प्राप्ता
वृष्टिरकालजा’ इति । तत्र अकालवृष्ट्यां जातायां यदि
वसुधा पृथ्वी यावत्पशवो गवादयो मर्त्या मनुष्यास्तेषां

- (१) वसं. ३२।८९; विसौ. २७ प्रभवः स (प्रभ-
वस्तु) सीतावि (पितुर्वि); संग. २४० मुहूर्तचिन्तामणौ.
(२) गभा. ६७ न दोषायैव (अदोषायैव); सिन्धु.
१०८०.
(३) गभा. ६७ प्राप्ता (प्रेक्षा) पू., लहः; संसौ.
१२४; सिन्धु. १०८० मासान् प्राप्ता (मासाः प्रेक्षा)
पू., लहः; विपा. ७५५ (=) प्राप्ता (ज्ञेया).
(४) संसौ. १२४.
(५) मुचि. ११।९६.

पदैश्वर्यैरङ्किता चिह्निता न भवति तावदकालवृष्टिदोषो
नास्ति । यदा पशुचरणाङ्किता वसुधा स्यात्तदा अकाल-
वृष्टेर्दोषस्त्वमभ्येव । पीटी.

‘पौषादिमासेषु चतुर्षु वृष्टि-
भवेद्यदाऽकालभवा हि वृष्टिः ।
पदाङ्किता स्यात्पशुमर्त्यपदै-
धरा तदा वृष्टिजदोषमाहुः ॥

१६ कुमुहूर्तदोषः (दुर्मुहूर्तदोषः)

वसिष्ठः

‘करोति निःस्वं कुमुहूर्तदोषः
कुमारमुद्वाहितमाशु नूनम् ।
सप्ताङ्गराज्योद्धतराजरत्नं
नलं यथा घृतमिवात्मकर्म ॥
‘वरस्य लक्ष्मीं निखिलां निहन्ति
संवत्सराधार्त्तकुमुहूर्तदोषः ।
दुर्वाससः शाप इव प्रमत्त-
महेन्द्रलक्ष्मीमसमां समग्राम् ॥
‘अर्यम्णो भातुवारे शशधरदिवसे
राक्षसब्राह्मसंज्ञौ
पित्रघ्नी द्वौ कुजाहे शशिसुतदिवसे-
ऽथाभिजित्संज्ञकः सः ।

(१) संग. २४०.

(२) वसं. ३२।९०; विसौ. २७ निःस्वं (नष्टं)
ज्योद्धत (ज्योत्कट) नलं यथा घृतमिवात्मकर्म (नयं यथा
घृतकिरातकर्म); संग. ७९१ निःस्वं (नष्टं) ज्योद्धत
(ज्योत्कट) नलं यथा घृतमिवात्मकर्म (नयं यथा घृत-
किरातकर्म).

(३) वसं. ३२।९१; विसौ. २७ वरस्य (वारस्य)
राधोत् (राधे) मसमां (ममलां); संग. ७९०—७९१
पूर्वार्धे विसौवत्.

(४) वसं. ३२।९२; विसौ. २७ अर्यम्णो
(आर्यम्णो) शशधर (शशधर) पित्रघ्नी द्वौ (पित्राघ्नी)
ज्योत्स्वधन (ज्योः सतत); संग. ७९० ब्राह्ममैत्रावहीशौ
(राक्षसब्राह्ममैत्राः) शेषं विसौवत्.

जीवाहे राक्षसाख्यो भृगुसुतदिवसे
ब्राह्ममैत्रावहीशौ
सौरावेते विवर्ज्यास्त्वधननिधनदा
मङ्गले दुर्मुहूर्ताः ॥

‘युरात्रिमध्यं विलम्बज्जलेषु
यदाऽर्धकालः परिवर्जनीयः ।
तदाऽभिजिद्ब्राह्ममुहूर्तकन्या-
ददोषदः सोऽपि शुभप्रदः सः ॥

नारदः

‘भास्करादिषु वारेषु ये मुहूर्ताश्च निन्दिताः ।
विवाहादिषु ते वर्ज्या अपि लक्षगुणैर्युताः ॥

कश्यपः

‘अहः पञ्चदशो भागो मुहूर्तोऽथ तथा निशि ॥

श्रीपतिः

‘रुद्राहिसित्रपितरो वसुवारिविधे
वेधा विधिः शतमन्त्रः पुरुहूतवह्नी ।
नक्तंचरेश्वरुणार्थमयोनयश्च
प्रोक्ता दिने दश च पञ्च तथा मुहूर्ताः ॥

‘निशामुहूर्ता गिरिशजपादा-
हिवुध्न्यपूषाश्वयमाग्रयश्च ।
विधातृचन्द्रादिनिजीवविष्णु-
तिग्ममुत्तिस्वष्टसमीरणाश्च ॥

(१) वसं. ३२।११०.

(२) ज्योना. २७।६३ पृ. ५५ दिषु ते (दिशुभि)
लक्ष (लग्न); प्रपा. ३३४; संग. ७९०; ज्योनि. ७४
उत्तरार्धे (अपि सर्वगुणोपेतास्ते वर्ज्याः सर्वमङ्गले); संग.
२४१ वीरमित्रोदये.

(३) संग. ७९०; संग. २४१.

(४) प्रपा. ३३४; संग. ७९० विधे (विधाः);
संग. २४१ योनयश्च (यो भगवः).

(५) प्रपा. ३३४ लघु (लघु); संग. ७९०;
संग. २४१.

'अर्यम्णोऽर्के तुहिनकिरणे राक्षसब्राह्मसंज्ञौ
पित्राग्नेयौ क्षितिसुतदिने चन्द्रपुत्रेऽभिजिच्च ।
पित्र्यब्राह्मौ भृगुसुतदिने राक्षसाप्यौ च जीवे
भौजङ्गाचौ सवितृतनये वर्जनीया मुहूर्ताः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'सूर्ये षट्स्वरनागदिङ्मातुमिता-
अन्त्रेऽन्धिषट्कुञ्जरा-
ङ्कारा विश्वपुरन्दराः क्षितिसुते
अन्धयन्त्रितर्का दिशः ।

सौम्ये अविधगजाङ्कदिङ्मातुमिता
जीवे द्विषड्भास्कराः
शक्राख्यास्तथयः कलाश्च भृगुजे
वेदेषु तर्कग्रहाः ॥

दिग्भास्करा मनुमिताश्च शनौ शशिद्वि-
नागा दिशो भवदिवाकरसंमिताश्च ।
दुष्टः क्षणः कुलिककण्टकालवेलाः
स्युश्चार्थयामयमघण्टगताः कलांशाः ॥

अथ सूर्यादिवारेषु शिष्याणां सद्य एव दोषज्ञानार्थं
दुर्मुहूर्तादिनामकात् मुहूर्तानाह- सूर्ये इति । रविवारे
षष्ठसप्तमाष्टमदशमचतुर्दशसंख्या मुहूर्ता निन्याः । सोम-
वारे चतुर्थ-षष्ठाष्टम नवम-द्वादश-त्रयोदश-चतुर्दश-मुहूर्ता
निन्याः । भौमे द्वित्रिचतुःषड्दशसंख्या मुहूर्ता निन्याः ।
बुधे द्विचतुरष्टनवदशचतुर्दशसंख्या मुहूर्ता निन्याः ।
गुरौ द्विषड्द्वादशचतुर्दशपञ्चदशषोडशसंख्या मुहूर्ता
निन्याः । शुक्रे चतुःषष्ठपट्नवदशद्वादशचतुर्दशसंख्या
मुहूर्ता निन्याः । शनौ एकद्वित्रिचतुर्दशैकादशद्वादश-
संख्याका मुहूर्ता निन्याः । एषु मुहूर्तेषु केपुचिद् दुष्ट-
क्षणो दुर्मुहूर्तो ज्ञेयः । केपुचिद् कुलिककण्टकालवेलाः
स्युः । केपुचिदर्धयामयमघण्टाः स्युः । तत्प्रमाणमाह-
कलांशा इति । कलांशाः षोडशांशाः । दिनस्येति
शेषः । यस्मिन् दिने कुलिकादिजिज्ञासा तद्दिने यद्दिन-
मानं तत् षोडशभिर्भाज्यम् । यल्लब्धं षटीपलात्मकं

(१) प्रपा. ६३४.

(२) मुचि. १।३८-३९.

तन्मुहूर्तपरिमाणम् । तेषु मुहूर्तेषु यथासंभवं दुर्मुहूर्तादयो
दोषा ज्ञातव्याः । तथाहि- रवौ चतुर्दशसंख्यो मुहूर्तो
दुर्मुहूर्तः कुलिकश्च । षष्ठः कण्टकसंज्ञः । सप्तमाष्टमावधे-
यामाख्यौ । तत्र अष्टमः कालवेलाख्यश्च । दशमो
यमघण्टाख्यः । एवं सोमवारादिष्वपि बोद्धव्यम् ।

पीटी.

'गिरिशभुजगमित्राः पित्र्यवस्वम्बुविश्वे-
ऽभिजिदथ च विधाताऽपीन्द्र इन्द्रानलौ च ।
निर्ऋतिरुदकनाथोऽप्यर्यमाऽथो भगः स्युः
क्रमश इह मुहूर्ता वासरे बाणचन्द्राः ॥

दुर्मुहूर्तदोषं विवक्षुरादौ दिवामुहूर्तानाह-गिरिशेति ।
अत्र बाणचन्द्रा इत्युक्तेर्मुहूर्तस्य पार्थक्येन लक्षणं नोक्तम् ।
गिरिशो महादेवः । भुजगः सर्पः । मित्रः सूर्यविशेषः ।
पित्र्यवस्वम्बुविश्वे प्रसिद्धाः । अष्टमः अभिजित् । ततो
विधाता ब्रह्मा, इन्द्रः, इन्द्रानलौ । अत्र समुदितयो-
र्व्यासज्यवृत्तिः देवतात्वम् । ततश्च मुहूर्तस्वामिनः इत्यपे-
क्षितम् । पित्र्येति नक्षत्राभिधानादयुक्तं प्रतिभाति । अथवा
नक्षत्रतदीशयोरभेदोपचारात् स्वामिन वृत्तिः । निर्ऋती
राक्षसः । उदकनाथो वरुणः । अर्यमा भगश्चेमौ सूर्य-
विशेषौ । इत्येते बाणचन्द्राः पञ्चदश वासरे मुहूर्ताः
स्युः । यदाह नारदः-- 'दिवामुहूर्ता रुद्राहिमित्राः
पितृवसूदकम् । विश्वे विधातृब्रह्मेन्द्रा इन्द्राग्न्यसुरतोय-
पाः । अर्यमा भगसंज्ञश्च विज्ञेया दश पञ्च च ॥'
इति ।

पीटी.

शिवोऽजपादादष्टौ स्युर्भेशा अदितिजीवकौ ।
विष्ण्वर्कत्वष्टमस्तौ मुहूर्ता निशि कीर्तिताः ॥

रात्रिमुहूर्तानाह- शिव इति । प्रथममुहूर्तस्वामी शिवः ।
ततोऽजपादादष्टौ भेशा नक्षत्रस्वामिनो मुहूर्तेशाः स्युः ।
यथा अजपादः अहिर्बुध्न्यः पूषा अश्विनौ यमः अग्नि-
ब्रह्मा सोम इत्यष्टौ । ततो दशमेशोऽदितिः । जीवको
गुरुः, स्वार्थे कः । विष्ण्वर्कत्वष्टमस्तः प्रसिद्धाः । एते
निशि मुहूर्ताः प्रकीर्तिताः । मुनिभिरिति शेषः । यदाह
नारदः-- 'ईशाजपादद्विर्बुध्न्यपूषाश्विमवह्वयः । धातु-

(१) मुचि. ६।५२-५३.

चन्द्रादितीज्याख्यविष्ण्वर्कत्वष्टवायवः ॥' इति ।

पीटी.

'रवावर्धमा ब्रह्मरक्षश्च सोमे
कुजे वद्विपित्र्ये बुधे चाभिजित्स्यान् ।
गुरौ तोयर्क्षौ भृगौ ब्राह्मपित्र्ये
शनावीशसार्पौ मुहूर्ता निषिद्धाः ॥
अथावसरप्रातःत्रिषिद्धमुहूर्तानाह- रवाविति । रवे-
वीरेऽर्धमा लक्षणया अर्यमस्वामिकचतुर्दशसंख्याको
मुहूर्तो निषिद्धः । एवं सोमवारे ब्रह्मरक्षः । ब्रह्मरक्षः-
स्वामिको मुहूर्तो निषिद्धो । एवं सर्वत्र व्याख्येयम् ।
पदानि स्पष्टार्थानि । ईशः महादेवः । पीटी.

१७ महापात-वैधृति-दोषः वसिष्ठः

'दोषो महापात इति प्रसिद्धः
सर्वैधृतो हन्ति वधूं वरं च ।
तं रक्षितुं लग्नगुणा अशक्तः
स्ववाग्धवास्तेऽशनिनोपघातम् ॥
'शास्त्रात्ममानीतमहातिपातः
सर्वैधृतो हन्ति वधूं वरं च ।
त्रिःसप्तवारानिव जामदग्न्य-
क्रोधोऽचिरात्क्षत्रकुलं समस्तम् ॥

नारदः

'सर्वैधृतव्यतीपातौ महापातायुभौ सदा ।
परिचस्य तु पूर्वार्धे सर्वकार्येषु गर्हितम् ॥
'यस्मिन्दिने महापातस्तद्दिनं वर्जयेच्छुभे ।
अपि सर्वगुणोपेतं दम्पत्योर्मृत्युदं यतः ॥

(१) मुचि. ६।५४ ; संग. २४१ क्रमेण श्रौतः ।

(२) वसं. ३२।९३ ; विसौ. २७ णा अश
(णास्त्वशा) .

(३) वसं. ३२।९४ वारातिव (वाराणि च) ; विसौ.
२७.

(४) ज्योना. ७।२९.

(५) ज्योना. २७।७१ शुभे (बुधेः) पृ. ५६ ;
प्रपा. ३३६ ; संग. ७९४ ; संग. २३६.

बृहस्पतिः

'महागणितमार्गस्थो व्यतीपातोऽतिदोषदः ।
बलवद्गुणसंपन्नोऽप्यसौ कुलविनाशनः ॥
यत्रक्षत्रं पातमध्यम्य काल-
स्तत्रक्षत्रं वर्जनीयं समस्तम् ।
यावत्तावत्पातकालः पुरस्तान्
पश्चाद्भूय सर्वकार्येषु नूतनम् ॥

सूर्यसिद्धान्ते

'एकायनगतौ स्यातां सूर्याचन्द्रमसौ यदा ।
तद्युतौ मण्डले क्रान्त्योऽनुल्यत्वे वैधृताभिधः ॥
विपरीतायनगतौ चन्द्राकौ क्रान्तिलिप्तिकाः ।
समास्तदा व्यतीपातो भगणार्थं तथोयुतौ ॥
तुल्यांशजालसंपर्कात्तयोस्तु प्रवहाहतः ।
तादृक्क्रोधोद्भवो वह्निलोकाभावाय जायते ॥

सिद्धान्तशिरोमणौ

'पातस्थितिकालान्तर्भङ्गलकृत्यं न शस्यते तज्ज्ञैः ।
स्नानजपहोमदानादिकमत्रोपैति खलु वृद्धिम् ॥

संग्रहे

'महापातस्य वैधृत्या यावत्कालं स्थितिर्भवेत् ।
तावत्कालं त्यजेत्पूर्वं तावत्कालं त्यजेत्परम् ॥

विवाहवृन्दान्वनम्

'त्रिभागशेषे ध्रुवनाम्नि चैन्द्रे
त्र्यंशे गते संप्रति संभवोऽस्य ।
मानार्धयोगाधिकमिन्दुभान्वोः
क्रान्त्यन्तरं चेन्न तदैव दोषः ॥

ध्रुवनाम्नि योगे त्रिभागशेषे सति, ऐन्द्रे योगे च
त्र्यंशे गते सति संप्रति अस्मिन् समये अस्य क्रान्ति-
साम्यस्य संभवः स्यात् । इन्दुभान्वोः क्रान्त्यन्तरं

(१) प्रपा. ३३६.

(२) संग. ७९५ ; संग. २३६.

(३) संग. २३६.

(४) प्रपा. ३३६ ; संग. ७९५ ; संग. २३६.

(५) विवृ. १।२४.

मानार्थशेषाधिकं चेत् तदा एष दोषो न स्यात् ।
चन्द्रार्कयोर्विभक्त्योर्गार्थादल्पे क्रान्त्यन्तरे सति दोष
इत्यर्थः । लक्ष्मी.

भीमपराक्रमे

'वैधृतिव्यतिपातौ यौ

क्रान्तिसाम्येऽर्कचन्द्रयोः ।

सत्कर्मारम्भणं तत्र मरणं व्यसनं विदुः ॥

संहिताप्रदीपे

'ब्रह्मणोऽन्ते ध्रुवस्याऽऽदौ प्रायः पातस्य संभवः ।

स तु मङ्गलकार्याणि विनाशयति निश्चितम् ॥

ग्रहप्रदीपे

'मानैक्यखण्डादयमान्तरेऽल्पे

शुभानि कार्याणि निहन्ति पातः ।

स्नाने जपे होमविधौ च दाने

करोत्यनन्तं फलमेव कर्तुः ॥

मुहूर्तचिन्तामणिः

'पञ्चास्याजौ गोमृगौ तौलिकुम्भौ

कन्यामीनौ कर्कशली चापयुग्मे ।

तत्रान्योन्यं चन्द्रभान्वोर्निरुक्तं

क्रान्तेः साम्यं नो शुभं मङ्गलेषु ॥

सूर्यचन्द्रक्रान्तिसाम्यापरपर्यायं महापातदोषमाह—

पञ्चास्येति । पञ्चास्याजौ सिंहमेघौ । अन्ये प्रसिद्धाः ।

एषु राशियुग्मेषु चन्द्रभान्वोः पाठक्रमेण व्युत्क्रमेण

वा स्थितयोः क्रान्तिसाम्यं निरुक्तं, तन्मङ्गलेषु नो शुभं

स्यात् । पीटी.

(१) ज्योति. ७६.

(२) ज्योति. ७६.

(३) ज्योति. ७६.

(४) सुचि. ६।६१.

१८ उदयास्तदोषः

वसिष्ठः

'लग्नास्तशुद्धिस्तु महान्स दोषः

करोति मृत्युं वरकन्ययोश्च ।

त्रातुं यथा लग्नगुणास्त्वशक्ता-

स्तं बन्धुवर्गा इव सर्पदष्टम् ॥

'इष्टोदयांशे निजपत्यदृष्टे

वरस्य मृत्युस्तनुसंयुते वा ।

अस्तांशकेऽप्येवमदृष्टयुक्ते

स्वस्वामिना नाशमुपैति कन्या ॥

'उदयांशः स्वनाथेन मित्रसौम्येन वा युतः ।

प्रेक्षितो वा तथाऽस्तांशो दम्पत्योः पुत्रपौत्रदः ॥

नारदः

'लग्नलग्नांशकौ स्वस्वपतिना वीक्षितौ युतौ ।

न चेद्वाऽन्योन्यपतिना शुभमित्रेण वा तथा ॥

'वरस्य मृत्युः स्यात्ताभ्यां सप्तसप्तोदयांशकौ ।

एवं तौ वीक्षितयुतौ मृत्युर्वध्वाः करग्रहे ॥

श्रीपतिः

'उदयगतनवांशः स्वेशदृष्टो युतो वा

न भवति यदि मृत्युः स्यात्तदानीं वरस्य ।

परिणयसमये चेदेवमस्तोदयांशः

स्वपतिसहितदृष्टो मृत्युकारी च वध्वाः ॥

(१) वसं. ३२।९५; विसौ. २७ शुद्धिस्तु महान्

(शुद्ध्या रहितः) तं बन्धु (स्वबन्धु).

(२) वसं. ३२।९६; विसौ. २७ वा (च).

(३) वसं. ३२।९७ वा युतः (संयुतः); प्रपा. ३३१

युतः (पुनः) दृष्टस्पतिः; विसौ. २८.

(४) ज्योति. २७।२७ पृ. ५२ युतौ (शुभौ);

प्रपा. ३३१ न चेद्वाऽन्यो (नो चेदन्वो); संप्र. ७८५;

ज्योति. ७० (=); संग. २४३ शुभ (शुद्ध).

(५) ज्योति. २७।२८ पृ. ५२ स्यात्ताभ्यां (परमः)

एवं तौ (एवं तैः); प्रपा. ३३१; संप्र. ७८५ वीक्षितयुतौ

(न युतौ दृष्टौ); ज्योति. ७० (=) संप्रवत्; संग. २४३

संप्रवत्.

(६) प्रपा. ३३१.

विवाहवृन्दावनम्

'लवपतिः कुरुते लवलप्रयोः

पतिमूर्तिं त्रिवसुव्ययवित्तगः ।

नवलवास्तपतिः प्रतिहृत्यसून्

मृगदृशश्च तदस्तभयोस्तथा ॥

अथ लग्नसप्तमयोः शुद्धि कथयति— लवपतिरिति ।

लवपतिः नवांशस्वामी लवलप्रयोः त्रिवसुव्ययवित्तगः

पतिमूर्तिं वरमरणं कुरुते । तथा नवलवास्तपतिः नवां-

शसप्तमेशः तदस्तभयोः नवांशसप्तमात् लग्नसप्तमाद्वा तथा

त्रिवसुव्ययवित्तगः मृगदृशः कन्यायाः अमृतं प्राणान्

प्रतिहन्ति नाशयति । लक्ष्मी.

उभयदृक्फलदा बलदादर्थतो

लवदृगुद्वहते कियदूनताम्*

तदिह केवललग्नदृशः फलं

शकलितं कलितं यवनेश्वरैः ॥

उभयदृक् उभयस्य लग्नस्य नवांशस्य च दृष्टिः बल-

दादर्थतो बलदृष्टत्वात् कारणात् फलदा विशिष्टफलप्रदा

स्यात् । लग्नदृक् केवलनवांशदृष्टिः कियदूनतां किञ्चि-

न्यूनतां उद्वहते । तत् तस्मात् इह विवाहे केवल-

लग्नदृशः फलं यवनेश्वरैः शकलितं खण्डितं अधितं

कलितं कथितमित्यर्थः । लक्ष्मी.

स्पृशति किं न कदाचिददृश्यता-

मवयवोऽवयविन्यवलोकिते ।

अमतकेवललग्नदृशां न तत्

मतमर्कसहं समुपास्महे ॥

उक्तार्थमेव द्रवयति— अवयविनि अवलोकिते सति

कदाचिदवयवः किं अदृश्यतां न स्पृशति ? अपि तु

स्पृशत्येव । तत् तस्मात् अमतकेवललग्नदृशां न मता

केवललग्नदृक् येषां तेषां जनानां मतं न अतर्कसहं

युक्तियुतमेवेत्यर्थः, वयं समुपास्महे सम्यक् मन्यामहे ।

लक्ष्मी.

(१) विवृ. ४।९-१४; विसौ. २१.

ननु नवांशकमंशपतिर्निजं

कलयतीह विलग्नविलोकने ।

यमवलोकयते स तनोः पृथक्

यदि तदिष्टफलाय जलाञ्जलिः ॥

इह विवाहकाले अंशपतिः विलग्नविलोकने सति

निजं नवांशकं कलयति पश्यति । नवांशपतिः यमव-

लोकयते स तनोः लग्नात् पृथक्, यथेवं तदा तदिष्ट-

फलाय जलाञ्जलिः स्यात् लग्नफलमपि नष्टमेवेत्यर्थः ।

लक्ष्मी.

अपृथगस्ति स चेन्ननु पश्यता

तनुमसावधिपेन निरूपितः ।

हृदयहारदृशेन मृगीदृशः

प्रणयिना तरलस्तरल्युतिः ॥

ननु अहो चेत् स नवांशः अपृथक् लग्नान्तर्गत

एवास्ति, तदाऽसौ नवांशः तनुं पश्यताऽधिपेन स्वामिना

निरूपितः दृष्ट एव । केन क इव ? मृगीदृशः स्त्रियाः

हृदयहारदृशः हृदयहारे दृक् दृष्टिर्यस्य तेन प्रणयिना

प्रियेण तरल्युतिः तरलो हारमध्यस्थमणिरिव । हारं दृष्टे

तन्मध्यस्थो मणिरपि यथा दृष्टो भवति, तथैव लग्ने दृष्टे

तदन्तर्गतनवांशोऽपि दृष्ट एवेत्यर्थः । लक्ष्मी.

तनुपतिस्तनुमस्तमथास्तपो

यदि न पश्यति नश्यति तत्कृतम् ।

इति परः परमत्र मते पतेत्

लवतरौ वत रौद्र इवाशनिः ॥

अथ परमत्तं दूषयति— यदि तनुपतिः तनुं, तथा

अस्तपोऽस्तं सप्तमं न पश्यति तदा तत्कृतं शुभफलं

नश्यति इति परः प्राह । परं, वत इति खेदे, अत्र मते

लवतरौ नवांशरूपवृक्षे रौद्रः कटोर इव अशनिः वज्रं

पतेत् । लक्ष्मी.

मुहूर्तचिन्तामणिः

'यदा लग्नांशे लवमथ तनुं पश्यति युतो

भवेद्वाऽयं वोढुः शुभफलमनल्पं रचयति ।

लवचूनस्वामी लवमदनमं लग्नमदनं

प्रपश्येद्वा वध्वाः शुभमितरथा ज्ञेयमशुभम् ॥

(१) मुचि. ६।७६-७८.

अथावसरपातामुदयास्तशुद्धिमाह— यदेति । यदा
लगांशेशो लगांशस्तस्येशः स्वामी लवं नवांशं पश्यति वा
अथवा नवांशेन सह युतो वा भवेत्तदा वोढुर्वैरस्यानल्पं
बहु शुभफलं रचयति । यथा— मेषलग्ने मिथुनांशस्तदीशो
बुधः तुलायां मिथुनं पश्यति तत्र तिष्ठति वा । अयमु-
दयशुद्धेः प्रथमः कल्पः । तदलामे तु लगांशेशस्तनुं लग्नं
पश्यति लग्नेन सह युतो वा भवेत्तदाऽपि वोढुः शुभ-
फलमनल्पं स्यात् । यथा मेषलग्ने एव मिथुननवांशस्वामी
बुधो मकरे स्वनवांशं न पश्यति किन्तु लग्नं पश्यति,
मेघे एव तिष्ठति । अयमुदयशुद्धेः द्वितीयः प्रकारः ।
लवेति । लवयूनस्वामी बलवान्नवांशात् द्यूनं सप्तमनवां-
शस्तत्स्वामी लवमदनभं लवान्मदनभं सप्तमनवांशं
पश्यति तेन सह युतो वा भवेत्तदा बध्वाः अनल्पं शुभं
रचयति । यथा मिथुननवांशात् सप्तमो धनुःशस्तद-
धीशो गुरुः मेघे धनुः पश्यति तत्र तिष्ठति वा । अय-
मस्तशुद्धेः प्रथमः प्रकारः । तदलामे तु लवयूनस्वामी
लग्नमदनं सप्तमभवनं पश्यति युतः सप्तमभवेन सह
युतो वा भवेत्तदा बध्वाः शुभम् । यथा गुरुः कर्के
स्वनवांशं न पश्यति, किन्तु सप्तमभवनं तुलां पश्यति,
अथवा तुलायामेवास्ति । अयमस्तशुद्धेर्द्वितीयः प्रकारः ।
इतरथेति । इतरथा यदा लगांशेशो लवं तनुं वा न पश्यति
तत्र युतो वा न स्यात्तदा वरस्याशुभं मृत्युः स्यात् ।
यदा तु अस्तांशेशोऽस्तांशमस्तभवनं लवं तनुं वा न
पश्यति तत्र युतो वा न स्यात्तदा कन्याया अशुभं मृत्यु-
रित्यर्थः । पीटी.

लवेशो लवं लग्नपो लग्नगेहं

प्रपद्येन्मिथो वा शुभं स्याद्वरस्य ।

लवयूनर्पोऽशुचुनं लग्नपोऽस्तं

मिथो वेक्षते स्याच्छुभं कन्यकायाः ॥

नवांशस्वामी नवांशं प्रपद्येल्लग्नस्वामी लग्नं प्रपद्ये-
त्तदा वरस्य शुभं स्यात् । अथवा मिथः परस्परं लव-
स्वामी लग्नं लग्नेशो लवं च पश्येत्तदाऽपि वरस्य शुभं
स्यात् । एवं लवयूनर्पो नवांशात् मदननवांशस्वामी अंश-
द्यूनं अंशसप्तमराशिमीक्षते, लग्नपो लग्नस्वामी अस्तं
लग्नात्सप्तमभवनमीक्षते तदा कन्यायाः शुभं स्यात् । वा

अथवा मिथः अंशसप्तमाधीशो लग्नसप्तमं वीक्षते लग्ना-
त्सप्तमाधीशोऽशसप्तममीक्षते तदाऽपि कन्यायाः शुभं
स्यात् । अत्रोदाहरणं स्पष्टत्वात्लोकमस्माभिः । अन्यथात्वे
दम्पत्योरशुभमित्यर्थः । पीटी.

लवपतिशुभमित्रं वीक्षतेऽंशं तनुं वा

परिणयनकरस्य स्याच्छुभं शास्त्रदृष्टम् ।

मदनलवपमित्रं सौम्यमंशयुनं वा

तनुमदनगृहं चेद्वीक्षते शर्म वध्वाः ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण उदयास्तशुद्धेरभावेऽपि तृतीयप्रकार
उच्यते— लवपतीति । शुभमित्रं शुभं च तन्मित्रं चेति
कर्मधारयः । लवपतेः लग्ननवांशेशस्य शुभग्रहः सोमबुध-
गुरुशुक्राणामन्यतमश्चेत् मित्रं स्यात् स चेदंशं स्वनवांशं
तनुं लग्नं वा वीक्षेत तदा परिणयनकरस्य शास्त्रदृष्टं
वसिष्ठोक्तं पुत्रपौत्रादिप्राप्तिरूपं शुभं फलं स्यात् । एवं
मदनलवस्य अस्तांशेशस्य मित्रं सौम्यं चेत्स्यात्तत्तच्छुनं
अंशालग्ननवांशात् द्यूनं सप्तमनवांशं चेद्वीक्षते वा
अथवा तनुमदनगृहं लग्नात्सप्तमभवनं चेद्वीक्षते तदा
बध्वाः शास्त्रदृष्टं शर्म स्यात् । यद्युभयत्रापि नवांश-
स्वामिनो मित्रं पापग्रहश्चेत् तस्य दृष्टिः अशुभैवेति
फलितोऽर्थः । पीटी.

१९,२०,२१ ग्रहणभ-उत्पातभ-

कूरग्रहविद्धभ-दोषाः

वसिष्ठः

उत्पातभोपल्लवभोग्रखेट-

विद्धर्क्षतर्द्ध (?) वरकन्ययोस्तु ।

विनाशदं लग्नगुणास्त्वशक्ता-

स्त्रातुं यथा पातकिनं स्वकीयाः ॥

उत्पातभं ग्रहणभं कूरविद्धस्थितं च भम् ।

दहतीव शुभं कर्म राघवाग्निशरोऽम्बुधिम् ॥

(१) वसं. ३२।९८ ; विसौ. २६ पूर्वांशे (उत्पात-
पापग्रहभोग्रखेटविद्धर्क्षतर्द्ध वरकन्ययोश्च ।) .

(२) वसं. ३२।९९ ; विसौ. २६ दहतीव (दहलेव).

रेखाश्रोध्वाः पञ्च तिर्यक् च पञ्च

द्वे द्वे रेखे कोणयोरत्र चक्रे ।

*क्रमान्यसेच्छुभकोणं द्वितीये

रेखायां भान्यग्निभात्साभिजिञ्च ॥

चक्रे तस्मिन्नेकरेखास्थितेन

तद्विद्धर्क्षं खेचरेण प्रदिष्टम् ।

कूरैर्विद्धं सर्वधिष्ण्यं विवर्ज्य

सौम्यैर्विद्धं नाखिलं पाद एव ॥

पादेन पादं विनिहन्ति तस्य

राशेर्नवांशं हि नकांशकेन ।

ग्रहोऽपि पादेन न कृत्स्नधिष्ण्यं

नवांशकेनापि न कृत्स्नधिष्ण्यम् ॥

न सर्वराशेशुदयो विलग्नं

वेधो न सर्वक्षभवः कदाचिन् ।

इष्टांशकं लग्नमुशन्ति तज्ज्ञा

विरुद्धपादा अपि भस्य शस्ताः ॥

पादेन दूष्यं सकलं च धिष्ण्यं

चेद्विष्ण्यदोषाद्भगणं च कृत्स्नम् ।

गणस्य दोषात्सकलं च दूष्य-

मत्तिप्रसङ्गः स्थितपाद एव ॥

विषप्रदिग्धेन हतस्य पत्रिणा

मृगस्य मांसं शुभदं क्षताहते ।

तथैव पादो न शुभोऽवशिष्टाः

पादाः शुभाश्चेति पितामहेन ॥

अतोऽन्यपादमादिगो द्वितीयगस्तृतीयकम् ।

तृतीयगो द्वितीयकं चतुर्थगस्तु चादिमम् ॥

भिनन्ति वेधकृद्ग्रहो न चान्यपादमादरात् ।

असंभवाच्छशीनयोर्दृशोः समत्वमत्र वै ॥

पाद एव न शुभः शुभग्रहै-

र्विद्ध इत्यखिलशास्त्रमतं हि ।

कूरविद्धभयुतं न शोभनं

शोभनेषु सकलं न पादतः ॥

* ' क्रमान्यसेच्छुभकोणं द्वितीयरेखायां भान्यग्निभात्साभि-
जिन्ति । ' इति भवितुं युक्तम् ।

(१) वसं. ३२।८-९. (२) वसं. ३२।९९-७५.

सं. १२०

पञ्चशलाकाचक्रे

पाणिग्रहणस्य वेधविधिकृतः ।

शस्तः शुभमित्रकृतः सप्तशलाकाभिरन्यत्र ॥

लग्ने गुरुः सौम्ययुतेक्षितो वा

लग्नाधिनाथो भवगस्तथा वा ।

कालाख्यहोरा तु यदा शुभस्य

भवेधदोषस्य तदा हि भङ्गः ॥

गन्तव्यधिष्ण्यं खलु मुक्तभं यन्

कूरैर्महोत्पातविदूषितं यन् ।

चन्द्रोपभोगादमलं तदानीं

शुभेषु कार्येषु शुभप्रदं च ॥

चन्द्रशुकसमायोगादुद्भूति शुभतामियुः ।

विशेषाच्छुक्रसंयोगाद्ग्रहयुक्तबृहस्पतेः ॥

ग्रहयुक्ते तु नक्षत्रे तदैव यदि चन्द्रमाः ।

तयोर्मध्ये व्रजेत्पीडां

दोषान्सर्वान् व्यपोहति ॥

नारदः

ग्रहपोत्पातभं त्याज्यं मङ्गलेषु ऋतुवयम् ।

यावच्च रविणा मुक्त्वा मुक्तं तद्ग्रहकाष्ठवन् ॥

उत्पातग्रहणादूर्ध्वं सप्ताहमखिलग्रहे ।

नाखिले त्रिदिने नेष्टं नेष्टं तद्भस्मपुत्रयम् ॥

(१) विसौ. २९.

(२) संग. २३८.

(३) प्रपा. ३३० मुक्तभं (मुक्तभं) कूरैः (खरैः) ;

विसौ. २७ तं यत् (तं तत्) तदानीं... शुभप्रदं च

(शुभेषु सर्वेषु कार्येषु हितं वदन्ति).

(४) प्रपा. ३३० ; संकौ. १९९ पू., बृहस्पतिवसिष्ठौ.

(५) प्रपा. ३३० ; संकौ. १९९ व्रजेत् (व्रजन्)

बृहस्पतिवसिष्ठौ.

(६) ज्योना. २७।६६-६७ पू. ५५ ; प्रपा. ३३५

रविणा (राहुणा) ; संग. ७९२ मुक्तं (मुक्त) ; संग.

२१६ पू.

(७) ज्योना. २७।९ पू. ५१ नेष्टं नेष्टं तद्भं (मातं

तदा नेष्टं) ; प्रपा. ३३५ ; संग. ७९३ तद्भस्मपु (तद्भस्मपु) ;

संग. २१६.

'मङ्गलेषु त्यजेत्कूरविद्धं कूरसंयुतम् ।
अखिलं पञ्चगव्यं सुराविन्दुयुतं यथा ॥
'पाद एव शुभैर्विद्धमशुभैरेव कृत्स्नम् ।
कूरविद्धयुतं धिष्ण्यं निखिलं नैव पादतः ॥
'आद्येनान्यपदं बाध्यमन्त्येताद्यं तु बाध्यते ।
द्वितीयेन तृतीयं स्यात्तृतीयेन द्वितीयकम् ॥
'तिर्यक्पञ्चोर्ध्वगाः पञ्च रेखे द्वे द्वे च कोणयोः ।
द्वितीयशम्भुकोणेऽग्नि-
धिष्ण्यं चक्रे च विन्यसेत् ।
भान्यतः साभिजित्येक-
रेखाकोणे च विद्धमम् ॥

बृहस्पतिः

'मुक्तं युक्तं ग्रहैर्यत्र काङ्क्षितं च त्रिभं भवेत् ।
दग्धज्वालाः सधूमाः स्युः क्रमादोषेषु
दुस्तराः ॥

पापग्रहणस्थानक्षत्रपृष्ठे पूर्वत्र द्वयं खरम् ।
एतास्तारा विवर्ज्याः स्युः शुभकर्मणि सर्वदा ॥
असंख्याता ग्रहा नित्यं दुर्ज्ञेया

भानुना खराः ।

अत एवार्कसंयुक्तं क्षेत्रं सर्वप्रमाददम् ॥
दग्धक्रमेण यत्क्षेत्रं त्रिशता दिवसैस्तु तत् ।
पूर्वभावमथाऽऽयाति यथा वृक्षास्तु नीरदैः ॥

(१) ज्योना, २७।६७-६८ पृ. ५५ कूरविद्धं
(कूरं विद्धं भं) ; प्रपा. ३३५ विद्धं (विद्धं) अखिलं
(अपि लक्षं) ; संप्र. ७९३.

(२) ज्योना, २७।६८-६९ पृ. ५५ शुभैरेव (शुभं
चैव) ; प्रपा. ३३५ पाद एव (पादमेव) ; संप्र. ७९३
अशुभैरेव (भाशुभं नैव) विद्धं (विद्धं) पादतः (यावतः) .
(३) प्रपा. ३३५ पूर्वाधे (आद्येऽन्त्ये पदं बाध्यमन्त्येनाद्यं
तु बाध्यते) ; संप्र. ७९३.

(४) ज्योना. २७।७६-७७ द्वितीयाधे (द्वितीयं
शम्भुकोणेऽग्निमवकं तत्र विन्यसेत् ।) कोणे च (खेटेन) .
पीयूषधारादीकापाठः स्वीकृतोऽत्र ।

(५) प्रपा. ३२९.

'वत्सरेण तदर्थेन तस्मादर्थेन यान्ति ये ।
मन्दजीवकुजैर्दग्धा राशयः पूर्वजं गुणम् ॥
'बुधेनाक्रान्तं सद्यः प्रकृतिं याति वृक्षवत् ।
उत्पातैः पीडितास्ताराः षण्मासैः
प्रकृतिं ययुः ॥

'राहुकेतुविमुक्तं यद्ग्रहचक्रनिपीडितम् ।
वत्सराधेन शुभ्येत ग्रहयुद्धहतं च भम् ॥
'अप्रकाशग्रहैर्युक्तं सद्यो दोषाज्यपोहति ।
मुक्तं शुभग्रहैर्युक्तं च त्रिदिनैर्ग्रेजेत् ॥
'यस्मिन्नेऽस्तमयं यान्ति ग्रहास्तद्दं त्रिमासतः ।
शुद्धत्वमुपयातीति वज्रिन् पद्मासनोदितम् ॥
'ग्रहनक्षत्रयोगेन यदुक्तो दोषसंचयः ।
तद्दिनं सर्वकार्येषु शुभेषु परिवर्जयेत् ॥
यदुक्तमिदं यक्षेपु तारासु च खगैर्युताः ।
चापल्यमपवादैस्ते दोषाः शोभनतामिषुः ॥

कश्यपः

'कूरविद्धं युतं धिष्ण्यं कूराक्रान्तं च कृत्स्नम् ।
मणिहेममयं हर्म्यं भूताक्रान्तमिव त्यजेत् ॥
कूरैर्विमुक्तं भोग्यं कूराक्रान्तं च विद्धम् ।
भुक्त्वा यावन्न शशिना मुक्तं तावन्न शोभनम् ॥

'रव्यङ्गारकभास्करि-

भोगापन्नं विधूमितं शिखिना ।

ग्रहभिन्नं ग्रहयुद्धं

सोपप्लुतमुल्कयाऽभिहतम् ॥

(१) प्रपा. ३२९ ; संको. १९९ तस्मादर्थेन
(तस्याप्यर्थेन) बृहस्पतिवसिष्ठौ.

(२) प्रपा. ३२९.

(३) प्रपा. ३२९ चक्र (वक्र) ; संको. १९९ हतं
(युतं) बृहस्पतिवसिष्ठौ.

(४) प्रपा. ३२९.

(५) प्रपा. ३२९ ; संको. १९९ बृहस्पतिवसिष्ठौ.

(६) प्रपा. ३२९.

(७) संग. २३८.

(८) ज्योति. ४५.

ग्रहणगतं चैव तथा

पञ्चात्संध्यागतं च विद्धं ॥

त्रिविधोत्पातैर्दुष्टं पीडितमृक्षं विजानीयान् ॥

माण्डव्यः

'चन्द्रातिरिक्तखचरैर्यद्यत्र वेधसंभवः ।
चिताभूमिं तदा नारी भर्त्रा सह विशेषदृष्टवम् ॥
'विद्धे दग्धे ज्वलिते सधूमिते चापि चन्द्रक्षे ।
यात्राप्रवेशमङ्गलविवाहकर्माणि नेष्यन्ते ॥
धिष्ण्यं सौम्यग्रहैर्विद्धं पादमात्रं परित्यजेत् ।
कूरैस्तु सकलं त्याज्यमिति वेधविनिश्चयः ॥

वात्स्यः

'भुक्तं भोग्यं तथा क्रापतं

विद्धं पापग्रहेण भम् ।

माङ्गल्येषु च कार्येषु यत्नतः परिवर्जयेत् ॥

वराहः

'नक्षत्रमपटुकिरणं पञ्चात्संध्यागतं ग्रहैर्भिन्नम् ।
कूरनिपीडितयुत्या तदूषितं चाशुभं सर्वम् ॥
दिनकरकराभितापा-

दृक्षमवाप्नोति सुमहतीं पीडाम् ।

भवति च पञ्चाच्छुद्धं

कनकमिव हुताशपरितापात् ॥

'यथा धनुर्मुक्तशरेण विद्धो

दृढेन देहावयवैकदेशे ।

निपीडितः स्यात्पुरुषस्तथा तत्

नक्षत्रमप्येवमथाऽऽमनन्ति ॥

कूरेण विद्धं त्वथवाऽपि युक्तं

त्यजेत्समग्रं भुशान्तिं सन्तः ।

द्वाभ्यां शुभाभ्यामपि विद्धयुक्तं

विवाहयात्राव्रतमङ्गलेषु ॥

(१) संत. ८८३.

(२) ज्योति. ४४.

(३) विसौ. २६.

(४) विसौ. २६.

(५) विसौ. २८-२९.

कूरेण वा सौम्यग्रहेण वाऽत्र

विद्धं युतं चाखिलमेव वर्ज्यम् ।

तदुष्टचन्द्रक्षेमुदाहरन्ति

सप्तर्षिकालायनशौनकाद्याः ॥

केचिद्विदा (?) नलमुखे स्थितमप्यदग्धं

धिष्ण्यं समस्तमपि काष्ठमिव त्यजन्ति ।

पाताहतं च तमसा विहितोपमदं

विद्धं युतं च रविभास्करिकेतुभौमैः ॥

अथान्यपादमादिगो द्वितीयगस्तृतीयकम् ।

तृतीयगो द्वितीयकं चतुर्थगोऽपि चादिमम् ॥

भिनन्ति चांशकं ग्रहः सुवेधतोऽङ्घ्रिमुच्चकैः ।

इहैवमूचतुर्मुनी वसिष्ठपुत्रजैमिनी ॥

बाणाग्रदृष्टिपाताद्यदृष्ट्यं भिनन्ति धानुष्कः ।

तद्वत्समग्रदृष्टिर्वेधो धिष्ण्यं प्रदूषयति ॥

सम्यग्दृष्टिनिपातं हि यस्मिन्तु कुरुते ग्रहः ।

स वेधो कीर्तितः सद्भिर्न वेधोऽन्यादृशो
भवेत् ॥

यदैकदेशेऽल्पतमेऽपि दग्धे

दग्धः पटो यद्वदियं प्रसिद्धिः ।

ग्रहेन्दुविम्बैककलाप्रमाणं

तथा भवेधोऽपि च सुप्रसिद्धः ॥

विद्धं युतं वा युसदा भयप्रदं

विहाय तच्छेषमतो हितं च ।

विवाहकाले प्रवदन्ति नार्याः

सुतायुरारोग्यशुभप्रदं च ॥

पञ्चोर्ध्वतिर्यक्प्रभवाश्च रेखा

द्वे द्वे च कोणेषु हुताशभादेः ।

विद्धे युते चैकशलाकयेन्दोः

कुर्यान्न तत्रोद्ग्रहनादि किञ्चित् ॥

'रविवेधे वैधव्यं पुत्रविनाशं करोति कुजवेधः ।

वन्ध्या पण्डितवेधे दीक्षाकरणं

करोति गुरुवेधः ॥

(१) विसौ. २९ ; संप्र. ७९४ दासी (दासी)

संभूते (संभूतः) .

भृगुसुतवेधे पुत्री दासी रविजेन्दुराहुसंभूते ॥
'विद्धे युते वा तुहिनांशुधिष्ण्ये
सौम्यग्रहैः स्याद्बहुपुत्रनाशः ।
वैधव्यदुःखं यमपीडनं च
करुर्युवत्याः शिखिना च दास्यम् ॥
यच्छौनकः प्राह शशी सुहृद्भि-
र्विद्धः सकष्टो धनमानदाता ।
तन्नेति यस्माच्छुभदा विमुक्ताः
शराः शरीरे परमापदे स्युः ॥

श्रीपतिः

ऊर्ध्वा रेखाः पञ्च तिर्यक्स्थिताश्च
द्वे द्वे रेखे कोणयोरत्र चक्रे ।
अग्नेधिष्ण्यं शम्भुकोणे द्वितीये
नाड्यां न्यस्येद्भान्यतः सामिजिन्ति ॥
अन्त्ये पादे वैश्वदेवाह्वयस्य
विष्णोर्धिष्ण्यस्याद्यपादे चतस्रः ।
नाड्यो भुक्तिः साऽभिजित्संज्ञिता स्यात्
तत्स्थे खेटे रोहिणीनां च वेधः ॥
वैधव्यं दिनवान्धवस्य जगती-
सूनोरपत्यक्षयः
सौम्यस्यार्थपरिच्युतिः सुरगुरो-
र्हानिस्तथा दुःखकम् ।
प्रव्रज्यं भृगुजन्मनः पति-
परित्यागश्च सौरेः पुनः
नारीणां गणिकात्वमेव तमसः
केतोश्च वेधाद्विधोः ॥

लल्लुः

'चक्रे सप्तशलाकाख्ये वेधः सर्वसु कर्मसु ।
त्याज्य एव विवाहे च तथैव पञ्चरेखजः ॥

(१) विसौ. २९.

(२) प्रपा. ३३५.

(३) प्रपा. ३३५ क्रमेण श्रीपतिः.

(४) ज्योति. ४४.

हेमेन लोहदण्डेन दुःखं तुल्यं हि ताडनान् ।
तथैव सदसद्विद्धो दोषोऽशुभस्तयोः समः ॥
कूरविसुक्तं दग्धं कूरयुतं ज्वलितधूमितं पुरतः ।
एकशलाकाद्युचरं सवेधमृक्षं विजानीयान् ॥

'बालग्रहदृष्टिपाता-

द्यद्वलक्ष्यं भिनत्ति धानुष्कः ।
समपादगतश्चैवं वेधेनाङ्घ्रिं प्रदूषयति ॥

वैद्यनाथः

'वेधमाद्यन्तयोरङ्घ्र्योरन्योन्यं द्वितृतीययोः ।
कूरैरपि त्यजेत्पादं केचिदूर्ध्वमर्धयः ॥

भीमपराक्रमः

'वैश्वान्त्यश्चरणोऽच्युतर्क्षपटिका
आद्याश्चतस्रोऽभिजित् ।
तत्स्थे ब्राह्ममथान्त्यमर्थमगते
याम्यस्थिते मित्रभम् ।
सौम्यं वैश्वगते मघा श्रवणगे-
ऽहिर्बुध्न्यभं हस्तगे
मूलस्थेऽदितिभं च वारुणगते
स्वाती च विद्धा ग्रहैः ॥

वेधोक्तर्क्षगतो यदा दिविचरो
वेधस्तदा चेतरे
वके सप्तशलाकजे निगदितो
वेधोऽन्यदा सूरिभिः ।
आद्यद्वित्रिचतुर्थके निगदितः
पादे ग्रहोऽधिष्ठितः
पादस्यादितृतीयगस्तु कुपित-
स्यान्यैस्तु भेदः क्रमात् ॥

(१) ज्योति. ४५.

(२) ज्योति. ४४.

(३) विसौ. २८.

विवाहमुहूर्तानाम्

'याम्योत्तराः प्रागपराश्च पञ्च
द्वे द्वे च रेखे रचयेद्विद्विषु ।
विदिग्दिद्वितीयार्गलितामितारः
सहामिजित्तत्र भवेद्भगवः ॥

अथ विवाहे पञ्चशलाकावेधमाह—याम्योत्तरा इति ।
पञ्च याम्योत्तराः, पञ्च प्रागपराश्च रेखाः, द्वे द्वे रेखे
च विद्विषु कोणेषु रचयेत् । तत्र तस्मिन् चक्रे विदि-
ग्दिद्वितीयार्गलितामितारः विदिशि द्वितीयया रेखया
अर्गलिता बद्धा अमितारा कृत्तिका यस्य स तथोक्तः
सहामिजित् अभिजित्सहितः भवगः नक्षत्रसमूहः
भवेत् । लक्ष्मी.

'तस्मिन्मित्राग्रगतं भिनत्ति
ग्रहो विवाहर्क्षमशेषमेव ।

स्त्रीपुंसयोरायुरसौम्यवेधः

सौम्यव्यधो हन्ति सुखानि शश्वत् ॥

तस्मिन् चक्रे ग्रहः अभिजाग्रगतं एकरेखाग्रगतं
विवाहर्क्षे अशेषमेव समस्तमेव भिनत्ति वेधयति, तत्रापि
असौम्यवेधः पापग्रहवेधः स्त्रीपुंसयोः कन्यावरयोः आयुः
हन्ति, सौम्यव्यधः शुभग्रहवेधः शश्वत् सर्वदा सुखानि
हन्ति नाशयति । लक्ष्मी.

'वैश्वदैवतचतुर्लवः श्रवः-

पञ्चभूलव इहाभिजिन्मितिः ।

अन्यतः परिणयादयं व्यधः

सप्तरेखवलये विलोक्यते ॥

अभिजिन्मानं, सप्तशलाकावेधं चाह—वैश्वदैवतेति ।
वैश्वदैवतचतुर्लवः उत्तरापादचतुर्थांशः श्रवःपञ्चभूलवः
श्रवणस्य पञ्चदशांशः इह अभिजिन्मितिः स्यात् ।

(१) विट्. ११६ ; विसौ. २९ तारः.....भवेद्भगवः
(तारं तत्रालिखेत्सामिजितं भवगम्) ; संप्र. ७९४ रचयेत्
(विचरेत्) शेषं विसौवत्.

(२) विट्. ११७ ; विसौ. २९ सौम्यव्यधो (सौम्य-
ग्रहो) ; संप्र. ७९४ विसौवत्.

(३) विट्. ११८.

अयं व्यधः वेधविचारः परिणयादन्यतः विवाहादन्यत्र
सप्तरेखवलये सप्तशलाकके चक्रे विलोक्यते ।

लक्ष्मी.

'स किल वेधविधिर्द्वितृतीययो-
श्चरणयोर्मिथ आदिचतुर्थयोः ।

अशुभविद्धमशेषमुद्ध ल्यजेत्
चरणगं शुभवेधमसंपदि ॥

स वेधविधिः द्वितृतीययोः चरणयोः तथा आदि-
चतुर्थयोश्चरणयोः मिथः परस्परं ज्ञेयः । अशुभविद्धं
पापग्रहविद्धं उद्ध नक्षत्रं अशेषं समस्तं ल्यजेत् । तथा
असंपदि अन्यनक्षत्रालाभे आवश्यकं शुभवेधं शुभग्रहवेधं
चरणगं यस्मिन् चरणे वेधस्तं चरणमेव ल्यजेत् । लक्ष्मी.

'यदशुभैर्गतगम्यमधिष्ठितं

यदपि च त्रिविधादशुभतदूषितम् ।

तरणितारकतोऽपि चतुर्दशं

तदखिलेऽपि खलं शुभकर्मणि ॥

यत् नक्षत्रं अशुभैः पापग्रहैः गतं भुक्तं, गम्यं
भोग्यं, अधिष्ठितं युतं, यदपि च त्रिविधादशुभतदूषितं
त्रिविधैः दिव्यभौमान्तरिक्षैः अदभुतैः उत्पातैः दुष्टं,
तरणितारकतः सूयनक्षत्रतः चतुर्दशं तदखिलेऽपि
समस्तेऽपि शुभकर्मणि खलं दुष्टं स्यात् । लक्ष्मी.

'क्षताहते दिग्धशरार्दितस्य

शस्तं मृगस्यामिषमेवमन्ये

कूराङ्घ्रिवेधाय पदं वदन्ति

तेनैव तेषां निजपक्षहानिः ॥

'विश्लेषमायाति यथाऽसुभिः स्वै-

रेणः शरेणैकदिशि क्षतोऽपि ।

तथाऽङ्घ्रिवेधादपि तारकाणां

कूरस्य नश्येद्वलरूपसंपत् ॥

(१) विट्. ११९ ; विसौ. ३१ उक्त.

(२) विट्. ११९०. (३) विट्. ११९८.

(४) विट्. ११९९ ; विसौ. २८ रूप (सत्त्व) ;

ज्योति. ४४ कूरस्य (नरस्य).

अथ कैश्चित् पादवेषे युक्तिरुक्ता तां दूषयति-
क्षतादिति । यथा दिग्धारेण विषाक्तवाणेन अर्दितस्य
मृगस्य आमिषं मांसं क्षताहते क्षतं विना अन्यत् शस्तं,
एवमन्ये आचार्याः कूराङ्घ्रिवेषाय पदं दृष्टान्तं वदन्ति,
परं च तेनैव दृष्टान्तेन तेषां निजपक्षहानिः स्यात् । तां
हानिं दर्शयति- यथा शरेण एकदिश्यपि एकस्मिन्नङ्ग-
विभागेऽपि क्षतः विद्धः एणः मृगः स्वैः अनुभिः
सर्वप्राणैः विश्लेषं विभोगं आयाति मृत्युं प्राप्नोतीत्यर्थः ।
तथैव कूरस्य पापग्रहस्य अङ्घ्रिवेषात् तारकाणां
नक्षत्राणां अपि बलरूपसंपत् नश्येत् । अत एव
पापविद्धं समस्तमेव नक्षत्रं त्यजेदिति भावः ।

लक्ष्मी.

यस्मिन्नुक्षे वीक्ष्यते सैहिकेयो
भेदस्ताराखेटयोर्यत्र वा स्यात् ।
आषण्मासं तत्र लघ्नेन्दुभाजि
भ्राजिष्णु स्यान्नो शुभं कर्म किंचित् ॥

अथ ग्रहमेदादिगतनक्षत्रदोषं कथयति- यस्मि-
न्निति । यस्मिन् ऋक्षे सैहिकेयो राहुः वीक्ष्यते दृश्यते,
ग्रहणं भवतीत्यर्थः । यत्र वा ताराखेटयोः मङ्गलादिकयो-
र्द्वयोर्ग्रहयोः भेदः योगः, तत्र नक्षत्रे लघ्नेन्दुभाजि
लग्नस्ये चन्द्रकान्ते वा आषण्मासं षण्मासपर्यन्तं किंचित्
शुभं कर्म भ्राजिष्णु शोभनं न स्यात् । लक्ष्मी.

उत्पातपापग्रहमुक्तमुक्षं
यदीन्दुराक्रम्य पुनर्भुनक्ति ।
तदा तदहं सकलेषु कर्मसु
त्यजेत्समक्रान्तिस्तनू रवीन्द्रोः ॥

पापमुक्तनक्षत्रस्य शुद्धिं पातदोषं चाह- उत्पातेति ।
उत्पातपापग्रहमुक्तं त्रिविधोत्पातेन पापग्रहेण (च)
त्यक्तं ऋक्षं नक्षत्रं यदि इन्दुः चन्द्रः आक्रम्य पुनः
द्वितीयवारं भुनक्ति, तदा तत् नक्षत्रं सकलेषु कर्मसु

(१) विवृ. १।२२.
(२) विवृ. १।२३ ; विसौ. २६ मुक्तमुक्षं (दूषितं
भ) सकलेषु कर्मसु (किल मङ्गलेषु).

अहं योग्यं भवति । तथा रवीन्द्रोः समक्रान्तिस्तनू
तुल्यक्रान्ती सकलेषु कर्मसु त्यजेत् । लक्ष्मी.

स्फुरद्दूषणभूषणकान्तयो
यदि भवन्ति मृगाङ्कमृगीदृशः ।
करमवाप्य वरः सुतनोस्तदा
शुभरसं भरसंभूतमश्नुते ॥

अथ नक्षत्रशुद्धिप्रशंसामाह- स्फुरदिति । यदि
मृगाङ्कमृगीदृशः मृगाङ्कस्य चन्द्रस्य मृगीदृशः स्त्रियः
ताराः नक्षत्राणीत्यर्थः । स्फुरद्दूषणभूषणकान्तयः
अस्तादिदोषरहिता भवन्ति तदा सुतनोः कुमार्याः
करमवाप्य पाणिग्रहं कृत्वा वरः भरसंभूतं अतिशयं
शुभरसं सुखभोगं अश्नुते लभते इत्यर्थः । लक्ष्मी.

भुजबलः
भपादवेधो यदि दुष्टमृक्ष-
मृक्षेण तद्वद्वितयं सपादम् ।
तेनापि संपर्कवशाद्भुजचक्रं
माङ्गल्यकार्यं कथमत्र कार्यम् ॥

रत्नकोशे
विषप्रदिग्धेन हतस्य पत्रिणा
मृगस्य मांसं शुभदं क्षताहते ।
यथा तथाऽत्राप्युडुपाद एव
प्रदूषितोऽन्यत्रितयं शुभावहम् ॥

राजमार्तण्डः
यस्मिन्पादे ग्रहस्तिष्ठे-
च्छुभो वा यदि वाऽशुभः ।
तेनाङ्घ्रिणा भपादो यो
विद्धो नेष्टः परे शुभाः ॥

(१) विवृ. १।२५.
(२) विसौ. ३०.
(३) विसौ. २८ पितोऽन्य (पितान्य) विवाहवृन्दा-
वने इत्युक्तम् ; ज्योति. ४५ शुभदं (सुखदं).
(४) ज्योति. ४५.

भवेत्संध्यागतं पश्चादस्तमेप्यहिनत्रयम् ।
दिनानि पञ्च पूर्वेण तत्कृतं कर्म वर्जयेत् ॥
दीपिकायाम्
कृत्तिकादि चतुःसप्तरेखाराशौ परिभ्रमन् ।
ग्रहश्चेदेकरेखास्थो वेधः सप्तशलाकजः ॥
वैश्वस्य चतुर्थेऽंशे श्रवणादौ लिप्तिकाचतुष्के च ।
अभिजित् तत्स्थे खचरे विज्ञेया रोहिणी विद्धा ॥
कर्णवेधे विवाहे च व्रते पुंसवने तथा ।
प्राशनेऽन्नस्य चूडायां विद्धमृक्षं विवर्जयेत् ॥

व्यवहारोच्चये

सप्तसप्त विनिपात्य रेखिका-
स्तिर्यग्ध्वमथ कृत्तिकादिकम् ।
लेखयेदभिजिता समन्वितं
चैकरेखगमनेन विध्यते ॥
यस्याः शशी सप्तशलाकभिन्नः
पापैरपापैरथवा विवाहे ।
उद्गाहवस्त्रेण तु संवृताङ्गी
श्मशानभूमिं रुदती प्रयाति ॥

ज्योतिष्प्रकाशे

दोषैर्मुक्तं तु नक्षत्रं कर्मयोग्यं च तद्ववेत् ।
भानुना शशिना वाऽपि मुक्तं सोम्यग्रहैरपि ॥

सुहृत्चिन्तामणिः

वेधोऽन्योन्यमसौ विरिञ्चयभिजितो-
र्योन्यानुराधर्क्षयोः
विधेन्द्रोर्हरिपुत्रयोर्ग्रहकृतो
हस्तोत्तराभाद्रयोः ।
स्वातीवारुणयोर्भवेन्निर्ऋतिभा-
दित्योस्तथोफान्ययोः
खेटे तत्र गते तुरीयचरणा-
द्योर्वा तृतीयद्वयोः ॥

(१) विसौ. २६. (२) संत. ८८३.
(३) विसौ. २८ ; संत. ८८३ नेऽन्य (ने चाय).
(४) विसौ. २९. (५) ज्योति. ४५-४६.
(६) मुचि. ६।५६-५८.

वेधदोषं पञ्चशलाकाचक्रोद्धारनिरपेक्षं स्पष्टायमाह-
वेध इति । विरिञ्चिः रोहिणी । रोहिण्यभिजितोः ग्रहैः
कूराकूरैः कृतो वेधोऽन्योन्यं परस्परं भवेत् । रोहिणीस्ये
ग्रहे अभिजिद्विद्धः, अभिजितस्य रोहिणी विद्धेत्यर्थः ।
एवं सर्वत्र व्याख्येयम् । पदानि स्पष्टार्थानि । चरणवेध-
माह- खेट इति । तत्र तस्मिन् नक्षत्रे विद्यमाने ग्रहे
सति यदि चतुर्थपादेऽस्ति तदा परनक्षत्रस्य प्रथमपादे
वेधः । यदि तृतीयपादे तदा द्वितीयचरणस्य वेधः ।
एवं यदि द्वितीयपादे तदा तृतीयपादस्य वेधः । यदि
प्रथमपादे तदा चतुर्थपादस्य वेध इत्यर्थः । पीठी.

शाक्रेज्ये शतभानिले जलशिखे
पौष्णार्थमर्क्षे वसु-
द्वीशे वैश्वसुधांशुभे हयभगे
सार्पानुराधे तथा ।
हस्तोपान्तमभे विधातृविधिभे
मूलादिती त्वाष्ट्रभा-
ऽजाङ्घ्री याम्यमघे कृशानुहरिभे
विद्धेऽद्विरेखे मिथः ॥

केचित् सप्तशलाकाचक्रे वेधमाहुः । तदर्थं चक्रन्यासं
विनैव वेधदोषमाह-शाक्रेति । अद्विरेखे सप्तशलाकाख्ये
चक्रे शाक्रेज्ये ज्येष्ठापुष्यनक्षत्रे मिथः परस्परं कूराधि-
ष्ठितत्वेन विद्धे ज्ञेये । एवं जलशिखे पूर्वाषाढाद्वि विद्धे
ज्ञेये । एवं सर्वत्र व्याख्येयम् । वैश्वसुधांशुभे उत्तरा-
षाढामृगशिरसी, हयभगे अश्विनीपूर्वाफाल्गुन्यौ,
उपान्तमभं अन्यस्य समीपमुपयाति उत्तराभाद्रपदा ।
अन्यत् स्पष्टम् । पीठी.

ऋक्षाणि कूरविद्धानि कूरमुक्तादिकानि च ।
भुक्त्वा चन्द्रेण मुक्तानि शुभार्हाणि प्रचक्षते ॥

कूराक्रान्तादिनक्षत्रदोषं सापवादमाह- ऋक्षाणीति ।
कूरग्रहैर्विद्धानि ऋक्षाणि, तथा कूरैर्मुक्तानि त्यक्तानि ।
आदिशब्दात् कूरैराक्रान्तानि कूरगन्तव्यानि च ।
चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् त्रिविधोत्पातैः दूषितानि
ऋक्षाणि ज्ञेयानि । तानि यदि चन्द्रेण भुक्त्वा मुक्तानि

तदा शुभाह्निं प्रचक्षते वदन्ति, मुनय इति शेषः ।
पीठी.

अनिर्दिष्टकर्तृकचनानि

पञ्चशलाकाविधः

'अग्निनी पूर्वफालगुन्या भरणी चानुराधया ।
अभिजिच्चैव रोहिण्या कृत्तिका च विशाखया ॥
मृगश्रोत्तरषाढेन पूर्वाषाढा तथाऽऽर्द्रया ।
पुनर्वसुश्च मूलेन तथा पुष्यो हि ज्येष्ठया ॥
धनिष्ठया तथाऽऽश्लेषा मघाऽपि श्रवणेन च ।
रेवत्युत्तरफालगुन्या हस्तेनोत्तरभाद्रपत् ॥
स्वात्या शतभिषा विद्धा चित्रया पूर्वभाद्रपत् ।
विद्वान्येतानि वर्ज्यानि विवाहे भानि कोविदैः ॥
रविषे च वैधव्यं कुजवेधे कुलक्षयम् ।
बुधवेधे भवेद्वन्ध्या प्रव्रज्या गुरुवेधतः ॥
अपुत्रा शुक्रवेधेन सौरे चान्द्रे च दुःखिता ।
राहौ पररता नारी केतौ स्वच्छन्दचारिणी ॥
वेधमाद्यन्तयोरङ्गयोरन्योन्यं द्वितीयायोः ।
पादमेव शुभैर्विद्धे पापविद्धेऽखिलं त्यजेत् ॥
कूरैरपि त्यजेत्पादं केचिदूर्ध्वहर्षयः ।
उपान्त्यपादो ह्यभिजिच्छ्रवणाद्यघटीयुगम् ॥

सप्तशलाकाविधः

पूर्वापराः सप्त रेखास्तथा याम्योत्तराः कुरु ।
ईशानाऽऽकृत्तिकादीनि सामिजिस्सहितं लिख ॥
एकरेखास्थयोर्वेधं सर्वकार्यं विलोकयेत् ।
वधूप्रवेशने दाने वरणे पाणिपीडने ।
वेधः पञ्चशलाकाख्योऽन्यत्र सप्तशलाककः ॥
त्यजेद्विषुवतं यत्नाद्वातीपातायनं तथा ।
उत्पातदूषितं चर्क्षं वैधृतिं च विशेषतः ॥
'यथा हि चण्डालधृतैकहस्तो
मज्जनगाधेऽपि सरित्प्रवाहे ।
भवेन्न पृतः शशिभोगतोऽपि
तथा न शुभ्येदुडु पापयुक्तम् ॥

(१) संग. २३६-२३७.

(२) चका. ७८८.

(३) विसौ. २६.

कुजभेदनव (च) कदूपित-
ग्रहणप्राप्तमथार्कमागतम् ।

उदयास्तमितग्रहं विना
शुतिहीनं ग्रहरिमपीडितम् ॥
अथ यावदतिग्रहरिमयोगं
प्रकृतिविषयेययोगमागतम् ॥
स्वस्थानवारोत्सृष्टं च दुष्टमूर्धं प्रचक्षते ।
एतेभ्यो विपरीतं यत्तत्किलेष्टं समृद्धये ॥

महादोषसामर्थ्यम्

वसिष्ठः

'लभं महादोषविदूषितं यत्
न तद्गुणान्नागविधौ समर्थाः ।
राजावधूतं पुरुषं च यद्-
दन्ये जना बन्धुजनाश्च सर्वे ॥
'लग्नस्थजीवज्ञसितप्रजाता
गुणाः परित्रातुमनीश्वरास्तत् ।
लभं महादोषविदूषितं यद्-
भ्रष्टं द्विजं बन्धुजना यथैव ॥
'लग्नांशसौम्यग्रहवर्गजा ये
गुणाः समर्था न च रक्षितुं तत् ।
लभं महादोषविदूषितं य-
च्छूद्रार्थयज्ञा इव यायजूकम् ॥
'मित्राधिमित्रोच्चगृहांशजाता
गुणास्त्वशक्ताः परिरक्षितुं तत् ।
लभं महादोषविदूषितं य-
द्धर्मा यथाऽधर्मपरं द्विजेन्द्रम् ॥

(१) वसं. ३२।१०० राजावधूतं (राजा धृतं तं) ;
विसौ. २७.

(२) वसं. ३२।१०१ मनीश्वरास्तत् (मशेकुरेव) ;
प्रपा. ३३६ त्रातु (त्रातु) यद्भ्रष्टं द्विजं (यद्दुष्टं जनं).

(३) वसं. ३२।१०२ ; प्रपा. ३३६ समर्था
(समस्ता) शूद्रार्थं (सिद्धार्थं) ; विसौ. २७ यच्छूद्रार्थयज्ञा
इव यायजूकम् (तद्भ्रष्टं द्विजं बन्धुजना यथैव).

(४) वसं. ३२।१०३ तत् (यत्) ; प्रपा. ३३६ ;
विसौ. २७ तत् (यत्) धर्मा यथाऽधर्मपरं द्विजेन्द्रम् (गुणा
यथा पातकिनं च सर्वे) .

'वर्गोत्तमांशोद्भवचन्द्रजाता
गुणास्तदुद्धर्तुमिहासमर्थाः ।
लभं महादोषविदूषितं यद्
गुणा यथा निर्गुणिनं च सर्वे ॥
'लभं महादोषविदूषितं य-
दवाप्य सौम्यग्रहकेन्द्रजाताः ।
व्यर्था गुणाः पूर्णसुधाकरस्य
करा जनानन्दकरा इवान्धम् ॥

'अवाप्य वन्ध्याः सुगुणास्तदन्धं
लाभस्थखेटस्य गृहोच्चजाताः ।
लभं महादोषविदूषितं य-
त्कटाक्षपाता इव सुन्दरीणाम् ॥

'धनत्रिकोणस्थशुभग्रहोत्थ-
गुणा निरर्थास्तदवाप्य सर्वे ।
लभं महादोषविदूषितं य-
द्विधीजिनं यद्दृष्टपत्ययोगः ॥

'अयं गुणो दोषममुं निहन्ती-
त्युक्तं हि यत्रोभयनामपूर्वम् ।
गुणः स एवान्यगुणो न शक्नो
दोषोऽपि तद्वद्गुणघातुकः सः ॥

(१) वसं. ३२।१०४ ; प्रपा. ३३६ तदुद्ध (समृद्ध) पू.

(२) वसं. ३२।१०५ ; प्रपा. ३३६ पू.

(३) वसं. ३२।१०६.

(४) वसं. ३२।१०७ ; प्रपा. ३३६ ग्रहोत्थ
(ग्रहोत्था) योगः (योगाः) .

(५) वसं. ३२।१०८ ; विसौ. २७ व्युक्तं (व्युक्ता)
उत्तरार्धं (गुणः स दोषाभिभवे समर्थो दोषोऽपि तद्वद्गुण-
घातकस्तु) .

सं. १२१

'एकविंशन्महादोषास्वेते ब्रह्ममुखोदिताः ।
कदाचिन्नैव सीदन्ति गुणानां कोटिकोटिभिः ।
तस्मादेतेषु दोषेषु कदाचिन्नाचरेच्छुभम् ॥
'विवाहे विधवा नारी मरणं व्रतवन्धने ।
ग्रामनाशः प्रतिष्ठायां सीमन्ते गर्भनाशनम् ॥
नवान्नभोजने मृत्युः कृपौ तत्फलनाशनम् ।
कर्तृनाशो गृहारम्भे प्रवेशे पतिनाशनम् ॥

नारदः

'हन्येकोऽपि महादोषो गुणलक्ष्मपीह सः ।
पावनं पञ्चगव्यस्य पूर्णकुम्भं सुरालवः ॥

फलप्रदीपे

'महादोषा विवाहे च वैधव्यं भङ्ग आहवे ।
विद्यारम्भे च मूर्खत्वं यात्रायां मार्गरोधनम् ॥
व्रते च कर्मबाह्यत्वं रोगश्च क्षुरकर्मसु ।
नवान्नप्राशने भैक्ष्यं गृहारम्भे सुखक्षयः ॥
दैव्यं गेहप्रवेशे च वन्ध्यात्वं गर्भशोभने ।
कृषिकर्मणि वैफल्यं ग्रामकार्ये नृपोऽपरः ॥
राज्यनाशः प्रतिष्ठायामग्न्याधानेऽग्निनाशनम् ।
पट्टाभिषेके दारिद्र्यं हानिर्वाणिज्यकर्मणि ॥
विरोधः स्वामिसेवायां हरणं च विभूषणे ।
दारिद्र्यं मरणं हानिं सर्वकार्ये विदुर्बुधाः ॥

ज्योतिश्चिन्तामणौ

'महादोषे कृतं कर्म महादोषकरं भवेत् ।
तस्माच्छुभेषु कार्येषु महादोषान्परित्यजेत् ॥

(१) वसं. ४२।१०७-१०८ ; विसौ. २९ कृतीयार्थ
नास्ति.

(२) वसं. ४२।१०९-११०.

(३) ज्योति. २७।१४८ पृ. ६१.

(४) ज्योति. ६९.

(५) ज्योति. ६९.